This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

STANFORD·VNIVERSITY·LIBRARY

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

IV. BIND

FIRE OPBYGGELIGE TALER — TO OPBYGGELIGE TALER — TRE OPBYGGELIGE TALER — PHILOSOPHISKE SMULER — BEGREBET ANGEST

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1902

198
K471d
v.4-5

INDHOLD.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

S. K.'s Haandskrift til disse Taler foreligger ikke. Texten er Originaludgavens.

FIRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Uagtet denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde begjerer at være Lærer) ikke er uvidende om de tvende, der gik forud, fortrøster den sig dog ikke til, at hine have beredet den Veien, saa den sikkert turde forvente at samles med dem, eller sikkert turde love den det, af hvem den udsendes, og som i samme Øieblik atter staaer langt borte for sig selv. Lidet sildigere gaaer den ud, kun deri er den forskjellig fra de tidligere. Hvad der ikke fandtes ved den anden og tredie Time, det fandtes maaskee ved den fjerde, eller hvad der fandtes, det fandtes maaskee atter ved den fjerde: det, hvad den søger, hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, hiint velvillige Menneske, der modtager Bogen og giver den et godt Sted, hiint velvillige Menneske, som, derved at han modtager den, gjør for den ved sig selv og ved sin Modtagen, hvad Tempelkisten ved sig gjorde for Enkens Skjærv: helliger Gaven, giver den Betydning og forvandler den til Meget.

S. K.

Tempelkisten] Marc. 12, 41 ff.

Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.

Da stod Job op og sønderrev sin Kappe og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad, sigende: Nøgen kom jeg af min Moders Liv, og nøgen skal jeg vende did tilbage; Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet! — Job 1, 20—21.

Ikke blot den kalde vi en Menneskenes Lærer, der ved en særdeles lykkelig Begunstigelse opdagede, eller ved utrættelig Møie og gjennemgribende Vedholdenhed udgrundede en eller anden Sandhed, efterlod det Erhvervede som en Lærdom, hvilken de følgende Slægter stræbe at forstaae og i denne Forstaaelse at tilegne sig; men ogsaa den, maaskee i endnu strængere Forstand, en Menneskehedens Lærer, der ingen Lære havde at overgive Andre, men kun efterlod Slægten sig selv som et Forbillede, sit Liv som en Veiledning for ethvert Menneske, sit Navn som en Betryggelse for de Mange, sin Gjerning som en Opmuntring for de Forsøgte. En saadan Menneskehedens Lærer og Veileder er Job, hvis Betydning ingenlunde ligger i hvad han har sagt, men i hvad han har gjort. Vel har han efterladt sig et Udsagn, som ved sin Korthed og Skjønhed er blevet et Ordsprog, bevaret fra Slægt til Slægt, og

Ingen har formastelig føiet Noget til eller taget Noget fra; men Udsagnet selv er ikke det Veiledende, og Jobs Betydning ligger ikke i, at han sagde det, men i at han efterkom det i Gjerning. Ordet selv er vel skjønt og værd at overveie, men dersom en Anden havde sagt det, eller dersom Job havde været en Anden, eller dersom han havde sagt det ved en anden Leilighed, da var ogsaa Ordet selv blevet et andet, betydningsfuldt, hvis det ellers var det, som udtalt, men ikke betydningsfuldt derved, at han handlede ved at udsige det, at Udsigelsen selv var en Handling. Dersom Job havde anvendt hele sit Liv paa at indskærpe dette Ord, dersom han havde betragtet det som Summen og Fuldendelsen af, hvad et Menneske bør lade Livet lære sig, dersom han bestandig blot havde lært det fra sig, men aldrig selv forsøgt det, aldrig selv handlet, idet han udsagde det, saa er Job en Anden, hans Betydning en anden. Da vilde Jobs Navn være glemt, eller det vilde dog være ligegyldigt, om man vidste det, Hovedsagen var Ordets Indhold, den Tankefylde, der laae i det. Hvis Slægten havde annammet Ordet, da var det dette, hvilket den ene Slægt overgav til den anden; medens det nu derimod er Job selv, der ledsager Slægten. Naar da den ene Slægt har udtjent, har fuldkommet sin Gjerning, udkæmpet sin Strid, da har Job ledsaget den, naar den nye Slægt med sine uoverskuelige Rækker og hver Enkelt i disse paa sin Plads staaer færdig til at begynde Vandringen, da er Job atter tilstede, indtager sin Plads, hvilken er Menneskehedens Yderpost. Seer Slægten kun glade Dage i lykkelige Tider, da følger Job trofast med, og hvis den Enkelte dog i Tanken oplever det Forfærdelige, ængstes ved Forestillingen om, hvad Livet kan gjemme af Rædsel og Nød, om, at Ingen veed, naar Fortvivlelsens Time slaaer for ham, da søger hans bekymrede Tanke hen til Job, hviler sig paa ham, beroliges ved ham; thi han følger troligen med og trøster vel ikke saaledes, som havde han engang for alle lidt, hvad aldrig siden skulde lides, men trøster som Den, der vidner, at det Forfærdelige er lidt, at Rædselen er oplevet, at Fortvivlelsens Kamp er stridt, Gud til Ære, ham til Frelse, Andre til Gavn og Glæde. I glade Dage, i lykkelige Tider gaaer Job ved Slægtens Side, og betrygger den sin Glæde, bekæmper den angstfulde Drøm, at en pludselig Rædsel skulde overfalde et Menneske, og have Magt til at myrde hans Sjel som sit visse Bytte. Kun den Letsindige kunde ønske, at Job ikke var med, at hans ærværdige Navn ikke skal minde ham om, hvad han søger at glemme, at der er Forfærdelse til i Livet og Angest; kun den Selvkjerlige kunde ønske, at Job ikke var til, at Forestillingen om hans Lidelse ikke skal med sit

strænge Alvor forstyrre hans skrøbelige Glæde, skrække ham ud af hans i Forhærdelse og Fortabelse berusede Tryghed. I stormfulde Tider, naar Tilværelsens Grundvold vakler, naar Øieblikket skjælver i angstfuld Forventning af hvad der maa komme, naar enhver Forklaring forstummer ved Synet af det vilde Oprør, naar Menneskets Inderste vaander sig i Fortvivlelse og »i Sjelens Bitterhed« skriger mod Himlen, da gaaer Job endnu ved Slægtens Side og borger for, at der er en Seier, borger for, at om end den Enkelte taber i Striden, saa er der dog en Gud, der, som han gjør enhver Fristelse menneskelig, selv om et Menneske ikke bestod i Fristelsen, dog skal gjøre dens Udgang, saa vi den kunne bære, ja herligere end nogen menneskelig Forventning. Kun den Trodsige kunde ønske, at Job ikke var til, at han ganske kunde frigjøre sin Sjel fra den sidste Kjerlighed, der dog blev tilbage i Fortvivlelsens Klageskrig, at han kunde klage, ja forbande Livet saaledes, at der end ikke var nogen Medlyd af Tro og Tillid og Ydmyghed i hans Tale, at han i sin Trods kunde qvæle Skriget, at det end ikke skulde synes, som var der Nogen, hvem det udæskede. Kun den Blødagtige kunde ønske, at Job ikke var til, at han jo før jo hellere kunde slappe enhver Tanke, opgive enhver Bevægelse i den modbydeligste Afmagt, udslette sig selv i den elendigste og usleste Glemsel.

Det Ord, der, naar det nævnes, strax minder om Job, det Ord, der, naar Jobs Navn nævnes, strax bliver levende og nærværende i Enhvers Tanke, er et eenfoldigt og simpelt Ord, skjuler ingen hemmelig Viisdom i sig, der maatte udgranskes af de Dybsindige. Naar Barnet lærer dette Ord, naar det betroes ham som en Medgift, han ikke fatter, hvortil han skal bruge, da forstaaer han Ordet, forstaaer væsentligt det Samme derved, som den Viseste. Dog forstaaer Barnet det ikke, eller rettere det forstaaer ikke Job, thi hvad det ikke fatter, er al den Nød og Elendighed, i hvilken Job blev prøvet. Derom kan Barnet kun have en dunkel Ahnelse; og dog, vel det Barn! der forstod Ordet, og fik det Indtryk, af hvad det ikke fattede, at det var det Forfærdeligste af Alt, eiede, inden Sorg og Gjenvordighed gjorde dets Tanke snedig, den overbevisende og barnlig levende Afgjørelse, at det i Sandhed var det Forfærdeligste. Naar den Yngre henvender sin Tanke til dette Ord, da forstaaer han det, og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og

---

»i Sjelens Bitterhed«] Job 7, 11. han gjør enhver Fristelse menneskelig osv.] smlg. 1. Cor. 10, 13.

som den Viseste. Dog forstaaer han det maaskee ikke, eller rettere han forstaaer ikke Job, hvorfra al den Nød og Elendighed skulde komme, i hvilken Job blev forsøgt; og dog vel den Yngre! der forstod Ordet, og ydmygt bøiede sig under, hvad han ikke forstod, inden Trængsel gjorde hans Tanke selvraadig, som opdagede han, hvad Ingen før havde kjendt. Naar den Ældre overveier dette Ord, da forstaaer han det og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste. Han forstaaer ogsaa den Nød og Kummer, i hvilken Job blev prøvet, og dog forstaaer han maaskee ikke Job, thi han kan ikke forstaae, hvorledes Job var istand til at sige det; og dog vel den Mand! der forstod Ordet, og beundrende fastholdt, hvad han ikke forstod, inden Kummer og Nød gjorde ham mistroisk ogsaa mod Job. Naar den Prøvede, der stred den gode Strid ved at ihukomme Ordet, nævner det, da forstaaer han Ordet og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste, han forstaaer Jobs Elendighed, han forstaaer, hvorledes Job kunde sige det. — Han forstaaer Ordet, han fortolker det, om han énd aldrig talede derover, herligere end Den, der brugte et heelt Liv til at forklare dette Ord alene.

Kun den Forsøgte, der prøvede Ordet, idet han selv blev prøvet, kun han fortolker Ordet rettelig, kun en saadan Discipel, kun en saadan Fortolker ønsker Job, kun han lærer af ham, hvad der er at lære, det Skjønneste og det Saligste, i Forhold til hvilket al anden Kunst eller Viisdom er saare uvæsentlig. Derfor kalde vi Job ret egentlig en Menneskehedens Lærer, ikke enkelte Menneskers, fordi han fremstiller sig for Enhver som hans Forbillede, vinker Enhver med sit herlige Exempel, kalder Enhver i sit skjønne Ord. Medens vel stundom den Eenfoldigere, den mindre Begavede, eller den af Tid og Omstændigheder mindre Begunstigede, om ikke i Misundelse, saa dog i bekymret Mismod ønskede Evne og Leilighed til at kunne fatte og fordybe sig i, hvad de Vise og Lærde til forskjellige Tider have udgrundet, følte en Attraae i sin Sjel efter ogsaa selv at kunne belære Andre, og ikke altid selv blot tage mod Belærelsen, da frister Job ham ikke saaledes. Hvad skulde ogsaa den menneskelige Viisdom her hjælpe til; skulde den maaskee søge at gjøre Det forstaaeligere, som den Eenfoldigste og Barnet let forstod og forstod ligesaa godt som den Viseste! Hvad skulde Veltalenhedens Kunst og Ordets Magt her hjælpe til; skulde den være istand til i den Talende eller i noget andet Menneske at frembringe hvad den Eenfoldigste formaaer ligesaa godt som den Viseste — Handlingen! Skulde ikke snarere den menneskelige Viisdom gjøre Alt vanskeligere, skulde Veltalenhedens Kunst, som dog i al sin

Herlighed aldrig formaaer paa eengang at udsige det Forskjellige, der paa eengang boer i et Menneskes Hjerte, ikke snarere bedøve Gjerningens Kraft og lade den indslumre i vidtløftig Overveielse! Men om dette nu end staaer fast, og som en Følge deraf den Enkelte stræber at undgaae ved sin Tale at trænge sig forstyrrende ind mellem den Stridende og det skjønne Forbillede, der er ethvert Menneske lige nært, at han ikke ved at forøge ham Viisdommen ogsaa skal forøge ham Græmmelsen, agter paa, at han ikke fanger sig selv i menneskelig Overtalelses prægtige Ord, hvilke ere saare ufrugtbare, saa følger dog ingenlunde, at Overveielsen og Udviklingen ikke skulde have sin Betydning. Hvis den Overveiende ikke kjendte Ordet iforveien, da var det ham jo altid gavnligt, at han lærte det at kjende; hvis han vel kjendte Ordet, men ikke havde havt Anledning i sit Liv til at prøve det, da var det ham jo gavnligt, om han lærte at forstaae, hvad han engang maaskee skulde komme til at bruge; hvis han havde prøvet det, men sveget Ordet, om han end meente, at det var Ordet, der havde sveget ham, da var det jo gavnligt, om han endnu engang overveiede det, inden han i Stridens Uro og Kampens Skynding atter greb Flugten bort fra Ordet. Maaskee skulde da Overveielsen engang faae sin Betydning for ham, det skulde maaskee hænde, at Overveielsen blev levende og nærværende i hans Sjel, netop naar han behøvede den for at gjennemtrænge det urolige Hjertes forvirrede Tanker, det skulde maaskee hænde, at hvad Overveielsen forstod stykkeviis, samlede sig paa eengang gjenfødt i Afgjørelsens Øieblik, at hvad Overveielsen saaede i Forkrænkelighed, opstod paa Nødens Dag i Gjerningens uforkrænkelige Liv.

Saa ville vi da nærmere stræbe at forstaae Job i hans skjønne Ord: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!

I et Land mod Østen levede en Mand, hvis Navn var Job, han eiede Landets Velsignelse, talrige Hjorde og frugtbare Græsgange, »hans Tale opreiste den Faldne og gav de bævende Knæer Kraft,« hans Paulun var saligt at boe i som Himlens Skjød, og i dette Paulun boede han med syv Sønner og tre Døttre, og hos

---

saaede i Forkrænkelighed] smlg. 1. Cor. 15, 42. »hans Tale opreiste osv.«] Job 4, 4.

ham i dette Paulun »boede Herrens Fortrolighed.« Og Job var en gammel Mand, hans Glæde i Livet var Børnenes Glæde, paa hvilken han vogtede, at den ikke maatte vorde dem til Fordærvelse. Da sad han en Dag ene ved sit Arnested, medens hans Børn vare forsamlede i den førstefødte Broders Huus til Glæde. Da han havde offret Brændoffer for hver især, da beskikkede han ogsaa sit Hjerte til Glæde ved Tanken om Børnenes. Som han der sad i Glædens stille Tryghed, da kom der et Bud, og inden det havde udtalt, kom der et andet Bud, og medens dette endnu talede, kom det tredie Bud, men den fjerde Udsending kom fra hans Sønner og Døttre, at Huset var omstyrtet og havde begravet dem Alle. »Da stod Job op, og sønderrev sin Kappe, og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad.« Hans Sorg brugte ikke mange Ord, eller rettere han sagde end ikke et eneste, kun vidnede hans Skikkelse om, at hans Hjerte var knust. Kunde Du ønske det anderledes! Eller Den, der sætter sin Ære i ikke at kunne sørge paa Sorgens Dag, havde han ikke havt sin Skam i, ei heller at kunne glæde sig paa Glædens? Eller er Synet af en saadan Uforanderlighed ikke ulysteligt og uvederqvægende, ja oprørende, om det end er rystende, at see den ærværdige Olding, der nys sad i Herrens Glæde med sit faderlige Aasyn, nu henkastet paa Jorden med sønderreven Kappe og afklippet Haar! Da han nu saaledes uden Fortvivlelse med menneskelig Følelse havde givet sig hen til Sorgen, da var han hurtig til at dømme mellem Gud og sig, og Dommens Ord ere disse: »Nøgen kom jeg af min Moders Liv, nøgen skal jeg vende did tilbage.« Hermed var Striden afgjort, og enhver Fordring, der vilde kræve Noget af Herren, hvad han ikke vil give, eller begjerer at beholde Noget, som var det ikke givet, var bragt til Taushed i hans Sjel. Da følger Bekjendelsen fra den Mand, hvem ikke Sorgen alene havde kastet til Jorden, men ogsaa Tilbedelsen: »Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet!« —

Herren gav, Herren tog. Hvad der her først standser Overveielsen er, at Job sagde: »Herren gav.« Er dette Ord ikke Anledningen selv uvedkommende; indeholder det ikke noget Andet end hvad der laae i Begivenheden selv? Hvis en Mand i et Øieblik mistede Alt, hvad ham var kjært, og mistede det Kjæreste af Alt, da skal Tabet maaskee overvælde ham saaledes, at han end

---

Herrens Fortrolighed] Job 29, 4.

ikke trøster sig til at udsige det, om han dog i sit Inderste bliver sig med Gud bevidst, at han tabte Alt. Eller han skal ikke lade Tabet med sin knusende Vægt hvile paa hans Sjel, men han skal ligesom fjerne det fra sig og i Hjertets Bevægelse sige: Herren tog. Og ogsaa dette er vel værd at prise og eftertragte, saaledes at falde Herren til Fode i Taushed og i Ydmyghed, ogsaa en Saadan frelste sin Sjel i Striden, om han end tabte al Glæde. Men Job! I det Øieblik da Herren tog Alt, sagde han ikke først: Herren tog, men han sagde først: Herren gav. Ordet er kort, men betegner fuldeligen i sin Korthed, hvad det skal betegne, at Jobs Sjel ikke sammenknugedes i Sorgens stumme Underkastelse, men at hans Hjerte først udvidede sig i Taknemmelighed, at Tabet af Alt først gjorde ham taknemlig mod Herren, at han havde givet ham al den Velsignelse, som han nu tog fra ham. Det gik ham ikke som Joseph forudsiger, at det vil skee i de 7 magre Aar, at den Overflod, der var i de 7 frugtbare, skal være aldeles glemt. Hans Taknemlighed var vel en anden end i hiin, nu allerede ligesom længst forsvundne, Tid, da han modtog al god og al fuldkommen Gave af Guds Haand med Taknemlighed; men dog var hans Taknemlighed oprigtig, som Forestillingen om Herrens Godhed var det, der nu blev levende i hans Sjel. Nu mindedes han Alt, hvad Herren havde givet, noget Enkelt maaskee endog med større Taknemlighed, end da han modtog det; det var ikke blevet ham mindre skjønt, fordi det var borttaget, heller ikke mere skjønt, men endnu skjønt som fordum, skjønt, fordi Herren gav det, og hvad der nu kunde synes ham skjønnere var ikke Gaven, men Guds Godhed. Han mindedes den rige Velstand, hans Øie hvilede endnu engang paa de frugtbare Græsgange, og fulgte de talrige Hjorder, han mindedes, hvilken Glæde det er at have syv Sønner og tre Døttre, nu behøvedes der intet Offer uden Taknemlighedens for, at han havde havt dem. Han mindedes dem, der maaskee endnu erindrede ham med Taksigelse, de Mange, han havde underviist, »hvis trætte Hænder han havde styrket, hvis bævende Knæer han havde opreist.« Han mindedes sin Herligheds Dage, da han var mægtig og anseet i Folket, »da Ynglingen skjulte sig af Ærbødighed for ham, da Oldingen reiste sig op og blev staaende.« Han mindedes med Taknemlighed, at hans Trin ikke bøiede af fra Retfærdighedens Vei, at han havde reddet den Fattige, som klagede, og den Fader-

---

som Joseph forudsiger] 1. Mos. 41, 30. hvis trætte Hænder osv.] Job 4, 3—4. Ynglingen skjulte sig osv.] Job 29, 8.

løse, som havde ingen Hjelper, og endnu i dette Øieblik var derfo den »Forladtes Velsignelse over ham« som fordum. Herren gav det er et kort Ord, men for Job betegnede det saa saare Meget thi Jobs Hukommelse var ikke saaledes kort, og hans Taknemlighe ikke glemsom. Da hvilede Taknemligheden i hans Sjel med si stille Veemod, han tog en mild og venlig Afskeed fra det Alt sam men, og i denne Afskeed forsvandt det Alt som en skjøn Erindring ja det syntes, som var det ikke Herren, der tog det, men Job, de gav ham det tilbage. Idet derfor Job havde sagt, Herren gav, d var hans Sind vel forberedt til at tækkes Gud ogsaa ved det næst Ord: Herren tog.

Maaskee var der Den, der paa Sorgens Dag ogsaa mindedes at han havde seet glade Dage; da blev hans Sjel end utaalmodigere »Havde han aldrig kjendt Glæden, da skulde Smerten ikke hav overvundet ham, thi hvad er dog Smerte andet end en Forestilling som den ikke har, der ikke kjender andet, men nu havde Glæden jo netop dannet og udviklet ham til at fornemme Smerten.« D blev til hans egen Fordærvelse Glæden hos ham, den var aldrig tabt, men kun savnet, og fristede ham i Savnet mere end nogen sinde. Hvad der havde været hans Øies Lyst, det begjerede Øie atter, og Utaknemligheden i ham straffede ved at foregøgle de skjønnere end det nogensinde havde været; hvad hans Sjel havde frydet sig ved, det tørstede den nu efter, og Utaknemligheden straffede ved at udmale ham det end lysteligere end det nogensinde havde været; hvad han engang havde formaaet, det vilde han nu atter formaae, og Utaknemligheden straffede med Drømmebilleder, som aldrig havde havt Sandhed. Da fordømte han sin Sjel til levende at udhungres i Savnets aldrig mættede Higen. — Eller der vaagnede en fortærende Lidenskab i hans Sjel, at han end ikke havde nydt de glade Dage paa den rette Maade, udsuget al Sødme af deres vellystige Overflod. Dersom der nu blot maatte forundes ham en føie Stund, dersom han maatte faae sin Herlighed igjen blot en kort Tid, at han kunde mætte sig paa Glæden og derved vinde Ligegyldighed mod Smerten. Da hengav han sin Sjel til en brændende Uro, han vilde ikke tilstaae sig selv, om den Nydelse, han begjerede, da var et Menneske værdig, om han ikke snarere maatte takke Gud for, at hans Sjel ikke var saa vild i Glædens Tid, som den nu var bleven det; han vilde ikke forfærdes ved Tanken om, at hans Begjering var Leilighed til Fortabelse; han

---

Forladtes Velsignelse] Job 29, 13.

vilde ikke bekymres over, at elendigere end al hans Elendighed var den Begjeringens Orm i hans Sjel, der ikke vilde døe. — Maaskee var der Den, der i Tabets Øieblik ogsaa mindedes, hvad han havde besiddet, men han formastede sig til at ville forhindre Tabet i at gjøre sig forstaaeligt for ham. Var det end tabt, hans trodsige Villie skulde dog formaae at beholde det hos sig som var det ikke tabt. Tabet vilde han ikke stræbe at bære, men han valgte at forspilde sin Kraft i en afmægtig Trods, at fortabe sig selv i en vanvittig Besiddelse af det Tabte. Eller han undflyede i samme Øieblik feigt enhver ydmyg Bestræbelse for at blive i Forstaaelse med Tabet. Da aabnede Glemsel sin Afgrund ikke saameget for Tabet, som for ham, og han undveeg ikke saameget Tabet i Glemsel, som han bortkastede sig selv. Eller han søgte løgnagtigt at besvige det Gode, der engang var ham skjænket, som havde det aldrig været skjønt, aldrig glædet ham, han meente at styrke sin Sjel ved elendigt Selvbedrag, som var der Kraft i Usandhed. — Eller hans Sjel blev aldeles tankeløs, og han forvissede sig om, at Livet ikke var saa tungt, som man indbildte sig det, at dets Forfærdelse ikke var, som den beskrives, ikke var saa svær at bære, naar man, vel at mærke, som han gjorde det, begyndte med ikke at finde det forfærdeligt, at blive en Saadan. Ja hvo skulde blive færdig, hvis han vilde tale om, hvad der ofte nok er skeet, og vel ofte nok skal gjentage sig i Verden; skulde han ikke langt snarere blive træt, end Lidenskaben af med ny og ny Opfindsomhed at forvandle det Forklarede og det Forstaaede til ny Skuffelse, hvori den bedrog sig selv! Lader os derfor hellere vende tilbage til Job. Paa Sorgens Dag, da Alt var tabt, da takkede han først Gud, der gav det, bedrog hverken Gud eller sig selv, og medens Alt var rystet og omstyrtet, blev han dog som han var det fra Begyndelsen »redelig og oprigtig mod Gud.« Han bekjendte, at Herrens Velsignelse havde været miskundelig over ham, han takkede for den, derfor blev den nu ikke tilbage hos ham som et nagende Minde. Han bekjendte, at Herren havde velsignet rigelig og over al Maade hans Idræt, han takkede, derfor blev Mindet ikke tilbage som en fortærende Uro. Han skjulte ikke for sig selv, at Alt var taget fra ham, derfor blev den Herre, der tog det, tilbage i hans oprigtige Sjel. Han flyede ikke den Tanke, at det var tabt, derfor blev hans Sjel stille, til Herrens Forklaring atter besøgte ham, og

redelig og oprigtig; Job 1, 1.

fandt hans Sind som den gode Jordbund vel dyrket i Taalmodighed.

Herren tog. Sagde Job ikke her noget Andet, end hvad Sandheden var, brugte han ikke et fjernere Udtryk for hvad der var at betegne med et nærmere? Ordet er kort og betegner Tabet af Alt, det falder os naturligt nu at sige det efter ham, da Udsagnet selv jo er blevet et helligt Ordsprog; men falder det os derfor altid ligesaa naturligt at forbinde Jobs Tanke dermed? Eller var det ikke Sabæer, der overfaldt hans fredelige Hjorde og nedhuggede hans Tjenere; talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet? Eller var det ikke Lynilden, der fortærede Faarene og deres Hyrder, talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet, om han end kaldte Lynilden Guds-Ild? Var det ikke en Storm fra hiin Side Ørkenen, der omstyrtede Huset og begravede hans Børn, nævnede Budet nogen anden Gjerningsmand, eller nævnede han Nogen, der havde udsendt Stormveiret? Dog sagde Job: Herren tog, og i samme Øieblik, som han modtog Budskabet, forstod han, at det var Herren, der havde taget Alt. Hvo oplyste Job herom, eller var det et Tegn paa hans Gudsfrygt, at han saaledes væltede Alt over paa Herren, eller hvo berettigede ham til at gjøre det, og ere vi ikke frommere, vi der stundom længe betænke os paa, at tale saaledes?

Der var maaskee Den i Verden, der mistede Alt. Da satte han sig hen at overveie, hvorledes det dog var gaaet til. Men det Hele blev ham uforklarligt og dunkelt. Hans Glæde forsvandt som var det en Drøm, og Bekymringen blev hos ham som en Drøm, men hvorledes han var kastet fra den enes Herlighed i den andens Elendighed, det fik han aldrig at vide; det var ikke Herren, der havde taget det, det var et Tilfælde. Eller han forvissede sig om, at det var Menneskenes Svig og Underfundighed, eller deres aabenbare Vold, der havde frarevet ham det, som Sabæerne havde nedhugget Jobs Hjorder og deres Vogtere. Da oprørtes hans Sjel mod Menneskene, han meente, at lade Gud vederfares Ret ved ikke at bebreide ham det. Han forstod heelt vel, hvorledes det var skeet, og den nærmere Forklaring, han eiede, var, at disse Mennesker havde gjort det, og den fjernere Forklaring var, at Menneskene vare onde og deres Hjerter fordærvede. Han forstod, at Menneskene ere hans Nærmeste til at skade ham, maaskee havde han

---

Sabæer] Job 1, 15. Guds-Ild] Job 1, 16.

forstaaet det paa en lignende Maade, hvis de havde gavnet ham; men at Herren, der boer fjernt i Himlen, skulde være ham nærmere end det Menneske, der var ham nærmest, hvad enten dette Menneske gjorde vel imod ham eller ilde, fra denne Forestilling var hans Tanke saare fjernet. Eller han forstod heelt vel, hvorledes det var gaaet til, og vidste at beskrive det med Rædselens Veltalenhed. Thi hvorledes skulde han ikke forstaae, at, naar Havet raser i sin Vildhed, naar det oprører sig selv mod Himlen, at da Mennesker og deres skrøbelige Bygninger henslynges som i en Leeg, at naar Stormen styrter sig frem i sin Rasen, at da menneskeligt Foretagende kun er som Barneværk, at naar Jorden skjælver i Elementernes Angest, og naar Bjergene sukke, at da Mennesker og deres herlige Idrætter synke som et Intet i Afgrunden. Og denne Forklaring var ham tilstrækkelig, og fremfor Alt til at gjøre hans Sjel ligegyldig mod Alt; thi sandt er det, at hvad der er bygget paa Sand, det behøves der end ikke en Storm til at omstyrte, men var det derfor ogsaa sandt, at et Menneske ikke kan bygge og boe andetsteds og have sin Sjel frelst! Eller han forstod, at han selv havde forskyldt det, at han ikke havde været klogtig; havde han i Tide beregnet rigtig, da var det ikke skeet. Og denne Forklaring forklarede Alt, efter først at have forklaret, at han havde forvansket sig selv og gjort det umuligt for sig at lære Noget af Livet og fornemlig umuligt at lære Noget af Gud.

Dog hvo skulde blive færdig, hvis han vilde fortælle, hvad der er skeet, og hvad der vel ofte nok vil gjentage sig i Livet? Skulde han ikke snarere blive træt af at tale, end det sandselige Menneske af at bedaare sig selv i tilsyneladende og skuffende og bedrageriske Forklaringer? Lader os derfor vende os bort fra hvad der Intet er at lære af, uden forsaavidt vi iforveien ikke vare ukjendte dermed, at vi da maatte forsmaae denne Verdens Lærdom, og vende os til ham, af hvem Sandheden er at lære, til Job, og til hans fromme Ord: Herren tog. Job henførte Alt til Herren; han sinkede ikke sin Sjel og udslukte ikke Aanden med Overveielse eller Forklaringer, der dog kun føde og nære Tvivl, om Den, der hviler i dem, end ikke mærker det. I samme Øieblik, som det var taget fra ham, vidste han, at det var Herren, der havde taget det, og derfor blev han i Tabet i Forstaaelse med Herren, bevarede i Tabet Herrens Fortrolighed; han saae Herren og derfor saae han ikke Fortvivlelsen. Eller seer Den alene Guds Haand, der seer,

bygget paa Sand] smlg. Matth. 7, 26.

at han giver, eller ikke ogsaa Den, der seer, at han tager? Eller seer Den alene Gud, der seer ham vende sit Aasyn til sig, eller seer Den ikke ogsaa Gud, der seer ham vende sig Ryggen, som Moses bestandig jo kun saae Herrens Ryg? Men Den, der seer Gud, han haver overvundet Verden, og derfor havde Job i sit fromme Ord overvundet Verden, var i sit fromme Ord større og stærkere og mægtigere end den ganske Verden, der her vel ikke vilde føre ham i Fristelse, men overvinde ham ved sin Magt, bringe ham til at synke ned for dens grændseløse Vælde. Hvor er dog Stormens vilde Bulder saa svagt ja næsten barnagtigt, naar den vil bringe et Menneske til at skjælve for sig, ved at rive Alt fra ham, men han svarer den: det er ikke Dig, der gjør det, det er Herren, der tager! Hvor er Voldsmandens Arm saa afmægtig, den Snildes Kløgt saa elendig, hvor er al menneskelig Magt kun næsten en Gjenstand for Medlidenhed, naar den vil styrte den Svage i fortvivlet Underkastelse ved at frarive ham Alt, og han da troende siger: det er ikke Dig, Du formaaer Intet, det er Herren, der tager det.

Herrens Navn være lovet! Altsaa overvandt Job ikke blot Verden, men han gjorde, hvad Paulus ønsker sin kæmpende Menighed, han bestod, efterat have overvundet Alt (Eph. 6, 13). Ak der var maaskee Den i Verden, der overvandt Alt, men faldt i det Øieblik, han havde seiret. Herrens Navn være lovet! Altsaa blev Herren den samme, og skulde han da ikke være priset som altid? Eller havde Herren virkelig forandret sig? Eller blev Herren ikke i Sandhed den Samme, som Job blev det? Herrens Navn været lovet! Altsaa tog Herren ikke Alt, thi Lovprisningen fratog han ham ikke, og Freden i Hjertet, Frimodigheden i Troen, af hvilken den udgik, fratog han ham ikke, men Herrens Fortrolighed var endnu hos ham som fordum, maaskee inderligere end fordum; thi nu var der jo slet Intet, der formaaede paa nogen Maade at bortdrage hans Tanke fra den. Herren tog det Alt, da samlede Job ligesom al sin Sorg og »kastede den paa Herren«, og da tog han ogsaa den fra ham, og kun Lovprisningen blev tilbage, og i den Hjertets uforkrænkelige Glæde. Thi vel er Jobs Huus et Sørgehuus, dersom ellers noget Huus var det, men hvor dette Ord lyder: Herrens Navn være lovet, har dog Glæden ogsaa sit Hjem;

Herrens Ryg] 2. Mos. 33, 23. kastede den paa Herren] smlg. 1. Pet. 5, 7.

og vel staaer Job for os med Sorgens udtrykte Billede i sit Aasyn og i sin Skikkelse, men Den, der siger dette Ord, han giver dog endnu Glæden Vidnesbyrd, som Job gjør det, om hans Vidnesbyrd end ikke henvender sig til den Glade, men til den Bekymrede, og taler endnu forstaaeligt til de Mange, der have Øren at høre med. Thi den Bekymredes Øre er dannet paa en egen Maade, og som den Elskendes Øre vel hører mange Røster, men egentlig dog kun een, dens nemlig, som bliver elsket, saaledes hører den Bekymredes Øre vel mange Stemmer, men de fare forbi og trænge ikke ind i hans Hjerte. Som nemlig Tro og Haab uden Kjerlighed dog kun er lydende Malm og klingende Bjelde, saaledes er al den Glæde, der forkyndes i Verden, i hvilken Sorgen ikke høres med, kun lydende Malm og klingende Bjelde, der kildrer Øret, men er en Modbydelighed for Sjelen. Men denne Trøstens Røst, denne Stemme, der skjælver i Smerte og dog forkynder Glæden, den hører den Bekymredes Øre, den gjemmer hans Hjerte, den styrker og veileder ham til selv at finde Glæde i Sorgens Dyb. — M. T.! ikke sandt, Du har forstaaet Jobs Lovprisning, den har idetmindste forekommet Dig saa skjøn i Overveielsens stille Tanke, at Du derover haver glemt, hvad Du end ikke ønsker, at jeg skal minde Dig om, hvad der vel stundom paa Nødens Dag blev hørt i Verden istedenfor Lovprisning og Velsignelse. Saa lad det da være glemt, Du vil jo ligesaa lidet som jeg forskylde, at Mindet derom atter skulde blive levende.

Vi have talet om Job og søgt at forstaae ham i hans fromme Ord, uden at derfor Talen har villet paatrænge sig Nogen; men skulde den derfor være ganske uden Betydning eller uden Anvendelse, og ikke vedgaae Nogen? Hvis Du selv, m. T., blev forsøgt som Job og bestod som han i Prøvelsen, da passede den jo netop paa Dig, dersom vi ellers have talet retteligen om Job. Hvis Du hidtil ikke var bleven forsøgt i Livet, da passer den jo for Dig. Tænker Du maaskee, at dette Ord kun finder Anvendelse ved en saadan overordentlig Begivenhed som den, i hvilken Job var stedet; er det maaskee Din Forventning, at hvis en saadan rammede Dig, da vilde Forfærdelsen selv give Dig denne Styrke, udvikle i Dig dette ydmyge Mod? Havde Job ikke en Hustrue, hvad læse vi om hende? Maaskee mener Du, at Rædselen selv ikke kan faae denne

---

lydende Malm og klingende Bjelde] 1. Cor. 13, 1. hvad læse vi om hende?] se Job 2, 9.

Magt over et Menneske, som den daglige Trællen i langt mindre Gjenvordigheder. Saa see Du da til, at Du ikke bliver nogen Gjenvordigheds Træl, ligesaa lidet som noget Menneskes, og lær af Job fremfor Alt at blive oprigtig mod Dig, at Du ikke bedrager Dig ved indbildt Kraft, med hvilken Du oplever indbildt Seier i indbildt Strid. — Maaskee siger Du, dersom Herren dog havde taget det fra mig, men mig blev Intet givet; maaskee mener Du, at dette vel ingenlunde er forfærdeligt som Jobs Lidelse, men at dette er langt mere fortærende, og altsaa dog en vanskeligere Strid. Vi ville ikke stride med Dig; thi selv om Din Strid var det, var dog Striden derom unyttig og en Forøgelse af Vanskeligheden. Men deri er Du jo dog enig med os, at Du kan lære af Job, og hvis Du er redelig mod Dig selv og elsker Menneskene, da kan Du ikke ønske, at slippe Job, for at vove Dig ud i hidtil ukjendt Nød og holde os Andre i Uro, til vi af Dit Vidnesbyrd lære, at ogsaa i denne Vanskelighed er en Seier mulig. Saa lære Du da af Job at sige: Herrens Navn være lovet, dette passer jo for Dig, om det Foregaaende end mindre passede. — Eller mener Du maaskee, at noget Saadant ikke kunde hænde Dig? Hvo lærte Dig denne Viisdom, eller hvorpaa bygger Du denne Forvisning? Er Du Viis og Forstandig og dette Din Trøst? Job var de Manges Lærer. Er Du ung og Ungdommen Din Sikkerhed? Job havde ogsaa været ung. Er Du gammel nær ved Graven? Job var en Olding, da Sorgen indhentede ham. Er Du mægtig, er dette Dit Fritagelses Beviis? Job var anseet i Folket. Er Riigdom Din Betryggelse? Job eiede Landets Velsignelse. Ere Venner Dig Borgen? Job var elsket af Alle. Fortrøster Du Dig til Gud? Job var Herrens Fortrolige. Har Du vel overveiet disse Tanker, eller flyer Du dem ikke snarere, at de ikke skulde aftvinge Dig en Tilstaaelse, som Du nu maaskee, kalder en tungsindig Stemning. Og dog er der intet Skjulested fundet i den vide Verden, hvor jo Bekymringen skal finde Dig, og dog har der aldrig levet det Menneske, der formaaede at sige mere end Du formaaer, at Du ikke veed, naar Sorgen skal besøge Dit Huus. Saa vær da alvorlig mod Dig selv, fæst Dit Øie paa Job; om han end forfærder Dig, det er ikke dette, han vil, naar Du selv ikke vil det. Du kunde jo dog ikke ønske, naar Du skuer ud over Dit Liv og tænker Dig det afsluttet, at maatte afgive denne Bekjendelse: jeg var en Lykkelig, der ikke var som andre Mennesker, der aldrig haver lidt Noget i Verden, og har ladet hver Dag sørge for sig eller rettere bringe mig nye Glæder. En saadan Bekjendelse, selv om den var sand, den vilde Du dog

aldrig ønske Dig, ja den vilde indeholde Din egen Beskæmmelse; thi hvis der end var blevet fredet om Dig, som om ingen Anden, Du vilde dog sige: vel blev jeg selv ikke forsøgt, men dog blev mit Sind ofte alvorligt ved Tanken om Job, og ved Forestillingen om, at intet Menneske veed Tiden og Timen, da Budskaberne skulle komme til ham, det ene forfærdeligere end det andet.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse. Efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabninger. Derfor, mine elskelige Brødre, være hvert Menneske snar til at høre, langsom til at tale, langsom til Vrede; thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud. Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab, og med Sagtmodighed annammer Ordet, som er indplantet i Eder, og som er mægtigt til at gjøre Eders Sjele salige (Ep. Jac. 1, 17—22).

Alene af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maatte Mennesket ikke spise, at Kundskaben ikke skulde komme ind i Verden og føre Græmmelsen med sig: Savnets Smerte og Besiddelsens tvivlsomme Lykke, Adskillelsens Forfærdelse og Adskillelsens Vanskelighed, Overveielsens Uro og Overveielsens Bekymring, Valgets Nød og Valgets Afgjørelse, Lovens Dom og Lovens Fordømmelse, Fortabelsens Mulighed og Fortabelsens Angst, Dødens Lidelse og

Kundskabens Træ] 1. Mos. 2, 17.

Dødens Forventning. Hvis dette var skeet, hvis Forbudet ikke var blevet overtraadt, da skulde Alt forblevet som det var, saa saare godt, og dette Vidnesbyrd, som Gud gav Skabningen,* skulde have gjenlydt fra Mennesket som en uafbrudt salig Gjentagelse. Da skulde Fredens Tryghed hvilet i Alt, da skulde Skjønhedens stille Høitid smilet uforstyrret, da skulde Himlens Salighed have overskygget Alt; da skulde Himlen end ikke have speilet sig i Jordlivet, at ikke Ahnelsen skulde reise sig fra Uskyldighedens Dyb; da skulde ingen Gjenlyd have kaldt Længselen ud af sit forborgne Skjul; thi Himlen var paa Jorden, og Alt var opfyldt. Da skulde Mennesket være vaagnet af den dybe Søvn, i hvilken Eva blev til, for atter at synke hen i Fryd og Herlighed; da skulde Guds Billede være præget paa Alt i en Herligheds Afglands, der dyssede Alt i Fuldkommenhedens Fortryllelse, der bevægede Alt, selv ubevæget. Da skulde Lammet have hvilet hos Ulven, og Duen bygget Rede ved Rovfuglens Side, den giftige Urt været uskadelig, da skulde Alt have været saare godt. Sandhed skulde der have været i Alt: thi Adam nævnede jo Alt med sit rette Navn, som dette er i Sandhed; Trofasthed skulde der have været i Alt; thi Alt var, hvad det syntes at være; Retfærdighed skulde være voxet op af Jorden. Og dog skulde der ikke have været Forskjel paa Godt og Ondt, thi denne Adskillelse var jo netop Frugten af Kundskabens Frugt: og dog skulde Ingen have spurgt, hvorfra Alt kom; Herrens Røst skulde heller ei have vandret i Edens Have og spurgt efter Adam, Adam ikke skjult sig i Haven og i sit Indre; men Alt skulde have været aabenbare, og den Eneste, der havde skjult sig, var Herren, om han end ubemærkelig var tilstede i Alt. Adam skulde ikke have faaet Tid til at spørge, hvorfra det kom, thi det tilbød sig i Øieblikket, og Gaven selv tilbød sig saaledes, at den i den Modtagende ikke vakte Spørgsmaal om Giveren.

Da brød Mennesket Freden ved at plukke Kundskabens forbudne Frugt, han foer vild og ved Kundskaben foer han atter vild; thi Slangen bedrog jo Eva (1. Moseb. 3, 13), og saaledes kom ved et Bedrag Kundskaben som et Bedrag ind i Verden. Kundskabens Frugt, som Mennesket nød, plantede Kundskabens Træ i hans Indre, der bar sine Frugter, hvilke nu vel ikke forekom ham lystelige: thi Kundskabens Frugt synes altid lystelig og er det at skue til, men naar man haver nydt den, da føder den Møie, tvinger Mennesket til at arbeide i sit Ansigts Sveed, og saaer ham

---

* Vidnesbyrd, som Gud gav] 1. Mos. 1, 31.

Torne og Tidsler. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, det gjentager sig bestandig i enhver Slægt og i den Enkelte, at Kundskabens Frugt er lystelig at skue til. Mægtede Herrens Formaning ikke at frelse det første Menneske fra dette Bedrag, hvorledes skulde menneskelig Røst formaae Andet end at gjøre den Enkelte hiin Frugt end lysteligere at skue til.

Edens Hauge lukkedes, Alt var forandret, Mennesket blev bange for sig selv, bange for Verden omkring sig, bekymret spurgte han, hvad er det Gode, hvor er det Fuldkomne at finde, hvorfra har det sit Udspring, hvis det er til. Men Tvivlen, som Kundskaben førte med sig, slyngede sig ængstende omkring hans Hjerte, og Slangen, der havde forført ham ved det Lystelige, knugede sig nu om ham. Skulde han faae at vide, hvad det Gode og Fuldkomne var, uden at faae at vide, hvorfra det kom, skulde han kunne kjende det evige Ophav, uden at vide, hvad det Gode og Fuldkomne var? Snart vilde Tvivlen forklare ham det Ene snart det Andet, og lurede da paa ham i Forklaringen selv for at gjøre ham end mere urolig. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, det gjentager sig i enhver Slægt og i den Enkelte; Virkningen af Kundskabens Frugt lod sig ikke standse. Med Kundskaben blev Tvivlen inderligere, og Kundskaben, der skulde veilede Mennesket, bandt ham i Nød og Modsigelse. Snart var Kundskaben ham et Uopnaaeligt, efter hvilket han sukkede; snart var den hans Tanke en Salighed, hvilken hans Sjel bestandig tabte; snart var den ham en Viden, ved hvilken hans Hjerte skammede sig; snart en Erkjendelse, der kun bragte ham til at skjælve; snart en Bevidsthed om sig selv, snart en Bevidsthed om den ganske Verden; snart ansporede den ham enhver hans Evne, snart slappede den hans Væsen i Mathed; snart overvældede den ham med sin Rigdom, snart udhungrede den ham med sin Tomhed.

Er Tvivlen da den Stærkere? Er den, der skal trænge seierrig ind i den Stærkes Huus, en ny Tvivl? Fratager han ham hans Redskaber ved at bruge de samme Redskaber mod ham, som han selv bruger; eller vilde han saa ikke netop styrke ham; og er det ikke Tvivlens List, at den indbilder et Menneske, at den ved sig selv kan overvinde sig selv, som var den istand til at gjøre det Vidunderlige, der aldrig er hørt hverken i Himlen eller paa Jorden eller under Jorden, at Noget, der er i Strid med sig selv, kan i denne Strid være stærkere end sig selv! Eller hvorledes bærer den urene Aand sig ad, naar den ved sig selv uddriver sig selv af et Menneske; vender den da ikke tilbage med syv andre, saa det Sidste bliver værre end det Første (Mth. 12, 45)? Eller hvorledes

gaaer det et Menneske, der i Strid med sig selv ikke bekjender, at om han end var istand til at overvinde Alt, havde han dog ikke Magt til at overvinde sig selv ved sig selv? Forvandler ikke dette seierrige Selv sig til hvad der er langt værre end det fordærvede Selv, hvilket det beseirede; og bliver det ikke boende trygt i ham, fordi i ham intet stærkere Selv er, uden forsaavidt dette er endnu værre? Nei derfor binder man først den Stærke, eller giver ham hen at bindes, og da først trænger man ind i hans Huus at tage hans Redskaber fra ham (Mth. 12, 29). At dette forholder sig saaledes, vil vist Enhver tilstaae, der redelig har villet erfare det Oplevede, og ikke for en ydmyg, om end i en anden Forstand opløftende Sandhed har foretrukket et glimrende Bedrag, ved hvilket han vandt at skuffe sig selv og fremfor Alt blev duelig at vække Menneskenes Beundring og tilfredsstille deres svigefulde Fordring, der begjerede et Bedrag. Foretrækker man derimod at have Lidet med Velsignelse, at have Sandhed med Bekymring, at lide istedenfor at juble over drømte Seire, saa vil man vel ikke være tilbøielig til at prise Kundskaben, som stod hvad den skjænker i noget Forhold til den Bekymring, den volder, uden at man derfor vil negte, at den ved sin Smerte opdrager et Menneske, hvis han er redelig nok til hellere at ville opdrages end bedrages, til fra det Mangfoldige at søge til det Ene, fra det Overflødige til det Fornødne, saaledes som dette simpelt og eenfoldigt tilbydes, netop som det er fornødent.

Saa lader os da nærmere overveie og gjøre Vort til at forstaae, og i Overveielsen ligesom fanges til Friheden i det skjønne apostoliske Ord, der baade forklarer: hvad og hvorfra: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

»Vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem gode Gaver, som ham bede«? (Mth. 7, 11. Luc. 11, 13). Disse Ord nedlade sig med saa megen Deeltagelse til den Bekymrede, tale saa bekymret til den Bekymrede, at de opreise og styrke ham i den fulde Overbeviisnings Frimodighed. Hvis nemlig et Menneske, ikke som den Trivlende, i sin Bekymring er ligegyldig for sig og kun beskæftiget med Livets og Tilværelsens store Sorg, men som den Bekymrede er det, først og fremmest bekymret for sin egen Sag, for sin ringe Deel, hvor skulde da noget bedre kunne tale til ham og tiltale ham end dette Ord, der er, hvad han selv til en vis Grad altid er, barnligt, mindende om Livets første uforglemmelige Indtryk, mindende om en Faders Kjerlighed til sit Barn, hans Omsorg for at give det gode Gaver! Thi dersom dette staaer fast, at som en

Fader forbarmer sig over Børn, saaledes forbarmer Gud sig over Den, som ham paakalder, at som en Fader giver sit Barn gode Gaver, saaledes giver Gud ogsaa dem, som bede ham derom, dersom dette staaer fast, ja da er jo den tilbudne Trøst den paalideligste af Alt. Saaledes forstod han eengang Ordet, glædede sig ved det, glædede sig ved hvad det mindede ham om, glædede sig ved hvad det forjættede, glædede sig ved, at hvad det mindede ham om, endnu engang drog faderlig Omsorg for ham, ved at forklare ham Ordet, at Faderens Kjerlighed fuldkommede al sin Godhed mod ham ved at forklare ham Guds Kjerlighed; men det faldt ham ikke ind, at dette Ord som ethvert helligt Ord til forskjellig Tid kan være Mælk for den Umyndige, og stærk Føde for den Ældre, uagtet Ordet bliver det samme; det ahnede ham ikke, at Ordet kunde modtage en anden Forklaring, hvorved det blev end herligere; at den billedlige Tale kunde blive end trøsteligere, naar det Virkelige kom ogsaa for ham at forklare Jordlivets Billeder; at Ordets Slutning blev endnu fastere, naar den gjordes omvendt, hvad hans Sjel vilde behøve, naar Livet havde vendt Alt om for ham. — Da var han bleven ældre, Alt forandret, rystet i en forfærdelig Omveltning; Guds Dom var en anden; at selv Mennesket, der dog var den fuldkomneste Skabning, at selv han var ond. Dette var ikke blevet udtalt i en Vredens Dom for at indgyde Skræk, men i en billedlig Tale, der i det Skjønneste, af hvad Jordlivet eier, søgte et Udtryk for det Himmelske. Her lød Ordet: I som ere onde, ikke som det, der var Talens Gjenstand, men som en for alle Tider afgjort Sandhed, der blot nævntes. Men det, at den saaledes forudsattes, forstyrrede jo netop Virkningen af den billedlige Tale, forstyrrede den hos ham ogsaa derved, at han holdt sig overbeviist om, at Livet havde lært ham sande det, at selv det redeligste Menneskes Kjerlighed, idet den vilde gjøre det Bedste, stundom kun havde været et andet Menneske til Skade; at han selv, naar hans Følelse var luttret, ja villig til at bringe ethvert Offer, selv da, idet han vilde gjøre Alt for et andet Menneske, kun havde voldet ham Smerte. »Dersom,« sagde han da, »Guds Kjerlighed ikke bedre veed at give gode Gaver, end en Faders Kjerlighed, ja da er Ordets Trøst saare ringe.« Saa blev Ordet for ham hvad Faderkjerligheden var ham, en skjøn, en hellig, en veemodig Erindring, en opløftende Stemning, der levende-

---

som en Fader giver osv.] smlgn. Matth. 7, 11. **Mælk — stærk Føde**] smlgn. 1. Cor. 3, 2.

gjorde i Sjelen Forestillingen om det Bedste i Mennesket, men ogsaa om Menneskets Svaghed, levendegjorde Sjelens saligste Længsel, men ogsaa tilbagekaldte den igjen, for at underlægge den under Bekymringens Veemod. Da meente han, at være voxet fra Ordet, og fattede ikke dets opdragende Omsorg, fattede ikke, at Ordet var blevet uforandret, at det altid havde udtalt sig tvivlende om en Faderkjerligheds Kraft til at give gode Gaver, men vidnet desto stærkere om Guds Hjerte og Villie.

Da fordybede han sig i Ordet, han vilde ikke lade Ordet drage ham op til sig, glemme det Billedlige over det Virkelige, men Trøstens Ord og Kraftens Ord blev for ham Tvivlens Sæd. Dersom Mennesket, der er det Fuldkomneste af Alt, er ondt, saa ligger vel hele Jordlivet i det Onde. Eller bliver, hvad Jordlivet ellers eier, først til det Onde ved Mennesket, saa er det jo iforveien ligegyldigt, og hverken det Gode eller det Onde, men dette at det kun er Tilsyneladelse, ikke væsentligt er Noget, er jo atter en Bestemmelse af det Onde. Hvad er da det Gode, hvad er det Fuldkomne? I hiin billedlige Tale siges, at en Fader, skjøndt han er ond, dog giver sit Barn den gode Gave, han beder om, og giver ham ikke en Steen, naar han beder om Brød, eller en Slange, naar han beder om en Fisk, og lyder da Anvendelsens Ord: vide I, der ere onde, saaledes at give gode Gaver, skulde da Eders himmelske Fader ikke give dem? Men var da Brødet og Fisken i og for sig en god Gave, eller var den det ikke kun forsaavidt den havdes behov, og er dog igjen selv det, at have den behov, ikke en Ufuldkommenhed ved Menneskelivet? Og selv om et Menneske havde den behov, kunde det dog ikke være ham tjenligere, at det negtedes ham, kan han ikke i en høiere Forstand have dette behov, som naar den forlorne Søn bad om Brød, og der gaves ham Olden og Ageren, at han maatte gaae i sig selv og vende om fra sin Veis Vildfarelse. Altsaa vide kan et Menneske at give gode Gaver, men han kan ikke vide, om han giver en god Gave, ligesom omvendt, den Onde kan vide, at give en ond Gave, men ikke kan vide, om han giver en ond Gave. Den, der vidste at saae god og reen Sæd i sin Ager, han vidste vel at saae den, men han vidste ikke, om han gjorde det, han vidste ikke hvad der kunde skee, medens han sov, og hvad han med Forfærdelse skulde vaagne op til at see; ja om han end ikke havde sovet, han havde dog ikke

---

den forlorne Søn] Luc 15, 16. *medens han sov*] Matth. 13, 24 ff.

vidst, hvad han til endnu større Forfærdelse skulde faae at see. Han kan vide, hvad der synes gavnligt, hvad enten han støtter sin Formening paa egen Eftertanke og Erfaring, eller paa Andres Vidnesbyrd, han kan vide at give det, men om han giver det, veed han ikke. Han kan vide, hvad der er det Gode som dette er i og for sig fuldkomment, men, om han giver det, kan han ikke vide, saasnart han vil vide det i nogen anden end den for ethvert Menneske ligegyldige Viden, at han veed at give det og at have givet det, medens Bekymringens Spørgsmaal, om han nu virkelig gav det, ikke bliver besvaret. Og hvis hans Sjel ikke kjender denne Bekymring, da bar han med Urette Faderens Navn, thi derpaa er Faderen kjendelig fra ethvert andet Menneske, at han har Bekymringen, derpaa er han kjendelig fra den bedste Ven, at han har Bekymringen i endnu høiere Grad end denne. Saa er der da intet Godt og Fuldkomment til i Verden; thi det Gode er enten kun saaledes til, at det, ved at blive til, bliver et tvivlsomt Gode, men et tvivlsomt Gode er ikke et Gode, og det Gode, der kun kan være saaledes, at det ikke kan blive til, er ikke det Gode; eller det er saaledes til, at det betinges ved en Forudsætning, som maa være til, og som ikke selv er det Gode.

Saa blev da Tvivlen den Stærkere; hvad han selv havde udgrundet, hvad han selv havde erfaret, hvad han med deeltagende Bekymring og den egne Græmmelse havde forvisset sig om, at det jordiske Liv er Forfængelighed, at selv Menneskets gode Gaver er en afmægtig Villen, der kun mætter ham selv med Uro — det havde han nu ogsaa fundet bekræftet i et helligt Ord. Thi at dette var Ordets Mening, var ham nu klart og tydeligt, og at det var langtfra at hævde det Skjønneste i Livet og lade det bestaae, men tvertimod paa en stiltiende Maade dømte det og lod det forsvinde. Med denne Forklaring meente han, at maatte hjælpe sig, om han end tilstod, at den hverken formaaede at hjælpe ham eller noget Menneske. Hvad hjalp det Dig ogsaa, at Dit Øie var lukket, saa Verdens Glands forlystede det ikke meer, hvad hjalp det Dig, at Dit Øre var lukket, saa Verdens forfængelige Tale ikke banede sig Vei ind derigjennem, hvad hjalp det Dig, at Dit Hjerte var blevet koldt, og Alt Dig fremmed og ligegyldigt; hvad hjalp det Dig, at Du vidste, at Menneskene ikke give gode Gaver, hvad hjalp det Dig, at Du kjendte Menneskelivets den dybeste Smerte, at end ikke Din Kjerlighed formaaede at give gode Gaver — O! hvad hjalp det Dig, hvis dog Dit Øie ikke atter var opladt til at skue en himmelsk Herlighed *herovenntil*, Dit Øre aabnet, til at fornemme de uudsigelige Taler, der lyde *herovenfra*, Dit Hjerte

bevæget og riigt, Din Haand udrakt til at gribe al god og al fuldkommen Gave, der kommer herovenfra, Din Venstre uvidende om, hvad Din Høire gjorde!

Men hvorledes læser Du ogsaa? Er Ordet ikke endnu det samme, har det nogensinde sagt Andet, end det som Du nu mener at have udfundet og hvorover Du glemmer, hvad det tilføier? Har Ordet nogensinde lagt Skjul paa, at Menneskene ikke formaae at give gode Gaver; hvis saa var, saa skulde intet Menneske jo behøve Guds. Eller havde Talen været fuldkomnere og rigere paa Trøst, eller havde Livet været det, hvis det var saaledes: at ligesom en Fader giver gode Gaver, saaledes giver Gud gode Gaver? Eller var ikke dette, hvad Du selv havde opdaget, det hvad Ordet sagde, men hvad Du ikke vilde forstaae, sagde som noget Forsvindende, sagde for at vække den Smerte, der gjør Sjelen modtageligere for hvad det har at tilføie. Fordi hele Verden er ond, er Gud derfor ikke god? Var Du bedre tjent med, at han kun var god, som hele Verden er det? Er dette ikke det ene Fornødne og det ene Salige baade i Tid og i Evighed, i Nød og i Glæde — at Gud er den ene Gode, at Ingen er god uden Gud? Eller er dette ikke det ene Frelsende, det ene Veiledende, hvad enten Du skal betræde Glædens smilende Stier eller Sorgens trange Veie, »at Guds Aand er god, og fører Dig i det jevne Land.« Ps. 143, 10).

Saa læs da videre: »saaledes giver Eders himmelske Fader gode Gaver«. Der staaer ikke, saaledes veed Eders himmelske Fader at give gode Gaver, men der staaer, saaledes giver han gode Gaver; thi hans Viden er ikke en anden end hans Given, hans Viden tager ikke Afskeed med Gaven og overlader den til sig selv, men er Medviden med Gaven i ethvert Øieblik og saaledes ogsaa i Modtagelsens Øieblik, og deri ligger Liigheden i den billedlige Tale, at en Faders Kjerlighed har en Lighed med, en Afglands af Guds Kjerlighed, om dog end en Faders Kjerlighed aldrig er saaledes som Guds, saa stærk, saa inderlig, og derfor ikke formaaer hvad Guds Kjerlighed formaaer, der i sin Kjerligheds Styrke er almægtig.

Naar Ordet forstaaes saaledes, da forsvinder Billedet, som gjorde det forstaaeligt for den Umyndige, men ogsaa vanskeligt for den Ældre, da siger Ordet, hvad Apostelen siger: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Hvad Jordlivet ikke eier,

---

Ingen er god uden Gud] Matth. 19, 17.

hvad intet Menneske eier, det eier Gud alene, og dette er ikke en Fuldkommenhed hos Gud, at han ene besidder det, men en Fuldkommenhed hos det Gode, at et Menneske, forsaavidt han bliver deelagtig deri, bliver det ved Gud. Hvad er da det Gode? Det er det, som er herovenfra. Hvad er det Fuldkomne? Det er det, der er herovenfra. Hvorfra kommer det? Herovenfra. Hvad er det Gode? Det er Gud. Hvo er den, der giver det? Det er Gud. Hvorfor er det Gode en Gave, og dette Udtryk ikke et Billede, men det eneste virkelige og sande? fordi det er fra Gud; thi dersom det var ved Mennesket selv eller ved noget andet Menneske tildeltes den Enkelte, da var det ikke det Gode og heller ei en Gave, men kun tilsyneladende saa, thi Gud er den Eneste, der giver saaledes, at han giver Betingelsen med, den Eneste, der, idet han giver, allerede har givet. Gud giver baade at ville og at fuldkomme, han begynder og fuldender den gode Gjerning i et Menneske.

Eller vil Du negte, m. T., at dette kan ingen Tvivl omstøde, netop fordi det bliver udenfor al Tvivl, og bliver i Gud? Dersom Du da ikke vil blive i det, da er det fordi Du ikke vil blive i Gud, i hvem Du dog lever, røres og er; og hvorfor vil Du dog ikke dette? Om Tvivlen end ikke kan forstaae det, derfor bliver det jo ikke usandt, da det tvertimod vilde blive tvivlsomt, dersom Tvivlen kunde forstaae det. Om det end ikke kan og ikke vil indlade sig med Tvivlen, derfor bliver det jo ikke usandt, da det jo tvertimod ved at ville indlade sig med Tvivlen, ikke blev mere sandt end Tvivlen er det. Netop derfor bliver det det Sande, fordi det afbryder Tvivlen, fordi det afvæbner Tvivlen. Hvis det ikke gjorde dette, da havde det ingen Magt over Tvivlen, men var selv i Tvivlens Tjeneste, og dets Strid med Tvivlen kun en tilsyneladende, da det var i Venskab med Tvivlen, og dets Seier over Tvivlen et Bedrag, da det jo var Tvivlen, der seirede. Til Meget i Verden veed Menneskets Tanke Veien, trænger endog ind hvor Mørkhed og Dødens Skygge er, i Bjergets Indre, kjender Veien didhen, hvor ingen Fugl kjendte den, og alt Dyrebart seer hans Øie (cfr. Job, 28, 1—11); men Veien til det Gode, til det Godes Gjemmested kjender han ikke; thi der er ingen Vei hen dertil, men al god og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra.

---

at ville og at fuldkomme] Phil. 2, 13. begynder og fuldender den gode Gjerning] smlgn. Phil. 1, 6. lever, røres og er] Ap. Gj. 17, 28.

Maaskee siger Du: hvo vilde vel negte, at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Men det, ikke at ville negte det, er endnu saare langt fra at ville forstaae det, og det at ville forstaae det, er endnu saare langt fra at ville troe det, og fra at troe det. Men den, der ikke er med, han er bestandig imod. Synes atter her Kundskabens Frugt saa lystelig, at Du kunde, istedenfor at dømme aandeligen, begjere et Kjendetegn paa det Gode og det Fuldkomne, en Beviisning for, at det virkeligen kom herovenfra? Hvorledes skulde et saadant Kjendetegn være beskaffent? Skulde det være fuldkomnere end det Fuldkomne, bedre end det Gode, siden det jo formeentes og gav sig Mine af at bevise, at det Fuldkomne var det Fuldkomne. Skulde det være et Tegn, et Vidunder? Er Vidunderet ikke Tvivlens Arvefjende, med hvilken den aldrig bliver tilsammen? Skulde det være en Erfaring? Er Tvivlen ikke netop Uroen, der gjør Erfaringens Liv ustadigt, saa det aldrig finder Fred eller gaaer ind til Hvilen, aldrig bliver færdigt med at see efter, og selv, om det blev dette, dog aldrig kommer til Ro? Skulde det være en Bekræftelse i Kjød og Blod? Er Kjød og Blod ikke Tvivlens Fortrolige, med hvilken den bestandig beraadfører sig?

Men naar Beviset ikke kan føres, saa kan Tvivlen jo ikke standses? Ingenlunde. Dersom Beviset kunde føres saaledes, som Tvivlen fordrer det, da kunde Tvivlen ikke standses, ligesaalidt som Sygdommen kan stilles ved det Lægemiddel, den selv begjerer. Vil Du derimod overbevises, da anviser Apostelen i det Følgende Dig den fuldkomnere Vei, ad hvilken Du afdøer fra Tvivlen, medens det Fuldkomne kommer til Dig; thi Troens Ord vilde jo ikke bekæmpe Tvivlen ved dens egne Redskaber, og først binder man den Stærke, da tager man Vaabnene fra ham.

Først drager Apostelen Mørkets Sløer bort, fjerner Omskiftelsens Skygger, gjennembryder Forandringens Vexel, vender den Troendes Blik op ad mod Himlen, at det med sit Syn maa tragte efter det, som er heroventil (Coloss. 3, 1, 2.); thi det maa jo vise sig i hele sin evige Herlighed, som hævet over al Tvivl, hvad der er heroventil, den Lysenes Fader, hvis Klarhed ingen Skygge forandrer, ingen Vexel omskifter, ingen Misundelse fordunkler, ingen Sky borttager fra den Troendes Øie. Staaer dette ikke fast, vil Du i denne Henseende fortrøste Dig til Tvivlens falske Venskab,

---

den, der ikke er med osv.] smlgn. Matth. 12, 30. **binder man den Stærke osv.]** smlgn. Matth. 12, 29.

da skal den snart atter og atter forandre Dig Alt med sine Skygger, forvirre det med sine Omskiftelser, formørke det med Nattens Taager, tage det Alt fra Dig, som havde det ikke været. Derfor siger Apostelen: al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.

Da vender han sig til den Enkelte, for at forklare den Betingelse, der gjør ham det muligt at modtage den gode og fuldkomne Gave. Denne Betingelse haver Gud selv givet, thi ellers var det Gode ikke en Gave, denne Betingelse er selv igjen en Fuldkommenhed, thi ellers var det Gode ikke en fuldkommen Gave. Den jordiske Trang er ingen Fuldkommenhed, men snarere en Ufuldkommenhed. Om derfor end et Menneskes Gave fuldkomment formaaede at tilfredsstille den, saa var Gaven dog en ufuldkommen Gave, fordi Trangen var det. Men det at trænge til den gode og fuldkomne Gave fra Gud er en Fuldkommenhed, derfor er Gaven, som den er det i og for sig, ogsaa derved en fuldkommen Gave, at Trangen er det. Inden denne Trang vaagner i et Menneske, maa der først være foregaaet en stor Omvæltning. Hele Tvivlens travle Overveielse var Menneskets første Forsøg paa at finde den. Hvor længe denne end bliver ved, den bliver aldrig færdig; og dog maa den være færdig, endt, det er: afbrudt, inden den Enkelte kan være, hvad Apostelen kalder en Førstegrøde af Skabningen. At derved betegnes en ny Tingenes Orden, indsees let; thi den første Gang var Mennesket saa langt fra at være Skabningens Førstegrøde, at han blev skabt sidst. Der er da en ny Begyndelse, hvilken ikke naaes ved Tvivlens fortsatte Tilløb; thi saa blev det jo aldrig en Begyndelse, der begyndte med Andet end med Tvivlen. Medens derfor i den gamle Tingenes Orden Mennesket kom sidst, og dette ligesom var Tvivlens Opgave at gjennemtrænge alt det Foregaaende, saa er Mennesket nu det Første, har intet Mellemliggende mellem Gud og sig, men er i Besiddelse af den Betingelse, han ikke kan give sig selv, da den er en Guds Gave. Derfor siger Apostelen, at Gud efter sit Raad fødte os formedelst Sandheds Ord. Det var ved sig selv han gjorde det og efter sit Raad, eller havde han gjort nogen Pagt med et Menneske, at han vilde beraadføre sig med ham? Men Den, der fødes ved Sandheds Ord, han fødes til Sandheds Ord. Betingelsen er en Guds Gave og en Fuldkommenhed, der gjør det muligt at modtage den gode og fuldkomne Gave. — Apostelen siger: »efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabning.« Vil Du atter her kalde Tvivlen til Hjælp, da skal den vel, som den

altid gjør, røve fra Dig, idet den giver. Den skal ikke lade Betingelsen være en Gave, og derved fravende Dig Fuldkommenheden og Muligheden af at modtage den fuldkomne Gave; thi er dette ikke en Ufuldkommenhed hos Dig, at Du ikke ganske behøver Gud, og som en Følge deraf heller ikke ganske behøver hans gode og fuldkomne Gave?

Men som Betingelsen selv er en Fuldkommenhed, saa gjælder det om, at den bevares som saadan, ikke deles og udstykkes saaledes, at den kun faaer en halv Betydning, samt at den ikke forvanskes. Medens da Troens Øie urokkeligt vedbliver at tragte efter det Himmelske, uforstyrret seer Himmelen aaben, saa vilde vel Apostelen nu tillade, ja opmuntre den Enkelte til at bruge Tvivlen paa rette Maade, ikke til at tvivle om hvad der staaer fast, og hvad der skal staae fast evindeligen i sin evige Klarhed, men til at tvivle om hvad der i sig selv er et Forsvindende, der mere og mere skal forsvinde, til at tvivle om sig selv, om sin egen Kraft og Duelighed, saa den bliver en Uduelighed, der mere og mere aflægges. Thi den usande Tvivl tvivler om Alt, kun ikke om sig selv, den frelsende Tvivl tvivler kun om sig selv ved Troens Bistand. Apostelen lader derfor nu følge Formaninger, der maae tjene til at styrke og bevare den Enkelte som en Førstegrøde af Skabningen. »Derfor være hvert Menneske snar til at høre.« Hvad mon det er han skal være snar til at høre? Mon det er Tvivlens lange Taler, eller Menneskenes Meninger, eller hans eget Hjertes Opfindelser? O' Den, der er snar til at høre efter Sligt, hvad han end opnaaede i Verden, hvad han end blev, han blev neppe, hvad Apostelen dernæst formaner ethvert Menneske til, langsom til at tale; thi Hurtighed til at agte herpaa, føder netop Hurtighed til at tale. Men Den, der er hurtig til at høre efter det guddommelige Ord, der lyder nu som fordum, naar Mennesket tier, naar Pharisæerne og de Skriftkloge ere gangne bort eller bragte til Taushed, naar Menneskenes Hob har adskilt og fjernet sig, han bliver ogsaa langsom til at tale, thi det Hørte mætter ubeskriveligt og gjør ham dog end hurtigere til at høre, og end langsommere til at tale; hvad skulde han ogsaa selv have at sige? Da skal han tilsidst end ikke sige som David: skynd Dig, o Herre! at tale; men han siger til sin egen Sjel: skynd Dig, o! skynd Dig at høre.

---

sige som David] der tænkes vel paa Steder som Ps. 141, 1. og 143, 7., men ovenfor citeret findes Ordet ikke.

Og naar han saaledes er hurtig til at høre, da skal han ogsaa være hurtig til at høre efter Formaningen, »ethvert Menneske være langsom til Vrede; thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud.« Først og fremmest udretter Vreden, hvad der ikke er ret for Gud, at den gjør et Menneske langsomt til at høre efter Formaningen. Men selv om et Menneske var langsommere til Vrede, om den, menneskeligt talt, Intet kom til at udrette, fordi den, menneskeligt talt, blev overvunden, den kan dog blive i Menneskets Indre og der udrette, hvad der ikke er ret for Gud; thi i Vreden kommer netop det frem, fra hvilket et Menneske ved Troens Bistand skal afdøe, og naar Vreden i ham faaer Magt, om den end i sin Vrede seirede over den ganske Verden, Mennesket havde dog tabt sig selv og taget Skade paa sin Sjel. Men Den, der er hurtig til at høre efter Det, som ikke hidser til Svar, eller til overilet Tale, han bliver ogsaa langsom til Vrede, han skal ikke lade Solen gaae ned over sin Vrede, og frygte en endnu ængsteligere Formørkelse, at han ikke mere skulde kunne see Lysenes Fader, der skjultes af Vredens Skygger, der forandrede den Uforanderlige.

»Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab«; thi vel bærer Mennesket det Fuldkomne i skrøbelige Leerkar, hvilket gjør ham det vanskeligt at bære det, men i slet Vindings Tjeneste, eller i Begjerligheds Brynde, eller i Ureenheds Fælledsskab lader det sig ikke bære; og Ondskabens Levninger hviler der en Forbandelse over, der saa saare let paa en sørgelig Maade gjør dem ligesom Velsignelsen over Velsignelsens Levninger — til Overflod.

»Og med Sagtmodighed annammer Ordet«; thi Den der er saaledes hurtig til at høre, at han derved bliver langsom til at tale, han forrasker sig ikke i sin Hurtighed, og tager ikke Guds Rige med Vold, men fatter det Himmelske; thi »Sagtmodighed opdager skjulte Ting« (Sirach). Han veed, at intet Menneske kan tage, hvad ham ikke bliver givet, og ikke kan have dette, hvis han ikke tager det som givet, og at det Gode er en Gave, som Sagtmodigheden venter paa. Men Sagtmodigheden er ogsaa forvisset om, at Gud giver al god og al fuldkommen Gave, og i denne Forvisning »vaager den med Taksigelse« (Colos. 4, 1).

---

lade Solen gaae ned over sin Vrede] smlgn. Eph. 4, 26. Begjerligheds Brynde] 1. Thes. 4. 5. Sagtmodighed opdager osv.] Sirach 4, 21.

Da modtager han, »hvad der er indplantet«, hvad der altsaa var før han modtog det, hvad der, naar det modtages, »er mægtigt til at gjøre hans Sjel salig«. Dette modtager han, den gode og den fuldkomne Gave, ved hvilken den Trang tilfredsstilles, der selv var en Fuldkommenhed. Derfor lød Ordet saaledes i hiin billedlige Tale, med hvilken vi begyndte: »vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem den Hellig Aand, som ham bede?« thi det at behøve den Hellig Aand er en Fuldkommenhed hos Mennesket, og hans jordiske Trang saa langt fra at forklare den ved sin Lighed, at den snarere fordunkler den. Trangen selv er en god og en fuldkommen Gave af Gud, og Bønnen derom er en god og en fuldkommen Gave ved Gud, og Meddelelsen deraf er en god og en fuldkommen Gave ovenfra, der kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.

---

hiin billedlige Tale] Luc. 11, 13.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Ep.: Jac. 1. 17—22.

Den samme Apostel, af hvis Brev den foreliggende Text er tagen, advarer i det nærmest følgende Afsnit mod den jordiske Digten og Tragten, der søgte ogsaa at trænge sig ind i Menigheden til at befæste Forskjellighed og Adskillelse i Forfængelighedens Tjeneste, til at frigjøre den fra Fuldkommenhedens Baand, der sammenknytter dens Lemmer i Lighed for Gud, og lade den trælle i Underkastelse under den Lov, der behersker Verden og vel altid har behersket den: »at ansee med Beundring Personer for Fordeels Skyld.« (Jud. 16.). Den Forestilling, der saa ofte indskærpes i den hellige Skrift, til Opreisning for den Ringe, til Ydmygelse for den Mægtige, at Gud ikke anseer Personer, denne Forestilling vil Apostelen levendegjøre for den Enkelte til Anvendelse i Livet. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed; dersom et Menneske altid bevarede sin Sjel ædru og aarvaagen i denne Forestilling, da skal han i sin Betragtning af Livet og Menneskene heller ei fare vild eller »have sin Tro med Persons Anseelse.« Da skal hans Tanke rette sig mod Gud, og hans Blik ikke tage feil, at det seer efter Verdens Forskjellighed istedetfor efter Ligheden med Gud. Om der da træder en Mand ind i Menighedens Forsamling med Guld-Ring paa Fingeren, i skinnende Klædebon, da skal han ikke fæste

»have sin Tro med Persons Anseelse«) frit efter Jac. 2, 1.

Blikket paa det skinnende Klædebon, ikke lade det sandselige Øie forlyste sig ved denne Pragt, det sandselige Sind gjøre ham til et Menneskes Træl, der ikke veed at opløfte sig over den Bekymring, Manglen af den forvolder. Om der træder en Fattig ind, i et skident Klædebon, da skal hans Øie ikke udvise ham til at indtage den foragtede Plads ved hans Fodskammel. Og om han end stundom atter glemmer Ligheden, taber sig selv, adspredt i Livets forvirrende Adskillelse, saa skal dog hans Sind, hver Gang han træder ind paa det helligede Sted, bevares for den Tid i Lighed for Gud, dannes til mere og mere at bevare denne Lighed i Verdens Larm, med den at gjennemtrænge Forvirringen. Thi i Verden der arbeide Forskjellighederne i rastløs Travlhed til at forskjønne og til at forbittre Livet, som vinkende Maal, som Seirens Belønninger, som besværende Byrder, som Tabets Ledsagere; i Verden der hovmoder det udvortes Liv sig forfængeligt i Forskjelligheden eller sukker bekymret og feigt under den. Men paa det helligede Sted, der høres ikke Herskerens Røst ligesaalidet som i Graven, der er ikke Forskjel paa Mand og Qvinde, ligesaalidet som i Opstandelsen; der lyde ikke Viisdommens anmassende Fordringer, der sees ikke Verdens Pragt og Herlighed, thi den sees som den, der ikke sees, der er selv Læreren den Tjenende, og den Største den Ringeste, og den i Verden Mægtigste den, der behøver Forbøn fremfor nogen Anden; der er alt Udvortes aflagt som det Ufuldkomne, og Ligheden sand, frelsende og lige frelsende for Alle. Thi naar Den, der haver Verden, er som den, der ikke haver den, og den, som ikke haver Verden, er som den, der ikke attraaer den; »eller naar den Ringe her roser sig af sin Høihed, og den Rige af sin Ringhed« (1. 10. 11.), eller naar den Qvinde her finder Tilgivelse, der blev greben i aabenbar Synd, og den Mand dømmes, hvis Øie blot seer efter en Qvinde for at attraae hende, er da Ligheden ikke tilstede i sin Sandhed, er da ikke Verdens Trældom afskaffet, dens Lov forsvunden som en Skygge og glemt som en Børnelærdom, og Alt fuldkommengjort under Lighedens »guddommelige Lov, at elske sin Næste som sig selv« saaledes, at intet Menneske er saa ophøiet, at han jo er Din Næste aldeles i samme Forstand, som der intet Menneske er saa ringe eller saa elendigt, at han jo er Din Næste, og Ligheden uomtvistelig at bevise derved, at Du elsker ham som

---

ligesaalidet som i Opstandelsen] smlgn. Matth. 22, 30. 1. 10. 11] skal være Jac. 1, 9. 10. naar den Qvinde her finder Tilgivelse osv.] Joh. 8, 1—11. den Mand dømmes, hvis Øie osv.] Matth. 5, 28.

Dig selv! Ja vee! Den, der var saa hovmodig, at han end ikke her kunde glemme Forskjellen, men vee! ogsaa det Menneske, der var saa nedrigt, at han end ikke her kunde glemme Forskjellen. Men som Ligheden, billedligt talt, staaer paa Vagt ved Indgangen til det hellige Sted og vogter paa, at Ingen træder ind uden at have aflagt, hvad der tilhører Verden: Magten og Elendigheden, at Forbønnen kan lyde lige sand og eensbetydende for Herskeren og de Mægtige og for dem, som syge og sorrigfulde ere, for Den, der støtter sig ved Scepteret og for den Betrængte, der maatte nøies med, at Gud var hans Kjep og hans Stav — saaledes finder enhver opbyggelig Betragtning af Livet først Hvile eller bliver først opbyggelig ved og i den guddommelige Lighed, der oplader Sjelen for det Fuldkomne og gjør det sandselige Øie blindt for Forskjelligheden, den guddommelige Lighed, der som en Ild brænder i Forskjelligheden stærkere og stærkere uden dog menneskeligt talt at fortære denne.

Paa de helligede Steder, i enhver opbyggelig Betragtning af Livet staaer den Tanke op i et Menneskes Sjel, der hjælper ham til at stride den gode Strid med Kjød og Blod, med Fyrstendømmer og Magter, og til i denne Strid at frigjøre sig selv til Lighed for Gud, denne Krig være nu mere en erobrende mod de Forskjelligheder, der vil besvære ham i jordisk Begunstigelse, eller forsvarende mod de Forskjelligheder, der ville ængste ham i jordisk Fortabthed. Kun saaledes er Ligheden den guddommelige Lov, kun saaledes er Striden Sandhed, kun saaledes har Seiren Gyldighed, naar den Enkelte strider for sig selv med sig selv i sig selv, og ikke utidigen formaster sig til at ville forhjælpe den hele Verden til Lighed i det Udvortes, hvilken gavner saare lidet, saa meget mindre som den aldrig var til, om ikke af anden Grund, saa fordi Alle kom til at takke Een og blive ulige for ham. En saadan uforstandig og verdslig Hasten, der vel endogsaa mener, at et eller andet udvortes Vilkaar er den sande Lighed, til hvilken hvad der staaer høiere maa nedtvinges, hvad der staaer under maa opløftes, tilveiebringer kun Forvirring og Selvmodsigelse, som om den sande Lighed kunde lade sig udtrykke i nogetsomhelst Udvortes som saadant, medens den kan seire og bevares i hvilket-

---

Gud var hans Kjep og hans Stav] Ps. 23, 4. **uden . . . at fortære]** Billedet taget af den brændende Tornebusk 2. Mos. 3, 2. **med Kjød og Blod]** Eph. 6, 12.

somhelst Udvortes; som om en malet Overflade var den sande Lighed, der bringer Liv og Sandhed og Fred og Samklang i Alt, da den tvertimod søger at dræbe Alt i en aandsfortærende Eensformighed.

Dog Forskjellighederne ere saa mange og i sig saa vexlende, idet hvad der forekommer den Ene en Ubetydelighed for den anden voxer op til det Uhyre, at det af den Grund er vanskeligt at tale om dem eller at finde et betegnende og afgjørende Udtryk for den enkelte. Imidlertid har dog den Livets Forskjellighed, der, naar man betænker det apostoliske Ord, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, nærmest byder sig frem for Enhver enten som en gjennemlevet og aflagt Erindring eller som et Nærværende, fundet et bestemtere Udtryk, hvilket Menneskene have vedkjendt sig som betegnende en almindeligere Modsætning i Livet. At kunne give eller at maatte modtage, denne Forskjel omfatter i sig Menneskenes store Mangfoldighed, om den end indenfor sit eget Omfang udpræger en Mængde af nærmere bestemmede Skikkelser. Det: at kunne give eller at maatte modtage inddeler Menneskene i to store Classer, og blot dette korte Ord nævnes, da forstaaer Enhver det vidtløftigere, knytter mange glade eller mange tunge Erindringer til det, mange freidige Forhaabninger eller pinlige Forventninger. Hvor megen Overveielse har ikke dette lille Ord foranlediget? Hvor Meget har ikke den Ældre vidst at fortælle, der var bleven gammel i denne Forskjelligheds møisomme Tjeneste? Hvor saare Meget har ikke den Yngre udgrundet, naar han første Gang studsede ved denne Indskrift over Livets Dør, og han nu, førend han havde iført sig Forskjelligheden, hensank i Grublerier: om det var det Lykkeligste at give, og hvor lykkeligt det var; om det var det Tungeste at maatte modtage, og hvor tungt det maatte være; hvad der var det Ønskeligste; hvad han vilde vælge, dersom Valget stod til ham: om det dog var sandt, hvad der var blevet sagt, at det, Intet med Verden at have at skaffe, var det Herligste, at kunne sige: jeg kom nøgen til Verden, jeg eiede Intet, jeg var en Fremmed i den, og forlader den atter nøgen; om det var saa tungt og besværende at eie Jordens Skatte; om det at kunne meddele Andre var saa vanskeligt et Arbeide og forbundet med saa meget Ansvar. Dog enhver saadan Overveielse, der lefler med Livets Betingelser og Forudsætninger som et Spil for Indbildningskraften, tjener blot til at standse Frihedens Virke-Kraft og til at bedrøve Aanden i eventyrlig Higen og Smerte. Selv i Forhold til en dybere Modsætning antyder Paulus ved sin korte Tale, at der ikke er Tid til

lang Overveielse: »er Du kalden Træl, da bekymre dette Dig ikke, kan Du blive fri, da vælg hellere dette«. Om end intet Menneske saaledes har denne Evne til at være mægtig i Korthed, som en Apostel har den, saa ville vi dog ikke forøge Overveielserne, men kalde Sjelen sammen fra Adspredelserne i den Lighed, der viser sig, naar vi med det apostoliske Ord gjennemtrænge Forskjelligheden. Saa lader os da forsøge med Ordet ligesom at vandre ud i Forskjellighederne, idet vi bestandig lade Ordet minde os om: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Staaer dette nemlig fast, da er Forskjelligheden jo hævet, da en Forskjellighed i Ufuldkommenhed, hvilken er den, der bliver tilbage for Menneskenes Gaver, ikkun kan være en forsvindende, da lyder bestandig tilsidst det apostoliske Ord som et guddommeligt Omqvæd, der er istand til at fuldende enhver Forskjellighed i Ligheden for Gud.

Det apostoliske Ord fordrer da, at Den, der kan give, ydmyger sig og sin Gave under Ordet. Er han ikke sindet at ville give, da har dette Ord ingen Betydning for ham. Ruger han som en Drage over sine jordiske Skatte, eller har han den hykkelske Forklaring til Rede, at det, hvormed han kunde hjælpe, allerede er bortgivet, »er en Gave«, puger han som en Gjerrig med Aandens Goder misundelig paa dem — ja hvad hjalp det vel ham, at Ordet vilde lære at bortgive dem rettelig, han behøvede jo ingen saadan Veiledning. Ham kan Ordet ikke hjælpe, det Ord, der formaaede at hjælpe den Elendigste.

Men naar Du da er villig til at give, da seer Ordet efter, om denne Din Villighed betyder, at Du er en glad Giver, der er Gud velbehagelig. Dersom derimod Din Villighed ikke betyder Glæde, udøs da kun Dine rige Gaver, bortslæng de Rigdomme, der kjede og trætte Din Sjel, hvis Værd kun er Dig en Plage, forvandl, hvis det var muligt, Jordens Skikkelse, afhjælp al Nød, saa Du selv er den Eneste, der tigger — O! al god og al fuldkommen Gave kommer dog ned herovenfra, og saaledes behøver Forsynet ikke just Dine Skatte og Dine Goder, thi det haver altid 12 Legioner Engle færdige til at tjene Menneskene, og hvis det behøvede netop Dine Eiendomme, saa kunde det jo tage dem fra Dig, som det gav Dig dem. Men Du lærte en anden Viisdom, at der ingen god Gave er til hverken histoppe eller hernede, og forsaavidt kunde Du gjerne

---

er Du kalden Træl osv.] 1. Cor. 7, 21. »er en Gave«] Matth. 15, 5.
12 Legioner Engle] Matth. 26, 53.

beholde Alt eller bortgive Alt, Ligheden for Gud opnaaede eller frembragte Du dog ikke. — Eller hvis det var uretfærdigt Gods, og Din Haand besmittet, hvad var da Gaven andet end en Bespottelse over Gud, hvorledes skulde Du kunne fatte, at den gode Gave er ovenfra, Du, som end ikke forstod at give Enhver Sit.

Naar Du da er villig til at give, da vogter Ordet paa, at Du ikke er tilbøielig til at tage igjen, at Ligheden for Gud maa tilveiebringes, ikke den Lighed, der opnaaes, naar de Lige søge hinanden, og den Rige gjør Gjestebud for den Rige, at han atter maa indbyde ham, og den Mægtige understøtter den Mægtige. Du var villig til at give og hjælpe den Trængende, som Intet havde at give igjen; og dog fordrede Du Noget af ham: hans Ærbødighed, hans Beundring, hans Underkastelse — hans Sjel. Hvor Meget er vel det Lidet, Du eier, selv om Du var den Rigeste, selv om Dit Navn skulde fortrænge Navnet paa hiin Mand, der gjennem Aarhundreder blev nævnet som den Rigeste og efter hvem den Rigeste blev nævnet! Hvor høit var vel det Bjerg, man kunde bestige, uden at Øiet opdagede Noget, som ikke var Din Eiendom? Har Du glemt, at der var Den, der kunde bestige det høieste Bjerg, hvis Spidse naaede op i Skyerne, kunde vise ud over Jordens Riger og Lande og sige til den Hungrende: »alt dette vil jeg give Dig, naar Du vil falde ned og tilbede mig.« Har Du glemt, at denne var Fristeren? Vilde Du virkelig saaledes gjøre vel imod et andet Menneske, at Du gjorde ilde imod ham; vilde Du være hans Velgjører saaledes, at Du blev hans Sjels Fiende? Hvor Meget behøver vel et Menneske for at leve, da hans Liv jo ikke bestaaer i Mad og Drikke? Du, der vil ængste den Trængende i Underkastelse, frygter Du ikke for, at han med et eneste Ord skal tage Glandsen fra al Din Herlighed og gjøre Dit Sølv og Guld til en falsk Mønt, som Ingen vil modtage? Vilde Du saaledes forraade Din Næste med et Kys, dræbe hans Sjel, idet Du frelste hans Legeme? O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og Jordens Skatte have som saadanne ingen Forjættelser, ingen fortrinlig Berettigelse til at kaldes saa. Hvis Du da kan give, da glem aldrig for Din egen, aldrig for den Andens Skyld, at det er ovenfra, at ikke Du, der vilde være hans Velgjører og kunde være det, snarere skal trænge til ham, trænge til at han vægrer sig ved at modtage, trænge til, at han lader Dig lære.

---

den Rige gjør Gjestebud osv.] smlgn. Luc. 14, 12. hiin Mand, der gjennem Aarhundreder osv., Krøsus. sige til den Hungrende] Fortællingen om Jesu Fristelse, Matth. 4, 9.

at I ikke passe for hinanden, at han ikke er ligesaa nedrig som Du er hovmodig, at Du ikke formaaer at fordærve hans Sjel, om Du end kan lade hans Legeme lide. Driv ikke Aager med Dit Gods, gjør ikke som Den, der veed at lade sin Gave blive sig end mere frugtbringende efter at han haver bortgivet den, gjør ikke det endnu forfærdeligere, som Du, som den ganske Verden ikke kan erstatte, at han tog Skade paa sin Sjel. Giv Din Gave, vogt paa den, og hvis Du end ikke selv forskylder det, hvis Du dog mærker, at den Trængende føres i Fristelse, da lad Formaningen følge, Anviisningen til Gud, eller lad hellere reent være at give ham, glem ikke over al den Velgjørenhedens Vidtløftighed, ved hvilken Din Rigdom tillader Dig at glædes, at det er bedre og saligere og uendeligt vigtigere at frelse en Sjel. Naar denne Forestilling bliver levende i Din Sjel, da skal den i Frygt og Bæven ydmyge Dig og Din Gave under det apostoliske Ord, saa Din Gave bliver i Dine Øine ringe nok, og Du selv dog ringere end Gaven. — Eller Du er vistnok villig til at give, men Du behøver en lang Overveielse, at Gaven kan vise sig ret som vel betænkt ved Din Klogskab. O! der er mangen Overveielse, der vel gjør et Menneske klogere og beviser hans Klogskab, men ikke gjør ham bedre eller Gud velbehageligere. Al den Betænkelighed, som den venstre Haand udfinder, naar den høire beraadfører sig med den, er ikke af det Gode, er tilstrækkelig bekjendt, og selv om Du opdagede en ny, det var en saare tvivlsom Ære. Og hvorfor bliver i Almindelighed Overveielsen, der følger efter en saadan Velgjerning, igjen saa lang, uden fordi den har Lønnen borte og derfor maa nøies med Overveielsen? Naar Du derimod betænker, at al god Gave er ovenfra, da skal den Høire, som Du udrakte til at give, hurtigt skjule sig, og den Venstre aldrig faae Noget at vide; da skal Du i Løndom glæde Dig, som en Velgjører tør det, glæde Dig ligesom han, der modtog Gaven, og begge To glæde Eder over det Samme, at Gaven kom ovenfra; thi det var jo en usynlig Haand, der gav den — dette var Din Haand; og der er en usynlig Haand, det er Din Overbeviisning, der vil i Sandhed gjøre den til en god Gave — det er Guds Haand. — Eller Du er villig til at give, Du lægger ligesom Gaven til Side til den Trængende, men Du lader ham vente paa den. Min Ven! »En Forventning, som længe forhales, krænker Hjertet, men den opfyldte Attraa er et Livsens Træ« (Ordspr. 13, 12). Hvad vilde Du ogsaa give den

---

den venstre Haand osv.] smlgn. Matth. 6, 3.

Anden at forstaae ved Din Adfærd uden at det var Dig, han maatte vente paa? Mon det var saa 'herlig en Oplysning, at Du skulde ønske ham at forstaae den, skulde Forstaaelsen ikke lettelig skade ham i hans Saligheds Sag? Og hvad gavnede den Dig, gjorde den Dig fuldkomnere? Gud i Himlene veed dog vel bedst, hvad der er det Høieste, et Menneske kan tragte efter og fuldkomme. Men Skriften siger, at der fordres ikke mere af et Menneske, end at han er tro som en Husholder. Men en Husholder er ringere end det Huus og Gods, han forvalter. Du derimod vilde være Herren, vilde altsaa ikke være det Fuldkomne. Du vilde lade den Trængende ved Din Venten forstaae, at Du havde Andet at tage Vare paa, at han maatte give Tid, han, den Ubetydelige maatte vente. O! Gud i Himlene lader ikke en Spurv vente paa sig. Lad derfor den Trængende ikke bede Dig længe, ellers bliver det aabenbart, at Du giver ikke for Guds Skyld, men maaskee for at frikjøbe Dig fra hans Bønner. Var det ikke en Uretfærdighed af Dommeren, at han først vilde øve Retfærdighed for at fritages for Enkens Bønner, var han ikke en uretfærdig Mand, selv da han gjorde Retfærdighed, var det ikke en Uretfærdighed mod Enken, at hun kom til at takke ham for, at han gjorde hans Pligt, som var det en stor Velgjerning? Jo længere Du lader den Trængende bede, desto mere fordyber han sig i jordisk Trang, til han maaskee ikke mere kan hæve sin Sjel op af den end ikke ved Din Gaves Hjælp. Og hvad Du haver at give, det er jo enten ikke en god og en fuldkommen Gave, eller er den det ved Dig, da er det fordi Du er kun Husholder, altsaa ringere end Gaven. — Eller Du var villig til at give, men Din Gave var saa ringe, at Du tøvede med at give. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, derfor kan Din ringe ligesaa godt være den gode Gave, som den største kan være det. Og Den, der giver rettelig, han lukker sit Øie, saa seer Du jo ikke Gaven, hvor lille den er, førend Du seer aabenbare, hvad Gud gjorde den til, og Du da atter bekjender, at Du er ringere end Gaven, hvad Den, der giver, altid er, naar han giver en god Gave, eller gjør Sit, til at den kan vorde det.

Dog det er jo ikke blot udvortes og jordiske Goder, hvormed det ene Menneske kan hjælpe det andet, det er ogsaa med Veiledning og Raad, Trøst og Formaning og Deeltagelse, og her bliver jo tilsyneladende Giveren vigtigere. Maaskee kjøbte Du Din Erfa-

---

tro som en Husholder] smlgn. 1. Cor. 4, 2. Dommeren] i Jesu Lignelse Luc. 18, 1–8.

ring dyrere, den Formaning, Du har at tilbyde, erhvervede Du paa Nødens Dag, og aftvang med megen Møie Livets Gjenvordigheder den, saa vil Du heller ikke bortødsle den, ikke spøge med den, men hvad Du suurt har erhvervet, vil Du ogsaa holde i Priis. O! Den, af hvem Du kjøbte den, var jo Livet, og da Du kjøbte den, var det Dig, som Du siger, ikke god, vil Du da nu for en Anden være, hvad Livet var for Dig, at han ogsaa engang skal sige: jeg kjøbte det dyrt og maatte suurt betale det? Dersom Du har en Formaning at tilbyde, da er den jo ikke en Gave, hvis Du ikke kan adskille den fra Dig og Dig selv fra den? Eller skulde Din Formaning maaskee tabe, hvis den, der modtog den, saae, at Du, som vel nu mindre behøvede den, bøiede Dig under den, at den virkede først og fremmest paa Dig selv, som behøvede Du den mest af Alle, at den blev ung og levende i Din Sjel ved Gjentagelsen, som den var det i Erhvervelsens Øieblik, saa Du selv var ringere end Din Formaning. Hvis Du da haver en Formaning at give, da opløft ikke Dit Hoved dømmende, slaae ikke Dit Øie op til at efterforske, men bøi Dit Hoved og Dit Øie under Formaningen, at den maa lyde herovenfra lige betydende for Dig og for den Anden. Al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv om Du havde den bedste Formaning, Du veed dog ikke, om den i en Anden skal hidse hans Sjel til Gjenstridighed eller bevare den i Ydmyghed, om den skal vorde ham til Frelse eller til Fortabelse. — Eller det er Din Deeltagelse, Du har at bortskjænke, og Du er villig dertil, hvis Nogen ret behøver den, men dertil fordres, at han skal være svagere end Du, vise mindre Kraft i Nøden, mindre Freidighed i Trængselen, end hvad Du formaaer, da skal Din Deeltagelse ile til og styrke den Udmattede, opreise den Faldne, — o! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og Den, der offrer sin Gave, see først til, at han ikke haver noget mod sin Broder, saa Deeltagelsen bortskjænkes paa et Vilkaar, der tager Lønnen bort ved at gjøre sig selv betalt. Hvad er det, han behøver, det er Deeltagelsen, ikke Dig, saa være Du da selv ringere end Din Deeltagelse, at den maa være herovenfra, høiere end Dig selv, at den maa være Deeltagelse ikke Krænkelse, at den ikke maa være opkommen i Dit Hjerte, men være i det herovenfra. — Eller Du er begavet med Aandens Magt, som sjeldent et Menneske var det, Du veed at gjennemtrænge Sandheden med Din Tanke, Du veed at fængsle Menneskene til den i Dig, saa de med Glæde forblive i

---

Den, der offrer sin Gave] Matth. 5, 23—24.

denne uopløselige Sammenknytten; men Dig selv kunde Du ikke skaffe til Siden, saa de kunde erkjende Sandheden ved Dig og blive i den uden Dig. Var Du en Saadan? Vi anmasse os ikke at tale til Dig saa lidet som til den Ringeste, vi betænke jo blot, hvad der skeer og hvad der kunde skee. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv det Viseste, et Menneske haver udgrundet, bliver dog altid tvivlsomt i en Anden, eller han maa selv aldeles paa samme Maade erhverve det. Hvad vandt vel Menneskene, om Du saaledes tillod dem at fortrøste sig til Dig, hvad vandt vel Du, om Du vandt den Tilfredsstillelse, Du søgte? Ak et Menneske kan jo ikke blot besvære sin Sjel med Mad og Drikke, men ogsaa med Verdens Ære og Menneskenes Beundring. Og hvad er Verdens Ære, der opsminkes med sin fagre Gestalt, hvor er den Helligdom, i hvilken den selv helliger sig, at dens Ære maatte være i Sandhed at attraae! Og hvad er Menneskenes Beundring, der bortødsles fuldt saa vel paa den Ugudelige og Ryggesløse, som den offres den Retfærdige! Ja selv om den traf den Rette, hvor uforstandig og daarlig er da ikke ofte denne Beundring. De ville ligesom ikke bekymre sig om sig selv, men kun bekymre sig om at beundre, og derved da volde den Beundrede ny Sorg, hvis han ellers var mere bekymret for deres Vel, end syg efter deres Beundring. Hvis Du derfor havde nogen Sandhed at tilbyde Menneskene, da svæk Virkningen af Dig selv, tilintetgjør Dig, offer Dig, idet Du byder Din Gave, at Menneskene ikke maae gribe Dig istedetfor Gaven, at deres Liv ikke maatte forspildes i et Bedrag, ved at eie Sandheden uden dog at eie den. Hvorledes dette lader sig gjøre, det veed Du jo selv bedst, da Du er den Mægtige. Da er Du vel Giveren, men dog ringere end Gaven, og al god og fuldkommen Gave er ovenfra, om den ogsaa kom ved Dig. — Eller Du var saa eenfoldig, at Du af den Grund forblev taus, og den Tanke blev langt borte fra Dig, at noget Ord af Dig skulde kunne veilede eller hjælpe et andet Menneske. O! et eenfoldigt Ord af en Eenfoldig har gjort Vidunder i Verden, har indpræget sig i den Vises Hukommelse, der over al sin Viisdom havde glemt dette Ord, har standset den Mægtige, har afvæbnet Voldsmanden, har rystet den Kloge, har frelst den Fortvivlede. Og skulde det ikke være saaledes, thi Din Gave var jo en god Gave, og Du selv ringere end Din Gave.

Det apostoliske Ord henvender sig til Den, hvis ydmyge Lod det blev at maatte modtage, og er som ethvert helligt Ord et Evangelium for den Fattige, en himmelsk Røst, der kalder ad ham, der indgyder Mod til at seire i den forfærdelige Strid, i hvilken

man saa at sige strider med sin Ven, eller hvor det dog er saa saare vanskeligt at skjelne Ven fra Fiende, Frimodighed til at opløfte sig i Tak til Gud, ligesaa ofte som Sjelen er i Fare for at fængsles til Jorden ved at vorde et andet Menneskes Skyldner. Eller er dette maaskee Utaknemlighed, vi anprise? Kan da det apostoliske Ord ikke tilveiebringe Ligheden for Gud, eller er det en uretfærdig Lighed, der læres, naar det siger, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, og at altsaa ethvert Menneske, hvad enten han giver eller modtager, væsentlig har at takke Gud; thi kun for det Gode er det jo rigtigt at takke, og det Gode kommer jo kun fra Gud? O! nei Ordet vil visselig ikke afskaffe Taknemligheden, thi som det er en Skjendsel for Den, der giver, at han selv veed det, at han ikke idetmindste stræber efter at gjøre sig usynlig i enhver Forstand, eller dog veed i høiere Forstand at gjøre sig usynlig, om han end staaer synlig hos, saa er det ogsaa en Skjendsel for Den, der modtager, at han ikke veed og af al Magt stræber at faae at vide, af hvem han modtog. Men i denne Stræben for at den Ene kan finde, hvad den Anden skjuler, ville de begge enes i at finde Gud, og naar han er funden, da er Skjendselen tagen fra dem begge, Skjendselen fra den, der skulde skjule sig, at han blev opdagen; Skjendselen fra den, der skulde opdage, at han ikke opdagede ham. Dersom nemlig Den, der modtager Velgjerningen, ikke gaaer med sin Tak ud for at finde Velgjøreren, da finder han aldrig Gud; thi det er i denne Søgen han finder Gud, ved ikke at finde sin Velgjører, ved at finde ham, som han bør være, og da ved hans Bistand atter finde Gud, ved at finde ham som han ikke burde være, og da i sin Taknemligheds Søgen atter finde Gud. Vil et Menneske tabe den jordiske Taknemlighed af Syne, for eventyrligt med sin Tak at opdage Gud, da vogte han paa sig selv, thi dersom han ikke er villig til at takke den Velgjører, han dog seer, hvorledes skulde han i Sandhed takke Gud, som han ikke seer? Lad kun en Pharisæer fremsætte Sandheden for at gjøre en slet Anvendelse af den, Sandheden bliver dog: at man skal give Gud Æren for hvad man skylder et syndigt Menneske, at Ingen tør ophøie sig saaledes over en Anden, at han gjør det umuligt for denne at komme til at takke Gud, fordi han staaer ham i Veien; at Ingen tør være saa nedrig, saa feig, saa magelig, saa blødagtig, saa fortabt i det Jordiske, at han nøies med at takke et Menneske, fordi han gav ham, hvad han begjerede; men derfor skal det jo ikke

---

den Velgjører, han dog seer osv.] smlgn. 1. Joh. 4, 20.

negtes, at det i det Aabenbare at ville fornegte sin Velgjører, og i det Skjulte at ville modtage hans Gaver, er som det at skamme sig ved sine Forældre en Afskyelighed baade for Gud og Mennesker, en Vederstyggelighed, der stræber efter at gjøre Gavernes Giver til den eneste Forurettede i Livet. Vi prise hiin Blindfødte i Evangeliet, at den første Brug, han gjorde af sit Syn, var at see om muligt at finde sin Velgjører, vi prise ham, at Verdens Dom ikke formaaede at bringe ham til, hvad den overvandt Peter til, at fornegte sin Velgjører, vi prise ham, at han hellere vilde foragtet blive hos sin Velgjører end hædret maaskee tjene som et Redskab i de Mægtiges Haand; men hvis han nu ikke havde villet gjøre mere, hvis hans Velgjører havde været et syndigt Menneske som En af os, hvis Velgjerningen havde knyttet dem sammen i uopløseligt Venskab, istedetfor, at det Forenende skulde være fælleds Tak til Gud, hvem de gav Æren — havde da ikke det Sidste fordærvet, hvad der var saa skjønt begyndt? Om Christus end tog den Blindfødtes Tilbedelse, var denne dog ikke nærmest for Velgjerningen men Troens, og Forholdet her dog vel af en saadan Natur, at det umuligt kunde friste noget syndigt Menneske til Lighed i Fordring. Velgjerningen selv gjorde Christus saa skjult som muligt; thi da han havde gjort det muligt for ham at faae sit Syn igjen, da sendte han ham bort og sagde: gak, toe Dig i Dammen Siloam. Her fik han sit Syn, men her stod jo Herren ikke hos ham, og saaledes havde han, der var hans Velgjører, vidst at gjøre sig usynlig for ham, og det endskjønt hans Velgjerning bestod i at skjenke ham Synet.

Hvor Forskjelligt det er, hvilket det ene Menneske kan komme til at skylde det andet, have vi jo allerede seet, da Talen var om dem, hvis lykkelige Lod det blev at kunne gjøre vel. Naar Du da er villig til at takke, da vogter Ordet paa Dig, at Du ikke, ved at maatte modtage og ved at ville takke Mennesker, skal tage Skade paa Din Sjel. Maaskee var Du en Ringe i Verden, og Din Plads ved den Riges Dør, Dit Liv en Bekræftelse af den Erfaring, at man kan ogsaa leve af Smuler, og af den Erfaring, at disse stundom henkastes til et Menneske, som var han en Hund. Du modtog den Gave, der henkastedes til Dig, det var tungt at behøve den, ak men Du kunde ikke undvære den, den hjalp Dig kun for et Øieblik, og da skulde Du atter føle ligesaa tungt, hvor tungt det

---

hiin Blindfødte: Joh. 9, 1—38. leve af Smuler osv.: smlgn. Luc. 16 21.

er at maatte modtage. Inden Du atter havde opløftet Dit bøiede Hoved, var han forsvunden Din Velgjører, ikke just fordi han ønskede at være ukjendt og ilede med at skjule sig, men fordi han havde ganske Andet at tage vare paa. Du sendte Din Taksigelse efter ham, den indhentede ham ikke, ikke just fordi han beskæmmet følte sig ringere end sin Gave, men fordi hans Øre ikke agtede derpaa, da den hele Sag var ham ligegyldig og aldeles uden Betydning. Og hvis Din Tak havde naaet ham, da havde han vel sagt: det er neppe værdt at takke for, og dette havde været hans oprigtige Mening, som ogsaa, at Din Taksigelse heller Intet var værdt. O! al god og al fuldkommen Gave kommer dog ned herovenfra. Den Mægtige maa nøies med, at den Ringe tjener ham, men den Ringe ham tjener den Mægtige, og i Din Taksigelse opløftede Du Dig til Gud, at han havde brugt hiin mægtige Mand som et Redskab for at hjælpe Dig. — Eller Dit Vilkaar var blidere, Du havde Dit tarvelige Udkomme, Du levede i nøisom Tilfredshed i Din ydmyge Bolig ved Foden af den Riges Pallads; men ham skyldte Du det, ham skyldte Du det Alt, og den Tjeneste, Du kunde gjøre ham, følte Du selv, var kun et ringe Vederlag; men desto villigere var Du til at takke ham. Stundom saae Du ham hos Dig; men hans Blik forvissede Dig let om, hvor lidet Din Tak havde at betyde, og at han ikke forstod at lade sig betale i denne Mønt, men vidste at gjøre sig betalt paa en anden Maade. Da kunde Du ønske, at Du var en Spurv under Himlen, der dog kun har Gud at takke for sit Udkomme, en Lilie paa Marken, der dog kun har Gud at takke for, at den er herlig paaklædt, at Du kun havde Gud at takke, hvem det er en Glæde over al Maade at takke atter og atter. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Agter Velgjøreren ikke Din Tak, da opløft Dig til Gud, fra hvem hans Gave kom, men undlad dog ikke at takke ham, gjør for ham, hvad Du formaaer, hvilket ikke er Lidet, lad ham i Dig ved sit uvisse Mammon have kjøbt sig en Ven, der kan modtage ham i de evige Boliger. — Eller Du kjendte ingen saadan Sorg, Du behøvede ikke at takke noget Menneske for jordisk Guld og Gods, thi det var Dig givet; men Din Sjel havde været omtumlet i Livets Forvirring, Du havde ikke selv kunnet rede Dig ud af Vanskeligheden, i hvilken Du var bestedt, der overvældede Din Tanke og lammede Din Villie. Da havde Du søgt Raad og Bistand hos et andet Menneske, hvis klare Blik snart gjennemskuede Mørket omkring Dig. Nu var Du

---

ved sit uvisse Mammon] Luc. 16, 9.

glad og tilfreds, Dit Liv randt hen stille og roligt, men Du bekjendte i Dit Hjerte og med Din Mund, at Du skyldte ham det. Men han vilde ikke modtage Din Tak. Naar Du talte til ham derom, da opdagede Du letteligen, at Dit Liv og dets Forvikling vel havde engang beskæftiget hans Hoved, men Du havde ikke beskæftiget ham, og derfor kunde han ikke lade sig takke. Ja Den, hvem Du skyldte alt Dette, var maaskee endog Din Fiende, som netop derfor ikke vilde modtage Takken. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Vil et Menneske ophøre at være et Menneske, vil han kun være som en Naturkraft, da kan Du jo vel ikke takke ham, ligesaa lidet som Sømanden kan takke Vinden, naar den fylder hans Seil og han benytter den rettelig, eller Skytten kan takke Stræengen, naar den giver Pilen Fart og han rammer Maalet. Saa hild da ikke Din Sjel i jordisk Bekymring, men opløft Dig ved Taksigelsen til Gud. Dog lade Du derfor ikke være at takke Din Velgjører, Din Tak tilhører ham dog, den bevogte Du som betroet Gods, som man gjemmer den Afdødes Gods eller dens, der reiste til fjerne Lande, at han kan modtage det, redeligt forvaltet, hvis han nogensinde ønsker dette. — Eller Du skyldte et andet Menneske, hvad Du ikke kunde glemme, ligesaa lidet som han, Din Indsigt, Din Dannelse, Din Fasthed i Tanken, Din Kraft i Talen. Han betragtede Din Sjel som sin Skyldner, vilde ingen Forsoningsfest lade indtræde, der gav Dig Dig selv tilbage som Din Eiendom. Din Tak vilde han vel modtage, men ikke som den, der indfriede Dit Liv af hans Skyld. O intet Menneske kan dog give, hvad ikke ham selv blev givet, og det Høieste, et Menneske kan give et andet, er jo dog Livet, og selv dette lærer Faderen Barnet at takke Gud for, som gav det, og som atter er den, der tager det. Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, og vel er Discipelen ikke over Mesteren, men hvis Mesteren elsker ham, da ønsker han, at han maatte være som han selv er det.

»Det er saligere at give end at modtage« det Ord udtrykker Forskjellen, som den er i Jordlivet, ikke speilende sig i eller laanende sit Udtryk fra menneskelige Lidenskaber, at det er bedre, lykkeligere, herligere, ønskeligere at kunne give end at maatte modtage: men Ordet betegner Forskjellen, som denne er i det kjerlige Hjerte. Thi den, der siger, at det er bedre, eller lykke-

---

vel er Discipelen ikke over Mesteren; Matth. 10, 24. Det er saligere at give osv.; Ap. Gj. 20, 35.

ligere, eller herligere eller ønskeligere, han siger jo ikke hvad Brug han vil gjøre af denne Magt, der forundtes ham, han vidner heller ei om, hvad han haver fornummet ved at bruge den rettelig. Den derimod, der veed, at det er saligere at give end at modtage, han haver fattet Livets Forskjellighed, men ogsaa for sin Deel forsonet den ved at give med Glæde og ved at have sin Salighed i at give. Dog bliver Forskjellen tilbage, hvis ikke Den, der maa modtage, fornemmer en lignende Salighed. Skulde han ikke det? Skulde Den, der blev forsøgt i en vanskeligere Strid, ikke have en lignende Løn, og det er dog i Sandhed større at modtage end at give, det vil sige, hvis begge Dele skee paa den rette Maade. Saa lader os da nu betragte det apostoliske Ord for at see, om dette ikke udtrykker Ligheden. Den, der giver, tilstaaer, at han er ringere end Gaven; thi det var jo denne Bekjendelse, som det apostoliske Ord med Glæde modtog af den Enkelte som frivillig eller afnødte ham som ufrivillig. Den, der modtager, han bekjender, at han er ringere end Gaven; thi det var denne Tilstaaelse, som Ordet gjorde til Betingelse for at opløfte ham, og denne Tilstaaelse lyder jo ogsaa ofte i Verden i al sin Ydmyghed. Men naar Den, der giver, er ringere end Gaven, og Den, der modtager, er ringere end Gaven, saa er jo Ligheden tilveiebragt, Ligheden nemlig i Ringhed, Lighed i Ringhed overfor Gaven, fordi Gaven er ovenfra, og derfor ikke egentlig tilhører eller ligemeget tilhører begge, det vil sige den tilhører Gud. Ufuldkommenheden laa da ikke i, at den Trængende modtog Gaven, men i at den Rige besad, hvilken Ufuldkommenhed han hævede derved, at han bortskjenkede Gaven; nu tilveiebragtes Ligheden, ikke derved, at den Trængende besad Gaven, men derved, at Gaven ikke mere tilhørte den Rige som Eiendom, thi han havde jo skjenket den Trængende den; og heller ikke tilhørte den Trængende som Eiendom, thi han havde jo modtaget den som Gave. Naar den Rige takker Gud for Gaven, og for at der forundtes ham Leilighed til skjønt at bortgive den, saa takker han jo for Gaven og for den Fattige; naar den Fattige takker Giveren for Gaven og Gud for Giveren, saa takker han jo ogsaa Gud for Gaven; altsaa er Ligheden tilstede i Taksigelsen til Gud, Ligheden overfor Gaven i Taksigelsen. Dette er uden Vanskelighed og let at fatte; forsaavidt Vanskeligheden stundom frister et Menneske, da er det fordi de jordiske Gaver, paa hvilke vi destoværre nærmest tænke, naar vi minde om Forskjellen mellem at kunne give og at maatte modtage, i sig ere saa ufuldkomne, og derfor have denne Ufuldkommenhedens Magt til at gjøre Forskjel. Jo fuldkomnere Gaven derimod er, desto tydeligere og uomtviste-

ligere viser ogsaa strax Ligheden sig. Men det er jo den gode og fuldkomne Gave, om hvilken vi sige, at den er ovenfra, men den eneste gode og fuldkomne Gave, et Menneske kan give, er Kjerlighed, og om den have jo alle Mennesker til alle Tider bekjendt, at den haver sit Hjem i Himlen og kommer ned herovenfra. Vil et Menneske ikke modtage Kjerligheden som en Gave, da see han til, hvad han faaer, men modtager han den som en Gave, da ere Giveren og Modtageren ikke til at adskille i Gaven, begge gjort væsentligen og fuldelig lige overfor Gaven, saaledes, at kun den jordiske Forstand i sin Ufuldkommenhed kan tvetyde, hvad der betyder eet og det Samme. Og jo mere et Menneske afvænner sin Sjel fra at forstaae det Ufuldkomne til at fatte det Fuldkomne, desto mere vil han tilegne sig den Forklaring af Livet, der trøster medens det er Dag, og som bliver hos ham, naar Natten kommer, naar han ligger glemt i sin Grav, og selv har glemt hvad Møl og Rust har fortæret, og menneskelig Kløgt udfundet, og dog skal have en Tanke, der kan udfylde ham den lange Tid, der ikke vil vide af den Forskjellighed, med hvilken han bekymredes, men kun om den Lighed, der er ovenfra, den Lighed i Kjerlighed, som bliver og som er det eneste Blivende, den Lighed, der ikke tillader noget Menneske at være det andets Skyldner, uden, som Paulus siger, i dette Ene at elske hverandre.

---

som Paulus siger] Rom. 13, 8.

At erhverve sin Sjel i Taalmodighed.

I Eders Taalmodighed erhverver Eders Sjele. Luc. XXI. 19.

Den rige Fugl kommer susende, kommer brusende; den fattige Fugl — og Taalmodighed er en fattig Fugl, der ikke kommer med udvortes Miner og Gebærder, men som en sagte Luftning og en stille Aands uforkrænkelige Væsen. Og Taalmodighed er en fattig Kunst og dog er den saare lang. Hvo lærte den ret af Livet, hvo havde Taalmodighed dertil? Hvo lærte et andet Menneske den paa den rette Maade, ak, der var maaskee Den, der lærte en Anden Taalmodighed saa saare godt, derved at han selv var saare utaalmodig! Hvo talte retteligen om den, at han ikke forrasker sig i Udtrykkets Utaalmodighed og i Vendingens Skyndsomhed? Hvo hørte Talen om den paa rette Maade, at han ikke forstod Talen og nu utaalmodigen fordrede en ny Tale, og saaledes vel fattede Taalmodigheden og Talen derom, men ikke fattede, at saaledes var den ikke at forstaae!

At erhverve sin Sjel i Taalmodighed, er dette Ord, som altid vel kom ubeleiligt, ikke istand til paa eengang at dræbe enhver dristig Forventning, der længes efter navnkundig Idræt, efter begeistret Daad, efter Kamp og Strid, hvor Lønnen vel er uvis, men ogsaa herlig; er dette Ord ikke for den Ældre, hvad en Faders Stemme er for Barnet, naar den kalder ham fra den larmende

---

stille Aands uforkrænkelige Væsen] 1. Pet. 3. 4.

Leeg, hvor han var Konge og Keiser, til den stille Taalmodigheds Gjerning, ja, er det ikke endnu mere ængstende, da det vil udstrække sig over hele Livet, og ikke saaledes lade sig spøge med, som var det kun stundom Alvor. Dersom dog Den, der haver sagt det, vidste hvad der gavner et Menneske, dersom han, hvilket jo er Tilfældet, har sagt det, idet han ved samme Leilighed mindede om, at Ødelæggelsens Vederstyggelighed skulde med sin Hvirvel oprøre Livet fra dybeste Grund, og altsaa netop give Anledning til store Bedrifter og navnkundig Daad, saa lader os, naar vi mene at forvisses om, at Ordet ikke gavner ja sammenkrymper Sjelen, have idetmindste Taalmodighed til at troe, at Feilen ligger deri, at vi ikke rettelig forstaae Ordet, og at det er vor Feil, at Det synes saa smaaligt, hvad Ordet gjør, at det istedetfor at give ethvert Menneske sin Sjel og den ganske Verden som Bytte for dens Higen og Stræben, fratager ham den ganske Verden og dens Herlighed, som den han aldrig skal gribe, ja fratager ham endogsaa hans Sjel, for at lade ham erhverve den i Taalmodighed.

Saa lader os da idetmindste have Taalmodighed til at troe Ordet; Taalmodighed til ikke at udsætte Overveielsen til en beleiligere Tid, til ikke, selv manglende denne Egenskab, at bede Ordet have Taalmodighed; Taalmodighed til at adskille for atter at forene, hvad der er uadskilleligt forenet.

»At erhverve sin Sjel.« Eier da et Menneske ikke sin Sjel, og kan dette være den sande Anviisning til Salighed, der istedetfor at lære et Menneske ved sin Sjel at erhverve den ganske Verden, lærer ham at benytte sit Liv til at erhverve sin Sjel? Et Menneske fødes nøgen og bringer Intet med sig ind i Verden, og hvad enten Betingelserne for Livet staae som venlige Skikkelser, der have Alt i Beredskab, eller han selv møisommelig maa opdage dem, saa maa dog ethvert Menneske paa en eller anden Maade erhverve Betingelserne for sit Liv. Om denne Betragtning end gjorde en Enkelt utaalmodig og derved uduelig til Alt, saa vide dog de bedre Mennesker at fatte dette, og at fatte sig deri, at Livet maa erhverves og at det maa erhverves i Taalmodighed, hvortil de formane sig selv og Andre, fordi Taalmodighed er en Sjelens Styrke, der er ethvert Menneske fornøden til at opnaae sit Ønske i Livet. At Vandringsmanden, der gaaer til sit fjerne Maal, ikke forhaster sig i Begyndelsen, men hver Gang det lakker ad Aften, taalmodigen udhviler sig, at han den følgende Dag kan fortsætte Vandringen — at Den, der bærer en tung Byrde, ikke forløfter sig i Begyndelsen, men stundom sætter Byrden ned og sig selv ved Byrdens Side, til han faaer ny Kraft til at bære den — at Den,

der dyrker sin Jord taalmodigen, venter paa sildig Regn og tidlig Regn til Høsten kommer — at Den, der erhverver sit Udkomme ved at kjøbslaae, sidder hos sine Vare og venter taalmodigen, til Kjøberen kommer og til han kommer med Betalingen — at Den, der udspænder sit Net efter Fuglen, venter Dagen igjennem til Aftenstunden, og da sidder taalmodigen ved sit Net uden Bevægelse til Fuglen kommer — at Den, der henter sin Føde fra Havsens Bund, sidder med sin Snoer taalmodigen den lange Dag — at den Moder, der vil erhverve sig Glæde af sit Barn, ikke begjerer, at det skal hurtigen opvoxe, men venter taalmodigen i søvnløse Nætter og bekymrede Dage — at Den, der vil vinde Menneskenes Gunst, arbeider aarle og silde og forspilder sig den ikke ved Utaalmodighed; at Den, der vil tale til Menneskene, om hvad der synes dem ligegyldigt, ikke forrasker sig i Begyndelsen og siden aflader, men vedbliver at tale og venter taalmodigen — dette forstaae Menneskene: at det nu engang er saa, og de finde sig deri; at det er godt og gavnligt, at det er saa, og de lade sig danne derved, og de give i deres Betragtning af Livet denne Adfærd Fortrinet for den vilde, ustyrlige Opblussen, der Intet udretter, men kun afstedkommer Forvirring og Skade. Betingelsen, om hvilken de tale, er udenfor Mennesket, og Betingelsen for, at han ved den naaer Ønsket, er Taalmodighed, saaledes, at han ikke egentlig vinder Taalmodigheden, men vinder det Attraaede. Saaledes er der saare mange og saare forskjellige Betingelser, men er da Sjelen saaledes en Betingelse? Saa er det da for Lidet sagt, at sige, Mennesket kommer nøgen til Verden, og eier Intet i Verden, naar han end ikke eier sin egen Sjel? Var den foregaaende Betragtning istand til at gjøre en Enkelt utaalmodig og uduelig til at leve, ja hvorledes skulde denne Betragtning ikke ligesom fra Grunden af gjøre Enhver utaalmodig? hvad er der saa at leve for, naar man i sit hele Liv skal erhverve den Forudsætning, der i sin dybeste Grund er Livets Forudsætning, ja hvad vil dette sige? — Saavidt hjalp da Taalmodigheden os, at det Ord, der i sin Korthed syntes saa afskrækkende, saa ubetydeligt, neppe værdt at agte paa, nu i sin Korthed viser sig saa betydningsfuldt, at det snarere frister paa en anden Maade, som var det uudgrundeligt. Og er det ikke ængstende at betræde denne Vei, hvor man vel strax og hvert Øieblik seer Maalet, men aldrig seer det naaet, ikke som Vandreren dog kommer til Maalet, ikke som Den, der bærer Byrden, vinder hen til Bestemmelsen; hvor man aldrig saa at sige kommer af Stedet, ikke som Vandreren nu seer en Omgivelse, nu en anden, ikke som Den, der bærer Byrden, nu taber et Stykke af Syne, nu

et andet; hvor man ingen Forandring seer, ikke som Den, der kjøbslaaer, snart seer et Menneske, snart et andet, ikke som Den, der fanger efter Fugle og Fiske, snart seer een fangen, snart en anden, men bestandig kun seer sig selv; hvor man ikke som Den, der vil vinde Menneskenes Gunst, snart hører Jublen, snart Mishaget, snart mange Stemmer, snart enkelte, men kun hører en eneste Stemme, for hvis Sandhed man næsten skjelver, fordi det er, som hvis man eengang hørte den, undslap man den aldrig mere, hverken i Tid eller Evighed; hvor man, saa at sige, aldrig erhverver Noget: ikke at naae Maalet, ikke at aflægge Byrden, ikke den rige Høst, ikke Rigdom, ikke en herlig Fangst, ikke Barnets Lykke, ikke Menneskenes Gunst, ikke at have gavnet Andre, men kun erhverver sig selv, en Belønning, der er saa liden, at selv det lidet Barn, der døer i Fødselens Øieblik, eier tilsyneladende det Samme; hvor man Intet vinder, der kan indbyde Menneskene til glad Deeltagelse, fordi man kun vinder sig selv, det er: vorder bedraget, som Kjøbmanden jo var det, hvis der Ingen kom i hans Bod den ganske Dag, og man da vilde sige til ham, nu haver Du lært Taalmodighed, eller som Fiskeren, der havde fisket den ganske Dag og Intet faaet. Eller vilde en saadan Omvæltning i Tanke og Tale ikke være end besynderligere end det Besynderlige, at Livet forandrer sig saaledes for et Menneske, at det Haandgribelige, der var ham det Visseste af Alt, bliver det Tvivlsomme, og det Aandelige, der skuffede ham ved sin Fjernhed, bliver det Visseste, uendelig vissere end det Haandgribelige?

Dog dersom et Menneske eier sin Sjel, saa behøver han jo ikke at erhverve den, og dersom han ikke eier den, hvorledes kan han da erhverve den, da Sjelen selv jo bliver den sidste Betingelse, der forudsættes ved enhver Erhverven, altsaa og ved at erhverve Sjelen. Skulde der da gives en saadan Eien, der netop betegner Betingelsen af at kunne erhverve den samme Eien? I udvortes Forstand gives der ingen saadan Eien. Thi Den, der eier det Udvortes, han behøver ikke at erhverve det, ja han kan end ikke gjøre det. Han kan bortgive det, han eier, og da see, om det vil lykkes ham at erhverve netop det Samme igjen, han kan benytte det, han eier, til at erhverve noget Nyt, men han kan ikke paa samme Tid eie og erhverve det Samme. Skal der være Tale om en saadan Eien, da maa den findes i det Indvortes. Findes den ikke i det Udvortes som saadant, findes den eiheller i det Timelige som saadant; thi egentlig var det nærmere bestemmet Timeligheden, der gjorde det umuligt at eie og erhverve det Udvortes paa eengang, fordi det, der er i Øieblikket, enten er eller ikke er, og

er det, saa erhverves det ikke, og erhverves det, saa er det ikke. En Selvmodsigelse, som det vilde være, at udsige begge Dele, fatter Timeligheden hverken som Gaade eller som Opløsning paa Gaaden. I det Evige ligger heller ingen saadan Selvmodsigelse, dog ikke fordi det som det Timelige enten er eller ikke er; men fordi det er. Det Evige er ikke enten et Eiet eller et Erhvervet, men er kun et Eiet, der ligesaa lidet kan erhverves som tabes. I det Indvortes maa da denne Selvmodsigelse være at søge, hvis ellers nogetsteds, men det Indvortes er jo netop i sit almindeligste Udtryk: Sjelen. I Sjelen maae vi da søge, hvad vi i Anledning af det Ord: at erhverve sin Sjel, gik ud for at finde. Sjelen er da Modsigelsen af det Timelige og det Evige, og derfor kan her det Samme eies og det Samme erhverves og paa samme Tid. Ja hvad mere er, er Sjelen denne Modsigelse, kan den kun eies saaledes, at den erhverves, og erhverves saaledes, at den eies. Den samme Modsigelse kan ogsaa udtrykkes paa en anden Maade. Den, som kommer nøgen til Verden, eier Intet, men den, der kommer til Verden i sin Sjels Nøgenhed, han eier dog sin Sjel, det er som den, der skal erhverves, har den ikke uden for sig som noget Nyt, der skal eies. Hvis det ikke var saa, hvis ikke den tilsyneladende tomme Tanke, eller dette Udtryk for Tomhed: Sjelens Nøgenhed endnu var Sjelen, saa lod den sig ikke eie og ikke erhverve anderledes end det Udvortes eies og erhverves, hvor begge Dele dog i dybere Forstand er en Skuffelse, fordi det, der erhverves, kan tabes, da det ikke eiedes, og det, der eiedes, kan tabes, da det ikke erhvervedes. Derimod er det, der betrygger mod, at Sjelens Besiddelse skulde være en Skuffelse, netop dens Erhvervelse, og det, der borger for, at dens Erhvervelse ikke er en Skuffelse, netop det, at den eies iforveien.

Forsaavidt da et Menneske skal erhverve sin Sjel, da eier han den ikke. Hvo er da Den, der eier den: thi forsaavidt den er til, hvilket den jo er, da den skal erhverves, maa den jo tilhøre Nogen, om end saaledes, at den kan erhverves, ikke som det Udvortes erhverves, men saaledes, at Den, der erhverver den, erhverver sin Eiendom. Den, der skal erhverve Verden, antages jo at eie sin Sjel, skulde det ikke ogsaa være omvendt saa, at Den, der skal erhverve sin Sjel, eier den ganske Verden; og som den, der vil erhverve Verden, efterhaanden giver sin Sjel hen til Bytte for Verden, saaledes maa den, der erhverver sin Sjel, have Noget, han giver isteden, og hvad kan dette være andet end Verden? Hvad da Menneskene tragte efter: at eie Verden, det var et Menneske i sit første Øieblik aller nærmest ved, da hans Sjel var fortabt i

den, og eiede Verden i sig, som Bølgeslaget eier Havets Uro og dybe Grunden i sig, og ingen anden Hjertebanken kjender end den, der er Havets uendelige. Vel mene Menneskene, at den Eien af Verden, om hvilken de tale, er en ganske anden. Men dette er kun et Bedrag. Thi Verden kan kun eies derved, at den eier mig, og saaledes eier den igjen Den, der har vundet Verden, da Den, der paa nogen anden Maade eier Verden, eier den som det Tilfældige, som det, der kan formindskes, forøges, tabes, vindes, uden at hans Eiendom væsentlig forandres. Dersom han derimod eier Verden saaledes, at Tabet af den kan formindske hans Eiendom, da eies han af Verden. Eller synes dette spidsfindigt? Mon ikke snarere den blev spidsfindig i Verdens Tjeneste, der ikke kunde eller ikke vilde forstaae det? Mon dette ikke er Verdens List, at den indbilder Mennesket, at hvis han eier den, da betyder dette ikke, at han eies af den; skulde Verden være mindre klog end han, skulde den tilbyde sig til et Menneske, som den jo gjør, uden at vide, at den vandt mest, naar et Menneske vandt den? Det Ufuldkomne kan ikke eies af et Menneske som hans eneste Eiendom, uden at dette skeer saaledes, at han eies deraf, thi naar et Menneske blot vil være udvortes, verdslig, timelig, da er Verden og Timeligheden ubetinget mægtigere end han? Eie det kan derfor kun et Menneske i Sandhed derved, at han opgiver det, hvilket jo betegner, at han ikke eier det, om han end eier det. Det Fuldkomne kan et Menneske eie, idet han tillige eier sig selv, uden at hans Eien deraf er en Opgiven, da den tvertimod er en Fordyben i det.

I første Øieblik er da et Menneske der, hvorhen Menneskene senere hige som til det Herlige; han er fortabt i Verdenslivet, han eier Verden, det vil sige han eies af den. Men i samme Øieblik er han forskjellig fra den hele Verden, og han fornemmer en Modstræben, der ikke følger Verdenslivets Bevægelser. Vil han nu erhverve Verden, da maa han overvinde denne Uro, indtil han atter forsvinder som Bølgeslaget i Verdenslivet, da haver han vundet Verden. Vil han derimod erhverve sin Sjel, da maa han lade denne Modstræben blive tydeligere og tydeligere og deri erhverve sin Sjel; thi hans Sjel var netop denne Forskjellighed: den var Verdenslivets Uendelighed i sin Forskjellighed fra sig selv.

Forsaavidt han da erhverver sin Sjel, eier Verden den. Men Verden eier den ikke med Rette, da den er hans Eiendom. Denne Modsigelse udtrykker Verden i sin Falskhed saaledes, at han eier Verden. Hans Erhverven er da en lovlig Erhverven, forsaavidt han erhverver sin Eiendom. Men hvis Eiendom er da hans Sjel?

Den er ikke Verdens, thi en ulovlig Eiendom er ingen: den er ikke hans, thi han skal jo erhverve den. Altsaa maa der endnu være en Eier. Denne Eier maa eie hans Sjel som retfærdigt Gods, men maa dog ikke eie den anderledes, end at han selv kan erhverve den som sin lovlige Eiendom. Denne Eier kan derfor ingen Anden være end det evige Væsen, end Gud selv. Her viser den samme Selvmodsigelse sig som den mellem at eie og erhverve det Samme i det samme Øieblik. Det lod sig ikke gjøre med det Udvortes og Timelige. Saaledes lader heller intet Udvortes og Timeligt sig eie af Flere paa eengang; men eies bestandig kun af Een. Vil man sige, at Verden eier det, saa eies det ikke af nogen Anden; vil et Menneske mene, at han eier det, da eies han af det; eier han det virkeligt, da eier han det som noget Opgivet, og eier det altsaa ikke, og dog eier Verden det heller ikke, saaledes, at det Udvortes og Timelige først er blevet hvad det skal være, naar der slet Ingen eier det, eller naar det er blevet ligegyldigt. Det Evige kan heller ikke eies af Flere; thi det kan kun eies af Een, af samme Grund som den, at det ikke baade kan eies og erhverves.

Hvad Menneskene daarligt og utaalmodigen hige efter som det Høieste, uden ret at vide, hvad de ville, hvad der indgyder Forfærdelse, naar man bliver Vidne til, at det er lykkedes et Menneske: at vinde Verden og at have vundet den, det er det, hvormed Mennesket begynder og saa langt fra at være Maalet, at det er det, han skal forlade. Hans Sjel er en Selvmodsigelse mellem det Udvortes og det Indvortes, det Timelige og det Evige. Den er en Selvmodsigelse, thi det, hvorved den er hvad den er, er netop, at den i sig vil udtrykke Modsigelsen. Hans Sjel er derfor i Modsigelse og er Selvmodsigelse. Dersom den ikke var i Modsigelse, var den fortabt i Verdenslivet, dersom den ikke var Selvmodsigelse, var Bevægelsen umulig. Den skal paa eengang eies og erhverves, den tilhører Verden som ulovlig Eiendom, den tilhører Gud som sand Eiendom, den tilhører ham selv som Eiendom, det er som den Eiendom, der skal erhverves. Han erhverver da altsaa, hvis han virkelig erhverver, s i n S j e l f r a V e r d e n, a f G u d, v e d s i g s e l v.

Saa var det da en Daarlighed og en Utaalmodighed at ville erhverve Verden, en Stræben efter at vorde det Ufuldkomne, man allerede var, en fortvivlet Tragten efter at forsikkre sig, hvad man allerede var, saaledes at det blev vanskeligere og vanskeligere nogensinde at frelses ud deraf. Saa var da det at erhverve sin Sjel en Opgave, der forkyndte Strid med hele Verden, idet den

begyndte med at lade et Menneske være ved hin jordiske Higens Maal, eie den ganske Verden for at bortgive den, en Strid, der bragte et Menneske i det inderligste Forhold til Gud, en Strid, der lovede ham sig selv i evig Forstaaelse med Gud, lovede ham Erhvervelsen, ikke af det Udvortes, hvilket ikke væsentlig kan eies af Nogen, og paa Grund af denne Ufuldkommenhed og tiltrods for den gjør Enhver, der kommer til egentlig at eie det, paa en eller anden Maade til Skyldner, men Erhvervelsen af det, der væsentlig kan eies, der ikke tilhører nogen anden Sjel i Verden, der ikke ved at erhverves gjør ham til Skyldner ikke til Lykken eller Skjebnen eller Tilfældet eller Menneskene eller Venner eller Fiender eller Verden, da han tvertimod i denne Erhverven udfrier sig af sin Gjeld til Verden ved at give Verden hvad Verdens er, og kun bliver Guds Skyldner, hvilket ikke er at være Skyldner, da Gud er den ene Gode og giver Muligheden selv af at blive hans Skyldner. Skulde der være Nogen utaalmodig nok til ikke at ville fatte denne Herlighed, om han endnu ikke havde Taalmodighed til at erhverve?

»I Taalmodighed.« Ordet siger ikke ved eller formedelst Taalmodighed, men »i« Taalmodighed, og antyder herved, at Betingelsen staaer i et særligt Forhold til det Betingede. Vel behøvede Kjøbmanden ogsaa Taalmodighed og Fiskeren, men behøvede tillige adskilligt Andet, behøvede Indsigt og Erfaring, Vare og Redskaber. Vil han uden dette eller uden at forstaae sig derpaa, sidde i Taalmodighed og vente, vil han mene, at det, at forstaae sig paa Taalmodighed, var tilstrækkeligt for at erhverve sit Udkomme og sin Fangst, saa vil han jo snart finde sig bedraget. Hvis Den derimod, der vil erhverve sin Sjel, ikke vil forstaae, at naar han vandt Taalmodighed, han da vandt, hvad han behøvede, hvad der var mere værd end al anden Vinding, saa vil han aldrig komme til at erhverve den. Det viser sig allerede her, hvor betrygget denne Erhvervelse er, fordi den er i dyb Forstand saa underfundig, at den vinder, jo mere Verden bedrager. I denne Erhverven er nemlig Betingelsen tillige Gjenstanden, og afhænger ikke af noget Udvortes. Derfor bliver Betingelsen, naar den har tjent til Erhvervelsen, som det Erhvervede, ikke som naar Kjøbmanden har solgt sine Vare og Fiskeren fanget sin Fisk, han da lægger Taalmodigheden fra sig ligesom Redskaberne for at glæde sig ved det Erhvervede.

I det Udvortes er Taalmodighed noget Tredie, der kommer til, og menneskelig talt var det jo bedre, om den ikke behøvedes; somme Dage behøves den mere, somme mindre, alt efters-

Lykken er, hvis Skyldner han bliver, selv om han erhvervede nok saa lidet, thi kun naar han vil erhverve Taalmodigheden, da bliver han Ingens Skyldner. Om Menneskene derfor end i det udvortes Liv anprise Taalmodigheden, saa er og bliver den dog en Byrde. Saaledes tager Vandringsmanden en Stav i sin Haand. Han negter ikke, at den er en Tyngde, og at han forsaavidt har mere at bære paa end ellers, men han beregner, at Staven vil understøtte ham paa Vandringen saa meget, at Vindingen bliver større, og hans Gang lettet. Dersom Een kunde overbevise ham om, at det ikke var saa, da vilde han ikke tage en Stav med sig, ligesom han nu lægger den fra sig ved Maalet. Dersom det gjaldt ogsaa for Den, der vil erhverve sin Sjel, at Betingelsen kan falde bort for det Betingede, da var Ingen saaledes bedragen som han; thi Betingelsen var netop den Eien af Sjelen, der gjorde Sjelens Erhvervelse mulig; hvis det altsaa var muligt, at han, idet han havde erhvervet sin Sjel, kunde tabe Betingelsen, saa havde han ogsaa tabt det Erhvervede.

I det Udvortes er Taalmodighed en Betingelse, der anprises, da nu Verden eengang er saaledes, og da Erfaringen har lært, at den i Betragtning heraf er fornøden. Med fuld Sikkerhed som det ene Fornødne lader den sig ikke anbefale i det Udvortes; thi maaskee skulde Utaalmodighed stundom gavne mere og fremskynde Erhvervelsen af det Attraaede. Da nemlig det Udvortes som Gode er tvivlsomt, kan enhver Betingelse for dets Erhvervelse ogsaa kun være en tvivlsom, og dette er den yderlige Efterfølge af Ufuldkommenheden, at der gives ingen Sikkerhed, der med fuld Sikkerhed kan forsikkre den. Det Fuldkomne derimod kan med fuld Sikkerhed erhverves, fordi det kun erhverves ved at vorde indenfor sin egen Forudsætning. Maaskee var der den Kjøbmand, der ved sine utaalmodige Planer hurtig berigede sig, medens en anden ventede forgjeves med Taalmodighed; thi den daarlige Sæd voxer ogsaa i Utaalmodighed; men den gode Sæd voxer kun i Taalmodighed. Dog deri voxer den ogsaa, denne Sikkerhed kan ingen Tvivl eller Erfaring naae. »Den voxer i Taalmodighed.« I dette Ord er atter Betingelsen og det Betingede uadskillelige, og Ordet selv antyder Dobbeltheden og Eenheden. Den, der voxer i Taalmodighed, han voxer jo og forfremmes; hvad er det da i ham der voxer? det er Taalmodighed; Taalmodigheden i ham voxer altsaa, og hvorved voxer den? ved Taalmodighed. Naar Den, der

---

den gode Sæd voxer kun i Taalmodighed] smlgn. Luc. 8, 15.

erhverver sig selv, blot er taalmodig, saa voxer han nok i Taalmodighed. Den ene Gang betyder Ordet det, hvori et Menneske voxer, som hvis man vilde sige, han voxer i Yndest, i Rigdom, den anden Gang betyder det det, hvorved han voxer, som hvis man vilde sige, ved Klogskab, ved Venners Raad og Bistand.

»At erhverve sin Sjel i Taalmodighed.« Naar vi lægge Ordet sammen, og da overveie, hvorledes et Menneske skal kunne efterkomme det, da er det Første, der fordres, at han har Taalmodighed til at forstaae, at han ikke eier sig selv; at han har Taalmodighed til at forstaae, at en Erhvervelse af sin egen Sjel i Taalmodighed er en Taalmodighedens Gjerning, og at han derfor ikke bør agte paa den Lidenskab, der med Rette kun mener, at kunne voxe i Utaalmodighed. Dette indskærper Ordet paa en dobbelt Maade ved i sin Korthed at indeholde en fordoblende Gjentagelse. Det formaner at erhverve sin Sjel »i Taalmodighed« og det formaner at »erhverve« den. Dette Ord alene indeholder en Formaning til Taalmodighed. Det siger ikke: grib Din Sjel, som var det et Øiebliks Sag, som foer Sjelen Een forbi og det gjaldt nu at gribe Øieblikket og Sjelen, men dermed var ogsaa Alt enten tabt eller vundet. Det siger heller ikke »frels Din Sjel«, et Ord, som Skriften ellers oftere bruger med sit hellige Alvor. Og det er jo ogsaa vist, at Den, der erhverver sin Sjel, han frelser den ogsaa. Men Ordet at frelse sin Sjel fæster ikke saaledes Sindet paa Taalmodigheden, og kunde let vække Tanken om en Skynding, i hvilken Alt maatte afgjøres. At erhverve sin Sjel bøier derimod Sindet strax hen paa den stille, men utrættede Virken. Dette viser sig end tydeligere og ved Modsætningen end alvorligere, naar vi betænke, at Ordet er sagt i Forbindelse og Fortgang med en Skildring, der med rystende Træk fremhævede det Forfærdelige, der skulde komme over Jerusalem som var det hele Verdens Undergang, da der skulde skee Tegn i Sol og Maane og Stjerner, og Havet og Bølgerne bruse, og Himlens Kræfter røre sig, da, hvis ellers nogensinde, det var Øieblikket til at formane Enhver, at frelse sin Sjel. Dog bruges Ordet: »erhverver Eders Sjele i Taalmodighed.« Lader der sig tænke nogen mere ophøiet Modsætning, eller er det ikke den Stund, paa hvilken Formaningen forklares i himmelsk Herlighed. Elementerne opløse sig, Himlen sammenrulles som et Klædebon, Tilintetgjørelsens Afgrund aabner sit Svælg og brøler efter Bytte, Fortvivlelsens Skrig lyder allevegne fra, selv den livløse Natur vaander sig i Angest — dog, den Troende trænger sig ikke kæmpende frem for at finde Frelse, men medens Intet har Bestaaen, medens selv Bjerget vaklende forlader sin Plads,

hvor det stod urokket i Aartusinder, da forbliver han i Stilhed, og erhverver sin Sjel i Taalmodighed; medens Menneskene skulle forsmægte af Frygt og de Tings Forventelse, som skulde komme.

Hvad der da allerede er udhævet ved det Ord: erhverve, det indskærpes end mere indtrængende ved det Tilføiede: i Taalmodighed, ja Ordet selv i sin Heelhed er ligesom et Billede paa den hele Erhvervelse, at denne gaaer for sig ligesom Ordet gaaer frem i sit Udtryk, det er, at det Hele er en Gjentagelse. Der er ikke Tale om at erobre, at jage og gribe efter Noget, men om at blive stillere og stillere, fordi det, der skal erhverves, er der inde i Een, og Nøden er, at man er uden for sig; fordi det, der skal erhverves, er i Taalmodigheden, ikke skjult i den saaledes, at Den, der taalmodigen ligesom afbladede Taalmodigheden, nu fandt det inderst inde, men saaledes, at det er Taalmodigheden selv, i hvilken Sjelen i Taalmodighed spinder sig ind og derved erhverver den og sig selv.

Naar man da vil begynde paa denne Erhverven, da fordres der, at man har Taalmodighed til at begynde saaledes, at man i Sandhed bekjender sig selv, at det er en Taalmodighedens Gjerning. Begynder man ikke saaledes, da kommer man aldrig til at erhverve, da denne Erhverven, ikke som en jordisk Erhverven en tidlang kan vise sig at være uden Vinding, men den tvertimod er en Taben, tilsyneladende idetmindste saa, og der derfor hører Taalmodighed til at ville begynde paa den, da den, hvilket netop er det Hidsende og for Utaalmodigheden Pirrende, dog erklærer sig selv for en Erhverven. Hvad er den hele Vinding, om hvilken der tales? Det er at faae sin Sjel som den er, men saaledes synes det jo netop, at man har den fra Begyndelsen. Her er ikke Tale om at lægge Noget til Sjelen, men om at tage Noget fra den, det vil sige, Noget, den tilsyneladende eiede.

Men gives der da ingen anden Maade, paa hvilken et Menneske kan gribe sin Sjel? Kan han ikke fravriste den hiin Magt, der ulovligt eiede den? Hvorved vil Sjelen gjøre dette, uden ved sig selv. Men den eier jo ikke sig selv, siden den vil gribe sig selv. Er desuden ikke hiin Magt den stærkere, siden den har kunnet sætte sig i Besiddelse af hans Sjel. Hvilket er nu altid den Svageres Vaaben? Det er Taalmodighed. Men maa han da ikke eie sin Sjel for at have Taalmodigheden, i hvilken han erhverver den? Ingenlunde; thi Taalmodigheden bliver til under Erhvervelsen, i hvilken han ikke, som han maa antages, hvis han skulde bruge Kraften, bliver stærkere og stærkere, men i hvilken han tilsyneladende bliver svagere og svagere. Netop fordi Verden ulovligt

eiede hans Sjel, maa den yderligere Efterfølge heraf, samt af at Verden virkelig er den Stærkere, være den, at han bliver svagere og svagere i Forhold til Verdenslivet. Dersom Sjelen ikke var Forskjelligheden fra Verdenslivet, vilde den aldrig kunne erhverves, men da den dog tilhører Verden, kan Erhvervelsen ingen anden Forudsætning have end den intetsigende: Taalmodighed, og denne igjen saaledes, at den ikke er, men vorder.

I Taalmodigheden affinder Sjelen sig med alle sine Eiere, med Verdenslivet, idet den lidende erhverver sig selv fra det, med Gud, idet den lidende modtager sig selv af ham, med sig selv, idet den selv beholder hvad den paa samme Tid udgiver til begge, uden at Nogen kan tage det fra den: Taalmodigheden. Med Magt kan Sjelen Intet faae; thi den er netop i fremmed Magt. Var Sjelen paa nogen anden Maade fri, da var den ikke Selvmodsigelsen i Modsigelsen mellem det Udvortes og det Indvortes, det Timelige og det Evige. Denne Selvmodsigelse udtrykkes her igjen, at Sjelen er stærkere end Verden ved sin Svaghed, og at den er svagere end Gud ved sin Styrke, at den Intet kan erhverve, med mindre den vil bedrages, uden sig selv, og sig selv kan den kun erhverve ved at tabe.

»Men hvad er da et Menneskes Sjel?« Dersom Du spørger saaledes i Utaalmodighed en Anden, da vil Du neppe finde Svaret, ei heller er Du, som det synes, paa den rette Vei. Eller er dette ikke en Aabenbarelse af Utaalmodigheden, at eet Menneske haster frem for at forklare alle Andre, hvad Sjelen er, og at et andet Menneske utaalmodigen venter paa, at han skal forklare det, at den Hørende utaalmodigen fremskynder den Talendes Forklaring, og da atter bliver utaalmodig, fordi den ikke synes ham tilstrækkelig? Eller var det derover han burde blive utaalmodig, eller var det ikke snarere ganske i sin Orden, og en Lykke, at det var i sin Orden, at ikke den Talende skulde ved sit Ord udelukke ham fra at erhverve sin Sjel i Taalmodighed? Eller var det ikke snarere det, han burde blive utaalmodig over, at han var saa utaalmodig, og nu beflitte sig paa, af Utaalmodighedens Frugt at lære at ville begynde med Taalmodighed.

Det at vide hvad et Menneskes Sjel er, hvad dette vil sige, er endnu saare langt fra Begyndelsen paa at erhverve sin egen Sjel i Taalmodighed, og er en Viden, der ogsaa deri viste sin Forskjel fra hiin Erhverven, at den voxer ogsaa i Utaalmodighed. Og om denne Viden end kan have sin Betydning, den bedrog dog ofte et Menneske netop som Verden gjør det, at han troede at eie den, medens det var hans Viden, der eiede ham.

»Men naar et Menneske skal erhverve sin egen Sjel, da maa han jo kjende den, inden han begynder.« Vel er dette saa, netop fordi Den, der kjender sin Sjel, derfor endnu ikke har erhvervet den; men netop derfor er det ogsaa saa, at han, naar han ikke begynder at erhverve den, ikke kjender den. Selv om han kunde erkjende den fuldelig, førend han erhvervede den i Taalmodighed, saa vilde dog denne Besiddelse i Erkjenden kun være en Besidden, der var ligesom hiin første Eien Betingelsen for, at han kunde erhverve den i Taalmodighed. Derfor er enhver Erkjenden, der ikke vil staae i Forhold til en Erhverven, ufuldstændig og mangelfuld, thi han veed jo ikke endnu, hvorledes han vorder; da han vorder ved Erhvervelsen; og bliver selv i Følgeskab med Erhvervelsen mangelfuld, thi »endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde.«

Den, der erkjender sin Sjel, han seer sig i et Speil; men dette Syn kan han glemme, som Apostelen Jacob siger, og derfor lader det sig og anvende her, hvad han fremdeles siger: »at den rette Ordets Hører er den, der gjør det.« Saa længe han blot hører Ordet, da er han uden for det, og naar Forkynderen tier, da hører han Intet, men naar han gjør Ordet, da hører han bestandig, hvad han selv forkynder for sig selv. Og enhver blot Høren af Ordet er uendelig langt ufuldkomnere end Udførelsen, ikke blot fordi Udførelsen er høiere, men fordi enhver Udsigen er saare ufuldstændig baade i sin Korthed og i sin Vidtløftighed i Sammenligning med Udførelsens Nøiagtighed. Erkjendelsen af sin egen Sjel, hvis man vil betragte den som en Erhverven, er derfor et Selvbedrag, fordi den i sin største Fuldstændighed dog blot er en Antydning af, hvad der i sin Bestemthed viser sig under Erhvervelsen.

Sin Sjel maa derfor vel et Menneske kjende for at erhverve den, men denne Erkjenden er ikke Erhvervelsen, som han jo og i denne Erkjenden forvisser sig om, at han er i en fremmed Magt og at han altsaa ikke eier sig selv, eller nøiere bestemmet ikke har erhvervet sig selv. Naar Djævelen troer og dog skjælver, saa ligger der i denne Tro en Selverkjenden, og jo fuldstændigere denne er, jo mere vil han skjælve, netop fordi han ikke vil erhverve sig selv.

Sin Sjel erkjender da et Menneske, hvis han erkjender den i Sandhed, som et Noget, han vel endog kan nøiagtigt beskrive, men

---

»endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde«] frit efter 1. Joh. 3, 2. som Apostelen Jacob siger] Jac. 1, 22 ff. Naar Djævelen troer og dog skjælver] Jac. 2, 19.

som er i en Andens Besiddelse og som han vel kan ønske at besidde, men hvortil Erkjendelsen som saadan ikke hjelper ham. Om der derfor end hører Taalmodighed til denne Erkjenden som til enhver anden, saa er det dog ikke den, Ordet taler om, hvilket ogsaa viser sig derved, at i Erkjendelsen Taalmodigheden ikke paa eengang er Betingelsen og det Betingede. Den Erkjendende er atter bedraget, ligesom Kjøbmanden var det, hvis han istedenfor at vinde Erkjendelsen vandt Taalmodigheden. Den Erkjendende gjør ligesom Vandringsmanden, han lægger Taalmodigheden fra sig, naar han har vundet Erkjendelsen. Den, der derfor kun vil være taalmodig for at erkjende sin Sjel, han vil ikke erhverve sin Sjel i Taalmodighed.

Den, der vil erhverve sin Sjel i Taalmodighed, han erkjender, at hans Sjel ikke tilhører ham selv, at der er en Magt, han maa erhverve den fra, en Magt, af hvem han maa erhverve den, og at han maa erhverve den selv. Taalmodigheden slipper han aldrig, ikke naar han har erhvervet den, thi det var jo Taalmodigheden, han erhvervede, og saasnart han opgiver Taalmodigheden, da opgiver han Erhvervelsen igjen, heller ei slipper han Taalmodigheden, naar det synes, at hans Stræben bliver skuffet, thi forsaavidt den bliver det, veed han, at det maa ligge deri, at Taalmodigheden ikke var den rette, eller at Grunden ligger i Utaalmodigheden. Hvad enten han derfor i Afgjørelsens forfærdelige Øieblik erhverver Taalmodigheden, eller han langsomt erhverver den, i Taalmodigheden erhverver han sin Sjel, hvad enten han i samme Øieblik er oversat i Evigheden, eller han fra dette Øieblik af hvert Øieblik oversætter sig i Evigheden.

Naar da Følelsens Utaalmodighed vil foregjøgle ham Erhvervelsen, da veed han, at den bedrager; thi den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden. Naar Erkjendelsens Utaalmodighed vil betrygge ham Erhvervelsen ja Erhvervelsen i al sin Mangfoldighed, da veed han, at den bedrager; thi den vil afskedige Taalmodigheden, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden, og Taalmodigheden er ikke det Mangfoldige, men det Enkelte og Enfoldige. Naar Forsættet vil tage Erhvervelsen med Vold, da veed han, at den bedrager, fordi det ogsaa tager Taalmodigheden med Vold. Naar det Forbigangne vil forfærde ham med sine Rædsler, det Tilkommende med sin angstfulde Forventning, naar hele Verden truer ad ham med sine Skrækkemidler, naar Tiden træder i Verdens Tjeneste som den, der skal formaae at gjøre Pinselen lang og Qvalen over al Maade, eller naar Tiden ikke saaledes truer, men underfundigen lader ham forstaae, at den

lukker aldrig sit Øie, medens han sover; da veed han, at det er Bedrag; ikke dens Trudsler, ikke om den har Magt til at udføre dem, men at det er Bedrag, at den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig og lade ham, hvis han nogensinde begyndte paa den, fortryde den, som den, der ikke formaaede at holde ud, vil adskille ham Erhvervelsen fra Taalmodigheden, der bliver i Taalmodighed, naar Enhver har taget Sit indtil den sidste Penning.

Skulde vi nu sige: »hvo skildrede dog denne Strid retteligʔ« Som var Forkyndelsen ikke altid ufuldkommen, og som var Forkyndelsen ikke altid noget Andet end Erhvervelsen? Som skulde Skildringen ikke friste den Talende til Utaalmodighed i Lidenskabens Udtryk, og den Hørende til Utaalmodighed i at høre og til Utaalmodighed i at begjere ny Tale, hvad enten han nu fandt den hørte Tale for kunstig, at den Talende maatte prise ham, hvis det ikke betydede, at hans Sjel var aldeles tankeløs, eller for eenfoldig, hvilket vel ikke var at anprise; thi Den, der mener, at det Mangfoldige og det Meget forhjælper ham til Erhvervelsen, han er ligesom Den, der mener, at det Eenfoldige standser ham, da kun det Eenfoldige er det Forhjælpende. Eller var Skildringen selv ikke Noget, som Verden og Tiden formaaede at tage, uden at tage Taalmodigheden og Erhvervelsen, der er i Taalmodigheden, der selv i Dødens Øieblik erhverver et Menneske hans Sjel for det Evige, hvis han døer i Taalmodigheden!

TO OPBYGGELIGE TALER.

(1844).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Originalmanuskriptet findes ikke. Originaludgaven er lagt til Grund.

MDCCCXLIV.

TO OPBYGGELIGE TALER.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

FORORD.

Skjøndt denne lille Bog (som derfor blev kaldet »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; opbyggelige Taler, ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) har udeladt Noget, har den dog Intet glemt; skjøndt den ikke er uden Haab i Verden, forsager den dog af ganske Sind ethvert Haab paa det Uvisse eller om det Uvisse. Fristet maaskee, som de tidligere ikke vare det, har den ingen Glæde af »at gaae som til Gjestebudshuus;« (1. Thess. 2, 1.) ønsker ligesaa lidet som hine, »at dens Indgang maatte være i Forfængelighed«; thi hvis et Menneske end ikke var uden Dannelse, forsaavidt han lærte, af hvad han leed, det var dog aldrig lysteligt, om han behøvede at lide meget for at lære lidet. Dens Begjering er at takke, om den paa den Myndiges Ord vandt Mængdens stiltiende Tilladelse til, at turde gaae ubemærket sin Gang for at finde, hvad den søger: hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, som med høire Haand modtager hvad der bydes med den høire; hiin Enkelte, der i den beleilige Time fremtager hvad han modtog, og gjemmer hvad han fremtog, indtil han atter fremtager det, og saaledes ved sin Velvillie, sin Viisdom hensætter den ringe Gave paa Rente, til Gavn og Glæde for Den, der bestandig kun ønsker at være som en Bortreist.

S. K.

---

gaae som til Gjestebudshuus] smlgn. Præd. 7, 2. Indgang . . . i Forfængelighed] 1. Thes. 2, 1.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed.

Luc. XXI, 19.

Det er ofte sagt med Beundring, ofte seet med Forbauselse, hvorledes et Menneske i Farens Stund og i Forfærdelsens Øieblik viste en Sjelens Styrke, man i Sandhed maatte kalde vidunderlig. Hvor hurtigt og hvor bestemt overskuede Forstanden Alt og det Gysende, hvor hurtigen valgte Aandens Nærværelse det Rette med en Sikkerhed, som var den Frugten af det modneste Overlæg, hvorledes trodsede Villien, hvorledes selv Øiet de truende Rædsler, hvorledes fornam Legemet end ikke Anstrængelsen, ikke den qvalfulde Lidelse, hvorledes bar Armen med Lethed den Byrde, der langt overgik menneskelig Kraft, hvorledes stod Foden fast der, hvor enhver Anden ikke turde see hen, fordi han saae Afgrunden! Har Du aldrig seet det m. T., nu saa har Du dog hørt derom; Du har maaske hørt, hvorledes et Menneske, der havde henleflet sit Liv tankeløst, og aldrig forstaaet Noget, men forspildt Sjelens Kraft i Forfængelighed, hvorledes han laae paa sit Sygeleie, og Sygdommens Forfærdelse omringede ham, og Kampen begyndte angstfuldt som sjeldent, hvorledes han da for første Gang i sit Liv forstod Noget, og forstod, at det var Døden, han stred med, og hvorledes han nu samlede sig i et Forsæt, der var mægtigt at bevæge en Verden, hvorledes han vandt en vidunderlig Besindighed til at rive sig ud af Lidelserne for at benytte det sidste Øieblik, at han maatte indhente Noget af hvad der var forsømt, ordne Noget af hvad han i et langt Liv havde forvirret, udtænke Noget for dem, hvem han skulde forlade; Du har maaskee hørt det af

dem, der stod hos ham, som med Veemod men ogsaa dybt rystede maatte tilstaae, at han i disse faa Timer havde levet mere end i sit hele øvrige Liv, mere end hvad der leves i Aar og Dage, eftersom Menneskene i Almindelighed leve. Lader os prise, hvad der i Sandhed er at prise, den menneskelige Naturs Herlighed, lader os takke, at ogsaa os blev givet at være Menneske, lader os bede, at os maatte forundes Naade til paa en skjønnere og utvivlsommere Maade herligen at fuldkomme det Herlige. Den Enkelte derimod, om hvem vi have talet, kunne vi ikke saaledes prise, thi Betragtningen af ham gjør Sjelen tvesindet, og Tanken giver ikke udeelt sit Samtykke. Eller viser ikke endog en Sindssvag ofte, hvor stærkt et Menneske er, og dog prise vi jo ikke den Sindssvage, om han end beskæmmer Mange. Lader os da prise hvad der er at prise, og see, om ikke dette skulde lede os til at finde Det, hvor Sandheden og den fulde Hengivelse er Ja og Amen i Lovprisningen. Thi naar Forfærdelsen kommer udvortes med alle sine Rædsler, hvad Under da, at den piner den sidste Kraft ud af et Menneske, at den paa en Maade giver ham Kraft, som den selv giver Dyret, om end herligere, fordi Menneskets Væsen er det Herligste. Og Lærdommen, vi kunne uddrage deraf, er saare tvivlsom, og Slutningen, vi kunne gjøre derfra, meget tvetydig; thi Ingen har vel seet et Menneske saaledes kæmpe i Livsfare eller med Døden, uden at maatte tilstaae, at Udfaldet hvert Øieblik kunde blive det modsatte, samt at en saadan Strid ikke afgjorde Noget om eller for den Stridendes øvrige Liv. Hvis derimod et Menneske, medens Alle sige Fred og Tryghed, opdagede Faren, skuede Forfærdelsen, og efterat have anvendt Sjelens sundeste Kraft for ret at blive sig den bevidst, nu atter med Forfærdelsen for Øine udviklede og bevarede samme Sjelestyrke som Den, der kæmpede i Livsfare, samme Inderlighed som Den, der kæmpede med Døden, ja da ville vi prise ham. Thi priseligt var det allerede, at han opdagede Faren. Den Kraft, hertil udfordres, er langt større, end den Menneskene beundre i et afgjørende Øieblik; thi Forestillingen om, at der er Fred og Tryghed, og Menneskenes Forsikkring derom er som en Fortryllelse, der bedaarer letteligen med sin stærke Bedøvelse, og fordrer hele Sjelens Kraft for at løses. Dog er denne opdagende Kraft atter ikke ubetinget at rose. Dersom et Menneske liig en Eventyrer vovede sig ud til den Yderlighed, hvorhen Menneskene sjeldent sætte deres Fod, hvis han skuede ned og saae det

---

Fred og Tryghed] 1. Thes. 5, 3.

Skjulte, opdagede det Forfærdelige, og nu, greben af Angest, slagen med Frygt, styrtede tilbage for de Rædsler, han selv havde hentet frem, forgjeves søgte at undflye dem, forgjeves søgte et Skjul i Menneskenes Vrimmel, fordi de forfulgte ham overalt; dersom et Menneske med sin bekymrede Indbildning manede Angester, som han ikke formaaede at beseire, medens han dog ikke kunde aflade at stirre paa dem, at fremkalde dem ængsteligere og ængsteligere, at udgrunde dem frygteligere og frygteligere, da ville vi ikke prise ham, om vi end prise Menneske-Naturens vidunderlige Herlighed. Kaldte han derimod Forfærdelsen frem, og opdagede Livsfaren, ikke menende, at han ved ørkesløs Tale skulde give Menneskene Stof til ørkesløs Overveielse, men fattede, at Faren angik ham; vandt han nu med den for Øine den Sjelens Styrke, som Forfærdelsen giver, da var dette i Sandhed at prise, i Sandhed vidunderligt Vidunderligt; hvo skulde ogsaa forstaae det, da Ingen saae Faren, og altsaa Ingen kunde fatte, hvad der ellers er let at forstaae, at den Mand, om hvem man veed, han oplevede det Rystende, at han blev modnet i Alvor.

Medens derfor al Tale som saadan om, at Fare og Forfærdelse giver et Menneske Kraft, er en svigefuld Tale, som Menneskene kun altfor gjerne ville høre, fordi de kun altfor gjerne ville bedrages, saa er det derimod altid gavnligt at betænke, at der ogsaa hører Kraft, ja ret egentligen Kraft til at opdage Faren, gavnligt at forstaae Sandheden, at der altid er Fare, fordi et Menneske »gaaer i Fare, hvor han gaaer,« og fordi et Menneske aldrig frelses, uden ved at »arbeide med Frygt og Bæven.«

Dog Faren kan være saare forskjellig. Den jordiske Fare ere Menneskene tilbøielige nok til at blive opmærksomme paa. Selv om Krigens Rædsler ikke rase ødelæggende og forstyrrende med Vold og Lovløshed, men der er Fred og Retfærdighed i Landet; selv om Pestens Morderengel ikke gaaer fra Huus til Huus i Byer og Riger, men der er Sundhed og Velsignelse; der er dog Fare, det vide Menneskene, Fare for Liv og Gods, for Sundhed, Ære, for Velfærd og Eiendom. See derfor ere Menneskene alvorligen betænkte paa at bevare og sikkre, hvad de eie, derfor ere de mistroiske mod hverandre og mod Livet, derfor er denne Mistroiskhed saa almindelig mellem Mand og Mand, at Ingen ved den fornærmer end ikke sin bedste Ven. O! Enhver, der blot er bleven, hvad

---

»gaaer i Fare« osv.] Af Brorsons Salme »Jeg gaaer i Fare, hvor jeg gaaer«. »arbeide med Frygt og Bæven«] Phil. 2, 12.

man saaledes kalder myndig i Verden, han forstaaer godt, hvad jeg mener. Selv om det var Din bedste Ven, hvem Du troede bedre end Guld, der henvendte sig til Dig, selv om Du for ingen Priis i Verden vilde fornærme ham, naar Du med al Velvillie har efterkommet hans Ønske, da siger Du dette korte Ord til ham, eller han siger det selv: for Livs og Døds Skyld, og I forstaae hinanden, det fornærmer ham ikke, naar han overrækker Dig dette Ord skriftligt: for Livs og Døds Skyld . . . . . Altsaa for Livs og Døds Skyld. Et ungt Menneske, der gik ud af det fædrene Huus og hidindtil Intet havde havt at skaffe med Verden, hvis han hørte det Ord: for Livs og Døds Skyld, mon han vilde gjætte, hvad der i Almindelighed følger efter denne Begyndelse: en forfaren Mand, der er paafærde i Livet, til hvem man sagde dette Ord, mon han vilde falde paa, at knytte Andet til denne Begyndelse end hvad han vidste tilstrækkelig Beskeed om. Paa en saadan besynderlig Maade er Livet alvorligt. Det alvorlige Ord gaaer fra Mund til Mund, høres paa Gader og Stræder, høres især i den Larm, hvor Travlheden mindst synes at være i Forstaaelse med Forestillingen om Livets Korthed og Dødens Vished.

Der er altsaa Noget, man for Livs og Døds Skyld ønsker at bevare, ønsker at bevare sig sikkret. Der er altsaa et Middel, hvorved man kan opnaae sin Hensigt, et Middel, der er prøvet fra Slægt til Slægt, thi det skrevne Ord staaer fast, og naar det er affattet, under den jordiske Forsigtigheds ængstelige Opsyn, da bedrager det ikke, da kan man trygt kjøbslaae og handle, skifte og dele; da opdager man med forudilende Snildhed eller med sildig Forfærdelse Livets Farer, men man udtænker ogsaa kløgtigen Midler derimod — og da gaaer Livet hen i en høist alvorlig Drøm, indtil Døden kommer og gjør Ende paa Regnskabet og paa Regnemesteren.

Den derimod, hvem hiint Ord pludseligen vakte, hans Sjel greb det vel med sin underlige Gaadefuldhed, og greb den med ny Angest, da han atter og atter hørte det letsindigen brugt, ligegyldigt henkastet som en Bemærkning, der vedgik Alle, og som dog Ingen i Særdeleshed brød sig om; allermindst for Livs og Døds Skyld bekymrede sig om at faae at vide, hvad der for Livs og Døds Skyld i Sandhed var værd at bevare. Noget Timeligt kunde det ikke være; thi for Livets Skyld kunde det vel være ønskeligt at bevare, men hvorledes skulde man for Dødens Skyld ønske at bevare det, da man jo netop forlader det i Døden, der uden Misundelse og uden Forkjærlighed gjør Alle lige, lige fattige, lige afmægtige, lige elendige, Den, der eiede en Verden, og Den, der

Intet havde at miste; Den, der efterlod sig Fordring paa en Verden, og Den, der var i Gjeld for en Verden; Den, hvem Tusinder adlød og Den, som Ingen kjendte uden Døden; Den, hvis Deilighed var Menneskenes Beundring, og den Elendige, der kun søgte en Grav at skjule sig for Menneskene. Saa maatte da det, hvorom Talen var eller rettere hvorom den i Sandhed kunde være, være noget Evigt, og hvad Andet da med et eneste Ord end et Menneskes Sjel. Og vigtig var Sagen, ja af yderste Vigtighed, Overveielsen ikke at opsætte til imorgen; thi saa afbrudt som Ordet forbinder Liv og Død, saa hurtigt og brat vexle Liv og Død hernede, og det næste Øieblik kunde maaskee være for silde. Allerede dette var jo forfærdeligt, at Døden saaledes kan komme paa et Menneske som en Tyv i Natten, inden han fik at vide, hvad der var værd at bevare, og hvis dette var hans Sjel, og han altsaa ikke havde bevaret den, at Døden kunde kræve den af ham, eller stjæle den fra ham, saa hans Tab blev uerstatteligt. Altsaa at tabe sin Sjel, det er Faren, dette er Forfærdelsen, og hvad man ikke bevarer, det kan man jo tabe.

Tanken selv fatter neppe denne Rædsel, Sproget kan ikke tydeligen udtrykke den, kun Sjelens Angest ahner, hvad den mørke Tale handler om. Men Angesten vaagner til ny Forfærdelse; thi i samme Øieblik bliver Faren mangfoldigere, fordi Sjelen vil besiddes og bevares paa en anden Maade end jordisk Gods, og Forfærdelsen paa anden Maade spænder sin Snare. Dersom et Menneske, der vilde bevare sit jordiske Gods, havde fundet et Sted, en Afkrog i Verden, hvor ingen Tyvehaand naaede hen, hvor Ingen vilde søge den da kunde han jo trygt nedlægge sin Skat der, sikker paa at bevare den, uden at det behøvedes, at han ofte saae til den. Dersom derimod et Menneske saaledes vilde bevare sin Sjel, da havde han netop tabt den. Men hvis altsaa den Rige aldrig turde lægge sin Skat fra sig, da det var det allerfarligste, men Dag og Nat skulde bære den hos sig, og saaledes hvert Øieblik udsætte sig for at tabe den, var dette da ikke forfærdeligt! Dersom et Menneske tabte sin jordiske Skat, da vilde han vel søge at trøste sig over Tabet, han vilde flye ethvert Minde om den fordums Herlighed, der nu kun vilde smerte ham, og saaledes vilde han vel atter vinde Tilfredshed Men hvis et Menneske ved selv at fortabes havde tabt sin Sjel, da kunde han ikke saaledes flye Erindringen; thi Tabet blev bestandig hos ham gjennem Tid og Evighed i Forta-

Tyv i Natten, efter 1. Thes. 5, 2.

nelsen. Men en saadan Fortabelse er dog i Sandhed rædsom. Dersom et Menneske tabte sin jordiske Skat, da var den dog kun tabt for dette Liv, maaskee end ikke for stedse, og selv om dette skete, da vilde dog Døden forsone ham med Tabet og tage det fra ham, da han i Dødens Øieblik blev som Den, der ikke tidligere havde tabt Noget. Tabte han derimod sin Sjel, da var den tabt for alle Tider og for Evigheden, tabte han den et eneste Øieblik, var den tabt for stedse, og Døden kunde ikke hjælpe ham, men netop for Dødens Skyld maatte han ønske at have bevaret og at bevare den. — Jo mere han tænkte derover, desto mere ængstet blev han. Tilsidst turde han næsten ikke tænke derpaa, thi det var som havde han allerede tabt den, og dog turde han ikke lade det være; thi hvorledes skulde han da ikke tabe den!

Hvad skulle vi dømme om en Saadan? Skulle vi sige, at Sjelen er det eneste Sikkre, og medens Menneskene kunne tage Alt, Sjelen lade de Een dog beholde. Eller skulle vi ikke prise ham, at han opdagede Faren, at denne var en anden end man almindeligen meente, og at han var ængstet for at bevare sin Sjel. Overveielsen var imidlertid for urolig, derfor vilde det ikke lykkes ham at forstaae Tanken. Thi som der kun er eet Middel til at bevare den, saa er dette Middel allerede nødvendigt for at forstaae, at den skal bevares, og hvis dette ikke var saaledes, var Midlet ikke det eneste. Dette Middel er Taalmodighed. Et Menneske vinder ikke først sin Sjel, og haver nu Taalmodighed behov for at bevare den; men han vinder den ikke anderledes end ved at bevare den, og derfor er Taalmodighed det Første og Taalmodighed det Sidste, netop fordi Taalmodighed er ligesaa meget handlende som lidende og ligesaa meget lidende som handlende. Sagen er og ikke saaledes forfærdelig, som Angesten meente det, men derimod alvorlig og i dybeste Forstand alvorlig, som Taalmodigheden forstaaer det.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed ɔ: ved Taalmodighed at forvisse sig om, hvad det er, man har at bevare; thi hvis et Menneske ikke her tager Taalmodigheden til Hjælp, da vil han maaskee komme i al sin Anstrængelse og med al sin Flid til at bevare noget Andet, og derved at have tabt sin Sjel. Ikke blot Den tabte jo sin Sjel, hvem Timeligheden og verdslig Begjering fortryllede, men ogsaa Den, der vel bevæget i sjelelig Bekymring dog kun krafteligen dannede en Skuffelse; ikke blot Den tabte jo

sin Sjel, der gav den hen at elske Verden og til at tjene den alene, men ogsaa Den, der vel saae sig i et Speil, men ikke saae rigtigt til og blev i Bedraget; og ikke blot Den tabte sin Sjel, som i Forhærdelsen greb Øieblikkets Vished, men ogsaa Den, der løb paa det Uvisse, fordi han begyndte med det Uvisse, og som fægtede i Luften, da han selv var et flygtigt Veir; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der traadte i Lystens Dands indtil det Sidste, men ogsaa Den, der trællede i Bekymringens Overveielse og fortvivlende vred sine Hænder Nat og Dag.

See! naar vi saaledes tale derom, da fatter Enhver let, hvor nødvendig Overveielsen er for Mennesket, og hvor nødvendig Taalmodigheden er for Overveielsen, da seer man i Betragtningen den forfærdelige Forskjel mellem det Sidste og det Første, og det uagtet det dog væsentligen er det Samme, og Forfærdelsen intetsteds indtraadt paa en afgjørende Maade, men fremkommet derved, at det Sidste virkeligen ikke er andet end det Første. Men i Livet viser det sig ikke saa iøinefaldende; thi der lægger Tiden sig adskillende mellem det Første og det Sidste, og man skal være fjernsynet for strax at opdage, lydhør for at forstaae dets Vidnesbyrd, thi Tiden har en sjelden Overtalelse, snakker bestandig derimellem, og siger bestandigen: »saa længe jeg er, er der jo stedse Tid.« I Livet synes heller ikke Overveielsens Taalmodighedsgjerning nødvendig: thi man kan jo godt leve og deeltage med de Andre, give sig hen, for hvad man saaledes er, uden ret at forstaae sig selv. Hver Dag har sin Møie, men ogsaa sin Lyst, sit Maal men ogsaa sin Løn, hvortil da en Overveielse, der ikke gjør Een rigere, ikke mægtigere, hvorved man Intet udretter, Intet opnaaer, hvorved man Intet bliver, men ene og alene faaer at vide, hvad man er, hvilket jo er en meget fattig og mager Betragtning. Saaledes kan et Menneske i udvortes Henseende sidde endog, som vi sige, i stor Bedrift; han giver Enhver Sit, udkaster Dag fra Dag nye Planer, hans Virksomhed griber mere og mere om sig, men sit Regnskab fik han aldrig Tid at opgjøre, det var jo en overflødig Sinkelse. Da trak maaskee Livet en uventet Fordring paa ham, som han ikke kunde betale, og med Forfærdelse opdagede han, at han Intet eiede. I aandelig Henseende er Overveielsen et besværligt og lidet lønnende Arbeide. Man tør Intet lade staae hen i Taage, ingen lille Hemmelighed lade hensidde i Forborgenhed. Da opdager man maaskee, at Taarnet ikke kan blive saa høit som

Taarnet: sigter til Luc. 14, 28 ff.

man ønskede. Maaskee havde man aldrig for Alvor begyndt derpaa, og altsaa heller ei for Alvor faaet at vide, at man ikke formaaede det; men saa havde man jo dog beholdt denne Drøm i Sjelen, denne forføreriske Indbildning, med hvilken man stundom kunde forlyste sig; — hvorfor tilintetgjøre den, da den jo hverken skader eller gavner. Man opdager en lille Mangel ved sit Arbeide, nu Bygningen kunde godt staae alligevel, ligesaa godt som alle de andre, thi man bygger jo ikke for en Evighed; hvorfor da gjøre sig selv Vanskeligheder. Og hvis man end slet ingen Mislighed opdagede, den hele Overveielse hvortil er den?

Ganske uden Overveielse er nu vel intet Menneske; hver Alder har sin Ret. Da sidder Ungdommen tankefuld i Aftenstunden og hos den sidder en indtagende Skikkelse. Man tør ikke kalde denne Utaalmodighed, thi den er kun længselsfuld, og Alt hvad den taler om er Ønsker, og Ingen forstaaer saaledes at tale godt for sig eller saaledes at tale Ungdommen tilpas. Saa ønsker man; og det er jo livsaligt, at Ønsket gaaer i Opfyldelse, men det er allerede lifligt og skjønt, at høre Den tale, der taler om Ønsket. Den Enkelte, der ønsker, kan ikke forstaae den Anden, end mindre gavne ham; thi for Ønsket er der ingen Grændse. Den, hvem Meget blev givet, ønsker mere, og den, hvem Lidet blev givet, ønsker lidet mere, den Ene studser over den Andens Nøisomhed eller over hans Begjerlighed, uden at dog Klagen er beføiet, da de jo begge ere ønskende. Hvo tør tale derimod, hvo tør afbryde, hvo nænner at forstyrre denne Hvidsken i Skumringen; saa indsmigrende er Utaalmodigheden, at den endog bestikker den Uvedkommende. Dog tør Taalmodigheden det; thi dette er det Dybsindige i den, at den opdager Faren, og dette er Taalmodighedens Sundhed, at den ikke gjør Larm, men i Alvor og Stilhed hjælper et Menneske, som den er den Eneste, der i Sandhed vil et Menneske det vel. Strax fornemmer Ungdommen det ikke, saa længe den kun har Øre for Utaalmodigheden, der i dyb Underkastelse indsmigrer Ønsket, da er det forgjeves; men naar den Unge bliver lidt bekymret, da staaer Taalmodigheden hos. Er dens Ord end ikke Smigrens Tale, hvad den siger er dog ubeskriveligt trøstende. »Intet Menneske kan lægge en Alen til sin Væxt, om det end bekymrede ham; intet Menneske kan tage, hvad ham ikke blev givet.« Er dette ikke overbevisende for alle Tider, og mod alle Tvivl; kan dette Ord ikke blive hos Een i Glæde og Sorg, er det ikke

---

lægge en Alen til sin Væxt] Matth. 6, 27.

stærkt til at bevare et Menneske hans Sjel. Og synes Talen end at ville afluge Ønskernes Frodighed, er det da for at tilintetgjøre Sjelen, eller er det ikke for at bevare den, for at den ved Taalmodighed maa blive til hvad den er, og fortrøste sig til at vorde hvad den er. Eller siger Taalmodigheden spottende til et Menneske, at Ingen formaaer at lægge en Alen til sin Væxt, som vilde den lade ham føle, hvor lille han er og hvor afmægtig. O! langtfra Taalmodigheden er dette, som jo endog veed at gjøre Bebreidelsen saa mild; »om det end bekymrede ham« siger den, hvormed den jo tillige siger saa skaansomt som muligt, at egentligen burde det ikke bekymre ham. Taalmodigheden opdager Faren, og Faren vilde netop være, om et Menneske formaaede at opnaae Noget ved saaledes at ønske; thi da var det umuligt at frelse ham; og Faren er netop, at det skulde være bedre paa den Maade at blive det Store: thi da var Livet uden Betydning og uden Sandhed. Taler maaskee Taalmodigheden med Forstandens kolde Beregning, at det gavner til Intet, og derfor maa man aflade med at ønske. Ingenlunde, den taler ei om Opfyldelsen og Ikke-Opfyldelsen af Ønsket; thi, siger den, selv om Ønsket blev opfyldt, var det et Tab for Mennesket, han vilde tabe det Bedste, det Helligste, at være saaledes som Gud har bestemt ham at være, hverken større eller mindre. Lader os derfor ikke forstyrre med, hvorledes Spotten eller Klogskaben eller Mismodet vilde advare mod Ønsket, men opbygges ved Taalmodighedens Advarsel, der i Sandhed tænker Alt til det Bedste. Den seer Faren ved, at Utaalmodigheden saaledes bedaarer den Unge, den seer, at Utaalmodigheden kunde iføre sig en ny Skikkelse og sidde sørgende hos den Unge og ønske, at det havde været muligt, dersom det dog havde været muligt. Derfor taler den alvorlig, afbryder al Forbindelse med Ønsket; men da styrker den ogsaa Hjertet med Sandhedens stærke Føde, at selv det, at være det ringeste og ubetydeligste Menneske og være sig selv tro, er meget mere end at være bleven det største og mægtigste ved Ønskets elendige Partiskhed. Eller foragte vi ikke Den, der ad uværdige Veie sniger sig frem til Magt og Vælde, Den, der ved Lunets Spil samler Guld og Gods, maatte vi da ikke ogsaa foragte et Menneske, hvis det var saa, at han var bleven det han var ved et Ønske. Vel priser man Ungdommen, at den ved sit dristige Ønske viser sin Dristighed; men dette var dog i Sandhed det eneste Ønske, der var priseligt, om den Unges Sjel havde Styrke nok til at ønske, at intet Ønske maatte forstyrre hans Strid i Livet med sin ydmygende Forekommenhed.

Dog ganske uden Beslutning er intet Menneske; Ungdommen har ogsaa sin Ret. Da staaer der ved dens Side i Morgenstunden en seirrig Skikkelse, dens Blik saa freidigt, dens Forventning saa mægtig, den vil afsted, afsted for at komme og see og seire. Den Unge, der staaer ved Skikkelsens Side, bliver selv saa tillidsfuld, og ingen Staldbroder behager ham saaledes, Ingen opflammer ham saaledes — som Forsættet. Hvo vilde tale derimod, hvo tør det! Ja sandeligen er Forsættet at prise, Sjelens første Tanke, Villiens første Kjerlighed. Hvo turde kalde det Utaalmodighed, selv den Uvedkommende river det hen med sig. Dog Taalmodigheden tør det. Ja saa længe Ungdommen tillidsfuld kaster med Nakken, og overmodigen slaaer Himlen med sin stolte Pande, da vil den Intet høre. Men naar den dog blev alvorlig nok til i Overveielsen at ville løsrive sig fra den meget lovende Utaalmodighed, og denne nu allerede forandrer Skikkelse, naar Bekymringen gjør den Unge hans Knæ vaklende og hans Arm svag, hvo er da den kjærlige Skikkelse, han hviler sig til? Det er Taalmodigheden. Den har opdaget Faren og Forfærdelsen, men den trøster ogsaa: idag ville vi gjøre dette, imorgen dette, om Gud vil. Er denne Tale ikke ubeskrivelig trøstende, tager den ikke alle utidige Besværligheder fra Forsættet, og er dog Forsættet derved tilintetgjort; eller er det ikke derved først blevet i Sandhed herligt! Thi Gud i Himlene sværger ved sig selv, som Skriften siger, fordi han intet Høiere har at sværge ved, men det menneskelige Forsæt sværger ved Gud, og dersom det sværger ved sig selv, da sværger det ved det Ringere. Faren opdagede Taalmodigheden, men Faren var ikke, at Forsættet skulde komme til kort, men at Forsættet blot som saadant skulde have Magt til at seire, og Alt være afgjort ved Ungdommens dristige Forsæt; thi da var Menneskets Væsen forvansket, og den helligste Kraft i ham, Villien, var bleven et Ønske. Selv om et Menneske ved et saadant Forsæt vandt Alt, han havde dog tabt uendeligt i Sammenligning med Den, der efter Guds Villie og med hans Hjælp gik det lille Stykke Vei til Graven, opnaaede det tilsyneladende Ringe, der var sat ham til Opgave. Taalmodigheden har intet Fælledsskab med Fortvivlelsens Spot, der smiler ad Forsættet som ad en Barnestreg; intet Fælledsskab med Forstandens Jammerlighed, der gjør Forsættet smaaligt; thi det Forsæt

---

komme og see og seire] sigter til Cæsars Ord: *veni, vidi, vici* »jeg kom, jeg saa, jeg sejrede« (Suetonius, Jul. Cæs. 37). idag ville vi gjøre dette, imorgen dette] smlgn. Jac. 4, 13—15. Gud i Himlene sværger osv.] f. Ex. 1. Mos. 22, 16.

er dog vel ikke smaaligt, der foresætter sig at ville handle med Guds Hjælp! Selv om Opgaven var ringe, det at ville fuldkomme den ved Gud gjør Forsættet større end ethvert, der opkom i det naturlige Menneskes Hjerte. Det er ikke Mistillid til Livet, Taalmodigheden lærer, ikke i Mistillid den opdager, at Forsættet aldrig naaer sit Maal; thi sit Maal naaer det altid, da Maalet er Gud, og i denne Forstand lærer Taalmodigheden Tillid til Livet, og dens Forsæt er vel ringe i Klædedragt, men herligt i sit Indre, trofast og usvigeligt til alle Tider.

Saaledes gik da den Unge ud i Livet. Vel den Unge, der gjorde det! han gik med Taalmodighedens Hjelp, ikke riig paa Ønsker, ikke beruset i Forsæt, men i Troens Pagt med det Evige, i Haabets Pagt med det Tilkommende, i Kjerlighedens Pagt med Gud og Mennesker. Og Taalmodigheden velsignede Pagten, og lovede ikke at forlade ham. Om han nemlig end tabte Ønsket, og det ungdommelige Forsæt, han tabte dog ikke Sjelen; thi dersom et Menneske ikke troende tragter efter det Evige, ikke haabende er i Forstaaelse med det Tilkommende, ikke elskende er i Samdrægtighed med Gud og Mennesker, da haver han tabt sin Sjel. Hvor ringe han end er, hvor liden af Væxt, hvor fattig i Evner, hvorledes hans Sjel end nærmere er i sig selv og i sin Forskjellighed fra alle Andres, hans Sjel er dog bevaret, i hvad han end tabte, og i hvad ham end blev negtet.

Ved Taalmodighedens Hjelp forstod han dette i Overveielsen og uden Taalmodigheden havde han ikke forstaaet det.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed ɔ: at holde Sjelen beknyttet i Taalmodigheden, at den ikke kommer udenfor denne, og saaledes fortabes, naar han skal begynde den lange Kamp med en aldrig trættet Fjende, Tiden, og med en mangfoldig Fjende, Verden.

Saa gik da den Unge ud i Verden. M. T. hvad enten denne Tale synes som en gammel Fortælling at ville foregribe, hvad Du netop er ifærd med at ville gjøre, eller den kommer bag efter som en gammel Fortælling, om hvad Du længst har tilbagelagt, det er nu engang saaledes, saa gaaer den Unge ud i Verden. Men det Næste, ja det er saa forskjelligt, og den Enkelte, ja om Talen gik til alle Enkelte, saa vilde maaskee hver især ryste paa Hovedet, og sige: »nei saaledes gik det ikke mig; det jeg oplevede var høist forskjelligt fra hvad Du taler om.« Maaskee er det saaledes, Talen begjerer jo ingen Priis. Men skulde dog denne Fremhæven af det Forskjellige, hvis den bliver en Stirren paa Ueensartetheden, ikke have en vis Lighed med Ønsket; og Utaalmodigheden, der eengang var den indsmigrende Ven, være bleven den snilde Fortrolige. Prøv

engang at bryde med den, da skal Du see, at denne Tanke bliver hæftig, og i hidsig Tale klager over Taalmodigheden, som vil den gjøre Livet til idel Kjede, vil gjøre hvert Menneske til en fattig Gjentagelse af det Samme. Og dog, dersom Eensheden ikke ligger til Grund for Forskjelligheden, Ligheden for Uligheden, saa har Alt opløst sig. Dersom da ingen Anden tør vove et velmeent Ord mod den Forskjellighed, der skal forskjønne Livet indtil Forvirring, saa tør Taalmodigheden det. Den har seet Faren og Forfærdelsen, at dersom hvert Menneske saaledes er istand til væsentligen at gjennemføre Forskjelligheden, da vilde Livet forvirres, ja hans eget Liv, den seer godt, at Faren ikke er, at Livet forbyder det, men at Faren vilde være, om Livet tillod det. Drager da Taalmodigheden i Aag med den sammensnærpende Klogskab, der mener, at Livet blot afslider Oprindelighedens Brogethed, eller med den Trods, der mener, at kun nogle Begunstigede formaae at hævde Forskjelligheden. Ak nei! Taalmodigheden taler meget tvivlsomt om en saadan Begunstigelse. Kun Sjelen vil Taalmodigheden bevare, alt Andet har den Mod til at opgive; og naar Sjelen ikke troende tragter efter det Evige, haabende iler det Tilkommende imøde, elskende er i Forstaaelse med Gud og Mennesker, da er Sjelen tabt, men forkynder den sig derimod i denne kraftige Nærværelse, saa har dog den Enkelte, hvad Ordet end forskjelligt kan betyde i de Forskjellige, sin Sjel frelst.

Saa gik da den Unge ud i Livet. Dog Veien, der ligger for ham, er lang, og Verden skal vel ogsaa stundom vorde ham trang. Vil han nu ikke tage Taalmodigheden til Hjælp, da skal al hans Kamp og Strid kun lidet gavne ham; i fremmed Tjeneste vil han tilsidst kæmpe for noget Andet, og have tabt, hvad han skulde bevare. Thi ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der ikke saae rigtigt i Speilet, men ogsaa Den, der strax gik hen og glemte, hvorledes han saae ud; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der blev staaende hele Dagen paa Torvet, men ogsaa Den, der, skjøndt kaldet ved den første Time, snart forlod Arbeidet og atter stod paa Torvet; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der aldrig begyndte Løbet, men ogsaa Den, der, skjøndt han begyndte, dog løb feil af Maalet; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der aldrig kom til Lyset, men ogsaa Den, der, skjøndt oplyst, efter eengang at have smagt den himmelske Gave, dog faldt fra.

Den, der strax gik hen og glemte osv.] Jac. 1, 23–24. **smagt den himmelske Gave**] Hebr. 6, 4.

Naar man saaledes taler derom, da seer man let Faren, Forfærdelsen, fordi man seer det Afgjørende, og fordi man blot raadfører sig med Taalmodigheden. I Livet, der virker Forskjelligheden til at adsprede; og naar den Ene holdt noget længere ud end den Anden, da beraaber han sig derpaa; og den Ene, der faldt fra, forstaaer ikke den Anden og gavner ham ikke; troer at have sin Sag vunden, fordi han holdt lidet længere ud, hvad han jo end ikke kan vide med Bestemthed. Saaledes stride de med hinanden paa mange Maader den unyttige Strid, om hvo der skal sidde øverst og nederst, da de dog alle bleve udelukkede. Saaledes ende de med at sidde hos hinanden i Spotternes Raad og i de Misfornøiedes Forsamling, der ikke formaae at grave og ere for stolte til at bede.

Den Unge gik nu sin Gang, og Taalmodigheden gjentog sit Løfte, ikke at slippe ham, hvis han holdt sig til den. Hans Vei var smilende, hans Gang let, og ingenlunde saaledes som den faderlige Ven Taalmodigheden havde lært ham det. De Yngre sluttede sig glade til ham; den Ældre vendte sig veemodigt om efter ham, saa hurtigen gik han, at han selv lod Forventningen bag sig, uden at savne den; thi Held fulgte hans Fjed, Fremgang hans Idræt, Vinding hans Planer. Hans Guld skaffede ham Alt, selv Misundelsens Tjeneste, hans Gunst var den Priis, der kjøbte Alt, selv Medbeilerens Hylding. Dristigere bleve hans Planer og dristigere, selv Lykken blev saa glad derover, at den for at stride med ham blev dristigere og dristigere. Forgjeves kaldte Taalmodigheden; naar der i ethvert Øieblik er en Verden at vinde, hvad den jo aldrig havde talet om, da kan den vel vente til imorgen. Da stod han paa Spidsen — stolt skuede han ned, han væmmedes ved Alt, ved Guldets Glands, ved Lystens Tant, ved Menneskenes Feighed. Alt var jo tilkjøbs, Alt. Var det Lykken, der havde gjort ham utaalmodig? Den havde jo føiet ham i Alt; endnu vilde den føie ham, og dog vansmægtede han i Utaalmodighedens kolde Hede. — — Saa gik da den Unge sin Gang, Taalmodigheden gjentog til Afskeed sit Løfte. Og Veien var trang, hans Gang møisommelig, og dog var det som kom han ikke af Stedet, saa hurtigen ilede de Andre ham forbi, og hver Gang dette skete, gik der ham en Gysen gjennem Sjelen. Den Mægtige krænkede ham, den Lykkelige misforstod ham, Den, til hvem han havde sat sin Liid, skuffede. Ingen blev hos ham af Frygt for at sinkes, kun Mismodet

---

ikke formaae at grave osv.] Luc. 16, 3.

blev og slyngede sig fastere om hans Sjel, end en Qvinde om sin Kjerlighed. Forgieves talede Taalmodigheden om, hvor Faren var, var der da ikke Fare nok; thi i samme Øieblik ilede en Anden ham forbi saa hurtigen, at han svimlede ved at maale sit lille Haab med hans Lykke. Han segnede, han kunde ikke meer.

Hvad er dog denne Tilværelse, hvor det eneste Visse er det Eneste, man Intet med Vished faaer at vide om, og dette er Døden! Hvad er Haabet? En paatrængende Plageaand, man ikke kan blive af med, en snild Bedrager, der holder ud længere selv end Ærlighed; en trættekjær Ven, der altid beholder Ret, selv naar Keiseren har tabt sin. Hvad er Erindringen? En besværlig Trøster; en Nidding, der saarer bagfra; en Skygge, man ikke kan blive af med, selv om Nogen vilde kjøbe den. Hvad er Lyksalighed? et Ønske, man bortgiver til hvem, der vil have det! Hvad er Venskab! en Indbildning, et Overflod, en Plage mere! Hvad er det Alt, hvad er det Alt . . . . og hvad er dette! Hvo veed det ikke, det er Utaalmodighed. Denne gamle Hykler, der mere hykkelsk end hine Pharisæere, binder svare Byrder, som den selv ikke rører med en Finger! Denne Løgner, der, forhærdet i at lyve, tilsidst troer sit eget Digt! Denne tilbedte Afgud, der gjør Alt til Intet! Denne evindelige Ordgyder, der dog vil, at man skal taalmodigen høre paa den.

Saaledes kan Utaalmodigheden iføre sig mange Skikkelser. I Begyndelsen kjender man den neppe, den er saa mild, saa føielig, saa vinkende, saa fremskyndende, saa veemodig, saa deeltagende; og naar den har udtømt al sin Kunst, bliver den tilsidst høirøstet, trodsig, og vil forklare Alt, skjøndt den aldrig forstod Noget.

Skulle vi tage i Betænkning, at kalde dette Utaalmodighed, om denne end underfundigen ikke vil vedgaae det, men blot være det Næstsidste, der dog har lidt Tækkelighed, uagtet det var dette, den arbeidede paa Dag og Nat, aarle og silde, fristende ved Lykke og fristende ved Ulykke lige snildt, om den Ene, der blev fristet, end ikke forstaaer den Anden; Dette den arbeidede paa at bringe sig selv frem i al sin qvalfulde Tomhed, ikke som Utaalmodighed efter Dette eller Hiint, men som denne kolde Brand, der opæder Sjelen, om denne end synes at være mægtig tilstede i sit lidenskabelige Udtryk! Eller skal Utaalmodigheden maaskee have Uret, er maaskee Enhver villig til at give den Uret; men den Enkelte, der hengav sig, han har Ret! Maatte ikke Taalmodigheden selv

---

hine Pharisæere] Luc. 11, 46.

oprøres derover! Thi vel er der Ingen, der saaledes holder ud i Verden, og saaledes holder ud med at bekymre sig om Menneskene, men den vil dog ikke lade sig spotte; den vil ikke staae som en Løgner, og hvis der var en Lidelse, en Nød, der ikke lod sig udholde, da lyver Taalmodigheden, der vil overvinde Alt. O! lader os ikke søge Udflugter, ikke saaledes prise den med Munden, at vi snigmyrde den i Hjertet, ikke bagtale den i vor Berømmelse, som formaaede den saare Meget, men den Enkelte turde forbeholde sig et Tilfælde, hvor den dog ikke formaaede at seire. Nei, den skal seire, den maa seire, det er i Sandhed, som den selv siger, den slipper intet Menneske, slipper ham ikke i nogen Nød, selv naar han trodsig støder den fra sig, den venter dog paa ham, og vee! ham, hvis han aldrig forligte sig med den; thi den venter dog paa ham, og den skal engang dømme ham, naar det herligen viser sig, at Taalmodighed formaaede at overvinde Alt, formaaer at afnøde Utaalmodigheden selv denne Tilstaaelse. Eller er maaskee Taalmodigheden en luftig Skikkelse, der vinker i Skyerne, der selv Intet har erfaret, Intet prøvet i Livet. Taalmodigheden? Denne Sjelesørger, der kjender al Nød og al Lidelse, og har holdt ud og holder ud med den, indtil den ikke vil mere, nei! indtil den ikke kan mere, fordi Utaalmodigheden selv for sidste Gang ikke vil! Er Taalmodigheden maaskee udeeltagende, fordi dens forskyldte Vrede er forfærdelig: eller er den ikke altid barmhjertig? O! den er i Sandhed hiin barmhjertige Samaritan; og hvor dybt Saaret end er, hvor gammelt, selv hvor ondartet, naar blot den Lidende yttrer selv et svagt Ønske, den kommer, den veed at forbinde, at gyde Olie deri, den har altid en lille Hjertestyrkning for den Syge, lader altid en lille Tærepenge tilbage, som netop er tilstrækkelig for det næste Øieblik. Den er kun lille, ikke fordi Taalmodigheden jo gjerne vilde give mere, men den hersker kun over Lidet, og maa holde tilraade med Lidet, thi Taalmodigheden er bestandig ligesaa meget handlende som lidende, og lidende som handlende. Taalmodigheden trøster den Syge, at han formaaer det Lidet, siger ham Sandheden: i Forhold til den Tilstand, i hvilken jeg fandt Dig, er det allerede meget, at Du formaaer dette Lidet, og hvis Du ret var taknemlig, vilde det synes Dig et Vidunder. Og denne Tale er saa vanskelig, thi dette Ord: i Forhold til vil man saa nødigen høre, og man vil saa gjerne glemme, hvad det minder om . hvis man strax igjen kunde begynde, som var der Intet skeet, eller hvis man dog blev hjulpen for lidt længere Tid. Ak vi ere Alle i Gjeld til Taalmodigheden; til os alle kan den med Rette sige i Forhold til; og dog hvor barmhjertigt siger den det ikke ofte.

See derfor veed ogsaa Taalmodigheden her meget godt, hvor Faren og Forfærdelsen er, at denne ei ligger i, at man ikke faaer sin Plan sat igjennem, ikke indhenter det jordisk Tabte, ikke vinder noget Timeligt, ikke udfinder ny Glæde for ei at væmmes ved Livet. Sligt frygter Taalmodigheden ikke, og har dog mod hiin Fare endnu et godt Haab tilbage. Men Taalmodigheden opdager, at dette var Faren, om den gamle Tilstand kunde vedblive og gjøre Sygdommen end forfærdeligere, hvis det var muligt, inden den Syge lærte om igjen, hvor Faren dog var.

Har Taalmodigheden da noget tilfælleds med hiin usle Forstandighed, der fatter, at Lysten dog engang ender og ender med Væmmelse, at Gjenvordigheden engang ender med Fortvivlelse, og derfor mener, at man kløgtigen skal beflitte sig paa, hverken at være kold eller varm, som var dette ikke det mest Fortvivlede? Eller seer Taalmodigheden ikke den største Fare i, at det ikke var Tilfældet, hvad Forstanden opdagende frygter, thi da kunde end ikke Taalmodigheden trøste mere? Nu kan den, hvis den Syge blot vil, da Faren er, om han skal faae Lov til at frigjøre sig fra det Evige, at visne i Forstandighed, at uddøe i Forhærdelse, at afsjeles i Aandløshed. Og mod denne Fare er der jo endnu Raad. Den, der troende vedbliver at tragte efter det Evige, han bliver aldrig mættet saaledes, at han jo saligen vedbliver at hungre; den, der haabende seer det Tilkommende imøde, ham kan det Forbigangne ikke forstene i noget Øieblik; thi han vender det jo altid Ryggen; Den, der elsker Gud og Mennesker, han har endnu bestandig nok at gjøre, selv, naar Nøden er størst og Fortvivlelsen nærmest. Inden han lægger sig hen at døe, da spørger han endnu engang: elsker jeg Gud ligesaa høit som før og elsker jeg Menneskenes fælleds Anliggender. Tør han svare ja herpaa, da døer han ikke eller døer saligt; tør han det ikke, da er der jo nok at gjøre. Da skal han i Kjerlighed og for sin Kjerligheds Skyld overveie, om han ikke kan see, kan øine, kan ahne den Glæde og Trøst, der dog maa skjule sig i det Sørgelige, da dette dog maa i Sandhed tjene ham til Gode. Og, selv om han Intet fandt, denne Overveielse skal tjene ham til Gode, denne Overveielse, som den Utaalmodige, der jo er saa riig paa Tanker og saa opfindsom i Vendinger, skulde kunne anstille endnu skjønnere, hvis han vilde det.

Skulle vi nu sige: held den Ulykkelige, der laae paa Veien mellem Jericho og Jerusalem; thi ham gik Taalmodigheden forbi som den barmhjertige Samaritan? Skulle vi begynde forfra? Eller skulle vi ikke sige, den gaaer ethvert Menneske forbi, held Den,

der ikke selv forskyldte, at den gik ham forbi uden at hjælpe. Derfor kalde vi jo Gud Taalmodighedens Gud, fordi han selv er Taalmodigheden og intetsteds er langt borte fra os.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed ɔ: at holde den i Taalmodighedens Magt, saa den ikke slipper udenfor, naar den forfærdelige Strid er med det Evige, med Gud og med sig selv; thi dette er Striden, saaledes, at Den, der taber det Evige, taber Gud og sig selv; og Den, der taber Gud, taber det Evige og sig selv; og Den, der taber sig selv, taber det Evige og Gud. Saaledes er det jo, som den Eenfoldige let forstaaer det, og den Dannede kunde kun forlange, at man gjorde det noget vanskeligere, at han bedre maatte forstaae det.

Hvad enten nu et Menneske ved Taalmodighedens Hjælp i Livets Nød tog mod Trøsten, at Faren var en anden end han troede, eller et Menneske selv opdagede Faren og Forfærdelsen, tidligen afvænt fra at frygte, hvad der fordærver Legemet, Striden selv kan dog være forfærdelig. I samme Øieblik som Sjelen gjennemskuer dette, behøver den strax Taalmodigheden, at den ikke løber tilbage og heller vil kæmpe den unyttige Strid med Verden. Har Taalmodigheden hjulpet hertil, da gjelder det atter at benytte dens Bistand for at forstaae i al Stilhed, at det mest Afgjørende afgjøres langsomt, lidt efter lidt, ikke i en Skynding og paa eengang; thi i denne Strid er Taalmodigheden den ene Herskende, ikke til at forvexle med noget Andet; den foreskriver Love, den tildeler Palmen.

Dog dette læres ikke strax, og Sjelen maa stride mangen møisommelig Kamp, og mangen Gang begynde forfra. Da lister Utaalmodigheden, der allevegne har sine Speidere, sig ogsaa derind. Den har antaget en ny Skikkelse, som netop er beregnet paa den Stridendes Tilstand. Den er ikke indsmigrende, ikke trodsig og stædig, den er angstfuld. Ingen vove sig til nysgjerrigen at ville belure Sjelen, naar den strider i sin yderste Angst, det er en Fare, der kan ende med Forfærdelse. Forfærdeligst begynder Striden, naar Evigheden forvandler sig til et Øieblik, og dette Øieblik dog vil være afgjørende for al Evighed. Da lyder Utaalmodighedens angstfulde sidste Suk: det er for silde.

Er der da ikke Fare? Utaalmodigheden selv skriger det jo ud. Men Taalmodigheden har opdaget Faren, at denne ikke er, at det er for silde, men at Faren er, at Utaalmodigheden selv forspilder det sidste Øieblik. Hvor var der dog et Menneske, der var saa nedrigt som Utaalmodigheden er det! Er det ikke et Venskabs

Stykke at sidde hos den Ulykkelige og slaae Hænderne sammen og hyle med ham — og lade ham glemme, at der var Tid.

Dersom da Taalmodigheden her har et Raad, da har den dog vel Intet tilfælles med en ussel Forstandighed; thi om en saadan Nød taler denne jo aldrig, den veed neppe, at den er til. Og har Forstanden end et Ord, der synes at passe, da er det kun et Bedrag. Der var en Konge, bekjendt i Folket, endnu i denne Slægt vanker han ustadig i Fortællingen som han gjorde det i Livet; han havde et Mundheld: imorgen er der atter en Dag. Dette i og for sig trøstelige Ord forstod han letsindigen; men derfor (thi saaledes synes Sagnet at ville belære os) havde han ogsaa et Ønske, hvis Opfyldelse skulde erstatte ham Himlens Salighed — hvis det bestandigen havde været sandt, ogsaa i Evigheden: imorgen er der atter en Dag.

Taalmodigheden har et andet Ord, et stærkt Ord, som den Ængstede behøver det: endnu i Dag, siger Herren. Lader os ikke letsindigen vove os til dybsindigen at ville udgrunde det Hemmelighedsfulde, lader os overhovedet ikke for meget sysle med dette Ord; men lader os ei heller glemme, at det er der. Lader os betragte det som en Frelsens Engel, der staaer med sit luende Glavind, og hver Gang Sjelen vil styrte ud til Fortvivlelsens yderste Grændse, da maa den ham forbi, han dømmer den, men styrker den ogsaa. Saaledes er Ordet, en vældig Kæmpe, der staaer paa Post ved Rigets yderste Grændse, altid forsøgt i hiin forfærdelige Grændsestrid. Naar man da i det Indre af Landet ahner Forfærdelsen, og Qvinder og Børn styrte ud — da staaer han der, han viser dem alvorligen tilbage, han siger: fatter Mod, jeg staaer her, jeg blunder aldrig; men gaaer nu atter hjem, beskikker Eders Sjele til Taalmod og stille Aarvaagenhed.

Saaledes er Ordet givet Mennesket til Trøst, og skal trøste ham, og skal ogsaa komme ham imøde og trøste ham, førend han kommer saa vidt.

M. T. Du stred jo ogsaa derinde, hvor man ikke saaledes strider med Verden og ikke ved Hjælp af sin List eller sin Magt, fordi al Eens List er gjennemskuet og al udvortes Magt afmægtig. Hvorledes Din Strid var, vide vi ikke; om Du stred med Efterveer af et Liv i Vildfarelse; om det var Dine Tanker, der havde sam-

---

Der var en Konge] Valdemar Atterdag. derfor . . . havde han ogsaa et Ønske] smlgn. J. L. Heiberg, Syvsoverdag. 1840. 3. Act, 5. Scene: »For mig kan Gud beholde Paradiis, Blot han vil lade mig beholde Gurre.« endnu i Dag] der tænkes paa Luc. 23, 43.

mensvoret sig imod Dig og stode op som Pharisæerne at friste Dig med snild Tale, saa de bragte enhver Rædsel, for hvilken Du ængstedes, i næste Øieblik over Dig, ja Du end ikke turde takke, at Nogen udeblev, da det var, som fulgte den strax denne Indbydelse; om det var Forargelsen Du saae, og hvis Syn Du ikke kunde blive qvit — vi vide det ikke. Du stred jo dog vel ogsaa den gode Strid og overvandt, og slog Sjelen til Ro i Taalmodighed. O! men der kom jo ogsaa Øieblikke, hvor Du ikke overvandt Fristelsen, men Fristelsen overvandt Dig. Naar da Alt var tabt, naar Du blev ene med Dit Nederlag, naar Stilheden voxede omkring Dig, og Fortvivlelsen fjernt vinkede ad Dig, og dens Begeistring allerede vilde beruse Dig, ak thi Fortvivlelse er jo ogsaa en Begeistring — da randt maaskee dette Ord Dig ihu: Gud skal gjøre Fristelsen og dens Udgang, saa vi den kunne bære. Ikke blot Fristelsen; det vide vi, det bekjende vi, held Den, der intet andet Evangelium behøver; men ogsaa dens Udgang. Og Fristelsens Udgang er jo som oftest den farligste Fristelse; hvad enten vi seirede, at den frister til Overmod, saa vi falde, efterat have seiret; eller vi tabte, at den frister os til at ville tabe Alt. Ordet randt Dig ihu, og Din Sjel blev atter ædru, og Taalmodigheden begyndte igjen sin gode Gjerning.

Saa lader os da ikke glemme Ordet, ikke det sidste Ord, at det er der, ikke det tidligere, der kommer os imøde. Priset være Taalmodighedens Gud, dette er Enden paa denne Tale.

* *
*

Vi have talet om Taalmodighedens Kraft til at bevare Sjelen. Vi have talet, som var Taalmodigheden udenfor et Menneske; vi vide vel, at det ikke er saa. Og dog jeg spørger Dig, Du som bedre veed at prise den end jeg, bedre veed at fuldkomme det, Gode, at anbefale den til Menneskene, da Du kjendte den bedre, inderligere og længere, var det dog ikke stundom saa, at, naar Bekymringen og de arbeidende Tanker optaarnede Overveielser, der Intet gavnede uden til at føde nye Overveielser, at da Taalmodighedens simple, eenfoldige, men dog forglemte Ord blev stukket til Dig andetsteds fra, som stod Taalmodigheden udenfor? Vi have ladet, som var Taalmodigheden udenfor, og vi have ladet

Gud skal gjøre Fristelsen osv.] 1. Cor. 10, 13.

den ligesom selv tale. Hvo taler retteligen om den? Den Ældre, der blev gammel i Aar, gammel i Erfaring, ærværdig i Taalmodighed? Ja det er i Sandhed velgjørende at høre ham, han gjør en Velgjerning ved at tale; thi ikkun han har den rette Bemyndigelse, i Sammenligning med hvilken al anden Dannelse, al Aandens forføreriske Herlighed, al Englenes Veltalenhed, kun er Tant og Spøg. Men stundom falder det den Ældre ikke let, at tale reent, ene og alene ud af Taalmodigheden, og kun give den Vidnesbyrd. Han saae Meget, han oplevede Meget, han lærte mangt et kosteligt Ord, der dog ikke er Taalmodighedens, men Livs-Erfaringens, med hvilket han kan gavne sig selv, ogsaa Andre, men ikke altid en Anden. Den Yngre veed saa lidet, maaskee skal det Øieblik komme, da det viser sig, at han til Intet havde anstrængt sin Tanke og sin Veltalenhed, da det viser sig, at hans Tale var Sviig, langtfra ikke for at bedrage Andre, men en Sviig, hvori han selv var bedragen. Da skal han endog have skadet; skadet ved den Betragtning, der maaskee ikke lod sig gjennemføre, skadet ved at gjøre Menneskene travle til at spotte Lægen, der ikke kan hjælpe sig selv, spotte den, der var stærk i Taalmodighed paa Afstand, og derover glemme at agte paa sig selv og betænke den Sag, hvilken ethvert Menneske har med sig selv. See! derfor valgte vi, at lade Taalmodigheden selv tale. Den søger ikke Bekræftelse i Nogens Erfaring, men skal, siger den, bekræfte herligen enhver Erfaring; den søger ikke laant Ordbram, men skal, siger den, indestaae for hvad den lover. Og dette tør jo ethvert Menneske være betænkt paa, at binde sig selv ved den Haandfæstning, at hvis Taalmodigheden engang brast for ham og dermed Evighedens Rige ud af hans Haand, han dog idetmindste vilde anstrænge al sin Sjel for sidste Gang til at prise den, til at lade den vederfares Ret, at den var uskyldig.

Priset være Taalmodighedens Gud, dette være Enden paa denne Tale.

Taalmod i Forventning.

Evang. Luc. II, 33—40. (Søndag efter Juul).

Naar Opfyldelsen er kommen, hvor er Alt saa forandret? Naar Barnet er født og Glæden fuldkommen; naar Natten er forbi og Dagen frembrudt; naar Kampen er udstridt og Seiren vis; naar Qviden er forvunden, og Jubelen vaagnet; naar Arbeidet er færdigt og Lønnen vinker; naar Længselen er beroliget, og Velsignelsen siger Amen, hvor er da det Forbigangne glemt som den Dag igaar, kort som et Suk, stakket som et Øieblik. Den, der selv har oplevet det, undres derover og fatter det neppe; Den, der ikke prøvede det, forstaaer ei, hvorom Talen var eller Talen derom: om Fødselens Veer, om Nattens Mørke, om Kampens Forfærdelse, om Qvidens Angst, om Arbeidets Møie, om Længselens Evighed. Men er det nu saaledes, at i denne Henseende den Enkelte ikke forstaaer sig selv, og den Ene ikke den Anden, saa er jo al Tale om Forventning en Skuffelse; thi Den, der fryder sig ved Opfyldelsens Daglys, han skimter end ikke Dæmringens Taage; og Den, der holder Forventningens Lampe tændt i Natten, han øiner end ikke Dæmringen; og Den, der pustede Lampen ud, han bekymrer sig hverken om det Ene eller det Andet — men den Talende maa jo selv være i eet af Tilfældene. Og dog er det atter et Menneske saa saare gavnligt, at forstaae sig selv og at kunne tale med sig selv om Forventningen; thi Forventningen kommer ikke, som Fødselen, kun een Gang, eller kun een Gang, som Døden kommer, men den aflader ikke, ligesaa lidet, som Dag og Nat, Sæd og Høst, Sommer og Vinter, og skal ikke aflade, saa længe Tiden adskiller og deler den Dødeliges Liv. Dersom derfor et Menneske vilde

mene, at han kun een Gang i sit Liv havde forventet Noget, hvad enten han nu glædede sig ved den utvivlsomme Opfyldelses daarlige Viisdom, eller trøstede sig ved den utvivlsomme Skuffelses daarlige Viisdom, saa vil han dog snart, uden at vide, hvorledes det er gaaet til, gribe sig i Forventning: for at Opfyldelsen maa vedblive, maa vedblive at være, hvad den er, og ikke skjule i sit Indre, hvad den aldrig havde ladet sig forlyde med; eller for at Opfyldelsen ikke maa komme og spotte hans trodsige Forstandighed. Saaledes forsøges ethvert Menneske i Forventningens Krigstjeneste. Nu kommer Opfyldelsen og løser ham af, men snart er han igien sat hen paa Udkig efter Forventningen; da bliver han atter afløst, men færdig og udtjent bliver han ikke, saa længe der for ham er noget Tilkommende. Og medens saaledes Menneskelivet gaaer hen i høist forskjellig Forventning, forventende det høist Forskjellige efter forskjellig Tid og Leilighed, med forskjelligt Sind, da er hele Livet igjen een Forventningens Nattevagt, og Ingen tør saaledes, klogt eller daarligen, fortabe og udtjene sig i den stykkevise Forventning, at han i sin Tryghed eller i sin Travlhed, i sin Glæde eller i sit Mismod glemmer den Evighed, der venter hvert Øieblik og ved Dagenes Ende; thi dette er eet og det samme, kun det jordiske og timelige Sind tvetyder til egen Fordærvelse, hvad der i Taalmodighed vil forstaaes trøstende og lindrende, i Alvor frelsende og veiledende.

Saa lader os da ikke fortrylle og bedaare os selv, ikke forstyrre og fortrædige hinanden ved at gjøre vore smaalige, flygtige Forventninger, vore øieblikkelige Tilstande i Forventningen, vore Udtryk og Stemninger til Regel og Forklaring, men lader os lære af det Forbigangne, af hvad der engang for alle er afsluttet, hvor Forventningens Tid ikke bliver længere ved vor Utaalmodighed, og hvor Forventningens Tid ikke igjen bliver kortere ved vor utaalmodige Glæde over Opfyldelsen. Selv om da Talen og Betragtningen ikke formaaede ganske at berolige og skjule den arbeidende Tanke i Overveielsens Hvile, det skal dog altid være et Menneske gavnligt, at afbryde de daglige Bekymringer og Glæders besnærende Gjentagelse, at overvinde den misforstaaede Trøstesløshed, der kun vil høre om hvad der ene passer for dens særlige Omstændighed; for at udvides i det Større, for at hengive sig i det, der kun paa en skjøn og frelsende Maade kan blive Bekymringens Gjenstand. Kun naar Vandet i den Brønd Bethesda røres,

---

den Brønd Bethesda] Joh. 5, 2 ff.

kun da var det helbredende at stige ned deri. I aandelig Forstand er dette lettere at fatte; thi dersom et Menneskes Sjel bliver stillestaaende i Selvbekymringens og Selvbeskæftigelsens Eensformighed, da er han Forraadnelsen nær, dersom ikke Betragtningen rører og bevæger ham. Hvis han da bevægedes, hvis han, der laae som en Værkbruden og Afkræftet, i Betragtningens Øieblik vandt Styrke til at samle sig, men hans fuldkomne Helbredelse ikke strax paafulgte, det skal dog altid være til Velsignelse for et Menneske, at han bevægedes og rørtes; thi kun deri er Frelsen, stundom paa een Gang, stundom lidt efter lidt.

Hvad har dog saaledes været Gjenstand for Forventning som det Barns Fødsel, der nu, efter vort forelæste Evangelium, 40 Dage gammelt bragtes op i Templet, at fremstilles for Herren! Ligesaa tidligen som Mennesket lærte at forstaae det, var denne Forventning i Verden, tiltog i Tydelighed og Bestemthed, medens Tiderne gik, medens Slægternes Udvalgte frydede sig i Synet og langt borte hilsede det Tilkommende, hvis Udebliven gjorde dem selv til Gjæster og Udlændinge paa Jorden. Aarhundreder ere henrundne, men de ere ogsaa talte, vor Utaalmodighed lægger Intet til og tager Intet fra Forventningens lange, lange Tid. Hvor langt er vel et enkelt Menneskes Liv, hvor mange ere hans Forventningens Dage, hvis han talte dem alle tilsammen! Da kom Tidens Fylde. Den Forventede fødtes, hvem Østens Konger kom at tilbede; thi om han end fødtes i et Herberge, og lagdes i en Krybbe, og om end hans Moder kun var en trolovet Jomfru, og hans Fader en ringe Mand i Folket, saa var dog Stjernen paa Himlen Vidne til hans Fødsel, den Stjerne, hvis Vink Kongerne fulgte, til de fandt Barnet. Nu var det 40 Dage gammelt og skulde fremstilles for Herren. Da gik hiin fattige Familie, der gjennem alle Slægter blev nævnet den hellige, op til Templet, at bringe Barnet og det for Armoden bestemte ringe Offer. Skulde der nu ingen Vidner være tilstede ved denne høitidelige Handling; skulde her ikke skee noget Lignende med hvad der skete, da Stjernen lyste over Vuggen? Af Evangeliet erfare vi, at der var tvende Vidner tilstede, en gudfrygtig Mand og en from Qvinde, Simeon og Anna. De vare ikke knyttede til Barnet ved Slægtskabs og Venskabs Baand, ikke indbudne af Forældrene: efter en høiere Styrelse vare de tilstede og forestille

Slægternes Udvalgte frydede sig] smlgn. Joh. 8, 56 om Abraham, 1 Mos. 17, 17.

noget Høiere. De vare begge meget bedagede, trætte af Livet om end glade i Haabet. Altsaa vare de ikke saaledes bekymrede om Opfyldelsen, som Den, der med Velkomst-Hilsen imodtager dens Tilkommelse, men de vare som Den, der byder Opfyldelsen Afskedens Hilsen. Hvad forestille da disse tvende Vidner; hvad Andet end Forventningen. Som Propheternes Røst endnu engang gjenlød i Johannes den Døbers strenge Tale, saaledes stod Patriarchernes troende Forventning op i disse tvende Skikkelser for at staae hos i Opfyldelsens Øieblik. Men de, der af Herren selv vare beskikkede til i hiin Stund at forestille Forventningen, de vare vel og Saadanne, som alle Tider kunne staae deres Prøve, hver Gang Betragtningen søger at forstaae Forventningen og den Forventningens Skikkelse, der er i Taalmodighed.

Det forelæste Evangelium taler kun ganske korteligen om Simeon, men dvæler desto omhyggeligere ved Anna, som vilde det fornemmeligen gjøre hende til Gjenstand for vor Opmærksomhed. Saa lader os heller ei misforstaae dette Vink, men i Anledning af Anna, og med hende i Tanken ville vi tale om:

Taalmod i Forventning.

Af Evangeliet erfare vi, at Anna, da denne Begivenhed indtraf, var meget bedaget, ved de fire og firsindstyve Aar. Hendes tidligere Liv var gaaet sin stille Gang, kun nævnes der en eneste Omskiftelse, der gjorde hende til Enke, da hun syv Aar havde levet med sin Mand efter sin Jomfrustand. Altsaa kun syv Aar havde hun været gift, og nu var hendes Alder syv Gange tolv. Tidligen var hendes Liv afbrudt, hun havde Intet beholdt tilbage, der kunde være Gjenstand for hendes Omsorg, medens Tankerne vare hos den Afdøde; Intet hun kunde opelske sig selv til Trøst i Tiden, Intet hun kunde elske af sit ganske Hjerte uden derved at krænke eller urolige den Hensovede, Intet, hun kunde elske saaledes, at hun netop ved sin Inderlighed glædede Faderen i sin Grav. Hun var Enke, hendes Liv afsluttet, hendes Forventning skuffet, hun, som havde forventet at leve længe med sin Husbond, at døe mindet af en Slægt. Dog var hun jo nu fri; thi ogsaa efter jødiske Begreber er jo Qvinden fri, naar Manden er død; hun var jo fri, og i Opstandelsen skal der ikke være Forskjel paa Mand og Qvinde. Lader os ikke forstyrre den Ærværdige med

---

Faderen] der menes Manden.

vore Planer, lader os ikke ville trøste med Menneskenes kløgtige Raad, der ikke vide, hvad det Trøstesløse er. Atten Aarhundreder og mere ere forløbne, hun behøver ikke vor Hjælp, saa lidet som hun behøvede den, vi hindre hende ikke i, at følge Hjertets Drift, vi skulle ikke forhaste os med at iføre hende Fortvivlelsens seierrige Rustning, eller den langsomme Tærings Sørgedragt. Hun er jo vor Betragtnings Gjenstand, og der er Det i Livet, hvori vi ikke skulle søge at digte vore Tanker ind, men hvoraf vi selv skulle lære: der er Det i Livet, hvorover vi ikke skulle græde, men hvoraf vi skulle lære at græde over os selv.

Hendes Valg er gjort. Det skete ikke igaar eller iforgaars, at vi skulle være tilrede med vor Bistand for at faae det omgjort; hendes Valg er gjort, har hun fortrudt det, da har Fortrydelsens Tid været lang. Hun valgte at blive den Afdøde tro, som han havde været hende tro, eller hvad vi ogsaa kunne udtrykke paa en anden, sandere Maade, om den end maaskee ikke vilde være forekommen hende saa skjøn, hun valgte at blive sig selv tro; thi ethvert udvortes Baand var jo løst, og kun den Kjerlighed bandt hende, i hvilken hun havde sin Frihed, og udenfor hvilken hun ikke vilde have kjendt sig selv igjen. I denne Troskab blev hendes Liv fattigt paa Afvexlinger, hvilke man vel stundom seer lykkes et Menneske indtil Modbydelighed, men det blev frugtbart for det Evige. Og hvad Du end dømmer om dette, m. T., der jo er overladt til Enhver at afgjøre med sig selv, saa det ene Valg i Forhold til Omstændighederne kan i inderlig Kjærlighed være ligesaa priseligt som det andet, saa meget er dog vist, at den Qvinde, der er travl for at trøste sig over Tabet af sin afdøde Husbond, hun bliver neppe den Guds Udvalgte, der skal fremtræde som Forventningens Vidne i den Stund, da Slægtens Forventning gaaer i Opfyldelse. Den Afdøde blev hun tro, og hun meente sig vel forsørget, som hun ogsaa var det; thi der er Intet, der saaledes danner, adler og helliger et Menneske, som Mindet om en Afdød gjemt i det oprigtige Hjerte: Intet, der næst Gud selv, saa ubestikkeligt prøver og ransager et Menneskes Inderste, som Erindringen om en Afdød bevaret i en altid nærværende Ihukommelse: Intet, der vedligeholder et Menneskes Sjel saaledes i varagtig og trofast Ud[illegible]lenhed som Tanken om en Afdød, hvilken aldrig slumrer. Den Levende kan dog stundom overraskes af nogen Skrøbelighed, eller [illegible], at en Anden overiles, men den Afdøde overiles aldrig. Den Levende kan dog stundom gribe feil, eller bevirke, at en Anden gjør det, men den Afdøde er ikke dannet af Kjød og Blod, men af den taknemmelige Ihukommelses helligste og bedste Tanker,

hvilke aldrig feile, da de ere luttrede i Angesten for at tabe den Forklarede. Den Levende er hurtig til at paaskjønne vor Kjerlighed, hurtig til at betale Lønnen fuldere og tidligere end den maaskee var fortjent; men jo længere Lønnens Time udsættes, jo skjønnere for Den, der dog eftertragter den aarle og silde. Kun Dagleieren fordrer Lønnen hver Dag; kun trofast Elskov tjener syv Aar og syv til for Lønnen, men Den, der elsker en Afdød, han tjener hele sit Liv for sin Kjerlighed.

Er Anna da ikke forventende? Vi vide det vel, at der var de i Verden, hvis Forventning ikke blev skuffet. Tidligen lærte de, at forhærde deres Sind, og løftede nu maaskee Hovedet saa stolt, for at skue ud over dem, der bøiede sig i Sorgen. Hvorledes skulde en Saadan ogsaa kunne blive bedragen! Og dog hvis han pludseligen kom til ret levende at mindes den Tid, da hans Hjerte svulmede freidigt og tillidsfuldt, rigt paa Forventning, da vilde han maaskee forfærdes over sig selv, og over sin skuffede Forventning; thi det havde han jo aldrig forventet, at han engang skulde daarligen kneise som det golde Figentræ, der Intet forventer. Hvis Nogen var skuffet, da sandeligen han og uhelbredeligere end alle Andre. Den, der bedrages af Verden, han kan dog haabe til anden Tid under andre Omstændigheder ikke at blive skuffet; men Den, der bedrager sig selv, han bliver bestandigen bedragen, om han end flygtede til Verdens yderste Grændse; thi sig selv kan han ikke undflye. — Vi vide vel, at der var de, hvis Forventninger ikke bleve skuffede. De undte sig hverken Hist eller Ro i den travle Tjeneste, de udstykkede Sjelen i mangfoldige Forventninger, forventede snart Eet snart et Andet, vandt og tabte, stode aarle op og gik lange Veie. Deres Forventninger bleve ikke skuffede; — men Forventningen, ja den kunde der ikke være Tale om; thi hvor var vel den Mester, som formaaede at fortælle denne utrættelige Indholdsløshed; eller hvor den Hukommelse og den Tanke, der formaaede at sammenfatte en saadan Forvirring, eller hvor den Evighed, der havde Tid til at mindes Sligt! Vare de ikke skuffede, skuffede i deres Forventning, at Tiden ikke kunde udløbe, skuffede af Forventningerne, der i Adspredelsen havde ladet dem glemme, at Evighedens Alvor maatte glemme al deres Tragten og dem selv med, hvad de kunde have undflyet; thi ikke at glemmes i Tiderne, blev kun meget faa Menneskers Lod, men det Herligere, ikke at være glemt i Evigheden, blev ethvert Menneske givet, der selv vil det. Vare de da ikke skuffede, er Den ikke forfærdeligst skuffet, der end ikke aner Skuffelsen, før den opsluger og tilintetgjør ham?

Men Anna derimod . . . M. T. lad Din Tanke hvile paa denne ærværdige Qvinde, hvis Sind er mellem Gravene, og nu, skjøndt meget bedaget, dog staaer som det Eviges unge Forlovede. Denne Rolighed i Øiet, der dog er forventende, denne Mildhed, der er forsonet med Livet og dog er forventende, denne stille Uforkrænkelighed, der qvindeligt sysler med Erindringen og dog er forventende, denne ydmyge Selvfornegtelse, der dog er forventende, dette fromme Hjertelag, der Intet begjerer mere, og dog er forventende; afblomstret, dog endnu frodig, forladt dog ikke henvisnet, barnløs dog ikke ufrugtbar, bøiet i Aarene, nedbøiet dog ikke tilintetgjort, Enke dog trolovet »er hun i Stilhed« med sin Forventning. Det er skjønt, siger Du maaskee; hvis Een formaaede ret at skildre det, da kunde man sidde og ældes ved Betragtningen af dette Billede, uden Kraft til at løsrive sig fra det. Men naar jeg da vilde tilføie: saaledes seer Forventningen ud, og vedblive: O! at den altid saae saaledes ud, da var der maaskee den, som utaalmodigen vendte sig bort fra det samme Billede. »Er dette Livets Forventning, jeg som forventer, at vinde Alt, at mætte min uudsigelige Higen, forventer, at Livet selv vil lære mig, hvor meget Mere der er at forvente, end hvad jeg aner? Er dette hvad der hænder Forventningen? beholder man den ønskende Qvist i sin Haand indtil den er bleven en vissen Green, og denne beholder man i sin Haand — som Opfyldelsen?« Nu han behøver vel ikke at frygte, at han pludseligen som ved et Slag skulde komme til at ligne den fromme Anna, eller at Tiden skulde listeligen, uden at han selv vidste af det, omdanne ham efter det Billede, som paa Afstand er skjønt, men ængster nærved. Og Anna havde jo heller ei altid været Enke, hun havde ogsaa været ung, ogsaa kjendt Ungdommens Forventning. Men Den, der ikke kjender Livets Farer, hans Mod er kun en lidet priselig Dumdristighed; og Den, der ikke kjender Livets Svig, hans Forventning er kun en Beruselse i Drømme. Saa vist som der er Fare, saa vist er der ogsaa Skuffelse, og først naar et Menneske forsøger sig saaledes heri, at han vælger den bedre Deel, vælger Forventningen, først da kan Anna i Sandhed blive Betragtningens Gjenstand. Thi der er Det, som ethvert Menneske snarligen fornemmer i sig selv, og hvorefter han ikke skal gaae langt, hvis han ei fornemmer det; men dersom det var Dette, vi skulle lære af Anna, da var hun neppe bleven uforglemmelig i Tiderne; thi Livet forgaaer og dets Lyst, og den, som intet Bedre veed, han forgaaer selv ligesom Livet og Lysten.

Er Anna ikke taalmodig i Forventningen? Den, der vil høste, førend han saaer eller saasnart han haver saaet; Den,

der vil seire, uden at stride; Den, der vil, men ikke vil Midlet, han er ogsaa i Menneskenes Øine en Daare. Nogen Taalmodighed, mener Enhver, er den Forventende fornøden, og kun Den, der vil afkaste al Taalmodighed, kun ham kalder man utaalmodig og barnagtig i sin Utaalmodighed. Nogen Taalmodighed! hvis et Menneske med denne Viisdom vilde gaae ud i Verden, da vilde han neppe finde en eneste Utaalmodig, uden at han jo havde nogen Taalmodighed. Mon det er Evangeliets Mening, at alle de daarlige Brudejomfruer indslumrede strax, eller alle i det samme Øieblik? Hvorfor skulle vi ikke antage, at der har været en Forskjellighed? Den første indslumrede da snarligen, endnu førend Olien var udbrændt; men den femte, hun kom dog heller ei med til Brylluppet; thi ogsaa hun tilintetgjorde sin Forventning ved Utaalmodighed, og da Olien var udbrændt, forekom det hende en spildt Møie at hente ny Olie, for at vedligeholde Forventningen. Var Brudgommen kommen lidt tidligere, da havde man ikke erfaret, at hun var utaalmodig; thi hun havde dog nogen Taalmodighed, som endogsaa den første havde nogen Taalmodighed. Naar Opfyldelsen kommer strax eller snarligen, da er det saa let at forstaae Livet, fordi man ikke lærer at forstaae sig selv; men naar den udebliver . . . . . Ethvert Menneske har ligesom hine Brudepiger et oprindeligt Forraad Olie til at vedligeholde Forventningen med. Kommer Opfyldelsen nu, inden dette er fortæret, da gaaer Alt vel, og man gaaer Livet igjennem uden med Bestemthed at vide, eller med Bestemthed at gjøre sig Rede for, om man hører til de daarlige eller til de fornuftige Brudepiger. Udholdenhedens oprindelige Naturkraft kan være forskjellig hos den Enkelte, men saasnart Opfyldelsen udebliver saa længe, at denne er fortæret og afmattet, da, da først skal det vise sig, om et Menneske har ny Olie i Beredskab, da først skal hans Taalmod i Forventning vise sig. Saalænge Forventningen holder og bærer Mennesket, hvad Under da, at han er forventende, men naar den sidste Strid begynder, naar man maa anstrænge sin yderste Evne, for at holde sig til Forventningen, da falde Menneskene fra. Hvor ofte siges det ikke, at man ikke skal prise et Menneske lykkeligt, før han er død; hvor sjeldent derimod høres det af den Bekymrede, at et Menneske ikke skal opgive sig selv saa længe han lever, at der er Haab, saalænge der er Liv — og altsaa vel altid Haab for den Udødelige, der forventer en Evighed.

---

de daarlige Brudejomfruer] Matth. 25, 1 ff.

Dersom der nu var et Menneske, der i sin Nød meente med Sandhed at turde sige: mig blev Intet givet; i den store Tingenes Orden, som forsørger Alle, var jeg mere glemt end Spurven, som end ikke uden Guds Villie falder til Jorden; nu saa vil jeg da ikke udholde det længere, fra dette Øieblik vil jeg opgive enhver Forventning og lade mig falde til Jorden. — Eller om han ikke udtrykte det saaledes, men dog i sin Fortvivlelse meente med Sandhed at turde sige: vel foer jeg vild, o! men jeg vendte jo atter tilbage; dog var det forgjeves, min Forventning for sildig; jeg udstrakte min Arm, men kun min Fod gleed, jeg raabte, men der var intet Øre, der annammede mit Skrig; nu saa vil jeg da endnu i dette Øieblik slippe enhver Forventning, og lade mig synke; Gud i Himlene forsvare, hvis Hjælpen kommer i det næste Øieblik, da det er for sildig — skulle vi da kløgtigen mene, at hvis vi vare i et saadant Menneskes Sted, da vilde vor Snildhed vel finde en Udvei, hvor han ingen fandt; eller skulle vi volde ham ny Smerte ved at foreskrive ham, at see sig om i Verden, hvor der vel var Den, der havde ventet længere paa Hjælpen? Visseligen ikke, men vi ville sige til ham: glem endnu engang det Forbigangne, tilintetgjør Beregningen, hvori Du fanger Dig selv, stands ikke Hjertets Tilskyndelse, udsluk ikke Aanden i unyttig Strid om, hvo der ventede længst og leed mest, kast endnu engang al Din Sorg paa Gud og styrt Dig selv i hans Kjerlighed; op af dette Hav stiger Forventningen atter gjenfødt, og seer Himlen aaben; gjenfødt, nei nyfødt: thi denne himmelske Forventning begynder netop, naar den jordiske segner afmægtig og fortvivlet.

Er det ikke saaledes? Eller skulde en Tvivler og en Fortvivlet beholde Ret? Eller skulde han af den Grund faae Uret, fordi han forsmaaer den ungdommelige Begeistrings Tale, da den mangler Erfaring, og Erfaringens, da den mangler Begeistring, og enten kun har erfaret det Lykkelige, altsaa hvad der ikke kan hjælpe ham, eller det Ulykkelige, men ikke saaledes som han! Den Tvivlende og den Fortvivlendes Vildfarelse ligger ikke i Erkjendelsen. Thi Erkjendelsen kan Intet med Vished afgjøre om det næste Øieblik, men Vildfarelsen ligger i Villien, der pludseligen ikke mere vil, men derimod vil gjøre det Ubestemmelige til en lidenskabelig Afgjørelse. Endnu i det sidste Øieblik er der en Mulighed, eller rettere der er intet sidste Øieblik, førend det er forbi. Er dette maaskee et kløgtigt udtænkt Ord, »man altid kan sige,« et Ord,

---

Spurven Matth. 10, 29.

der fanger Tanken og med den en liden Stund Sjelen, som dog snart atter fortryder, ja fortørnes over, at den lod sig hilde i den spidsfindige Snedighed. Sandeligen ikke, det er ingen snild Vending, der gaaer uden om Sagen, men en Betragtning, ja en opbyggelig Betragtning; thi hvad er det, der gjør Trængselen kort, det er Tiden; men hvad er det, der gjør Trængselen »stakket« (2 Cor. 4, 17) selv naar den varer et heelt Liv, det er Forventningen af det Evige, og den Taalmodighed, der forventer det. Og det, at man altid kan sige det, er dette ikke den evige Forventnings Seier, ja mere end Seier over det Timelige!

Kan Anna blive skuffet i sin Forventning; kan Opfyldelsen komme for sildig? Visseligen kan Opfyldelsen komme den Forventende for sildig; thi dersom et Menneske forventede det Timelige og det Forfængelige, da kan Opfyldelsen skuffe ikke blot ved at udeblive, men ogsaa ved at komme, naar det er for sildig. Thi, hvad hjalp det vel, hvis det var Magt og Vælde, hans Higen havde været efter, om den bødes den Afmægtige i det Øieblik, da Naturen vil byde ham at nedlægge den! Hvad hjalp det, hvis det var Lysten og Nydelsen, hans Sjel begjerede, om Beruselsens Bæger raktes den Afkræftede, hvem hvert Øieblik minder om, at Livet forgaaer og dets Lyst? Hvad hjalp det, om al Verdens Guld gaves Den, der nu kun med skjælvende Haand kunde omslutte, hvad han havde tørstet efter, fordi det i hans Haand skulde været en Nøgle til Alt! Hvad hjalp det vel; eller var det ikke som en Spot over ham, og var det ikke det Modbydeligste, om han ikke forstod Opfyldelsens dømmende Alvor, at han endnu ikke havde forsaget Verden og Intet lært af Aarene, men Opfyldelsen fristede ham, fristede Oldingen til at blive en foragtelig Gjæk! Men Du, m. T., Du har ikke sat Din Forventning til det, der er svigefuldt, selv naar det kommer; Dine Forventninger ere ikke skuffede. Thi Du forventer jo de Dødes Opstandelse; baade de Retfærdiges og de Uretfærdiges; Du forventer en salig Forening med dem, som Døden berøvede Dig, og med dem, som Livet skilte fra Dig; Du forventer, at Dit Liv skal blive Dig gjennemsigtigt og klart, Din Eiendom i salig Forstaaelse med Din Gud og med Dig selv, uforstyrret af den Lidenskab, der bekymret søger at gjette Tilskikkelsens Gaader. Men denne Forventning er jo ikke skuffet; thi Tiden til dens Opfyldelse er endnu ikke kommen. Og naar Opfyldelsen kommer, den er aldrig spottende, aldrig svigefuld; thi det Gode spotter aldrig et Menneske. Naar det udebliver, da er dette ham det Bedste, og naar det kommer, da kommer det med hele sin evige Salighed. Hvor skulde denne kunne komme for sildig, saa maatte

den jo selv være timelig. Derfor kjender kun Utaalmodigheden Frygten, men Taalmodigheden jager ligesom Kjerligheden Frygten ud. I Forhold til det Timelige og Forfængelige kan Utaalmodigheden, i en vis ufuldkommen Forstand, være sand og begrundet, begrundet i Dets Skrøbelighed, der er Forventningens Gjenstand; i Forhold til det Evige er det ligesaa skjønt som det er vist, at Utaalmodigheden altid er usand.

Der er i Verden grublet og grundet og efterforsket og beregnet og talet Meget om Forventningen, og Opfyldelsens Forhold til den; thi Forventningen er jo en Sag, der paa saa mange Maader angaaer ethvert Menneske. Dog lader al den Viisdom, som kun vil være jordisk klog paa Forventningen, hvor vidtløftig denne Viisdom end er fra Slægt til Slægt, sig sammenfatte i et eneste Ord, hvilket Evigheden ikke forstaaer og ikke kjender. Ordet bliver forskjelligt, eftersom den Talende er, men Ordet bliver dog det samme. Den Fortvivlende opgiver i dette Ord sin Sjel; den Bekymrede gjentager det atter og atter, finder Lindring i at høre det velvilligt og deeltagende sagt af en Anden; den Trodsige, der glemmer Gud, mener med dette Ord at kunne spotte Alt baade i Himlen og paa Jorden, baade den Lykkelige og den Ulykkelige; den Kløgtige kaster det ordknap hen og mener dog at sige meget; den Letsindige faaer end ikke Tid at lade Forstanden tvetyde det, af Glæde over Ordet — det er det Ord: maaskee. Vi vide ikke, om der nogensinde har været en alvorligere Tid, der ikke kjendte dette Ord, men hvilede i Evighedens Forvisning om, at det maa skee; vi vide ikke om en utaalmodigere Slægt, ved hurtigere og hurtigere at gjentage den evige Forventnings Udtryk, selv dannede Utaalmodighedens korte, hastige, iilfærdige, letsindige, overmodige, kløgtige, trøstesløse Maaskee. Vel Den, der, som Anna, da den jordiske Forventning skuffede, med Gud hengivent Sind, høitideligen, som Evighedens Sprog er det, tillidsfuld, som Evighedens Forventning er det, sagde: det maa skee; vel Den, der meget bedaget, ved sit fire og firsindstivende Aar sagde: det maa skee.

Af vort forelæste Evangelium erfare vi, at Anna ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Fasten og Beden Nat og Dag; at hun traadte til i den samme Stund (da Barnet bragtes op i Templet) og prisede Herren og talede om ham til Alle, som forventede For-

---

jager ligesom Kjerligheden Frygten ud] 1. Joh. 4, 18.

løsning i Jerusalem. Hun havde levet som en ret Ægte-Hustrue bør at leve med sin Ægte-Husbond, nu var hun »en ret Enke, der er forladt og haver sat sit Haab til Gud og bliver ved i Bønner og Paakaldelser Nat og Dag.« (1 Tim. 5, 5.). Den, der er tro over Lidet, bliver sat over Meget. Anna havde ikke forlangt Verdens Trøst for den Afdøde, da trøstede Himlen hende, og Mindet om den Tabte dannede hendes Hjerte til at øine Forventningen ikke blot for sig selv, men for det hele Folk; den ydmyge Anna var en Prophetinde, som Evangeliet siger. Hun, som havde opgivet den jordiske Forventning og kun fæstet sin Sjel til det Evige, hun dannedes i denne Smerte til at forvente Opfyldelsen, som alle Slægter havde hilset i det Fjerne. M. T. hvorledes Du end dømmer om hvad der jo er overladt til Enhver at afgjøre med sit Hjerte saaledes, at Den, der vælger det Modsatte, kan være ikke mindre at prise, saa meget er dog vist, den Qvinde, der hurtigt forvinder Smerten ved Tabet af hendes Husbond, hendes Øie oplades neppe for den Forventning, der ikke er Timelighedens Frugt, men som først vaagner i Den, der opgav det Timelige for at vinde det Evige, og nu fandt Naade til at see Evigheden som en Forventning i Tiden. Skjøndt Enke og forladt er hun dog den Benaadede, udmærket ved sin Forventning som Den, der kaldes en Prophetinde, hvilket Navn sjelden blev givet en Qvinde blandt Jøderne, fordi den folkelige Anskuelse betragtede hende som ufuldkomnere end Manden.

Er Anna da ikke forventende? Dersom hun ikke er forventende, hvo er det da? En Prophetinde sysler netop med det Tilkommende, som ikke en Apostel eller en Engel gjør det, end sige Menneskenes Mængde. Men det Tilkommende er jo netop Forventningens Gjenstand. Dog er ikke Enhver, der er forventende, derfor i dybere Forstand i Sandhed forventende; thi dette afhænger af hvad der er hans Forventnings Gjenstand. Medens det er en saare skjøn Roes om et Menneske, at han er forventende, saa at Den, om hvem det siges, ved sin Forventning udmærker sig som Helten ved den Bedrift, han udfører, som Digteren ved den Kunst, han øver, som Grandskeren ved den Sandhed, han opdager, som Menneskevennen ved det Offer, han høimodigen bringer; saa kan det ogsaa dadles hos et Menneske, at han er forventende. Dersom et Menneske vilde forvente aarle og silde, hvad der ikke vedkommer ham, men kun hans Nysgjerrighed; eller dersom et Menneske vilde tilsidesætte, hvad der er ham anviist, hvad der kræver hans bedste Evner og hans daglige Opmærksomhed, for at hovmode sig som Forventningens udvalgte Redskab; eller et Menneske vilde

forvente, hvad der i Sandhed vedkommer ham, men som hans sløvede Villie tankeløst forvandlede til en Forventningens Gjenstand, hvo ønskede da i denne Forstand at være forventende! Den, der saaledes forventer, han dannes heller ei ved sin Forventning, tvertimod vanarter hans Væsen. Han fortærer Sjelens Kraft og Livets Indhold i Beregninger og Sandsynligheders hidsige Usundhed; hans hovmodige Idræt opløser sig og opløser ham i en tom Larmen; hans Kraft sløves i feig Overtroiskhed, der tilsidst bliver et Bytte for den Snilde, en Spot for den Forstandige, en Ængstelse for den Alvorlige; han forventer Alt og glemmer, at hvad Gud end giver, da »giver han ikke Feigheds Aand men Krafts og Sindigheds Aand« (2 Tim. 1, 7).

Som det da fordres af den Forventende, at han, naar hans Forventning er ædel og et Menneske værdig, tragter efter denne Kraftens og Sindighedens Aand, at, som hans Forventning er priselig, han ogsaa selv maa være en ret Forventende, saaledes vil atter Forventningens Gjenstand, jo herligere og dyrebarere den er, danne den Forventende i Lighed med sig; thi hvad et Menneske elsker af sin ganske Sjel, det ligner han ogsaa. Hvo vilde nu formaae at opregne de utallige Forventninger, der alt i Forhold til den Enkelte kunne være sømmelige og værdige, men hvo vilde negte, at der i udmærket Forstand kun var een Forventning i Verden, Forventningen af Tidens Fylde, og denne var jo netop Gjenstand for Annas Forventning. Hvis da Nogen er forventende, da er det Anna, og lader end denne Forventning, efterat Opfyldelsen er kommen, sig aldrig gjentage, det skal dog være et Menneske gavnligt, ikke blot at vogte paa sig selv, at han ikke fortabes i Forventningens utaalmodige Tjeneste, men ogsaa at agte paa sin Forventning, at han tør vedkjende sig den, selv naar han i Tanken dvæler ved den forventende Annas eneste Forventning; eneste, thi derfor prise vi hende, at hun kun havde en eneste, og derfor prise vi hende atter, at hendes Forventning i Sandhed var den eneste. Værdig staaer hun da ved Simeons Side, der Intet begjerer uden at see, hvad han saae, og derpaa at vandre hjem i Fred. Salige de Øine, som saae, hvad han saae, og saae det saaledes, som han saae det; om et Menneske da end blev graahærdet som Simeon, beidaget som Anna, saligt dog at være den Forventende, der forventer og seer den Forventede, i hvis Sted ingen Anden skal komme!

Er Anna ikke taalmodig i sin Forventning? Høres det end stundom i Verden, at et Menneske slet Intet forventer, menes det end stundom, at en Saadan vandt den rette Sikkerhed, fordi

han underfundigen gjorde det umuligt for Tabet at blive ham forstaaeligt, saa indrømmes det jo ogsaa, at denne Viisdom er af en senere Oprindelse, og at intet Menneske strax i sin første Ungdom eier den. Oprindeligen var han da som ethvert Menneske forventende. Med et Smiil eller med en Taare tilstaaer man, at Forventningen er en Oprindelighed i Sjelen. Saalænge den er dette, en høirøstet Begeistring, en uforklaret Tillid, en Brusen derinde, saalænge priser man den som Ungdommens skjønne eller barnagtige Fortrin, som en Førstefødselsret, man dog i Livets Nød bortgiver for en Ret Lindser. Saalænge Ungdommens glade Sind jubler ud i Lykke og Tilfredshed, saalænge indrømmer man, at det er i sin Orden at ville være glad og lykkeligt; men naar Glædens beleilige Stund vil kjøbes og vil kjøbes dyrt, da følger en senere Viisdom, og Mennesket vil end ikke være glad, vil være bedrøvet, vil være ulykkelig. Naar skeer dette? Det skeer i Nøden, eller vi kunne ogsaa udtrykke det paa en anden Maade, det skeer, naar det viser sig, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden. Hvorfor da ikke ogsaa forkorte Vanskeligheden, ved at bortkaste Forventningen! Og dog er det saaledes, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden, og først naar disse have fundet hinanden, finde og forstaae hinanden i et Menneske, først da er der Lige for Lige i det Venskab, der skal holdes; thi Forventningen i Taalmodighed er som et godt Ord paa rette Sted, som et Guldæble i en Sølvskaal, og ikke blot saaledes en død Herlighed, men som en Skat, der er udsat paa Rente.

Hvo er nu den, der dømmer et Menneske, om han er taalmodig? Er det Tiden? Ingenlunde eller kun i en vis Forstand; thi ogsaa Den kan jo være taalmodig og have været det, der ikke saae sin Forventning opfyldt. I dybeste Forstand er det Forventningen selv, dens Væsen, der afgjør, om et Menneske er taalmodigt eller ikke; thi Den, hvis Forventning i Sandhed er Forventning, han er ved den taalmodig, saaledes, at et Menneske, naar han bliver sig sin Utaalmodighed bevidst, ikke blot maa dømme sig selv, men ogsaa prøve sin Forventning, om ikke denne netop forklarer hans Utaalmodighed, og det forsaavidt vilde være en Feil at blive taalmodig, dersom det var muligt, da han burde opgive Forventningen. Kun den sande Forventning, som den fordrer Taalmodighed, uddanner ogsaa Taalmodigheden. Men den sande Forventning er en saadan, der vedkommer et Menneske væsentligen, og som ikke henstiller til hans egen Kraft at fremvirke Opfyldelsen. Derfor er enhver i Sandhed Forventende i Forhold til Gud.

En saadan Forventende kan ikke lade sin Forventning gaae i Glemme, og da, naar Opfyldelsen kommer, mene, at han al den lange Tid har været taalmodig i Forventning. Dette Bedrag er kun muligt ved det Udvortes, der, selv bedragerisk, lærer Mennesket at bedrage sig selv. I Forhold til hvad der i Sandhed vedkommer et Menneske og altsaa i Forhold til den sande Forventning er det umuligt; thi Opfyldelsen vil da aldrig komme, fordi dens Mulighed uddøer i samme Grad, som Forventningens Virkelighed uddøer. — En saadan Forventende kan ikke mætte og nære sin Forventning med Sandsynligheder og Beregninger; thi kun i Taalmodighed træder han i Forhold til Forventningen, og denne begynder netop, naar Sandsynligheden er flygtende. Sandsynlighed er imidlertid kun en svigefuld Fordeel fremfor den Forventning, der ingen har. Snart kommer man Opfyldelsen tilsyneladende nær, ja ganske nær; pludselig fjerner den sig. Taalmodigheden derimod henstiller sin Forventning til Gud, og er derfor altid Opfyldelsen lige nær, hvor daarligen dette end synes den jordiske Forstand. — En saadan Forventende kan ikke ved en dorsk Sløvhed skuffe sig selv; som var dette Taalmod, naar han, som han gjorde Alt af Vane, nu ogsaa var bleven vant til at beskæftige sig med sin Forventning, uden at dens Bekymring vakte hans Sjel. Nei, Den, der forventer, hvad der i Sandhed vedkommer ham, han kan ikke blive ligegyldig derved, thi da fatter han ikke mere, at det i Sandhed vedkommer ham, og da forventer han jo heller ei, hvad der i Sandhed vedkommer ham; sløvet i Vane kan han ikke blive, da han jo bestandig kun er lige nær ved Opfyldelsen. — Den sande Forventende, han omgaaes dagligen med sin Forventning. Den staaer tidligere op om Morgenen end han selv, er tidligere paa Færde, den slumrer sildigere ind om Aftenen end han selv, thi det indvortes Menneske, hvilket Forventningen tilhører, behøver ikke saa megen Søvn som det udvortes. Hans Bekymring er daglig den samme, fordi hans inderste Liv i ethvert Øieblik er ham lige vigtigt. Dog fortærer han ikke sin Sjel i Utaalmodighed, men i Taalmodighed bringer han sin Forventning frem, i Taalmodighed offrer han den, ved at henstille den til Gud.

Er denne Tale om Taalmod og Forventning maaskee dunkel, nu saa ville vi prise Anna og holde os til hende, hun gjør Forstaaelsen ingen Vanskeligheder. Hun var en Enke paa fire og firsindstyve Aar, som ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Fasten og Beden, Nat og Dag, hun bevarede sin Forventning »i al Taalmodighed og Langmodighed med Glæde« (Colos. 1, 11). Hun veeg ikke fra Templet. Dog var hun jo i Templet ikke hos

Opfyldelsen, men kun hos sin Forventning. Denne tager den Forventende med sig, da gaaer han ud paa Veie og Stier ved den fjerde Time, og ved den ellevte, og ved Hanegal; eller han sidder stille, men lader Tanken gaae ud, lyttende efter et sagte Fodtrin af Opfyldelsen, speidende efter den fjerne Skye i Ørkenen, efter Taagen i det Viide, der forandrer sin Skikkelse ved enhver Vind, og forandrer den Forventende. Anna derimod veeg ikke fra Templet, ei blot fordi hun ventede at see Opfyldelsen komme paa det hellige Sted, thi da havde hun vel besteget Templets Tinde eller beraadført sig med de Vise, Stjernekyndige og Skriftlærde; men fordi hendes Forventning var til Gud, og hun altid var Opfyldelsen lige nær, medens ingen Sandsynlighed kom og gik, besøgte hende for at trøste eller bragte Mismodet med sig. Tjenende Herren, thi see! hun var jo Herrens Tjenerinde, men ogsaa tjenende sin Forventning, og denne Tjeneste var den samme. Den Forventende tjener ikke gjerne nogen Anden, og Menneskene tilgive ham, om han staaer pludseligen op, om han ikke deeltager i deres Glæde eller er hjælpsom i Nøden; thi han tjener jo sin Forventning. Ved denne Tjeneste erhverver han Opfyldelsen; men Anna tjente en Anden, i hvis Haand vel Opfyldelsen laae som enhver Forventnings Opfyldelse ligger i hans Haand, men hun modtog ingen Oplysning; og medens Dagene gik og talte Aar til hendes Alder, indtil hun blev meget bedaget, hun var dog altid Opfyldelsen lige nær. — Med Bøn og Fasten, men Den, der beder og faster, udretter jo Intet: thi Bønnen er en ørkesløs Tale paa Jorden, om den end »arbeider i Himlene«, og Faste fortærer den jordiske Kraft, og styrker ikke til at holde ud med Forventningen. Dog er Utaalmodigheden en ond Aand, »som kun udjages ved Bøn og megen Fasten.« — Nat og Dag. Saaledes holder jo den Forventende ved Nat og Dag, men er det altid i Bøn og Fasten. Utaalmodighedens Hunger er ikke god at mætte, hvorledes da ved Fasten? Utaalmodighedens Begjering gjør vel mange Ord og lange Taler, men i Bønnen er den ordknap nok. Den timelige Taalmodighed har Føde med sig for en længere Tid, holder ufortrødent ved, hviler sjeldent, beder aldrig, men Anna vedblev Nat og Dag. Siger Utaalmodigheden end, at det er ingen Kunst at bede, o! selv det, til en bestemt Tid, om end kun for et Øieblik, at skulle samle sit Sind i Bøn og bede inderligen, er vanskeligere end at indtage en Stad, end sige da at holde ud Nat og Dag, og bevare Inderligheden

---

udjages ved Bøn og megen Fasten] efter Matth. 17, 21.

i Hjertet, og Sindets Nærværelse og Tankens Stilhed og hele Sjelens Samtykke i Bønnen, uden at adspredes, uden at forstyrres, uden at fortryde sin Andagt, uden at ængstes for, at den er et opsminket Bedrag, uden at blive modbydelig ved sin megen Beden; men Anna veeg ikke fra Templet, tjenende Herren med Beden og Fasten Nat og Dag.

Blev Anna skuffet i sin Forventning, kom Opfyldelsen for sildig? Hendes Forventning var til Noget, der skulde skee i Tiden; altsaa maa jo Udfaldet afgjøre, om Opfyldelsen kom eller det blev ved Skuffelsen. Skulde Anna virkeligen her blive ligesaa trøstesløs som al den Tale, der høres om Udfaldet, hvilken ligesom Udfaldet altid kommer bag efter.

Udfaldet viste, at hendes Forventning gik i Opfyldelse; hun blev altsaa ikke skuffet. Men i hvilken Forstand blev hun ikke skuffet? Blev hun maaskee selv til Noget ved sin Forventning, saaledes som Den, der var forarmet, og atter blev riig, Den, der var styrtet og atter blev ophøiet, i en vis Forstand ogsaa blev det ved sin Forventning, forsaavidt han ikke selv havde opgivet at være sin Medarbeider — blev Enken maaskee gift igjen? M. T. hvorfor skammer Du Dig næsten ved, at jeg nævner dette Ord, Forventningen opkom jo ikke i hendes Sjel, da hun fyldte sit tre og firsindstivende Aar, den gaaer jo langt tilbage i Tiden indtil de Dage, da hun gjorde det Valg, hun i sin sidste Time vedkjendte sig. Er det mig, der formastelig spotter den Ærværdige, eller hvis dette havde været hendes Forventning, var da ikke Opfyldelsen kommen over hende som den forfærdeligste Spot. Priset være derfor Anna, ærværdig staaer hun og høit ophøiet; thi medens den almindelige menneskelige Tale forstummer ved Synet af hende, maa Sprogets dybeste Udtryk nævne hende i strængeste og ædleste Forstand: Forventende. Og viser dette ikke tillige, at Udfaldet ikke kunde skuffe hende ved at komme for sildig!

Og selv om det var udeblevet, var hun dog ikke skuffet. Opfyldelsen kom; i samme Øieblik begjerer hun ligesom Simeon kun at vandre bort herfra, altsaa ikke at blive hos Opfyldelsen, og dog i en anden Forstand at gaae ind til Opfyldelsen. Dersom Opfyldelsens Øieblik ikke var kommet i Tiden, vil Du da negte, m. T., at hun dog gik ind i Evigheden med sin Forventning og gik Opfyldelsen imøde.

Ved at udeblive kunde Udfaldet egentligen ikke bedrage hende, og ved at komme for sildig kunde det ikke skuffe hende. Troer Du ikke ogsaa, at dette var Annas Mening, da Opfyldelsen kom, der jo og kunde være kommen længe før hun blev ved de fire

firsindstive Aar, og dog kommet som Opfyldelsen af hendes Forventning. Troer Du, hun fortrød de mange Aar, troer Du, at Glæden maaskee slog Fortrydelsen hen i Glemsel; eller troer Du ikke, at hendes Glæde netop var de mange Aar, i hvilke hun Nat og Dag havde været sin Forventning tro! Og var Lønnen ikke istand til at lønne rigeligen og over al Maade, selv om hun var bleven halvfemsindstive, ja de hundrede Aar gammel! Hun blev Intet ved sin Forventning, saaledes angik Opfyldelsen hende ikke timeligen, saa lidet som Forventningen havde gjort det. Men idet Samtidens, idet Folkets, idet Slægternes, idet Menneskeslægtens, idet Adams og idet Millioners Forventning gik i Opfyldelse, da stod den fromme Anna som Forventningens Vidne ved Simeons Side, og saaledes staae de alle Dage uforglemmelige! Dersom Anna havde været Moder, dersom den Afdøde var bleven hos hende; dersom hun anden Gang havde oplevet i endnu skjønnere Forstand at blive kaldt Moder — mere begjerer dog et Menneske ikke for at prises lykkelig, ønsker Anna mere, nu vel, dersom Anna selv bedaget med sin bedagede Husbond havde seet den tredie Slægt voxe op, dersom det Barn, der nu fremstilledes, havde i tredie Led været knyttet til hende, dersom hendes Husbond havde staaet ved hendes Side istedenfor Simeon, dersom hun selv blot havde forventet denne Opfyldelse, for da at gaae ind til Hvilen; dersom tre Slægter havde kaldt hende Moder og dette skjønne Navn havde lydt atter og atter paa saa forskjellig Maade som det er muligt, dersom tre Slægter aldrig havde glemt hende. — Og nu! Anna havde prøvet Livets Smerte og saaet med Taarer, tidligen mistet sin Husbond, siden hensiddet barnløs og forladt, da traadte hun frem i Templet i sit fire og firsindstivende Aar, skjulte alle Tiders Forventning i sin fromme Skikkelse, og saaledes staaer hun altid mindet som Forventningens Vidne. — Salig Den, der blev fattig og forladt, salig den Ufrugtbare, salig Den, der tabte Verden saaledes, at Forventningens Begjer efter den aldrig vaagnede i hans Sjel; salig Den, hvis Forventning gik gjennem Dødens Porte ind i det Evige, for at hente sin Forventning, indtil han saae den med jordiske Øine, og ikke begjerede at see den mere i Tiden.

* *

*

Menneskene klage ofte over, at Livet er saa fattigt, Tilværelsen saa afmægtig i al sin Herlighed, at den forgjeves vil gribe Sjelen i

Overraskelse, eller fængsle den i Beundring; thi Intet at beundre, er den høieste Viisdom; og Intet at forvente er den høieste Sandhed. Barnet studser over det Ubetydelige, den Ældre haver aflagt det Barnagtige, han har seet det Forunderlige, men det forundrer ham ikke mere; thi der er intet Nyt under Solen, og intet Vidunderligt i Livet. Dersom et Menneske dog forstod at gjøre sig selv i Sandhed til hvad han i Sandhed er, til Intet, vidste at sætte Taalmodighedens Segl for hvad han havde forstaaet, o! da skulde hans Liv, hvad enten han var den Største eller den Ringeste, endnu idag være en frydefuld Overraskelse og en salig Beundring, og være det alle Dage; thi der er kun Eet, som i Sandhed er Beundringens evige Gjenstand, det er Gud, og kun Eet, der formaaer at hindre Beundringen, det er Mennesket, naar han selv vil være Noget. —

Intet at beundre] Horats Breve 1, 6, 1: *nil admirari.*

TRE OPBYGGELIGE TALER.

(1844).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for denne Udgave er lagt Originaludgavens Text, der er sammenlignet med S. K.'s Manuskript paa Universitetsbibliotheket (S. K.'s Papirer, Pakke 10).

MDCCCXLIV.

TRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Om end denne lille Bog (som derfor blev kaldet »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) henvender sig til en Læser, til hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser, glemmer den Talende dog ikke, at det at kunne tale er en tvetydig Kunst, og selv det at kunne sige det Sande en saare tvivlsom Fuldkommenhed. I denne Bevidsthed gaaer Bogen da ud i Verden; indesluttet i sig selv agter den ikke paa Veiret, spørger ikke efter Vinden, seer ikke efter Skyerne, seer ikke feil af Noget, men søger og seer kun efter hiint velvillige Menneske, der antager sig den Søgende, giver det Sagte Beleilighed, kommer de kolde Tanker atter til at brænde, forvandler Talen til en Samtale, hvis oprigtige Fortrolighed ikke forstyrres af nogen Erindring om Den, der bestandig kun ønsker at være glemt, og er det meest og er det helst, netop naar Modtageren fuldkommer det Store, at lade Talens Forkrænkelighed opstaae til Uforkrænkelighed.

Tænk paa din Skaber i din Ungdom.

Prædikeren XII, 1.

Der gives en Sandhed, hvis Storhed, hvis Ophøiethed man pleier at prise ved beundrende at udsige om den, at den er ligegyldig, lige gyldig, hvad enten Nogen antager den eller ikke; ligegyldig ved den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller gammel, glad eller bedrøvet; ligegyldig ved sit Forhold til ham, om den gavner ham eller skader ham, om den afholder ham fra Andet eller forhjælper ham til det; lige gyldig, om han bifalder den af sin ganske Sjel eller kold og følesløs bekjender den, om han lader sit Liv for den, eller benytter den i slet Vinding; ligegyldig ved, om han har udfundet den, eller han blot eftersiger det Lærte. Og kun Dens Forstaaelse var den sande, Dens Beundring den berettigede, der fattede, at denne Ligegyldighed var det Store, og lod sig danne i Overeensstemmelse med den til Ligegyldighed mod, hvad der angik ham selv eller noget Menneske som Menneske eller særligen som Menneske. Der gives en anden Art Sandhed, eller om dette er beskednere, en anden Art af Sandheder, hvilke man kunde kalde de bekymrede. Deres Liv er ikke i det Ophøiede, allerede af den Grund, at de ligesom beskæmmede ere og selv bevidste ikke at passe ganske i Almindelighed ved alle Leiligheder, men kun særligen ved enkelte. De ere ikke ligegyldige ved den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller gammel, glad eller bedrøvet; thi dette afgjør for dem, om de skulle være Sandheder for ham. De slippe ei heller strax den Enkelte og op-

give ham; men vedblive at bekymre sig om ham, indtil han selv løsriver sig ganske, og end ikke dette er dem ligegyldigt, skjøndt han dog ikke formaaer at gjøre dem tvivlsomme om sig selv. En saadan Sandhed er ikke ligegyldig ved, hvorledes den Enkelte annammer den, om han tilegner sig den af ganske Hjerte, eller den vorder ham et Mundsveir, thi netop denne Forskjellighed viser jo, at den er nidkjær paa sig selv; ikke ligegyldig ved, om Sandheden vorder ham til Velsignelse eller til Fortabelse, thi denne modsatte Afgjørelse vidner jo netop mod den lige Gyldighed; om han i Oprigtighed fortrøster sig til den, eller vil bedrage Andre, selv bedraget, thi denne hævnende Vrede viser jo netop, at den ikke er ligegyldig. En saadan bekymret Sandhed er ikke ligegyldig ved, hvo der haver fremsat den, tvertimod vedbliver han bestandigen at være tilstede i den, for igjen at bekymre sig om den Enkelte.

En saadan bekymret Sandhed er hiint prøvede, i Aarhundreder gjentagne Ord, hvilket vi have forelæst. Og dersom du kunde høre Dens Stemme, der haver sagt det, da vilde Du forvisse Dig om, hvor bevæget han selv var; og dersom Du kunde see hans Skikkelse, og Du selv var et ungt Menneske, da vilde Du vel gribes af den Deeltagelse, med hvilken han bekymrede sig om Dig, medens han jo dog nærmest kun vilde vække Dig til Bekymring om Dig selv. Hvo er da denne Mand, der haver sagt det? Vi vide det ikke; men dersom Du er ung, om Du end stod Thronen nærmest, og Dine Tanker vare saadanne, som Herredømmets Forventning kunne indgive dem, da er det fortalt, at ogsaa han bar det kongelige Purpur, om han end meente, at uagtet alt Dette er dog Tanken om Skaberen.Ungdommens bedste Tanke. Og dersom Du er ung, om Dit Liv end var i Ringhed, og ingen glimrende Udsigt fristede, da haver Du hans kongelige Ord for, at uagtet dette er dog Tanken om Skaberen Ungdommens skjønneste Herlighed. See, derfor er denne Fortælling, at en Konge haver sagt Ordet, ligesom et fromt Ønske, der vil forlige det Forskjelligste i eenfoldig Forstaaelse af det Samme derved, at Ordet selv paa forskjellig Maade bekymrer sig om det Forskjellige. Thi naar Den, der er kongebaaren og engang skal styre Riger og Lande, i Armodens Hytte seer paa Væggen et Billede, som dette nu kan være efter fattig Leilighed, et Billede, hvis Mangelfuldhed næsten aflokker ham et Smiil, og han træder nærmere til og læser hiint Ord som

---

bar det kongelige Purpur] Salomon gaaer for at være Forfatteren af Prædikeren (smlgn. Kap. 1, 1).

Billedets Indskrift, da taler Prædikeren til ham, men Prædikeren var jo en Konge. Og naar Armodens Søn staaer undrende i Palladset, naar uforklarede Tanker vaagne i hans Sjel, naar han studsende seer den kongelige Majestæt, da taler Prædikeren til ham, og Prædikeren var jo en Konge; da vender han forligt hjem til sin ringe Bolig og til sit fattige Billede paa Væggen.

Er Forliget da ikke indgaaet; eller vil Du tage Nøisomhedens Skin for at søge utidig Trætte, at Du ikke begjerer Kongers Pragt; — men heller ei kan nøies med at tænke paa Din Skaber! Som var hiin selvgjorte Nøisomhed ikke en vilkaarlig Fortjeneste, af hvilken man ikke tør rose sig, ja, hvad værre er, et Tegn paa Din Elendighed, der kun vidner mod Dig! Vel er der nemlig Intet i den vide Verden, der formaaer, ligesaa lidet som den ganske Verden formaaer at give et Menneske Vederlag for den Skade, han tog paa sin Sjel, hvis han opgav Tanken om Gud; men Den, der, forblendet som han var, fordrede det Høieste, han lod dog forstaae, at han i en vis ufuldkommen Forstand fattede Dets Betydning, han opgav. — Eller det var maaskee anderledes med Dig; Du var maaskee uvillig til at samtykke i Forliget, netop fordi det var en Konge, der havde sagt Ordet; og »en Konge faaer jo Alt, hvad han peger paa; naar han da har fulgt Lystens Vink indtil Nydelsens yderste Grændse, hvad Under, at hans Livsbetragtning pludseligen forvandler sig for ham.« Ordet var da vel betydningsfuldt, men Formaningen ikke til at annamme; fordi Ordet vel var bekymret, men ikke bekymret om nogen Enkelt, vel var et Bekymringens Ord, vel var forsonet med Livet, forsaavidt det var formildet i Sorg, men dog kun et Suk fra Veemodets Indelukke, et Suk i den Stund, da den trættede Sjel byder Verden Farvel, men dog kun en Boble, der brister, hvor dybt nede fra den end stiger op. Thi saaledes gives der en Viisdom, der næsten vælger Sindssvaghedens Skjul og i Menneskenes Øine ved sin underlige Bevægethed gjør Fyldest for Alt; men Sukket selv og Udbruddet og Rørelsen angaaer Ingen, Ingen i den ganske Verden, end ikke Den, fra hvis Hjerte Sukket lyder. Et saadant kort Ord, i hvilket Hjertet vil briste, et saadant Hjertesprog, ikke fyndigt som Tankens Sprog men skjelvende i Stemning, høres vel stundom i Verden. Det vil ikke være Lys paa Nogens Sti; thi Solen vil lyse paa Menneskets Vei om Dagen, og Maanen vil skinne for ham i Natten, men Lygtemanden i Nattetaagen vil ikke lyse, end ikke for sig selv. Naar et Menne-

---

give et Menneske Vederlag osv.] smlgn. Matth. 16, 26.

skes Liv lakker mod Aften, naar han mødig og tankefuld omgaaes Døden som sin eneste Fortrolige, naar Aanden har tabt Kraft til i Alvor at opgjøre Regnskabet, og Døden er bleven Trøsteren, naar Villien og Forsættet Intet begjære mere, men Tanken ubestemt famler sig for i det Oplevede, medens Glemselen som en travl Svend arbeider aarle og silde i Trøsterens Tjeneste, — og nu Ungdommen gaaer Sjælen forbi som en Drøm, da siger et saadant Menneske for sig selv, idet Sindet dvæler ved Livets skjønneste Betydning, som denne engang vedgik ham: Held den, der gjorde det! Men dersom der stod hos ham et ungt Menneske, paa hvem Livet endnu havde hele sit Krav, da vilde han ikke tale saaledes. Kun naar han sidder ene, hensjunken som en Ruin, fortabende sig i Veemod, kun da siger han det, ikke til noget Menneske, ikke til sin egen Sjel, men siger det hen for sig: Held den, der gjorde det. Og ligesom den Lægekyndige veed, at der er et Træk i Ansigtet, hvilket er Dødens, saaledes veed den Sjelekyndige, at dette Udbrud betyder, at Aanden vil til at udslukkes. Udbruddet kan vel have sin Betydning, men Formaningens Kraft vil man forgjæves søge i det, fordi Troen ikke er i det, Troen paa selv at have fuldkommet det Gode, eller paa, at det skal lykkes en Anden. Og den, der begjerligen hører efter et saadant Ord, han er selv som oftest i en lignende Tilstand, eller dog i en sørgelig anet Forstaaelse med, at noget Lignende vil times ham, og derfor finde de begge Lise og Lindring ved at daane i denne Afmagt, hvor Formaningen ikke forstyrrer dem, men hvor Formaningens Velsignelse heller ei kommer over dem. — »Det er Altsammen Forfængelighed og ond Møie,« siger Prædikeren, og et saadant Ord tykkes Letsindigheden et sindrigt Legetøi, Tankeløsheden en opgiven Gaade og Tungsindigheden en Bedøvelsens Drik, der gjør det Sidste værre end det Første. Saaledes har Prædikeren sagt mangt et Ord, som det altid kan være gavnligt, at han haver sagt, hvis det kunde hjælpe Nogen til at spare sig selv for at gjøre den samme Erfaring, eller dog idetmindste hjælpe ham til at forsage den forfængelige Higen, der vil være sindrigere og sindrigere; men er hiint forelæste Ord et saadant, og mon ikke Prædikeren har sagt alt det Foregaaende for dette ene og eet lignende Ords Skyld, og mon han ikke gjerne opgav at have sagt alt det Andet, hvis blot Nogen tog efter dette Ord? Vel siger nemlig Prædikeren, at »ogsaa Barndom og Ungdom er Forfængelighed« (XI, 10), og at forsaavidt selv

---

Altsammen Forfængelighed] Prædikeren 1, 14.

at have gjort, hvad han opfordrer til, »at have ladet sit Hjerte være vel tilmode i Ungdommens Dage, at have vandret paa Hjertets Vei og efter Øinenes Syn« (XI, 9), er Forfængelighed; men har Prædikeren nogensinde sagt, at det at tænke paa sin Skaber i Ungdommen er ond Møie, eller det at have tænkt paa ham i Ungdommen ogsaa engang skulde vise sig at være Forfængelighed? Har han blandet Talen derom ind mellem det Øvrige, eller er den Maade, paa hvilken han siger dette, ikke himmelvidt forskjellig fra den Maade, paa hvilken han siger det Øvrige? Har han ikke netop opløst Alt i Forfængelighed, for at hiin Tankes evige og salige Betydning ret maatte vise sig, at den maatte binde den vildfarende Sjel i Lydighed under Formaningen? Han siger ikke som ellers: saa glæd Dig i Din Ungdom, saa bortfjern Sorgen, hvor Udtrykket selv, ved ligegyldigen at henkaste det Sagte, antyder, at det er det Ligegyldige, hvorom han taler. Han har udeladt dette lille henkastende Ord, og idet Talen om det Forfængelige farer hen, og ligesom vil rive Alt hen i Forfængelighed, da staaer Prædikeren op til at byde over Forvirringen, at den ikke kommer videre end til sin Grændse, til at standse Forfængeligheden ved Formaningens bestemte Udtryk: Tænk derfor paa Din Skaber. Hans Tale er ikke som var denne Tanke kun en Ungdommens Tanke, der dog engang maatte blive en forbigangen, han taler ikke om den som om det Forbigangne, der engang har havt Betydning; ikke som om noget Forbigangent, hvorom det var ønskeligt, at det engang havde havt Betydning, nei Ungdommens Betydning er netop denne Tankes Betydning, og netop ved denne Tanke skal Ungdommen sikkres mod at være Forfængelighed, sikkres mod engang at synes Forfængelighed. Han taler ikke som den der ønsker, ikke som den der længes, ikke som den der daaner, men med Overbeviisningens Magt, med Erfaringens Myndighed, med den fuldvisse Indsigts Tilforladelighed, med Frimodighedens glade Tillid, med Alvorens Fynd, med Formaningens Bekymring taler han til den Unge. Han taler ikke ubestemt om Ungdom i Almindelighed, men som den Enkelte dog vel forstaaer ikke i Almindelighed, at han er ung, thi en saadan Forstaaen tilhører netop en senere Alder, men forstaaer det for sit Vedkommende, saa er det netop ogsaa paa denne Maade, at Prædikeren vil have Formaningen forstaaet. Thi dette er det Bekymrede i Formaningen, at om den end kan gjentages atter og atter og angaae Utallige, hver Gang den taler til den Enkelte, da er det som talte den til ham alene, som var den bleven til alene for hans Skyld, som var den ubekymret om hele den øvrige Verden, men desto mere bekymret om ham, ja saaledes

bekymret, som gjorde han en Velgjerning, hvis han modtog den. Saaledes lyder Ordet, og om Du end letsindigt eller tungsindigt vilde forsøge at bedaare Prædikeren, at fraliste ham Formaningen, hvilket jo dog var sørgeligt, Du skal ikke formaae det, Prædikeren har ingen Tvetydighed forskyldt.

Saaledes taler Prædikeren formanende, og dersom Du er ung, om Du end tidligen indviedes i den megen Viisdom, han taler dog til Dig; og dersom Du er ung, om Du var eenfoldigere, Du skal dog ikke staae tryglende ved hiin Viisdoms Dør, thi Prædikerens Bekymring er ogsaa til Dig, og han siger ikke blot, at Du kan tænke paa Din Skaber, men han formaner Dig dertil; og dersom Du er ung, om Du er glad, om Du er bedrøvet, om Du er sorgløs, om Du er mismodig, i hvo Du end er, det er dog Dig, netop Dig han taler til, Dig paa hvem Formaningen passer, som ogsaa Grunden til Formaningen: »førend de onde Dage komme, og Aarene nærme sig, om hvilke Du skal sige, de behage mig ikke.« Derfor har han i det Foregaaende søgt at jage Sjelen op af Trygheden til at see Livets Forfængelighed, forhindret den i »at troe letsindigen« (1 Cor. XV, 2), thi ellers vilde hans Formaning, hvor velmeent den end er, altid blive en Forfængelighed, eller rettere en alvorlig Sag, der altid blev tagen forfængelig. Ungdommen tænker nemlig ikke paa de onde Dage, og forstaaer ikke hvad det vil sige, »at Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre matte« (XII, 4), og forhindrer sig selv i at gjøre, hvad den fortrinsviis for nogen anden Alder forstaaer; og naar de onde Dage komme, og Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre ere matte, da har man ikke tænkt i sin Ungdom paa Skaberen, og har ikke blot tabt Ungdommen, men Forstanden paa Ungdommens Tanke om Skaberen.

Saaledes henvender Prædikeren sig formanende til den Unge; men den, der vil tale om hiint forelæste Ord, han beflitter sig jo ikke blot paa, at den i Ordet indeholdte Tanke vorder tydelig i Talen, men at Talen selv vorder tydelig; thi »om Basunen giver en utydelig Lyd, hvo vilde da berede sig til Krig« (1 Cor. XIV, 8). Men dette at Talen er tydelig, hvad er dette Andet, end at den dog angaaer Nogen, at den dog taler noget Menneske til Opbyggelse. Nu er det vel saaledes, at Formaningens bekymrede Sandhed netop henvender sig til den Enkelte i en særlig Livets Omstændighed; men Talen om den maa dog vel vogte sig for ikke at betinge Opbyggelsen ved det Tilfældige, vel vogte sig for ikke misundelig paa Tilfældigheden at komme i Strid og Modsigelse med hvad der ellers er opbyggeligt; thi da er Opbyggelsen usand og kun en usund Forlystelse ved et

Fortrin eller et misforstaaet Ønske, der daarligen higer derefter. Vilde man saaledes opbygges ved Tanken om Alderdommen, men saa særligen, at Ungdommen ikke kunde opbygges ved den samme Tanke, saa var Opbyggelsen selv usand. Vilde En tale Oldingen til Opbyggelse om, at det nu snart Alt var forbi, da skulde han vel ved denne Tale urolige den Unge, thi hvorledes skulde han ikke vorde mismodig og længe før Tiden keed af et Liv, ved hvis Slutning man sagde, at dette var det Bedste, at Alt snart var forbi. Men en saadan Opbyggelse er et Bedrag, en svigefuld Overeenskomst; thi det at være Olding er intet Fortrin, og ligesaa lidet det at være ung. Vil man mene, at Ungdommen er et Førtrin, da forsmaaer man Opbyggelsen, og vil kun høre Ligesindedes, ja Medsammensvornes verdslige Tale om, hvor lysteligt det er at være ung. Vil man mene, at Ungdommen selv i Henseende til Tanken om Skaberen har en afgjort Beleilighed, hvilken aldrig senere lader sig gjenkjøbe: hvo turde tale med sig selv om denne Sag, hvo turde tale til en Anden derom af Frygt for, at det skulde være for sildigt, af Frygt for, at Opbyggelsens Tanke skulde forvandle sig til Forfærdelsens. Men saaledes er det ikke. Naar derfor den hellige Skrift gjør dette til Betingelsen for at indgaae i Himmeriges Rige, at et Menneske bliver Barn paa ny, da er denne Tale netop opbyggelig fordi den henvender sig til ethvert Menneske, medens den, anderledes forstaaet, vel var den daarligste og trøstesløseste Tale, der er hørt i Verden; thi Barnet selv veed jo ikke hvad det er at være Barn. Hvad der gjelder om Barndommen, det gjelder ogsaa om Ungdommen, kun er der den Forskjel, at, forsaavidt Ungdommen er forbi, kan der ogsaa være tabt og forsømt meget. Saaledes kan vel Talen om Ungdommen volde den Enkelte Bekymring, men hvis Talen vil gjøre ham det umuligt, at ogsaa denne Bekymring kunde vorde ham gavnlig til Beroligelse, vorde en Sorg efter det Forbigangne, der virker til Forbedring, da er Talen ikke opbyggelig, men verdsligsindet, splidagtig og forvirret. Paa den anden Side skal Talen vel ogsaa bevæge en enkelt Ung til at forekomme Forsømmelsens smertelige Efterveer, den skal vel indynde Ungdommens Betydning hos ham, om Talen end, hvad Myndighed angaaer, kun borger sig frem.

---

bliver Barn paa ny] smlgn. Matth. 18, 3.

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom.

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi i Ungdommen gjør man det naturligst og bedst, og hvis Nogen gjennem hele sit øvrige Liv bevarede Ungdommens Tanker, ja da fuldkommede han den gode Gjerning. Denne være vor Lovpriisning af Ungdommen, om den end sjeldnere høres, medens dog Ungdommen ofte nok berømmes. Ja som det skal være skadeligt for det spæde Barn, at Alle skulle have det i Hænde, saa synes den megen Lovpriisning at være bleven fordærvelig for Ungdommens Sundhed. Thi naar Trøstesløshedens falske eller uforstandige Venskab fører Ordet, vil den da ikke smitte med sin hidsige Usundhed, vil den ikke bringe en jagende Uro og Higen ind i Ungdommens sorgløse Tryghed? Fordi Trøstesløsheden er misundelig paa Ungdommen, skal man derfor ogsaa gjøre denne misundelig paa sig selv, og raadvild over sig selv? Man tage Ungdommen ligesaalidet som det spæde Barn for meget i Hænde, men man gjøre derfor heller ei det Modsatte; man gjøre den ikke gammel før Tiden, at den ikke skal tømme den Bitterhed, ei at maatte være ung, naar man er det, og anden Gang tømme den Bitterhed, ei at have maattet være ung, da man var det. Prædikeren er ikke saaledes. Naar Ungdommen er til Fryd og Glæde i Gjestebudshuus, da er Prædikeren ikke en fortvivlet Skikkelse, der vil rive den hen i vild Lidenskab og Nydelse af Øieblikket; ikke et ængstende Gjenfærd, der i Ungdommens Kreds vil glemme sig selv; ikke en Daare, hvis Indbildning er, at han, skjøndt bedaget, dog er ung; men han er heller ei en vranten og fortrædelig Mand, der ikke kan glæde sig med de Glade. Han gaaer med til Glæden, og naar Ungdommen har fornøiet sig ret af Hjertens Grund, har dandset sig træt, ikke for Livet just, thi det bør Ungdommen ikke gjøre, men for den Aften, da sidder Prædikeren i et Værelse indenfor Dandsesalen, og taler alvorligere. Men Overgangen gjør han ligesaa naturligen som Ungdommen; thi dette formaaer den endnu med Smilet paa Læben og Jubelen i hele Skikkelsen, værdeligen at lytte til Talen om det Høie og Hellige. Saa lad da »Ungdommen bære Krandse af unge Roser, førend de visne« (Viisdommen II, 8); men Ingen lære den det, lære den at gjøre det »som i Ungdom« (Viisd. II, 6), og derved bevirke, eller paa nogen anden Maade bevirke, at den »slutter feil« (Viisd. II, 1), som var dette det Eneste, den havde at gjøre; thi Tanken om Skaberen er dog Ungdommens skjønneste Herlighed, er ogsaa en ung Rose, men den visner ikke.

Og i Ungdommen gjør man det naturligst; thi Den tænker jo naturligst, der kan tænke denne Tanke ind med mellem Alt, hvad han ellers tænker; og Den tænker jo naturligst, som ikke selv behøver at forandres for at kunne tænke den, og ikke behøver, at Tanken skal forandres, for at han kan tænke den; fordi han i Tanken finder det Lige i Barnlighed, der gjør Legen til den bedste. Saaledes er hiint Prædikerens Ord allerede et Beviis for, at denne Tanke maa være Ungdommen den naturligste. Havde han ikke talet til Ungdommen, da skulde han maaskee have gjort lange Forberedelser. Han skulde maaskee have beviist, at der er en Gud til; og naar han da havde holdt den Lærende mere beskjæftiget end Jøderne i Gosen, for under hans Opsyn at lade ham trælle sig til den Sandhed, da skulde han maaskee ladet forstaae, at han endog kunde bringe det dertil, at Gud blev Skaber. Ja saaledes gaaer det. Naar man bliver ældre, da bliver Alt saa kummerligt. Gud i Himlene maa sidde og vente paa sin Skjæbnes Afgjørelse, om han er til, og endelig bliver han til ved Hjælp af nogle Beviser; Menneskene maae finde dem i at vente indtil Sagen bliver afgjort. Sæt man døde forinden; sæt man, naar Sagen endelig blev afgjort, var afvant med at tænke paa Gud som paa sin Skaber, og Glæden derover var forbi! Saaledes taler Prædikeren ikke, men som et venligt Menneske lægger Barnets lykkelige Fremtid hen paa Vuggen, saaledes giver han Ordet hen, og Ungdommen forstaaer det strax. Den forstaaer strax, at der er en Gud til, thi Guds Huus ligger for den Unge lige ved Siden af hans Faders Gaard, og det falder ham ganske naturligt at være der. Men naar man bliver ældre, da er Veien til Kirke ofte saare lang; naar Veiret er strengt om Vinteren, da er der saa koldt i Kirken; naar Fuglesangen gaaer igjennem Skoven ved Sommers Tid, da ligger Kirken heller ei paa Veien. For Ungdommen boer Gud strax herved, midt i Glæden og i Sorgen hører han Guds Røst, der kalder; hører han den ikke, da savner han den strax, har ikke lært Udflugter, veed ikke at skjule sig — indtil han atter hører den. Naar man bliver ældre, da er der langt til Himlen; og Larmen paa Jorden gjør, at man vanskelig hører Røsten; og hører man den ikke, da gjør Larmen paa Jorden det let, at man ikke savner den. — Ungdommen forstaaer det strax, er dette ikke vidunderligt; men er det, at det er vidunderligt, ikke atter Forklaringen! Der var en Tænker,

Der var en Tænker, hvis Ihukommelse er Beundring osv.) Spinoza, smlgn. Efterl. Pap. 1833—43, S. 448.

hvis Ihukommelse er Beundring, han meente, at Underet var en Eiendommelighed for det jødiske Folk, at dette paa en eiendommelig Maade oversprang de mellemliggende Aarsager for at naae til Gud. Men dersom vi ville pege hen paa en Ungdom, der ikke var opvoxet i hiint Folk, mon da ikke atter her Underets Vidunderlighed vilde vise sig; og mon da, hvad der væsentligen tilhører Ungdommen, og hvad der ikke som det Tilfældige tilhører en enkelt Nation, mon Manddommen ganske tør glemme det? Men naar man bliver ældre, da komme de mellemliggende Aarsager; og hvis Nogen ad de mellemliggende Aarsagers lange Vei naaer til Gud, da kan han sige, han kommer langveis fra; hvis han naaer til Gud, thi Mange omkom vel underveis. Er dette de mellemliggende Aarsagers Skyld eller Pillegrimens? — Ungdommen forstaaer strax, at Gud er Skaber, at han har skabt »Himmel og Jord med alt hvad som derudi befindes.« »Alt hvad som derudi befindes« er dette ikke et stort Ord, sømmer det sig for Ungdommen? Hvad har vel den seet, den har jo kun kigget ind i Verden; hvad forstaaer den sig paa Verden i Sammenligning med Den, der omseilede Jorden? Men den forstaaer sig paa Gud, og da han ikke skal være langt borte, saa gjælder det jo for at finde ham, at man ikke søger ham langt borte. Der var en Tænker, som blev Helt i Døden, han haver sagt, at han af et eneste Halmstraa vil bevise Guds Tilværelse. Lad Tænkeren beholde Beviset, giv Ungdommen Halmstraaet, den kan — ikke bevise; men hvortil behøves det ogsaa, naar man har Halmstraaet og — Gud! Naar man bliver ældre, da kommer Beviset, og Beviset er en fornem Reisende, hvem Alle see med Forundring paa. — Ungdommen forstaaer at Gud har skabt Verden, og dog er det jo sex tusind Aar siden. Men den forstaaer det strax — hvad Under vel; thi hvad er sex tusind Aar for Ungdommen Andet end den Dag igaar. Naar man bliver ældre, da er sex tusind Aar mange Aar, da mærker man, at det er sex tusind Aar siden, at Verden blev skabt, og ogsaa sex tusind Aar siden at Alt var saare godt.

Men som Ungdommen nu ganske naturligen tænker, at Gud er Skaber, saa tænker den ligesaa naturligt, hvad deraf følger; og da den ikke behøver at spilde nogen Tid paa at udgrunde det Første, kan den strax begynde paa det Sidste. Men hvad følger nu deraf? Ja naar man bliver ældre og meget forstandig, saa

en Tænker, som blev Helt: Julius Cæsar Vanini, brændt 1619 i Toulouse; se Leben des Lucilio Vanini von W. D. F. Lpz. 1800. S. 112.

følger deraf yderst besynderlige Ting; saa gaaer man ud over en tidligere Tænker, nævner sig efter en senere, eller giver Andre Navn, og gjør andet Deslige, som hverken vedkommer Gud eller En selv, men kun Verdens Dom. Ungdommen derimod er med det Første allerede begyndt paa det Sidste; thi hvad følger vel videre af Hiint, end hvad der ligger saa nær, at det end ikke synes at følge deraf, langt mindre at følge videre deraf; og hvad er dette Andet, end, at Taksigelsen er stille i Ydmyghed, at Tilliden hviler i barnlig Fortrolighed, at Smerten over Samdrægtighedens Forstyrrelse er saa dyb, at Freden ikke længe kan udeblive, Bekymringen saa barnlig, at Ungdommen ikke behøver at gaae langt for atter at leve, røres og være i Gud.

Og i Ungdommen gjør man det bedst; thi Den tænker jo en Tanke bedst, der altid har den ved Haanden og dog gjemmer den dybest; Den, der ikke skal søge mellem mange Ting for at finde den, ikke søge afsides for at finde den.

Ungdommen har ikke mange Tanker, men deraf følger jo kun, at den bedre kan gjemme den ene, om den end altid bruger den. Naar man bliver ældre, da faaer man mange Tanker; og naar da en af dem kommer bort, da gjør man ligesom hiin Qvinde, man tænder Lyset og gaaer og leder om den, og imidlertid lader man de 99 andre skjøtte sig selv. Eller det synes En, at en Tanke var bortkommen, og man spilder sin Tid paa at lede efter den, thi det var en Skuffelse. Sligt kan ikke hænde Ungdommen; thi naar man kun har een Tanke, hvor skulde den kunne komme bort! Naar man har mange Tanker, da er man som Den, der haver mange Klæder at iføre sig. Snart tager man een Klædning paa, snart en anden. Men Ungdommen har een Tanke, der altid klæder den lige godt, og den spilder ikke Tid paa at vælge. Paa den anden Side, det Sted, hvor den Ældre gjemmer sine Tanker, det samme Sted har jo ogsaa Ungdommen, og Rummet neppe mindre; men naar man kun har een Tanke, da kan den faae et rigtig godt Sted og en rigelig Plads. — Ungdommen seer ikke mange Mennesker, men deraf følger jo ikke, at den ei af ganske Hjerte kan hænge fast ved Mennesket og det Menneskelige. Der var en hedensk Viis, spottet af Mængden meente han at spotte de Andre; han gik med sin Lygte om Dagen for at søge Mennesket. Man skulde ikke spotte ham; thi Den, der ikke som ung fandt

Der var en hedensk Viis] Diogenes.

Mennesket, han kan vel behøve Lygten. Naar man bliver ældre, da seer man mange Mennesker, skilles og mødes, men dersom man ikke fra Ungdommen af har Mennesket, hvad finder man da, og Den, der finder det, hvad finder han Andet end Præsten og Skolemesteren, den Jævnlige og alt det Andet, han saa godt kjender hjemme fra; og hvad finder han, som erstatter det Bedste, han lidt efter lidt taber. Saaledes ogsaa med Tanken om Gud. Naar den Ældre finder denne Tanke igjen, hvad finder han dog Andet, end hvad han fandt i sin Ungdom! I Ungdommen tænkte han den, og den første Gang var det, som havde han allerede tænkt den en Evighed. Med en saadan Uforglemmelighed tænke Aarene den vanskeligere. Naar man er Ældre, da har denne Tanke ofte kun sin Tid, og det maa nu saa være. Andre Tanker have deres Tid, Alt bliver udstykket; og om man end ellers lever i Overflod, i Henseende til denne Tanke lever man ofte knapt nok. Men Ungdommen er Overflødighedens Tid. Naar man bliver Ældre, da voxer man ikke mere, men Ungdommen er Væxtens Tid, og den voxer sammen med sin eneste Tanke, som de Elskende der opvoxede tilsammen. Naar man bliver Ældre, da efterseer man saa ofte sine Tanker og sinker sig selv. Thi man voxer bedst i Forborgenhed, og et Menneske voxer dog aldrig, legemlig talt, saa meget som de ni Maaneder, da han ligger i Modersliv, og, aandelig talt, aldrig saa meget som i Ungdommens skjulte Liv, naar han voxer en guddommelig Væxt. Jo ældre man bliver, jo vidtløftigere bliver Regnskabet, og dog er hiin Tanke paa Skaberen, den er, hvad Barndommens Skolemester talte saa meget om, den er Menten, og glemmer man nogetsteds Menten, da regner man feil overalt.

Saa lad da Barndommen beholde Englene, der altid see Guds Aasyn; men Ungdommen skjænke Du, o Gud, en venlig Omsorg, der forhindrer den fra at tabe det Bedste. Vee Den, der besviger Enker og Faderløse, men vee ogsaa Den, der besviger Ungdommen for denne Tanke, om han end gav den alt Andet! Vee Den, der flytter Armodens Grændseskjel, vee Den, der flytter Ungdommens! Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi denne Tanke kommer bestandig igjen, og den skal engang senere hjælpe Dig til at tænke naturligst og bedst om Skaberen, hvorledes nu end Hjælpen nærmere maa bestemmes i Forhold til den Enkelte.

Englene, der altid see Guds Aasyn: Matth. 18, 10.

Det er tungt, sige Menneskene, at skille dem ad, som inderligen ere forenede; men hvor langt tungere er det dog ikke, naar de saa skilles ad: Ungdommens Tanke om Skaberen og Skaberen. Denne Bekymring taler det menneskelige Sprog kun lidet om, thi saaledes er ikke blot deres Tale, men næsten Sproget selvkjærligt, det taler kun om deres Anliggender, lidet om Guds, hvis Bekymring Adskillelsen er.

Men hvad er det da, der skiller dem ad? M. T., skulde Du ikke selv vide, hvad det var, der skilte Dig, og skulde ikke saaledes den Enkelte vide, hvad det var der skilte ham fra Gud, om det Adskillende end hos den Forskjellige var høist forskjelligt! Maaskee var det Alderen, der skilte dem ad, at han var bleven gammel, medens Gud altid blev den Samme. At han blev ældre, var jo ikke at dadle, tvertimod er det vel værd at prise, om et Menneske i denne Henseende kjender Tiden og Timen; og Intet er jo modbydeligere end at see den ulykkelige Betler, hvis Øie og Mine bønfalder Enhver om den smigrende Usandhed, at han endnu synes ung; eller den Elendige, der skjøndt fremrykket i Aar endnu styrker sig ved den Løgn, at han har Ungdommen for sig; eller den Hjælpeløse, der intet andet Værn har mod Aarene, end et afmægtigt Ønske om, at han endnu var ung. Den derimod, der kjender Tiden og Timen og Beleiligheden, for ham er vel Adskillelsen mindst paafaldende, og han er vel længst fra at have glemt sin Ungdom, hvilket endog Den har gjort, der Dag og Nat ønsker den tilbage. Om det nu skal lykkes et Menneske saaledes at blive ældre, at han intet Øieblik mærker Adskillelsen, der vil forberede en anden Art Forstaaelse, vide vi ikke; men de Fleste gaaer det vel saaledes, at som de skilles fra hvad der tilhørte Ungdommen, forlade Faderens Huus og Moderens Omsorg, skilles endnu længere fra dem, saaledes skilles de ogsaa fra Gud.

Maaskee blev han altsaa ældre, og med Aarene kom Forstand, og med Forstanden Kundskab, og med Kundskaben Græmmelse, og med den forøgede Kundskab den forøgede Græmmelse. Men som han saaledes udvikledes og dannedes, blev det Eenfoldige ham vanskeligere, og da han uden denne Veiledning vilde raade sig selv, blev Alt mere og mere forviklet. — Maaskee valgte han Tankens Veiledning, og for ikke at skylde Nogen Noget, lod han denne saae sig selv, og den ene Tanke vikle sig ud af den anden, indtil omsider det Uendelige viste sig for ham, og bragte ham til at svimle. Jo mere han stirrede paa det, desto mere tabte Øiet Synskraft til at finde tilbage i Endeligheden. — Maaskee forblendede Lysten ham, Livet forekom ham en Spøg, og han lod Gud sørge i

Himlene, medens han valgte Glæden, og lod Begeistringen forgjeves tale om Kamp og Strid, om Mod i Farer, Taalmod i Trængsler, Kjerlighed i Livet, Seier i Døden, Løn i Himmelen, medens han lod hver Dag have sin Lyst. — Maaskee adsplittede verdslig Bekymring for Føde og Klæder hans Sind, saa han hverken gjorde det Ene eller det Andet. — Maaskee underlagde han sig selv under en sørgelig Alvor, der gjorde Livet hernede til en Trældom, Gud i Himlene til en streng Herre, hans Villie til en forfærdelig Lov, og saaledes vandrede han i en Ørken uden at finde Vederqvægelse. — Maaskee var det Synd og Fortabelse, der lagde sig adskillende mellem ham og Ungdommens Tanke om Gud, og Adskillelsens Vrede syntes at gjøre en Forstaaelse umulig. Vi kunne vel udføre dette videre, men hvortil? Naar Adskillelsen er der, da er det jo ikke saa vigtigt at stirre paa Grunden som at sørge over Adskillelsen, der paa saa forskjellig Maade kan vise sig, idet de onde Dage ere komne, om hvilke Prædikeren taler, eller naar Tilbagetoget skal begynde. Thi som den første Bog i det gamle Testamente er bleven kaldet Fødselen, den anden Udgangen, saa kunde man vel sige, at der er en tredie Bog i Menneskelivet, som hedder Tilbagetoget. Da viser der sig en Nødvendighed af, at vende tilbage til, hvad der engang var saa skjønt, men som dog siden blev forsmaaet, forglemt, overseet, besmittet, og hvortil Enhver dog nu med en vis Beskæmmelse tager sin Tilflugt. Og Beskæmmelsen er jo billig, at han, hvilken nu end hans Vildfarelses Vei var, først forsøgte Alt, inden han besluttede sig til at vende tilbage; men var det da ikke en Velsignelse, at man havde Noget at vende tilbage til, var det ikke en Lykke, at den blinde Mand havde et Barn, der kunde lede ham! Og saaledes gaaer man da en liden Stund som en blind Mand, der ledes af et Barn.

Vi dølge ikke, at den Enes Tilbagetog kan være høist forskjelligt fra den Andens, at den Enes kan være en fredeligere Gjenkomst, den Andens en Flugt, hvilken Rædselen forfølger, men det er Prædikeren som siger: tænk derfor paa Din Skaber i Din Ungdom, tænk derpaa for Tilbagetogets Skyld. Selv om Øieblikket, da det maa begyndes, er nok saa forfærdeligt, endog om et Menneske i Fjendskab med sig selv har tilintetgjort nok saa meget af hvad der laae bag ved ham: blot en Erindring af denne Tanke skal altid hjælpe ham noget. Maaskee var der Den, som bragt til det

---

den første Bog i det gamle Testamente osv.] Genesis (betyder Fødselen), den anden Exodus (Udgangen).

Yderste kun søgte at samle sin Forbittrelse, sin Vrede i et eneste Lidenskabens Udbrud, og søgte forgjeves hos den Kløgt, der ellers er i Forstaaelse med Livets Tomhed og Intethed, indtil han udbrød: o, Verden forgaaer og dens Lyst! men see, da vaagnede dette Ord som en Erindring i hans Sjel, og med den vaagnede en frelsende Erindring, der endnu kaldte paa ham med Ungdommens Usvigelighed: men Guds Ord varer evindelig. Saaledes hjalp Ungdommens Erindring hvor intet Andet vilde hjælpe, saaledes hjælper den; løser den rugende Alvors Fortryllelse, saa der atter er Glæde i Himlen og paa Jorden; adspreder den travle Bekymrings Taager i gudhengiven Sorgløshed; opløser den onde Møie i stille Forundring over den mørke Tale, at haabe mod Haab; frelser den Fortvivlende fra at see Fortvivlelsen ved den Frimodighed, der Intet forstaaer, ikke Selvanklagens besnærende Paastand, men kun forstaaer Guds Barmhjertighed. Maaskee var der Den, som grundede dybt og grundede længe over det Guddommelige, medens han dog stundom selv forstod hvad han udfandt langt simplere end han udgrundede det, indtil han tilsidst, som han sad der tankefuld og grublende, smilede over sin megen Grunden ved at agte paa den Ungdommens Erindring, der tilhviskede ham det Eenfoldige, og saaledes ved sin Indblanden forvandlede ham den skjønne Alvor til en endnu skjønnere Spøg. Maaskee var der Den, hvis Planer altid skaffede ham Seier og Menneskenes Beundring, medens han dog selv, naar han sammenlignede Udfaldet med Beregningen, altid opdagede en lille Mislighed, indtil han tilsidst, som han stod der streng og herskende, formildedes ved at lytte efter den Ungdommens Erindring, der nynnede det Eenfoldige for ham, og ved at slynge sig ind deri forklarede hans skjønne Alvor til en endnu skjønnere Spøg.

Vi prise ikke Tilbagetoget, som var dette ene Livets Betydning, som var Erindringen Alt i Livet. Formasteligen tale vi ikke ringe om den Sandhed, som den modnere menneskelige Viisdom udgrunder, eller om den Skjønhed, som menneskelig Kunst frembringer, end mindre nedsætte vi Manddommens redelige Gjerning; vi tale kun om Tilbagetogets skjønne Betydning for Menneskets Liv, og tale om, hvorledes det, i Ungdommen at have tænkt paa Skaberen, er Tilbagetogets frelsende Engel.

Verden forgaaer osv.: 1. Joh. 2. 17.

Saa lad da et Menneskes Gjerning tage ham, hvad dens er, hans Tid, hans Flid; men de fremrykkende Aar, o Gud, bevare Du en Ungdommens Erindring, der bevarer ham Ungdommens Tanke om Skaberen. Vee Den, der adskiller hvad Gud haver forenet; vee Den, der adskiller Manddommen fra sin Ungdom.

Dersom der nu var Den, hvem Betragtningen kun smerteligt mindede om hans Savn, da var det vel usømmeligt og uværdigt for en opbyggelig Tale, ja værst for den selv, om den forblev uden Deeltagelse; thi da var den ikke opbyggelig, havde ikke fundet det Almene, men var bleven bedaaret af det Tilfældige. Det er vel sjeldnere, at et Menneske i Sandhed kan føle dette Savn, og stundom maaskee skuffer han sig selv, skyder Skylden bort fra sig, holder Sjelen hen i Feighed, bedrager den ved gode Forsætter, vælger Savnets Smerte istedenfor Angerens Bedrøvelse. Hvis saa er, da tør jo Talen berolige sig. Om en Saadan ikke vil forstaae sig selv, da haver Talen jo forstaaet ham. Var det derimod et Menneske, hvis Ungdom ingen kjerlig Omsorg havde bevaret ham, var han gaaet ud i Livet fattigere end Armodens Søn, hvem Forældrene efterlod Armod, fattigere end Den, hvem dog Faderen efterlod en Velsignelse, Moderen en Formaning, hjælpeløs, forladt, forladt af sig selv, fordi han ingen Ungdom havde havt: o der er jo dog ingen Ungdom saa gudforladt, at jo Smulerne, naar de samledes omhyggeligen saa Intet blev spildt, ved Guds Velsignelse bleve en overflødig Erstatning, og der var jo ingen Ungdom, hvor kort den end var, saa gudforglemt, at jo Erindringen eller den dybe og inderlige Sorg efter den mægtede at forynge Den, der aldrig var ung. Thi aandeligt talt er Opfyldelsen altid i Ønsket, Bekymringens Beroligelse i Bekymringen, ligesom Gud allerede er i den Sorg, der er efter ham. Og aandeligt forstod han jo sit Savn, og aandeligt talt længtes han efter Ungdommen. I anden Forstand er Ungdommen kun Forfængelighed og Længselen efter den endnu mere Forfængelighed; »thi Skjønhed er bedragelig, og Deilighed er forgængelig« (Ordspr. XXXI, 30), og det flygtige Sind farer hen med sit stakkede Haab, og Dandsen ender, og Spøgen glemmes, og Kraften svinder, og Ungdommen er forbi, saa dens Sted ikke kjender den mere; men Ungdommens Tanke om Skaberen er en ung Rose, der ikke visner, fordi den ikke kjender Aarets og ikke Aarenes Tid, og er Barnets skjønneste Prydelse, og Brudens herligste Smykke, og den Døendes bedste Pynt.

Forventningen af en evig Salighed.

II Cor. IV, 17. 18.

Siig et Menneske, hvilke Dine Venner ere, og han kjender Dig; betro ham Dine Ønsker, og han forstaaer Dig; thi ikke blot er Din Sjel jo aabenbar i Ønsket, men ogsaa paa en anden Maade skal han gjennemskue Dig, forsaavidt Ønsket underfundigen forraader ham, hvorledes det staaer til derinde. Medens Du nemlig udtaler Ønsket, da seer han efter, om det lader sig ønske. Er dette ikke Tilfældet, da veed han jo ei blot Dit Ønske, men han slutter ogsaa til en Forvirring i Dit Indre. I denne Forstand har man sagt, at det at ønske er en daarlig Kunst, og Den, der saaledes ønsker, fristes man let til at sammenligne med Den, der af Mageliglied griber til Bettelstaven; thi begge leve de af Almisse, begge ere de ustadige, begge have de kun Bønner, begge ere de mistænkelige i Retfærdighedens Øine. Imidlertid lader dog det at ønske sig ogsaa afvinde en skjønnere Side. Hvo har glemt Barndommens ubetalelige Moro: Ønsket, der er lige for det fattige og for det rige Barn! Hvo har glemt hine skjønne Fortællinger fra en svunden Tid, i hvilke det er ligesom i Barndommen, hvor Ønsket er Livets Betydning, og Ønsket en salig Tidsfordriv! Naar det da forundtes en Mand eller Qvinde i hine Sagn at forlyste Sjelen ved Ønsker, da var det Skik og Brug, en hellig Vedtægt, at først ønskede man sig Himlens Salighed. Naar man havde den sikkret, da kunde man ret give sig hen i Ønskets Overgivenhed. Nu det var jo kun en Spøg det Hele; men lader os aldrig glemme,

at der i Sandhed midt i Livets Alvor er og bør være Tid til at spøge, og at ogsaa denne Tanke er en opbyggelig Betragtning. Thi Den, der ret er taknemmelig, og ydmygt fatter det Dybsindige, at al hans Travlhed dog, guddommeligt talt, kun viser Misforholdet mellem den og Det, han maa tage til Givende i Livet, han har ogsaa Tid til uskyldig og Gud velbehagelig Spøg — han skal ogsaa vide at ønske. Han fordærver sig ikke Gavens Skjønhed eller den givende Naades Utvivlsomhed ved at bringe sin Fortjeneste i Anslag, han bringer ikke selv Forstyrrelsen med sig, han lærer netop af Gavens Overvætteshed den glade Stilhed, der ikke er paatrængende med utrættelig Virksomhed, ydmyg endogsaa i Taknemlighed. Som Hedningerne gjøre lange og overflødige Bønner om hvad dog Gud veed iforveien (Mth. VII, 7), saa er det ogsaa en hedensk Feil, altid at være travl, altid trælbunden i Alvor.

Det være nu vor Tids Fortjeneste, at den paa mange Maader har vidst at arbeide Ønsket træt, og saaledes at afvænne Sjelen med at ønske; det være dens Fortrin, hvis den dermed har udviklet en redelig Alvor, der til det Gode forsager Ønskernes Svigagtighed. Vi bebreide den ikke, at den har gjort Forestillingen om Ønskets Magt til et Ordspil, dersom den derved ansporer Nogen til at arbeide med egne Hænder istedenfor med Ønskets laante Kraft. Men Ønsket om Himlens Salighed, er dette ogsaa et Ordspil, som Ønsket om Himlens Bistand jo er bleven det for den Letfærdighed, der mener, at man bør stole paa Gud, som man stoler paa Menneskene, naar man nemlig hjælper sig selv, saa gjør Gud Resten. Og dersom Ønsket om Himlens Salighed er bleven et Ordspil, har man da derved villet opflamme Menneskene til at arbeide desto stærkere for at erhverve den? Dette skjønnes ingenlunde at være Tilfældet. Snarere synes den evige Salighed at være bleven, hvad Tanken derom er bleven, et løst og ledigt Ord, stundom næsten glemt, eller fripostigen udeladt af Sproget, eller ligegyldigen sat til en Side som en gammel Talemaade, man ikke mere bruger, men kun opbevarer for Snurrighedens Skyld. Og medens man i gamle Dage fik Himlens Salighed af Guds Naade, saa synes nu ofte Himlens Salighed at være bleven liig et gammelt affældigt Menneske, der i den Mægtiges Huus frister Livet ved et kummerligt Naadsens Brød.

Hvor gaaer da Den hen, der vil overveie, hvilke Følger Forventningen af en evig Salighed har for dette jordiske, bekymrede

---

Som Hedningerne gjøre; smlgn. Matth. 6, 7., ikke 7, 7.

Liv, med hvem skal han raadføre sig? De borgerlige Forhold kjender Enhver jo i vor Tid tilstrækkeligen, saa lader os, ved et Øieblik at tale om dem, tydeliggjøre os Svaret. Naar man i Staten vil have en eller anden Sag betænkt og overveiet, da sammenkalder man jo ikke Fremmede og Udlændinge, der ved intet Baand ere knyttede til det Lands Skjebne, hvis Velfærd de skulle betænke. Man sammenkalder heller ei løse Mennesker og letfærdige Landstrygere, »der lære ørkesløse at løbe omkring i Husene, dog ikke alene ørkesløse, men ogsaa med Sqvalder og ufornøden Handel« (1 Tim. V, 13); thi Saadannes Betænkninger skulle vel kun »afstedkomme Spørgsmaal« (1 Tim. I, 4) istedenfor at tilveiebringe Svar. Man sammenkalder endeligen ikke Røvere og Ufredsmænd, for at give dem Leilighed til i al Ro at overveie, hvorledes de bedst kunne opæde Landet. Man gjør da et andet Valg; man antager, at en vis Art Bekymring er ønskelig, at det at have sin egen Velfærd saa nøie knyttet til Landets, som muligt, er den bedste Betryggelse for, at Betænkningen ikke skal komme til intetsteds at have hjemme, ligesom Betænkningens Opfinder. Saaledes ogsaa med Overveielsen af den Sag, om hvilken vi tale. Dersom Nogen mener, at dette nærværende Liv ikke blot er Arbeidets men ogsaa Lønnens, ikke blot Sædens men ogsaa Høstens; da maae vi overlade ham at følge den Klogskabs Regler, der er i Forstaaelse med hans Livs-Anskuelse. Derimod kunne vi ikke ønske at raadføre os med ham, thi han er jo en Fremmed og Udlænding, der intet Kjendskab har til, ingen Forbindelse vedligeholder med hiint Fjerne, om hvilket vi spørge. Dersom Nogen letsindigen kun og som i Forbigaaende lader sin Tanke vanke om, nysgjerrigt og ustadigen beskæftiget med det Tilkommende, da maae vi overlade ham at søge Selskab og Samvirken med de Ligesindede, »hvis løse Tale kun æder om sig som dødt Kjød« (2 Tim. II, 17). Dersom endeligen Nogen, ligegyldigt af hvilken Grund, lever i Strid med hiin Tilkommelse, saa han ikke blot er uvidende som den Fremmede og Udlændingen, ikke blot letsindig som hiin eventyrlige Tanke-Ridder, men af al Magt vil have den tilintetgjort, da var han jo dog vel mindst skikket til at sidde i Overveielsens Raad. Man vælger da anderledes; man antager, at Bekymringen ikke blot ikke gjør et Menneske partisk, men netop gjør ham duelig til at betænke; man antager, at det, at hans Velfærd nøie er knyttet til hiin Tilkommelse, netop gjør ham berettiget. Den derfor, der eier Liggendefæ i Himlen, og hvis Sjel er hos Skatten; Den, der her paa Jorden erhvervede Venner, som kunne modtage ham hisset; Den, hvis Tanke er gaaet forud og gaaer forud, at

berede ham Sted; Den, hvis Bekymring imødeseer en Forklaring, som Livet negter; Den, hvis Længsel holder den Elskede fast og ikke slipper ham i Døden; Den, hvis Sorg vedbliver at følge den Døde til Graven; Den, hvis Følelse vilde oprøres ved det Forfærdelige, at man slog ham en Streg over Himlens Salighed, oprøres mere end Borgeren, naar man af Jorden vil udslette det Land, hvis Søn han er: enhver Saadan er en god Borger, en Velsindet, hos hvem den Spørgende tør vente Veiledning og Bistand, Spørgsmaalet Besvarelse.

Men maaskee have vi grebet den hele Sag feil an; maaskee er Himlens Salighed Noget, der i den Grad følger af sig selv, at det er en Daarlighed, naar man taler om, hvad deraf igjen følger. Saligheden følger af sig selv, af den følger igjen Intet; lader os derfor ikke spilde Tiden ved først at gjøre det tvivlsomt, der følger af sig selv, og da at berolige Tvivlen, hvorved man dog aldrig opnaaer den Sikkerhed, som naar man lader det følge af sig selv, og endeligen sinker sig selv ved Efterfølgerne af Tvivlens Bekymring. Men hvad enten den nu følger af sig selv eller ikke, denne Betragtning negter dog ikke, at Himlens Salighed er et Gode, og kan kun forsaavidt misbillige Ønsket derom, som Ønsket allerede er en Art Bekymring, hvilken ikke behøves, da Saligheden kommer af sig selv, enten man ønsker den eller ikke; og Ønsket har i Grunden ethvert Menneske, kun henlede den Enkelte ikke Opmærksomheden paa, at han er ønskende; thi saaledes er ogsaa ethvert Menneske aandende, men derfor netop er det Daarlighed, om den Enkelte vilde sætte sig hen og frydes ved at han kan aande. M. T., lad os et Øieblik tale daarligen, eller rettere lad os endnu et Øieblik vedblive at tale daarligen; thi Du mærker dog vel allerede, at denne Tale er Daarskaben nær ved sin megen Kløgt. Lad os da daarligen antage, at Gud i Himlene var som et svagt Menneske, der nu engang ikke kunde føre det over sit Hjerte, at negte Nogen den evige Salighed, enten han begjerede den eller ikke, ja saa svag, at han ligesom paanødte Enhver den, enten han ønskede den eller ikke. Et saadant svagt Menneske sees vel stundom i Livet. Han eier et eller andet Gode, og i den mindre Kreds, der er Gjenstand for hans Omsorg, er det Alle vitterligt, at han i sin Tid uddeler det til Alle. Det Gode faae de da Alle, deri ligger det Fælleds; men Forskjellen, hvilken er denne? Nogle af dem forhærde sig i Ligegyldighed, spotte næsten den svage Mand i deres Hjerte; ube-

---

Venner, som kunne modtage osv.: Luc. 16, 9.

kymrede om ham passe de deres egne Ting, fritage sig selv for enhver forudgaaende Bekymring, om de gjøre sig det værdige, og ikke tage hans Godhed forfængelig; fritage sig for enhver efterfølgende Bekymring, om deres Taknemlighed paaskjønner Giveren og Gaven. Andre derimod gjøre sig Modtagelsen tvivlsom i Ønskets Form, og om de end ikke mene at fortjene Gaven, saa er deres Sind og Velvillie dog til hiint Menneske, af hvis Godhed de modtage den; og see de end, at Godheden er Svaghed, da skjule de det for ham og for sig selv, mene sig berettigede og forpligtede til at handle saaledes, fordi Taknemlighed er det eneste Udtryk, der betegner deres Forhold til ham; thi en Gave er det, og en Gave bliver det. Dersom det forholdt sig saaledes med Modtagelsen af Himlens Salighed, m. T., hvorledes vilde Du ønske at modtage den? Kunde Du ønske at modtage den, som hine første modtoge den jordiske Gave? Om Du end meente at have Din Salighed nok saa sikker, Du vilde dog føle en dyb Beskæmmelse, hver Gang Du sammenlignede Dit Liv med Deres, hvem Bekymringen om denne Sag Tid efter anden udfyldte mangt et Øieblik, mangen en Stund, hvad enten det nu var Ønsket der beskæftigede dem, eller Hjertet der bevægedes i Taknemmelighed, eller Sindet de dannede til, efter bedste Indsigt og af al Formue, at være Giveren velbehageligt, og hvorved de forberedte Overgangen. Thi en pludselig Overgang er et forfærdeligt Vovespil; man har stundom udmalet, hvor forfærdeligt det maa være for den Berusede pludseligen at vaagne op i Tankens Forvirring; man har skildret den Rædsel, der maa have grebet den rige Mand, da han opvaagnede i Helvede; men dersom det var saaledes med Himlens Salighed, at et Menneske, i det Øieblik han udaandede sit sidste Suk, vaagnede til denne, et Menneske, hvis Tanker havde været saa fjerne fra den som Afgrunden er fra Himlen: mig tykkes, at dette Menneske maatte døe igjen af Beskæmmelse, maatte ønske sig bort igjen, fordi Himlens Salighed og hans Uværdighed ikke kunde fordrages med hinanden; mig tykkes, at dette Menneske maatte føle sig ulykkelig som Den, der i et fremmed Land blot ønsker at forlade det.

Vi have talet daarligen, men selv da har det jo viist sig, at Tanken om Himlens Salighed ikke tør vorde et Menneske ligegyldig. Hvorledes skulde da Saligheden vorde Den ligegyldig, hvem Talen ikke behøver at vove sig ud efter indtil Tankeløshedens yderste Grændse, men hvis Sjel er vel dannet til at høre Alvorens alvorlige Ord, »at Gud ikke lader sig spotte« (Gal. VI, 7); hvis Sjel er forberedt ved at betænke, hvad der vel ganske vilde overvælde den Forvirrede, »at Ingen kan tjene to Herrer, da han maa hade

den ene og elske den anden« (Mth. VI, 24); hvis Sjel er fuldt opvaagnet af Søvne til at forstaae, hvad der vel vilde styrte Nattevandreren i Afgrunden, »at Kjærlighed til Verden er Had til Gud!« (Jac. IV, 4). En Saadan har jo Aandens Sands til at væmmes ved, at Himlens Salighed, trods sin Herlighed, skulde være en Narrestreg, Forstandens Modenhed til at fatte, at Himlens Salighed, saa lidet den tages med Vold, ligesaa lidet indfries som et Pant i Legen; en Saadan har jo Tid til at betænke det ene Fornødne, Hjerte til at ønske Himlens Salighed, Alvor til at forsage letsindige Tankers Leflen, Frygt og Bæven i Sjelen til at forfærdes ved Tanken om at bryde med Himlen eller tage den forfængeligt. Men da skal Tanken om denne Salighed heller ei være ham spildt, Ønsket ikke være forgieves, Bekymringen ikke ufrugtbar Møie, Bønnen ikke uden Velsignelse, som Liliens Uvirksomhed, der den ikke spinder, som Fuglens Uforsynlighed, der den ikke sanker i Lade; Arbeidet ikke være uden Vinding, om han end ikke fortjener Himlens Salighed, men kun vorder skikket til at arve den, ved Aarvaagenhed i Forventning. Og denne Sysselsættelse skal tillige vorde ham til Vinding for dette Liv, og Følgen af denne Forventning vorde ham til Velsignelse i Tiden; thi Forventningen af en evig Salighed formaaer, hvad ellers synes umuligt, at være to Steder paa eengang; den arbeider i Himlene og den arbeider paa Jorden, »den tragter efter Guds Rige og hans Retfærdighed og giver det Øvrige som en Tilgift« (Mth. VI, 33). Gjør Forventningen ikke dette, da er den svigagtig, en syg Sjels Underfundighed, der vil liste sig ud af Livet, ikke en sund Sjels oprigtige Nærværelse i det Timelige; da er den ikke Forventning af det Evige, men Overtro paa det Tilkommende, da hviler Mennesket ikke i det Eviges Tilforladelighed, men gjækker sig selv med det Tilkommendes Mulighed, der kun fængsler som Oplosningen paa en Gaade; da er Forventningen en indsmigrende Higen, der ikke har raadført sig med Alvoren om Opfyldelsens forskjellige Afgjørelse; thi jo dybere Alvoren fatter Adskillelsens Angest, naar denne dog ikke tilintetgjør Ansvaret og tvinger Sjelen til ligesom at gjøre Opbud, desto sandere er Forventningen.

Forventningens Følge er da en dobbelt; men lader os denne Gang blive staaende ved Overveielsen af den Følge, som angaaer det nærværende Liv, lader os i Overveielsen bestandigen have de forelæste apostoliske Ord for Øie, medens Tanken hviler sig paa Tilkommelsens bekymrede og mægtige Vidne, Apostelen Paulus; og saaledes lader os tale om:

Forventningen af en evig Salighed med Hensyn til denne Forventnings Betydning for det nærværende Liv.

Forventningen af en evig Salighed skal hjælpe et Menneske til at forstaae sig selv i Timeligheden. Ofte priser man og med Føie Erfaringens prøvede Blik, at det ganske anderledes formaaer at hjælpe En til Rette i Livet end Ungdommens, der er i Indbildningens Tjeneste, skuffet af Sjelebedrag, klartskuende paa Afstand, medens dog dets bedragerske andet Syn ikke udholder Iagttagelsens Eftersyn. I Modsætning til Ungdommens Overilelse er det da Erfaringens Fortrin, at den er stærk i den stykkevise Betragtning. Netop derfor er den vigtig som Veileder i Livet; thi Livet i Timeligheden er stykkeviist og som en mørk Tale, hvilken forstaaes bedst, naar den forstaaes lidt efter lidt. Erfaringens Fortrin er det, at den altid har et Maal, hvormed den maaler, et Maal, hvortil den stræber, og idet den inddeler Endelighedens Udstrækning, veed den bestandigt at udmaale det Enkelte, og idet den gaaer ud fra det Visse, beregner den det Uvisse. Den veed at gjøre Overslag, at bestemme Veiens Længde og Tiden, den har en Maalestok for Kraften og Udholdenheden, for Modstanden, for Farer og Besværligheder, og alt eftersom Livet griber begunstigende eller forstyrrende ind, veed den at hjælpe sig; bliver ikke let overrumplet, og selv om den gjør det, samler den sig snart og maaler atter. Saaledes gaaer maaskee mangt et Menneskeliv hen, virksomt i Timelighedens Tjeneste, men tilhører ogsaa ganske Timeligheden. Hvis derimod et Menneskes Sjel er forventende en evig Salighed, da vil denne Forventning vel et Øieblik forstyrre ham, den vil bringe ham til at forsmaae Erfaringen, da dens Maal er ham for ringe, dens Maalestok er ham for lille. Men Ungdommens Fremfarenhed og Indbildningens Kæmpeskridt ville heller ei hjælpe ham, og dog kan han ikke være uden Maal og Maalestok; thi et Liv uden dette er trøstesløst og forvirret. Dog Den, der kun har Timelighedens Maalestok, han gaaer under med Timeligheden, og holder maaskee end ikke ud med denne. Om Ens Liv end gaaer stille og fredeligere hen, der kan dog indtræde Begivenheder, hvilke Erfaringen ikke udtømmer. Hænder dette ham, da er han Fortvivlelsens Bytte. Og paa den anden Side, lykkes det ham end at slippe igjennem Livet, uden at nogen saadan Tilskikkelse gjør Indsigelse mod hans Beregning, da er han,

---

stykkeviist og som en mørk Tale] 1. Cor. 13, 12.

hvis han intet Høiere lærte i Livet, dog et Timelighedens Barn, for hvem det Evige ikke er. Vedligeholder derimod et Menneske hiin Forventning i sin Sjel, da har han et Maal som altid er gyldigt, en Maalestok som altid er gyldig og gyldig i sig selv; ved dette Maal og ved denne Maalestok skal han altid forstaae sig selv i Timeligheden. Som Lykke og Medgang, Menneskenes Gunst, Seier og Vinding ikke skal franarre ham hans Maal og give ham Forfængelighedens falske Maal deristeden, og lære ham vildt at glæde sig som den der ikke har Haab, saa skal heller ei Sorg og Lidelses Falskmaal lære ham at sørge fortvivlet som Den, der ikke har Haab.

»Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.« Disse ere Apostelens Ord, som vi have forelæst. M. T., dersom Du aldrig havde hørt Paulus' Navn nævne, dersom dette Navn saa langtfra at være, hvad det er blevet Dig fra Din tidligste Barndom, ærværdigt og helligt, var Dig ubekjendt, tænk Dig dette, og tænk Dig da, at disse Ord bleve Dig forelagte med den Anmodning, deraf at slutte, hvorledes vel den Mands Lod maatte have været, der kunde give Livet paa Jorden og Saligheden hisset et saadant Vidnesbyrd. Du vilde da vel prøve Ordene, Du vilde lade dem lyde sammen med Andres Vidnesbyrd om Livets Nød og Evighedens Herlighed, og da vilde Du vel slutte, at denne Mand havde levet temmelig stille og uforstyrret i hæderlig Ubemærkethed, fjernet fra Livets store Afgjørelser, vel ikke ganske uden Fortrolighed med den Lidelsernes forborgne Viisdom, der er for de Indviede, men dog heller ei forsøgt i den yderste Prøve, i jordisk Nøds, i sjelelig Anfægtelses Livsfare. Dersom det forlangtes af Dig, at ombytte dette Udsagn med et lignende, da vilde Du maaskee benytte et ikke ubekjendt Vers, hvilket vi dog ikke her kunne anføre, da det er i et fremmedt Sprog; men de lykkeligt valgte Ords skjønne Mening er omtrent denne: at Jorden er skjøn nok som Bedested for Den, der venter en Evighed, men ikke skjøn nok til derover at glemme, at man dog kun er underveis. Og denne Udvikling vilde vel tilfredsstille Dig selv og de Andre — tænk Dig, at der i samme Øieblik traadte en Mand til, som sagde: disse Ord ere af Apostelen Paulus, og som nu fortalte Dig, hvad vel Ingen behøver at fortælle Dig, at denne Mand var bleven standset paa Forargelsens Vei, og altsaa vel var forsøgt i Sjelens Livsfarer; at han har været henrykket i den tredie Himmel, og altsaa vel fristet til at fatte Afsmag for Jordlivet; at han har vidnet med en Begeistring, saa han syntes

Tilhørerne en Rasende; at han i 40 Aar omtumledes i Verden, uden vist Sted, fredløs og priisgiven, Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, udskudt af Verden, i Livsfare, i Hunger, i Nøgenhed, i Fængsel, og at han endeligen blev henrettet som en Forbryder — vilde Du da ikke studse, vilde det ikke svimle for Dig, fordi Din Maalestok ikke kunde frembringe et saadant Forhold! Lad Ungdommen forsøge sig derpaa! Ja Ungdommen er hurtigt tilskyndet til Beundring, og dens Begreb ikke mindre hurtigt; naar den faaer et rundt Tal, da er den snart ved Maalet, og iilsom til at lægge sammen. Om den end begeistres ved Tanken om Paulus, o. dens Begeistring forstaaer ham ikke, og bedrager kun sig selv. Lad Erfaringen stave sig frem, den vilde vel sige: et saadant Liv er jo en evig Trængsel, ikke til at udholde — en evig Trængsel, er dette den oplysende Fortolkning til Textens Ord: vor Trængsel som er stakket og let? Og dog var vel Paulus ikke uden Maal og ikke uden Maalestok, thi Evigheden var hans Maal, og dens Salighed hans Maalestok. Naar da Trængselens Uveirssky begyndte at staae stille og true med Forfærdelse, naar Sjelen vilde forsmægte af Frygt og angstfuld Forventning, da tænker jeg, hvis vi tør tale saaledes, da tog han Maalestokken, prøvede sig frem, og see, Trængselen var stakket og let. Naar Menigheden foer vild, naar falsk Lærdom og menneskelig Ustadighed sammenfygede Meninger, saa Sandhedens Vei blev ufremkommelig, og der intet Maal var, da var Himlen hans Maal. Naar han selv sidder i Fængsel, naar Vildfarelsen voxer og trives, medens han Intet formaaer, naar hans Virksomheds Maal er Erfaringen en Daarskab, fordi det gaaer tilbage, da er Himlen hans Maal. Naar Lidelsens Grad berøver Sjelen Fatning, da tænker jeg, da tager han sin Maalestok frem, og see, den bliver stakket og let, medens den vel var bleven ikke til at udholde, hvis han havde søgt Veiledning hos menneskelige Trøstegrunde. Naar Livets Byrde hviler tungt paa ham, naar Tanken lægger de forbigangne Dages Byrde dertil, og han næsten segner under Vægten, naar Erfaringen for længst har opgivet Modet og er villig til at erklære ham for »den Elendigste blandt Mennesker« (1 Cor. XV, 19), naar selv den ellers Gudhengivne ingen anden Trøst har end »det Ønske, at hans Ulykker alle tilsammen maae lægges paa Vægtskaalen for at veies (Job VI., 2), ingen anden Lindring end det at vide, hvor tung Byrden er: da veier Paulus paa den, og see, den bliver let; thi Himlens Salighed er en over al

---

en Rasende] Festus' Ord til Paulus. Ap. Gj. 26, 24.

Maade stor og evig Vægt af Salighed, og han var kun da den Elendigste, naar han »haabede alene for dette Liv« (1. Cor. XV., 19). Erfaringen forstaaer sig jo paa Maal og Vægt, men hvad formaaer den; den formaaer neppe engang at løfte de apostoliske Lidelser for at lægge dem paa Vægtskaalen, men Paulus forstaaer, at Himlens Salighed har en evig Overvægt. Erfaringen veed jo at trøste paa mange Maader, men over al Maade veed kun Himlens Salighed at trøste. Erfaringen veed jo længe at hitte paa Glæde for den Bekymrede, men en Glæde over al Forstand kjender den, som naturligt er, ikke. Erfaringen kjender alle det menneskelige Hjertes mange Paafund, men en Fryd, der ikke opkom i noget Menneskes Hjerte, kjender den ikke. Og dog er det Liv, som er uden Maal og Maalestok, trøstesløst og forvirret, og dog er det Liv, hvis Erfaring ikke endte med at sande, at Erfaringen ikke strækker til, kun et Løb paa det Uvisse, der fortabes i Vildsporet, en Fegten i Luften, som Vinden henveirer, en Skrift i Sandet, hvilken Havet udsletter. Den, der har erfaret dette, han vil vel søge et Maal, der altid er gyldigt, en Maalestok, der altid er gyldig. Og Forventningen af en evig Salighed er en Tilflugt i Nøden, en Fæstning, Livet ikke kan indtage med sin Storm, en Anviisning, hvilken Nød og Lidelser ikke kan udslette; og Samlivet med denne Forestilling nærer et Menneske stærkere end Moderens Melk det diende Barn, og fra denne Forestilling vender han atter styrket tilbage, meest styrket netop da, naar hans Stræben ikke er at vænne sig fra, men vænne sig til denne Næring.

Naar Livets Fordring overskrider Erfaringens Forstand, da er Livet forvirret og trøstesløst, hvis ikke Forventningen af en evig Salighed ordner og beroliger. Naar det fordres af den rige Yngling, at han skal gaae hen og sælge alt sit Gods og give det til de Fattige, da veed Erfaringen ikke at hjælpe; thi en Deel deraf er jo ikke Fordringen. Og dersom der var Den, af hvem det ikke fordredes, at han skulde sælge Alt for at vorde fuldkommen, da hans Besiddelse var af den Beskaffenhed, at neppe Nogen vilde afkjøbe ham den, hvad veed Erfaringen saa? Og Den der ikke behøver først at skulle begrave de Døde, fordi de forlængst ere begravne, men Sorgen kun forøget med Aarene, hvad Erstatning har Erfaringen for ham, hvis det ikke trøster ham, at der jo altid fødes flere end der døer? Og dersom der gives en eensom Smerte,

---

opkom i noget Menneskes Hjerte] 1. Cor. 2, 9. den rige Yngling] Matth. 19, 21.

som jo nager dybest; fremmed Erfaring skal ikke trøste den, thi den hører jo ikke Skriget, og selv om det hørtes, man skal ikke altid kunne bedømme Smertens Størrelse efter Skrigets; den egne Erfaring skal ikke hjælpe den, thi derfor var det jo Skriget forstummede, fordi Smerten ikke blev forstaaet. Og Den hvis Mund var bunden som end ikke Oxens er det, naar den dog tærsker Sæd til Andre; og Den hvis Sjæl var bekymret, om han end glædede Andre; og Den »hvis Læbers Gadedør var lukket« (Præd. XII, 4), om han end vidste, at hans Ord vilde flokke Mængdens Nysgjerrighed om ham, men neppe vinde ham Smertens Deeltagelse — hvorledes vil Erfaringen trøste ham? Men Forventningen af en evig Salighed trøster over al Maade. Der er en Taarernes Pagt med Gud, og denne Pagt sees ikke, høres ikke uden af Den, som skuer i Løndom og forstaaer langtfra, men den er i Pagt med Saligheden hos den Gud, der skal aftørre Taarerne. Og der er et Lidelsernes Samfund med Gud, hvis Hemmelighed er Forvisningen om en evig Salighed i Fortrolighed med Gud. — En evig Salighed hisset; m. T., spørger Du, hvori den bestaaer, og hvad den skal bringe? Er det Dig ikke nok at den allerede her formaaer at gjøre Trængselen stakket og let, at den formaaer at sammenføie Din bekymrede Sjel med Glædens Inderlighed, uadskilleligt som Alt, hvad Gud har sammenføiet, frugtbart, som den Pagt, Gud selv velsigner?

Forventningen af en evig Salighed skal forlige ethvert Menneske med sin Næste, med sin Ven, og med sin Fjende i Forstaaelse af det Væsentlige. Barnet vil have Alt, hvad det seer, og Ungdommen er ikke stort bedre, vil at Alt skal rette sig efter den, og hele Verden føie dens Ønsker; men Erfaringen veed at skifte og dele, skiller mellem Mit og Dit, giver Keiseren hvad Keiserens er, Næsten hvad hans er, Fjenden hvad ham tilkommer, og bevarer sit Eget. Derfor prise vi Erfaringen, at den saaledes ordner Livet, der i Timelighedens Land gaaer hen i idel Vexelvirkning. Saaledes benyttes maaskee mangt et Menneskeliv, udtrættet, indtil det ender med Timeligheden. Men gaaer det saaledes hen, da er et saadant Liv ogsaa kun kummerligt, hvormeget det end opsminkes; smaaligt, hvad enten det var beskæftiget med Millioner eller med Penninge; ynkværdigt som Barndommens Leeg, hvis den skulde være Alvor. Tegner det til, at Menneskenes Liv vil gaae saaledes hen, da er det allerede en Lykke, om Nød og Fare afbryder denne eensformige Tryghed, i hvilken det Bedre og Ædlere synker i Dvale som ved en Fortryllelse. Naar den fælleds Fare staaer for Alles Dør, naar den almindelige Ulykke lærer

Menneskene Sammenhold og indprenter dem Forsonlighed, da er det vel seet, hvorledes de forligedes i Forstaaelsen af det Samme, og hvorledes denne Forligelse gavnede de Forenede og gavnede den Enkelte. Men naar Faren er ophørt og Ulykken dragen over, da vender man kun altfor snart tilbage til den gamle Leveviis, og den ved Nøden fremtvungne Forligelse bærer stundom i sig Spiren til en dybere Adskillelse, end den var, som ophævedes. Og om end hiin Forligelse kaster en forskjønnende Glands over et Afsnit af de Enkeltes Liv, da tilhører den dog egentligen ikke dem, men Betragtningen og Betragteren, der arver den, indtil ogsaa Fortællingen derom er glemt. Om det da end er skjønt at see derpaa, et saadant Liv er Timelighedens, er Timelighedens Frugt men ogsaa Timelighedens Bytte, og det Høieste, man kan sige derom, er, at det var et skjønt Øieblik. Men dette Timelighedens skjønne Øieblik er dog i Sammenligning med Evigheden kun som det uægte Metals korte Sølvblink. Den derimod, hvis Sjel er forventende en evig Salighed, han har altid nærværende hos sig Det, der ved sig selv er gyldigt, og mod hvilket alt det Smaalige viser sig som det Smaalige; han er bestandigen paavirket af Det, hvis Eftertragten ikke bringer ham i Strid med Nogen eller med noget Jordisk, hvis Besiddelse ikke udelukker nogen Anden. Det Jordiske kan han nemlig tabe, og hvis han taber det paa den rette Maade, da skal Tabet gjøre det Vanskelige lettere, at en Kameel gaaer igjennem et Naaleøie; og udelukke Nogen skal han ikke ville, hvis han selv ret er bekymret.

»Idet vi ikke ansee de synlige Ting, men de usynlige; thi de synlige ere timelige, men de usynlige ere evige.« Disse ere Apostelens Ord, hvilke vi have forelæst; og saaledes maa vel ogsaa Fremgangsmaaden være. Medens man ellers lader Himlens Salighed staae hen for hvad den nu engang kan være, var det vel bedre, at gjøre saaledes ved de jordiske og timelige Ting, lade dem gaae for hvad de ere, og ikke ansee dem. Thi Den, der anseer det Timelige, han skal vel efterhaanden gjøres uduelig til at agte det Evige, og Den, i hvis Øine det Jordiske bliver anseeligt, han skal vel efterhaanden tabe Evne til at skatte det Himmelske. Men de synlige Ting ere timelige; og det Timelige er ikke blot forgængeligt, men er ueens med sig selv, og derfor maa det opløses og kan ikke bestaae. Derfor volder Skatten den Gjerrige Smerte medens han samler den, Smerte medens han besidder den, Smerte naar

---

at en Kameel gaaer gjennem et Naaleøie] Matth. 19, 24.

han skal forlade den; derfor adsplitter den Ødsle uden Glæde, hvad den Karrige gjemmer uden Glæde; derfor sprænger den nye Viin de gamle Læderflasker; derfor udsletter Glemsel de forfængelige Idrætter, ja selv den megen Møie og Kummer, ved hvilken et Menneske mener sig at blive betydningsfuld; derfor fortærer Tiden jordisk Kjærlighed og selv det Had, der, afmægtigt som det er, vil trodse sig ind i Evigheden. Men Den, der vender sig bort fra det Timelige til det Evige og er bekymret om sin Salighed, han er forligt med sig selv og forligt med Alle; thi det Evige er altid enigt med sig selv, og dets Enighed udelukker kun hvad der udelukker sig selv.

Dog »bekymret om sin Salighed« — er denne Forventning ikke en ny Byrde man paatager sig, istedenfor at være det evige Lægemiddel, der heldbreder al Sygdom, selv naar den er til Døden? Stundom valgte Menneskene vel en anden Art af Vished end denne Bekymringens. De angave enkelte Kjendetegn, opstillede Betingelser, og ved disses Hjælp vare de forvissede om Saligheden, som man er forvisset om, at det er til, man holder i sin Haand. De mærkede ikke, at denne timelige Forvisning netop var Skuffelsen; de mærkede ikke, at »de hang Evigheden i en Spindelvæv;« de mærkede ikke, at det var en Fugl i deres Haand, de havde fanget, en Fugl, der vilde til at flyve. Men medens de over den megen Vished mere og mere forskærtsede Himlens Salighed, vandt de — Ret til at lade Bestemmelserne være afgjørende for Andre, Ret til at udelukke Andre. Lad dem beholde denne Ret; det var jo dog i Sandhed den sørgeligste Misforstaaelse, om et Menneske i sin Iver for at udelukke Andre dyssedes saaledes, at han end ikke drømte om, selv at være udelukket. Hvad Under da, at Timeligheden atter blev lyst i Hævd, at Had og Vrede, og jordisk Forkjærlighed, og verdslige Hensyn atter trængte sig ind i Evigheden til at gjøre den ueens med sig selv og splidagtig! Hvo forfærdes ikke over en saadan Forvendthed, jeg for min Deel har altid forgjæves søgt at forstaae den!

Men lader os dog alvorligen betænke denne Sag; thi Himlens Salighed er og bliver dog den Afgjørelse, der afgjør Alt; ja selv om Bekymringen ikke skaffede et Menneske den ydmyge Indgang, det er dog værd at beflitte sig paa den, at der maa være et Inderste, et Helligste i Sjelen, hvor Bevidstheden trækker sig tilbage, lader Verden fare, slutter sig i sig selv, forliger sig med sig

---

den nye Viin] Matth. 9, 17.

selv, og derved med Livets Forskjelligheder, et Indelukke, hvor Endelighedens Tanker, forsaavidt de formasteligen ogsaa ville trænge sig herind, findes hver Morgen nedstyrtede som Dagons Billede for Foden af Pagtens Ark, for den Bekymrings Ophøiethed der ene er bekymret om det i sig Gyldige, hvad den Forventning ikke er, der triumpherende vil drage ind i Himlen, og at dens festlige Indtog skal være afgjørende for Andre.

Forsaavidt hiin sørgelige Misforstand, »der blev et Rov for verdslig Viisdom« (Colos. II, 8), laae i, at den knyttede Himlens Salighed til endelige Betingelser, kunde det maaskee atter ved en Misforstaaelse synes, at den Letsindighed, den sorgløse Dumdristighed, der ikke besværes af nogen Betingelse, var at foretrække. Imidlertid er dette saare langt fra, og vi bleve jo enige om, at Enhver, der ingen Bekymring har, eengang for alle er udelukket fra at betænke en Sag, til hvis Overveielse kun Bekymringen aabner Adgang. Hiin Misforstand var da ikke, at man antog Betingelser, men at Bekymringen for at udfinde disse blev saa hurtigen beroliget, at den Enkelte endog vandt Tid og Leilighed og Sind til at afgjøre Spørgsmaalet for Andres Vedkommende. Og dog saasnart Bekymringen ophører, er den Enkelte, hvem dette hænder, udelukket fra Overveielsen. Den der derimod i Sandhed er bekymret, han fatter vel, at der maa være en Betingelse, men denne vil han aldrig endeligen kunne udgrunde; thi en endelig Udgrunden vil Bekymringen forhindre. Selv naar han har tænkt meest derover, maa han dog tilstaae, at han ikke paa endelig Maade kan afgjøre, hvilke Betingelserne ere; thi Bekymringen tager netop Endeligheden fra ham. I Alt, hvad han udfinder, vil der være en Uvished tilbage, og denne Uvished nærer Bekymringen, og Bekymringen nærer Uvisheden. Denne Uvished kan udtrykkes saaledes, at han forventer den evige Salighed af Guds Naade. Men Guds Naade forventer han igjen ikke i Kraft af nogen endelig Betingelse; thi da er den ikke Naade, og da vil ogsaa snart Bekymringen forvandle sig til jordisk Tryghed. Hvis han nu saaledes bestandigen er bekymret, men ogsaa bestandigen frelst i Naaden; hvis han indseer, at det, at Bekymringen ophørte, var et sørgeligt Tegn, hvorledes skulde han da nogensinde faae forfængelig Sikkerhed nok til at afgjøre dette Spørgsmaal for en Anden?

Dog sæt ogsaa, at der vare visse Betingelser, hvilke man nøiagtigen kunde angive i Ord, og efter hvilke den iagttagende Tanke

---

Dagons Billede] 1. Sam. 5, 3—4.

kunde prøve, hvorledes den Enkeltes Tilstand var, hvorledes skulde han dog, hvis han atter var bekymret, og hvis han ikke er det, da tager han jo Alt forfængeligt, hvorledes skulde han da nogensinde med endelig Vished kunne afgjøre, om disse Betingelser vare tilstede hos ham? Disse Betingelser være nu Gjerninger, bestemte Forestillinger, Stemninger, hvo kjender dog sig selv saa nøie, at han paa sit eget Ansvar turde borge sig for, at disse vare tilstede hos ham netop saaledes som de skulde være, ikke uægte Børn af tvivlsom Herkomst! Hvo kunde gjøre det, hvis han i Sandhed var bekymret, og hvo maatte ikke, hvis han for Alvor vilde betænke det, i Sandhed blive bekymret! Men er der saaledes bestandigen en Uvished tilbage i hans Sjel, formedelst hvilken han tyer til en Naade, hvorledes skulde det falde ham ind at ville afgjøre det om Andre; thi førend man begynder derpaa maa man jo dog først have sig selv ganske sikker. Men Den, der ved en Naade er ganske sikker, hvad vi jo ville ønske den Enkelte, han er, menneskeligt talt, aldeles usikker.

Lader os et Øieblik tale i et Billede, og ved Billedets Ufuldkommenhed vende Opmærksomheden hen paa det evigt Gyldige, hvorom vi tale. Der findes stundom i Krigshæren en lille udvalgt Flok, der kaldes den udødelige Skare, og det ansees af Krigeren for en stor Hæder at optages i den. Sæt nu, der var et Menneske (vi vide det jo vel, at dette var en sørgelig Forvildelse, der vel aldrig er forekommen, og gid aldrig nogen lignende Forvildelse maatte forekomme), hvem Optagelsen i denne Skare beskæftigede ligesaa meget, som det at arve Himlens Salighed bør bekymre Enhver. Betingelserne vare tilstrækkeligen bekjendte; der fordredes Udmærkelse i Krig, men tillige et vist Ydre, en bestemt Væxt, Skabning o. s. v. Han vilde da prøve om alt dette passede paa ham, ikke i Almindelighed, ikke skjødesløst, thi dertil var han for bekymret, og han vidste, at blot der manglede det Mindste, blev han ikke optagen. Og dette, om der manglede Noget, eller om Alt var tilstede i det rette Forhold, skulde Hærføreren afgjøre ved sit Skjøn. Ved sit Skjøn; thi alle Betingelser kunde jo være tilstede enkeltviis, men frembragte ikke i Forening den ædle Overeensstemmelse, der betingede Optagelsen. Dette Skjøn tænker jeg skulde vel blive ham Bekymringens Uro. Sæt imidlertid, at han vidste sig fuldkommen sikkret, men vi glemme ikke, at han var ligesaa bekymret for

---

den udødelige Skare: Herodot fortæller (VII, 84), at der i Xerxes' Hær var en Afdeling paa 10,000 Mand, der kaldtes »de udødelige«.

denne Optagelse, som det bør sig et Menneske at være bekymret om Himlens Salighed. Der stod endnu en Vanskelighed tilbage. Optagelsen kunde ikke skee i samme Øieblik, han maatte vente nogle Dage. Hvad kunde der ikke hænde i disse Dage? Og om end disse vare forløbne uden noget Uheld, selv i det Øieblik han traadte ind i Hærførerens Pallads, han kunde jo snuble — mon en Saadan vilde have Tid og Leilighed og Sind til at gaae omkring og betragte de andre Mennesker, for at see, om de egnede sig til at optages i hiin Skare? Mon han ikke med dyb Bekymring vilde fatte, at det, at have været ganske nær ved at vorde optagen, endnu er en Udelukkelse? Vilde han ikke med dyb Bekymring fatte dette, hvis han var ligesaa bekymret om Optagelsen i hiin Skare, som ethvert Menneske bør være bekymret om at arve Himlens Salighed?

Dog om end et Menneske kjendte Betingelserne, indtil Punkt og Prikke, og fattede, at de utvivlsomt passede paa ham (lader os antage dette) — saa var der jo for ham Tid og Leilighed og Sindsro til at afgjøre Spørgsmaalet for Andre. Hvorledes? Er da Himlens Salighed ikke saa stort et Gode, at det ingen Tilvæxt behøver ved noget udvortes Forhold? Den, der besidder Saligheden, han kan jo dog hverken ønske at blive mere salig ved nogen uvedkommende Tanke, eller ønske at forstyrres af nogen uvedkommende Tanke. Naar da et Menneske, der mener sig sin Salighed sikkret, desuagtet betænker noget Saadant, da viser det netop, at han ikke betænker Saligheden; og denne anden Tanke gjør vel, ligesom Bevidstheden om den gode Gjerning gjør at man har Lønnen borte, gjør vel at man har Saligheden borte. At udelukke Nogen skulde da vel neppe Den ønske, der selv var bekymret; men skulde han maaskee, som det stundom høres, være medlidende nok, til at ønske en Anden optagen? O, spar Din Medlidenhed til en bedre Leilighed, og hvis Du da kan gjøre noget for et Menneske, da gjøre Du det, beskæmmet som det sømmer sig, thi vi ere alle unyttige Tjenere, og selv vore Velgjerninger ere dog kun menneskelige Paafund, skrøbelige og meget tvetydige, men Himlens Salighed faaer ethvert Menneske kun af Guds Naade og Barmhjertighed, og denne er ethvert Menneske lige nær, saaledes nemlig, at det er en Sag mellem Gud og ham; og ingen Trediemand, der selv blev tagen til Naade, forspilde denne ved ubeføiet Indblanden. Om der da var et Menneske, hvad jeg sandeligen ikke har erfaret, der for-

---

har Lønnen borte] smlgn. Matth. 6, 2.

bittrede mig mit Liv tidlig og sildig, og kun tænkte mig Alt til det Onde, skulde det kunne forstyrre min Salighed, om han ogsaa blev salig; eller skulde jeg være forfængelig nok til at ville forhjælpe ham dertil ved min Medlidenhed! O, Bekymringen om en evig Salighed, den vender Sindet af fra alle utidige Betænkninger! Om der var den, der havde baaret Dagens Møie og Hede, og om jeg blev kaldet ved den ellevte Time, og vor Løn blev den samme; mon det skulde kunne forstyrre ham, naar han betænkte, at Lønnen er en evig Salighed? Han havde jo rigeligen og i Overflod, fik ikke mere derved, at jeg blev udelukket. Og om det var en retfærdig Mand, der fra sin Ungdom havde bevaret Budene og gjennem et langt Liv forventet Himlens Salighed (hvilket sandeligen er et sjelden hæderligt Eftermæle), og jeg var en Røver, der »endnu idag,« altsaa i samme Øieblik, kom ligesaavidt som han; mon det skulde kunne forstyrre ham? Ja dersom jeg vilde mene, at det var paa Grund af min Retfærdighed, da vilde det vel oprøre ham og oprøre Himlen selv, saa den atter stødte mig ud; men naar jeg nu er villig til med Iagttagelse af alle Formler og uden nogen Forbeholdenhed at tilstaae, at det var Naade; mon da hiin retfærdige Mand vilde vedblive at være saa ubillig, ikke imod mig, thi jeg var jo sluppen ind — men mod sig selv ved at beholde Vreden? Og dersom det var, ikke hvad man i den ædlere Stiil kalder saa, men hvad man i simpel og daglig Tale kalder ret et eenfoldigt Menneske, og Du derimod, m. T., var en Viis, der dybsindigen spurgte, hvad er Sandhed, og rastløst grundede derover med Lykke og med Evne; — mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligesaa salig som Du, og Himlens uendelige Salighed gjorde Eder begge Lige. Ja naar Du engang døer, da vil der være Forskjel, da skal det siges og siges med Føie, at Videnskaben sørger, og dens Dyrkere begræde Tabet, og Din Jordefærd skal være forskjellig, thi det er en skjøn Skik, at Menneskene klæde den Døde i hans bedste Dragt, men Spørgsmaalet er dog, om Døden ikke klæder ham af igjen. Og dersom det var, hvad man saaledes kalder en Mand, en Mand, der havde levet glad med sin Hustru og avlet Børn med hende i nøisomme Kaar, og ladet sit Hjerte frydes med andre Mænd, men sjelden er bleven bevæget af de Tanker, der havde ladet Dig om Dagen glemme Alt, og holdt Søvnen borte fra Dig om Natten; mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligesaa salig som Du. O, »dersom Gud i sin

---

dersom Gud i sin Høire osv.] Lessing i »Eine Duplik«. 1778 (se Sämmtliche Schriften. Hrsg. v. K. Lachmann. 3. Aufl. XIII, 24) smlgn Afsl. Efterskrift. 2 D. 1. Afsn. Cap. 2, 4.

Høire holdt al Sandhed, og i sin Venstre den evige Stræben« . . . nei, dersom Gud i sin Høire holdt Saligheden, i sin Venstre tillige den Bekymring, der var bleven Dit Livs Indhold, vilde Du ikke selv vælge den Venstre, om Du dog blev som den, der valgte den Høire? En Lighed maa der jo dog være, og hvad er vel trøstesløsere end den Lighed til hvilken stundom Menneskene flygte hen, Dødens Lighed, der gjør Alle lige fattige; og hvad er vel saligere end den Lighed, der gjør Alle lige salige?

Er dette ikke saaledes, m. T., og derfor sagde Du vel til Din Gud hos Dig selv: Fader i Himlene, naar jeg vil betænke min Saligheds Sag, da tager jeg ikke Regnskabet frem; thi jeg veed vel, at jeg ikke kan svare een til tusind, og jeg veed vel, at Petrus stod sikkrere paa Havets Bølge end Den, der mod Dig staaer paa sin Ret. Og ikke vil jeg bygge min Salighed paa nogen Gjerning, ikke paa den bedste, jeg kan have gjort, thi kun Du veed, om det var en god Gjerning; og ikke paa den bedste, jeg kunde gjøre, thi kun Du veed, om det vorder en god Gjerning. Bevar da min Sjel for den Smaalighed, der vil forringe Dig og Din Gave, forringe mig selv ved at gjøre mig større end Nogen; frels mit Sind fra den Grublen, der vil udgrunde, hvad ikke er givet at forstaae; udriv min Tanke fra den Spidsfindighed, der lumskeligen tager det Bedste og giver mig det Ringere. Hvad jeg gjorde som Barn let og naturligt, at jeg troede uden at forstaae; hvad jeg senere har gjort, har gjort, det veed jeg, har troet et Menneske imod Forstanden; hvad jeg vil vedblive at gjøre, om det end prises større at være klog end at troe; hvad jeg vil beflitte mig paa af al Magt, at ikke Forstandens Herlighed skal bedaare mig og lade mig tage Skade paa min Sjel; skulde jeg ikke ville gjøre det mod Dig, skulde jeg ikke, da jeg dog Intet selv formaaer, ønske Bekymring og Tillid og Frimodighed til at troe Dig, og til i denne Tro at forvente Din Salighed!

Petrus . . paa Havets Bølge] Matth. 14, 29—30.

Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Joh. Evang. III, 30. **Denne min Glæde er fuldkommen. Ham bør det at voxe, mig at forringes.**

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er som gaaer ned? Men hvorfor gjør han det ikke? Den opgaaende Sol skinner jo for ham ligesom for alle de Andre, ja skinner maaskee meest straalende i hans Øine, netop fordi dens Glands fordunklende fremskynder Nedgangen. Dersom et Menneske for Alvor kunde spørge saaledes, da maatte han vel være saa ung, at han slet ikke forstod, hvorom Talen var; eller saa uerfaren, at han bedrog sig selv ved et overordentligt og indbildt Forskud paa den Høimodighed, med hvilken han vilde fuldkomme det Store i Livet; eller det maatte være en Mand, der søgte at hærde sin Sjæl, ligesom Andre hærde deres Legemer til en uskjøn og daarlig Haardførhed; eller endeligen en Mand, der benyttede Forstandens Forhærdelse, og dens Slutningers kolde Urokkelighed til at spotte Menneskene, brugte mod dem hvad han ikke brugte mod sig selv, prædikede dem denne Viisdom til Belærelse, medens han dog selv ikke troede paa den, ja endog under Prædikenen holdt en Bagdør aaben, gjennem hvilken den skjulte Forfængelighed liig hiin berygtede Qvinde lukkede Forfængelighedens Speidere ind (Jac. II, 25). Enhver Anden vilde vel forstaae, hvorom Talen var, og sande, at Selverkjendelse er en vanskelig Sag; thi medens man saa let forstaaer den øvrige Verden, forandres pludselig Forstaaelsen saa be-

tydeligen, naar man selv er den Paagjeldende. Dette skulde man aldrig glemme; og ligesom Barnet bruger Pegepinden, for ikke at oversee det enkelte Bogstav, saa skulde man, hvis Livet skal faae dybere Betydning, ikke vænne sig til at forstaae Alt i Almindelighed, ikke haste med at ville forstaae Alt, men taalmodigen see efter Pegepinden, der bestandigen viser paa En selv. Og om det end i enhver anden Forstand kun var et billedligt Udtryk, at man seer Guds Finger i Livet, da forstaaer Den det ret egentligen, der er bekymret om sig selv; thi al dybere og inderligere Selverkjendelse er under guddommelig Veiledning, og seer bestandigen den Guds Finger, der peger paa ham. Naar man overseer et Bogstav, saa bliver hele Ordet forvirret, og dog er denne Forvirring Intet i Sammenligning med den, der fremkommer naar et Menneske i at forstaae hele Menneskelivet og Slægtens Historie springer eet Menneske over — sig selv; thi det enkelte Menneske er jo ikke som det enkelte Bogstav, en i og for sig intetsigende Deel af Ordet, men er hele Ordet. Og dog skeer dette saa ofte, og derfor læres der saa lidet af Livet. Selv det Menneske, der lever meest forborgent og glemt, skal have rigelig Overflod af Exempel, Formaning, Advarsel og Optugtelse, naar han blot ikke undviger den Finger, som peger paa ham; thi den simplest sammensatte Solskive angiver nøiagtigen Klokkeslettet, naar blot Solens Straale faaer Lov at falde derpaa.

Hvor ofte er ikke saaledes hiint gamle Ord gjentaget i Verden, anbragt paa rette Sted af Betragteren; men hvor sjeldent er det forstaaet itide, og naar da endeligen Forstaaelsen kom og det var for silde, hvorledes lød den? Hvor let er det ikke ogsaa for den Enkelte at unddrage sig Hentydningen, thi Ordet taler saa almindeligt! Men den almindelige Tale om almindelige Sandheder kan vel berige et Menneskes Hukommelse og udvikle hans Forstand, men er kun saare lidet til Gavn for ham, saalidet som det er til Gavn at have et Rustkammer fuldt af Vaaben, som dog ikke passe for En, naar man skal bruge dem. Og fremfor Alt er denne Almindelighed ikke til Opbyggelse; thi man opbygges aldrig i Almindelighed, ligesaalidet som et Huus opføres i Almindelighed. Først naar Ordet siges af den Rette, under de rette Forhold, paa den rette Maade, først da har Udsagnet gjort Alt hvad det formaaer for at veilede den Enkelte til oprigtigt at gjøre, hvad man ellers er snar nok til at gjøre: at henføre Alt til sig selv. Og om det end er forbudet i guddommelige og menneskelige Love, at begjære hvad Næstens er, Næstens Formaning er det aldrig forbudet at begjære, ei heller at benytte dens Veiledning. Saaledes er Alt her i

Orden; thi hvad vi have sagt, gjelder i fuld Maade om hiint forelæste Ord af Johannes den Døber, og Ingen gjøre sig Samvittighed af at tilegne sig Ordet.

Altsaa Johannes den Døber er det, som har sagt Ordet. I Judæas Ørken levede han, fjern fra den Forfængelighed, der kives om Hæderspladsen, fjern fra den Ustadighed, der opløfter og nedstyrter, jubler og korsfæster, saa fjern som hans Dragt var fra de bløde Klæder, og hans Væsen fra Rørets Bøielighed. Han var ikke Messias, ikke en af de gamle Propheter, ikke Propheten, han var Dens Røst som raaber i Ørkenen. Og han raabte i Ørkenen for at berede Den Veien, der skulde komme efter ham, hvis Skotvinge han ikke var værdig at løse. Dog var han selv ingen ringe Mand, »den største, der er født af Qvinder«, hans Herkomst vidunderlig, som Dens, hvis Tilkommelse han forkyndte, men Forskjellen atter her som den mellem det Vidunderlige, at en bedaget Qvinde vorder frugtbar, hvad der er mod Naturens Orden, og at en reen Jomfru føder ved Guds Kraft, hvad der er over Naturens Orden; thi er ikke allerede denne Forskjel en skjøn Antydning af Forskjellen mellem det Nedgaaende og det Opgaaende! Og han raabte i Ørkenen indtil Mængdens Opmærksomhed vakte Raadets Opmærksomhed, saa det skikkede Udsendinge til ham. Men han misforstod ikke sig selv, ikke sit Opholdssted i Eensomheden, ikke sin Kameelhaarskjortel, ikke sin Føde i Ørkenen, som skulde alt dette blot være et Middel for at bane ham selv Veien til Hæder og Værdighed i Folket. Nei, han var og han blev den Røst, som raaber i Ørkenen. Dette var hans Gjerning; selv følte han vel dens Betydning, men han vidste det jo og, at dens Betydning var at den skulde afskaffes og glemmes som Nattevægterens Raab, naar det er Alle vitterligt, at Dagen er frembrudt. Da gik Dens Sol op, hvis Morgenstjerne vakte de Vises Forundring; dens Herlighed skinnede og Ingen bedre end Johannes forstod, at dens Opgang var hans Sols Nedgang. Men han glædede sig derover, inderligen som Patriarcherne, der havde længtes efter Synet, oprigtigen som de Troende, for hvem den vedblev at skinne. Og dog vidste han, at den Handling, efter hvilken han nævnedes, skulde afskaffes, forsvinde som en Daab med Vand mod en Daab med Ild og den Hellig-Aand. Da kom Efterretningen til ham, at dette var skeet,

---

bløde Klæder . . . Rørets Bøielighed] Matth. 11, 7–8. Røst . . . Ørkenen. Matth. 3, 3. den største, der er født af Qvinder] Matth. 11, 11.

og hans Disciple mistrøstedes over, at Den, hvem Johannes havde givet Vidnesbyrdet, døbte og at Alle kom til ham; men Johannes svarede: denne min Glæde er fuldkommen; Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Hvad der hændte den Største, som er født af Qvinder, det Samme hændes ogsaa den Mindre; hvad der hænder i den eneste Afgjørelse, det hænder ogsaa i de mindre, og man gjør ingen vanhellig Brug af Ordet ved af det at lære at fatte sig i det egne Livs mindre Forhold; man neddrager ikke Ordet til en verdslig Viisdoms lave Egne, saa meget mere som man ikke ønsker at glemme, at man ogsaa da, naar man ved Ordet har hjulpet sig selv til Rette, har een Bekymring og een Glæde endnu; thi Enhver er jo og bør være deeltagende i hiin eneste Afgjørelses herlige Udgang. Om derfor end ikke Betragtningen dvæler ved hiin Begivenhed selv, saa kan den og Ordets Anvendelse dog være opbyggelig: ligesom Medhustruens Søn ikke var uden Abrahams Velsignelse, om han end ikke i udmærket Forstand var Forjættelsens Barn. Og kun den behøvede ikke den lettere Føde, der var saaledes fortabt i Glæde over Dens Herlighed, hvem det bør sig at voxe, at han slet ikke mærkede, endnu mindre bekymredes ved det Lignende, der hænder ham selv og Andre i de mindre Afgjørelser.

At Den, der engang herskede over Riger og Lande, har ophørt at regjere og maa see en Mægtigere indtage sin Plads; at Den, der engang hilsedes med Jubel, snart, ja saa snart som havde det Hele været en Drøm, hører den samme Jubel nævne et andet Navn; at Den, hvis bydende Skikkelse var kjendt af Alle, i næste Øieblik betragter sig selv med Usikkerhedens Angest, om han haver tabt Forstanden eller Verden Hukommelsen, saa den forvexler en Anden med ham; at den Mester, hvis Discipel endnu igaar sad ved hans Fod, idag maa bøie Skulderen under dennes Fremskriden; at den Kjøbmand, hvis Godhed satte Tjeneren i Vei, nu seer hans Vei betegne Velgjørerens Undergang; at den Pige, der engang fyldte den Elskedes hele Tanke, nu sidder og seer hans dristige Tragten efter et høiere Maal; at den Sanger, hvis Ord var paa Alles Læber, idag er glemt, og hans Sange mere end erstattede; at den Taler, hvis Ord gav Gjenlyd overalt, nu maa søge Ørkenens Eensomhed, hvis han ønsker Gjenlyd; at den Ungdoms-Ven, der drog i lige Aag med den Jævnlige, nu med Forbauselse seer Afstanden; at det

---

hans Disciple mistrøstedes] smlgn. Joh. 3, 26. Medhustruens Søn] Ismael, smlgn. 1. Mos. 17, 20.

ydmyge Huus, hvor Forældrene boede, hvor Vuggen stod i Ringhed, nu synker hen som en Erindring, der ikke indhenter den Mægtige — dette er skeet i Verden og det skeer, hvo veed det ikke? Og dog, hvor besynderligt; dersom Du lader Din Tanke dvæle ved de Udmærkede, hvis Ihukommelse Slægterne have bevaret, da skal Du finde Det høist forskjelligt, hvorved den Enkelte udmærkede sig; og Du skal igjen finde Flere, der ere udmærkede ved det Samme; men i hiint Udvalg synes Du ligesom at savne endnu een Plads, og dog er Savnet jo en Modsigelse; thi hvorledes skulde Den finde Plads i Erindringen, hvis Opgave det var at finde sig i — at være glemt? Men netop derfor er det af Vigtighed at betænke det med sig selv, og netop derfor er det saa skjønt at gjøre det, fordi ingen jordisk Løn vinker.

Saa lader os da nærmere overveie, hvilket Sindelag der er det rette, og betænke, hvad der jo er det Samme, hvorledes Johannes sagde hiint Ord: ham bør det at voxe, mig at forringes.

Johannes sagde det med ydmyg Selvfornægtelse. Saaledes forstod han strax fra Begyndelsen sin Sendelse i Verden, og saaledes var han paa en Maade strax fra Begyndelsen ifærd med at gaae ned, eller i det mindste i Fortrolighed med Tanken derom, da han jo ellers ved for stærkt at tildrage sig Mængdens Opmærksomhed eller fængsle den for længe netop vilde have gjort Veien vanskelig for Den, som skulde komme. Forsaavidt synes Døberens Liv at være af en egen Art, og ikke at kunne afgive Veiledning for Andre. Dog kan der jo ogsaa til en saadan Sendelse i de ringere Forhold findes det Tilsvarende. Der er mange Gange siden hine Dage født et Menneske, hvis Bestemmelse kun var at bane Vei, og som allerede tidligen maatte blive sig bevidst, at dette var hans Gjerning. Enhver Saadan er da strax fra Begyndelsen henviist til Selvfornægtelse, og skal ikke først opleve en Udmærkelse, der, jo længere den varer, desto lettere kommer til at bedaare Selvfornægtelsens frigjørende og løsende Magt i en Fortryllelse; men paa den anden Side har enhver Saadan heller ei i hele sit Liv, ikke i Ungdommens Haab, ikke i Manddommens Daad, havt den skjønne Tid, i hvilken Solen standser sin Gang, staaer stille, og endnu ikke gaaer ned. Vi ville ikke afgjøre, hvilket Liv der gjør den gode Strid lettest, men derom ere vi jo Alle enige, at ethvert Menneske bør stride den gode Strid, fra hvilken Ingen er udelukket; og dog er denne saa herlig, at hvis den kun eengang var forundt en forbi-

gangen Slægt under særlige Forhold, ja hvorledes skulde da ikke Misundelse og Mismod vide at skildre den? Forskjellen er omtrent den samme som den er med Hensyn til Tanken om Døden. Saasnart et Menneske fødes, begynder han at døe; men Forskjellen er den, at der gives enkelte Mennesker, med hvis Fødsel Tanken om Døden bliver til for dem, og er hos dem i Barndommens stille Fred og hos Ungdommens lette Sind; hvorimod Andre have en Tid, i hvilken denne Tanke ikke er hos dem, indtil, naar de Aar ere udløbne, der ganske vare Livets, Tanken om Døden møder dem paa deres Vei. Hvo vilde nu afgjøre, hvilket Liv der var det letteste, enten deres, der bestandigen levede med en vis Tilbageholdenhed, fordi Tanken om Døden var hos dem, eller deres, der gave sig saaledes hen i Livet, at de næsten havde glemt, at Døden var til? Og passer i denne Henseende end ikke Johannes' Exempel for Alle, for dem det passer, for dem kan det jo være veiledende; thi ogsaa her ere Fristelser. Eller var det ikke en Fristelse, da Raadets Udsendinge næsten foranledigede ham til at misforstaae sig selv? Men Johannes holdt fast ved hvad han havde forstaaet med sig selv: sin ydmyge Gjerning og sit ydmyge Forhold til den Kommende, Raadet forstyrrede ham ikke. — I det daglige Livs Smaa-Forhold finder man let det Tilsvarende, deelvis eller ganske, og at Forholdene ere mindre, ikke i al gyldig Forstand afgjørende, ikke verdenshistoriske, ikke historiske, gjør jo ingen væsentlig Forskjel, saaledes bliver jo ogsaa et Regnestykke det Samme, hvad enten det angaaer Millioner eller Penninge. Strax naar Barnet er født, begynder jo Forældrenes ydmyge Selvfornægtelse, hvis de forstaae sig selv ret. Der menes jo ikke, at Barnet skal være Herre uden at høre og lyde; men uagtet denne Underordnethed under de Ældre er Barnet dog det Væsentlige, og i Glædens Udtryk over, at et Barn er født til Verden, lyder det skjønt med: ham bør det at voxe, os at forringes. Eller vilde dette ikke være en daarlig Tanke, om Nogen meente, at dette kun gjaldt i en langt senere Tid og for nogle enkelte Forældre, der med Beundring opdagede, at deres Barn var udmærket fremfor Andre? Fornærmer denne Tanke ikke egentligen Forældrene, fordi disse havde afstedkommet det Uskjønne, saa de, om de end strede den gode Strid, havde gjort denne uskjøn, fordi de, glemmende at de vare Forældre, mere som de Uvedkommende i Forhold til den Uvedkommende, strede den gode Strid. Og nu de Mange, for hvem Døberens ophøiede Exempel passer

---

Raadets Udsendinge] se Joh. 1, 19.

ganske, skjøndt i Ringhed; de Mange, der tidligen anvises til ydmygt at forstaae, at for dem er en Tjeners Skikkelse ikke nogen paatagen Skikkelse, de som tidligen anlediges til at betænke, at der for dem er en Anden, som det bør sig at voxe, medens de forringes! Maaskee kommer der ogsaa stundom til en Saadan et Raad fra høiere Steder, et misforstaaet Vink, et falsk Kald; men der var da vel ogsaa Den, som ikke forstyrredes i sin ydmyge Selvfornægtelse, der ikke daarligen greb efter Gjøglebilleder, og ikke modvillig og misfornøiet forblev i Ringheden. Men selv om et Menneske (hvilken nu end hans Selvfornægtelses Tilfældighed er; thi det Væsentlige ved Selvfornægtelse er jo, at man fornægter sig selv) ikke strax fra Begyndelsen fatter, at han er nedgaaende, da burde han jo dog ingensinde være ganske ukjendt med denne Tanke at han kan vorde det. Ethvert Menneske er kun Redskab, og veed ikke, naar Øieblikket kommer, da han sættes tilside. Fremkalder han ikke selv stundom denne Tanke, da er han en Leiesvend, en utro Tjener, der søger at befrie sig selv og bedrage Herren for den Uvished, i hvilken han fatter sin egen Intethed. At Meget er forfængeligt i Livet, vide Menneskene vel, men hvor ofte gjør den Enkelte en Undtagelse, og dog er selv den høieste Sendelse i Aandens Verden kun et Ærende, og Den, som dertil er udrustet med al Aandens Begavelse, han er kun i Ærende: men hvorfor er Englenes Udsendelse saa skjøn, fordi de saa hurtigen vende tilbage til Guds Throne igjen, at de ikke faae Tid til at fristes af den Tanke, at de varetage deres Eget! I Evangeliet er det Herren, der reiser bort, og den utroe Tjener mener, at han er reist saa langt bort, at han ikke mere vender tilbage; i Livet er det Tjeneren, der reiser bort, og den utroe Tjener bedrager sig selv med den Tanke, at han kan reise saa langt bort, at Herren ikke kan fratage ham det Betroede. Men Guld og Gods kan forsvinde som en Drøm, og Menneskenes Ære hurtigen forvandles til Spot, og Tjenestens Tid kan snart være forbi. Men Tanken om denne Afskedigelse frigjør Tjeneren til en Guds Medarbeider, ligesom Tanken om Døden frigjør et Menneske, frelser ham fra at være en Vordnet, der kun vil tilhøre Jorden, fra at være en Bedrager, der ikke vil tilhøre Gud.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Døberen dette Ord; men synes ikke i en anden Henseende hans Vilkaar endnu mindre at

---

Herren, der reiser bort] Luc. 19, 12 ff.

kunne tjene til Veiledning og Exempel for Nogen; thi Den, der fulgte efter ham, lod ham jo sandeligen vederfares al Ret. Som der sjeldent i Verden er seet den ydmyge Selvfornægtelse, med hvilken Johannes blot banede Veien for den Tilkommende, saa er der jo heller aldrig seet et fredeligt og sagtmodigt Indtog som Dens, der ikke var kommen for at lade sig tjene, men for selv at tjene. Ofte nok derimod kommer Efterfølgeren saaledes, at hans fjerne Fodtrin kun vækker Forgængerens Angest og Fortørnelse, at hans Nærmen ikke synes at være for at fuldføre, men for at nedtræde det Begyndte, indtil »hans Fødder staae for Døren for at bære ham ud« (Ap. G. V, 9). Dette er vel sandt; men deraf følger jo ikke, at een Uret gjør den anden god, om den end synes at forklare, ja at undskylde den; og desuagtet bør jo dog det Gode skee, og skal skee, hvis »den Aand, der boer i os, ikke opvækker Avind, men giver større Naade« (Jak. IV, 5). Om nu endog Dens Fjed, der fulgte efter Johannes, vare i Ydmyghed og ikke kunde ophidse; om hans Fremtræden ikke kunde friste Døberen, fordi den, der fulgte efter ham, »havde været før ham« om han end gav Vidnesbyrdet, at han var den Største, som var født af Qvinder; saa har han dog ogsaa sagt, at den mindste af hans Tilhængere var større end Johannes. Kunde det vel stærkere udtrykkes, hvorledes dog al Johannes' Gjerning kun skulde afskaffes, hvorledes hans Daab var en Forberedelse, der skulde aflægges, hans Prædiken en Røst i Ørkenen, hans Skikkelse kun en afmægtig Skygge, hans eget Liv en Udelukkelse? Og dog havde Johannes ikke ved sin Vantro selv forskyldt, at han blev udelukket; men hans Gjerning var kun den, som han med al Nidkjærhed fuldkommede.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. I deres Øine var han jo dog det Store, de vare vante til at hilse ham som Mester, de havde maaskee i deres stille Sind næret Tanken om, at han selv var Den, som skulde komme; for dem kunde Døberen jo have ønsket at fortie det. Nu var han fremtraadt, den Forventede; og de mismodige Disciple stolede vel paa, at den Efterretning, de bragte Døberen, vilde aflokke ham den forønskede Forklaring. Den Forventede var fremtraadt, Døberen kunde have overladt ham Skuepladsen, selv være traadt til Side, have skjult sig i en Afkrog med Disciplene, og vedblevet i deres Øine at være Mesteren, om han end ikke selv

---

for at lade sig tjene osv.] Matth. 20, 28. »havde været for ham«] Joh. 1, 15.

havde yttret denne Tanke, end mindre ladet den komme ud i Verden, hvor den jo blot vilde være til Hinder for Den, hvis Vei han skulde berede. Hvor er det saa gavnligt, at betragte det Ærværdige! Selv hvad der, menneskeligt talt, havde været tilgiveligt, ak ja næsten priseligt, skammer man sig ved at tiltroe Døberen, ikke blot fordi det Modsatte er fortalt; men selv om Intet var fortalt, hvo vilde dog lyve disse Tanker ind i ham! Han blev sig selv tro; hvad han havde forkyndt i Ørkenen, førend den Kommende fremtraadte, hvad han havde prædiket for Folket, det Samme vidnede han for Disciplene, netop da deres Efterretning syntes at begjere et andet Svar. Han opfordrede dem selv til at vidne med ham, at dette havde været hans Vidnesbyrd fra Begyndelsen, og Disciplene maatte igjen vidne med ham, at dette Vidnesbyrd var hans Slutning, hans Ja og hans Amen.

Saaledes Johannes. Er det Sandhed, at der i Livets mindre Forhold findes det Tilsvarende, mon derfor ogsaa altid hvad der kunde ligne Johannes virkeligen ligner ham? Maaskee var der Den, hvis Betragtning det ikke undgik, at en ny Dag begyndte at dæmre; hvo Efterfølgeren skulde være, lod sig endnu ikke skjelne — da vilde han Intet vide. Men Dagens Frembrud lader sig ikke dølge; dog hvo den Kommende var, kunde ikke bestemmes; da befalede han som Herodes, at alle Børn under to Aar skulde dræbes. — Maaskee var der Den, hvis Lykkes Sol begyndte at hælde, en Anden var den Begunstigede. Nu, det er jo ikke Sandhedens Strid, hvo der skal være den Lykkelige; da lagde han Raad op med Ondskaben, og Hævnens Piil, der flyver i Mørket, rammede den Forhadte. — Maaskee besteg en ny Pharao Thronen, der ikke kjendte Joseph og hans Fortjenester, men den Forglemte bragte selv sin Fortjeneste i Glemsel hos Den, der kjendte ham, og nu kjendte hans Avind. — Eller han skjulte sig for Menneskene, han vilde ikke gavne det Nye med sit Vidnesbyrd, han bar det som en Skjændsel, at hans Tid var forbi, ret som var dette Skjændselen, at hans Tid var forbi, og ikke snarere, at hans Sjel var ukjendt med Ydmyghed og Selvfornægtelse. — Maaskee var der Den, som saae sin Aftagen; da hengav han sig til Græmmelsen og visnede ved at græmmes, som var denne Aftagen Døden, som voxede kun Den, der er plantet ved Vandbækken, og ikke ogsaa Den, der planter sig hen i Selvfornægtelsens velsignede Jordbund. — Ja hvor

---

alle Børn under to Aar osv.] Matth. 2, 16. plantet ved Vandbækken] Ps. 1, 3.

mange Veie er der ikke i Afgjørelsens Stund; og dog er der kun een Vei, de andre ere Afveie, hvad enten de føre didhen, hvor Misundelsen oplægger sine Planer, eller hvor Græmmelsen er tilhuse, hvor Begjeringens Orm ikke døer, hvor Trøstesløsheden stirrer paa sit Tab, hvor Spotten ængster Andre med sin usle Viisdom, hvor Bagvaskelsens Tunge forraader Hjertets Overflødighed — alle føre de bort, langt bort, Tanken tør end ikke forfølge dem. Men den ydmyge Selvfornægtelse bliver sig selv tro og bliver i Forstaaelse med Den, hvem det bør sig at voxe om man end selv forringes, som Johannes gjorde det; thi med hiint Vidnesbyrd gik jo hans Sol ned, og dog, naar var han større end i dette Øieblik? Men altsaa voxede jo ogsaa han, og var størst, da han gik ned.

Med oprigtig Glæde sagde Johannes dette Ord. Dersom Du, m. T., hvad Du jo gjør, erindrer Døberens strenge Prædiken til Omvendelse, hans prophetiske Uforfærdethed i at dømme Høie og Lave, den hellige Vrede, med hvilken han lagde Øxen ved Foden af Træet — da maa det vel dybt gribe Dig, naar Du betænker den veemodige Mildhed, den glade Inderlighed, hvormed han taler om sit Forhold til den Kommende. At der ogsaa under en Kameelhaarskjortel kan slaae et Hjerte saa riigt paa Følelse, ikke blot for Sandhed og Ret, hvortil jo hans Liv var helliget! At han har kunnet bevare denne Følelse derude i Ørkenen! At den selvfornægtende Glædes sagte Luftning kan fornemmes for Straffedommens Torden! Hans Udsagn betegner aldeles, hvad det skal betegne, men Udtrykket derimod er saa høitideligt, saa festlig skjønt, at man næsten fristes til at forestille sig Døberens strenge Skikkelse, iført en Høitidsdragt, at gaae som til Gjestebudshuus, en venlig Mand, der bringer Glædens Hilsen — ja som gik hiin alvorlige, mørke Eneboer, der sang sørgeligt for Folket, om det end ikke vilde græde, som gik han formildet i Dandsen, efter det Glædens Spil, som atter Børnene paa Torvet ikke vilde forstaae, om det end angik dem — og Døberen var den Eneste som blev udelukket. O, der gives en Rørelse, som er overflødig paa skjønne Ord og saare snar til at hensmelte i bløde Stemninger; men naar Manden i den Kameelhaarskjortel, hvem Storme ikke bevægede, naar han formildes, hvem maa hans Ord da ikke røre! Hans Stemning er ingen usand Følelse, tvertimod er Sandhedens Dom adskillende til-

---

Børnene paa Torvet osv.] smlgn. Matth. 11, 16—17.

stede i Ordet, han siger; og den nidkjære Dommer har først dømt sig selv: »et Menneske kan slet Intet tage, uden det bliver givet ham af Himmelen« (V. 27). Dette er Ordet, hvormed han dømmer sig selv, skifter mellem sig og den Kommende, det er Dommeren som taler, og dog er det Udsagte jo en Lovtale over, at han fuldkommede det. Nu har han beskikket sin Huusholdning, da følger hans Bryllups-Hilsen: »Den, som haver Bruden, er Brudgommen, men Brudgommens Ven, som staaer og hører ham, glæder sig meget over Brudgommens Røst. Denne min Glæde er fuldkommen« (V. 29). Da besinder han sig paa sig selv, og paa sit Forhold, at han er den Fremmede, ja den Udelukkede, og nu er dette Afskeds-Ordet: ham bør det at voxe, mig at forringes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet. Nu er det vel sandt, at hans hele Liv netop havde været beregnet paa Dens Fremtræden, der nu fremtraadte, og forsaavidt maatte det jo glæde ham. Men deraf følger dog endnu ikke, at hans Glæde var fuldkommen; ligesom vi da heller ei maae glemme, at det, at han selv havde forstaaet sit Liv saaledes fra Begyndelsen, var hans ædle Selvfornægtelses Gjerning, og dens Triumph er det, at Glæden er fuldkommen. Vel er det sandt, at han saae den Kommende ikke ligegyldigen støde ham til Side, men saae ham drage frem som en Fredens Fyrste; men Vidnesbyrdet bliver dog det samme. Om ingen Anden endnu fattede, hvilket svælgende Dyb der var mellem den Kommende og Døberen, saa fattede han det, og dog udtrykte han det ganske, og sin Glæde over, at det netop var saaledes. Denne Glæde var ham fuldkommen, at han blev seet i al sin Ringhed ved Siden af den Kommendes Herlighed. Hvis dette ikke blev klart, da havde hans Glæde ikke været ham fuldkommen. Hvad Under om den Troende maatte glæde sig over, at den Forventedes Herlighed var Guds Herlighed, da han jo blev deelagtig i den, og netop derved større end Johannes; men han var jo den som forringedes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet; eller finder Du nogen Svig i hans Mund, nogen falsk Følelse, der skjuler Sandheden, nogen halv Sandhed, der sminkes med overdreven Følelse? Udtrykket selv er vel ligesaa inderligt, ligesaa skjønt, som hvad det udtrykker, hvilket jo er det Skjønneste: Selvfornægtelsens oprigtige Glæde. Og nu dets Sandhed. Vi vide det vel, at der gives en Viisdom, som især er stærk i at forstaae det Forbigangne bag efter, i at berolige deres Sind, som ere døde og glemte, i at veilede dem, der selv have hjulpet sig, i at tilbyde en Trøst, der ikke vedkom-

mer noget Menneske. En saadan Viisdom, der aldrig tør kalde det Forbigangne tillive, for at det ikke skal vise sig, at den Intet veed i Afgjørelsens Øieblik, men Alt bag efter, en saadan Viisdom vilde vel her forklare, at Johannes dog altid beholdt en vis forsvindende Betydning som Forberedelse, en vis deelviis Berettigelse som en Gjennemgang for det Høiere. Saaledes forstod Johannes det ikke, saaledes vilde han ikke forstaaes, hans Selvfornægtelse var dybere, og derfor hans Glæde høiere. Den som har Bruden, siger han, er Brudgommen. Bestemtere kunde han vel ikke udtrykke, at han selv var udelukket. Uendeligt opfattede han Forskjellen, ingen Paatrængenhed bragte ham nærmere, men derfor var Glæden ham fuldkommen. Han var Brudgommens Ven, der staaer og hører hans Røst og glæder sig meget; men den Mindste i Himmeriges Rige er større end Johannes, thi han staaer ikke udenfor og hører Brudgommens Røst.

Med oprigtig Glæde sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. Og dog selv om hans Glæde var fuldkommen, han kunde jo have gjemt den i sit Hjerte, han kunde have udtrykt den mindre bestemt, og ikke saaledes, at hans egen Forringelse netop maatte blive paafaldende for Disciplene, der vel neppe vare dannede til at fatte hans Glæde. Ja, han kunde have gjort det for Disciplenes Skyld, at disse, som maaskee trods Vidnesbyrdet havde sat deres Haab til ham, ikke altfor dybt skulde føle, hvor dybt de forringedes med Mesteren. Men nei! hans Glæde blev ham fuldkommen, jo mere han forringedes. Som de Troendes Glæde i Himlen skal være stor formedelst Herligheden, saa var hans Glæde fuldkommen i Forringelsen.

Saaledes Johannes; og saaledes skal den Enkelte fuldkomme det Lignende i de mindre Forhold; hvis han først haver lært ydmygt at fornægte sig selv, og at overvinde sit Sind, da skal Glæden ogsaa seire. Men det Første maa man lære først, siden det Større; man indvies først i den mindre Hemmelighed, siden i den større. Og uden denne Tanke tør jo Ingen ganske være. I en ældre Tid var det Skik, at man ofte betænkte sin Død, indtil man var saaledes i stille Fortrolighed med denne Tanke, at den ingenlunde forstyrrede Livets Gjerning; ja man var saa fortrolig med Tanken, at man endog fik Tid til at betænke sin Pynt og at have det Alt i Beredskab. Saaledes ogsaa med Den, der itide blev fortrolig med Selvfornægtelsens Dødstanke, han skal ogsaa faae Tid til at være betænkt paa den Glædens Fuldkommelse, der er Selvfornægtelsens uforkrænkelige Pynt.

Og dog synes Livet at vidne mod, ikke at dette kan skee, men at det skeer. Stort allerede, menneskeligt talt, om Nogen fornægtede sig selv, og fandt, at det burde sig en Anden at voxe, ham at forringes, fandt sig deri med den underlige trøstesløse Forsonethed, hvormed man finder sig i en Skjebne. En gammel hedensk Digter, hvis Berømmelse var stor, men som nu, fremrykket i Aar, vel omgikkes med den Tanke, at hans Tid snart var forbi, sagde engang til den blonde Yngling, der ved hans Side betragtede Væddekampen: »Du seer, min Søn, hvorledes det gaaer til: den Overvundne tier, og Folket jubler.« Saaledes gaaer det jo til; og Jubelen gjelder ikke den Overvundne, men han gaaer sin eensomme Vei og finder sig i at være overvunden og bærer intet Nag til Seierherren — men at han skulde sees paa Kamppladsen, at han skulde glæde sig over den Andens Seier, det var for meget forlangt; og at hans Glæde skulde være fuldkommen, var en Urimelighed. — Maaskee var der Den, som ogsaa saae en Anden voxe, og hans Hjerte gjemte ikke Misundelse, men hans Glædes Hilsen var dog tvetydig, ikke liflig at høre. — Eller han kunde ikke glemme sig selv over Brudgommens Røst, og hans Deeltagelse mindede om den egne Betydning, saa Glæden ikke var og ikke blev fuldkommen. — Eller hans Glæde var en saadan, at den dog vendte et eller andet Sind til ham bort fra den Glade. — Eller selv i Glædens Øieblik »sukkede han mod« (Jac. V, 9) den Stærkere, fordi han selv maatte forringes. — Eller han blev ganske borte, fordi hans Sind var for svagt til at bevare Glæden, naar han skulde høre Brudgommens Røst. — Eller hans Hjerte gjemte mere Glæde end hvad han tilstod endog for de Fortrolige. — — Men Johannes' Glæde var fuldkommen; han var Brudgommens Ven, og hans Glæde var fuldkommen; han stod hos ham, og hans Glæde var fuldkommen; han hørte hans Røst, og hans Glæde var fuldkommen.

Ham bør det at voxe, hvo er denne »ham«? I den Forstand, i hvilken vi have talet, kan Enhver nævne ham med et andet Navn: thi saaledes vexler det paa Jorden, Een voxer og en Anden tager af, idag er det mig og imorgen er det Dig. Men Den, som i ydmyg Selvfornægtelse og med oprigtig Glæde saae en Anden voxe, hans Sind skal vel ogsaa vendes til en ny Glæde, og denne hans nye Glæde skal vel vorde fuldkommen.

*

*   *

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er, som gaaer ned? Ja! thi ogsaa han tragter jo efter, at glæde sig som Brudgommens Ven, naar han staaer og hører Brudgommens Røst.

PHILOSOPHISKE SMULER.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt 1ste Udgave. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 12).

PHILOSOPHISKE SMULER

ELLER

EN SMULE PHILOSOPHI.

AF

JOHANNES CLIMACUS.

UDGIVET

AF

S. KIERKEGAARD.

Kan der gives et historisk Udgangspunkt for en evig Bevidsthed; hvorledes kan et saadant interessere mere end historisk; kan man bygge en evig Salighed paa en historisk Viden?

KJØBENHAVN.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1844.

Bedre godt hængt end slet gift.

SHAKSPEARE.

Shakspeare, Hellig tre Kongers Aften 1. Akt 5. Scene: many a good hanging has prevented a bad marriage.

Forord.

Det, her bydes, er kun en Piece, *proprio Marte, propriis auspiciis, proprio stipendio,* uden al Fordring paa at participere i den videnskabelige Stræben, hvor man erhverver Berettigelse som Gjennemgang, Overgang, som Afsluttende, Forberedende, Deeltagende, som Medarbeider eller som frivilligt Følge, som Heros eller dog som relativ Heros, eller idetmindste som absolut Trompeter. Det er kun en Piece og bliver ikke til mere, selv om jeg, som Magisteren hos Holberg, *volente deo* vilde continuere den med sytten andre; bliver ikke til mere, saalidet som Den, der skriver Halvtimeslæsning, skriver Andet, selv om han skriver Folianter. Præstationen er imidlertid i Forhold til mine Evner, jeg der ikke som hiin ædle Romer *merito magis quam ignavia* afholder mig fra at tjene Systemet, men er en Lediggænger af Magelighed, *ex animi sententia,* og af gode Grunde. Dog vil jeg ikke forskylde en *ἀπραγμοσύνη,* der vel til enhver Tid er en Statsforbrydelse, men fornemlig

---

proprio Marte o. s. v.] paa egen Haand, paa egne Vegne og for egen Regning. **Magisteren hos Holberg**] Stygotius i Jacob v. Thyboe 3. Akt 4. Scene: . . . . naar jeg, *volente Deo,* skal disputere . . . . . Den handler *de alicubitate* og skal blive continuered med 5 andre. *volente deo*] om Gud vil.

hiin ædle Romer] Sallust: se hans Jugurtha 4, 4: at jeg mere af gode Grunde end af Magelighed *(merito magis quam ignavia)* har ændret mine Grundsætninger (og nu ikke mere vil tjene Staten). — K. synes at have taget *merito* i Betydningen: paa Grund af mine Fortjenester. *ex animi sententia*] af mit Hjertes Tilbøielighed. *ἀπραγμοσύνη*] Afholden sig fra Deltagelse i det offentlige Liv (Xenoph. Memorab. 3, 11, 16 om Sokrates). — Solon havde sat Tab af borgerlig Ære som Straf for den Athenienser, der i en borgerlig Strid undlod at tage Parti.

i en Gjæringsperiode, da den i Oldtiden endog forbødes under Livsstraf. Men sæt nu man ved sin Indblanden forskyldte en større Forbrydelse, forsaavidt man kun afstedkom Forvirring, var det da ikke bedre, at man passede sig selv? Det er ikke Enhver givet, at hans Tankebeskæftigelse lykkeligt træffer sammen med det Almenes Interesser, saa lykkeligt, at det næsten bliver vanskeligt at afgiøre, hvorvidt han bekymrer sig derom for sin egen eller for det Almenes Skyld; thi sad ikke Archimedes lige uforstyrret og betragtede sine Cirkler, da Syracus var indtaget, og var det ikke til den romerske Soldat, der myrdede ham, at han sagde disse skjønne Ord: *nolite perturbare circulos meos?* Men Den, der ikke er saa lykkelig, han see sig om et andet Forbillede. Da Corinth blev truet med en Beleiring af Philip, og alle Indvaanere vare i travl Virksomhed, idet den ene pudsede sine Vaaben, den anden bar Steen sammen, en tredie udbedrede paa Muren; og Diogenes saae det, da samlede han i en Skynding sin Kappe sammen, og trillede sin Tønde med stor Iver frem og tilbage igjennem Gaderne. Da man spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han: ogsaa jeg er beskæftiget og ruller min Tønde, at jeg ikke skal være den eneste Lediggænger mellem saa mange flittige Mennesker. En saadan Adfærd er idetmindste ikke sophistisk, dersom ellers Aristoteles forklarer rigtigt, at den sophistiske Kunst er den, ved hvilken man tjener Penge. En saadan Adfærd kan idetmindste ikke forskylde nogen Misforstaaelse; thi det var da vel utænkeligt, at Nogen kunde falde paa at ansee Diogenes for Stadens Frelser og Velgjører — og det er dog vel umulig at Nogen kunde falde paa (hvad jeg idetmindste anseer for den største Fare, der kunde hænde mit Forehavende), at tillægge en Piece verdenshistorisk Betydning, eller antage, at dens Forfatter var den i vor kjære Residentsstad Kjøbenhavn forventede systematiske Salomon Goldkalb. For at dette skulde skee, maatte den Skyldige af Naturen være besynderlig dum, og formodentlig ved at vræle Dag ud og Dag ind i antistrophisk Vexelsang, hver Gang Nogen bildte ham ind, at nu begyndte der en ny Æra, en ny Epoche o. s. v., i den Grad have skreget det ham kun sparsomt tildeelte *quantum satis* af sund Forstand saa

---

da den ɔ: under hvilken den. *nolite* o. s. v.] forstyrrer ikke mine Cirkler! (Valerius Maximus VIII, 7 Ext. 7: *noli, obsecro, istum disturbare.*) see sig om ɔ: see sig om efter. Diogenes] se Lukian, Hvorledes man skal skrive Historie Kap. 3. Aristoteles] Om sophistiske Beviser Kap. 1. Jvfr. E. P. I S. 405. Salomon Goldkalb] i Heibergs Kong Salomon og Jørgen Hattemager. *quantum satis* tilstrækkelige Maal.

aldeles ud af Hovedet, at han var bleven lyksaliggiort i, hvad man kunde kalde den høiere Galenskabs vrælende Afsindighed, hvis Symptom er Vrælet, den convulsiviske Vrælen, medens Vrælets Indhold er disse Ord: Æra, Epoche, Æra og Epoche, Epoche og Æra, Systemet; og den Lyksaliggjortes Tilstand er en irrationel Exaltation, da han lever, som var hver Dag ikke blot en af de Skuddage, der kun indtræffe hvert 4de Aar, men en af dem, der kun indtræffe hvert Aartusinde, medens Begrebet som en Gjøgler i denne Dyrehavstid hvert Øieblik maa giøre disse idelige Hundekunster med at slaae om — indtil det slaaer Manden om. Himlen bevare mig og min Piece fra denne Situation, at et saadant larmende »Rabalderfjog« skulde ved sin Indblanden rive mig ud af min sorgløse Selvtilfredshed, som Forfatter af en Piece, forhindre en god og velvillig Læser i ganske ugeneert at see efter, om der i Piecen er Noget han kan bruge; og bringe mig selv i den tragicomiske Forlegenhed, at maatte lee af min egen Ulykke, som vel den gode Stad Fredericia maatte lee i al sin Ulykke, da den læste i Journalen Efterretningen om en Ildebrand dersteds: »Allarmtrommen gik, Sprøiterne foer gjennem Gaderne« — uagtet der kun er een Sprøite i Fredericia og vel ikke stort mere end een Gade, og Avisen altsaa nødsagede En til at slutte, at den ene Sprøite istedenfor at kjøre til Brandstedet har flankeret betydningsfuldt om i Gaden — — uagtet min Piece vel mindst af alle synes at minde om Lyden af Allarmtrommen, og dens Forfatter vel mindst af alle er tilbøielig til at lade Allarmtrommen gaae.

Hvad nu min Mening er? . . . . . Ingen spørge mig derom, og næst efter Det, om jeg har en Mening, kan jo intet være en Anden mere ligegyldigt, end hvilken min Mening er. At have en Mening er mig baade for meget og for lidet, forudsætter en Tryghed og Velvære i Existents, ligesom i Jordlivet Det at have Kone og Børn, hvilket ikke er Den forundt, som Dag og Nat maa være paafærde, uden dog at have sit visse Udkomme. I Aandens Verden er dette mit Tilfælde; thi dertil har jeg dannet mig og danner mig, altid at kunne dandse let i Tankens Tieneste, saavidt muligt til Gudens Ære og til min egen Fornøielse, renoncerende paa den huuslige Lyksalighed og borgerlige Agtelse, den *communio bonorum* og Glædernes Samdrægtighed, som det er at have en Mening. —

slaae om] nemlig i sin Modsætning: et Udtryk af den Hegelske Philosophi. *communio bonorum* Eiendomsfællesskab: ordret: Fællesskab i Goder saaledes snarest her).

Om jeg har nogen Løn derfor, om jeg som Den, der tjener ved Alteret, selv spiser af hvad der fremsættes paa Alteret? . . . . Det lade man mig om; Den, jeg tiener, er god nok, som Pengemændene sige, og anderledes god end Pengemændene forstaae det. Hvis derimod Nogen vilde være saa høflig at antage, at jeg har en Mening, hvis han drev Galanteriet til den Yderlighed, at antage denne Mening, fordi den var min, da gjør det mig ondt for hans Høflighed, at den bliver en Uværdig til Deel, og for hans Mening, dersom han ellers ikke har anden end min; mit Liv kan jeg sætte ind, mit Liv kan jeg i al Alvor spøge med — ikke en Andens. Dette formaaer jeg, det Eneste jeg kan gjøre for Tanken, jeg som ikke har Lærdom at byde den, »neppe nok det Cursus til 1 Drachme, end sige da det store til 50 Drachmer« (Cratyllus). Kun mit Liv har jeg, hvilket jeg strax sætter ind, hver Gang en Vanskelighed viser sig. Da gaaer Dandsen let; thi Tanken om Døden er en flink Dandserinde, min Dandserinde, ethvert Menneske er mig for tungt; og derfor, jeg beder, *per deos obsecro:* Ingen inclinere for mig, thi jeg dandser ikke.

J. C.

Den, der tjener ved Alteret osv. jvfr. 1. Korinth. 9, 13. Cratyllus] Platons Kratylos p. 84 b: (Sokrates) hvis jeg nu allerede havde hørt det Foredrag af Prodikos til 50 Drachmer, om hvilket han siger, at naar man har hørt det, saa er man udlært paa det Omraade, saa vilde der ikke være noget til Hinder for at du lige strax kunde faae Sandheden at vide med Hensyn til Ordenes rette Betydning og Brug; det har jeg imidlertid ikke hort, men kun det til 1 Drachme. *per deos obsecro* jeg besværger Eder i Gudernes Navn.

Propositio.

Spørgsmaalet gjøres af den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes.

Capitel I.

Tanke-Projekt.

A.

Hvorvidt kan Sandheden læres? Med dette Spørgsmaal ville vi begynde. Det var et socratisk Spørgsmaal, eller blev det ved det socratiske Spørgsmaal, hvorvidt kan Dyden læres? thi Dyden bestemtes igjen som Indsigt (cfr. Protagoras, Gorgias, Meno, Euthydem). Forsaavidt Sandheden skal læres, maa den jo forudsættes ikke at være, altsaa idet den skal læres, søges den. Her møder nu den Vanskelighed, som Socrates i Meno (§ 80 Slutning) gjør opmærksom paa som paa en »stridslysten Sætning«, at et Menneske umuligt kan søge hvad han veed, og lige saa umuligt søge hvad han ikke veed; thi hvad han veed, kan han ikke søge, da han veed det, og hvad han ikke veed, kan han ikke søge, thi han veed jo end ikke, hvad han skal søge. Vanskeligheden gjennemtænker Socrates derved, at al Læren og Søgen kun er Erindren, saaledes,

---

Protagoras osv.] platoniske Dialoger, hvori Dyden bestemmes som Indsigt. **Meno]** pag. 80 e (næsten ordret oversat indtil: »hvad han skal søge«.). **Vanskeligheden gjennemtænker Socrates]** korrektere: Plato. K. skjelner paa dette Punkt ikke mellem de to.

at den Uvidende blot behøver at mindes, for ved sig selv at besinde sig paa, hvad han veed. Sandheden bringes saaledes ikke ind i ham, men var i ham. Denne Tanke udfører Socrates videre, og i den concentrerer egentligen den græske Pathos sig, da den vorder et Beviis for Sjelens Udødelighed, vel at mærke retogradt, eller et Beviis for Sjelens Præexistents*).

I Betragtning heraf viser det sig, med hvilken vidunderlig Conseqvents Socrates blev sig selv tro og kunstnerisk realiserede, hvad han havde forstaaet. Han var og blev Gjordemoder; ikke fordi han »ikke havde det Positive«**), men fordi han indsaae, at hiint Forhold er det høieste, et Menneske kan indtage mod det andet. Og deri beholder han jo i al Evighed Ret; thi selv om der nogensinde er givet et guddommeligt Udgangspunkt, mellem Menneske og Menneske bliver dette det sande Forhold, naar man reflekterer paa det Absolute og ikke gantes med det Tilfældige, men af Hjertens Grund renoncerer paa at forstaae den Halvhed, der

---

*) Tænkes Tanken absolut, saa at der altsaa ikke reflekteres paa Præexistentsens forskjellige Tilstande, da gaaer denne græske Tanke igjen i den ældre og moderne Speculation: en evig Skaben: en evig Udgaaen fra Faderen: en evig Gudvorden; en evig Sig-Offren; en forbigangen Opstandelse; en overstanden Dom. Alle disse Tanker ere hiin græske Tanke om Erindringen, kun mærker man det ikke altid, fordi man jo er kommen til dem ved at gaae videre. Adskilles Tanken i en Tællen af Præexistentsens forskjellige Tilstande, da er denne approximerende Tænknings evige *præ*'er ligesom den tilsvarende Approximations evige *post*'er. Man forklarer Tilværelsens Modsigelse ved at statuere et Præ, som man behøver det (i Kraft af en tidligere Tilstand er Individet kommet i sin nuværende ellers uforklarlige Tilstand), eller ved at statuere et Post, som man behøver det (paa en anden Klode faaer man Individet bedre anbragt, og i Betragtning deraf er hans nuværende Tilstand ikke uforklarlig).

**) Saaledes hedder det i vor Tid, hvor man har det Positive, omtrent ligesom naar en Polytheist vilde lade haant om Monotheismens Negativitet; thi Polytheisten har jo mange Guder, Monotheisten kun een; Philosopherne have mange Tanker, som alle gjelde til en vis Grad, Socrates kun een, som er absolut.

ældre og moderne Speculation: hermed sigtes dels til Middelalderens Mystik (Scotus Erigena, Mester Eckart), dels til Schelling og Hegel. Se f. Ex. Martensen, Mester Eckart (1 Udg.) S. 11. 100 ff. o. s. v. *præ* for, forud, *post* efter.

synes Menneskenes Lyst og Systemets Hemmelighed. Derimod var Socrates en af Guden selv examineret Gjordemoder; den Gjerning han fuldkommede var et guddommeligt Ærende (cfr. Platos Apologi); om han end forekom Menneskene en Særling (ατοπωτατος. *Theaet.* § 149); og det var guddommeligt meent, hvad Socrates ogsaa forstod, at Guden forbød ham at føde (*μαιευεσθαι με ὁ θεος αναγκαζει, γεννᾶν δε απεκωλυσεν. Theaet.* § 150); thi mellem Menneske og Menneske er det *μαιευεσθαι* det Høieste, det at føde tilhører jo Guden.

Socratisk seet, er ethvert Udgangspunkt i Tiden *eo ipso* et Tilfældigt, et Forsvindende, en Anledning; Læreren er ei heller mere, og giver han sig og sin Lærdom hen paa nogen anden Maade, da giver han ikke, men fratager, da er han end ikke den Andens Ven, mindre hans Lærer. Dette er den socratiske Tænknings Dybsind, dette hans ædle gjennemførte Humanitet, der ikke gjør slet og forfængeligt Compagni med gode Hoveder, men ogsaa føler sig ligesaa beslægtet med en Feldbereder, hvorfor han jo snarligen »forvissede sig om, at Physiken ikke er Menneskets Sag, og derfor begyndte at philosophere om det Ethiske i Værkstederne og paa Torvet« (Diogenes af L. II, 5, 21), men philosopherede lige absolut, hvem han end talede med. Med halve Tanker, med Prutten og Tingen, med Hævden og Opgiven, som skyldte den Enkelte til en vis Grad et andet Menneske Noget, men da atter igjen til en vis Grad ikke; med løse Ord, der forklare Alt, undtagen: hvilken denne visse Grad er; med alt Sligt gaaer man ikke ud over Socrates, naaer ei heller Aabenbaringsbegrebet, men bliver i Passiaren. For den socratiske Betragtning er ethvert Menneske sig selv det Centrale, og hele Verden centraliserer kun til ham, fordi hans Selverkjendelse er en Guds-Erkjendelse. Saaledes forstod Socrates sig selv, saaledes maatte efter hans Anskuelse ethvert Menneske forstaae sig selv, og i Kraft deraf maatte han forstaae sit Forhold til den Enkelte, altid lige ydmygt og lige stolt. Dertil havde Socrates Mod og Besindighed at være sig selv nok, men ogsaa i Forhold til Andre kun at være Anledning endog for det dummeste Menneske. O, sjeldne Høimod, sjelden i vor Tid, hvor Præsten er lidt mere end Degnen, hvor hvert andet Menneske er

---

Platos Apologi] pag. 21 ff. 28 e. 30 d osv. *μαιευεσθαι* osv.] til at være Fødselshjælper tvinger Guden mig, men at føde har han negtet mig. *μαιευεσθαι* at forløse en Fødende. *eo ipso* som saadant. **Diogenes af L.** Diogenes fra Laerte, Om de berømte Philosophers Liv osv.

Autoritet, medens alle disse Forskjelligheder og al den megen Autoritet medieres i en fælleds Galskab, og i et *commune naufragium;* thi medens aldrig noget Menneske har været i Sandhed Autoritet, eller gavnet nogen Anden ved at være det, eller har formaaet i Sandhed at tage Clienten med sig, saa lykkes det bedre paa en anden Maade; thi det slaaer aldrig feil, at een Nar, idet han selv gaaer, tager flere andre med sig.

Forholder det sig saaledes med at lære Sandheden, da kan det, at jeg har lært af Socrates eller af Prodikos eller af en Tjenestepige, kun beskæftige mig historisk, eller forsaavidt jeg er en Plato i Sværmeri, digterisk. Men dette Sværmeri, om det end er skjønt, om jeg end ønsker mig selv og ønsker Enhver denne ευκαταφορια εις παθος, som kun Stoikeren kunde advare imod, om jeg end ikke har socratisk Høimod og socratisk Selvfornegtelse til at tænke dens Intethed — dette Sværmeri er dog kun en Illusion, det vilde Socrates sige, ja en Uklarhed, i hvilken den jordiske Forskjellighed gjærer næsten vellystigt. Det kan heller ei interessere mig anderledes end historisk, at Socrates' eller Prodikos' Lære var den og den, thi Sandheden, i hvilken jeg hviler, var i mig selv og kom frem ved mig selv, og end ikke Socrates formaaede at give mig den, saa lidet som Kudsken formaaer at trække Hestens Byrde, om han end ved Svøben kan hjælpe den dertil*).

---

*) Et Sted i Klitophon anfører jeg kun som en Yttring af en Trediemand, da denne Dialog ansees for uægte. Klitophon klager over Socrates, at han i Forhold til Dyden blot er opmuntrende (προτετραμμενος), saaledes, at han fra det Øieblik af, at han tilstrækkeligt har anbefalet Dyden i Almindelighed, nu overlader Enhver til sig selv. Klitophon mener, at denne Adfærd maa have sin Grund i, enten at Socrates ikke veed mere, eller at han ikke vil meddele mere. (cfr. § 410).

---

commune naufragium fælleds Skibbrud: Hentydning til det latinske Ordsprog *c. n. dulce,* »fælleds Ulykke er let at bære«. een Nar osv.] Hentydning til Gnavspillet (»Narren gaaer og tager Nullet med sig«). Prodikos] en Sophist, Samtidig af Sokrates. εὐκαταφορία εἰς πάθος (eukataphoria eis pathos). Tilbøielighed (Disposition) til Lidelse; Udtrykket brugtes af Stoikerne (se Stobæus Ecl. II 93) om den sjælelige Tilstand, hvorved man let forfalder til falsk Opfattelse af Virkeligheden. S. K. har Udtr. fra Tennemann, Gesch. d. Philos. IV p. 129 Note. προτετραμμένος (ikke —τραμμένος) betyder ikke »opmuntrende«, men »opmuntret«; det staaer saaledes flere Steder i Dialogen Klitophon, og er af K. ved en Huskefeil sat for det i samme Dialog brugte προτρεπτικός, der har den angivne Betydning. § 410] ɔ: pag. 410 c.

Mit Forhold til Socrates og Prodikos kan ikke beskæftige mig med Hensyn til min evige Salighed, thi denne er givet retrogradt i Besiddelsen af den Sandhed, hvilken jeg fra Begyndelsen havde, uden at vide det. Vilde jeg tænke mig i et andet Liv at træffe sammen med Socrates, Prodikos, eller Tjenestepigen, da blev atter her ingen af dem mere end Anledning, hvad Socrates uforfærdet udtrykker derved, at han selv i Underverdenen kun vilde spørge; thi den finale Tanke af al Spørgen er, at den Spurgte dog selv maa have Sandheden, og faae den ved sig selv. Det timelige Udgangspunkt er et Intet; thi i samme Øieblik som jeg opdager, at jeg fra Evighed har vidst Sandheden, uden at vide det, i samme Nu er hiint Øieblik skjult i det Evige, indoptaget deri, saaledes, at jeg, saa at sige, end ikke kan finde det, selv om jeg søgte det, fordi der intet Her og Der er, men kun et *ubique et nusquam*.

B.

Skal det nu forholde sig anderledes, da maa Øieblikket i Tiden have afgjørende Betydning, saaledes at jeg intet Øieblik hverken i Tid eller Evighed vil kunne glemme det, fordi det Evige, som før ikke var, blev til i dette Øieblik. Lader os nu under denne Forudsætning betragte Forholdene med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Sandheden kan læres.

a) Den forudgaaende Tilstand.

Vi begynde med den socratiske Vanskelighed, hvorledes man kan søge Sandheden, da det jo er lige umuligt, enten man har den, eller man ikke har den. Den socratiske Tænkning ophævede egentligen Disjunctionen, idet det viste sig, at i Grunden har ethvert Menneske Sandheden Dette var hans Forklaring; vi have seet, hvad deraf fulgte med Hensyn til Øieblikket. Skal dette nu faae afgjørende Betydning, da maa den Søgende lige indtil Øieblikket ikke have havt Sandheden, end ikke i Uvidenhedens Form, thi da bliver Øieblikket kun Anledningens; ja han maa end ikke være den Søgende; thi saaledes maae vi udtrykke Vanskeligheden naar vi ikke ville forklare den socratisk. Han maa da altsaa være bestemmet som udenfor Sandheden (ikke kommende til den,

---

Socrates uforfærdet udtrykker osv.] i Platons Apologi pag. 41 b.
ubique et nusquam overalt og intetsteds.

som Proselyt, men gaaende fra den), eller som Usandhed. Han er da Usandheden. Men hvorledes skal man nu minde ham, eller hvad skal det hjælpe ham, at minde ham om, hvad han ikke har vidst, og altsaa heller ikke kan besinde sig paa.

b) Læreren.

Skal Læreren være Anledningen, der minder den Lærende, da kan han jo ikke bidrage til at han erindrer, at han egentligen veed Sandheden, thi den Lærende er jo Usandheden. Det Læreren da kan vorde ham Anledning til at han erindrer, er, at han er Usandheden. Men ved denne Besindelse er den Lærende jo netop udelukket fra Sandheden, mere end da han var uvidende om, at han var Usandheden. Paa denne Maade støder altsaa Læreren, netop ved at minde ham, den Lærende bort fra sig, kun at den Lærende, ved saaledes at vendes ind i sig selv, ikke opdager, at han forud vidste Sandheden, men opdager sin Usandhed, i Henseende til hvilken Bevidstheds-Akt det Socratiske gjælder, at Læreren kun er Anledning, i hvo han saa end er, selv om han er en Gud; thi min egen Usandhed kan jeg kun opdage ved mig selv, thi først naar jeg opdager det, er det opdaget, tidligere ikke, om saa hele Verden vidste det. (Under den antagne Forudsætning om Øieblikket bliver dette den eneste Analogi til det Socratiske.)

Skal nu den Lærende erholde Sandheden, da maa Læreren bringe ham den, og ikke blot dette, men maa give ham Betingelsen med for at forstaae den; thi dersom den Lærende selv var sig selv Betingelsen for at forstaae Sandheden, da behøver han jo blot at erindre; thi det er med Betingelsen for at forstaae Sandheden som med Det at kunne spørge om den, Betingelsen og Spørgsmaalet indeholder det Betingede og Svaret. (Forholder dette sig ikke saaledes, da er Øieblikket kun at forstaae socratisk.)

Men Den, der giver den Lærende ikke blot Sandheden, men Betingelsen med, han er ikke Lærer. Al Underviisning beroer paa, at Betingelsen dog til syvende og sidst er tilstede; mangler denne, saa formaaer en Lærer Intet; thi i andet Fald maa han jo ikke omdanne, men omskabe den Lærende, førend han begynder at lære ham. Men dette formaaer intet Menneske, skal det da skee, maa det være ved Guden selv.

Forsaavidt nu den Lærende er til, er han jo skabt, og forsaavidt maa Gud have givet ham Betingelsen for at forstaae Sandheden (thi ellers var han jo tidligere kun Dyr, og hiin Lærer, der med Betingelsen gav ham Sandheden, gjorde ham først til Men-

neske); men forsaavidt Øieblikket skal have afgjørende Betydning (og hvis dette ikke antages, staae vi jo ved det Socratiske), maa han være uden Betingelsen, altsaa være den berøvet. Dette kan ikke være skeet ved Guden (thi det er en Modsigelse), ei heller ved et Tilfælde (thi det er en Modsigelse, at hvad der er lavere skulde kunne overvinde det Høiere), det maa da være skeet ved ham selv. Kunde han have tabt Betingelsen saaledes, at det ikke var skeet ved ham, og være i Tabets Tilstand uden at det skeer ved ham selv, da har han kun tilfældigt besiddet Betingelsen, hvilket er en Modsigelse, da Betingelsen for Sandheden er en væsentlig Betingelse. Usandheden er da ikke blot udenfor Sandheden, men er polemisk mod Sandheden, hvilket udtrykkes derved, at han selv har forspildt og forspilder Betingelsen.

Læreren er da Guden selv, der virkende som Anledning foranlediger, at den Lærende mindes om, at han er Usandheden, og er det ved egen Skyld. Men denne Tilstand, at være Usandheden og være det ved egen Skyld, hvad kunne vi kalde den? lader os kalde den Synd.

Læreren er da Guden, der giver Betingelsen og giver Sandheden. Hvad skulle vi nu kalde en saadan Lærer; thi derom ere vi jo enige, at vi allerede langt have overskredet Bestemmelsen af en Lærer. Forsaavidt den Lærende er i Usandheden, men er det ved sig selv (og paa anden Maade kan han jo ifølge det Foregaaende ikke være det), kunde det synes at han var fri; thi at være hos sig selv, det er jo Frihed. Og dog er han jo ufri og bunden og udelukket; thi at være fri for Sandheden, det er jo at være udelukket, og at være udelukket ved sig selv, det er jo at være bunden. Men da han er bunden ved sig selv, kan han da ikke løsne sig selv, eller befrie sig selv; thi hvad der binder mig, det samme maa jo ogsaa kunne frigive mig, naar det vil, og da dette er ham selv, saa maa han jo kunne det. Først maatte han da vel ville det. Men sæt nu, han saa dybt mindedes, hvad hiin Lærer blev Anledning til (og dette tør jo aldrig glemmes) at han erindrede; sæt nu, han vilde det. I saa Fald (dersom han ved at ville det, kunde det ved sig selv) blev da det at han havde været bunden en forbigangen Tilstand, der i Frigjørelsens Øieblik var sporløst forsvunden, og Øieblikket fik ikke afgjørende Betydning; han havde

---

hvad hiin Lærer blev Anledning til at han erindrede] nemlig at han var i Usandheden og var det ved egen Skyld.

været uvidende om, at han havde bundet sig selv, og nu frigjorde han sig selv.*) Saaledes tænkt faaer Øieblikket da ingen afgjørende Betydning, og dog var det jo dette, vi vilde antage som Hy-

---

*) Vi ville give os lidt god Tid, og det har jo heller ingen Hast. Ved at gaae langsomt kommer man vel stundom ikke til Maalet, men ved at haste for meget kommer man stundom Maalet forbi. Vi ville tale lidt græsk derom. Dersom der var et Barn, der havde faaet en liden Pengesum forærende, og nu for den kunde kjøbe enten en god Bog f. Ex., eller et Stykke Legetøi, thi begge Dele kostede lige meget; naar han nu har kjøbt Legetøiet, kan han da for de samme Penge kjøbe Bogen? Ingenlunde; thi Pengene er nu engang udgivne. Men han kan maaskee gaae hen til Boghandleren og spørge ham, om han ikke vil bytte ham hiint Stykke Legetøi og give ham Bogen isteden. Sæt nu Boghandleren svarede: mit kjære Barn, Dit Legetøi har slet ingen Værdi; det er vel sandt, at dengang Du endnu havde Pengene, kunde Du ligesaa godt have kjøbt Bogen som Legetøiet; men det er en egen Sag med Legetøi: thi naar det er kjøbt, saa har det tabt al Værdi. Vilde Barnet ikke tænke: det var dog besynderligt nok. Og saaledes var der jo ogsaa engang, da Mennesket for den samme Priis kunde kjøbe Friheden og Ufriheden, og denne Priis var Sjelens frie Valg og Valgets Hengivelse. Da valgte han Ufriheden; men dersom han nu vilde komme til Guden og sige, om han ikke kunde faae den byttet, saa vilde Svaret vel være: der var unægtelig engang, hvor Du kunde have kjøbt hvilket Du vilde, men det er saa underligt med Ufriheden, naar man har kjøbt den, saa har den slet intet Værd, uagtet man betaler den lige saa dyrt. Mon da ikke et saadant Menneske vilde sige: det var dog besynderligt. Eller dersom der stod to fjendtlige Hære opstillede, og der kom en Ridder hvem begge indbødc til at deeltage: men han valgte det ene Parti, blev overvunden og tagen til Fange. Som Fange blev han fremstillet for Seierherren og var daarlig nok til at tilbyde ham sin Tjeneste paa det Vilkaar, som engang blev budet. Mon ikke Seierherren vilde sige til ham; O. Kjære, nu er Du min Fange; der var rigtignok engang, da Du kunde have valgt anderledes, men nu er Alt forandret. Var dette ikke besynderligt nok! Skulde det forholde sig anderledes, skulde Øieblikket ikke have afgjørende Betydning, da maatte jo Barnet i Grunden have kjøbt Bogen, og var blot uvidende derom og i den Misforstaaelse, at det havde kjøbt Legetøiet; saa maatte den Fangne i Grunden have stridt paa den anden Side, men var ikke bleven seet for Taage, havde i Grunden holdt med Den, hvis Fange han nu indbildte sig at være. — »Den Lastefulde og den Dydige have vel ikke Magt over deres sædelige Forhold, men de havde først Magt til at blive det Ene eller det Andet: ligesom Den, der kaster en Steen, har Magt over den inden

pothesis. Altsaa efter Hypothesen vil han ikke kunne frigjøre sig selv. (Og saaledes er det ogsaa i Sandhed; thi han bruger Frihedens Kraft i Ufrihedens Tjeneste, da han jo er frit i den, og saaledes voxer Ufrihedens forenede Kraft og gjør ham til Syndens Træl.) — Hvad skulle vi nu kalde en saadan Lærer, der giver ham Betingelsen igjen og med den Sandheden? lader os kalde ham en Frelser, thi han frelser jo den Lærende ud af Ufriheden, frelser ham fra sig selv; en Forløser, thi han løser jo den, der havde fanget sig selv, og Ingen er jo saa forfærdelig fangen, og intet Fangenskab saa umuligt at bryde ud fra, som det hvori Individet holder sig selv! Og dog er dette jo endnu ikke nok sagt; thi ved Ufriheden havde han jo forskyldt Noget, og giver da hiin Lærer ham Betingelsen og Sandheden, da er han jo en Forsoner, der borttager den Vrede, som var over det Forskyldte.

En saadan Lærer vil da den Lærende aldrig kunne glemme; thi i samme Øieblik synker han ned til sig selv igjen, ligesom Den, der eengang i Besiddelse af Betingelsen, ved at glemme, at Gud er til, sank i Ufriheden. Hvis de traf sammen i et andet Liv, da vilde hiin Lærer atter kunne give Den Betingelsen, som ikke havde modtaget den; men Den, der engang havde modtaget den, for ham vilde han være en Anden. Betingelsen var jo et Betroet, hvorfor Modtageren altid blev Regnskab skyldig. Men en saadan Lærer, hvad skulle vi kalde ham? En Lærer kan jo bedømme den Lærende, om han gjør Fremskridt eller ei, men dømme ham, kan han ikke; thi han maa jo være socratisk nok til at indsee, at det Væsentlige kan han ikke give den Lærende. Hiin Lærer er da egentlig ikke Lærer, men han er Dommer. Selv naar den Lærende meest har iført sig Betingelsen og ved den fordybet sig i Sandheden, han kan dog aldrig glemme hiin Lærer, eller lade ham socratisk forsvinde, hvilket dog er langt dybsindigere end al utidig Smaalighed og skuffet Sværmeri, ja er det Høieste, hvis hiint Andet ikke er Sandhed.

han har kastet den, men ikke naar han har kastet den« (Aristoteles). Ellers blev det at kaste en Illusion, og den Kastende beholdt Stenen i Haanden, trods al sin Kasten, da denne ligesom Skeptikernes »flyvende Piil« ikke fløi.

Aristoteles] i den Nikomachiske Ethik 3, 5, 14 (Citatet er ikke ordret).
Skeptikernes] Eleateren Zenon erklærede det for utænkeligt, at en Pil kunde flyve, da den i hvert Øieblik af sin Bane maatte være i Ro. Efter ham optog Skeptikerne den samme Betragtning.

Og nu Øieblikket. Et saadan Øieblik er af en egen Natur. Det er vel kort og timeligt som Øieblikket er det, forbigaaende som Øieblikket er det, forbigangent, som Øieblikket er det, i det næste Øieblik, og dog er det Afgjørende, og dog er det fyldt af det Evige. Et saadant Øieblik maa dog have et særligt Navn, lad os kalde det: Tidens Fylde.

c) Discipelen.

Naar Discipelen er Usandheden (og ellers gaae vi jo tilbage til det Socratiske), men dog er Menneske, og han nu faaer Betingelsen og Sandheden, da vorder han jo ikke først Menneske, thi det var han; men han vorder et andet Menneske, ikke i den spøgende Forstand, som blev han en Anden af samme Qvalitet som tidligere, men han bliver et Menneske af en anden Qvalitet, eller, som vi og kunne kalde det, et nyt Menneske.

Forsaavidt han var Usandheden, var han jo bestandigt ifærd med at gaae bort fra Sandheden; ved i Øieblikket at modtage Betingelsen, antog hans Gang den modsatte Retning, eller han vendtes om. Lader os kalde denne Forandring Omvendelse, om dette end er et hidtil ikke brugt Ord; men derfor vælge vi det just, for ikke at forstyrres; thi det er jo som skabt for den Forandring, om hvilken vi tale.

Forsaavidt han var i Usandheden ved egen Skyld, kan denne Omvendelse ikke foregaae uden at den optages i hans Bevidsthed, eller uden at han vorder sig bevidst, at det var ved hans egen Skyld; og med denne Bevidsthed tager han Afsked fra det Tidligere. Men hvorledes tager man Afsked, uden med Sorg i Sindet? Dog er denne Sorg jo her over, at han saa længe havde været i den tidligere Tilstand. Lader os kalde en saadan Sorg Anger; thi hvad Andet er vel Anger, der vel seer sig tilbage, men dog saaledes, at den netop derved fremskynder Gangen til, hvad der ligger foran!

Forsaavidt han var i Usandheden og nu med Betingelsen modtager Sandheden, da foregaaer der jo en Forandring med ham, som fra ikke at være til at være. Men denne Overgang fra ikke at være til at være, det er jo Fødselens. Dog Den, der er til, kan jo ikke fødes, og dog fødes han. Lader os kalde denne Overgang Gjenfødelsen, hvorved han anden Gang kommer til Verden ganske som ved Fødselen, et enkelt Menneske, der endnu Intet kjender til den Verden, i hvilken han fødes ind, om den er beboet, om der er andre Mennesker i den; thi man kan vel døbes *en*

masse, men aldrig gjenfødes *en masse*. Som Den, der ved socratisk Fødselshjælp fødte sig selv, derover glemte alt Andet i Verden, og i dybere Forstand ikke skyldte noget Menneske Noget, saaledes skylder jo den Igjenfødte ikke noget Menneske Noget, men hiin guddommelige Lærer Alt, og maa, som hiin over sig selv glemte den hele Verden, atter over denne Lærer glemme sig selv.

Dersom da Øieblikket skal have afgjørende Betydning, og uden dette tale vi jo kun socratisk, i hvad vi end sige, om vi end bruge mange og besynderlige Ord, om vi end ved ikke at forstaae os selv skulde mene at være komne langt videre end hiin eenfoldige Vise, der ubestikkeligen dømte mellem Guden, Menneskene og sig selv, ubestikkeligere end Minos, Æachus og Rhadamantus; — saa er Bruddet skeet, og Mennesket kan ikke komme tilbage, og skal ikke lystes ved at erindre, hvad Mindelsen vil bringe ham i Erindring, og endnu mindre skal han formaae ved egen Kraft paany at drage Guden over paa sin Side.

Men lader det her Udviklede sig tænke? Vi ville ikke haste med Svaret, og ikke blot Den blev jo Svar skyldig, der formedelst Overveielsens Vidtløftighed aldrig kom til at svare, men ogsaa Den, der vel udviste en vidunderlig Hurtighed i at svare, men ikke den ønskelige Langsomhed i at betænke Vanskeligheden, førend han forklarede den. Førend vi svare, ville vi da spørge, hvo det er, som skal besvare Spørgsmaalet. Det at være født, lader det sig tænke? Ja hvorfor ikke; men hvo er det som skal tænke det; Den, som er født, eller Den, som ikke er født? Det Sidste er jo en Urimelighed, som da heller ei kan være falden Nogen ind; thi den Fødte kan jo ikke faae dette Indfald. Naar da den Fødte tænker sig født, da tænker han jo denne Overgang fra ikke at være til at være. Saaledes maa det vel ogsaa forholde sig med Igjenfødelsen. Eller gjør Dette Sagen vanskeligere, at den forud for Igjenfødelsen gaaende Ikke-Væren indeholder mere Væren end den Ikke-Væren, der gaaer forud for Fødselen? Men hvo er det

---

Minos osv.] Minos, Æacus og Rhadamanthys dømte efter den græske Mythologi de Døde i Underverdenen.

da der skal tænke det? Det maa jo være den Igjenfødte, thi at den Ikke-Gjenfødte skulde gjøre det, var jo en Urimelighed, og var det ikke latterligt nok, om den Ikke-Igjenfødte vilde faae dette Indfald?

Dersom et Menneske oprindeligen er i Besiddelse af Betingelsen for at forstaae Sandheden, da tænker han, at Gud er til, derved at han selv er til. Dersom han er i Usandheden, da maa han jo tænke dette om sig selv, og Erindringen skal ikke kunne hjælpe ham uden til at tænke dette. Om han skal komme videre, maa Øieblikket afgjøre (om dette end allerede var virksomt i at lade ham indsee, at han er Usandheden). Forstaaer han ikke dette, da er han at henvise til Socrates, om han end ved sin Formening at være gaaet langt videre vil gjøre denne Vise mangt et Bryderi, som de gjorde det, der bleve saa opbragte paa ham, naar han fratog dem en eller anden Dumhed (*επειδαν τινα ληρον αυτων αφαιρωμαι*), at de ordentligen vilde bide ham (cfr. Theaetet § 151). — I Øieblikket bliver Mennesket sig bevidst, at han var født; thi hans Foregaaende, til hvilket han da ikke skal henholde sig, var jo, ikke at være; i Øieblikket bliver han sig Gjenfødelsen bevidst; thi hans foregaaende Tilstand var jo, ikke at være. Hvis hans foregaaende Tilstand havde været at være, da havde i intet af Tilfældene Øieblikket faaet afgjørende Betydning for ham, som ovenfor udviklet. Medens da den græske Pathos concentrerer sig paa Erindringen, concentrerer vort Projekts Pathos sig paa Øieblikket, og hvad Under, eller er det ikke en høist pathetisk Sag, at blive til fra ikke at være?

*   *

*

See dette er mit Projekt! Men maaskee vil En sige: »dette er det latterligste af alle Projekter, eller rettere, Du er den latterligste af alle Projektmagere; thi selv om En projekterer det Taabelige, saa kan dog altid det Sande blive tilbage, at det er ham, der har

---

maa han jo tænke dette: nl. at han er i Usandheden.

projekteret det; men Du derimod bærer Dig jo ad som en Lazaron, der tager Penge for at forevise en Egn, som Enhver kan see; Du er som den Mand, der om Eftermiddagen foreviste en Vædder for Penge, medens man om Formiddagen kunde see den gratis græssende paa en aaben Mark.« — »Maaskee er det saaledes, jeg skjuler mig for Blussel. Men sæt jeg nu var saa latterlig, saa lad mig gjøre det godt igjen ved et nyt Projekt. Krudtet har vel nu været opfundet allerede i flere Aarhundreder, det var da forsaavidt latterligt, at jeg vilde give mig Mine af at have opfundet det; men var det ogsaa latterligt, at jeg antog, at Nogen havde opfundet det? See, nu vil jeg være saa høflig at antage, at det er Dig, der har opfundet mit Projekt, mere Høflighed kan Du dog ikke forlange. Eller hvis Du nægter dette, vil Du da ogsaa nægte, at Nogen har opfundet det, det vil sige noget Menneske? I saa Fald er da jeg ligesaa nær til at have opfundet det som noget andet Menneske. Saa vredes Du da ikke paa mig, fordi jeg tillyver mig Noget, som tilhører et andet Menneske, men Du vredes paa mig, fordi jeg tillyver mig hvad der ikke tilkommer noget Menneske, og Du vredes ligesaa meget, naar jeg løgnagtigen vil tilskrive Dig Opfindelsen. Er dette ikke besynderligt, at der er noget Saadant til, hvorom Enhver, der veed det, tillige veed at han ikke har opfundet det, uden at dette Huus-forbi standser eller kan standses, om man saa gik til alle Mennesker? Men dog fortryller denne Besynderlighed mig i høieste Maade, da den gjør Prøven paa Hypothesens Rigtighed og beviser den. Det var jo og urimeligt at forlange af et Menneske, at han ved sig selv skulde opdage, at han ikke var til. Men denne Overgang er jo Igjenfødelsens fra ikke at være til, til at være til. Om han bagefter har forstaaet det, gjør jo intet til Sagen, thi fordi man forstaaer at bruge Krudtet, at opløse det i dets Bestanddele, derfor har man jo ikke opfundet det. Saa vredes Du da kun paa mig, og paa ethvert Menneske, der vil give sig Mine af at have opfundet det; men derfor behøver Du jo ikke at vredes paa Tanken«.

Huus-forbi] Udtryk fra Gnavspillet, hvor den, der har Brikken »Huset«, afslaaer at bytte ved at sige: Hus forbi.

Capitel II.

Guden som Lærer og Frelser.

(Et digterisk Forsøg.)

Lader os korteligen betragte Socrates, som jo ogsaa var en Lærer. Han fødtes under bestemte Livsforhold, dannedes i det Folk, han tilhørte, og da han i en modnere Alder fornam et Kald i sig og en Tilskyndelse, begyndte han paa sin Viis at lære Andre. Efterat han da havde levet nogen Tid som Socrates, fremtraadte han, da Tiden forekom ham beleilig, som Læreren Socrates. Selv var han paavirket af Omstændighederne, selv greb han atter ind i dem. Idet han fuldkommede sin Gjerning, tilfredsstillede han ligesaa meget den Fordring, der var i ham, som den Fordring, andre Mennesker kunde have paa ham. Saaledes forstaaet, og dette var jo den socratiske Forstaaelse, ligger Læreren i et Vexelforhold, idet Livet og Forholdene blive Anledningen for ham til at vorde Lærer, og han atter Anledning for Andre til at lære Noget. Hans Forhold er da bestandigt ligesaa autopathisk som sympathetisk. Saaledes forstod ogsaa Socrates det, derfor vilde han ikke modtage hverken Ære eller Hædersposter eller Penge for sin Underviisning, da han dømte ubestikkelig som en Afdød. O, sjeldne Nøisomhed, sjelden i vor Tid, hvor Pengesummen og Hæderskrandsen ikke kan blive stor og glimrende nok, til Vederlag for Underviisningens Herlighed; men hvor da og al Verdens Guld og Hæder netop er Vederlaget for Underviisningen, da de ere lige meget værd. Men vor Tid har jo det Positive og forstaaer sig paa det; Socrates derimod manglede det Positive. Men see om denne Mangel forklarer hans Bornerethed, der vel havde sin Grund i, at han var nidkjær paa det Menneskelige, tugtede sig selv med den samme guddommelige Misundelse, med hvilken han tugtede Andre, og i hvilken han elskede det Guddommelige. Mellem Menneske og Menneske er dette det Høieste; Discipelen er Anledning til at

---

autopathisk] »selvlidende«, ɔ: han paavirkes selv lige saa meget som han paavirker Andre. guddommelige Misundelse] græsk Udtryk, der betegner, at Guderne med Skinsyge vaagede over deres priviligerede Stilling og ikke tillod Mennesket at overskride sin Grændse. Paa samme Maade var Menneskets Begrændsning i Sammenligning med Guden et Grundbegreb hos Sokrates.

Læreren forstaaer sig selv, Læreren Anledning til at Discipelen forstaaer sig selv; Læreren efterlader sig i Døden ingen Fordring paa Discipelens Sjel, netop ligesaa lidet som Discipelen kan gjøre Fordring paa, at Læreren skylder ham Noget. Og var jeg en Plato i Sværmeri, og bankede mit Hjerte heftigt som Alcibiades', heftigere end Korybanternes, ved at høre Socrates, og kunde min Beundrings Lidenskab ikke stilles uden ved at omfavne hiin herlige Mand, da vilde Socrates vel smile af mig og sige: »O, Kjære, Du er dog en svigefuld Elsker; thi mig vil Du forgude formedelst min Viisdom, og da vil Du selv være den, som bedst forstod mig, og være den, ud af hvis beundrende Omfavnelse jeg ikke skulde kunne rive mig; er Du dog ikke en Forfører?« Og dersom jeg ikke vilde forstaae ham, da vilde hans kolde Ironi vel bringe mig til Fortvivlelse, naar han udviklede for mig, at han skyldte mig lige saa meget som jeg skyldte ham. O, sjeldne Redelighed, som Ingen besviger, end ikke Den, der vilde sætte sin Salighed i at vorde besviget; sjelden i vor Tid, hvor Enhver gaaer videre end Socrates, baade i at vurdere sig selv og i at gavne Discipelen og i at være følsom i Omgang og i at finde en Vellyst i Beundringens varme Omslag! O, sjeldne Troskab, der Ingen forfører, end ikke Den, som bruger al Forførelsens Kunst for at blive forført!

Men Guden behøver ingen Discipel for at forstaae sig selv; og ingen Anledning kan saaledes foranledige ham, at der ligger ligesaa meget i Anledningen som i Beslutningen. Hvad kan altsaa bevæge ham til at fremtræde? Han maa bevæge sig selv og forblive at være hvad Aristoteles siger om ham *ακινητος παντα κινει*. Men bevæger han sig selv, da er det jo ingen Trang, der bevæger ham, som kunde han selv ikke udholde Tausheden, men maatte udbryde i Ordet. Men bevæger han sig selv, ikke af Trang, hvad er det da der bevæger ham, hvad andet end Kjærlighed; thi denne har jo netop ikke Trangens Tilfredsstillelse udenfor sig, men i sig. Hans Beslutning, som ikke staaer i et lige Vexelforhold til Anledningen, maa være fra Evighed, om den end, fuldkommet i Tiden,

---

Alcibiades'] i Platons Symposion fremstilles Alcibiades som forelsket i Sokrates. Korybanterne var den »store Moders« (en phrygisk Gudindes) Tjenere, som ved larmende Musik og Dans hensatte sig i en ekstatisk Tilstand. Med denne Tilstand sammenligner Sokrates sin egen i Platons Kriton p. 54 d.

Den, som bruger al Forførelsens Kunst osv.] jvfr. Platon, Symposion p 218 ff. *ἀκίνητος πάντα κινεῖ* selv ubevægelig bevæger han alt: Aristoteles's Definition af Gud, jvfr. Metaphys. 12. 7. 8 og 5. 1. Bemærkningen har S. K. fra Schellings Forelæsninger, se Efterl. Pap. I S. 439.

netop bliver Øieblikket; thi hvor Anledningen og det Foranledigede svare lige til hinanden, saa lige som Svaret i Ørkenen til Raabet, der viser Øieblikket sig ikke, men Erindringen sluger det i sin Evighed. Øieblikket fremkommer netop ved den evige Beslutnings Forhold til den ulige Anledning. Forholder det sig ikke saaledes, da vende vi tilbage til det Socratiske og faae hverken Guden eller den evige Beslutning eller Øieblikket.

Af Kjærlighed maa Guden da evigt beslutte sig dertil; men som hans Kjærlighed er Grunden, saa maa ogsaa Kjærligheden være Maalet; thi det var jo en Modsigelse, at Guden havde en Bevæggrund og et Maal som ikke svarede til denne. Kjærligheden maa da være til den Lærende, og Maalet være at vinde ham; thi først i Kjærligheden gjøres det Forskjellige Lige, først i Ligheden eller i Eenheden er Forstaaelsen, men uden den fuldkomne Forstaaelse er Læreren ikke Guden, hvis ikke Grunden er at søge hos den Lærende, der ikke vilde hvad der blev gjort ham muligt.

Dog er denne Kjærlighed fra Grunden af ulykkelig; thi de ere hinanden saa ulige, og hvad der synes saa let, at Guden maa kunne gjøre sig forstaaelig, det er ikke saa let, naar han ikke skal tilintetgjøre det Forskjellige.

Vi ville ikke forhaste os, og om det end synes Nogen, at vi spilde Tiden, istedenfor at komme til Afgjørelsen, saa er denne vor Trøst, at det deraf endnu ikke følger, at vor Uleilighed er spildt. — Der er talet meget i Verden om ulykkelig Kjærlighed, Enhver veed jo, hvad dette Ord betyder: at de Elskende ikke kunne faae hinanden; og Grundene, ja de kunne være saare mange. Der er en anden Art af ulykkelig Kjærlighed, den om hvilken vi tale, til hvilken intet jordisk Forhold kan afgive en fuldkommen Analogi, men som vi dog, ved en liden Stund at tale daarligen, kunne tænke os i det Jordiske. Det Ulykkelige ligger ikke i, at de Elskende ikke kunne faae hinanden, men i at de ikke kunne forstaae hinanden. Og denne Sorg er jo uendelig langt dybere end hiin anden om hvilken Menneskene tale; thi denne Ulykke sigter efter Hjertet i Kjærligheden og saarer for en Evighed, ikke som hiin anden Ulykke, der kun rammer det Udvortes og Timelige, og som for den Høimodige kun er ligesom en Spøg over, at de Elskende i Tiden ikke faae hinanden. Og hiin uendelig dybere Sorg tilhører væsentligen den Overlegne, fordi han kun tillige forstaaer Misforstaaelsen; tilhører egentligen ene og alene Guden, fordi intet menneskeligt Forhold kan afgive en gyldig Analogi, om vi end her ville antyde en saadan, for at opvække Sindet til at forstaae det Guddommelige.

Sæt, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Dog har Læseren maaskee allerede tabt Taalmodigheden, naar han hører at Begyndelsen er som paa et Eventyr og ingenlunde systematisk; o, vel fandt den høilærde Polos det kedsommeligt, at Socrates bestandig kun talte om Mad og Drikke og Læger og andet saadant Tant, hvorom Polos slet ikke talte (cfr. Gorgias); men havde Socrates dog ikke een Fordeel, at han selv og Enhver fra Barn af var i Besiddelse af de fornødne Forkundskaber, og var det ikke ønskeligt, hvad der langt overstiger min Evne, at jeg kunde blive staaende ved Mad og Drikke, og end ikke behøvede at tage Konger med, hvis Tanker jo ikke altid ere som enhver Andens, om de ellers ere kongelige; men er det ikke tilgiveligt af mig, jeg der kun er en Digter, der nu, erindrende om Themistocles' skjønne Ord, vil udfolde Talens Tæppe, at ikke Arbeidet derpaa skjules ved at sammenrulles. Sæt da, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Kongens Hjerte var ubesmittet af den Viisdom, som forkyndes høirøstet nok, ukjendt med de Vanskeligheder som Forstanden opdager for at fange Hjertet, og som give Digterne nok at bestille, og gjøre deres Trylleformler nødvendige. Hans Beslutning var let at fuldføre; thi enhver Statsmand frygtede hans Vrede og vovede end ikke at ymte om Noget, og enhver fremmed Stat skjælvede for hans Vælde og turde ikke undlade at sende Gesandter med Lykønskning til Formælingen, og intet Hofkryb vovede i Støvet at saare ham, for ikke at faae sit eget Hoved knuset. Saa lad da Harpen være stemt, lad Digternes Sange begynde, lad alt være festligt, medens Elskoven feirer sin Triumph; thi hoverende er Elskoven, naar den forener det Lige, men triumpherende, naar den gjør Det lige i Elskov der var ulige. — Da vaagnede der en Bekymring i Kongens Sjel; hvo drømmer derom, uden en Konge der tænker kongeligt! Han talte ikke til Nogen om sin Bekymring, thi havde han gjort det, da havde vel enhver Hofmand sagt: »Deres Majestæt, De gjør en Velgjerning mod Pigen, hvorfor hun ikke vil kunne takke dem i hele sit Liv;« og da skulde vel Hofmanden have vakt Kongens Vrede, saa han havde ladet ham henrette for Majestætsforbrydelse mod den Elskede; og derved ogsaa paa anden Maade voldet Kongen Sorg. Eensomt tumlede han Sorgen i sit Hjerte: om dog Pigen vilde blive lykkelig derved, om hun vilde

---

Polos] en Sophist, der optræder i Platons Gorgias. Den Replik, hvortil her sigtes, er forøvrigt af Kallikles, en anden af Dialogens Personer (p. 490 c).
Themistocles' skjønne Ord] i Plutarchs Themist. 29, 3.

vinde Frimodighed til aldrig at mindes, hvad Kongen kun vilde glemme, at han var Kongen, og hun havde været en ringe Pige. Thi skeete dette, vaagnede denne Erindring og kaldte stundom som en begunstiget Medbeiler hendes Tanke bort fra Kongen, lokkede den ind i hemmelig Sorgs Indesluttethed, eller gik den stundom hendes Sjel forbi som Døden over Graven: hvad var da Elskovens Herlighed! Da var hun jo lykkeligere, om hun var bleven i sit Skjul, elsket af den Jævnlige, nøisom i den ringe Hytte, men frimodig i sin Kjærlighed, og freidig, aarle og silde. Hvilken rig Overflod af Sorg staaer ikke her ligesom modnet, næsten segnende under sin Frugtbarheds Vægt, blot ventende paa Høstens Tid, da Kongens Tanke skal tærske al Bekymringens Sæd ud deraf. Thi om Pigen end var fornøjet med at blive til Intet, Kongen kunde det ikke tilfredsstille, netop fordi han elskede hende, og fordi det var ham tungere at være hendes Velgjører end at tabe hende. Og hvis hun nu end ikke kunde forstaae ham; thi naar vi tale daarligen om det Menneskelige, da kunne vi jo antage en Aandens Forskjellighed, der gjør Forstaaelsen umulig — hvilken dyb Sorg slumrer dog ikke i denne ulykkelige Elskov, hvo tor kalde paa den? Dog et Menneske skal ikke lide den; thi ham ville vi henvise til Socrates, eller til hvad der i en endnu skjønnere Forstand formaaer at gjøre de Ulige Lige.

Dersom nu Øieblikket skal have afgjørende Betydning (og uden dette vende vi tilbage til det Socratiske, om vi end mene at gaae videre), er den Lærende i Usandheden, ja er der ved egen Skyld — og dog er han Gjenstand for Gudens Kjærlighed, der vil være hans Lærer, og Gudens Bekymring er, at faae Ligheden tilveiebragt. Kan denne ikke tilveiebringes, da bliver Kjærligheden ulykkelig og Underviisningen uden Betydning, fordi de ikke kunne forstaae hinanden. Man mener vel at dette kan være Guden ligegyldigt, da han ikke behøver den Lærende, men man glemmer, eller rettere, ak, man beviser, hvor langt det er fra, at man forstaaer ham; man glemmer: han elsker jo den Lærende. Og som hiin kongelige Sorg kun findes i en kongelig Sjel, og Mængden af Menneskers Sprog slet ikke nævner den, saaledes er det ganske menneskelige Sprog saa selvkjærligt, at det ikke vil ane en saadan Sorg. Men derfor forbeholdt Guden sig den, denne uudgrundelige Sorg, at han veed, at han kan støde den Lærende fra sig, kan

---

Døden over Graven] vistnok en unøiagtig Hentydning til den Overtro, at man kan mærke naar Nogen gaaer over Ens Grav.

undvære ham, at den Lærende ved sin egen Skyld er hjemfalden til Fortabelse, at han kan lade ham synke — og at han veed, hvorledes det næsten er en Umulighed at holde den Lærendes Frimodighed opreist, uden hvilken Forstaaelsen og Ligheden er borte og Kjærligheden ulykkelig. Den, der ikke idetmindste aner denne Sorg, han er en lumpen Sjel, kun udpræget som en Skillemynt, der hverken bærer Keiserens eller Guds Billede.

Saa er da Opgaven sat, og vi indbyde Digteren, hvis han ellers ikke allerede er andetsteds indbuden, og hvis han ikke er en Saadan, at han med Fløitespillerne og de andre Larmende maa udjages af Sorgens Huus, dersom ellers Glæden skal komme. Digterens Opgave er det at finde en Løsning, et Eenhedspunkt, hvor Kjærlighedens Forstaaelse er i Sandhed, hvor Gudens Bekymring haver sin Smerte forvundet; thi dette er jo den uudgrundelige Kjærlighed, den der ikke nøies med hvad Kjærlighedens Gjenstand maaskee i sin Daarskab vilde prise sig salig ved.

A. Eenheden tilveiebringes ved en Opadstigen. Guden vilde da drage den Lærende op ad til sig, forherlige ham, forlyste ham med tusindaarig Fryd (thi tusind Aar ere jo for ham som een Dag), lade den Lærende i Glædens Tummel glemme Misforstaaelsen. Ak ja, den Lærende han var maaskee meget tilbøielig til at ville prise sig salig derved; og var det ikke herligt, saaledes ligesom hiin ringe Pige pludselig at gjøre sin Lykke, derved at Gudens Öie faldt paa ham, herligt at være ham behjælpelig med at tage det Alt forfængeligt, bedaaret af sit eget Hjerte! Dog hiin ædle Konge gjennemskuede allerede Vanskeligheden; han var lidt Menneskekjender, og indsaae, at Pigen i Grunden var bedragen, hvad man jo er allerforfærdeligst, naar man end ikke selv aner det, men er som fortryllet ved Omklædningen.

Eenheden kunde tilveiebringes ved at Guden viste sig for den Lærende, tog hans Tilbedelse, lod ham glemme sig selv derover. Saaledes kunde Kongen have viist sig for den ringe Pige i al sin Pragt, ladet sin Herligheds Sol gaae op over hendes Hytte, skinne over den Plet, hvor han viste sig for hende, og lade hende glemme sig selv i tilbedende Beundring. Ak, og dette havde maaskee tilfredsstillet Pigen; men Kongen kunde det ikke tilfredsstille, han vilde ikke sin Forherligelse, men Pigens; og derfor var hans Sorg

---

Keiserens eller Guds Billede] jvfr. Matth. 22, 21. tusind Aar osv.] 2 Pet. 3, 8.

saa tung, at hun ikke forstod ham; men tungere var det ham dog at bedrage hende. Og dette blot at give sin Kjærlighed et ufuldkomment Udtryk, var i hans Øine et Bedrag, om end Ingen forstod ham, om end Bebreidelsen søgte at krænke hans Sjel.

Ad denne Vei bliver da Kjærligheden ikke lykkelig, vel maaskee tilsyneladende, den Lærendes og Pigens, men ikke Lærerens og Kongens, hvilke ingen Skuffelse kan tilfredsstille. Saaledes har Guden Glæde af at pynte Lilien herligere end Salomon; men hvis der kunde være Tale om en Forstaaelse, da var det jo en sørgelig Skuffelse i hvilken Lilien befandt sig, om den, ved at betragte de herlige Klæder, paa Grund af Klæderne meente at være den Elskede, og medens den nu staaer freidig i Engen, spøgende med Vinden; sorgløs som dennes Pust, da vilde den vel sygne og ikke have Frimodighed til at opløfte sit Hoved. Og dette var jo Gudens Bekymring; thi Liliens Skud er spædt og snart knækket. Men skal Øieblikket have afgjørende Betydning, hvor uudsigelig bliver da ikke hans Bekymring! Der var et Folk som forstod sig vel paa det Guddommelige; dette Folk meente, at det at see Guden var Døden. — Hvo fatter denne Sorgens Modsigelse: det ikke at aabenbare sig, er jo Kjærlighedens Død, og det at aabenbare sig er den Elskedes Død. O, Menneskenes Sind higer saa ofte efter Magt og Vælde, og da deres Tanke idelig søger derhen, som var med Opnaaelsen heraf Alt forklaret, ane de ikke, at der ei blot er Glæde i Himlene, men ogsaa Sorg: hvor tungt det er at maatte nægte den Lærende hvad han higer efter med hele sin Sjel, og maatte nægte ham det, netop fordi han er den Elskede.

B. Saa maa da Eenheden tilveiebringes paa en anden Maade. Vi ville atter her mindes Socrates, thi hvad var vel hans Uvidenhed Andet, end Eenheds-Udtrykket for Kjærligheden til den Lærende? men denne Eenhed var tillige Sandheden, som vi have seet. Skal derimod Øieblikket have afgjørende Betydning (—), da er dette jo ikke Sandheden; thi den Lærende skylder Læreren Alt. Som da, socratisk tænkt, Lærerens Kjærlighed kun var en Bedragers, hvis han lod Discipelen forblive i den Tro, at han virkelig skyldte ham Noget, istedenfor at Læreren skulde forhjælpe ham til at blive sig selv nok, saaledes maa jo Gudens Kjærlighed, naar han vil være Lærer, ikke blot være en forhjælpende, men en fødende, hvor-

---

Lilien herligere end Salomon] Matth. 6, 29. Der var et Folk] Jøderne. Se 2. Mose Bog 33, 20 o. a. St. Glæde i Himlene] Luc. 15, 7.

ved han føder den Lærende, eller, som vi have kaldt ham, den Igjenfødte, med hvilket Ord vi betegnede Overgangen fra ikke at være til, til at være. Sandheden er da, at den Lærende skylder ham Alt; men netop dette gjør Forstaaelsen saa vanskelig: at han bliver til Intet og dog ikke bliver tilintetgjort, at han skylder ham Alt og dog bliver frimodig, at han forstaaer Sandheden, men at Sandheden gjør ham fri, at han fatter Usandhedens Skyld og at da atter Frimodigheden seirer i Sandheden. Mellem Menneske og Menneske er det at være Forhjælpende det Høieste, men det at føde er forbeholdt Guden, hvis Kjærlighed er f ø d e n d e, ikke hiin fødende Kjærlighed, om hvilken Socrates ved en festlig Leilighed vred at tale saa skjønt. Den betegner nemlig ikke Lærerens Forhold til Discipelen, men Autodidaktens Forhold til det Skjønne, idet han, seende bort fra den adspredte Skjønhed, skuer det i og for sig Skjønne, og nu føder mange skjønne og herlige Taler og Tanker, πολλους καὶ καλους λογους και μεγαλοπρεπεις τικτει και διανοηματα εν φιλοσοφιᾳ αφθονῳ (Symposiet § 210 D); og herom gjelder det, at han føder og frembringer det, han allerede længe har baaret i sit Indre § 209 C). Betingelsen har han da i sig selv, og Frembringelsen Fødselen) er kun en Fremgaaen af hvad der var tilstede, hvorfor Øieblikket atter her i denne Føden i samme Nu er opslugt af Erindringen. Og den, der fødes ved mere og mere at afdøe, om ham bliver det jo klart, at han mindre og mindre kan siges at fødes, da han kun bliver mere og mere tydeligt mindet om at han er til: og den der nu igjen selv føder det Skjønnes Yttringer, han føder dem ikke, men lader det Skjønne i ham føde disse af sig.

Var da Eenheden ikke at tilveiebringe ved en Opadstigen, saa maa den forsøges ved en Nedadstigen. Lad nu den Lærende være x. i dette x maa jo ogsaa indeholdes den Ringeste; thi gjorde Socrates end ikke slet Compagni med gode Hoveder, hvorledes skulde da Guden kunne gjøre Forskjel! For at Eenheden skal tilveiebringes, maa da Guden vorde denne liig. Og saaledes vil han vise sig lig den Ringeste. Men den Ringeste er jo Den, som maa tjene Andre, altsaa i T j e n e r e n s Skikkelse vil Guden vise sig. Men denne Tjenerens Skikkelse er ingen paatagen som Kongens Ringbeds-Kappe, der netop derfor ogsaa flagrede løst og forraadte

---

πολλοὺς καὶ καλοὺς osv.] han føder mange skjønne og ophøiede Taler og Tanker under ubegrænset Visdomssøgen. § 2 0 9 C] Sympos. pag. 209 c: naar han berører det Skjønne og omgaaes med det, saa føder og frembringer han, hvad han længe har gaaet svanger med.

Kongen; er ingen paatagen som den lette socratiske Sommerkaabe, der skjøndt vævet af Intet dog er skjulende og forraadende, men er hans sande Skikkelse; thi dette er Kjærlighedens Uudgrundelighed, ikke for Spøg, men for Alvor og i Sandhed, at ville være den Elskedes Lige; og dette er den besluttende Kjærligheds Almagt at formaae det, hvad hverken Kongen eller Socrates formaaede, hvorfor deres paatagne Skikkelse dog var en Art Svig.

See, der staaer han da — Guden. Hvor? Der; kan Du ikke see ham? Han er Guden, og dog har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved, og han tør ikke hælde det til noget Menneske, at han ikke skal forarges paa ham. Han er Guden, og dog er hans Gang forsigtigere, end om Engle bar ham, ei for at hans Fod ikke skal stødes, men for at han ikke skal nedtræde Menneskene i Støvet, idet de forarges paa ham. Han er Guden, og dog hviler hans Øie bekymret paa Slægten, da den Enkeltes spæde Skud kan knuses saa hurtigt som et Græs. Hvilket Liv, idel Kjærlighed og idel Sorg: at ville udtrykke Kjærlighedens Eenhed og da ikke at blive forstaaet; at maatte befrygte Enhvers Fortabelse, og dog kun saaledes i Sandhed at kunne frelse en Eneste; idel Sorg, medens dog Dagen og Timen er udfyldt med den Lærendes Sorg, der betroer sig til ham. Saa staaer da Guden paa Jorden, den Ringeste liig ved sin almægtige Kjærlighed. Han veed, at den Lærende er Usandheden — hvis denne saae feil, hvis han segnede og tabte Frimodigheden! O, at bære Himmel og Jord ved et almægtigt Bliv, saa, hvis det udeblev den mindste Deel af Tid, Alt maatte synke sammen, hvor er det saa let mod at bære Muligheden af Slægtens Forargelse, naar man af Kjærlighed blev dens Frelser!

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa Guden lide Alt, taale Alt, hungre i Ørkenen, tørste i Qvaler, være forladt i Døden, absolut lig den Ringeste — see, hvilket Menneske; thi ikke er Dodens Lidelse hans Lidelse, men dette hele Liv er jo en Lidelseshistorie, og det er Kjærligheden der lider, Kjærligheden der giver Alt, som selv er trængende. Vidunderlige Selvfornægtelse, om den Lærende er den Ringeste, da spørger han bekymret: elsker Du mig nu virkelig? thi han veed selv hvor Faren truer, og dog veed han, at enhver lettere Maade var ham et Bedrag, om den Lærende end ikke forstod det.

---

har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved] Luc. 9, 58.

Enhver anden Aabenbarelse var for Kjærligheden et Bedrag, fordi den enten først maatte have foretaget en Forandring med den Lærende (men Kjærligheden forandrer ikke den Elskede, men forandrer sig selv) og skjult for ham, at dette var fornødent, eller letsindigt være forblevet uvidende om, at hele Forstaaelsen var en Skuffelse (Dette er Hedenskabets Usandhed). Enhver anden Aabenbarelse var for Gudens Kjærlighed et Bedrag. Og om mine Øine havde flere Taarer end en angrende Synderindes, og om hver min Taare var kosteligere end en benaadet Synderindes mange; og om jeg kunde finde en ydmygere Plads end ved hans Fødder, og om jeg kunde sidde der ydmygere end en Qvinde, hvis Hjertes eneste Valg var dette ene Fornødne; og om jeg elskede ham redeligere end den trofaste Tjener, der elsker ham til sin sidste Bloddraabe; og om jeg var tækkeligere i hans Øine end den reneste blandt Qvinder — dersom jeg dog vilde bede ham, at forandre sin Beslutning, at vise sig anderledes, at skaane sig selv, da vilde han see paa mig og sige: Menneske, hvad vedkommer Du mig, vig bort, thi Du er jo Satanas, om Du end ikke selv forstaaer det! Eller dersom han en enkelt Gang udrakte sin Haand til at byde, saa det skeer, og jeg da vilde mene at forstaae ham bedre eller elske ham mere, da skulde jeg vel see ham græde ogsaa over mig, og høre ham sige: at Du saaledes kunde vorde mig utro, og saaledes bedrøve Kjærligheden; saa elsker Du kun den Almægtige, der gjør Miraklet, ikke Den, der fornedrede sig selv i Lighed med Dig.

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa han udaande i Døden og atter forlade Jorden. Og om min Sorg var dybere end Moderens naar Sværdet gaaer gjennem hendes Hjerte, og om min Stilling var forfærdeligere end den Troendes naar Troens Kraft brister, og om min Elendighed var mere rørende end Dens, der korsfæster sit Haab og kun beholder Korset tilbage — dersom jeg dog vilde bede ham at skaane sig selv og at blive tilbage, da skulde jeg vel see ham bedrøvet indtil Døden, men ogsaa bedrøvet over mig, thi denne Lidelse maatte jo være mig gavnlig; men hans Sorg var ogsaa den, at jeg ikke kunde forstaae ham. O, bittre Kalk, bittrere end Malurt er vel Dødens Forsmædelighed for den Dødelige, hvorledes da for den Udødelige! O, sure Læskedrik, surere end Eddike, at vederqvæges ved den Elskedes Misforstaaelse! O, Trøst i Nøden at lide skyldig, hvorledes da at lide uskyldig!

---

en angrende Synderindes] jvfr. Luc. 7, 37 ff. en ydmygere Plads osv.] jvfr. Luc. 10, 39 ff. Moderens naar Sværdet osv.] Luc. 2, 35.

Saaledes Digteren; thi hvorledes skulde det falde ham ind, at Guden vilde aabenbare sig paa en saadan Maade for at frembringe den forfærdeligste Afgjørelse; hvor skulde det falde ham ind at lege letsindigt med Gudens Smerte, løgnagtigen at digte Kjærligheden ud for at digte Vreden ind.

Og den Lærende, har han ingen Lod og Deel i denne Lidelsernes Historie, om hans Lod end ikke er Lærerens? Og dog maa det saaledes være, og det er Kjærligheden der afstedkommer al denne Lidelse, netop fordi Guden ikke er misundelig paa sig selv, men i Kjærlighed vil være den Ringeste lig. Naar man planter Egens Kjærne i et Leerkar, da sprænges dette; naar man gyder ny Viin paa gamle Læderflasker, da sprænges disse; hvorledes skeer det da, naar Guden planter sig ind i Menneskets Skrøbelighed, hvis han ikke vorder et nyt Menneske og et nyt Kar! Men denne Vordelse, hvor besværlig er vel den, og som en haard Fødsel! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er vel det i Skrøbelighed og hvert Øieblik paa Misforstaaelsens Grændser, naar Skyldens Angester ville forstyrre Kjærlighedens Fred! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er det ikke i Forfærdelse; thi det er jo mindre forfærdeligt at falde paa sit Ansigt, medens Bjerge skjælve for Gudens Stemme, end at sidde hos ham som hos sin Lige, og dog er dette jo Gudens Bekymring netop at sidde saaledes.

*   *

*

Dersom nu Nogen vilde sige: »Det, Du digter, er det lumpneste Plagiat, der nogensinde er forekommet; da det hverken er mere eller mindre end hvad ethvert Barn veed«, saa maa jeg vel med Blussel høre at jeg er en Løgner. Men hvorfor det lumpneste? Enhver Digter, der stjæler, stjæler jo fra en anden Digter, og saaledes ere vi jo alle lige lumpne; ja mit Tyveri er maaskee mindre skadeligt, da det er lettere opdaget. Men hvo er da Digteren? Dersom jeg var høflig nok til at ansee Dig, Du som dømmer mig, for at være Digteren, da vilde Du maaskee atter vredes. Er der da ingen Digter, naar der dog er et Digt, dette var jo besynderligt, ligesom det at høre et Fløitespil, uagtet der dog ingen Fløitespiller var til. Eller er dette Digt maaskee ligesom et Ordsprog, hvortil

---

Bjerge skjælve] jvfr. 2. Mose Bog 19, 18.

der ingen Digter vides, fordi det er som om hele Menneskeheden havde digtet det; og var det maaskee derfor Du kaldte mit Plagiat det lumpneste, fordi jeg ikke stjal fra noget enkelt Menneske, men bestjal Slægten, og hovmodigen, skjønt jeg kun er et enkelt Menneske, ja endog en lumpen Tyv, gav mig Mine af at være hele Slægten? Forholder dette sig saaledes, saa hvis jeg gik omkring til alle Mennesker, og alle vel kjendte det, men enhver tillige vidste, at han ikke havde digtet det, jeg nu deraf kan slutte: altsaa har Slægten digtet det? Var dette ikke besynderligt? Thi dersom hele Slægten havde digtet det, da maatte dette jo udtrykkes saaledes, at Enhver var lige nær til at have digtet det. Synes dette Dig ikke en vanskelig Sag, i hvilken vi ere komne ind, medens det Hele i Begyndelsen syntes saa let afgjort ved Dit korte Vredens-Ord: at mit Digt var det lumpneste Plagiat, og ved min Blussel over at maatte høre det. Saa er det maaskee slet ikke noget Digt, eller i ethvert Tilfælde skyldes det ikke noget Menneske, ei heller Slægten; og, jeg forstaaer Dig, derfor var det Du kaldte min Adfærd det lumpneste Plagiat, fordi jeg ikke stjal fra en enkelt Mand, ikke bestjal Slægten, men bestjal Guddommen, eller ligesom stjal ham bort, og gudsbespotteligen, skjøndt jeg kun var et enkelt Menneske, ja endog en lumpen Tyv, gav mig Mine af at være Guden; o, Kjære, nu forstaaer jeg Dig ganske, og forstaaer, at Din Vrede er retfærdig. Men da gribes ogsaa min Sjel af ny Forundring, ja den fyldes med Tilbedelse; thi det havde jo ogsaa været besynderligt, om det var et menneskeligt Digt. Vel kunde det falde Mennesket ind at digte sig selv i Lighed med Guden eller Guden i Lighed med sig, men ikke at digte, at Guden digtede sig selv i Lighed med Mennesket; thi dersom Guden Intet lod sig mærke med, hvorledes skulde da Mennesket falde paa, at den salige Gud kunde behøve ham? Dette var jo den sletteste Tanke, eller rettere saa slet en Tanke, at den ikke kunde opkomme i ham, om han end, naar Guden har betroet ham den, tilbedende siger: denne Tanke opkom ikke i mit Hjerte, og finder at det er den vidunderlig-skjønneste Tanke. Og er det Hele ikke vidunderligt, og er dette Ord ikke igjen et lykkeligt varslende Ord paa mine Læber; thi staae vi ikke her, som jeg jo sagde det, og som Du jo uvilkaarligen selv siger det: ved V i d u n d e r e t. Og idet vi nu saaledes begge staae ved Vidunderet, hvis høitidelige Taushed menneskelig Kjevl om Mit og Dit ikke kan forstyrre, hvis ærefrygtbydende Tale uendeligt overdøver menneskelig Strid om Mit og Dit, saa tilgive Du mig, at jeg var i den besynderlige Vildfarelse, at jeg havde digtet det. Det var en Vildfarelse,

og Digtet saaledes forskjelligt fra ethvert menneskeligt Digt, at det intet Digt var, men Vidunderet.

Capitel III.

Det absolute Paradox.

(En metaphysisk Grille.)

Skjøndt Socrates af al Magt beflittede sig paa at samle Menneskekundskab og at kjende sig selv, ja skjøndt han gjennem Aarhundreder er priset som det Menneske der vel bedst kjendte Mennesket, tilstaaer han dog at Grunden, hvorfor han var utilbøielig til at tænke over saadanne Væseners Natur som Pegasus' og Gorgonernes, var fordi han endnu ikke ganske var paa det Rene med sig selv, om han (Menneskekjenderen) var et besynderligere Uhyre end Typhon eller et venligere og mere enkelt Væsen, af Natur deelagtigt i noget Guddommeligt (cfr. Phædrus § 229 E). Dette synes et Paradox. Dog skal man ikke tænke ilde om Paradoxet; thi Paradoxet er Tankens Lidenskab, og den Tænker, som er uden Paradoxet, han er ligesom den Elsker der er uden Lidenskab: en maadelig Patron. Men enhver Lidenskabs høieste Potens er altid at ville sin egen Undergang, og saaledes er det ogsaa Forstandens høieste Lidenskab at ville Anstødet, uagtet Anstødet paa en eller anden Maade maa blive dens Undergang. Dette er da Tænkningens høieste Paradox, at ville opdage Noget, den ikke selv kan tænke. Denne Tænkningens Lidenskab er i Grunden overalt tilstede i Tænkningen, ogsaa i den Enkeltes, forsaavidt han jo tænkende er ikke blot sig selv. Men paa Grund af Vanen opdager man det ikke. Saaledes er ogsaa den menneskelige Gang, som Naturforskerne oplyse, en fortsat Falden; men en pæn og adstadig Mand, der om Morgenen

Typhon] et ildspyende Uhyre, der kjæmpede med Zeus og blev betvunget af hans Lyn. Phædrus] se S. 206.

gaaer i Contoiret og hjem om Middagen, han mener formodentligen at det er en Overdrivelse, thi hans Fremadskriden er jo Mediationen; hvorledes skulde det falde ham ind, at han bestandigen faldt, han som jo gaaer lige efter Næsen.

Dog lad os nu, for at komme til at begynde, gjøre en dristig Proposition; lad os antage, at vi veed, hvad et Menneske er.*) Heri have vi jo det i den hele græske Philosophi søgte, eller omtvivlede, eller postulerede eller frugtbargjorte Criterium paa Sandheden. Og er dette ikke mærkeligt nok, at det forholder sig saaledes med Grækerne; er det ikke ligesom et kort Indbegreb af Græcitetens Betydning, et Epigram, den selv har skrevet sig, og hvormed den da ogsaa er bedre tjent end med det stundom meget Vidtløftige, der stundom skrives om den. Saaledes er Propositionen vel værd at antage, og ogsaa af en anden Grund, da vi allerede i de tvende foregaaende Capitler have forklaret den, medens man, hvis man vil forklare Socrates anderledes end vi have gjort det, skal see vel til, at man ikke falder i den ældre eller sildigere græske Skepticismes Snarer. Dersom ikke den socratiske Theori om Erindringen og om, at ethvert enkelt Menneske er Mennesket, fastholdes, saa staaer Sextus Empiricus der, rede til at gjøre den Overgang, som ligger i at »lære«, ikke blot vanskelig, men umulig; og Protagoras begynder hvor han slap, at Alt er Menneskets Maal, saaledes forstaaet, at han er Maalet for Andre, ingenlunde socratisk

---

*) Maaskee synes det en Latterlighed at ville give denne Proposition Tvivlens Form ved at »antage« den; thi Sligt veed jo Enhver i vor theocentriske Tid. Ja gid det var saa vel. Democrit vidste det ogsaa; thi han definerer Mennesket saaledes: »Mennesket er hvad vi Alle veed«, og vedbliver: »thi vi veed Alle hvad en Hund, en Hest, en Plante er o. s. v., men Intet af Alt dette er Mennesket.« Vi ville nu ikke være saa ondskabsfulde og ere ei heller saa vittige som Sextus Empiricus, thi han slutter deraf, som bekjendt,

---

Criterium paa Sandheden] jvfr. E. P. I, S. 360. Sextus Empiricus en Skeptiker fra 2. Aarh. e. Chr. Skeptikerne negtede Erkjendelsens Mulighed, og støttede sig herved bl. a. netop paa Umuligheden af at erkjende Menneskets Natur: se Sext. Empir. Pyrrhon. Hypotyp. II, 22 ff. Protagoras] en Sophist fra 5. Aarh. f. Chr. Hans Sætning lød, at Mennesket er altings Maal, hvilket paa K.s Tid almindelig forstodes saaledes, at der ikke gaves nogen almengyldig Erkjendelse, men at den var afhængig af det enkelte Menneskes tilfældige Beskaffenhed (se Hegel Gesch. d. Philos. II, S. 28). K. har her ved en Skjødesløshed citeret Sætningen i en Form, hvori den ikke giver Mening.
vittige som Sextus Empiricus] Pyrrhon. Hypotyp. II. 23.

forstaaet, at den Enkelte er sig selv Maalet, hverken meer eller mindre.

Saa veed vi da, hvad Mennesket er, og denne Viisdom, hvis Værd jeg mindst af Alle skal anslaae ringe, kan bestandigen blive rigere og betydningsfuldere, og altsaa ogsaa Sandheden; men da staaer ogsaa Forstanden stille — som Socrates gjorde det; thi nu vaagner Forstandens paradoxe Lidenskab, der vil Anstødet, og vil, uden ret at forstaae sig selv, sin egen Undergang. Saaledes er det jo med Elskovens Paradox. Mennesket lever uforstyrret i sig selv, da vaagner Selvkjærlighedens Paradox som Kjærlighed til en Anden, til en Savnet. (Selvkjærligheden ligger til Grund for eller gaaer til Grunde i al Kjærlighed, hvorfor, hvis vi ville tænke os en Kjærlighedens Religion, denne ligesaa epigrammatisk som sandt kun vilde forudsætte een Betingelse og antage den som givet: at elske sig selv, for da at byde, at elske Næsten som sig selv.) Ligesom nu den Elskende ved dette Kjærlighedens Paradox bliver forandret, saa han næsten ikke kjender sig selv mere (dette vidne jo Digterne, der ere Elskovens Talsmænd, dette vidne jo de Elskende selv, da de kun tillade Digterne at tage Ordet fra dem, ikke Tilstanden), saaledes virker hiint Forstandens anede Paradox igjen tilbage paa Mennesket og paa hans Selvkundskab, saa han, der troede at kjende sig selv, nu ikke længere med Bestemthed veed, om han maaskee er et mere besynderligt sammensat Dyr end Typhon, eller om han i sit Væsen har en mildere og guddommeligere Deel (*σκοπω ου ταυτα, αλλα εμαυτον, ειτε τι θηριον ων τυγχανω πολυπλοκωτερον και μαλλον επιτεθυμμενον, ειτε ημερωτερον τε και απλουστερον ζωον, θειας τινος και ατυφου μοιρας φυσει μετεχον.* Phædrus § 230 A).

---

ganske rigtigt, at Mennesket er en Hund: thi Mennesket er hvad vi Alle veed, og vi veed Alle hvad en Hund er, *ergo* — vi ville ikke være saa ondskabsfulde; men mon dog Sagen er saaledes bragt paa det Rene i vor Tid, at denne ikke skulde behøve at blive lidt urolig over sig selv ved Tanken om den stakkels Socrates og hans Forlegenhed?

---

at elske sig selv osv.] jvfr. Matt. 22, 39. Marc. 12, 31.

σκοπῶ osv.] Jeg undersøger ikke disse Ting [ɔ: om de mythiske Fortællinger er sande], men mig selv, om jeg er et mangfoldigere og mere lidenskabeligt (egtl. af Ild og Røg opfyldt) Dyr end Typhon [disse Ord er af K. glemte i den græske Text], eller et blidere og mere enkelt Væsen, som i sin Natur har en guddommelig og lidenskabsløs Bestanddel.

Men hvad er da dette Ubekjendte, mod hvilket Forstanden i sin paradoxe Lidenskab støder an, og som endog forstyrrer Mennesket hans Selvkundskab? Det er det Ubekjendte. Men det er jo dog ikke noget Menneske, forsaavidt han kjender dette, eller nogen anden Ting, som han kjender. Saa lader os da kalde dette Ubekjendte Guden. Det er blot et Navn vi give det. At ville bevise, at dette Ubekjendte (Guden) er til, falder vel neppe Forstanden ind. Dersom nemlig Guden ikke er til, saa er det jo en Umulighed at bevise det, men er han til, saa er det jo en Daarskab at ville bevise det; da jeg, netop i det Øieblik som Beviset begynder, har forudsat det ikke som tvivlsomt, hvilket jo en Forudsætning ikke kan være, da den er en Forudsætning, men som afgjort, da jeg ellers ikke vilde begynde, let forstaaende, at det Hele vilde blive en Umulighed, hvis han ikke var til. Mener jeg derimod ved det Udtryk, at bevise Gudens Tilværelse, at jeg vil bevise, at det Ubekjendte, som er til, er Guden, da udtrykker jeg mig mindre heldigt; thi da beviser jeg Intet, allermindst en Tilværelse, men jeg udvikler en Begrebs-Bestemmelse. Overhovedet at ville bevise, at Noget er til, er en vanskelig Sag, ja hvad endnu værre er for de Modige der vove sig ud deri, Vanskeligheden er en saadan, at Navnkundighed just ikke venter Den, der beskæftiger sig med den. Den hele Beviisførelse bliver bestandig noget ganske Andet, bliver en yderligere Slutningsudvikling af, hvad jeg slutter af, at have antaget, at det Omspurgte er til. Saaledes slutter jeg bestandigen ikke til Tilværelsen, men jeg slutter fra Tilværelsen, hvad enten jeg bevæger mig i den sandselige Haandgribeligheds Verden eller i Tankens. Jeg beviser saaledes ikke, at der er en Steen til, men at det Noget, som er til, er en Steen; Domstolen beviser, ikke at der er en Forbryder til, men beviser, at den Anklagede, som jo er til, er en Forbryder. Hvad enten man vil kalde Tilværelse et *accessorium*, eller det evige *prius*, den kan aldrig bevises. Vi ville give os god Tid; der er jo for os ikke saaledes Grund til at haste, som for dem, der af Bekymring for dem selv, eller for Guden, eller for noget Andet, maae haste med at faae beviist, at det er til. Naar saa er, er der rigtignok Grund til at haste, især hvis den Vedkommende ret oprigtigt gjorde sig Rede for Faren, at han selv eller det Omspurgte ikke var til, førend han fik det beviist, og ikke

---

accessorium Noget, der kommer til bagefter (til en Tings øvrige Egenskaber); *prius* egtl. Forudgaaende, ɔ: til Grund liggende.

svigagtigen nærede den hemmelige Tanke, at det dog i Grunden er til, enten han beviser det eller ikke.

Dersom En af Napoleons Gjerninger vilde bevise Napoleons Tilværelse, var dette ikke høist besynderligt, da hans Tilværelse vel forklarer Gjerningerne, men Gjerningerne ikke bevise hans Tilværelse, med mindre jeg allerede forud har forstaaet det Ord: »hans« saaledes, at jeg dermed har antaget, at han er til. Dog Napoleon er kun den Enkelte, og forsaavidt finder intet absolut Forhold Sted mellem ham og hans Gjerninger, saaledes, at jo ogsaa en Anden kunde have udført de samme Gjerninger. Maaskee kommer det deraf, at jeg ikke kan slutte fra Gjerningerne til Tilværelse. Kalder jeg Gjerningerne Napoleons Gjerninger, saa er Beviset overflødigt, da jeg allerede har nævnet ham; ignorerer jeg dette, saa kan jeg af Gjerningerne aldrig bevise, at det er Napoleons, men (reent ideelt) bevise, at saadanne Gjerninger ere en stor Generals o. s. v. Dog mellem Guden og hans Gjerninger er der et absolut Forhold, Gud er ikke et Navn, men Begreb, maaskee kommer det deraf, at hans *essentia involvit existentiam**). Guds Gjerninger kan

---

*) Saaledes Spinoza, der ved at fordybe sig i Gudsbegrebet vil bringe ved Tanken Væren ud af det, men vel at mærke ikke som en tilfældig Egenskab, men som Væsens-Bestemmelse. Dette er det Dybsindige hos Spinoza, men lader os see, hvorledes han bærer sig ad. I *principia philosophiæ Cartesianæ Pars I Propositio VII Lemma I* siger han: »*quo res sua natura perfectior est, eo majorem existentiam et magis necessariam involvit; et contra, quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior.*« Altsaa jo fuldkomnere, jo mere Væren; jo mere Væren, jo fuldkomnere. Dette er imidlertid en Tautologi. Denne bliver endnu tydeligere ved en Note, *nota II*: *quod hic non loquimur de pulchritudine et aliis perfectionibus, quas homines ex superstitione et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem sive esse.* Han forklarer *perfectio* ved *realitas, esse;* altsaa jo fuldkomnere Tingen er, jo mere er den; men dens Fuldkommenhed er, at den har mere *esse* i sig, det vil altsaa sige, jo mere den

---

essentia involvit existentiam] »Væsen indbefatter Væren.« Se Spinozas Ethik I. Del, særlig Def. 1, Prop. 7, Prop. 11. *quo res* osv.] jo fuldkomnere en Ting ifølge sin egen Natur er, desto mere og desto nødvendigere Væren indbefatter den; og omvendt, jo nødvendigere Væren en Ting efter sin egen Natur indbefatter, desto fuldkomnere er den. *quod hic* osv.] at vi ikke her taler om Skjønhed og andre Fuldkommenheder, som Menneskene paa Grund af Overtro og Uvidenhed har villet kalde Fuldkommenheder. Men ved Fuldkommenhed forstaaer jeg kun Virkelighed eller Væren. *esse]* Væren (det at være).

da altsaa kun Guden gjøre; ganske rigtigt, men hvilke ere da Gudens Gjerninger? Umiddelbart existere de Gjerninger, af hvilke jeg vil bevise hans Tilværelse, slet ikke. Eller ligger det maaskee ligefor Næsen at see Viisdommen i Naturen, Godheden, eller Viisdommen i Styrelsen? Møder ikke her de forfærdeligste Anfægtelser, og er det ikke umuligt at blive færdig med alle disse Anfægtelser? Men af en saadan Tingenes Orden vil jeg dog ikke bevise Guds Tilværelse, og hvis jeg end begyndte, vilde jeg aldrig blive færdig, og maatte tillige bestandigen leve *in suspenso*, for at der pludselig skulde skee noget saa Forfærdeligt, at min Smule Beviis blev spoleret. Altsaa af hvilke Gjerninger er det jeg beviser det? Det er af Gjer-

---

er, jo mere er den. Dette angaaende Tautologien, men nu videre. Det her savnes er en Distinction mellem faktisk Væren og ideel Væren. Den i og for sig uklare Sprogbrug, at tale om mere og mindre Væren, altsaa Grads-Forskjel i Væren, bliver endnu mere forvirrende, naar hiin Distinction ikke gjøres, naar paa anden Dansk Spinoza vel taler dybsindigt, men ikke først spørger om Vanskeligheden. I Forhold til faktisk Væren er en Tale om mere eller mindre Væren meningsløs. En Flue, naar den er, har ligesaa meget Væren som Guden; den dumme Bemærkning, som jeg her skriver, har i Henseende til faktisk Væren ligesaa meget Væren som Spinozas Dybsind, thi i Henseende til den faktiske Væren gjelder den hamletske Dialektik: at være eller ikke være. Den faktiske Væren er indifferent mod alle Væsens-Bestemmelsers Forskjellighed, og Alt, hvad der er til, participerer uden smaalig Jalousi i at være, og participerer lige meget. Ideelt forholder det sig anderledes, det er ganske rigtigt. M e n s a a s n a r t j e g t a l e r i d e e l t o m V æ r e n, t a l e r j e g i k k e m e r e o m V æ r e n, m e n o m V æ s e n e t. Den høieste Idealitet har det Nødvendige, derfor er det. Men denne Væren er dets Væsen, hvorved det netop ikke kan blive dialektisk i den faktiske Værens Bestemmelser, fordi det er; og heller ei kan det siges i Forhold til noget andet at have mere eller mindre Væren. Dette har man, om end noget ufuldkomment, udtrykt i gamle Dage saaledes: naar Gud er mulig, er han *eo ipso* nødvendig (Leibnitz). Spinozas Sætning er da ganske rigtig, og Tautologien i sin Orden, men det er ogsaa vist, at han aldeles omgaaer Vanskeligheden; thi Vanskeligheden er at faae fat paa den faktiske Væren, og at faae Guds Idealitet ind i den faktiske Væren.

---

d e n h a m l e t s k e D i a l e k t i k] i Shakespeares Hamlet III, 1. L e i b n i t z] f Ex. Opera philos. (udg. af Erdmann, 1840) S. 78: Gud existerer nødvendigt, dersom han blot sættes at være mulig. *in suspenso* utryg.

ningerne ideelt betragtede, ɔ: saaledes som de ikke umiddelbart vise sig. Men saa er det jo ikke af Gjerningerne jeg beviser det, men jeg udvikler kun den Idealitet, jeg har forudsat; i Tillid til den vover jeg endog at trodse alle Indvendinger, endog de, som endnu ikke ere blevne til. Idet jeg da begynder, har jeg forudsat Idealiteten, og forudsat, at det vil lykkes mig at gjennemføre den; men hvad er dette Andet end at jeg har forudsat, at Guden er til, og i Tillid til ham er det egentligen jeg begynder.

Og hvorledes fremkommer nu Gudens Tilværelse af Beviset? Gaaer dette saa ganske ligefrem til? Er det ikke hermed som med de cartesianske Dukker? Saasnart jeg slipper Dukken, staaer den paa Hovedet. Saasnart jeg slipper den; jeg maa altsaa slippe den. Saaledes ogsaa med Beviset; saa længe jeg holder paa Beviset (ɔ: vedbliver at være den Bevisende), kommer Tilværelsen ikke frem, om ikke af anden Grund, saa fordi jeg er ifærd med at bevise den; men idet jeg slipper Beviset, er Tilværelsen der. Dog dette at jeg slipper, det er dog vel ogsaa Noget, det er jo meine Zuthat; maatte dette da ikke ogsaa bringes i Anslag, dette lille Øieblik, hvor kort det end er — langt behøver det jo ikke at være, da det er et Spring. Hvor lille dette Moment end er, om det er i samme Nu; dette samme Nu, det maa bringes i Anslag. Vil man have det glemt, da vil jeg for at vise, at det dog er til, benytte det til at fortælle en lille Anekdote. Chrysipp experimenterede for at faae en Sorites' Frem- eller Tilbageskriden standset i Qvalitet. Dette kunde Carneades ikke faae i sit Hoved, naar det skete, at Qvaliteten virkelig var fremkommen. Da sagde Chrysipp til ham, at man kunde i Tællingen holde et Øieblik inde, og saa, og saa — saa kunde man bedre forstaae det. Men Carneades svarede: vær saa god, for min Skyld skal Du ikke genere Dig, Du kan ikke blot holde inde,

---

cartesianske Dukker] K. tænker aabenbart paa de bekjendte Hyldemarvsdukker (Tyngdepunktsdukker), men har kaldt dem »cartesianske« ved en Forvexling med de »cartesianske Djævle« (Dykkere). Anekdote] se Ciceros Academica II, 29, 93. — En Sorites er en Slutningsform, der benyttedes af Skeptikerne til at bevise Erkjendelsens Umulighed; den har Navn efter det almindeligst benyttede Exempel, nemlig Spørgsmaalet, hvor mange Korn der behøves for at udgjøre en Bunke (soros). Man tilføier eet Korn ad Gangen (fremadskridende S.) eller trækker eet fra (tilbageskridende S.) og spørger hver Gang, om der nu (endnu) er en Bunke. standset i Qvalitet, ɔ: standset, saa at en ny Qvalitet fremkom (f. Ex. hvornaar man har »en Bunke« istedenfor nogle faa Korn). Chrysipp var en berømt stoisk Philosoph, død 208 f. Chr.; Carneades var Platoniker, men gav Platos Lære skeptisk Retning: han var født ca. 213 f. Chr., saa at de to ikke, som K. forudsætter, var samtidige.

men endog lægge Dig til at sove, det hjælper lige meget; naar Du vaagner, begynde vi igjen, hvor Du slap. Og saaledes er det jo ogsaa; det hjælper ligesaa lidet at ville sove sig fra Noget, som at ville sove sig til Noget.

Den, der derfor vil bevise Guds Tilværelse (i nogen anden Forstand end at tydeliggjøre sig Gudsbegrebet, og uden den *reservatio finalis*, som vi have paaviist, at Tilværelsen selv af Beviset fremgaaer ved et Spring), han beviser i Mangel heraf noget Andet, Noget, som stundom maaskee end ikke behøvede et Beviis, og i ethvert Fald aldrig noget bedre; thi Daaren siger i sit Hjerte, der er ingen Gud; men Den, som siger i sit Hjerte eller til Menneskene: bliv nu blot lidt, saa skal jeg bevise det, o, hvilken sjelden Viis er han ikke!*) Er det ikke i Øieblikket, da han skal begynde Beviset, accurat lige uafgjort om Guden er til eller ikke, saa beviser han det jo ikke; og er det saaledes i hiin Begyndelse, saa kommer han aldrig til at begynde, deels af Frygt for at det ikke skal lykkes, da Guden maaskee ikke er til, og deels fordi han Intet har at begynde med. — I Oldtiden har man vist neppe givet sig af med Sligt. Socrates idetmindste, der jo, som det hedder, fremsatte det physicoteleologiske Beviis for Guds Tilværelse, bar sig ikke saaledes ad. Han forudsætter bestandigt, at Guden er til, og under denne Forudsætning søger han at gjennemvirke Naturen med Hensigtsmæssighedens Tanke. Dersom man vilde have spurgt ham, hvorfor han bar sig saaledes ad, da vilde han vel have forklaret, at han ikke havde en saadan Courage, at turde vove sig ud paa slig Opdagelses-Reise, uden at have dette sikkret bagved sig, at Guden var til. Paa Gudens Ord kaster han ligesom Garnet ud for at fange Hensigtsmæssighedens Tanke; thi Naturen selv hitter paa mange Skrækkemidler og paa mange Udflugter for at forstyrre.

Forstandens paradoxe Lidenskab støder da bestandig an mod dette Ubekjendte, som vel er til, men ogsaa ubekjendt, og forsaavidt ikke er til. Videre kommer Forstanden ikke, dog kan den ikke i sin Paradoxi lade være at komme dertil og at beskæftige

*) Hvilket fortræffeligt Sujet for den vanvittige Comik!

reservatio finalis sidste Forbehold. som det hedder] se Hegel, Beweise für das Daseyn Gottes (Werke XII, 2. Aufl. S. 518), hvor der henvises t. Xenophon Memorab. 1, 4. det physicoteleologiske Beviis søger at godtgjøre Guds Tilværelse ved at eftervise Hensigtsmæssigheden i Naturen.

sig dermed; thi at ville udtrykke sit Forhold til det saaledes, at hiint Ubekjendte ikke er til, gaaer ikke an, da dette Udsagn netop involverer et Forhold. Men hvad er da dette Ubekjendte; thi at det er Guden betyder os jo kun, at det er det Ubekjendte? Ved at udsige om det, at det er det Ubekjendte, da man ikke kan kjende dét, og hvis man endog kunde kjende det, ikke kunde udsige det, tilfredsstilles ikke Lidenskaben, uagtet den rigtigt har opfattet det Ubekjendte som Grændse; men Grændse er netop Lidenskabens Qval, om end tillige dens Incitament. Og dog kan den ikke komme videre, hvad enten den saa vover et Udfald *via negationis* eller *via eminentiæ.*

Hvad er da det Ubekjendte? Det er Grændsen, til hvilken der bestandig kommes, og forsaavidt er det, naar Bevægelsens Bestemmelse ombyttes med Hvilens, det Forskjellige, det absolut Forskjellige. Men det er det absolut Forskjellige, paa hvilket man intet Kjendetegn har. Bestemmet som det Absolut-Forskjellige synes det at være ifærd med at blive aabenbart; men det er ikke saa; thi den absolute Forskjellighed kan Forstanden end ikke tænke; thi absolut kan den ikke negere sig selv, men benytter sig selv dertil, og tænker altsaa den Forskjellighed i sig selv, som den tænker ved sig selv; og absolut kan den ikke gaae ud over sig selv, og tænker derfor kun den Ophøiethed over sig selv, som den tænker ved sig selv. Dersom da ikke det Ubekjendte (Guden) blot bliver Grændse, saa forvirres den ene Tanke om det Forskjellige i de mange Tanker om det Forskjellige. Det Ubekjendte er da i en *διασπορα*, og Forstanden har et behageligt Udvalg af hvad der er for Haanden og hvad Indbildningen kan hitte paa (Det Uhyre, det Latterlige o. s. v. o. s. v.).

Men denne Forskjellighed lader sig ikke fastholde. Hver Gang det skeer, er det i Grunden en Vilkaarlighed, og dybest i Gudsfrygten lurer vanvittigen den lunefulde Vilkaarlighed, der veed at den selv har frembragt Guden. Lader nu Forskjelligheden sig ikke

---

ved at udsige osv.] Hentydning til Gorgias's Sætning: Intet er; og hvis Noget er, er det ikke til at erkjende, og selv om det er til at erkjende, lader det sig ialtfald ikke meddele til Andre (Sext. Empir. adv. Math. VII, 65). *via negationis* (ad negativ Vei) og *via eminentiae* (ad Fortrinlighedens Vei) er techniske Udtryk i den scholastiske Philosophi for to Maader at bestemme Guds Egenskaber. Ad den første Vei bestemmes de ved at fraskrive ham al Endelighed og Ufuldkommenhed, ad den anden ved at tillægge ham de menneskelige Dyder i fortrinlig, fuldkommen Grad *(eminenter).* *διασπορά* (diaspora), Splittethed: bruges egentlig om de udenfor Palæstina spredt levende Jøder.

fastholde, fordi der intet Kjendetegn er, saa gaaer det med Forskjelligheden og Ligheden som med alle saadanne dialektiske Modsætninger, de ere identiske. Forskjelligheden, som hænger sig fast ved Forstanden, har forvirret denne, saa den ikke kjender sig selv, og ganske conseqvent forvexler sig selv med Forskjelligheden. I Henseende til phantastisk Opfindelse har Hedenskabet været rigt nok, hvad den sidst fremhævede Antagelse, der er Forstandens Selvironiseren, angaaer, da vil jeg blot med et Par Træk fremhæve den, uden Hensyn til, om den har været historisk eller ei. Der existerer da et enkelt Menneske, han seer ud ligesom andre Mennesker, voxer op ligesom andre Mennesker, gifter sig, har en Næringsvei, er betænkt paa sit Udkomme for den Dag imorgen, som det bør sig et Menneske; thi det kan nu være skjønt nok at ville leve som Himlens Fugle, men det er ikke tilladt, og kan jo ende med det Sørgeligste, enten, hvis man har Udholdenhed dertil, at man omkommer af Hunger, eller at man lever af Andres Gods. Dette Menneske er tillige Guden. Hvoraf veed jeg det? Ja vide det kan jeg ikke; thi saa maatte jeg kjende Guden og Forskjelligheden; og Forskjelligheden kjender jeg ikke, da Forstanden har gjort den lige med det, hvorfra den er forskjellig. Saaledes er Guden bleven den forfærdeligste Bedrager, derved, at Forstanden har bedraget sig selv. Forstanden har faaet Guden saa nær som det er muligt, og dog ligesaa fjernt.

*   *

*

Maaskee siger nu En: »Du er en Grillefænger, det veed jeg meget godt, men Du troer da vel heller ei, at det skulde falde mig ind, at bekymres om en saadan Grille, der er saa besynderlig eller saa latterlig, at den vel ikke er falden Nogen ind, og fremfor Alt saa urimelig, at jeg maatte lukke Alt, hvad jeg har i min Bevidsthed, ud af den, for at hitte derpaa.« Ganske vist maa Du gjøre det; men er det da og forsvarligt, at ville beholde alle de Forudsætninger, Du har i Din Bevidsthed, og da at ville mene, at tænke forudsætningsløst om Din Bevidsthed? Du nægter dog vel ikke Conseqventsen af det Udviklede, at Forstanden i at bestemme det Ubekjendte som det Forskjellige tilsidst farer vild, og forvexler Forskjelligheden med Ligheden? Men deraf synes at følge noget

---

hvad den sidst osv.] ɔ: hvad derimod den sidst osv.

Andet, at nemlig Mennesket først, hvis han skal faae Noget i Sandhed at vide om det Ubekjendte (Guden), maa faae at vide, at det er forskjelligt fra ham, absolut forskjelligt fra ham. Af sig selv kan Forstanden ikke faae dette at vide (da det er en Selvmodsigelse, som vi have seet); skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Guden, og faaer den det at vide, kan den atter ikke forstaae det, og kan altsaa ikke faae det at vide; thi hvorledes skulde den forstaae det Absolut-Forskjellige? Er dette ikke tydeligt strax, saa bliver det tydeligere i Conseqventsen; thi er Guden absolut forskjellig fra Mennesket, saa er Mennesket absolut forskjelligt fra Guden, men hvorledes skulde Forstanden fatte dette? Her synes vi at staae ved et Paradox. Blot for at faae at vide, at Guden er det Forskjellige, behøver Mennesket Guden, og faaer nu at vide, at Guden er absolut forskjellig fra ham. Men skal Guden være absolut forskjellig fra Mennesket, kan dette ikke have sin Grund i, hvad Mennesket skylder Guden (thi forsaavidt er det jo beslægtet med ham), men i hvad det skylder sig selv, eller hvad det selv har forskyldt. Hvilken er nu Forskjellen? Ja hvilken anden end Synden, siden Forskjellen, den absolute, skal være forskyldt af Mennesket selv. Dette udtrykte vi i det Foregaaende saaledes, at Mennesket var Usandheden, og var det ved egen Skyld, og vi bleve i Spøg, men dog for Alvor, enige om, at dette var for meget at forlange af Mennesket, at han ved sig selv skulde opdage dette. Nu have vi igjen fundet det Samme. Menneskekjenderen blev næsten raadvild over sig selv, ved at støde an mod det Forskjellige; han vidste snart ikke mere, om han var et besynderligere Uhyre end Typhon, eller om der var noget Guddommeligt i ham. Hvad manglede han da? Syndsbevidstheden, som vistnok han ligesaa lidet kunde lære noget andet Menneske, som noget andet Menneske ham, men kun Guden — hvis han vilde være Lærer. Men dette vilde han jo, som vi have digtet det, og vilde, for at være det, være den Enkelte lig, at denne ganske kunde forstaae ham. Saa bliver Paradoxet endnu forfærdeligere, eller det samme Paradox har den Dobbelthed, ved hvilken det viser sig som det absolute; negativt ved at bringe Syndens absolute Forskjellighed frem, positivt ved at ville ophæve denne absolute Forskjellighed i den absolute Lighed.

Lader nu et saadant Paradox sig tænke? Vi ville ikke forhaste os, og naar Striden er om et Spørgsmaals Besvarelse, da strides der jo ikke som paa Løbebanen, og det er ikke Hurtigheden, men Rigtigheden, der seirer. Forstanden tænker det vel ikke, selv kan den ikke falde paa det, og naar det forkyndes, kan

den ikke forstaae det, og mærker blot, at det nok bliver dens Undergang. Forsaavidt har da Forstanden meget at indvende mod det, og dog, paa den anden Side vil jo Forstanden i sin paradoxe Lidenskab sin egen Undergang. Men denne Forstandens Undergang er det jo ogsaa Paradoxet vil, og saaledes ere de jo dog i Forstaaelse med hinanden; men denne Forstaaelse er kun tilstede i Lidenskabens Øieblik. Lader os betragte Elskovens Forhold, om dette end er et ufuldkomment Billede. Selvkjærligheden ligger til Grund i Kjærligheden, men dens paradoxe Lidenskab vil paa det Høieste netop sin egen Undergang. Dette vil Elskoven ogsaa, og saaledes ere disse tvende Magter i Forstaaelse med hinanden i Øieblikkets Lidenskab, og denne Lidenskab er netop Elskoven. Hvorfor skulde nu den Elskende ikke kunne tænke dette, om end Den, der i Selvkjærligheden krymper sig mod Elskoven, hverken kan fatte det eller tør vove det, da det jo er Undergangen. Saaledes med Elskovens Lidenskab. Vel er Selvkjærligheden gaaet til Grunde, men desuagtet er den ikke tilintetgjort, men taget til Fange, og er Elskovens *spolia opima*, men den kan atter komme til Live, og dette bliver Elskovens Anfægtelse. Saaledes ogsaa med Paradoxets Forhold til Forstanden, kun at denne Lidenskab har et andet Navn, eller rettere: kun at vi maa see at finde et Navn for den.

Tillæg.

Forargelsen paa Paradoxet.

(Et akustisk Bedrag.)

Dersom Paradoxet og Forstanden støde sammen i den fælleds Forstaaelse af deres Forskjellighed, da er Sammenstødet lykkeligt

---

Dette, ɔ: Selvkjærlighedens Undergang. *spolia opima* fornemste Krigsbytte.

som Elskovens Forstaaelse, lykkeligt i den Lidenskab, hvilken vi endnu ikke have givet noget Navn, og først senere skulle give Navnet. Er Sammenstødet ikke i Forstaaelsen, da er Forholdet ulykkeligt, og denne Forstandens, om jeg saa tør sige, ulykkelige Kjærlighed (hvilken vel at mærke kun er som den ulykkelige Kjærlighed, der har sin Grund i misforstaaet Selvkjærlighed, videre strækker Analogien ikke, da Tilfældets Magt her Intet formaaer) kunde vi kalde bestemtere: Forargelse.

Al Forargelse er nu i sin dybeste Grund lidende*). Det er her som med hiin ulykkelige Kjærlighed; endog da naar Selvkjærligheden (og synes det ikke allerede en Modsigelse, at Kjærlighed til sig selv er Lidelse?) forkynder sig i den dumdristigste Daad, i forbausende Gjerning, den er lidende, den er saaret, og Saarets Smerte giver denne illusoriske Kraftyttring, hvilken seer ud som Handlen og let kan skuffe, især da Selvkjærligheden meest af Alt skjuler dette. Endog da, naar den støder Kjærlighedens Gjenstand ned, endog da naar den selvplagerisk optugter sig til Forhærdelsens Ligegyldighed, og martrer sig selv for at vise Ligegyldigheden, endog da, endog da naar den hengiver sig i et triumpherende Letsind over at det lykkes (denne Form er den meest skuffende), endog da er den lidende. Saaledes ogsaa med Forargelsen; den kan udtrykke sig hvorledes den vil, selv naar den hoverende feirer Aandløshedens Triumph, den er altid lidende, hvad enten den Forargede sidder sønderknuset og stirrer næsten som en Betler paa Paradoxet, forstenende i sin Liden, eller han væbner sig med Spotten og sigter med Vittighedens Piil endog som paa Afstand — han er dog lidende og ikke paa Afstand; hvad enten Forargelsen kom og tog den sidste Smule Trøst og Glæde fra den Forargede eller den gjorde ham stærk — Forargelsen er dog lidende; den har strid: med den Stærkere, og hans Kraftstilling er ligesom i legemlig Henseende Dens, hvis Ryg er brudt, hvilket jo giver en egen Art Smidighed.

Imidlertid kunne vi gjerne skjelne imellem den lidende og den handlende Forargelse, uden dog at glemme, at den lidende altid er saa meget handlende, at den ikke ganske kan lade sig til-

*) Vort Sprog kalder rigtigt Affecten Sindslidelse; medens vi ved at nævne Ordet Affect ofte nærmest tænke paa den convulsiviske Dristighed, der forbauser og derover glemme, at den er en Lidelse. Saaledes f. Ex. Hovmod, Trods o. s. v.

intetgjøre (thi Forargelsen er altid en Handling, ikke en Begivenhed), og den handlende altid saa svag, at den ikke formaaer at løsrive sig fra det Kors, til hvilket den er naglet, eller at udrive den Piil, med hvilken den er saaret*).

Men netop fordi Forargelsen saaledes er lidende, tilhører Opdagelsen, om man vil tale saaledes, ikke Forstanden, men Paradoxet; thi som Sandheden er *index sui et falsi,* saa er Paradoxet det ogsaa, og Forargelsen forstaaer ikke sig selv**), men er forstaaet af Paradoxet. Medens derfor Forargelsen, hvorledes den end udtrykker sig, lyder andensteds fra, ja fra den modsatte Kant, saa er det dog Paradoxet, som gjenlyder i den, og dette er jo et akustisk Bedrag. Men er Paradoxet *index* og *judex sui et falsi,* saa kan Forargelsen betragtes som en indirecte Prøve paa Paradoxets Rigtighed; thi Forargelsen er den feile Regning, er den Usandhedens Conseqvents, med hvilken Paradoxet støder fra sig. Den Forargede taler ikke af sit Eget, han taler af Paradoxets, ligesom Den, der vrænger ad En, ikke selv opfinder Noget, men kun bagvendt copierer en Anden. Jo dybere Forargelsens Udtryk er i Lidenskab (handlende eller lidende), desto mere viser det sig, hvor meget Forargelsen skylder Paradoxet. Forargelsen er da ikke Forstandens Opfindelse, langtfra; thi saa maatte Forstanden ogsaa have kunnet opfinde Paradoxet; nei, med Forargelsen bliver Pa-

*) Sprogbrug viser det ogsaa, at al Forargelse er lidende. Man siger, at forarges, hvilket nærmest kun udtrykker Tilstanden, men man bruger som identisk dermed, at tage Forargelse (Identiteten af det Handlende og det Lidende). Paa Græsk hedder det: σκανδαλίζεσθαι. Dette Ord kommer af σκάνδαλον (et Anstød) og betyder altsaa at tage Anstød. Her viser tillige Retningen sig tydeligt; det er ikke Forargelsen, der støder an, men Forargelsen, der tager Anstødet, altsaa passivt, om end saa aktivt, at den selv tager det. Derfor har Forstanden ikke selv opfundet Forargelsen: thi den paradoxe Anstøden, som den isolerede Forstand udvikler, opdager hverken Paradoxet eller Forargelsen.

**) Saaledes er det Socratiske rigtigt, at al Synd er Uvidenhed; den forstaaer sig ikke i Sandheden; men deraf følger ikke, at den jo godt kan ville sig selv i Usandheden.

index sui et falsi] Kjendemærke (Kriterium) paa sig selv og Usandheden.
judex] Dommer.

radoxet til; bliver den til, her har vi atter Øieblikket, hvorom jo Alt dreier sig. Lad os recapitulere. Dersom vi ikke antage Øieblikket, da vende vi tilbage til Socrates, og det var jo netop ham vi vilde forlade for at opdage Noget. Statueres Øieblikket, da er Paradoxet der; thi i sin meest abbrevierede Form kan man kalde Paradoxet Øieblikket; ved Øieblikket bliver den Lærende Usandheden; Mennesket, der kjendte sig selv, bliver raadvild over sig selv, og faaer istedenfor Selvkundskab Syndsbevidsthed o. s. v.; thi saasnart vi blot sætte Øieblikket, saa gaaer Alt af sig selv.

Psychologisk betragtet vil nu Forargelsen nuancere sig hoist mangfoldigt indenfor Bestemmelsen af det mere Active og det mere Passive. At gaae ind i en Skildring heraf, er ikke nærværende Overveielses Interesse; men derimod er dette af Vigtighed at fastholde, at al Forargelse i sit Væsen er en Misforstaaelse af Øieblikket, da den jo er Forargelse paa Paradoxet, og Paradoxet atter er Øieblikket.

Øieblikkets Dialektik er ikke vanskelig. Socratisk seet er det ikke til at see eller til at skjelne, det er ikke til, har ikke været, skal ikke komme; derfor er jo den Lærende selv Sandheden, og Anledningens Øieblik er kun en Spøg, ligesom en Smudstitel, der ikke hører væsentlig med til Bogen; og Afgjørelsens Øieblik er en Daarskab; thi skal Afgjørelsen sættes, da (cfr. det Foregaaende) vorder den Lærende Usandheden, men netop dette gjør en Begyndelsen i Øieblikket nødvendig. Forargelsens Udtryk er, at Øieblikket er Daarskaben, Paradoxet er Daarskaben; hvilket er Paradoxets Fordring paa at Forstanden er det Absurde, men nu ved en Resonnants lyder ud af Forargelsen. Eller Øieblikket skal bestandig komme, man seer det an, og Øieblikket skal være det Anseelige; men da Paradoxet har gjort Forstanden til det Absurde, saa er Forstandens Anseelighed intet Kjendetegn.

Forargelsen bliver da udenfor Paradoxet, og Grunden er, *quia absurdum*. Dog har Forstanden ikke opdaget det, da det tvertimod er Paradoxet, som opdagede det, og som nu tager Vidnesbyrdet af Forargelsen. Forstanden siger, at Paradoxet er det Absurde, men dette er kun en Vrængen efter, thi Paradoxet er jo Paradoxet, *quia absurdum*. Forargelsen bliver udenfor Paradoxet og beholder Sandsynligheden, medens Paradoxet er det Usandsynligste. Det er

---

quia absurdum fordi det er urimeligt: Hentydning til den bekjendte Sætning *credo quia absurdum*; se nedenfor S. 220.

atter ikke Forstanden, som opdager det, men den snakker kun Paradoxet efter Munden, hvor underligt det end synes; thi Paradoxet siger selv: Komedier og Romaner og Løgne maae være sandsynlige; men hvorledes skulde jeg være sandsynlig? Forargelsen bliver udenfor Paradoxet, hvad Under, da Paradoxet er Underet? Dette har Forstanden ikke opdaget, tvertimod det var Paradoxet der anviste Forstanden Pladsen paa Forundringsstolen og svarer denne: nu hvad forundres Du over, det er netop som Du siger det, og det Forunderlige er, at Du troer, det er en Indvending; men Sandheden i en Hyklers Mund er mig kjærere end at høre den af en Engel og en Apostel. Naar Forstanden bryster sig af sin Herlighed i Sammenligning med Paradoxet, der er det Usleste og meest Foragtede, saa har Forstanden ikke opfundet dette, men Paradoxet er selv Opfinderen, der overlader Forstanden alt det Splendide, endog de splendide Synder *(vitia splendida)*. Naar Forstanden vil forbarme sig over Paradoxet og hjælpe det til Forklaringen, saa finder Paradoxet sig vel ikke deri, men finder det i sin Orden, at Forstanden gjør det; thi er ikke vore Philosopher derfor til, for at gjøre de overnaturlige Ting hverdagslige og trivielle? Naar Forstanden ikke kan faae Paradoxet i sit Hoved, da har Forstanden ikke opfundet Dette, men Paradoxet selv, der var paradox nok til ikke at undsee sig ved at erklære Forstanden for en Klods og en Klodrian, der i det Høieste kan sige Ja og Nei om det Samme, hvilket ikke er nogen god Theologi. Saaledes er det med Forargelsen. Alt hvad den siger om Paradoxet, har den lært af dette, om den end vil selv have opfundet det, benyttende sig af et akustisk Bedrag.

*   *

*

Dog siger maaskee En: »Det er virkelig kjedsommeligt med Dig; thi nu har vi den samme Historie igjen, alle de Yttringer, Du lægger Paradoxet i Munden, tilhøre slet ikke Dig.« — »Hvorledes skulle de tilhøre mig, da de jo tilhøre Paradoxet.« — »Dit Sophisteri kan Du spare, Du forstaaer vel hvad jeg mener, hine Yttringer tilhøre ikke Dig, men ere velbekjendte og Enhver veed, hvem de tilhøre.« — »O, Kjære, det Du der siger, smerter mig ikke, som Du maaskee troer, nei det glæder mig overordentligt; thi jeg tilstaaer det, det gøs i mig, da jeg skrev dem ned, jeg kunde ikke kjende mig selv, at jeg, som ellers er ængstelig nok og

frygtagtig, turde sige noget Saadant. Dog dersom Yttringerne ikke ere af mig, vilde Du da ikke sige, hvem de tilhøre?« — »Intet er lettere. Den første er af Tertullian, den anden af Hamann, den tredie af Hamann, den fjerde af Lactants og ofte gjentaget, den femte af Shakspeare i en Komedie, som hedder Ende gut Alles gut, 2den Akt, 5te Scene, den sjette af Luther, den syvende er en Replik af Kong Lear. Du seer, jeg veed Beskeed, og veed at fange Dig med Kosterne.« — »O, vel seer jeg dette; men vil Du nu sige mig, om ikke alle disse Mænd have talet om et Paradoxes Forhold til Forargelsen, og vil Du nu lægge Mærke til, at de jo ikke vare de Forargede, men netop de, som holdt fast ved Paradoxet, og dog tale de som vare de forargede, og Forargelsen kan intet Udtryk opfinde, der er mere betegnende. Er dette ikke besynderligt, at Paradoxet saaledes ligesom tager Forargelsen Brødet af Munden og gjør den til en brødløs Kunst, der slet ingen Løn har for sin Uleilighed, men er ligesaa snurrig, som hvis en Opponent i Distraction ikke angreb Autor, men forsvarede ham. Synes dette Dig ikke saa? Dog har Forargelsen een Fortjeneste, at den udviser Forskjelligheden tydeligere; thi i hiin lykkelige Lidenskab, som vi endnu ikke har givet Navn, er jo Forskjelligheden i god Forstaaelse med Forstanden. Forskjellighed hører der til for at enes i noget Tredie; men Forskjelligheden var netop denne, at Forstanden opgav sig selv, og at Paradoxet hengav sig selv (halb zog sie ihn, halb sank er hin), og Forstaaelsen ligger i hiin lykkelige Liden-

---

T e r t u l l i a n] Sætningen *credo quia absurdum* (jeg troer fordi det er urimeligt) tillægges almindelig T. Den findes ikke hos ham netop i den Form; men de carne Christi Kap. 5 staar: mortuus est dei filius; prorsus credibile est, quia ineptum est (Guds Søn er død: det er fuldkommen troligt, fordi det er taabeligt).

H a m a n n] Werke I 425: Lügen und Romane müssen wahrscheinlich sein, Hypothesen und Fabeln; aber nicht die Wahrheiten und Grundlehren unseres Glaubens. — Den tredie Yttring synes ikke nøiagtig at findes hos Hamann; men Werke I 406 staaer i Anledning af nogle Ord af Hume (»wer immer durch den Glauben bewogen wird, derselben [der christlichen Religion] seinen Beyfall zu geben, der ist sich eines . . . . Wunderwerkes bewuszt, welches alle Grundsätze seines Verstandes umkehrt«) følgende Passus: »so ist dies allemal Orthodoxie, und ein Zeugnisz der Wahrheit in dem Munde eines Feindes und Verfolgers desselben«. Jvfr. smstds. S. 443. L a c t a n t s] urigtigt. Sætningen: »Hedningernes Dyder er glimrende Laster« tillægges alm. Augustin; efter Meningen (ikke efter Udtrykket) findes den i hans de civ. dei 19, 25. S h a k e s p e a r e] All's well that ends well 2. Akt 3. Scene: we have our philosophical persons, to make modern and familiar, things supernatural and causeless. L u t h e r] Det bestemte Udtryk (Klods og Klodrian) er ikke fundet. K o n g L e a r] 4. Akt 6. Scene: »Ay« and »no« too was no good divinity. h a l b z o g s i e i h n osv.] Goethe »Der Fischer« (Gedichte I, Balladen) Vs. 31.

skab, som vel faaer et Navn, og selv dette er jo det Mindste af Sagen, selv om min Lykke intet Navn har — naar jeg blot er lykkelig, mere forlanger jeg ikke.«

Capitel IV.

Den samtidige Discipels Forhold.

Saa er da Guden fremtraadt som Lærer (thi nu fortsætte vi vort Digt); han har paataget sig Tjenerens Skikkelse; thi at sende en Anden i sit Sted, en høit Betroet, kunde ikke tilfredsstille ham, ligesaa lidet som det kunde tilfredsstille hiin ædle Konge at sende i sit Sted den meest betroede Mand i hans Rige. Dog Guden havde tillige en anden Grund; thi mellem Mand og Mand er jo det socratiske Forhold det Høieste, det Sandeste. Dersom Guden altsaa ikke selv kom, saa blev Alt socratisk, vi fik ikke Øieblikket og gik glip af Paradoxet. Gudens Tjener-Skikkelse er imidlertid ingen paatagen, men en virkelig, intet parastatisk Legeme, men et virkeligt, og Guden har fra den Time, da han ved sin almægtige Kjærligheds almægtige Beslutning blev Tjener, saa at sige fanget sig selv i sin Beslutning, og maa nu vedblive (at vi skulle tale daarligen) enten han vil eller ei. Han kan da ikke forraade sig selv; han har ikke den Mulighed, som hiin ædle Konge, pludseligen at vise, at han dog er Kongen, hvilket dog ikke er nogen Fuldkommenhed hos Kongen (at have denne Mulighed), men viser kun hans Afmagt og hans Beslutnings Afmagt, at han ikke virkeligen formaaer at blive hvad han vilde. Medens da Guden Ingen vil kunne sende i sit Sted, vilde han vel kunne sende En forud, der kan gjøre den Lærende opmærksom. Denne Forgænger kan naturligviis Intet vide om, hvad Guden vil lære; thi Gudens Tilstedeværelse er jo ikke det Tilfældige i Forhold til hans Lære,

---

parastatisk Legeme] Skin-Legeme, som kun antages for et Øieblik (som Englenes).

men det Væsentlige, og Gudens Tilstedeværelse i menneskelig Skikkelse, ja i Tjenerens ringe Skikkelse, er jo netop Læren, og Guden maa jo selv give Betingelsen med (cfr. Capitel I), ellers kan den Lærende slet Intet forstaae. Ved en saadan Forgænger kan da den Lærende blive opmærksom, men heller ikke mere.

Dog Guden paatog sig ikke en Tjeners Skikkelse for at drive sin Spot med Menneskene; hans Hensigt kan da ikke være at gaae saaledes igjennem Verden, at ikke et eneste Menneske fik det at vide. Han vil da vel lade Noget forstaae om sig, ihvorvel enhver accomoderet Forstaaeliggjørelse dog ikke hjælper væsentligen Den noget, som ikke modtager Betingelsen, hvorfor den egentligen kun afnødes ham uvilligen, og da ogsaa lige saa godt kan fjerne den Lærende som drage ham nærmere til. Han forringede sig selv og paatog sig en Tjeners Skikkelse, men han kom jo dog ikke for at leve som Tjener i enkelt Mands Tjeneste, røgtende sin Gjerning uden hverken for Herren eller sine Medtjenere at lade sig forstaae med, hvo han var; en saadan Vrede turde vi jo ikke tillægge Guden. At han var i en Tjeners Skikkelse vil da kun sige, han var et ringe Menneske, den ringe Mand, der hverken ved bløde Klæder eller andet jordisk Fortrin udmærkede sig fra Menneskenes Mængde, ikke til at skjelne for andre Mennesker, end ikke for de utallige Legioner af Engle, som han lod tilbage, da han forringede sig selv. Men om han end var den ringe Mand, saa vil hans Bekymring dog ikke være som Menneskenes er det i Almindelighed; han vil vel gaae sin Gang, ubekymret om at skifte og dele jordisk Gods, som Den er det, der Intet eier og Intet ønsker at eie, ubekymret om sin Føde, som Himlens Fugl er det, ubekymret om Huus og Hjem, som Den er det, der ikke haver Skjulested eller Rede og ikke søger det; ubekymret om at følge de Døde til Jorden, uden at vende sig om efter Noget, der ellers tildrager sig Menneskenes Opmærksomhed, ikke bunden til nogen Qvinde, fængslet af hende til at ville behage hende, men kun søgende Disciplens Kjærlighed. Alt dette synes vel skjønt, men er det ogsaa tilbørligt; hæver han sig ikke derved over hvad der ellers er gjeldende for Menneskene; thi er det rigtigt at et Menneske er sorgløst som Fuglen og end ikke som denne flyver hid og did efter Føde, da han jo endog burde være betænkt paa den Dag imorgen? Digte Guden ander-

---

forringede sig selv osv.] Philipp. 2, 7. bløde Klæder] jvfr. Luc. 7, 25. Legioner af Engle] jvfr. Matth. 26, 53. ikke haver Skjulested eller Rede] jvfr. Matth. 8, 20.

ledes kunne vi ikke, men hvad beviser et Digt; er det tilladt saaledes at vanke ustadig om, og at tage ind, hvor det aftnes? Spørgsmaalet er jo, tør et Menneske udtrykke det Samme, thi ellers har Guden ikke realiseret det Menneskelige. Ja hvis han formaaer det, tør han ogsaa gjøre det; hvis han saaledes kan fortabe sig i Aandens Tjeneste, at det aldrig falder ham ind at sørge for Mad og Drikke, hvis han er sikker paa at Mangelen ikke skal distrahere ham, at Nøden ikke skal forvirre ham hans Bygning, og lade ham fortryde, at han ikke først forstod Børnelærdommen, før han vilde forstaae mere, ja da tør han det sandeligen ogsaa, og hans Storhed er herligere end Liliens stille Tryghed.

Allerede ved denne ophøiede Fortabthed i sin Gjerning vil da Læreren drage Mængdens Opmærksomhed paa sig, og blandt denne vil vel igjen den Lærende findes, og en Saadan vil vel igjen nærmest tilhøre den ringere Deel af Folket; thi de Vise og Lærde, de ville vel først forelægge ham spidsfindige Spørgsmaal, indbyde ham til Colloqvier, eller underkaste ham en Examen, og da igjen sikkre ham en fast Stilling og et Levebrød.

Saa lade vi da Guden gaae omkring i den Stad, i hvilken han er fremtraadt (hvilken det er, er ligegyldigt); kun hans Læres Forkyndelse er ham hans eneste Livsfornødenhed, er ham hans Spise og Drikke; at lære Menneskene er hans Arbeide og at bekymre sig om de Lærende er ham Hvile fra hans Arbeide; Venner har han ikke og ikke Slægt, men den Lærende er ham Broder og Søster. Det lader sig nu let forklare, at der snart sammenvæves et Rygte, som fanger den nysgjerrige Mængde i sit Garn. Overalt hvor Læreren viser sig, flokkes Hoben om ham, nysgjerrig efter at see, nysgjerrig efter at høre, begjerlig efter at kunne fortælle Andre, at de have seet og hørt ham. Er denne nysgjerrige Mængde den Lærende? Ingenlunde. Eller hvis en Enkelt af hiin Stads beskikkede Læremestere kom hemmeligen til Guden for i Samtalens Strid at prøve Styrke med ham, er dette den Lærende? Ingenlunde; hvis Hoben eller hvis hiin Læremester lærer Noget, da er Guden kun, reent socratisk forstaaet, Anledningen.

Gudens Fremtræden er nu Dagens Nyhed paa Torvet, i Husene, i Raadets Forsamling, i Herskerens Pallads, er Anledning til mangen daarlig og ørkesløs Tale, maaskee ogsaa Anledning til alvorligere Eftertanke — men for den Lærende er Dagens Nyhed ikke Anledning til noget Andet, end ikke Anledning til at han med

---

en Enkelt af hiin Stads osv., jvfr. Joh. Ev. 3.

socratisk Redelighed fordyber sig i sig selv, nei, den er det Evige, er Evighedens Begyndelse. Dagens Nyhed er Evighedens Begyndelse! — om Guden havde ladet sig føde i et Herberge, svøbe i Klude, lægge i en Krybbe, er Modsigelsen større end at Dagens Nyhed er det Eviges Svøb, ja ligesom i det antagne Tilfælde dets virkelige Skikkelse, saaledes at Øieblikket virkeligen er Evighedens Afgjørelse! Dersom Guden ikke giver Betingelsen med for at forstaae det, hvorledes vil da den Lærende falde paa det; men det at Guden selv giver Betingelsen med, det have vi jo i det Foregaaende udviklet som Øieblikkets Conseqvents, og viist, at Øieblikket er Paradoxet, og at vi uden dette ikke komme videre, men tilbage til Socrates.

Vi ville strax her passe vel paa, at det vorder tydeligt, at der ogsaa for den samtidige Discipel er Spørgsmaalet om et historisk Udgangspunkt; thi passe vi ikke paa her, da bliver Vanskeligheden paa et senere Sted (Cap. V.) ikke til at overvinde, naar der handles om den Discipels Forhold, hvilken vi kalde Discipelen paa anden Haand. Et historisk Udgangspunkt for sin evige Bevidsthed faaer jo den Samtidige ogsaa; thi han er jo netop samtidig med det Historiske, der ikke vil være Anledningens Øieblik, og dette Historiske vil interessere ham anderledes end blot historisk, vil betinge ham hans evige Salighed, ja (lader os gjøre Conseqventserne omvendt), dersom det ikke er saa, da er hiin Lærer ikke Guden, men kun en Socrates, der, hvis han ikke bærer sig ad som Socrates, end ikke er en Socrates.

Hvorledes kommer nu den Lærende i Forstaaelse med dette Paradox, thi vi sige ikke at han skal forstaae Paradoxet, men kun forstaae, at dette er Paradoxet? Hvorledes dette skeer, have vi allerede viist, det skeer naar Forstanden og Paradoxet støde lykkeligen sammen i Øieblikket, naar Forstanden skaffer sig selv til Side og Paradoxet giver sig selv hen; og det Tredie, hvori dette skeer (thi det skeer jo ikke ved Forstanden, der er entlediget, ei heller ved Paradoxet, der giver sig hen, — altsaa i Noget), er hiin lykkelige Lidenskab, som vi nu ville give et Navn, om det end just ikke kommer os an paa Navnet. Vi ville kalde den: Tro. Denne Lidenskab maa da vel være hiin omtalte Betingelse, som Paradoxet giver med. Lader os ikke glemme dette, at dersom Paradoxet ikke giver Betingelsen med, saa er den Lærende i Besiddelse af den; men er han i Besiddelse af Betingelsen, saa er han *eo ipso* selv Sandheden, og Øieblikket kun Anledningens (cfr. Capitel I.).

Den samtidige Lærende har nu let nok ved at faae enhver historisk Oplysning. Dog lader os ikke glemme, at angaaende Gudens Fødsel vil han dog være i samme Tilfælde, som Discipelen paa anden Haand, saaledes, at hvis vi ville urgere den historiske Videns absolute Nøiagtighed, vil kun eet Menneske være fuldt underrettet, nemlig den Qvinde, af hvem han lod sig føde. Historisk Øienvidne altsaa har den samtidige Lærende let ved at blive, Ulykken er imidlertid, at det at vide en historisk Omstændighed, ja at vide dem alle med Øienvidnets Tilforladelighed, ingenlunde gjør Øienvidnet til Discipel, hvad man jo kan see deraf, at denne Viden betyder for ham ikke andet end det Historiske. Det viser sig strax her, at det Historiske i concretere Forstand er ligegyldigt; vi kan lade Uvidenheden indtræde i Forhold dertil og lade Uvidenheden ligesom tilintetgjøre det ene Stykke efter det andet, historisk tilintetgjøre det Historiske; naar blot Øieblikket endnu er tilbage, som Udgangspunkt for det Evige, er Paradoxet tilstede. Dersom der var en Samtidig, som selv havde indskrænket sin Søvn til den korteste Tid for at følge hiin Lærer, hvem han fulgte uadskilleligere, end den lille Fisk som følger Haien, dersom han holdt hundrede Spioner i sin Tjeneste, der overalt beluredc hiin Lærer, og med hvilke han selv confererede hver Aften, saa han vidste hiin Lærers Signalement indtil det Mindste, vidste hvad han havde sagt, hvor han havde opholdt sig til enhver Time paa Dagen, fordi hans Iver lod ham endog betragte det Ubetydeligste som vigtigt, var en saadan Samtidig Discipelen? Ingenlunde. Han kunde vaske sine Hænder, hvis Nogen vilde sigte ham for historisk Upaalidelighed, men mere heller ikke. Dersom en Anden kun havde bekymret sig om den Lære, hiin Lærer leilighedsviis foredrog, dersom hvert lærende Ord der udgik af hans Mund havde været ham vigtigere end det daglige Brød, dersom han holdt hundrede Andre, der opfangede ethvert Bogstav, for at Intet skulde spildes; dersom han omhyggeligen confererede med disse for at tilveiebringe den paalideligste Fremstilling af Læren, var han derfor Discipelen? Ingenlunde, saa lidet som Plato var andet end Socrates' Discipel. Dersom der var en Samtidig, der havde opholdt sig i fremmede Lande, og først vendte hjem, da hiin Lærer kun endnu havde een Dag eller to tilbage af sit Liv, dersom den Samtidige atter ved

den lille Fisk, som følger Haien] Lodsfisken, en Art Makrel, som altid ses i Selskab med Haien og formodes at veilede den til at finde Bytte. Socrates's Discipel] og altsaa ikke »Discipelen«.

Forretninger blev afholdt fra at faae hiin Lærer at see, og først kom til i det Sidste, da han vilde opgive Aanden, var denne historiske Uvidenhed til Hinder for at han kunde være Discipelen, naar Øieblikket for ham var Evighedens Afgjørelse? For hiin første Samtidige havde hiint Liv kun været en historisk Begivenhed; for den anden havde hiin Lærer været Anledning til at han forstod sig selv, og han vil kunne glemme hiin Lærer (cfr. Capitel I.); thi ligeoverfor en evig Forstaaen af sig selv er en Viden om Læreren en tilfældig og historisk Viden, en Hukommelsens Sag. Saa længe det Evige og det Historiske staae udenfor hinanden, er det Historiske kun Anledning. Dersom da hiin ivrigt Lærende, som dog ikke drev det til at blive Discipel, skulde tale meget og meget høirøstet om, hvad han skyldte hiin Lærer, saa hans Lovtale næsten ikke fik Ende og dens Forgyldning næsten ikke var til at vurdere, skulde vredes paa os, om vi søgte at forklare ham, at hiin Lærer blot havde været Anledningen, da skulde vel hans Lovtale saalidet som hans Vrede gavne vor Overveielse, thi begge Dele har den samme Grund, at han, uden at have Mod til endog blot at forstaae, ikke har villet lade det mangle paa Dumdristighed til at gaae videre. Ved, som han, at fable og basune, bedrager man kun sig selv og Andre, forsaavidt man overbeviser sig selv og Andre om, at man virkeligen har Tanker — siden man skylder en Anden dem. Men skjøndt Høflighed ellers ikke koster Penge, saa er hiins Høflighed dog dyrt betalt; thi den begeistrede Taksigelse, der maaskee end ikke er uden Taarer og ikke uden at røre Andre til Taarer, er en Misforstaaelse; thi Tankerne, som en Saadan har, skylder han saa vist ingen Anden, og Passiaren skylder han heller ingen Anden. Ak, hvor Mangen var der ikke, der har været høflig nok til at ville skylde Socrates saa saare meget, og det uagtet han slet ikke skyldte ham Noget! Thi Den, der forstaaer Socrates bedst, han forstaaer netop, at han Intet skylder Socrates, hvad Socrates helst vil, og hvad der er skjønt at have kunnet ville; og Den, som troer at skylde Socrates saa saare meget, han kan være temmelig sikker paa, at Socrates med Fornøielse fritager ham for Betalingen, da han vel ikke uden Bedrøvelse vil erfare, at han skulde have givet den Vedkommende nogensomhelst Driftscapital til saaledes at aagre med. Forholder det Hele sig derimod ikke socratisk, som vi jo antage, da skylder Discipelen hiin Lærer Alt (hvilket man umulig kan skylde Socrates, da han jo, som han selv siger, ikke formaaede at føde), og dette Forhold lader sig ikke udtrykke ved at fable og basune, men kun i hiin lykkelige Lidenskab, som vi kalde Troen, hvis Gjenstand er Paradoxet, men Para-

doxet forener netop Modsigelsen, er det Historiskes Eviggjørelse og det Eviges Historiskgjørelse. Enhver der forstaaer Paradoxet anderledes beholde den Ære at have forklaret det, hvilken Ære han vandt ved ikke at ville nøies med at forstaae det.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der ligger i at Forstanden er entlediget), at Tro ikke er en Erkjendelse: thi al Erkjenden er enten Erkjenden af det Evige, der lader det Timelige og det Historiske være udelukket som det Ligegyldige, eller det er den reent historiske Erkjenden; og ingen Erkjenden kan have dette Absurde til Gjenstand, at det Evige er det Historiske. Hvis jeg erkjender Spinozas Lære, da er jeg i det Øieblik, da jeg erkjender den, ikke beskæftiget med Spinoza, men med hans Lære, medens jeg til en anden Tid er beskæftiget historisk med ham; Discipelen forholder sig derimod troende til hiin Lærer saaledes, at han er evigt beskæftiget med hans historiske Tilværelse.

Antage vi nu, at det forholder sig som vi have antaget (og uden dette vende vi jo tilbage til det Socratiske), at hiin Lærer selv giver den Lærende Betingelsen med, saa bliver Troens Gjenstand ikke Læren, men Læreren; thi deri ligger netop det Socratiske, at den Lærende, fordi han selv er Sandheden og har Betingelsen, kan støde Læreren fra sig; ja deri laae netop den socratiske Kunst og Heroisme at forhjælpe Menneskene til at kunne gjøre det. Læreren maa da Troen bestandig holde fast. Men for at Læreren skal kunne give Betingelsen, maa han være Guden, og for at sætte den Lærende i Besiddelse af den maa han være Mennesket. Denne Modsigelse er atter Troens Gjenstand, og er Paradoxet, Øieblikket. At Guden een Gang for alle har givet Mennesket Betingelsen, er den evige socratiske Forudsætning, der ikke støder fjendtligt sammen med Tiden, men er incommensurabel for Timelighedens Bestemmelser; men Modsigelsen er, at han i Øieblikket faaer Betingelsen, der, da den er en Betingelse for den evige Sandheds Forstaaelse, *eo ipso* er den evige Betingelse. Forholder det sig anderledes, staae vi ved den socratiske Erindren.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der jo følger af at Forstanden er entlediget), at Troen ikke er en Villies-Akt; thi al menneskelig Villen er bestandig kun formaaende indenfor Betingelsen. Hvis jeg saaledes har Mod til at ville det, skal jeg forstaae det Socratiske, ɔ: forstaae mig selv, fordi jeg socratisk seet er i Besiddelse af Betingelsen, og nu kan ville det. Men er jeg ikke i Besiddelse af Betingelsen (og dette antage vi jo for ikke at vende tilbage til det Socratiske), da hjælper al min

Villen jo dog til Intet, om end, saasnart Betingelsen er givet, det jo atter gjælder hvad der gjaldt socratisk.

Den samtidige Lærende, han er nu i Besiddelse af en Fordeel, ak, som vist den Senere, for dog at gjøre Noget, høiligen vil misunde ham. Den Samtidige, han kan gaae hen og betragte hiin Lærer — og saa tør han troe sine Øine? Ja hvorfor ikke, men tør han derfor ogsaa troe at han er Discipelen? Ingenlunde, hvis han troer sine Øine, da er han netop bedraget; thi Guden lader sig jo ikke umiddelbart kjende. Saa kan han jo lukke sine Øine? Ganske rigtigt, men, hvis saa er, hvad gavner det ham saa, at han er samtidig? Og hvis han lukker sine Øine, saa vil han vel forestille sig Guden. Men kan han dette ved sig selv, da er han jo i Besiddelse af Betingelsen. Og det han forestiller sig vil jo være en Skikkelse, der viser sig for Sjelens indre Øie; seer han nu denne, da vil jo Tjenerens Skikkelse forstyrre ham, saasnart han lukker Øiet op. Lad os gaae videre: hiin Lærer døer jo, nu vel, saa er han da død, hvad gjør saa Den, der var samtidig med ham? Maaskee har han tegnet hans Billede af, maaskee har han endog en heel saadan Suite af Billeder, der fremstille og nøiagtigen gjengive enhver Forandring, der i Alder og ved Sindstilstand kan være foregaaet i hiin Lærers udvortes Skikkelse; naar han da betragter dem og forvisser sig om, at saaledes saae han ud, tør han saa troe sine Øine? Ja hvorfor ikke, men er han derfor Discipelen? Ingenlunde. Men saa kan han jo forestille sig Guden. Men Guden lader sig ikke forestille, derfor var det jo, han var i Tjenerens Skikkelse; og dog var Tjenerens Skikkelse intet Bedrag, thi hvis saa var, var hiint Øieblik ikke Øieblikket, men en Tilfældighed, en Tilsyneladelse, der uendeligt forsvinder som Anledning i Sammenligning med det Evige. Og hvis den Lærende ved sig selv kunde forestille sig det, saa var han jo selv i Besiddelse af Betingelsen, han behøvede da kun at mindes om, at forestille sig Guden saaledes som han godt kunde det, om han end ikke vidste af det. Men er det saaledes, da forsvinder i samme Øieblik denne Paamindelse som et Atom i den evige Mulighed, der var i hans Sjel, som nu bliver virkelig, men atter som Virkelighed evig har forudsat sig selv.

Hvorledes bliver da den Lærende Troende eller Discipel? Naar Forstanden er entlediget og han faaer Betingelsen. Naar faaer han denne? I Øieblikket. Hvad betinger denne Betingelse? At han forstaaer det Evige. Men en saadan Betingelse maa jo være en evig Betingelse. — Altsaa i Øieblikket faaer han den evige Betingelse, og dette veed han af, at han i Øieblikket har faaet den;

thi ellers besinder han sig kun paa, at han fra Evighed havde den. I Øieblikket faaer han Betingelsen, og faaer den af hiin Lærer selv. Al Fablen og Udbasunen om, at han, skjøndt han ikke fik Betingelsen af Læreren, dog var snu nok til at opdage Gudens Incognito: at han kunde mærke det paa sig selv, thi han var saa underlig hver Gang han saae hiin Lærer; at der var Noget i hiin Lærers Stemme og Mine osv. osv. — det er Kjellingesladder, hvorved man ikke bliver Discipel, men kun bespotter Guden*). Hiin Skikkelse var intet Incognito, og naar Guden ved sin almægtige Beslutning, der er ligesom hans Kjærlighed, vil være den Ringeste lig, da skal ingen Vertshuusholder saa lidet som en Professor i Philosophien bilde sig ind, at han er snild Karl nok til at mærke Noget, hvis Guden ikke selv vil give Betingelsen. Og naar Guden i Tjenerens Skikkelse udstrækker Almagtens Haand, da skal Den, der forbauset gaber herpaa, ikke indbilde sig at han derfor er Discipelen, fordi han er forbauset, og fordi han kan samle Andre om sig, der igjen forbauses over hans Fortælling. Dersom Guden selv ikke giver Betingelsen med, saa vidste den Lærende allerede fra Begyndelsen af, hvorledes det forholder sig med Guden, om han end ikke vidste af, at han vidste det, og hiint Andet er ikke det Socratiske, men uendelig derunder.

Men for Discipelen er den udvortes Skikkelse (ikke dens Detail) ikke ligegyldig. Den er, hvad Discipelen har seet og grebet paa med sine Hænder; men ikke saaledes er Skikkelsen vigtig, at han derfor ophørte at være Troende, om det hændte ham, at han en Dag saae Læreren paa Gaden og ikke strax kjendte ham, eller vel endog gik et Stykke Vei ved hans Side uden at blive opmærksom paa at det var ham. Men Discipelen gav Guden Betingelsen for at see det, og oplod ham Troens Øie. Men at see denne udvortes Skikkelse var en forfærdelig Sag: at omgaaes ham som En af os, og i ethvert Øieblik, hvor Troen ikke var tilstede, kun at see Tjenerens Skikkelse. Naar da Læreren er død fra Discipelen,

*) Enhver Bestemmelse, der vil lade Guden umiddelbart være kjendelig, er vel en Approximations-Milepæl, men tæller ikke til men fra, ikke hen til Paradoxet, men tilbage fra Paradoxet, tilbage forbi Socrates og den socratiske Uvidenhed. Dette agte man vel paa, at det ikke i Aandens Verden skal gaae En som hiin Vandrer, hvem en Englænder paa hans Spørgsmaal, om denne Vei førte til London, svarede: jo den gjør, men som desuagtet ikke kom til London, fordi Englænderen havde fortiet, at han maatte vende sig om, da han netop var ifærd med at gaae fra London.

da kan Hukommelsen vel bringe Skikkelsen frem, men derfor troer han ikke, men fordi han af Læreren modtog Betingelsen, derfor seer han atter i Erindringens paalidelige Billede Guden. Saaledes Discipelen, der er vidende om, at han uden Betingelsen Intet havde seet, da det første han forstod, var, at han selv var Usandheden.

Men saa er Troen jo lige saa paradox som Paradoxet? Ganske rigtigt; hvorledes skulde den ellers i Paradoxet have sin Gjenstand og være lykkelig i sit Forhold til den? Troen selv er et Under, og Alt hvad der gjelder om Paradoxet gjelder ogsaa om Troen. Men indenfor dette Under forholder Alt sig igjen socratisk, men saaledes at Underet aldrig hæves, hvilket er, at den evige Betingelse er givet i Tiden. Socratisk forholder Alt sig; thi Forholdet mellem den ene Samtidige og den anden Samtidige, forsaavidt de begge ere Troende, er ganske socratisk, den Ene skylder ikke den Anden Noget, men begge Guden Alt.

* *

*

Maaskee siger En: »saa har da den Samtidige slet intet Fortrin derved, at han er samtidig; og dog ligger det jo saa nær, hvis vi antage, hvad Du har antaget om Gudens Fremtræden, at prise den samtidige Slægt salig, at den saae og hørte«. — »Ja sandeligen ligger det nær, saa nær tænker jeg, at hiin Slægt vel ogsaa har priist sig salig; skulde vi antage dette, thi ellers var den jo ikke salig, og vor Lovpriisning udtrykker kun, at man i de samme Omstændigheder, ved at handle anderledes, kunde være bleven salig. Men hvis saa er, da kan jo Lovpriisningen være saare forskjellig, naar vi nærmere betænke det; ja tilsidst kan den maaskee blive aldeles tvetydig. Dersom, hvad vi jo læse om i gamle Krøniker, en Keiser feirede sit Bryllup otte Dage i Træk med en Festlighed til hvilken aldrig saaes Magen, saa Luften man indaandede var kryddret af Vellugt, medens Øret fornam den bestandigt zittrende i Strengeleeg og Sange, for at forherlige Nydelsen af hvad der kostelig tilbødes i den rigeste Overflod. Dag og Nat, thi Natten var lys som Dagen ved Faklernes Skin, men hvad enten man saae hende ved Dagens Lys eller ved Faklens, Dronningen var deiligere og huldsaligere end nogen jordisk Qvinde, og det Hele var et Trylleri, vidunderligt som det dristigste Ønskes endnu dristigere Opfyldelse — lader os antage, at dette var skeet, og vi maatte nøies med den fastende Efterretning om at dette var skeet, hvorfor skulle vi da

ikke, menneskeligt talt, prise de Samtidige lykkelige? de Samtidige, det vil da sige, dem der saae og hørte og greb til med Hænderne; thi hvad hjælper det ellers at være samtidig? det keiserlige Bryllups Herlighed og Nydelsens Overflod var jo umiddelbart til at see og tage paa, saa hvis Nogen i strængere Forstand har været samtidig, da har han vel ogsaa seet og ladet sit Hjerte være glad. Men dersom nu Herligheden var en anden, saa den ikke umiddelbart var at see, hvad hjalp det da at være den Samtidige; man er jo ikke derfor samtidig med Herligheden. En saadan Samtidig kunde man da vel ikke kalde salig eller prise hans Øine og Øren, da han ikke var samtidig og Intet saae og Intet hørte af Herligheden, hvilket dog ikke havde sin Grund i at Tid og Beleilighed umiddelbart forstaaet) var ham nægtet, men i noget Andet, som kunde mangle om end hans Nærværelse i høieste Grad havde været begunstiget af Leilighed til at see og høre, og om han end umiddelbart forstaaet) ikke havde ladet den ubenyttet. Men hvad vil dette nu sige, at man kan være Samtidig uden dog at være Samtidig, at man altsaa kan være Samtidig, og dog, skjøndt brugende denne Fordeel (umiddelbart forstaaet) være den Ikke-Samtidige; hvad vil dette sige Andet, end at man slet ikke kan være umiddelbart samtidig med en saadan Lærer og Begivenhed, saa at den virkelige Samtidige ikke er den virkelige Samtidige i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, men i Kraft af noget Andet. Altsaa: den Samtidige kan uagtet dette være den Ikke-Samtidige; den virkelige Samtidige er dette ikke i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, *ergo* maa ogsaa den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet) kunne være den Samtidige ved det Andet, hvorved den Samtidige bliver den virkelige Samtidige. Men den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet), det er jo den Senere, altsaa maa den Senere kunne være den virkelige Samtidige. Eller er dette at være den Samtidige og denne den Samtidige vi prise, der kan sige: jeg aad og drak for hans Øine. og hiin Lærer lærte i vore Gader, jeg saae ham mange Gange, det var en uanseelig Mand af ringe Herkomst, og kun nogle Enkelte troede i ham at finde det Overordentlige, hvilket jeg slet ikke kunde opdage, uagtet jeg dog, naar det kommer an paa at være Samtidig med ham, var det trods Nogen. Eller er dette at være Samtidig, er denne den Samtidige, til hvem Guden maa sige, hvis de engang skulde træffe sammen i et andet Liv, og han nu vilde beraabe sig paa sin Samtidighed: »jeg kjender Dig ikke«. Og saaledes var det jo i Sandhed ligesaa sandt som det var, at hiin Samtidige ikke havde kjendt Læreren, hvad kun den Troende (ɔ: den ikke umiddelbart Samtidige) gjør, der af Læreren selv modtog Be-

tingelsen, og derfor kjendte ham som han var kjendt«. — »Stands nu et Øieblik; hvis Du saaledes vedbliver at tale, saa kan jeg ikke faae et Ord indført; thi Du taler jo som om Du disputerede for Doctorgraden, ja Du taler som en Bog, og hvad der er uheldigt nok for Dig, som en meget bestemt Bog; thi Du har nu atter, hvad enten det er med dit Vidende eller uden dit Vidende, faaet indblandet nogle Ord, som ikke tilhøre Dig selv, ei heller af Dig ere lagte den Talende i Munden, men som ere Alle bekjendte, kun at Du bruger *singularis* istedenfor *pluralis*. Bibelordene (thi det er Bibelord) lyde saaledes: vi aade og drak for hans Øine og han lærte i vore Gader — sandeligen jeg kjender Eder ikke. Dog dette faaer nu at være; men slutter Du dog ikke for meget, naar Du deraf, at hiin Lærer svarer den Enkelte: jeg kjender Dig ikke, slutter at han ikke har været samtidig med Læreren og ikke kjendt Læreren? Dersom hiin Keiser, om hvem Du taler, vilde svare En, der paastod at have været samtidig med hans herlige Bryllup: jeg kjender Dig ikke, havde da dermed hiin Keiser beviist, at den Anden ikke havde været samtidig?« — »Ingenlunde havde hiin Keiser beviist det, han havde i det Høieste beviist, at han var en Daare, der end ikke som Mithridates vilde nøies med at kjende Navnet paa enhver Soldat, men vilde kjende alle Samtidige, og ved sit Kjendskab afgjøre om den Enkelte havde været samtidig eller ikke. Keiseren var jo umiddelbart til at kjende og derfor kan den Enkelte godt have kjendt Keiseren, om Keiseren end ikke havde kjendt ham; men hiin Lærer, om hvem vi tale, var jo ikke umiddelbart til at kjende, men først naar han selv gav Betingelsen. Den, der modtog Betingelsen, modtog den af ham selv, og altsaa maa hiin Lærer kjende Enhver, der kjender ham, og den Enkelte kan kun kjende Læreren ved selv at være kjendt af ham. Er dette ikke saaledes, og seer Du maaskee strax hvad vi tillige dermed have sagt? Naar den Troende er den Troende og den der kjender Guden derved, at han faaer Betingelsen af Guden selv, saa maa den Senere aldeles i samme Forstand modtage Betingelsen af Guden selv, og kan ikke modtage den paa anden Haand, da, hvis dette skulde være saaledes, den anden Haand maatte være Guden selv, og i saa Fald er der jo slet Intet sagt om denne anden Haand. Men faaer den Senere Betingelsen af Gud selv, saa er han

---

Bibelordene] Luc. 13. 26 f. **Mithridates**, Konge af Pontus, skal have kjendt Navnene paa alle sine Soldater.

den Samtidige, den virkelige Samtidige, hvilket jo kun den Troende er og hvilket enhver Troende er.« — »Vel indseer jeg dette, nu da Du siger det, og jeg øiner allerede de vidtforgrenede Conseqventser, om det end forundrer mig, at jeg ikke selv er faldet derpaa, og jeg vilde give Meget til at være Den, der havde udfundet det.« — »Og dog vilde jeg give Mere til, at jeg ganske havde forstaaet det; thi dette beskæftiger mig mere end hvo der haver opfundet det. Men ganske har jeg endnu ikke forstaaet det, som jeg ved en strax følgende Leilighed skal vise, hvor jeg da fortrøster mig til Din Bistand, Du som strax har forstaaet det Hele. Dersom Du derimod tillader mig det, saa vil jeg her paa dette Sted give, hvad de Retslærde kalde et Dupplicat af hvad jeg selv hidtil har udviklet og forstaaet. Og ved dette Dupplicats Udfærdigelse paasee Du selv din Ret, og paatale den; thi jeg indkalder Dig herved *sub poena præclusi et perpetui silentii.* Den umiddelbare Samtidighed kan kun være Anledningen. a) Den kan være Anledningen til, at den Samtidige faaer en historisk Viden. I denne Henseende er den Samtidige ved hiint keiserlige Bryllup lykkeligere end den Samtidige med Læreren; thi denne Sidste faaer kun Leilighed til at see Tjenerens Skikkelse, og i det Høieste en eller anden besynderlig Gjerning, hvorom han ikke med Sikkerhed kan vide, om han skal beundre den, eller indigneres over, at han selv er til Nar, da han vel end ikke vil bevæge hiin Lærer til at gjøre den om igjen, saaledes som en Tusindkunstner gjør det, og hvorved han giver Tilskuerne Leilighed til bedre at komme under Veir med, hvorledes det hænger sammen. b) den kan være Anledning til, at den Samtidige socratisk fordyber sig i sig selv, hvorved da hiin Samtidighed forsvinder som et Intet i Sammenligning med det Evige, han opdager i sig selv. c) Endeligen (og dette er jo vor Antagelse, for ikke at vende tilbage til det Socratiske) den bliver Anledningen til, at den Samtidige som Usandheden af Guden modtager Betingelsen og nu seer Herligheden med Troens Øine. Ja salig en saadan Samtidig! Men en saadan Samtidig er jo ikke Øienvidne (umiddelbart forstaaet), men som Troende er han den Samtidige, i Troens A u t o p s i. Men i denne Autopsi er igjen enhver Ikke-Samtidig (umiddelbart forstaaet) den Samtidige. Dersom da en Senere, maaskee endog rørt over sit eget Sværmeri, ønsker at være den Samtidige (umiddelbart forstaaet), da beviser han, at

---

sub poena osv.] under Straf af fuldstændig og stedsevarende Taushed.

han er en Bedrager, kjendelig som den falske Smerdes paa, at han ingen Øren har — Troens nemlig, om han end har de Æsels-Øren lange nok, med hvilke man, skjøndt Samtidig (umiddelbart forstaaet) hører efter, til ikke at blive Samtidig. Vedbliver en Senere at fable om den Herlighed at være Samtidig (umiddelbart forstaaet), og bestandigen at ville afsted, da maa man vel lade ham gaae, men hvis Du seer efter ham, da vil Du let see paa hans Gang som og paa Veien, han indslaaer, at han ikke gaaer til Paradoxets Forfærdelse, men springer afsted som en Dandsemester for at komme tidsnok til hiint keiserlige Bryllup. Og giver han end sin Expedition et helligt Navn, og præker han end Fælledsskab for Andre, saa de i Hobetal tiltræde Vandringen, da opdager han dog neppe det hellige Land (umiddelbart forstaaet), da det ikke findes hverken paa Landkaartet eller paa Jorden, men hans Reise er en Spøg ligesom den Leeg: at følge En til Bedstemoders Dør. Og under han sig end ingen Ro, hverken Nat eller Dag, og løber stærkere end en Hest kan løbe, og en Mand kan lyve, han løber dog kun med Liimstangen, misforstaaende sig selv som Fuglefængeren; thi kommer Fuglen ikke til ham, at løbe efter den med Liimstangen hjælper sandeligen ikke. — Kun i een Henseende kunde jeg fristes til at prise den Samtidige (umiddelbart forstaaet) lykkeligere end den Senere. Dersom vi nemlig antage, at der forløb Aarhundreder mellem hiin Begivenhed og den Seneres Liv, da vil der vel være kommen megen Snak mellem Menneskene om denne Ting, saa megen daarlig Snak, at de usande og forvirrede Rygter, hvilke den Samtidige (umiddelbart forstaaet) havde at døie, ikke gjorde det rette Forholds Mulighed slet saa vanskelig, saa meget mere som efter menneskelig Sandsynlighed det hundredaarige Echo, ligesom Echoet i enkelte af vore Kirker, ikke blot vilde slaae Sladder paa Troen, men slaae den hen i Sladder, hvilket dog ikke kunde skee i den første Generation, hvor Troen maa have viist sig i sin hele Oprindelighed, ved sin Modsætning let at skjelne fra alt Andet.«

---

den falske Smerdes] en Bedrager, der udgav sig for Kong Kambyses's Broder Smerdes og tilrev sig Thronen i Persien. At han ikke var den, han udgav sig for, opdagedes ved at han viste sig at mangle Ørene, der var skaaret af ham som Straf for en Forbrydelse.

Mellemspil.

Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende?

eller:

Er det Mulige ved at være blevet virkeligt derved blevet mere nødvendigt end det var?

* *

*

Min kjære Læser! Vi antage nu, at hiin Lærer har viist sig, at han er død og begraven, og der gaaer da en Tid hen mellem Capitel IV og V. Saaledes hænder det ogsaa i en Comoedie, at der mellem 2 Akter ligger et Tidsrum af flere Aar. For at antyde denne Tidens Forsvinden lader man da stundom Orchestret spille en Symphoni eller noget andet Saadant, for at forkorte Tiden derved, at man udfylder den. Paa en lignende Maade har jeg ogsaa tænkt mig at ville udfylde Mellemtiden ved at overveie det fremsatte Spørgsmaal. Hvor lang Mellemtiden skal være, kan Du selv bestemme, men hvis det saa synes Dig, da ville vi for Alvorens og Spøgens Skyld antage netop atten hundrede og tre og fyrretyve Aar at være forløbne. Du seer da, at jeg for Illusionens Skyld bør give mig god Tid, thi atten hundrede og tre og fyrretyve Aar er en sjelden Begunstigelse af Tid, der vel snarligen skal bringe mig i den modsatte Forlegenhed af den, hvori vore Philosopher befinde sig, hvem Tiden i Almindelighed ikke tillader mere end at

antyde; den modsatte Forlegenhed af den, hvori Historikerne befinde sig, hvem ikke Stoffet men Tiden lader i Stikken. Naar Du da finder mig lidt vidtløftig, gjentagende det Samme, »om det Samme« vel at mærke, maa Du betænke, at det er for Illusionens Skyld, og da vil Du vel tilgive mig min Vidtløftighed, og forklare Dig den paa en ganske anderledes tilfredsstillende Maade, end ved at formode, at jeg tillod mig at mene, at denne Sag vel behøvede Overveielse, ogsaa Din, da jeg havde Dig mistænkt for ikke ganske at forstaae Dig selv i denne Henseende; og det uagtet jeg ingenlunde betvivler, at Du ganske har forstaaet og samtykket i den nyeste Philosophi, der ligesom den nyeste Tid synes at lide af en besynderlig Distraktion, der forvexler Udførelsen med Overskriften; thi hvo var vidunderlig og vidunderlig stor som den nyeste Philosophi og den nyeste Tid — i Overskrifter.

* *
*

§ 1.

Tilblivelse.

Hvorledes forandres det, som bliver til; eller hvilken er Tilblivelsens Forandring (*κινησις*)? Al anden Forandring (*αλλοιωσις*) forudsætter, at Det, med hvilket Forandringen foregaaer, er til, selv om Forandringen er den at ophøre at være til. Saaledes ikke med Tilblivelsen; thi dersom det Tilblivende ikke i sig selv forbliver uforandret i Tilblivelsens Forandring, saa er det Tilblivende ikke dette Tilblivende, men et andet, og Spørgsmaalet forskylder en *μεταβασις εις αλλο γενος*, idet den Spørgende i det givne Tilfælde enten med Tilblivelsens Forandring seer en anden, som forstyrrer ham Spørgsmaalet, eller han seer feil af det Tilblivende og bliver derfor ikke istand til at spørge. Dersom en Plan, idet den bliver til,

---

det Samme »om det Samme«] se Platos Gorgias 490 e: (Kallikles:) Du siger ogsaa altid det Samme, Sokrates. (Sokrates:) Ja ikke blot det, Kallikles, men ogsaa om det Samme. Jvfr. 491 b: (Sokrates:) Du siger, at jeg altid siger det Samme, og dadler mig derfor; men jeg dadler omvendt dig, fordi du aldrig siger det Samme om det Samme [men snart det Ene, snart det Andet]. *κίνησις* (kinesis), egtl. Bevægelse; hos Aristoteles det fælleds Udtryk for al Forandring.

ἀλλοίωσις (alloiosis), Forandring (i snevrere Forstand). *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος* (metabasis eis allo genos), Overgang til en anden Begrebssphære (her fra Tilblivelse til en anden Art af Forandring osv.).

forandres i sig selv, saa er det ikke denne Plan der bliver til; bliver den derimod uforandret til, hvilken er da Tilblivelsens Forandring? Denne Forandring er da ikke i Væsen men i Væren, og er fra ikke at være til, til at være til. Men denne Ikke-Væren, hvilken det Tilblivende forlader, maa jo ogsaa være til; thi ellers »forblev det Tilblivende ikke uforandret i Tilblivelsen«, uden forsaavidt det slet ikke havde været, hvorved da Tilblivelsens Forandring atter af en anden Grund vilde blive absolut forskjellig fra enhver anden Forandring, da det slet ingen Forandring var; thi enhver Forandring har altid forudsat et Noget. Men en saadan Væren, der dog er Ikke-Væren, det er jo Muligheden; og en Væren, der er Væren, det er jo den virkelige Væren, eller Virkeligheden; og Tilblivelsens Forandring er Overgangen fra Mulighed til Virkelighed.

Kan det Nødvendige blive til? Tilblivelse er en Forandring, men det Nødvendige kan slet ikke forandres, da det altid forholder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme Maade. Al Tilblivelse er en Liden, og det Nødvendige kan ikke lide, ikke lide Virkelighedens Lidelse, hvilken er denne, at det Mulige (ikke blot det Mulige, der bliver udelukket, men selv det Mulige, der bliver antaget) viser sig som Intet i det Øieblik det bliver virkeligt; thi ved Virkeligheden er Muligheden tilintetgjort. Alt, hvad der bliver til, beviser netop ved Tilblivelsen, at det ikke er nødvendigt; thi det Eneste, der ikke kan blive til, er det Nødvendige, fordi det Nødvendige er.

Er da Nødvendighed ikke Eenhed af Mulighed og Virkelighed? — Hvad skulde dette sige? Mulighed og Virkelighed ere ikke forskjellige i Væsen, men i Væren; hvorledes skulde der af denne Forskjellighed dannes en Eenhed, der var Nødvendighed, hvilken ikke er Værens Bestemmelse, men Væsens Bestemmelse, da det Nødvendiges Væsen er at være. I saa Fald vilde jo Mulighed og Virkelighed, ved at blive til Nødvendighed, blive til et absolut andet Væsen, hvilket ingen Forandring er, og vilde, ved at blive til Nødvendighed eller det Nødvendige, blive til det Eneste, der udelukker Tilblivelsen, hvilket er ligesaa umuligt som selvmodsigende.

Tilblivelsens Forandring osv.] Dette er Aristoteles's Definition paa »Tilblivelsens Forandring« (κίνησις), se Physiken III, 1. Er da Nødvendighed osv.] som Enhed af Mulighed og Virkelighed defineres Nødvendigheden af Hegel Logik II (Werke IV) S. 207.

(Den aristoteliske Sætning »det er muligt«, »det er muligt ikke«, »det er ikke muligt«. — Læren om falske og sande Sætninger [Epicur] griber forstyrrende herind, da der reflekteres paa Væsen, ikke paa Væren, og der følgelig ad den Vei Intet naaes med Hensyn til Bestemmelsen af det Tilkommende.)

Nødvendigheden staaer ganske for sig selv; der bliver slet Intet til med Nødvendighed, ligesaa lidet som Nødvendigheden bliver til, eller Noget ved at blive til bliver det Nødvendige. Der er slet Intet til fordi det er nødvendigt, men det Nødvendige er til fordi det er nødvendigt eller fordi det Nødvendige er. Det Virkelige er ikke mere nødvendigt end det Mulige, thi det Nødvendige er absolut forskjelligt fra begge (Aristoteles' Lære om de to Arter af det Mulige i Forhold til det Nødvendige. Feilen ligger i at han begynder med den Sætning: at alt Nødvendigt er muligt. For nu at undgaae at komme til at udsige det Modsigende, ja det Selvmodsigende om det Nødvendige, saa hjælper han sig ved at danne to Arter af det Mulige, istedenfor at opdage at hans første Sætning er urigtig, da det Mulige ikke lader sig prædicere om det Nødvendige).

Tilblivelsens Forandring er Virkeligheden, Overgangen skeer ved Friheden. Ingen Tilblivelse er nødvendig; ikke før den blev

---

Den aristoteliske Sætning osv.] Aristoteles (περὶ ἑρμηνεία; 12) viser, at den bekræftende Sætning: det er muligt at være, har som tilsvarende Benegtelse: det er ikke muligt at være, og ikke: det er muligt ikke at være. Han forklarer dette Forhold ved den Bemærkning, at i disse Sætninger er »være« og »ikke være« Subjekt og »muligt« bestemmende Tillæg. K. synes at anføre denne Undersøgelse som Bevis for sin Sætning, at Mulighed og Virkelighed er Værens Bestemmelser.

Epicur lærte, at sandt er, hvad der bekræftes af Erfaringen, falsk hvad der kke bekræftes eller modsiges. Dette er ganske vist forstyrrende her, fordi det udelukker Mulighedens Begreb. Men K. synes at mene, at dette beroer paa, at der hos Epicur ikke er Tale om Væren eller Ikke-Væren, men om en Tings andre Prædikater, om dens Væsen uden Hensyn til om den er eller ei. Aristoteles's Lære] I περὶ ἑρμηνεία; 13 undersøger Ar. det Spørgsmaal, om man kan slutte fra Nødvendighed til Mulighed. Han viser, at dersom man ikke kan slutte fra »det er nødvendigt at« til »det er muligt at«, saa maa man enten kunne slutte til »det er ikke muligt at«, eller til »det er muligt at ikke«; men ingen af Delene gjælder om det Nødvendige. Paa den anden Side: kan man slutte om det Nødvendige, at det er muligt, saa maatte man ogsaa kunne slutte: »det er muligt ikke«; thi naar en Ting muligt er, saa følger almindeligvis, at den muligt ikke er; men dette gjælder ikke om det Nødvendige. Han løser Vanskeligheden ved at paapege, at man ikke i alle Tilfælde kan slutte fra »det er muligt« til »det er muligt ikke«: f. Ex. ikke fra »det er muligt at Ild varmer« til »det er muligt at Ild ikke varmer«. Der er altsaa to Slags Mulighed, og fra Nødvendighed kan der kun sluttes til den ene Slags.

til, thi saa kan den ikke blive til; ikke efter at den er bleven til, thi da er den ikke bleven til.

Al Tilblivelse skeer ved Frihed, ikke af Nødvendighed; intet Tilblivende bliver til af en Grund; men Alt af en Aarsag. Enhver Aarsag ender i en fritvirkende Aarsag. De mellemliggende Aarsagers Skuffelse er at Tilblivelsen synes nødvendig; deres Sandhed er, at de, som selv tilblevne, *definitivt* vise tilbage paa en fritvirkende Aarsag. Selv en Naturlovs Conseqvents forklarer ingen Tilblivelses Nødvendighed, saasnart der reflecteres definitivt paa Tilblivelse. Med Frihedens Yttringer er det ligesaa, saasnart man ikke lader sig bedrage af dens Yttringer, men reflecterer paa dens Tilblivelse.

§ 2.

Det Historiske.

Alt hvad der er blevet til er *eo ipso* historisk; thi selv om der intet videre lader sig historisk prædicere om det, det Historiskes afgjørende Prædikat lader sig dog prædicere: at det er blevet til. Det, hvis Tilblivelse er den simultane Tilbliven (Nebeneinander, Rummet), har ingen anden Historie end denne; men selv saaledes seet *(en masse)*, fraseet hvad en aandrigere Betragtning i speciellere Forstand kalder Naturens Historie, har Naturen Historie.

Men det Historiske er det Forbigangne (thi det Nærværende i Confiniet med det Tilkommende er endnu ikke blevet historisk); hvorledes kan man da sige, at Naturen, skjøndt umiddelbart nærværende, er historisk, naar man ikke derved tænker paa hiin aandrigere Betragtning? Vanskeligheden kommer deraf, at Naturen er for abstrakt til i strængere Forstand at være dialektisk i Retning af Tiden. Dette er Naturens Ufuldkommenhed, at den ikke har i anden Forstand Historie, og dens Fuldkommenhed, at den dog har en Antydning deraf (den nemlig, at den er bleven til, hvilket er det Forbigangne; det at den er til, det Nærværende), medens det er det Eviges Fuldkommenhed ikke at have Historie, og er det Eneste, der er til, og dog absolut ikke har Historie.

---

eo ipso med det Samme. Nebeneinander, Rummet] jvfr. Hegels Encyclopädie § 254. — Naturen er efter Hegel Ideens Udfoldelse i Rummet, Historien dens Udfoldelse i Tiden (Werke IX 2. Udg. S. 89). en aandrigere Betragtning] vistnok den Hegelske, hvorefter Naturen opfattes som en Trinfølge i Ideens Selvudvikling.

Dog Tilblivelsen kan i sig indeholde en Fordobling, ɔ: en Mulighed af Tilblivelse indenfor sin egen Tilblivelse. Her ligger det i strængere Forstand Historiske, som er dialektisk i Retning af Tiden. Den Tilblivelse, som her er det Fælleds med Natur-Tilblivelsen, er en Mulighed, en Mulighed, der for Naturen er dennes hele Virkelighed. Men denne egentlige historiske Tilblivelse er dog indenfor en Tilblivelse, dette maa bestandigen fastholdes. Den speciellere historiske Tilblivelse bliver til ved en relativt fritvirkende Aarsag, der atter definitivt viser hen til en absolut fritvirkende Aarsag.

§ 3.

Det Forbigangne.

Hvad som er skeet, det er skeet, kan ikke gjøres om igjen; saaledes kan det ikke forandres (Stoikeren Chrysipp — Megarikeren Diodor). Er denne Uforanderlighed Nødvendighedens? Det Forbigangnes Uforanderlighed er tilveiebragt ved en Forandring, ved Tilblivelsens Forandring, men en saadan Uforanderlighed udelukker jo ikke al Forandring, da den ikke har udelukket den; thi al Forandring er jo (dialektisk i Retning af Tid) kun udelukket derved, at den ethvert Øieblik er udelukket. Vil man betragte det Forbigangne som Nødvendigt, da skeer dette ved at glemme, at det er blevet til; men skulde en saadan Glemsomhed maaskee ogsaa være nødvendig?

Hvad der er skeet, det er skeet saaledes som det er skeet, saaledes er det uforanderligt; men er denne Uforanderlighed Nødvendighedens? Det Forbigangnes Uforanderlighed er, at dets virkelige Saaledes ikke kan blive anderledes, men følger deraf, at dets

---

Dog Tilblivelsen osv.] K. synes at mene. at ved Naturens Tilblivelse (som Virkelighed) bliver tillige det egentlige Historiske (i Menneskeverdenen) til efter Mulighed. Dette er »den egentlige historiske Tilblivelse«. Idet nu denne Mulighed bliver til Virkelighed i Historien gjennem menneskelige Handlinger (»relativt fritvirkende Aarsag«), fremkommer »den speciellere historiske Tilblivelse«.

Stoikeren Chrysipp – Megarikeren Diodor] Chrysippos paastod, at Alt skete ifølge en uforanderlig Skjæbne, og at derfor mange Ting var mulige, som dog aldrig vilde skee. De der angreb denne Lære, støttede sig til Skeptikeren Diodors (4. Aarh.) Definition af det Mulige: muligt er kun hvad der enten er virkeligt eller vil blive virkeligt. (Cicero de fato Kap. 6. 7. 9. Cicero drager af Diodors Sætning ganske den samme Slutning som her: at det Forbigangne ikke er mere nødvendigt end det Tilkommende: kun sees Uforanderligheden i det Forbigangne, ikke i det Tilkommende.)

mulige Hvorledes ikke kunde have blevet anderledes. Derimod er det Nødvendiges Uforanderlighed, at det bestandigen forholder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme Maade, udelukker enhver Forandring, nøies ikke med det Forbigangnes Uforanderlighed, hvilken ikke blot, som viist, er dialektisk i Retning af en tidligere Forandring, af hvilken den fremgaaer, men endog maa være dialektisk i Retning af en høiere Forandring, der ophæver den. (Angerens f. Ex., der vil ophæve en Virkelighed).

Det Tilkommende er endnu ikke skeet; men derfor er det ikke mindre nødvendigt end det Forbigangne, da det Forbigangne ikke blev nødvendigt ved at være skeet, men tvertimod ved at være skeet viste, at det ikke var nødvendigt. Var det Forbigangne blevet nødvendigt, saa vilde man derfra ikke kunne slutte i Modsætning med Hensyn til det Tilkommende, men tvertimod vilde deraf følge, at det Tilkommende ogsaa var nødvendigt. Dersom Nødvendigheden kunde indtræde paa eet eneste Punkt, saa vilde der ikke mere være Tale om det Forbigangne og det Tilkommende. At ville forudsige det Tilkommende (prophetere) og at ville forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, er aldeles det Samme, og kun Moden gjør at det Ene synes een Slægt plausiblere end det Andet. Det Forbigangne er jo blevet til; Tilblivelsen er Virkelighedens Forandring ved Friheden. Dersom nu det Forbigangne var blevet nødvendigt, da vilde det ikke mere tilhøre Friheden, ɔ: tilhøre det, hvorved det blev til. Friheden var da ilde stedt, den var baade til at lee og til at græde over, da den bar Skylden for hvad der ikke tilhørte den, frembragte hvad Nødvendigheden slugte, og Friheden selv blev en Illusion og ikke mindre Tilblivelsen; Friheden blev Hexeri, Tilblivelsen blind Allarm.*)

---

*) Den propheterende Generation forsmaaer det Forbigangne, vil ikke høre Skrifternes Vidnesbyrd; den Generation, der har travlt med at forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, vil ikke gjerne spørges om det Tilkommende. Begges Adfærd er ganske conseqvent; thi hver især vilde paa det Modsatte faae Leilighed til at see, hvor daarlig deres Adfærd er. Den absolute Methode, hvilken er Hegels Opfindelse, er allerede i Logiken en vanskelig Sag, ja en glimrende Tautologi, der har været den videnskabelige Overtro til Tjeneste med mange Tegn og underlige Gjerninger. I de historiske Videnskaber

---

Hexeri — blind Allarm] Hentydning til Titlen paa Holbergs Komedie »Hexerie eller blind Allarm«. I de historiske Videnskaber osv.] Hentydning til Hegels Philosophie der Geschichte, der begynder med en Skildring af

§ 4.

Opfattelsen af det Forbigangne.

Naturen, som Rummets Bestemmelse, er kun umiddelbart til. Hvad der er dialektisk i Retning af Tiden har en Dobbelthed i sig, at det efterat have været nærværende, kan bestaae som et Forbigangent. Det egentlige Historiske er bestandig det Forbigangne (det er forbi; om det er Aar eller Dage siden, gjør ingen Forskjel), og har som forbigangent Virkeligheden; thi det er vist og tilforladeligt, at det er skeet; men det at det er skeet, er netop atter dets Uvished, der bestandig skal forhindre Opfattelsen i at

er den en fix Idee, og det at Methoden der strax begynder med at blive concret, da jo Historien er Ideens Concretion, har vel givet Hegel Anledning til at vise en sjelden Lærdom, en sjelden Magt i at forme Stoffet, hvori der ved ham kom Røre nok, men har ogsaa foranlediget, at den Lærendes Sind distraheres, at han, maaskee netop af Ærbødighed og Beundring over China og Persien, Middelalderens Tænkere, Grækenlands Philosopher, de fire verdenshistoriske Monarchier (en Opdagelse, der, som den ikke var undgaaet Geert Westphaler, ogsaa satte mangen senere hegeliansk Geert Westphalers Snakketøi i Bevægelse), glemte at eftersee, om nu og Det viste sig ved Slutningen, ved Udgangen af Fortryllelsens Vandring, hvad der bestandig blev lovet i Begyndelsen, hvad der jo var Hovedsagen, hvad al Verdens Herlighed ikke kunde erstatte, og hvad der kun kunde gjøre Fyldest for den utidige Spænding, i hvilken man holdtes — Methodens Rigtighed. Hvorfor blev man dog strax concret, hvorfor begyndte man strax at experimentere *in concreto*, eller lod dette Spørgsmaal sig ikke endnu besvare i Abstraktionens lidenskabsløse Korthed, der ingen Adspredelses-, ingen Tryllemidler har, hvad det vil sige, at Ideen bliver concret, hvad Tilblivelse er, hvorledes man forholder sig til det Tilblevne o. s. v., ligesom det jo allerede i Logiken havde ladet sig besvare, hvad Overgang vil sige, inden man gik over til at skrive tre Bind, hvori man efterviste Overgangen i de kategoriske Bestemmelser og forbausede Overtroen, og gjorde Dens Stilling saa mislig, der med Glæde vil skylde den overlegne Aand Meget og takke for hvad han skylder, men dog ikke kan glemme derover hvad Hegel selv maatte ansee for Hovedsagen.

China, Indien og Persien. Den historiske Udvikling deles i fire Perioder, der benævnes »Reiche« (se Werke IX 2 Udg. S. 131 ff.); derfor Hentydningen til Geert Westphaler 10. Scene. hegeliansk Geert Westphaler] vistnok en Hentydning til Carl Weis: Om Statens historiske Udvikling (i »Perseus« 2. Bd. S. 47 ff.). Jfr. ogsaa E. P. II S. 61. havde ladet sig besvare] ɔ: vilde have ladet sig besvare (men ikke blev besvaret).

tage det Forbigangne hen, som havde det været saaledes fra Evighed af. Kun i denne Modsigelse af Vished og Uvished, hvilket er det Tilblevnes *discrimen* og saaledes ogsaa det Forbigangnes, er det Forbigangne forstaaet; anderledes forstaaet, har Opfattelsen misforstaaet sig selv (at den er Opfattelse) og sin Gjenstand (at noget Saadant kunde blive en Opfattelses Gjenstand). Enhver Opfattelse af det Forbigangne, der tilgavns vil have forstaaet det ved at construere det, har kun tilgavns misforstaaet. (En Manifestations Theori istedenfor Constructionen skuffer ved første Øiekast, men i næste Moment har man atter den secundaire Construction og den nødvendige Manifestation). Det Forbigangne er ikke nødvendigt, da det blev til; blev ikke nødvendigt ved at blive til (en Modsigelse), og bliver endnu mindre nødvendigt ved nogen Opfattelse. (Afstanden i Tid foranlediger, at Aandens Sands bedrages, ligesom Afstanden i Rum foranlediger Sandsebedraget. Den Samtidige seer ikke det Tilblivendes Nødvendighed, men naar der ligger Aarhundreder mellem Tilblivelsen og Betragteren — saa seer han Nødvendigheden, ligesom Den, der paa Afstand seer det Fiirkantede rundt.) Skulde det Forbigangne blive nødvendigt ved Opfattelsen, da vandt det Forbigangne hvad Opfattelsen tabte, da den opfattede noget Andet, hvilket er en daarlig Opfattelse. Dersom det Opfattede forandres i Opfattelsen, saa forandres Opfattelsen til at være en Misforstaaelse. En Viden af det Nærværende giver dette ingen Nødvendighed, en Forudviden af det Tilkommende giver dette ingen Nødvendighed (Boethius), en Viden af det Forbigangne giver dette ingen Nødvendighed; thi al Opfattelse som al Viden har Intet at give af.

Den, der opfatter det Forbigangne, *Historico-philosophus*, er derfor en baglænds Prophet (Daub). At han er Prophet betegner netop, at der til Grund for det Forbigangnes Vished ligger den Uvished, der er for dette aldeles i samme Forstand som for det Tilkommende, den Mulighed (Leibnitz — de mulige Verdener), ud af hvilken det umuligen med Nødvendighed kunde fremgaae,

---

discrimen Vendepunkt, afgjørende Vanskelighed. Manifestations Theori, hermed sigtes til den Hegelske Philosophi, hvori »Ideens Manifestation« er et [illegible], ligesom »Constructionen« i den Schellingske. Jvfr. Begr. Angst S. 3 (2 [illegible]). Boethius] af Concepten fremgaar, at her sigtes til *Boetius de consolatione* V, 4 (S. 133 Peiper): »thi ligesom Viden om de nærværende Ting ikke medfører nogen Nødvendighed til det, der skeer, saaledes heller ikke Forudviden om det Tilkommende til det, der skal skee«. Leibniz lærte, at den virkelige Verden kun var een (og den bedste) af de utallige mulige Verdener, som findes i [illegible] Bevidsthed. See Theodiceen § 42. *414. 416.*

nam necessarium se ipso prius sit, necesse est. Historikeren staaer da atter hos det Forbigangne, bevæget i den Lidenskab, hvilken er den lidenskabelige Sands for Tilblivelse, ɔ: Beundringen. Beundrer Philosophen slet Intet (og hvorledes skulde man ogsaa uden ved en ny Art Modsigelse falde paa at beundre en nødvendig Construction), saa har han *eo ipso* ikke med det Historiske at gjøre; thi overalt hvor Tilblivelsen er med (hvilken jo er i det Forbigangne), der kan det vissest Tilblevnes Uvished (hvilken er Tilblivelsens) kun udtrykke sig i denne Philosophen værdige og nødvendige Lidenskab (Plato — Aristoteles). Selv om det Tilblevne er det Visseste, selv om Beundringen vil give sit Samtykke forud, ved at sige, at hvis dette ikke var skeet, saa maatte man digte det (Baader), selv da er Beundringens Lidenskab selvmodsigende, hvis den vil tillyve det Tilblevne Nødvendighed og narre sig selv. — Allerede Ordet, som ogsaa Begrebet: Methode, viser tilstrækkeligen, at den Fremadskriden, her kan være Tale om, er en teleologisk; men i enhver saadan er der ethvert Øieblik en Pause (her staaer Beundringen *in pausa* og venter paa Tilblivelsen), hvilken er Tilblivelsens og Mulighedens, netop fordi τέλος ligger udenfor. Er kun een Vei mulig, saa er τέλος ikke udenfor, men i selve Fremskriden, ja bag ved, saaledes som ved Immanentsens Fremskriden.

Dette angaaende Opfattelsen af det Forbigangne. Det er imidlertid forudsat, at Kundskaben om det Forbigangne er givet; hvorledes erhverves denne? Umiddelbart kan det Historiske ikke sandses, fordi det har Tilblivelsens S v i g a g t i g h e d i sig. Det umiddelbare Indtryk af et Naturphænomen eller af en Begivenhed er ikke Indtrykket af det Historiske; thi umiddelbart kan T i l b l i v e l s e n ikke sandses, men blot Nærværelsen; men det Historiskes Nærværelse har Tilblivelsen i sig, ellers er det ikke det Historiskes Nærværelse.

Den umiddelbare Sandsning og den umiddelbare Erkjenden kan ikke bedrage. Allerede derved viser det sig, at det Historiske ikke kan blive disses Gjenstand, fordi det Historiske har hiin Svig-

---

nam necessarium osv.] det Nødvendige maa nødvendig gaae forud for sig selv. P l a t o — A r i s t o t e l e s] Plato Theætet 155 d: denne Tilstand, at undres, er netop eiendommelig for en Philosoph; thi der er ingen anden Begyndelse til Philosophi end denne. — Aristoteles Metaphysik I, 2: thi fordi de undredes, begynder Menneskene nu og er fra først af begyndt at philosophere. M e t h o d e] af det græske μέθοδος, egtl. Gang efter Noget. *in pausa]* i Forventning. τέλος (telos), Maal, Endemaal. v e d I m m a n e n t s e n s F r e m s k r i d e n] her tænkes paa den Hegelske Logik, hvor Enderesultatet i en vis Forstand er tilstede fra Begyndelsen af. Se Hegels Werke III S. 64 f.

agtighed, hvilken er Tilblivelsens, i sig. I Forhold til det Umiddelbare er nemlig Tilblivelse en Svigagtighed, hvorved Det, der staaer fastest, bliver gjort tvivlsomt. Naar saaledes den Sandsende seer en Stjerne, da bliver Stjernen ham tvivlsom i det Øieblik han vil blive sig bevidst, at den er bleven til. Det er ligesom om Reflexionen tog Stjernen fra Sandsen. Saameget er da klart, at Organet for det Historiske maa være dannet i Lighed med dette, maa have det Tilsvarende i sig, hvorved det bestandig i sin Vished ophæver den Uvished, der svarer til Tilblivelsens Uvished, hvilken er en dobbelt: det Ikke-Værendes Intethed, og den tilintetgjorte Mulighed, der tillige er enhver anden Muligheds Tilintetgjørelse. Af en saadan Beskaffenhed er nu netop Troen; thi i Troens Vished er bestandig tilstede som det Ophævede den Uvished, hvilken paa enhver Maade svarer til Tilblivelsens. Troen troer saaledes hvad den ikke seer; den troer ikke, at Stjernen er til, thi det sees, men den troer, at Stjernen er bleven til. I Forhold til en Begivenhed gjelder det Samme. Det Skeete lader sig umiddelbart erkjende, men at det er skeet, ingenlunde, end ikke at det skeer, selv om det skeer som man siger lige for Næsen. Det Skeetes Svigagtighed er at det er skeet, hvori Overgangen ligger fra Intet, fra Ikke-Væren og fra det mangfoldige mulige Hvorledes. Den umiddelbare Sands og Erkjendelse aner ikke den Usikkerhed, med hvilken Troen nærmer sig sin Gjenstand, men heller ei den Vished, der vikler sig ud af Uvisheden.

Den umiddelbare Sandsning og Erkjenden kan ikke bedrage. Dette er af Vigtighed at forstaae, for at forstaae Tvivlen, og for igjennem den igjen at anvise Troen sin Plads. Hiin Tanke ligger nu til Grund for den græske Skepsis, hvor underligt dette end synes. Dog er det ikke saa vanskeligt at forstaae, eller at forstaae, hvilket Lys dette kaster over Troen, naar man ikke aldeles er forstyrret af den hegelske Tvivlen om Alt, mod hvilken man sandeligen ikke skal prædike; thi hvad Hegelianerne sige herom, er af den Beskaffenhed, at det snarest synes at begunstige en beskeden Tvivl om, hvor vidt det hænger rigtigt sammen med, at de have tvivlet om Noget. Den græske Skepsis var retirerende ἐποχή; de tvivlede ikke i Kraft af Erkjendelsen, men i Kraft af

---

ἐποχή (epoché) bet. egentlig »Holden igjen, Holden sig tilbage«: det er det tekniske Udtryk for Skeptikerens Holdning overfor Dogmatikerens Paastande. Retirerende kalder K. denne Tvivl, fordi den ender med at »trække sig tilbage« fra enhver dogmatisk Paastand, i Modsætning til den Hegelske »inqvirerende« Tvivl (se E. P. II S. 129), der avancerer til Bekræftelse.

Villien (nægte Bifald — μετριοπαθειν). Heraf følger nu, at Tvivlen kun er til at hæve ved Friheden, ved en Villies-Akt, hvad enhver græsk Skeptiker vilde forstaae, da han har forstaaet sig selv; men han vilde ikke hæve sin Skepsis, netop fordi han vilde tvivle. Det maa man nu lade ham om, men ikke paasige ham den Dumhed, at han meente, at man tvivlede med Nødvendighed, samt, hvad der er endnu dummere, at hvis saa var, Tvivlen da kunde hæves. Den græske Skeptiker nægter ikke Sandsens og den umiddelbare Erkjendelses Rigtighed, men, siger han, Vildfarelsen har en ganske anden Grund, den kommer af Slutningen, jeg gjør. Kan jeg blot lade være at slutte, da bliver jeg aldrig bedragen. Dersom saaledes f. Ex. Sandsen paa Afstand viser mig en Gjenstand rund, der nærved sees firkantet, eller viser mig en Stok brudt i Vandet, skjøndt den er lige naar den tages op, saa har Sandsen slet ikke bedraget mig, men jeg er først bedraget, naar jeg slutter Noget om Stokken og hiin Gjenstand. Derfor holder Skeptikeren sig bestandig *in suspenso*, og denne Tilstand var det han vilde. Forsaavidt da den græske Skepsis er bleven kaldet φιλοσοφια ζητητικη, απορηθικη, σκεπτικη, saa udtrykke disse Prædikater ikke det Eiendommelige ved den græske Skepsis, der bestandigt kun brugte Erkjendelsen for at frede om det Sindelag, der var den Hovedsagen, og derfor end ikke vilde udsige Erkjendelsens negative Resultat θετικως for ikke at fanges i at have gjort en Slutning. Sindelaget var dem Hovedsagen. (τελος δε οι σκεπτικοι φασι την εποχην, ᾗ σκιᾶς τροπον επακολουθει ἡ αταραξια. Diog. L. *lib.* IX. § 107.)*) — I

*) At den umiddelbare Sandsning og Erkjendelse ikke kan bedrage, indskærper baade Plato og Aristoteles. Senere Cartesius, der netop ligesom de græske

---

nægte Bifald] ἀπροσθετεῖν (Diog. Laert. IX, 76), ἀσυγκαταθετεῖν (Sext. Empir. adv. math. VII, 157). μετριοπαθεῖν (metriopathein), ikke at lade sig paavirke stærkt (nemlig af de uundgaaelige Onder), se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 25—30. Den græske Skeptiker osv.] se Diog. Laert. IX, 103. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 19 f. Dersom saaledes osv.] se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 118 f. *in suspenso* i Uvished. φιλοσοφία ζητητική osv. (philosophia zetetike, aporetike, skeptike), forskende, tvivlende, undersøgende Philosophi; se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 7. θετικῶς (thetikôs) positivt, ubetinget; se Diog. Laert. IX, 75 og jvfr. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 14 og 206. τέλος δὲ osv.] »Skeptikerne siger at Maalet er Tilbageholdenhed (epoché, se forr. Side), med hvilken Uforstyrreligheden følger som dens Skygge«. Platon og Aristoteles] Af en utrykt Tilføielse til dette Sted fremgaar, at der for Platons Vedk. sigtes til Theætet, særlig pag. 195 c (»Vildfarelsen ligger ikke i Erkjendelsen, heller ikke i Sansningen«); for Aristoteles's Vedk. til en Bemærkning hos Poul Møller (Værker

Modsætning hertil viser det sig nu let, at Troen ikke er en Erkjendelse, men en Frihedens-Akt, en Villiens-Yttring. Den troer Tilblivelsen, og har da i sig ophævet den Uvished, der svarer til det Ikkeværendes Intethed; den troer det Tilblevnes Saaledes, og har da i sig ophævet det Tilblevnes mulige Hvorledes, og uden at nægte Muligheden af et andet Saaledes er dog det Tilblevnes Saaledes Troen det Visseste.

Forsaavidt nu Det, der ved Troen bliver det Historiske og som det Historiske bliver Troens Gjenstand (det Ene svarer til det Andet), er umiddelbart til og umiddelbart opfattes, bedrager det ikke. Den Samtidige bruge da vel sine Øine o. s. v., men han passe vel paa Slutningen. Umiddelbart kan han ikke erkjende, at det er blevet til, men han kan heller ei med Nødvendighed erkjende, at det er blevet til; thi Tilblivelsens første Udtryk er netop Afbrydelsen af Continuiteten. I det Øieblik Troen troer, at det er blevet til, er skeet, gjør den det Skeete og Tilblevne tvivlsomt i Tilblivelsen, og dets Saaledes i Tilblivelsens mulige Hvorledes. Troens Slutning er ingen Slutning men en Beslutning, og derfor er Tvivlen udelukket. Naar Troen slutter: dette er til, *ergo* er det blevet til, kunde det synes en Slutning fra Virkning til Aarsag. Imidlertid er det ikke ganske saa, og selv om det var saa, da maa man erindre, at Erkjendelsens Slutning er fra Aarsag til Virkning, eller rettere fra Grund til Følge (Jacobi). Det er ikke ganske saa, thi umiddelbart kan jeg ikke sandse eller erkjende, at Det, jeg

---

Skeptikere siger, at Vildfarelsen kommer fra Villien, der forhaster sig med at gjøre Slutninger. Dette kaster ogsaa et Lys over Troen; idet den beslutter sig til at troe, da løber den den Risico, at det var en Vildfarelse, men dog vil den troe. Anderledes troer man aldrig; vil man undgaae Risico, saa vil man med Vished vide, at man kan svømme førend man gaaer i Vandet.

---

2. Udg. IV, S. 211: »Forestillingerne ere Resultater af de Indtryk, lignende Ting have gjort paa Mennesket; men det Sande og Falske fremkommer først, naar Mennesket forbinder saadanne Forestillinger med Begrebet om Væren eller ikke Væren«). Jvfr. ogsaa Aristot. Hermeneut. 1; de anima III, 3 (»Sanseindtrykkene er altid sande«), og E. P. II, S. 132. Cartesius] i Principia philosophiae XXXIX, XLII. o. a. St. Jacobi] K. sigter herved til J.'s Lære, at vi kun forstaaer, hvad vi kan konstruere; kun kan bevise, hvad vi kan aflede af høiere Forudsætninger. Dette kan vi aldrig med Virkeligheden; at Noget er til, kan vi hverken forstaae eller bevise, det maa vi troe. Ogsaa enhver Slutning fra Virkning til Aarsag er en Trossag, fordi selve Aarsagsforholdet maa troes; det kan ikke bevises eller begribes. Se f. Ex. Jacobis Werke I, S. 148 ff. III, S. 367 f.

umiddelbart sandser og erkjender, er en Virkning, thi umiddelbart er det kun. At det er en Virkning, troer jeg; thi for at prædicere om det, at det er en Virkning, maa jeg allerede have gjort det tvivlsomt i Tilblivelsens Uvished. Men beslutter Troen sig hertil, saa er Tvivlen hævet; i samme Øieblik er Tvivlens Ligevægt og Indifferents hævet ikke ved Erkjendelse, men ved Villie. Saaledes er Troen approximationsviis det meest Disputable (thi Tvivlens Uvished, der er stærk og uovervindelig i at tvetyde — *dis-putare,* er gaaet til Grunde i den), og det mindst Disputable i Kraft af sin nye Qvalitet. Troen er det Modsatte af Tvivlen. Tro og Tvivl ere ikke to Arter af Erkjendelse, der lade sig bestemme i Continuitet med hinanden, thi ingen af dem er Erkjendelses-Akter, og de ere modsatte Lidenskaber. Tro er Sands for Tilblivelse og Tvivl er Protest mod enhver Slutning, der vil gaae ud over den umiddelbare Sandsning og den umiddelbare Erkjendelse. Den egne Tilvær f. Ex. nægter Tvivleren ikke, men han slutter Intet; thi han vil ikke bedrages. Forsaavidt han bruger Dialektiken til bestandig at gjøre det Modsatte lige sandsynligt, da er det dog ikke i Kraft heraf, at han opstiller sin Skepsis, det er blot Udenværker, menneskelige Accomodationer; han har derfor intet Resultat, end ikke et negativt (thi dette er at anerkjende Erkjendelsen), men i Kraft af Villien beslutter han at holde inde og holde sig tilbage (φιλοσοφια εφεκτικη) fra enhver Slutning.

Den som ikke er samtidig med det Historiske, han har istedenfor den Sandsens og Erkjendelsens Umiddelbarhed (hvilken imidlertid ikke kan opfatte det Historiske) de Samtidiges Efterretning, til hvilken han forholder sig paa samme Maade, som de Samtidige til Umiddelbarheden; thi selv om det Fortalte i Efterretningen er undergaaet Forandringen, saa kan han ikke tage den saaledes hen, at han selv ikke giver den Samtykke og gjør den til historisk, uden at han forvandler den til det Uhistoriske for sig. Efterretningens Umiddelbarhed, ɔ: det, at Efterretning er der, er det umiddelbart Nærværende, men det Historiske ved det Nærværende er, at det er blevet til, ved det Forbigangne, at det var et Nærværende ved at være blevet til. Saasnart nu den Senere troer det Forbigangne (ikke dets Sandhed; thi dette er en Erkjendelsens Sag, der angaaer Væsenet, ikke Væren; men troer, at det var et

---

φιλοσοφία ἐφεκτική (philosophia ephektike), Philosophi hvis Princip er ἐποχή, se S. 245.

Nærværende ved at være blevet til), saa er Tilblivelsens Usikkerhed deri; og denne Tilblivelsens Usikkerhed (det Ikke-Værendes Intethed — det virkelige Saaledes's mulige Hvorledes) maa være for ham ligesom for den Samtidige, hans Sind maa være *in suspenso* ligesom den Samtidiges. Han har da ingen Umiddelbarhed mere for sig, men heller ingen Tilblivelsens Nødvendighed, men kun Tilblivelsens Saaledes. Den Senere troer da vel i Kraft af den Samtidiges Udsagn, men kun i samme Forstand som den Samtidige i Kraft af den umiddelbare Sandsning og Erkjendelse, men troe kan den Samtidige ikke i Kraft heraf, og saaledes heller ikke den Senere i Kraft af Efterretningen.

* *
*

Det Forbigangne bliver saaledes intet Øieblik nødvendigt, saalidet som det var nødvendigt, da det blev til, eller viste sig nødvendigt for den Samtidige der troede det, ɔ: troede, at det var blevet til; thi Tro og Tilblivelse svare til hinanden, og angaae Værens ophævede Bestemmelser: det Forbigangne og det Tilkommende; og det Nærværende kun forsaavidt det sees under Værens ophævede Bestemmelse som det, der er blevet til; medens Nødvendighed angaaer Væsen, og saaledes at Væsenets Bestemmelse netop er at udelukke Tilblivelse. Den Mulighed, hvoraf det Mulige, der blev det Virkelige, fremgik, ledsager bestandig det Tilblevne, og bliver hos det Forbigangne, selv om der laae Aartusinder imellem; saasnart den Senere gjentager, at det er blevet til (hvilket han gjør ved at troe det), gjentager han dets Mulighed, ligegyldigt om her nu kan være Tale om speciellere Forestillinger om denne Mulighed, eller ikke.

Tillæg.

Anvendelse.

Hvad her er blevet sagt, gjelder om det ligefrem Historiske, hvis Modsigelse kun er, at det er blevet til, hvis Modsigelse*) kun

*) Det Ord Modsigelse maa her ikke tages i den forflygtigede Forstand, i hvilken Hegel har bildt sig selv og Andre og Modsigelsen ind, at denne havde

er Tilblivelsens; thi man maa atter her ikke skuffes, som var det lettere at forstaae, at Noget er blevet til, efterat det er blevet til, end før det er blevet til; thi den, der mener dette, han forstaaer endnu ikke, at det er blevet til, han har kun Sandsningen og Erkjendelsens Umiddelbarhed af det Nærværende, hvori Tilblivelsen ikke er indeholdt.

Vi ville nu vende tilbage til vort Digt og til vor Antagelse, at Guden har været. I Forhold til det ligefrem Historiske gjelder det, at det ikke kan blive historisk for den umiddelbare Sandsning eller Erkjendelse, ligesaa lidet for den Samtidige, som for den Senere. Med hiint historiske Faktum (der er vort Digts Indhold) har det nu en egen Beskaffenhed, da det ikke er et ligefrem historisk Faktum, men et Faktum der er baseret paa en Selvmodsigelse (hvilket er tilstrækkeligt til at vise, at der ingen Forskjel er mellem den umiddelbart Samtidige og den Senere; thi ligeoverfor en Selvmodsigelse, og den Risico der er forbunden med at give den Bifald, er den umiddelbare Samtidighed slet ingen Begunstigelse). Dog er det et historisk Faktum, og kun for Troen. Troen tages da her først i ligefrem og almindelig Betydning, om Forholdet til det Historiske; men dernæst maa Troen tages i ganske eminent Forstand, saaledes som dette Ord kun eengang kan forekomme, ɔ: mange Gange, men kun i eet Forhold. Evigt forstaaet troer man ikke, at Guden er til, selv om man antager at han er til. Det er en misforstaaet Sprogbrug. Socrates troede ikke, at Guden var til. Hvad han vidste om Guden naaede han ved Erindring, og Gudens Tilværelse var ham ingenlunde noget Historisk. Om hans Gudserkjendelse var meget ufuldkommen i Forhold til Dens, der, efter vor Antagelse, af Guden selv modtager Betingelsen, vedkommer os ikke her; thi Troen har ikke med Væsenet at gjøre, men med

---

Magt til at frembringe Noget. Saa længe Intet er blevet til, er Modsigelsen kun Trangen i Beundringen, dens *nisus*, ikke Tilblivelsens *nisus*; naar det er blevet til, er Modsigelsen atter tilstede som Beundringens *nisus* i den Lidenskab, der reproducerer Tilblivelsen.

---

nisus Stræben. Efter Hegel (Logik II. 1. Afsn. 3. Kap. C Anm. 3) er Modsigelsen »die innere, die eigentliche Selbstbewegung, der Trieb überhaupt (Appetit oder Nisus der Monade)«, ikke blot i Tanken, men ogsaa i Tilværelsen. Mod denne Opfattelse, der vilde lade det Tilblevne fremgaae med Nødvendighed af Modsigelsen, polemiserer K.: Modsigelsen er vel tilstede i Tilblivelsen, men ikke som Trang (*nisus*); som saadan er den kun tilstede i Beundringen.

Væren, og Antagelsen, at Guden er til, bestemmer ham evigt, ikke historisk. Det Historiske er, at Guden er bleven til (for den Samtidige), at han har været et Nærværende derved, at han er bleven til (for den Senere). Men heri ligger netop Modsigelsen. Umiddelbart kan da Ingen blive samtidig med dette historiske Faktum (cfr. det Foregaaende); men det er Troens Gjenstand, da det angaaer Tilblivelse. Der er her ikke Spørgsmaal om Sandheden deraf, men om man vil give det Samtykke, at Guden er bleven til, hvorved Gudens evige Væsen flekteres ind i Tilblivelsens dialektiske Bestemmelser.

Saaledes staaer hiint historiske Faktum hen; har ingen umiddelbar Samtidig, da det er historisk i første Potens (Troen i almindelig Forstand); har ingen umiddelbar Samtidig i anden Potens, da det er baseret paa en Modsigelse (Troen i eminent Forstand). Men denne sidste Lighed for de i Retning af Tid meest Forskjellige opsluger den Forskjellighed, der i Henseende til det første Forhold er for de i Retning af Tid Forskjellige. Hver Gang den Troende lader dette Faktum blive Gjenstand for Troen, lader det for sig blive historisk, gjentager han Tilblivelsens dialektiske Bestemmelser. Om der forløb nok saa mange Aartusinder, om hiint Faktum drog nok saa mange Conseqventser efter sig, det bliver ikke derfor mere nødvendigt (og Conseqventserne selv blive kun relativt nødvendige, definitivt seet, da de hvile i hiin fritvirkende Aarsag), end sige da det meest Bagvendte, at det skulde blive nødvendigt paa Grund af Conseqventserne, da jo Conseqventser pleie at have deres Grund i Andet og ikke at begrunde dette. Om den Samtidige eller den Tidligere nok saa meget saae Forberedelserne, saae Vink derom, saae Symptomer dertil, hiint Faktum var dog ikke nødvendigt, da det blev til, ɔ: hiint Faktum er ligesaa lidet som Tilkommende nødvendigt, som det som Forbigangent er nødvendigt.

Capitel V.

Discipelen paa anden Haand.

»Min kjære Læser! da der efter vor Antagelse ligger atten hundrede og tre og fyrretyve Aar mellem den samtidige Discipel og denne Samtale, saa synes der tilstrækkelig Anledning til at spørge om en Discipel paa anden Haand, da dette Forhold vel ofte maa have gjentaget sig. Spørgsmaalet synes da uafviseligt som ogsaa Spørgsmaalets Fordring om en Forklaring af de Vanskeligheder, der muligen kunne tilbyde sig, naar det gjelder om at faae Discipelen paa anden Haand bestemt i Lighed med og i Forskjellighed fra den samtidige. Men uagtet Dette skulle vi dog ikke først betænke Spørgsmaalet, om det ogsaa er ligesaa rigtigt, som det er strax ved Haanden? Skulde det nemlig vise sig, at Spørgsmaalet er urigtigt eller at man ikke kan spørge saaledes, uden at spørge som en Daare og altsaa uden at være berettiget til at sigte Den for Daarskab, der er forstandig nok til ikke at kunne svare; — saa synes Vanskelighederne at være fjernede.« — »Unægteligt; thi naar man ikke kan spørge, saa skal Svaret ikke volde En Uleilighed, og Vanskeligheden er bleven ualmindelig let.« — »Dette følger dog ikke; thi sæt Vanskeligheden laae i at indsee, at man ikke kan spørge saaledes. Eller har Du maaskee allerede indseet dette; var det maaskee Meningen med hvad Du yttrede i vor sidste Samtale (Cap. IV.): at Du havde forstaaet mig og alle Conseqventser af mit Udsagn, medens jeg endnu ikke ganske havde forstaaet mig selv?« — »Ingenlunde var dette min Mening, saa

---

og altsaa uden at være berettiget; ɔ: saa at man altsaa ikke er berettiget.

lidet som det er min Mening at Spørgsmaalet lader sig afvise, saa meget mindre da det strax indeholder i sig et nyt Spørgsmaal, om der ikke er en Forskjel mellem de Mange, der indeholdes under Bestemmelsen: Discipelen paa anden Haand; med andre Ord, om det er rigtigt, at dele et saa uhyre Tids-Afsnit i to saa ulige Dele: den Samtidige — den Senere.« — »Du mener, at der maa kunne være Tale om en Discipel paa 5te, paa 7de Haand o. s. v.; men hvis der nu end for at føie Dig, blev Tale derom, fulgte deraf, at Talen om alle disse Forskjelligheder, dersom den ikke var splidagtig med sig selv, ikke burde lade sig sammenfatte under Eet ligeoverfor den Bestemmelse: den samtidige Discipel? Eller handlede Talen rigtigt, om den bar sig ad som Du, saa den var eenfoldig nok til at gjøre, hvad Du var listig nok til, at faae Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand forvandlet til et ganske andet Spørgsmaal, hvorved Du fandt Leilighed til istedenfor at samtykke eller misbillige mit Forslag, at narre mig med et nyt Spørgsmaal? Men da Du formodentligen ikke ønsker at fortsætte denne Samtale, af Frygt for at den skal udarte til Sophisteri og Kjævl, saa vil jeg afbryde den; men af Udviklingen, som jeg nu agter at fremsætte den, vil Du see, at der er taget Hensyn til de Yttringer, der ere forefaldne imellem os.«

§ 1.

Discipelen paa anden Haand i sin Forskjellighed fra sig selv.

Her reflecteres altsaa ikke paa den secundaire Discipels Forhold til den samtidige, men den Forskjellighed, paa hvilken der reflecteres, er en saadan, at det indbyrdes Forskjelliges Lighed overfor et Andet bliver tilbage; thi den Forskjellighed, der kun er forskjellig fra sig selv, bliver jo indenfor Ligheden med sig selv. Paa Grund heraf er det heller ei nogen Vilkaarlighed at bryde af, hvor man vil; thi den relative Forskjel er her ingen Sorites, af hvilken Qvaliteten ved et *coup des mains* skal fremkomme, naar den er indenfor den bestemte Qvalitet. En Sorites vilde kun fremkomme, hvis man gjorde det at være Samtidig dialektisk i slet Forstand, f. Ex. ved at vise, at i en vis Forstand var slet Ingen Samtidig, thi Ingen kunde være samtidig med alle Momenter; eller ved at spørge, naar da Samtidigheden ophørte, hvor Ikke-Samtidig-

Sorites] se S. 210.

heden begyndte, om der ikke var et pruttende *confinium*, som den pratende Forstand kunde sige om: til en vis Grad o. s. v. o. s. v. Al slig umenneskelig Dybsindighed fører til Intet, eller maaskee i vor Tid til at blive anseet for ægte speculativ, da den foragtede Sophisme, Fanden veed hvorledes det er gaaet til, er blevet den ægte Speculations kummerlige Hemmelighed, og det i Oldtiden som negativt Betragtede: til en vis Grad (den parodiske Fordragelighed der medierer Alt uden Smaalighed) er blevet det Positive, og hvad Oldtiden kaldte det Positive, Distinctionens Lidenskab, er blevet en Taabelighed.

Modsætninger vise sig nu stærkest ved at stilles sammen, og derfor vælge vi her den første Generation af secundaire Disciple, og den sidste (den som begrændser det givne *spatium*, de atten hundrede og tre og fyrretyve Aar), og fatte os saa kort som muligt; thi vi tale jo ikke historisk, men algebraisk, og ønske ikke at adsprede eller bedaare Nogen ved Mangfoldighedens Tryllerier. Derimod erindre vi bestandig, under Forskjelligheden at fastholde den fælleds Lighed i Forskjellighed overfor den Samtidige (først i næste § ville vi nærmere see, at det Spørgsmaal om Discipelen paa anden Haand, væsentligt forstaaet, er et urigtigt Spørgsmaal), samt at Forskjelligheden ikke maa voxe op til at forstyrre Alt.

a.

Den første Generation af secundaire Disciple.

Denne har nu (relativt) den Fordeel at være den umiddelbare Vished nærmere, at være nærmere til at erhverve en nøiagtig og paalidelig Efterretning om det Passerede af Mænd, hvis Paalidelighed man paa andre Maader kan controllere. Denne umiddelbare Vished have vi allerede calculeret i Capitel IV. At være noget nærmere til den er nu vel en Skuffelse; thi Den, der ikke er den umiddelbare Vished saa nær, at han er umiddelbar vis, han er absolut fjernet. Dog vi ville bringe denne relative Forskjellighed (som den første Generation af secundaire Disciple har i Forhold til de sildigere) i Anslag; hvor høit skulle vi anslaae den? Vi kan jo dog kun anslaae den i Forhold til den Samtidiges Fordeel; men hans Fordeel (den umiddelbare Vished i stræng Forstand) have vi

---

confinium Grænsegebet. *spatium* Tidsrum.

jo allerede i Cap. IV. viist at være tvetydig (*anceps* — farefuld), og skulle yderligere gjøre det i næste §. — Eller hvis der i den nærmeste Generation havde levet et Menneske, der med en Tyrans Magt forbandt en Tyrans Lidenskab, og han havde faaet det Indfald ikke at bekymre sig om Andet end at faae Sandheden tilveiebragt paa dette Punkt, blev han derfor Discipelen? Sæt, han bemægtigede sig alle de endnu levende samtidige Vidner og De, som stode dem nærmest, lod dem afhøre hver for sig paa det nøiagtigste, lod dem indespærre ligesom hine 70 Fortolkere, udhungre for at tvinge dem til at sige Sandheden, lod dem paa den meest underfundige Maade confrontere med hinanden, blot for ved ethvert Middel at sikkre sig en paalidelig Efterretnig — var han ved Hjælp af denne Efterretning Discipelen? Maatte Guden ikke snarere smile af ham, at han paa den Maade vilde tiltvinge sig hvad der ikke lader sig kjøbe for Penge, men heller ei tage med Magt? Selv hvis hiint Faktum, om hvilket vi tale, var et simpelt historisk Faktum, Vanskeligheden skulde dog ikke udeblive, naar han vilde tilveiebringe en absolut Overeensstemmelse i alle Smaating, hvilket maatte være ham af uhyre Vigtighed, fordi Troens Lidenskab, ɔ: den Lidenskab, der er saa intensiv som Troen er det, havde faaet en forkeert Retning hen paa det blot Historiske. Det er bekjendt nok, at de redeligste og meest sanddrue Mennesker allersnarest indvikle sig i Modsigelser, naar de blive Gjenstand for en inqvisitorisk Behandling og for en Inqvisitors fixe Idee, medens det kun er forbeholdt en forvorpen Forbryder, paa Grund af den Nøiagtighed, som en ond Samvittighed indskærper, ikke at modsige sig selv i sin Løgn. Men dette fraseet, hiint Faktum, om hvilket vi tale, er jo intet simpelt historisk Faktum, hvad hjalp det ham da Alt? Hvis han fik tilveiebragt en compliceret Efterretning, der stemmede overeens paa Bogstav og paa Minut — saa var han udenfor al Tvivl bedragen. Han havde endog faaet en større Vished end den Samtidige, der saae og hørte, thi denne maatte dog let opdage, at han stundom ikke saae og stundom saae feil og ligesaa med Hørelsen, og maatte jo bestandig mindes om, at han ikke saae eller hørte Guden umiddelbart, men saae et Menneske i en ringe Skikkelse, der sagde om sig selv, at han var Guden, med

---

anceps betyder baade tvetydig og betænkelig, farlig. 70 Fortolkere] den græske Oversættelse af det gl. Testamente skal efter Sagnet være blevet til paa den Maade, at Kong Ptolemæus Philadelphus af Ægypten lod 72 Jøder hente til Alexandria og indespærre hver i sin Celle, hvor de saa hver oversatte det hele Testamente paa een Dag.

andre Ord, han maatte bestandig mindes om, at hiint Faktum var grundet paa en Modsigelse. Var da hiint Menneske tjent med sin Efterretnings Paalidelighed? Ja historisk seet, men ellers ikke; thi al Tale om Gudens jordiske Deilighed (da han dog kun var i Tjenerens Skikkelse — et enkelt Menneske, som En af os — Forargelsens Gjenstand), om hans umiddelbare Guddommelighed (da dog Guddommeligheden ikke er en umiddelbar Bestemmelse, og Læreren først maatte udvikle den dybeste Selv-Reflexion i den Lærende, Syndsbevidstheden, som Betingelse for Forstaaelsen), om hans Gjernings umiddelbare Vidunderlighed (da dog Vidunderet ikke er umiddelbart, men kun er for Troen, dersom ellers Den, der ikke troer, ikke seer Vidunderet) er her som allevegne Galimathias, et Forsøg paa at holde Overveielsen hen med Snak.

Denne Generation har relativt den Fordeel, at den ligger hiint Faktums Rystelse nærmere. Denne Rystelse og dens Zittringer bidrager til at vække Opmærksomheden. En saadan Opmærksomheds Betydning (hvilken jo ogsaa kan blive Forargelse) have vi allerede bragt i Anslag Cap. IV. At være den noget nærmere (i Forhold til de Sildigere), lad det nu være en Fordeel, Fordelen staaer dog kun i Forhold til den tvivlsomme Fordeel det er for den Samtidige. Fordelen er aldeles dialektisk ligesom Opmærksomheden. Fordelen er at blive opmærksom, hvad enten man nu forarges eller man troer. Opmærksomheden er nemlig ingenlunde partisk for Troen, som fremgik Troen ved en simpel Conseqvents af Opmærksomheden. Fordelen er, at man kommer i en saadan Tilstand, at Afgjørelsen viser sig tydeligere. Dette er en Fordeel, og denne Fordeel er den eneste, som har Noget at betyde, ja saa meget at den er forfærdelig og ingenlunde en magelig Beqvemmelighed. Dersom hiint Faktum aldrig ved dum Sandsesløshed er gaaet hen i menneskeligt Slendrian, saa vil enhver Generation opvise det samme Forhold af Forargelse, som den første; thi ved ingen Umiddelbarhed kommer man hiint Faktum nærmere. Man kan opdrages saa meget man vil til hiint Faktum, det hjælper ikke. Derimod kan det vel, især naar Opdrageren allerede selv er saaledes velstuderet, hjælpe En til at blive en dresseret Svatzer, i hvis Sind hverken Forargelsen var anet, eller Troen havde hjemme.

Svatzer Vrøvler.

b.

Den sidste Generation.

Denne ligger nu fjernt fra Rystelsen, men har derimod Conseqventserne at holde sig til, har Udfaldets Sandsynligheds-Beviis; har de Conseqventser umiddelbart for sig, med hvilke hiint Faktum vel maa have omspændt Alt, har det Sandsynligheds-Beviis nær nok, fra hvilket dog ingen umiddelbar Overgang er til Troen, da, som viist, Troen ingenlunde er partisk for Sandsynligheden, hvad jo vilde være en Bagvaskelse at sige om Troen*). Dersom hiint Faktum kom ind i Verden som det absolute Paradox, saa hjælper alt det Senere ikke, thi dette bliver i al Evighed Conse-

*) Overhovedet er den Tanke (hvorledes den nu end *in concreto* nærmere er at forstaae) at ville knytte et Sandsynligheds-Beviis til det Usandsynlige, (for at bevise — at det er sandsynligt? men saa er jo Begrebet forandret; eller for at bevise — at det er usandsynligt? men det er jo en Modsigelse at bruge Sandsynligheden dertil), som Alvor saa dum, at man skulde ansee det for umuligt at den kunde forekomme; som Spøg og Spas derimod, efter mit Skjøn, overmaade morsom; at practisere i denne snevre Vending, meget underholdende. — En ædel Mand vil tjene Menneskeheden med et Sandsynligheds-Beviis, for at hjælpe den ind i det Usandsynlige. Det lykkes over al Maade; rørt modtager han Gratulation og Taksigelse, ikke blot af Honoratiores, der rigtigt veed at goutere Beviset, men ogsaa af Menigheden — ak og hiin ædle Mand har netop forspildt Alt. — Eller en Mand har en Overbeviisning; denne Overbeviisnings Gehalt er det Urimelige, det Usandsynlige. Samme Mand er betydeligt forfængelig. Man bærer sig nu saaledes ad. Saa stilfærdigt og venskabeligt som muligt faaer man ham til at rykke ud med sin Overbeviisning. Da han ikke aner Uraad, fremsætter han den skarpt. Idet han er færdig, styrter man sig over ham paa en for hans Forfængelighed saa pirrende Maade som muligt. Han bliver forlegen, generet, undseer sig ved sig selv, »at han skulde antage det Urimelige.« Istedenfor ganske rolig at svare: »Høistærede, Han er en Nar; det er det Urimelige, og det skal være det tiltrods for alle Indvendinger, som jeg selv har gjennemtænkt langt forfærdeligere end nogen Anden formaaer at sætte dem frem for mig, om jeg end valgte det Usandsynlige,« søger han at føre et Sandsynligheds-Beviis. Nu hjælper man ham, man lader sig overvinde, og ender omtrent saaledes: »Ih, nu seer jeg det, det er det Sandsynligste af Alt.« Man omfavner ham; driver man Spasen meget vidt, kysser man ham og takker

qventser af et Paradox, og altsaa definitivt netop ligesaa usandsynligt som Paradoxet, med mindre man vilde antage, at Consequentser (der jo ere det Afledede) fik tilbagevirkende Kraft til at omskabe Paradoxet, hvilket vilde være ligesaa antageligt, som at en Søn fik tilbagevirkende Kraft til at skabe sin Fader om. Selv om man vil tænke Conseqventsen reent logisk, altsaa under Immanentsens Form, det bliver dog sandt, at Conseqventsen kun kan blive at bestemme som identisk og eensartet med Aarsagen; men mindst af Alt have en omskabende Magt. At have Conseqventserne for sig, er da netop lige saa tvivlsom en Fordeel, som at have den umiddelbare Vished, og Den, der tager Conseqventserne umiddelbart hen, han er bedragen, netop ligesom Den, der tager den umiddelbare Vished for Troen.

Fordelen af Conseqventserne synes at ligge i at hiint Faktum lidt efter lidt skulde være blevet naturaliseret. Er dette Tilfældet (ɔ: lader dette sig tænke), da er den senere Generation endog ligefrem i Fordelen for den samtidige (og det Menneske maatte da være meget dumt, der kunde tale om Conseqventsen i denne Forstand og dog phantasere om det Lykkelige i at være Samtidig med hiint Faktum), og kan tilegne sig hiint Faktum høist ugeneert uden at formærke Noget til den Opmærksomhedens Tvetydighed, af hvilken Forargelsen kan fremgaae saavel som Troen. Hiint Faktum respecterer imidlertid ikke nogen Dressur, er for stolt til at ønske en Discipel, der vil være med, i Kraft af det heldige Udfald som Sagen fik, forsmaaer at naturaliseres under en Konges eller en Professors Protection; det er og bliver Paradoxet og lader sig ikke tilspeculere. Hiint Faktum er kun for Troen.

---

ob meliorem informationem, skuer ham til Afsked endnu engang ind i hans romantiske Øie, og skilles fra ham som Ven og Fostbroder i Liv og Død, som fra en ligestemt Sjel man har forstaaet for en Evighed. — En saadan Spas er retfærdig; thi havde Manden ikke været forfængelig, saa havde jeg staaet til Nar ligeoverfor hans Overbeviisnings redelige Alvor. — Hvad Epicur siger om den Enkeltes Forhold til Døden (om hans Betragtning end er en meget maadelig Trøstegrund), det gjelder om Forholdet mellem Sandsynlighed og Usandsynlighed: naar jeg er, er den (Døden) ikke, og naar den (Døden) er, er jeg ikke.

---

ob meliorem informationem for bedre Underretning. Epicur] i Brevet til Menoikeus, Diog. Laert. X, 125.

Troen kan nu vel blive til en anden Natur i et Menneske, men det Menneske, hvis anden Natur den bliver, han maa dog vel have havt en første, siden Troen blev den anden. Skal hiint Faktum naturaliseres, da lader dette sig i Forhold til Individet udtrykke saaledes, at Individet fødes med Troen, ɔ: med sin anden Natur. Dersom vi begynde saaledes vor Udvikling, saa begynder samtidigen alt muligt Galimathias at jubilere; thi nu er det jo slaaet løst og ikke mere til at standse. Dette Galimathias maa naturligviis være opfundet ved at gaae videre, thi i Socrates' Anskuelse var der sandeligen god Mening, om vi end forlode det for at opdage det tidligere Projekterede, og et saadant Galimathias vilde vel føle det som en dyb Fornærmelse, at det ikke skulde være langt videre end det Socratiske. Selv i en Sjelevandring er der dog Mening, men at fødes med sin anden Natur, en anden Natur der refererer sig til et i Tiden givet historisk Faktum, det er et sandt *non plus ultra* af Galenskab. Socratisk forstaaet, har Individet været til før det blev til, og erindrer sig selv, saa Erindringen er Præexistentsen (ikke Erindring om Præexistentsen); Naturen (den ene; thi her er ikke Tale om en første og anden Natur) er bestemmet i Continuitet med sig selv. Her derimod er Alt forlænds og historisk, saaledes at det at fødes med Troen i Grunden er ligesaa plausibelt som at fødes 24 Aar gammel. Skulde man virkelig kunne paavise et Individ, der var født med Troen, da var dette et mere seeværdigt Monstrum end det Barberen i den Stundesløse fortæller at være født in den neuen Buden, om det end vilde forekomme Barberer og Stundesløse at være et allerkjæreste lille Væsen, Speculationens høieste Triumph. — Eller fødes maaskee Individet med begge Naturer paa eengang, vel at mærke ikke to saadanne Naturer der høre sammen for at danne den almindelige menneskelige Natur, men med to hele menneskelige Naturer, hvoraf den ene forudsætter et mellemliggende Historisk. I saa Fald er Alt forvirret hvad vi projekterede i Cap. I, vi staae ei heller ved det Socratiske, men ved en Confusion, som end ikke Socrates vilde være istand til at hæve. Det bliver en Forvirring forlænds, der har meget tilfælleds med den af Apollonius af Tyana opfundne baglænds.

---

forlode det] ɔ: forlode det Sokratiske; jvfr. textkritisk Anhang. Barberen i den Stundesløse] 1. Akt 6. Sc.: Eine Matrosen-Frau in den Neuenbuden hat auf einmal 32 Kinder zur Welt gebracht o. s. v. Apollonius af Tyana] en græsk Sværmer fra 1. Aarh. efter Christus, lærte i Overensstemmelse med Platon og Pythagoras Sjælens Præexistents, og paastod at han i et tidligere Liv havde været Styrmand paa et ægyptisk Skib. Se Baur, Ap. v. Tyana u. Christus (Drei Abhdl., hrsg. v. Zeller, 1876), S. 62.

Han nøiedes nemlig ikke som Socrates med at erindre sig selv som værende før han blev til (Bevidsthedens Evighed og Continuitet er det Dybsindige og Tanken i det Socratiske), men var hurtig til at gaae videre, han erindrede nemlig, hvem han havde været før han blev sig selv. Dersom hiint Faktum er blevet naturaliseret, saa er Fødselen ikke mere Fødselen, men den er tillige Igjenfødelsen, saaledes at den, der aldrig har været, han fødes igjen — idet han fødes. — I det individuelle Liv udtrykkes det saaledes, at Individet fødes med Troen; i Slægten maa det Samme udtrykkes saaledes, at Slægten efter hiint Faktums Indtræden er bleven en ganske anden, og desuagtet er bestemmet i Continuitet med den første. I saa Fald burde Slægten antage et nyt Navn; thi Troen, saaledes som vi har projekteret den, er vel intet Umenneskeligt, som en Fødsel indenfor en Fødsel (Igjenfødelsen), men vel derimod blev den et eventyrligt Monstrum, hvis det var som vi have ladet Indvendingen ville det.

Conseqventsens Fordeel er ogsaa af en anden Grund en tvivlsom Fordeel, forsaavidt den ikke er en simpel Conseqvents af hiint Faktum. Lader os anslaae Conseqventsernes Fordeel til dens høieste Maximum, at hiint Faktum aldeles har omskabt Verden, har gjennemtrængt endog det Ubetydeligste med sin Allestedsnærværelse — hvorledes er dette gaaet til? Det er dog ikke skeet med et eneste Slag, men successivt, og hvorledes successivt? Dog vel derved, at hver enkelt Generation atter er kommen i Forhold til hiint Faktum? Denne Mellembestemmelse maa altsaa controlleres, saa at Conseqventsernes hele Styrke kun ved en Conversion kan komme En til Gode. Eller kan en Misforstaaelse ikke ogsaa have Conseqventser, kan en Usandhed ikke ogsaa være kraftig? Og er det ikke skeet saaledes med hver Generation? Om nu samtlige Generationer vilde betroe den sidste Conseqventsernes hele Herlighed uden videre — saa ere jo Conseqventserne en Misforstaaelse. Eller er Venedig ikke bygget paa Havet, selv om den blev saa bebygget, at der tilsidst var en Generation, der slet ikke mærkede det, og var det ikke en sørgelig Misforstaaelse, om denne sidste Generation tog feil, indtil Bjelkerne begyndte at raadne og Byen sank? Men Conseqventser, der ere byggede paa et Paradox, de ere jo, menneskeligt talt, byggede paa Afgrunden, og Conseqventsernes Total-Gehalt, der kun overgives den En-

---

som en Fødsel] ɔ: da den kun er en Fødsel.

kelte under den Overeenskomst, at det er i Kraft af et Paradox, er jo ikke at tage hen som urørligt Gods, da det Hele er svævende.

c.

Sammenligning.

Vi ville ikke forfølge det her Udviklede videre, men overlade til Enhver især at indøve sig selv i, fra de forskjelligste Sider at komme tilbage paa den Tanke, at bruge sin Phantasi til at udfinde de besynderligste Tilfælde af relative Forskjelligheder og relative Situationer, for da at gjøre Regnestykket. Saaledes er Qvantiteten begrændset og skal have sit uindskrænkede Raaderum inden Grændsen. Qvantiteten er Livets Mangfoldighed og virker bestandigen sit brogede Tæppe; den er som hiin ene Parce der spandt; men da gjelder det, at Tanken, som den anden Parce, passer paa at klippe Traaden over, hvilket, fraseet Billedet, bør skee, hver Gang Qvantiteten vil danne Qvaliteten.

Den første Generation af secundaire Disciple har da den Fordeel, at Vanskeligheden er der; thi det er altid en Fordeel, en Lettelse, naar det er det Vanskelige, jeg skal tilegne mig, at det bliver gjort mig vanskeligt. Skulde den sidste Generation, naar den betragter den første og seer den næsten segnende under Forfærdelsen, falde paa at sige: det er ubegribeligt; thi det Hele er ikke sværere end at man kan tage og løbe med det; da var der vel Den, som vilde svare: »vær saa god, løb Du kun, men Du skulde dog see efter, om Det, Du løber med, virkelig er Det, hvorom Talen er; og derom disputere vi jo ikke, at en Vind er let nok at løbe med.«

Den sidste Generation har Lethedens Fordeel, men saasnart den opdager, at denne Lethed netop er den Mislighed, der føder Vanskeligheden, saa vil denne Vanskelighed svare til Forfærdelsens Vanskelighed, og Forfærdelsen vil gribe ham ligesaa primitivt som den første Generation af secundaire Disciple.

---

hiin ene Parce, der spandt] Skjæbnegudinderne (med latinsk Navn Parcerne) var efter græsk Mythologi tre: Klotho, som spandt Livstraaden, Lachesis, der bestemte Livets Gang og Længde, og Atropos, der klippede Traaden over.

§ 2.

Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand.

Inden vi gaae over til selve Overveielsen ville vi strax udvise et Par Betragtninger, der orientere. *a*) Anseer man hiint Faktum for et simpelt historisk Faktum, saa gjelder det om at være Samtidig, og det er Fordelen at være Samtidig (dette forstaaet nærmere, som angivet er i Cap. IV), eller at være saa nær som mulig, eller at kunne sikkre sig de Samtidiges Paalidelighed o. s. v. Ethvert historisk Faktum er kun et relativt Faktum, og derfor er det i sin Orden, at den relative Magt, Tiden, afgjør Menneskenes relative Skjebne, i Henseende til Samtidighed; thi mere er det ikke, og kun Barnagtighed eller Dumhed kan overvurdere det til det Absolute. — *b*) Er hiint Faktum et evigt Faktum, saa er enhver Tid det lige nær; men vel at mærke ikke i Troen; thi Troen og det Historiske svare aldeles til hinanden, og det er derfor kun en Accommodation til en mindre correct Sprogbrug, at jeg benytter det Ord: Faktum, der er hentet fra det Historiske. — *c*) Er hiint Faktum et absolut Faktum, eller for at bestemme det endnu nøiere, er det Det, vi have fremsat, saa er det en Modsigelse, at Tiden skulde kunne dele Menneskenes Forhold til det, det vil sige, dele det i afgjørende Forstand; thi hvad der er væsentligen deleligt ved Tiden, det er *eo ipso* ikke det Absolute, thi deraf vilde følge, at det Absolute selv var en *casus* i Livet, en Status i Forhold til Andet, medens det, skjøndt declinabelt i alle Livets *casibus*, dog bestandigt er det Samme, og i ideligt Forhold til Andet, bestandig dog er *status absolutus*. Men det absolute Faktum er dog tillige historisk. Passe vi ikke herpaa, da er al vor hypothetiske Tale tilintetgjort; thi da tale vi kun om et evigt Faktum. Det absolute Faktum er et historisk Faktum og som saadant Troens Gjenstand. Det Historiske derved maa da vel accentueres, men ikke saaledes, at det bliver afgjørende for Individerne absolut; thi saa staae vi ved *a* (skjøndt det, forstaaet saaledes, er en Mod-

---

casus] at forstaae grammatisk, om den Form der betegner et Ords Forhold til et andet. — Status er et Udtryk fra den hebraiske Grammatik. Medens det i de indoeuropæiske Sprog f. Ex. i Genitivforholdet er det styrede Ord, hvis Form udtrykker Forholdet, er det paa Hebraisk det styrende Ord, hvis Form forandres. Det siges da at være i *status constructus*, medens et Ord, der ikke er betegnet som styrende noget andet, siges at være i *status absolutus*.

sigelse, thi et simpelt historisk Faktum er intet absolut Faktum og har ikke Magt til nogen absolut Afgjørelse); men det Historiske maa heller ei tages bort, thi da have vi kun et evigt Faktum. — Som nu da det Historiske for den Samtidige bliver Anledning for ham, at han bliver Discipel, vel at mærke ved at faae Betingelsen af Guden selv (thi ellers tale vi socratisk), saaledes bliver de Samtidiges Efterretning Anledning for enhver Senere til at han bliver Discipel, vel at mærke ved at faae Betingelsen af Guden selv.

Nu begynde vi. Af Guden selv modtager Den Betingelsen, der ved Betingelsen bliver Discipelen. Forholder det sig saaledes (og det have vi jo udviklet i det Foregaaende, hvor der blev viist, at den umiddelbare Samtidighed kun er Anledningen, dog, vel at mærke, ikke saaledes, at Betingelsen nu uden videre var i den Foranledigede), hvor bliver der da Plads for hiint Spørgsmaal om Discipelen paa anden Haand? Thi Den, der har, hvad han har, fra Guden selv, han har det dog aabenbart fra første Haand; og Den, der ikke har det fra Guden selv, han er ikke Discipel.

Lader os antage, at det forholder sig anderledes, at den samtidige Generation af Disciple havde af Guden modtaget Betingelsen, og nu skulde de følgende Generationer af disse Samtidige modtage Betingelsen; hvad vilde deraf følge? Vi ville ikke adsprede Opmærksomheden ved at tænke paa den historiske Pusilanimitet, med hvilken man formodentligen i ny Modsigelse og til ny Forvirring (thi begynder man først herpaa, da er Virvarret ikke til at udtømme) vilde eftertragte hine Samtidiges Efterretning, som var det derpaa det kom an. Nei, skal den Samtidige give den Senere Betingelsen med, da kommer denne til at troe paa ham. Af ham modtager han Betingelsen og derved bliver den Samtidige Troens Gjenstand for den Senere; thi Den, af hvem den Enkelte modtager Betingelsen, den samme er *eo ipso* (cfr. det Foregaaende) Troens Gjenstand og er Guden.

En saadan Meningsløshed vil dog vel være tilstrækkelig til at skræmme Tanken tilbage fra denne Antagelse. Modtager derimod den Senere ogsaa Betingelsen af Guden, saa vil det Socratiske atter vende tilbage, vel at mærke indenfor den totale Forskjellighed, hvilken er hiint Faktum og den Enkeltes (den Samtidiges og den Seneres) Forhold til Guden. Hiin Meningsløshed derimod lader sig ikke tænke, i en anden Forstand, end naar vi sige om hiint Faktum og om den Enkeltes Forhold til Guden, at dette ikke lader sig tænke. Vor hypothetiske Antagelse af hiint Faktum og den Enkeltes Forhold til Guden indeholder ingen Selvmodsigelse, og Tanken kan saaledes beskæftige sig dermed som med det Be-

synderligste af Alt. Hiin meningsløse Conseqvents derimod indeholder en Selvmodsigelse, den nøies ikke med at statuere en Urimelighed, hvilken er vor hypothetiske Antagelse, men indenfor denne Urimelighed frembringer den en Selvmodsigelse, at Guden for den Samtidige er Guden, men den Samtidige igjen Guden for den Tredie. Kun saaledes gik vort Projekt videre end Socrates, at vi stillede Guden i Forhold til den Enkelte, men hvo turde vel komme til Socrates med saadan Passiar, at et Menneske er en Gud i sit Forhold til et andet Menneske? Nei, hvorledes det ene Menneske forholder sig til det andet, det forstod Socrates med et Heltemod, der allerede behøver Uforfærdethed for at forstaaes. Og dog gjelder det om at erhverve den samme Forstaaelse indenfor den nu antagne Formation, at det ene Menneske, forsaavidt han er Troende, ikke skylder det andet Noget, men Guden Alt. At denne Forstaaelse ikke er let, især ikke let bestandig at bevare (thi at forstaae det een Gang for alle uden at tænke de concrete Indvendinger ɔ: at indbilde sig selv, at man har forstaaet det, er ikke vanskeligt), indsees vel uden Besværlighed; og Den, der vil begynde at excercere sig selv i denne Forstaaen, han vil vist ofte nok gribe sig i Misforstaaelse, og vil han indlade sig med Andre, da passe han vel paa. Men har man forstaaet det, da vil man ogsaa forstaae, at der ikke er og ikke kan være Tale om en Discipel paa anden Haand; thi den Troende (og kun han er jo Discipelen) har bestandig Troens Autopsi, og seer ikke med Andres Øine, og seer kun det samme, som enhver Troende seer — med Troens Øine.

Hvad kan da den Samtidige gjøre for den Senere? *a*) Han kan fortælle den Senere, at han selv har troet hiint Faktum; hvilket egentligen slet ingen Meddelelse er (dette er udtrykt ved, at der ingen umiddelbar Samtidighed gives, og at Faktum er baseret paa en Modsigelse), men blot Anledning. Naar jeg nemlig siger: dette eller dette er skeet, saa fortæller jeg historisk; men naar jeg siger »jeg troer og har troet, at dette er skeet, uagtet det er Forstanden en Daarskab og det menneskelige Hjerte til Forargelse,« saa har jeg i samme Øieblik netop gjort Alt for at hindre nogen Anden i at bestemme sig i umiddelbar Continuitet med mig, for at frabede mig alt Compagniskab, da enhver Eneste akkurat maa bære sig ad paa samme Maade. *b*) Han kan i denne Form fortælle Faktums Indhold, hvilket Indhold dog

---

Forstanden en Daarskab osv.] jvfr. 1. Kor. 1, 23.

kun er for Troen, aldeles i samme Forstand som Farverne kun ere for Synet og Lyden for Hørelsen. I denne Form kan han gjøre det; i enhver anden Form taler han kun hen i Veiret, og forleder maaskee den Senere til at bestemme sig i Continuitet med Snakken.

I hvilken Forstand kan den Samtidiges Troværdighed interessere den Senere? Ikke i Henscende til om han nu virkelig har havt Troen, saaledes som han haver vidnet det om sig selv. Dette vedkommer slet ikke den Senere, gavner ham ikke, gjør ham hverken fra eller til i selv at faae Troen. Kun Den, der selv faaer Betingelsen af Guden (hvilket ganske svarer til hvad der fordres af Mennesket, at opgive sin Forstand, og paa den anden Side er den eneste Autoritet, der svarer til Troen), kun han troer. Vil han troe (ɔ: indbilde sig at troe), fordi mange retskafne Folk paa Bjerget have troet (ɔ: have sagt, at de havde Troen; thi videre kan det ene Menneske ikke controllere det andet; selv om hiin Anden taalte, bar, led Alt for Troens Skyld; Den der staaer udenfor kan ikke komme videre end til hvad den Anden siger om sig selv, thi Usandheden kan gaae akkurat ligesaa vidt som Sandheden — for menneskelige Øine — ikke for Guds), da er han en Nar, og det er, væsentligen seet, tilfældigt, om han troer i Kraft af sin Mening og en maaskee udbredt Opinion om retskafne Folks Tro, eller han troer en Münchhausen. Skal den Samtidiges Troværdighed interessere ham (ak, og det kan man være sikker paa, at det er en Sag, der vil vække uhyre Sensation og give Anledning til at Folianter skrives; thi dette bedrageriske Skin af Alvor, at overveie, om Den eller Den er troværdig, istedenfor, om man selv har Troen, er en fortræffelig Dragt for Sindets Magelighed og europæisk Bysnak), da maa det være med Hensyn til det Historiske. Til hvilket Historisk? Det Historiske, som ikkun kan blive Gjenstand for Troen, og som den Ene ikke kan meddele den Anden, ɔ: som den Ene vel kan meddele den Anden, men, vel at mærke, ikke saaledes at den Anden troer det, medens han, hvis han meddeler det i Troens Form, netop gjør Sit til at forhindre den Anden i at tage det umiddelbart hen. Var det Faktum, om hvilket vi tale, et simpelt historisk Faktum, da var Historieskriverens Nøiagtighed af stor Vigtighed. Her er dette ikke Tilfældet; thi af den allerfineste Detail kan man dog ikke destillere Troen ud. Det Hi-

---

retskafne Folk paa Bjerget] jvfr. Erasmus Montanus 4. Akt 2. Sc.

storiske, at Guden har været i menneskelig Skikkelse, er Hovedsagen, og den øvrige historiske Detail er end ikke saa vigtig, som hvis der, istedenfor om Guden, var Tale om et Menneske. Juristerne sige, at en Capital-Forbrydelse sluger alle de mindre — saaledes er det med Troen, dens Absurditet sluger aldeles det Smaalige. Uovereensstemmelser, der ellers vilde virke forstyrrende, forstyrre her ikke og gjør Intet til Sagen. Derimod gjør det Meget til Sagen, om En gjennem en Smaaligheds Calcule vil bortlicitere Troen til den høiest Bydende; thi det gjør saa meget til Sagen, at han aldrig kommer til Troen. Selv om den samtidige Generation ikke havde efterladt Andet end disse Ord: »vi have troet at Guden Anno det og det har viist sig i en Tjeners ringe Skikkelse, har levet og lært iblandt os, og er derpaa død« — det er mere end nok. Den samtidige Slægt har gjort det Fornødne; thi dette lille Avertissement, dette verdenshistoriske *NB.* er tilstrækkeligt til at blive Anledning for den Senere; og den vidtløftigste Efterretning kan dog i al Evighed ikke blive mere for den Senere.

Ønsker man at udtrykke den Seneres Forhold til den Samtidige saa kort som muligt, uden dog over Kortheden at ville opgive Rigtigheden, da kan man sige: den Senere troer formedelst (Anledningens) den Samtidiges Efterretning i Kraft af den Betingelse, han selv modtager af Guden. — Den Samtidiges Efterretning er Anledningen for den Senere, ligesom den umiddelbare Samtidighed er det for den Samtidige; og dersom Efterretningen er, hvad den bør være (den Troendes Efterretning), da vil den netop foranledige den samme Opmærksomhedens Tvetydighed, som han selv har havt, foranlediget af den umiddelbare Samtidighed. Er Efterretningen ikke en saadan, da er den enten af en Historiker og handler egentlig ikke om Troens Gjenstand (som hvis en samtidig Historieskriver, der ikke var Troende, fortæller Et og Andet); eller af en Philosoph, og handler ikke om Troens Gjenstand. Den Troende derimod giver netop Efterretningen saaledes hen, at Ingen umiddelbart kan tage den; thi det Ord: jeg troer det (tiltrods for Forstanden og min egen Inventionsgave) er et meget betænkeligt aber.

Der er ingen Discipel paa anden Haand. Væsentligen seet, er den første og den sidste lige, kun at den senere Generation har i den samtidiges Efterretning Anledningen, medens den samtidige har denne i sin umiddelbare Samtidighed, og forsaavidt ikke skylder nogen Generation Noget. Men denne umiddelbare Samtidighed er blot Anledningen, og dette kan vel ikke udtrykkes stærkere end at

Discipelen, hvis han forstod sig selv, netop maatte ønske, at den ophørte derved, at Guden atter forlod Jorden.

*   *
*

Dog siger maaske En: »Det er besynderligt nok; nu har jeg virkeligen ikke uden en vis Interesse lige til det Sidste læst Din Udvikling, og glædet mig over, at der ingen Stikord var, ingen usynlig Skrift. Men hvorledes Du vender og dreier Dig, som Saft altid ender i Spisekammeret, saa faaer Du altid blandet et lidet Ord ind, som ikke er Dit, og som forstyrrer ved den Erindring, det vækker. Denne Tanke, at det er Discipelen gavnligt, at Guden gaaer bort, staaer i det nye Testamente, i Johannes' Evangelium. Dog, hvad enten det nu er skeet med Hensigt eller ikke, hvad enten Du nu har villet give hiin Bemærkning en særdeles Virkning ved at indklæde den i denne Form, eller ei, saaledes som Sagen nu er vendt, synes den Samtidiges Fordeel, hvilken jeg oprindeligen var tilbøielig til at anslaae meget høit, at være betydeligt reduceret, da der ikke kan blive Spørgsmaal om en Discipel paa anden Haand, hvad jo paa anden Dansk vil sige saa meget som, at Alle ere væsentligen lige. Men ikke blot dette, den umiddelbare Samtidighed synes ved Din sidste Yttring, som Fordeel betragtet, at blive saa tvivlsom, at det Høieste, der siges om den, er, at det er gavnligt at den ophører. Dette vil jo sige, at den er en intermediair Tilstand, der vel har sin Betydning, ikke kan udelades uden, som Du vilde sige, at vende tilbage til det Socratiske, men dog ikke har absolut Betydning for den Samtidige, saa han berøves det Væsentlige derved, at den ophører, da han tvertimod vinder derved, om han end, hvis den ikke havde været, taber Alt og vender tilbage til det Socratiske.« — »Vel talt, vilde jeg sige, hvis ikke Beskedenhed forbød mig det; thi Du taler jo, som kunde det være mig selv. Ja, saaledes er det; den umiddelbare Samtidighed er ingenlunde en afgjørende Fordeel, naar man gjennemtænker den, ikke er nysgjerrig, ikke har Hastværk, ikke ønsker, ja ikke ønskende allerede staaer paa Springet for strax, ligesom

Saft altid ender i Spisekammeret] se Oehlenschlägers Sovedrikken Kbhvn. 1808) S. 27. i Johannes' Evangelium] 16, 7: det er Eder gavnligt, at jeg gaaer bort.

hiin Barbeer i Grækenland, at sætte Livet til ved at være den Første, der fortæller det Mærkværdige; ikke er taabelig nok til at ansee en saadan Død at være en Martyrs. Den umiddelbare Samtidighed er saa langt derfra, at den Samtidige netop maa ønske dens Ophør, at han ikke skal fristes til at ville løbe hen og see med sine sandselige Øine og høre med sit jordiske Øre; hvilket Alt er spildt Uleilighed og en sørgelig, ja en farefuld Møie. Dog dette, har Du vel selv bemærket, hører egentligen hjemme i en anden Betragtning, hvor der blev Spørgsmaal, hvilken Fordeel den samtidige Troende, efterat være bleven Troende, kunde have af sin Samtidighed, medens vi her kun tale om, hvorvidt den umiddelbare Samtidighed gjør det lettere for En at blive Troende. Den Senere kan ikke saaledes fristes; thi han har kun den Samtidiges Efterretning, hvilken, forsaavidt den er en Efterretning, er i Troens prohibitive Form. Dersom derfor den Senere forstaaer sig selv, da maa han ønske, at den Samtidiges Efterretning ikke er altfor vidtløftig, og fremfor Alt ikke affattet i saa mange Bøger, at de kunde fylde hele Jorden. I den umiddelbare Samtidighed er der en Uro, som først ender, naar det hedder: Det er fuldbragt, uden at dog Hvilen igjen skal puffe det Historiske bort; thi da er Alt socratisk.« — »Paa den Maade er jo Ligheden tilveiebragt, og de stridende Parter kaldte tilbage paa Ligheden.« — »Dette er ogsaa min Mening; men Du maa tillige betænke, at Guden selv jo er den Forligende. Skulde han vel stifte et saadant Forlig med nogle Mennesker, at deres Forlig med ham gjorde Forskjelligheden fra alle andre himmelraabende? Det var jo at bringe Strid. Skulde Guden lade Tidens Magt afgjøre, hvem han vilde begunstige, eller skulde det ikke være Guden værdigt, at gjøre Forliget lige vanskeligt for ethvert Menneske til enhver Tid og paa ethvert Sted; lige vanskeligt, fordi intet Menneske formaaer at give sig selv Betingelsen, men heller ei til ny Splidagtighed skal modtage den af et andet Menneske; lige vanskeligt altsaa, men ogsaa lige let, forsaavidt Guden giver den. See, derfor betragtede jeg mit Forehavende (det vil sige, forsaavidt en Hypothese kan betragtes saaledes) da jeg begyndte, som et gudeligt Forehavende, og betragter det endnu

---

hiin Barbeer i Grækenland] en Barber i Piræeus bragte først Efterretningen om Nederlaget paa Sicilien til Athen og blev lagt paa Pinebænken, da man ikke vilde tro ham (Plutarch Nikias 30); men K. har sammenblandet denne Fortælling med Fabelen om Løberen, der bragte Efterretningen om Seiren ved Marathon til Athen og derpaa styrtede død om. Se Forord 1. Udg. S. 25. det hedder: Det er fuldbragt] Joh. Ev. 19, 30.

saaledes, uden dog derfor at være ligegyldig mod nogen menneskelig Indsigelse, da jeg tvertimod endnu engang beder Dig, hvis Du har nogen lovlig Indsigelse, at fremkomme med den.« — »Hvor festlig Du pludseligen bliver! Selv om Sagen ikke fordrede det, maatte man jo alene for Festlighedens Skyld beslutte sig til at gjøre en Indsigelse, med mindre det er mere festligt at lade det være, og Din høitidelige Opfordring kun har til Hensigt, indirecte at paabyde Taushed. For at da idetmindste min Indsigelses Beskaffenhed ikke skal forstyrre Festligheden, saa vil jeg hente Indvendingen fra den Festlighed, ved hvilken, som det synes mig, en sildigere Generation kommer til at udmærke sig fremfor den samtidige. Thi dette indseer jeg vel, at den samtidige Generation ret dybt maa fornemme og gjennemlide den Smerte, der ligger i et saadant Paradoxs Tilblivelse, eller i, som Du har udtrykt det, at Guden planter sig ind i Menneskelivet; men efterhaanden maa dog hiin ny Tingenes Orden trænge seierrig igjennem, og da vil endeligen den lykkelige Generation komme, der med Frydesang høster Frugten af den Sæd, som under Taarer blev saaet i den første. Men denne triumpherende Generation, der gaaer med Sang og Klang gjennem Livet, den er dog vel forskjellig fra den første og fra de tidligere?« — »Ja, unægtelig er den forskjellig, og maaskee saa forskjellig, at den end ikke har den Lighed tilbage, der er Betingelsen for, at vi skulde tale om den, Betingelsen for, at dens Forskjellighed skulde forurolige min Stræben efter at tilveiebringe Ligheden. Men skulde en saadan triumpherende Generation, der drager gjennem Livet med Sang og Klang, som Du siger, og hvorved Du, hvis jeg ikke husker feil, erindrer mig om et ikke ubekjendt Genies burschikose og ølnordiske Oversættelse af et Bibelsted, skulde den virkelig være Troende? Sandeligen, skulde Troen nogensinde faae det Indfald, *en masse* at rykke frem i Triumph, da behøver den ikke at tillade Nogen at synge Spotteviser, thi det hjalp ikke, om den forbød Alle det. Selv om Menneskene forstummede, der vilde dog over dette vanvittige Optog høres en skingrende Latter, ligesom hine Spottens Natur-Toner paa Ceylon; thi Troen,

---

et ikke ubekjendt Genie osv.] herved sigtes til Grundtvigs Oversættelse af Ephes. 5, 19 (»synger og leger for Herren«) i Søndagsbogen III S. 614.

Spottens Natur-Toner] efter Schubert, Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft S. 376 (2. Udg.) skal der om Natten paa Ceylon høres en Naturlyd, om hvilken Ingen veed, hvorfra den kommer. Hos Schubert (og i Lenaus Albigenser, Werke II S. 220 i Grüns Udg.) beskrives Lyden dog mere som klagende end spottende.

der triumpherer, er det Ridiculeste af Alt. Dersom den samtidige Generation af Troende ikke fik Tid til at triumphere, da faaer ingen Generation det; thi Opgaven er den samme, og Troen er altid stridende; men saalænge der er Strid tilbage, er der Mulighed af Nederlag, og man triumphere derfor i Henseende til Troen aldrig før Tiden, ɔ: aldrig i Tiden; thi hvor er der vel Tid til at digte Triumphviser eller Beleilighed til at synge dem! Hvis det skeer, da er det jo, som om en Armee, der stod opstillet til at rykke i Marken, vilde isteden derfor drage triumpherende hjem igjen til Byens Caserne — selv om intet Menneske lo deraf, selv om den hele samtidige Generation sympathiserede med dette Abracadabra — vilde dog ikke Tilværelsens qvalte Latter bryde frem hvor man mindst ventede det! Hvad gjorde ogsaa den senere saakaldte Troende hermed Andet end det som er værre, end hvad den Samtidige forgjeves vilde bede Guden om (Cap. II.), da han ikke vilde, at Guden maatte udsætte sig for Ringhed og Foragt; thi den senere saakaldte Troende vilde end ikke selv nøies med Ringhed og Foragt, nøies med den stridende Daarskab, men var vel villig til at troe, naar dette gik til med Sang og Klang. Til en Saadan skal vel ikke, ja kunde end ikke Guden sige, som til hiin Samtidige: saa elsker Du da kun den Almægtige, der gjør Miraklet, ikke Den, der fornedrede sig selv i Lighed med Dig. Og her vil jeg afbryde. Selv om jeg var bedre Dialektiker end jeg er, vilde jeg dog have en Grændse; og i Grunden er det netop Urokkelighed paa det Absolute og de absolute Distinctioner, der gjør En til en god Dialektiker, hvad man i vor Tid aldeles har overseet, ved at hæve og i at hæve Contradictionsprincipet, uden at indsee, hvad dog Aristoteles fremhævede, at denne Sætning, at Contradictionsprincipet er hævet, er baseret paa Contradictionsprincipet, da ellers den modsatte Sætning, at det ikke er hævet, er ligesaa sand. Kun een Bemærkning vil jeg endnu gjøre med Hensyn til Dine mange Allusioner, der alle sigtede til, at jeg blandede laante Yttringer ind i det Sagte. At dette er Tilfældet, nægter jeg ikke, og vil nu ei heller dølge at det var med Hensigt, samt at jeg i næste Afsnit af denne Piece, hvis jeg nogensinde skriver et saadant, har i Sinde at nævne Sagen ved dens virkelige Navn og iføre Problemet historisk Costume. Hvis jeg nogensinde skriver et næste Afsnit; thi en Piece-Forfatter, som jeg, har, hvad Du vel vil faae at høre om mig, ingen Alvor, hvorledes skulde jeg da nu

---

Aristoteles] i Metaphysiken III Kap. 4.

til Slutning ville hykle Alvor for at behage Menneskene ved at gjøre et maaskee stort Løfte. At skrive en Piece er nemlig Letsindighed — men at love Systemet, det er Alvor; og det har gjort mangen Mand til en høist alvorlig Mand baade i egne og Andres Øine. Dog hvilket det følgende Afsnits historiske Costume vil blive, er ikke vanskeligt at indsee. Som bekjendt er nemlig Christendommen det eneste historiske Phænomen, der uagtet det Historiske, ja netop ved det Historiske, har villet være den Enkelte Udgangspunkt for hans evige Bevidsthed, har villet interessere ham anderledes end blot historisk, har villet begrunde ham hans Salighed paa hans Forhold til noget Historisk. Ingen Philosophi (thi den er kun for Tanken), ingen Mythologi (thi den er kun for Phantasien), ingen historisk Viden (der er for Hukommelsen) har faaet dette Indfald, om hvilket man i denne Forbindelse med al Tvetydighed kan sige, at det ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Dette har jeg imidlertid ønsket at glemme til en vis Grad, og, benyttende mig af en Hypotheses uindskrænkede Godtbefindende, antaget, at det Hele var et snurrigt Indfald af mig, som jeg dog ikke vilde opgive, førend jeg havde gjennemtænkt det. Munkene bleve aldrig færdige med at fortælle Verdenshistorien, fordi de bestandigt begyndte med Verdens Skabelse; skal man i at tale om Forholdet mellem Christendom og Philosophi først begynde med at fortælle, hvad der tidligere er sagt, hvorledes skal man da — ikke blive færdig, men komme til at begynde; thi Historien vedbliver jo at voxe. Skal man begynde med »hiin store Tænker og Viismand, *executor Novi Testamenti*, Pontius Pilatus,« der jo paa sin Viis har adskillig Fortjeneste af Christendommen og Philosophien, om han end ikke haver opfundet Mediationen, og skal man dog inden man begynder med ham, oppebie et eller andet afgjørende Skrift (maaskee Systemet), for hvilket der allerede flere Gange er skeet Tilsyning *ex cathedra*, hvorledes kommer man saa til at begynde?«

---

ikke opkom i noget Menneskes Hjerte] 1. Kor. 2, 9. hiin store Tænker osv.] se Hamann, Werke IV S. 274: »der weiseste Schriftsteller und dunkelste Prophet, der Executor des neuen Testaments, Pontius Pilatus.« *ex cathedra*] »fra Bispestolen«, eller »fra Kathedret«.

Moralen.

Dette Projekt gaaer udisputeerligt videre end det Socratiske, hvilket viser sig paa ethvert Punkt. Om det derfor er sandere end det Socratiske, er et ganske andet Spørgsmaal, hvilket ikke lader sig afgjøre i samme Aandedrag, da her jo blev antaget et nyt Organ: Troen, og en ny Forudsætning: Syndsbevidstheden, en ny Afgjørelse: Øieblikket, og en ny Lærer: Guden i Tiden, uden hvilke jeg sandeligen ikke skulde have vovet til Visitation at fremstille mig for hiin gjennem Aartusinder beundrede Ironiker, hvem jeg trods Nogen nærmer mig med Begeistringens Hjertebanken. Men at gaae videre end Socrates, naar man dog væsentligen siger det Samme som han, kun ikke slet saa godt, det er idetmindste ikke socratisk.

BEGREBET ANGEST.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Texten er lagt den af Forfatteren selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn 1855. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri.). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 13).

BEGREBET ANGEST.

EN SIMPEL PSYCHOLOGISK-PAAPEGENDE OVERVEIELSE

I RETNING AF DET DOGMATISKE PROBLEM OM ARVESYNDEN

AF

VIGILIUS HAUFNIENSIS.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1844.

18*

Titelbladet ...
den af Forfatter-
Forlagt af C. A ...
keri.). Den er ...
gave (Universit...

... forsvundet den. Hvo der i vore ... ved noget længst forsvundet. ... var, den eenfoldige Vise, ved ... sidste og fuldkomnede, hvilken ... beundrende gjentog: »thi Socrates ... hvad han forstod og hvad han

... Fortale til »Sokratische Denkwürdigkeiten« (Werke II ... pag. 21 d.

AFDØDE

PROFESSOR POUL MARTIN MØLLER,

GRÆCITETENS LYKKELIGE ELSKER, HOMERS BEUNDRER, SOCRATES'S MEDVIDER, ARISTOTELES'S FORTOLKER — DANMARKS GLÆDE I GLÆDEN OVER DANMARK, SKJØNDT »VIDT FORREIST« ALTID »MINDET I DEN DANSKE SOMMER« — MIN BEUNDRING MIT SAVN,

HELLIGES

DETTE SKRIFT.

Aristoteles's Fortolker] jvfr. Værker III (2. Udg.) S. 213–28. Danmarks Glæde osv.] se Poul Møller »Glæde over Danmark« 3. Strophe (Værker I 2. Udg. S. 63).

FORORD.

Efter mit Begreb gjør den, der vil skrive en Bog, vel i at tænke adskilligt over den Sag, om hvilken han vil skrive. Han gjør heller ikke ilde i at stifte, saavidt muligt, Bekjendtskab med hvad tidligere er skrevet om den samme Sag. Skulde han paa denne Vei træffe en Enkelt, der udtømmende og tilfredsstillende har behandlet et eller andet Partie, da gjør han vel i at glæde sig som Brudgommens Ven gjør det, naar han staaer og hører efter Brudgommens Stemme. Naar han har gjort det i al Stilhed og med Forelskelsens Sværmerie, der altid søger Eensomhed, da behøves Intet videre; da skrive han sin Bog frisk væk som Fuglen synger sin Vise, er der Nogen, der har Gavn eller Glæde af den, saa meget desto bedre; da udgive han den sorgløs og ubekymret, uden al Vigtighed, som afsluttede han Alt, eller som skulde alle Jordens Slægter velsignes i hans Bog. Hver Slægt har sin Opgave og behøver ikke at uleilige sig saa overordentligt med at være alt for de foregaaende og efterfølgende. Hver Enkelt i Slægten har ligesom hver Dag sin Plage og nok i at skjøtte sig selv, og behøver ikke at omfatte hele Samtiden i sin landsfaderlige Bekymring, eller lade Æra og Epoche begynde med sin Bog, end mindre med sit Løftes Nytaars-Blus, eller sin Antydnings vidtudseende Forjættelser, eller

---

Jfr. til denne Fortale »Forord« Nr. VII, der oprindelig har været bestemt til at indlede »Begrebet Angest«. Brudgommens Ven] se Joh. Ev. 3, 29.

alle Jordens Slægter velsignes] jvfr. 1. Mose Bog 12, 3. Løftes Nytaars-Blus] vistnok Hentydning til I. L. Heibergs Nytaarsgave »Urania« (1844); jvfr. Forord III.

sin Forsikkrings Henviisning paa et tvivlsomt Valuta. Ikke Enhver, der er rundrygget, er derfor en Atlas eller bleven det af at bære paa en Verden, ikke Enhver der siger Herre Herre! kommer derfor ind i Himmerige, ikke Enhver, der tilbyder sig at cautionere for hele Samtiden, har dermed beviist, at han er en vederhæftig Mand, der kan indestaae for sig selv, ikke Enhver, der raaber: Bravo, schwere Noth, Gottsblitz bravissimo, har derfor forstaaet sig selv og sin Beundring.

Hvad min egen ringe Person angaaer, da tilstaaer jeg i al Oprigtighed, at jeg som Forfatter er en Konge uden Land, men ogsaa i Frygt og megen Bævelse en Forfatter uden alle Fordringer. Hvis det synes en ædel Misundelse, en nidkjær Kritik for meget, at jeg bærer et latinsk Navn, da skal jeg med Glæde antage Navnet: Christen Madsen, helst ønskende at betragtes som en Lægmand, der vel speculerer, men dog staaer langt udenfor Speculationen, om jeg end er devot i min Autoritets-Tro, som Romeren var tolerant i sin Gudsfrygt. Hvad menneskelig Autoritet angaaer, er jeg en Fetischdyrker, og tilbeder lige from en Hvilkensomhelst, naar det blot tilstrækkeligen ved Trommeslag vorder bekjendtgjort, at det er ham, jeg skal tilbede, at han er Autoritet og Imprimatur iaar. Afgjørelsen er over min Forstand, hvad enten den skeer ved Lodkastning og Ballotation, eller Værdigheden selv gaaer paa Omgang, og den Enkelte sidder som Autoritet ligesom en Borger-Repræsentant sidder i Forligelses-Commissionen.

Videre har jeg Intet at tilføie, uden at ønske Enhver, der deler min Anskuelse, ligesom ogsaa Enhver, der ikke deler den, Enhver, der læser Bogen, ligesom ogsaa Enhver der har nok af Forordet, et meent Levvel!

Kjøbenhavn.

Ærbødigst
Vigilius Haufniensis.

Ikke Enhver der siger Herre Herre!] Matth. 7, 21. Imprimatur] se Holberg, Erasm. Mont. 3. Akt 3. Sc. i Forligelses-Commissionen sidder Borgerrepræsentanterne paa Omgang en Maaned ad Gangen. *Vigilius* af latinsk *vigil,* aarvaagen; *Haufniensis* fra Kjøbenhavn.

Indledning.

I hvilken Forstand Overveielsens Gjenstand er en Opgave for Psychologiens Interesse, og i hvilken Forstand den efter at have været Psychologiens Opgave og Interesse peger hen netop paa Dogmatiken.

At ethvert videnskabeligt Problem indenfor Videnskabens store Omfang har sin bestemte Plads, sit Maal og sin Grændse, og netop derved sin harmoniske Fortonen i det Hele, sin berettigede Medlyden i hvad det Hele udsiger, denne Betragtning er ikke blot et *pium desiderium*, der adler Videnskabsmanden med sit begeistrende eller veemodige Sværmerie, er ikke blot en hellig Pligt, der knytter ham i det Totales Tjeneste, og byder ham at forsage Lovløshed og Lysten til eventyrligt at tabe Continentet af Syne, men er tillige i enhver speciellere Overveielses Interesse, fordi denne ved at forglemme, hvor den hører hjemme, tillige, hvad Sproget med sikkert rammende Tvetydighed pleier at udtrykke ved det Samme, glemmer sig selv, bliver en anden, opnaaer en mistænkelig Perfectibilitet i at kunne blive lige hvad det skal være. Ved saaledes ikke videnskabeligt at kalde til Orden, ved ikke at vaage over, at det formenes de enkelte Problemer at haste hinanden forbi som gjaldt det om at komme først til en Masquerade, opnaaer man vel stundom en vis Aandrighed, frapperer stundom ved allerede at have grebet, hvad man dog er meget langtfra, træffer stundom en Overeenskomst paa løse Ord med det Forskjellige. Denne Vinding

---

pium desiderium fromt Ønske.

hævner sig imidlertid bag efter som alt ulovligt Erhverv, hvilket ikke lader sig hverken borgerligt eller videnskabeligt eie.

Naar man saaledes overskriver det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, saa vinder man derved den Fordeel, at det seer ud som var man allerede i Logiken kommen til det Høieste eller om man saa vil det Laveste. Tabet er imidlertid iøinefaldende; thi hverken Logiken eller Virkeligheden er tjent dermed. Virkeligheden ikke; thi Tilfældigheden, som er et væsentligt Medhenhørende i Virkeligheden, kan Logiken ikke lade slippe ind. Logiken er ikke tjent dermed; thi hvis den har tænkt Virkeligheden, da har den optaget Noget i sig, som den ikke kan assimilere, den er kommen til at foregribe, hvad den blot skal prædisponere. Straffen er tydelig, at enhver Overveielse, om hvad Virkelighed er, er vanskeliggjort, ja maaskee en tidlang umuliggjort, fordi Ordet først maa ligesom have Tid til at besinde sig paa sig selv, Tid til at glemme Feiltagelsen. — Naar man saaledes i Dogmatiken kalder Tro det Umiddelbare uden nogen nærmere Bestemmelse, saa vinder man den Fordeel, at man overbeviser Enhver om Nødvendigheden af ikke at blive staaende ved Troen, ja man afvinder vel endogsaa den Rettroende denne Concession, fordi han maaskee ikke strax gjennemskuer Misforstaaelsen, at den ikke har sin Grund i det Senere, men i hiin πρωτον ψευδος. Tabet er umiskjendeligt; thi Troen taber derved, at den berøves, hvad den lovligt tilhører, sin historiske Forudsætning; Dogmatiken taber derved, at den kommer til at begynde, ikke hvor den har sin Begynden, indenfor en tidligere Begynden. Istedenfor at præsupponere en tidligere Begynden, ignorerer den denne og begynder frisk væk som var det Logiken; thi denne begynder jo netop med det gjennem den allerfineste Abstraktion tilveiebragte Flygtigste ɔ: det Umiddelbare. Hvad der da logisk tænkt er rigtigt, at det Umiddelbare *eo ipso* er hævet, det bliver i Dogmatiken Passiar, thi hvo kunde det vel falde ind at ville blive staaende ved det Umiddelbare (uden nærmere Bestemmelse), da det jo netop er ophævet i samme Øieblik man nævner det, ligesom en Søvngænger vaagner i samme Øieblik hans Navn

---

det sidste Afsnit af Logiken] herved sigtes til Hegels Logik; dens sidste Afsnit er dog ikke overskrevet: Virkeligheden, men vel det sidste Afsnit af dens mellemste Del, Læren om Væsenet. Tro det Umiddelbare] hvad herved sigtes til, har ikke kunnet oplyses. Det er Jacobi, der har kaldet Troen den umiddelbare Viden; mod denne Bestemmelse polemiserer Hegel flere Steder.

πρῶτον ψεῦδος (proton pseudos), Grundvildfarelse. Logiken] ɔ: Hegels Logik; se Werke III S. 59 ff.

nævnes. — Naar man saaledes stundom i næsten kun propædeutiske Undersøgelser finder det Ord: Forsoning brugt for at betegne den speculative Viden, eller Identiteten af det erkjendende Subjekt og det Erkjendte, det Subjekt-Objektive o. s. v., saa seer man jo let, at Vedkommende er aandrig, og at han ved Hjælp af denne Aandrighed har forklaret alle Gaader især for alle dem, der end ikke videnskabeligt bruge den Forsigtighed, som man dog bruger i det daglige Liv, at høre nøie Gaadens Ord, inden man gjetter den. I andet Fald erhverver man sig den uforlignelige Fortjeneste, ved sin Forklaring at have opgivet en ny Gaade: hvorledes noget Menneske kunde falde paa, at dette skulde være Forklaringen. At Tænkningen overhovedet har Realitet, var hele den antike Philosophie og Middelalderens Forudsætning. Ved Kant blev denne Forudsætning gjort tvivlsom. Sæt nu, at den hegelske Philosophie virkelig havde gjennemtænkt Kants Skepsis (imidlertid turde dette dog altid blive et stort Spørgsmaal, tiltrods for Alt, hvad Hegel og Skole, ved Hjælp af Stikordet: Methoden og Manifestationen, har gjort for at skjule, hvad Schelling mere aabenlyst ved Stikordet: den intellectuelle Anskuelse og Constructionen bekjendte, at det var et nyt Udgangspunkt) og saaledes i en høiere Form reconstrueret det Tidligere, saaledes at Tænkningen ikke har Realitet i Kraft af en Forudsætning, er da denne Tænkningens bevidst tilveiebragte Realitet en Forsoning? Philosophien er jo da kun bragt derhen, hvor man i gamle Dage begyndte, i gamle Dage, da netop Forsoningen havde sin uhyre Betydning. Man har en gammel respektabel philosophisk Terminologie: Thesis, Antithesis, Synthesis. Man vælge en nyere, hvor Mediationen indtager tredie Plads, skal dette være et saa overordentligt Fremskridt? Mediationen er tvetydig; thi den antyder paa eengang Forholdet mellem de Tvende og Resultatet af Forholdet, Det, hvori de forholde sig i hinanden som de, der have forholdt sig til hinanden; den betegner Bevægelsen, men tillige Hvilen. Om dette er en Fuldkommenhed, vil først en langt dybere dialektisk Prøvelse af Mediationen afgjøre; men den venter man uheldigviis paa. Man afskaffe da Synthesis og sige Mediation, lad gaae. Dog Aandrigheden fordrer mere, man

---

i næsten kun propædeutiske Undersøgelser] her hentydes maaskee til Stilling: Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning (Kbhvn. s. a.) S. 45 f. Hegel og Skole] se Hegels Logik, Indledningen og Slutningen (Werke III S. 40 ff.; V S. 329 ff.): og hans Encyclopædie § 383.

Schelling] i System des transcendentalen Idealismus (Werke 1. Abth. 3. Bd. S. 369 ff.), o. a. St.

siger Forsoningen. Hvad er Følgen heraf? Man gavner ikke sine propædeutiske Undersøgelser; thi disse vinde naturligviis ligesaa lidet som Sandheden i Klarhed, eller et Menneskes Sjel i Salighed ved at faae en Titel. Derimod forvirrer man fra Grunden af tvende Videnskaber: Ethiken og Dogmatiken, især da man efter at have faaet Ordet Forsoning bragt ind, nu ogsaa hentyder paa, at Logik og λογος (det dogmatiske) svare til hinanden, og at Logiken er den egenlige Lære om λογος. Ethiken og Dogmatiken stride i et skjebnesvangert *confinium* om Forsoningen. Angeren og Skylden frempiner ethisk Forsoningen, medens Dogmatiken i Receptiviteten for den tilbudne Forsoning har den historisk concrete Umiddelbarhed, med hvilken den begynder sin Tale i Videnskabens store Samtale. Hvad vil nu Følgen blive? At Sproget formodentlig kommer til at holde et stort Sabbathsaar, i hvilket man lader Talen og Tanken hvile, at man kan begynde med Begyndelsen. — Man bruger i Logiken d e t N e g a t i v e som den fremskyndende Magt, der bringer Bevægelse i Alt. Og Bevægelse maa man jo have i Logiken, hvorledes man end bærer sig ad, om det saa skal skee med det Gode eller det Onde. Det Negative hjælper nu, og kan det Negative ikke, saa kan Ordspil og Talemaader, som da det Negative selv er blevet et Ordspil*). I Logiken maa ingen Bevægelse

---

*) *Exempli gratia:* Wesen ist, was ist gewesen; ist gewesen er et *tempus præteritum* af seyn, *ergo* er Wesen das aufgehobne Seyn, det Seyn, som har været. Dette er en logisk Bevægelse! Dersom et Menneske vilde gjøre sig den Uleilighed at anholde og samle i den hegelske Logik (saaledes som denne er i sig selv og ved Skolens Forbedringer) alle eventyrlige Nisser og Kobolder, der som travle Svende fremhjælpe den logiske Bevægelse, da vilde maaskee en senere Tid forbauses over at erfare, at hvad der da vil staae som afdankede Vittigheder eengang spillede en stor Rolle i Logiken, ikke som biløbige Forklaringer og aandrige Bemærkninger, men som Bevægelsesmestere, der gjorde Hegels Logik til et Vidunder og gav den logiske Tanke Fødder at gaae paa, uden at dog Nogen bemærkede det, da Beundringens

---

λόγος (logos), »Ordet« i christelig Betydning; men ogsaa »Tanken« i philosophisk Betydning; deraf Logik = Tænkelære. Her tænkes vist snarest paa Stilling, Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning for Videnskaben S. 11; jvfr. dog ogsaa Marheinekes Dogmatik 2. Udg. § 208. *confinium* Grænsegebet. *Exempli gratia* for Exempel. I det Flg. hentydes til Hegels Logik 2. Bog Beg. (Werke IV S. 3 og S. 8). *tempus præteritum* forbigangen Tid. b i l ø b i g e F o r k l a r i n g e r ɔ: Forklaringer i Forbigaaende (beiläufige).

vorde; thi Logiken er, og alt Logisk er*) kun, og denne det Logiskes Afmagt er Logikens Overgang til Vordelsen, hvor Tilværelse og Virkelighed træde frem. Naar da Logiken fordyber sig i Kategoriernes Concretion, da er det bestandig det Samme, der var fra Begyndelsen. Enhver Bevægelse, forsaavidt man et Øieblik vil bruge dette Udtryk, er en immanent Bevægelse, hvilket i dybere Forstand ingen Bevægelse er, hvad man let vil overtyde sig om, naar man betænker, at Begrebet Bevægelse selv er en Transcendents, der ikke kan finde Plads i Logiken. Det Negative er da Bevægelsens Immanents, er det Forsvindende, er det Ophævede. Skeer Alt paa denne Maade, saa skeer der slet Intet, og det Negative bliver et Phantom. Men for netop at faae Noget til at skee i Logiken, bliver det Negative noget Mere, det bliver det Modsætningen Frembringende, og ikke en Negation, men en Contra-Position. Det Negative er da ikke den immanente Bevægelses Lydløshed, er det »nødvendige Andet«, hvilket vistnok kan være Logiken høist nødvendigt for at faae Bevægelsen i Gang, men hvilket det Negative ikke er. Forlader man Logiken for at gaae til Ethiken, da træffer man atter her det i den hele hegelske Philosophie utrættelig virksomme Negative. Her erfarer man til sin Forbauselse, at det Negative er det Onde. Nu er Confusionen i fuld Gang; der er ingen Grændse for Aandrigheden, og hvad Mad. Staël-Holstein har sagt om den Schellingske Philosophie, at den gjorde et Menneske aand-

lange Kappe skjulte Dressinen, ligesom Lulu kommer løbende, uden at Nogen seer Maskinen. Bevægelsen i Logiken det er Hegels Fortjeneste, i Sammenligning hermed er det ikke værd at nævne den uforglemmelige Fortjeneste, som Hegel har og har forsmaaet, for at løbe paa det Uvisse, den Fortjeneste, paa mangfoldige Maader at have berigtiget de kategoriske Bestemmelser og deres Anordning.

*) Logikens evige Udtryk er, hvad Eleaterne ved en Misforstaaelse overførte paa Existentsen: Intet opkommer, Alt er.

»nødvendige Andet«] jvfr. Hegels Logik III (Werke V) S. 340 (netop dette Udtryk findes dog ikke dér). det Negative er det Onde] se Hegel, Philosophie des Rechts, § 18. § 139 Zusatz. Mad. Staël-Holstein] der sigtes vist til De l'Allemagne III Cap. 8, hvor Mad. St.-H. siger, at selv ubetydelige Mennesker har forekommet hende aandrige paa Grund af deres Bekjendtskab med den speculative Philosophie. Lulu] Saaledes hedder en »romantisk Opera« af C. F. Güntelberg (Kbhvn. 1824). At Lulu deri bevæges paa en Maskine, er der rigtignok ingen Antydning af.

rigt for hele hans Liv, det gjelder i alle Maader om den hegelske. Man seer, hvor ulogiske Bevægelserne maa være i Logiken, siden det Negative er det Onde; hvor uethiske de maa være i Ethiken, siden det Onde er det Negative. I Logiken er det for meget, i Ethiken for lidet, intetsteds passer det, hvis det skal passe begge Steder. Har Ethiken ingen anden Transcendents, da er den væsentlig Logik, skal Logiken have saa megen Transcendents, som dog bliver for en Skams Skyld Ethiken nødvendig, er den ikke mere Logik.

Det her Udviklede er maaskee vidtløftigt nok i Forhold til Stedet, hvor det staaer (i Forhold til Sagen det afhandler, er det meget fjernt fra at være for langt), men er dog ingenlunde overflødigt, da det Enkelte er valgt med Allusion til Skriftets Gjenstand. Exemplerne ere tagne fra det Større, men hvad der skeer i det Store, kan gjentage sig i det Mindre, og Misforstaaelsen bliver en lignende, om end den skadelige Følge er mindre. Den, der giver sig Mine af at skrive Systemet, har sit Ansvar i det Store; men den, der skriver en Monographie, kan og bør ogsaa være tro over Lidet.

Nærværende Skrift har sat sig som Opgave at afhandle Begrebet »Angest« psychologisk saaledes, at det har Dogmet om Arvesynden *in mente* og for Øie. Forsaavidt faaer det da ogsaa om end taust med Syndens Begreb at gjøre. Synden er imidlertid ingen Opgave for psychologisk Interesse, og det vilde kun være at hengive sig til en misforstaaet Aandrigheds Tjeneste, om man vilde behandle den saaledes. Synden har sin bestemte Plads eller rettere den har slet ingen, men dette er dens Bestemmelse. Ved at behandle den paa et andet Sted, altererer man den, idet man indfatter den i en uvæsentlig Reflexionsbrydning. Dens Begreb bliver altereret og tillige bliver derved den Stemning, der som den rette svarer til det rigtige Begreb*), forstyrret, og man faaer isteden-

*) At ogsaa Videnskaben ligesaa fuldt som Poesie og Kunst forudsætter Stemning baade hos den Producerende og hos den Reciperende, at en Feil i Modulationen er ligesaa forstyrrende som en Feil i Tankens Udvikling, har man aldeles glemt i vor Tid, hvor man aldeles har glemt Inderligheden og Tilegnelsens Bestemmelse af Glæde over al den Herlighed, man meente at eie, eller har i Begjerlighed renonceret paa den ligesom Hunden, der foretrak

Hunden, der foretrak Skyggen] rigtigere: Speilbilledet af Kjødet i Vandet. Se Phædrus's Fabler Nr. 5.

for den sande Stemnings Udholdenhed, de usande Stemningers flygtige Gjøglespil. Naar saaledes Synden bliver draget ind i Æsthetiken, da bliver Stemningen enten letsindig eller tungsindig; thi den Kategorie, i hvilken Synden ligger, er Modsigelsen, og denne er enten comisk eller tragisk. Stemningen er altsaa altereret; thi den til Synden svarende Stemning er Alvoren. Dens Begreb bliver ogsaa altereret; thi hvad enten den bliver comisk eller tragisk bliver den et Bestaaende, eller et uvæsentlig Ophævet, medens dens Begreb er at blive overvundet. Det Comiske og Tragiske har i dybere Forstand ingen Fjende, men enten en Bussemand, man græder for, eller en Bussemand, man leer ad. — Behandles Synden i Metaphysiken, da bliver Stemningen den dialektiske Ligelighed og Uinteresserethed, der gjennemtænker Synden som det, der ikke kan modstaae Tanken. Begrebet bliver altereret, thi vel skal Synden overvindes, men ikke som det, Tanken ikke kan give Liv, men som det, der er til og som saadant er Enhver vedkommende. — Behandles Synden i Psychologien, da bliver Stemningen den iagttagende Udholdenhed, den spionerende Uforfærdethed, ikke Alvorens seierrige Flugt ud af den. Begrebet bliver et andet; thi Synden bliver en Tilstand. Men Synden er ingen Tilstand. Dens Idee er, at dens Begreb bestandig ophæves. Som Tilstand *(de potentia)* er den ikke, medens den *de actu* eller *in actu* er og er atter. Psychologiens Stemning vilde være antipathetisk Nysgjerrighed, men den rette Stemning er Alvorens behjertede Modstræben. Psychologiens Stemning er opdagende Angest og i sin Angest aftegner den Synden, medens den ængstes og ængstes for den Tegning, den selv frembringer. Naar Synden behandles saaledes, bliver den den Stærkere; thi Psychologien forholder sig egentligt qvindeligt til den. At denne Tilstand har sin Sandhed, er vistnok, at den forekommer i ethvert Menneskes Liv mere eller mindre, inden det Ethiske træder frem, er vistnok; men ved en saadan Behandling bliver Synden ikke hvad den er, men mere eller mindre.

Skyggen. Dog enhver Feil føder sin egen Fjende. Tænkningens Feil har Dialektiken uden for sig, Stemningens Udebliven eller Forfalskning har det Comiske udenfor sig som sin Fjende.

---

de potentia efter Mulighed, *de actu* efter Virkelighed, *in actu* i Virkelighed.

Saasnart man derfor seer Syndens Problem behandlet, kan man strax paa Stemningen see, om Begrebet er det rette. Saasnart f. Ex. Synden omtales som en Sygdom, en Abnormitet, en Gift, en Disharmonie, saa er Begrebet ogsaa forfalsket.

Egentlig hører Synden slet ikke hjemme i nogen Videnskab. Den er Prædikenens Gjenstand, hvor den Enkelte taler som den Enkelte til den Enkelte. I vor Tid har den videnskabelige Vigtighed faaet narret Præsterne til at være et Slags Professor-Degne, der ogsaa tjene Videnskaben og finde det under deres Værdighed at prædike. Forsaavidt er det da intet Under, at det at prædike er blevet anseet for en meget fattig Kunst. At prædike er imidlertid den vanskeligste af alle Kunster og er egentlig den Kunst, som Socrates anpriser: at kunne samtale. Det følger af sig selv, at derfor behøver der ingenlunde Een at svare i Menigheden, eller at det skulde hjælpe bestandig at indføre Een talende. Det, Socrates egentlig dadlede hos Sophisterne under den Distinction: at de vel kunde tale, men ikke samtale, var, at de om enhver Ting kunde sige meget, men manglede Tilegnelsens Moment. Tilegnelsen er netop Samtalens Hemmelighed.

Til Syndens Begreb svarer Alvoren. Den Videnskab, i hvilken Synden nærmest skulde finde Plads, var vel Ethiken. Imidlertid har dette dog sin store Vanskelighed. Ethiken er endnu en ideal Videnskab, ikke blot i den Forstand, i hvilken enhver Videnskab er det. Den vil bringe Idealiteten ind i Virkeligheden, derimod er dens Bevægelse ikke at bringe Virkeligheden op i Idealiteten*). Ethiken viser Idealiteten som Opgave, og forudsætter, at Mennesket er i Besiddelse af Betingelserne. Herved udvikler Ethiken en Modsigelse, idet den netop gjør Vanskeligheden og Umueligheden tydelig. Det gjelder om Ethiken, hvad der siges om Loven, at den er en Tugtemester, der, idet den fordrer, ved sin Fordring blot dømmer ikke føder. Kun den græske Ethik gjorde en Undtagelse,

*) Naar man nærmere vil betænke dette, vil man faae Leilighed nok til at indsee, hvilken Aandrighed det dog er, at overskrive det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, da endnu ikke Ethiken naaer den. Virkeligheden, med hvilken Logiken ender, betyder derfor i Retning af Virkeligheden ikke mere end det Væren, med hvilken den begynder.

Socrates] f. Ex. i Platons Gorgias pag. 448 e. hvad der siges om Loven] Galat. 3, 24; jvfr. ogsaa 19. 21.

hvilket kom deraf, at den ikke i egentligst Forstand var Ethik, men beholdt et æsthetisk Moment. Dette viser sig tydelig i dens Definition af Dyd, og i hvad Aristoteles oftere, men ogsaa i *Ethica Nicomachæa* udsiger med elskelig græsk Naivetet, at Dyden alene dog ikke gjør et Menneske lykkeligt og tilfreds, men han maa have Sundhed, Venner, jordisk Gods, være lykkelig i sin Familie. Jo idealere Ethiken er jo bedre. Den skal ikke lade sig forstyrre af den Passiar, at det ikke hjælper at fordre det Umulige; thi allerede det at høre efter saadan Tale er uethisk, er Noget, hvortil Ethiken hverken har Tid eller Leilighed. Ethiken har ikke med at prutte, og paa den Maade naaer man heller ei Virkeligheden. Skal denne naaes, da maa hele Bevægelsen gjøres om. Denne Egenskab ved Ethiken, at den saaledes er ideal, er det, der frister i Behandlingen til snart at bruge metaphysiske, snart æsthetiske, snart psychologiske Kategorier. Men Ethiken maa naturligviis fremfor alle modstaae Fristelser og derfor er det da ogsaa umuligt, at Nogen kan skrive en Ethik uden at have ganske andre Kategorier i Baghaanden.

Synden tilhører da kun forsaavidt Ethiken, som det er paa dette Begreb den strander ved Angerens Hjælp*). Skal Ethiken

---

*) Dette Punkt betræffende vil man finde adskillige Bemærkninger i det af *Johannes de silentio* udgivne Skrift: Frygt og Bæven. (Kbhvn. 1843.) Her lader Forfatteren flere Gange Æsthetikens forønskede Idealitet strande paa Ethikens fordrede Idealitet, for i disse Sammenstød at lade den religieuse Idealitet komme tilsyne som den, der netop er Virkelighedens Idealitet, og derfor ligesaa ønskelig som Æsthetikens og ikke umulig som Ethikens, dog saaledes, at denne Idealitet bryder frem i det dialektiske Spring og i den positive Stemning: see Alt er nyt, og den negative Stemning, som er det Absurdes Lidenskab, hvortil svarer Begrebet: »Gjentagelsen«. Enten er hele Tilværelsen endt i Ethikens Fordring, eller Betingelsen skaffes tilveie, og hele Livet og Tilværelsen begynder forfra, ikke igjennem en immanent Continuitet med det Foregaaende, hvilket er en Modsigelse, men ved en Transcendents, der adskiller Gjentagelsen fra den første Tilværelse ved en Kløft saaledes, at det kun er en billedlig Tale, naar man vilde sige, at det Foregaaende og det Efterfølgende forholde sig til hinanden som den Totalitet af

---

Definition af Dyd] i Concepten er tilføiet: »(*καλοκαγαθια*)«, ɔ: det græske Ord for mandig Fuldkommenhed. Ordet er sammensat af kalos, skjøn, og agathos, god. *Ethica Nicomachæa* (rigtigere: —chea)] f. Ex. I, 8 Slutn.

optage Synden, da er dens Idealitet forbi. Jo mere den forbliver i sin Idealitet, og aldrig bliver umenneskelig nok til at tabe Virkeligheden af Syne, men correspondere med denne ved at ville

---

levende Væsener, der findes i Havet, forholde sig til den i Luften og paa Jorden, skjøndt dog efter nogle Naturforskeres Mening hiin prototypisk skal i sin Ufuldkommenhed præformere Alt, hvad denne aabenbarer. Med Hensyn til denne Kategorie kan man sammenligne »Gjentagelsen« af Constantin Constantius. (Kbhvn. 1843.) Denne Bog er vel en snurrig Bog; hvad dens Forfatter jo ogsaa har villet; men han er dog, saavidt jeg veed den første, der har med Energie fattet »Gjentagelsen« og ladet den øine i sin Begrebs Prægnants til at forklare Forholdet mellem det Ethniske og det Christelige, ved at udpege den usynlige Spidse og det *discrimen rerum*, hvor Videnskab bryder mod Videnskab, indtil den nye Videnskab kommer frem. Men hvad han har opdaget har han igjen skjult ved at indklæde Begrebet i den tilsvarende Forestillings Spøg. Hvad der har bevæget ham hertil er vanskeligt at sige, eller rettere at forstaae; thi han siger jo selv, at han skriver saaledes »for at Kjetterne ikke skulle forstaae ham«. Da han kun har villet æsthetisk og psychologisk beskæftige sig dermed, saa maatte Alt lægges humoristisk an, og Virkningen tilveiebringes derved, at Ordet snart betyder Alt, snart det ubetydeligste af Alt, og Overgangen eller rettere den idelige Falden ned fra Skyerne motiveres ved sin lavcomiske Modsætning. Imidlertid har han dog p. 34 angivet temmelig bestemt det Hele: »Gjentagelsen er Metaphysikens I n t e r e s s e, og tillige den Interesse, paa hvilken Metaphysiken strander; Gjentagelsen er Løsnet i enhver ethisk Anskuelse; Gjentagelsen er *conditio sine qua non* for ethvert dogmatisk Problem«. Den første Sætning indeholder en Hentydning til den Sætning, at Metaphysiken er interesseløs, ligesom Kant sagde det om Æsthetiken. Saasnart Interessen kommer frem, gaaer Metaphysiken til Side. Derfor er det Ord Interesse spatieret. I Virkeligheden kommer hele Subjektivitetens Interesse frem og nu strander Metaphysiken. Dersom Gjentagelsen ikke er sat, saa bliver Ethiken en bindende Magt, derfor siger han formodentlig, at den er Løsnet i den ethiske Anskuelse. Naar Gjentagelsen ikke er sat, kan Dogmatiken slet ikke existere; thi i Troen begynder Gjentagelsen, og Troen er Organet for de dogmatiske Problemer. — I Naturens Sphære er Gjentagelsen i sin urokkede Nødvendighed. I Aandens Sphære er Opgaven ikke at afvinde Gjentagelsen en Forandring

---

discrimen rerum Vendepunkt, Krise. f o r a t K j e t t e r n e i k k e s k u l l e f o r s t a a e h a m] se III Bd. S. 259. p. 3 4] III Bd. S. 189. K a n t] i Kritik der Urtheilskraft § 2 ff. (interesseløs, ɔ: uinteresseret).

henstille sig som Opgave for ethvert Menneske saaledes, at den vil gjøre ham til det sande, til det hele Menneske, Mennesket κατ' ἐξοχήν, desto mere spænder den Vanskeligheden. I Kampen for at realisere Ethikens Opgave viser Synden sig ikke som Noget, der kun tilfældigt tilhører et tilfældigt Individ, men Synden unddrager sig dybere og dybere som en dybere og dybere Forudsætning, som en Forudsætning, der gaaer ud over Individet. Nu er Alt tabt for Ethiken, og Ethiken har hjulpet til at tabe Alt. Der er fremkommen en Kategorie, der ligger aldeles udenfor dens Omfang.

og befinde sig nogenlunde vel under Gjentagelsen, som stod Aanden kun i et udvortes Forhold til Aandens Gjentagelser (ifølge hvilke Godt og Ondt vexle ligesom Sommer og Vinter), men Opgaven er at forvandle Gjentagelsen til noget Indvortes, til Frihedens egen Opgave, til dens høieste Interesse, om den virkelig, medens Alt vexler, kan realisere Gjentagelsen. Her fortvivler den endelige Aand. Dette har Constantin Constantius antydet ved selv at træde til Side og nu lade Gjentagelsen bryde frem i det unge Menneske i Kraft af det Religieuse. Derfor siger Constantin flere Gange, at Gjentagelsen er en religieus Kategorie, ham for transcendent, Bevægelsen i Kraft af det Absurde, og det hedder p. 142, at Evigheden er den sande Gjentagelse. Alt dette har Hr. Prof. Heiberg ikke bemærket, men godhedsfuldt villet ved sin Viden, der er, ligesom hans Nytaarsgave, særdeles elegant og nitid, forhjælpe dette Skrift til at blive en smagfuld og elegant Ubetydelighed, ved med megen Vigtighed at bringe Sagen derhen, hvor Constantin begynder, bringe den derhen, hvor, for at erindre om et nyere Skrift, Æsthetikeren i »Enten — Eller« havde bragt den i »Vexeldriften«. Hvis Constantin virkelig skulde føle sig smigret ved paa den Maade at nyde den sjeldne Ære, der bringer ham i et unegteligt udvalgt Selskab — saa maa han i mine Tanker, siden han skrev Bogen, være bleven, som man siger, stjernegal; men hvis paa den anden Side en Forfatter, som han, der skriver for at blive misforstaaet, glemte sig selv og ikke havde Ataraxie nok til at regne sig det til Indtægt, at Prof. Heiberg ikke havde forstaaet ham, saa maatte han atter være stjernegal. Og dette behøver jeg jo vel ikke at befrygte; thi den Omstændighed, at han hidindtil Intet har svaret Prof. Heiberg, tyder tilstrækkeligen paa, at han forstaaer sig selv.

κατ' ἐξοχήν (kat' exochén), i fortrinlig Forstand. Derfor siger Constantin flere Gange] III Bd. S. 221. 220. p. 142] III Bd. S. 254. Prof. Heiberg] i hans Nytaarsgave »Urania, Aarbog for 1844«, S. 97 ff. Jvfr. »Forord« og E. P. II S. 17—64. at han hidindtil Intet har svaret] jvfr. E. P. II S. 17.

Arvesynden gjør Alt end mere fortvivlet ɔ: hæver Vanskeligheden, dog ikke ved Ethikens Hjælp, men ved Dogmatikens. Som al antik Erkjenden og Speculering laae i den Forudsætning, at Tanken havde Realitet, saa ligger ogsaa al antik Ethik i den Forudsætning, at Dyden er realisabel. Syndens Skepsis er Hedenskabet aldeles fremmed. Synden er for den ethiske Bevidsthed, hvad Feiltagelse er for dens Erkjenden, den enkelte Undtagelse, der Intet beviser.

Med Dogmatiken begynder den Videnskab, der i Modsætning til hiin *stricte* saa kaldte ideale Videnskab gaaer ud fra Virkeligheden. Den begynder med det Virkelige for at hæve det op i Idealiteten. Den negter ikke Syndens Tilstedeværelse, tvertimod, den forudsætter den og forklarer den ved at forudsætte Arvesynsynden. Da imidlertid saare sjeldent Dogmatiken behandles reent, saa vil man ofte finde Arvesynden saaledes dragen ind med indenfor dens Grændse, at Indtrykket af Dogmatikens heterogene Oprindelighed ikke springer i Øinene, men forvirres, hvilket ogsaa skeer, naar man i den finder et Dogme om Engle, om den hellige Skrift o. s. v. Arvesynden skal derfor Dogmatiken ikke forklare, men forklarer den ved at forudsætte den, liig hiin Hvirvel, om hvilken den græske Naturspeculation talte Adskilligt, et bevægende Noget, som ingen Videnskab kan faae fat paa.

At dette forholder sig rigtigt med Hensyn til Dogmatiken vil man indrømme, naar man anden Gang faaer Tid til at forstaae Schleiermachers udødelige Fortjeneste af denne Videnskab. Ham har man forlængst forladt, da man valgte Hegel, og dog var Schleiermacher i skjøn græsk Betydning en Tænker, der kun talte om hvad han vidste, medens Hegel, tiltrods for alle hans udmærkede Egenskaber og colossale Lærdom, dog ved sin Præstation atter og atter minder om, at han var i tydsk Forstand en Professor i Philosophien efter en stor Maalestok, idet han *à tout prix* skal forklare Alt.

Den nye Videnskab begynder da med Dogmatiken, i samme Forstand som den immanente Videnskab begynder med Metaphysik. Her finder igjen Ethiken sin Plads som den Videnskab, der har Dogmatikens Bevidsthed om Virkeligheden som Opgave for Virkeligheden. Denne Ethik ignorerer ikke Synden og har ikke sin Idealitet i at fordre idealt, men sin Idealitet i den gjennemtræn-

---

stricte i streng Forstand. naar man i den finder osv.] jvfr. *Hutterus redivivus* v. Hase, § 73 ff. § 38 ff. den græske Naturspeculation] navnlig Demokrit, men ogsaa ældre, som Anaximander. Schleiermachers] i Der christliche Glaube. Berlin 1821—22. *à tout prix* for enhver Pris.

gende Bevidsthed af Virkeligheden, af Syndens Virkelighed, dog vel at mærke ikke med metaphysisk Letsind eller psychologisk Concupiscents.

Man seer let Bevægelsens Forskjellighed, og at den Ethik, om hvilken vi nu tale, hører hjemme i en anden Tingenes Orden. Den første Ethik strandede paa den Enkeltes Syndighed. Saa langtfra at kunne forklare denne, maatte Vanskeligheden endog blive større og ethisk gaadefuldere, idet den Enkeltes Synd udvidede sig til hele Slægtens Synd. Nu kom Dogmatiken og hjalp ved Arvesynden. Den nye Ethik forudsætter Dogmatiken og med den Arvesynden, og forklarer nu af den den Enkeltes Synd, medens den paa samme Tid stiller Idealiteten som Opgave, dog ikke i Bevægelsen fra oven ned efter, men fra neden op efter.

Aristoteles har som bekjendt brugt Benævnelsen *πρωτη φιλοσοφια* og derved betegnet nærmest det Metaphysiske, skjøndt han tillige optog en Deel af hvad der efter vore Begreber hørte ind under Theologien. Dette er aldeles i sin Orden, at i Hedenskabet Theologien maatte behandles der; det er den samme Mangel paa uendelig Gjennemreflekterethed, som gjorde, at Theatret i Hedenskabet havde Realitet som en Art Gudstjeneste. Vil man nu abstrahere fra denne Tvetydighed, saa kunde man beholde Benævnelsen og ved *πρωτη φιλοσοφια**) forstaae den videnskabelige Totalitet, man kunde kalde den ethniske, hvis Væsen er Immanentsen, eller græsk talt, Erindringen, og ved *secunda philosophia* forstaae den, hvis Væsen er Transcendentsen eller Gjentagelsen**).

*) Schelling mindede om dette aristoteliske Navn i Faveur af sin Distinction mellem negativ og positiv Philosophie. Ved negativ Philosophie forstod han Logiken, det var klart nok, derimod var det mig mindre klart, hvad han egentlig forstod ved positiv, uden forsaavidt det blev utvivlsomt, at positiv Philosophie var den, han selv vilde levere. Dog det er ikke gjørligt at gaae videre ind herpaa, da jeg Intet har at holde mig til uden min egen Opfattelse.

**) Dette har Constantin Constantius mindet om ved at antyde, at Immanentsen strander paa »Interessen«. Først med dette Begreb kommer egentlig Virkeligheden tilsyne.

πρώτη φιλοσοφία (prote philosophia), den første Philosophie. Se Aristoteles's Metaphysik V, 1, hvor den »første Philosophie« ogsaa kaldes den »theologiske«.
secunda philosophia den anden Philosophie. Schelling i Berliner Forelæsningerne, som S. K. hørte, men som i 1844 endnu ikke var offentliggjorte. Se nu Werke 2. Abth. 3. Bd. S. 103.

Begrebet Synd hører da egentlig ikke hjemme i nogen Videnskab, kun den anden Ethik kan behandle dens Aabenbarelse, ikke dens Tilblivelse. Vil nogen anden Videnskab afhandle den, da forvirres Begrebet. Saaledes, for at rykke vort Forehavende nærmere, hvis Psychologien vilde gjøre det.

Hvad Psychologien skal have med at gjøre maa være et Hvilende, der forbliver i bevæget Rolighed, ikke et Uroligt, der bestandigt enten producerer sig selv eller reprimeres. Men det Blivende, det, hvoraf Synden bestandig vorder, ikke med Nødvendighed; thi en Vorden med Nødvendighed er en Tilstand, som f. Ex. Plantens hele Historie er en Tilstand, men med Frihed, dette Blivende, den disponerende Forudsætning, Syndens reale Mulighed, det er en Gjenstand for Psychologiens Interesse. Det, der kan beskæftige Psychologien og hvormed den kan beskæftige sig, er, hvorledes Synden kan blive til, ikke at den bliver til. Den kan i sin psychologiske Interesse bringe det saavidt, at det er som var Synden der, men det Næste, at den er der, er qualitativt forskjelligt fra dette. Hvorledes nu denne Forudsætning for den psychologiske omhyggelige Contemplation og Iagttagelse viser sig mere og mere omsiggribende, det er Psychologiens Interesse, ja Psychologien vil ligesom hengive sig i den Skuffelse, at Synden hermed er til. Men denne sidste Skuffelse er Psychologiens Afmagt, der viser, at den har udtjent.

At Menneskenaturen maa være en saadan, at den gjør Synden mulig, er, psychologisk talt, ganske sandt, men at ville lade denne Syndens Mulighed blive dens Virkelighed, oprører Ethiken og lyder for Dogmatiken som en Blasphemie; thi Friheden er aldrig mulig; saasnart den er, er den virkelig, i samme Forstand, som man i en ældre Philosophie har sagt, naar Guds Tilværelse er mulig, er den nødvendig.

Saasnart Synden virkelig er sat, da er Ethiken paa Pletten, og følger nu ethvert dens Skridt. Hvorledes den blev til, bekymrer ikke Ethiken, uden forsaavidt at det er den vist, at Synden kom som Synd ind i Verden. Men endnu mindre end om Syndens Tilblivelse bekymrer Ethiken sig om dens Muligheds Stilleben.

Vil man nu her nærmere spørge, i hvilken Forstand og hvorvidt Psychologien forfølger sin Gjenstand i Iagttagelse, da er det klart af det Foregaaende som ved sig selv, at enhver Iagttagelse

---

i en ældre Philosophie] Leibniz's; se Philosophiske Smuler Cap. III (IV Bd. S. 209).

af Syndens Virkelighed som tænkt er den uvedkommende og tilhører Ethiken ikke som Iagttagelse; thi denne er aldrig iagttagende, men anklagende, dømmende, handlende. Dernæst følger det af det Foregaaende som af sig selv, at Psychologien ikke har med den empiriske Virkeligheds Detail at gjøre, uden forsaavidt denne er udenfor Synden. Som Videnskab kan Psychologien vel aldrig empirisk have med den Detail at gjøre, der er den underlagt, men dog kan denne faae sin videnskabelige Repræsentation, jo concretere Psychologien bliver. I vore Tider er denne Videnskab, der dog fremfor nogen anden har Lov til næsten at beruse sig i Livets skummende Mangfoldighed, bleven saa fastende og asketisk som en Selvplager. Dette er ikke Videnskabens Skyld, men dens Dyrkeres. I Forhold til Synden derimod er hele Virkelighedens Indhold den negtet, kun dens Mulighed tilhører den endnu. Ethisk tænkt forekommer naturligviis Syndens Mulighed aldrig, og Ethiken lader sig ikke narre og spilder ikke sin Tid paa saadan Overveielse. Derimod elsker Psychologien den, sidder og aftegner Conturer og beregner Mulighedens Vinkler, og lader sig ligesaa lidet forstyrre som Archimedes.

Men idet Psychologien saaledes fordyber sig i Syndens Mulighed, er den, uden at vide det, i en anden Videnskabs Tjeneste, der blot venter paa, at den skal blive færdig, for at den selv kan begynde og forhjælpe Psychologien til Forklaringen. Dette er ikke Ethiken; thi Ethiken har slet Intet med denne Mulighed at gjøre. Det er derimod Dogmatiken, og her viser atter Problemet om Arvesynden sig. Medens Psychologien udgrunder Syndens reale Mulighed, forklarer Dogmatiken Arvesynden, det er Syndens ideelle Mulighed. Derimod har den anden Ethik ikke med Syndens Mulighed eller Arvesynden at gjøre. Den første Ethik ignorerer Synden, den anden Ethik har Syndens Virkelighed inden sit Omfang, og her kan igjen Psychologien kun ved en Misforstaaelse trænge ind.

Naar det her Udviklede forholder sig rigtigt, da vil man let see, med hvad Ret jeg har kaldet nærværende Skrift en psychologisk Overveielse, samt hvorledes den, forsaavidt den bragtes til Bevidsthed om sit Forhold i Videnskaben, hører hjemme i Psychologien, og igjen tenderer til Dogmatiken. Man har kaldet Psychologien Læren om den subjektive Aand. Vil man forfølge dette lidt nøiere,

---

Archimedes] under Syrakus's Erobring; se Philos. Smuler, Forord (IV Bd. S. 176). Man har kaldet Psychologien osv.] Se Hegel, Encyclopädie § 387. Rosenkranz, Psychologie oder die Wissenschaft vom subjectiven Geist, Königsberg 1837.

vil man see, hvorledes den, idet den kommer til Syndens Problem, først maa slaae over i Læren om den absolute Aand. Der ligger Dogmatiken. Den første Ethik forudsætter Metaphysiken, den anden Dogmatiken, men fuldender den ogsaa saaledes, at her som allevegne Forudsætningen kommer ud.

Dette var Indledningens Opgave. Dette kan være rigtigt, medens Overveielsen selv om Begrebet Angest kan være aldeles urigtig. Om det er saa, maa vise sig.

Caput I.

Angest, som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

§ 1.

Historiske Antydninger med Hensyn til Begrebet „Arvesynd".

Er dette Begreb identisk med Begrebet den første Synd, Adams Synd, Syndefaldet? Saaledes har man vel stundom taget det og derfor sat Opgaven at forklare Arvesynden som identisk med at forklare Adams Synd. Da Tænkningen her stødte paa Vanskeligheder, valgte man en Udvei. For dog at forklare Noget, anbragte man en phantastisk Forudsætning, i hvis Tab Syndefaldets Følge bestod. Man vandt nu den Fordeel, at Enhver villigt indrømmede, at en saadan Tilstand som den beskrevne ikke fandtes i Verden, men glemte, at Tvivlen var en anden, om den havde existeret, hvilket var temmelig nødvendigt for at tabe den. Menneskeslægtens Historie fik en phantastisk Begyndelse, Adam blev lagt phantastisk udenfor, den fromme Følelse og Phantasie fik, hvad den forlangte, et gudeligt Forspil; men Tænkningen fik Intet. Paa en dobbelt Maade holdtes Adam phantastisk udenfor. Forudsætningen var en dialektisk-phantastisk, nærmest i Katholicism-

(Adam tabte *donum divinitus datum supranaturale et admirabile*). Den var en historisk-phantastisk, nærmest i den foederale Dogmatik, der dramatisk fortabte sig i en Phantasie-Anskuelse af Adams Optræden som Befuldmægtiget for hele Slægten. Begge Forklaringer forklare naturligviis Intet, da den ene kun bortforklarer, hvad den selv har digtet ind; den anden blot digter Noget ind, som Intet forklarer.

Er Begrebet Arvesynd saaledes forskjelligt fra Begrebet den første Synd, at den Enkelte kun gjennem sit Forhold til Adam deeltager i den og ikke gjennem sit primitive Forhold til Synden? I saa Fald er da Adam atter bragt phantastisk udenfor Historien. Adams Synd er da et mere end forbigangent *(plus quam perfectum)*. Arvesynden er det Nærværende, er Syndigheden, og Adam den Eneste, i hvem denne ikke var, da den blev ved ham. Man stræbte da ikke at forklare Adams Synd, men vilde forklare Arvesynden i dens Consequentser. Dog var Forklaringen ikke for Tænkningen. Deraf lader det sig godt forstaae, at et symbolsk Skrift udsiger Umuligheden af Forklaringen, og at dette Udsagn staaer uden Modsigelse med Forklaringen. De Schmalkaldiske Artikler lære udtrykkeligt: *peccatum hæreditarium tam profunda et tetra est corruptio naturæ, ut nullius hominis ratione intelligi possit, sed ex scripturæ patefactione agnoscenda et credenda sit.* Dette Udsagn lader sig godt forene med Forklaringerne; thi i disse komme ikke saa meget Tankebestemmelserne frem som saadanne, men den fromme Følelse (i Retning af det Ethiske) giver sig Luft i sin Indignation paa Arvesynden, paatager sig Anklagerens Rolle, og er nu ene bekymret for med næsten qvindelig Lidenskabelighed, med en elskende Piges Sværmerie, at gjøre Syndigheden afskyeligere og afskyeligere og sig selv i den, saa at intet Ord er haardt nok for at betegne den Enkeltes Participeren i den. Vil man i denne Henseende overskue de forskjellige Confessioner, da frembyder der sig en Gradation, i hvilken den dybe protestantiske Fromhed gaaer af med Seiren.

---

donum divinitus osv.] en af Gud skjænket, overnaturlig og vidunderlig Gave. Jvfr. *Catechism. Rom.* 1, 2, 19, og *Hutterus redivivus* § 80, 4. § 81. (Det nøiagtige Citat er ikke fundet.) den foederale Dogmatik] en dogmatisk Retning, der opkom i Holland midt i det 17. Aarh. Den inddelte Dogmatiken i en dobbelt Pagt *(foedus;* deraf Navnet): Gjerningernes Pagt (Uskyldighedstilstanden), og Naadens Pagt (efter Syndefaldet). Den første Pagt sluttede Adam som Repræsentant for hele Slægten. Se Bretschneiders Dogmatik 3. Udg. I S. 68. II S. 70 f. De Schmalkaldiske Artikler] III, 1, 3: Arvesynden er en saa dyb og afskyelig Fordærvelse af Naturen, at den ikke kan indsees af noget Menneskes Fornuft, men maa erkjendes og troes udaf Skriftens Aabenbaring.

Den græske Kirke kalder Arvesynden: *ἁμάρτημα προτοπατορικον*. Den har ikke engang et Begreb; thi dette Ord er kun en historisk Angivelse, der ikke som Begrebet angiver det Nærværende, men kun det historisk Afsluttede. *Vitium originis* (Tertullian) er vel et Begreb, men Sprogformen tillader dog at det Historiske kan fattes som det Overveiende. *Peccatum originale (quia originaliter tradatur.* Augustin) angiver Begrebet, der bliver end tydeligere bestemt ved Distinctionen mellem *peccatum originans* og *originatum.* Protestantismen forkaster scholastiske Bestemmelser *(carentia imaginis dei; defectus justitiæ originalis)* ligesom ogsaa, at Arvesynden skulde være *poena (concupiscentiam poenam esse non peccatum, disputant adversarii. Apolog. A. C.)* og nu begynder den begeistrede Climax: *vitium, peccatum, reatus, culpa.* Man bryder sig kun om den sønderknuste Sjels Veltalenhed, og kan derfor stundom lade en aldeles modsigende Tanke løbe ind med i Talen om Arvesynden *(nunc quoque afferens iram dei iis, qui secundum exemplum Adami peccarunt).* Eller hiin bekymrede Veltalenhed bryder sig aldeles Intet om Tanken, men udsiger det Forfærdelige om Arvesynden *(quo fit, ut omnes propter inobedientiam Adæ et Hevæ in odio apud deum simus. Form. Conc.*, der dog er forsigtig nok til at protestere mod at tænke det; thi hvis man tænkte det, da blev jo Synden Menneskets Substans*).

*) Det at *Form. Conc.* forbød at tænke denne Bestemmelse maa imidlertid anprises netop som et Beviis paa den energiske Lidenskab, med hvilken den veed at lade Tænkningen støde an mod det Utænkelige, hvilken Energie er saare beundringsværdig mod den moderne Tænkning, der kun altformeget er løs paa Tranden.

ἁμάρτημα πρωτοπατορικόν ordret: den første Faders Synd. *Vitium originis* ordret: Oprindelsens Synd (Tertullian *de anima* 41). *Peccatum originale* den oprindelige Synd; *quia originaliter tradatur* fordi den overleveres fra Oprindelsen af. *peccatum originans* foraarsagende (Arve-) Synd, ɔ: Arvesynden seet som bevirkende aktuelle Synder; *peccatum originatum* foraarsaget Arvesynd, ɔ: Arvesynden seet som det syndige Anlæg, der har sin Aarsag udenfor Mennesket. Se Schleiermachers Glaubenslehre I § 71 (3. Udg. S. 383). *carentia imaginis dei* Undværen (Manglen) af Guds Billede; *def. just. orig.* Tab af den oprindelige Retfærdighed. Det er ikke rigtigt, at Protestantismen forkaster disse Bestemmelser; se *Formula Concordiae* II, 1, 10, og jvfr. *Apolog. Augustanæ Confessionis* II, 15—23. *poena* Straf. *concupiscentiam* osv.] Modstanderne paastaae, at Begjærligheden er en Straf, ikke en Synd. *Apol. Aug. Conf.* II, 38. Heller ikke dette forkastes forøvrigt; se *Apol. Conf.* II 47. *vitium* Last, *peccatum* Synd, *reatus* Skyld, *culpa* Brøde. Cfr. *Conf. Aug.* I, 2. *Form. Concord. Solid. Decl.* I, 9. *nunc quoque* osv.] ogsaa nu bringende Guds Vrede over dem, som have syndet efter Adams Exempel. *quo fit* osv.] hvoraf følger, at vi alle formedelst Adams og Evas Ulydighed er forhadte for Gud. *Formula Concordiae* II, 1, 9. Til det Følg[illegible] smsteds 8.

Saasnart Troens og Sønderknuselsens Begeistring forsvinder, kan man ikke mere hjælpes ved saadanne Bestemmelser, der kun gjør det let for den snilde Forstandighed at slippe fra Synds-Erkjendelse. Men at behøve andre Bestemmelser er dog et tvivlsomt Beviis for Tidens Fuldkommenhed, ganske i samme Forstand, som det at behøve andre end drachontiske Love.

Det Phantastiske, som her har viist sig, gjentager sig ganske conseqvent paa et andet Punkt af Dogmatiken, i Forsoningen. Det læres, at Christus har gjort Fyldest for Arvesynden. Men hvorledes gaaer det da med Adam? Han bragte jo Arvesynden ind i Verden, var da Arvesynden ikke en actuel Synd i ham? Eller betyder Arvesynden det Samme for Adam som for Enhver i Slægten? I saa Fald er Begrebet hævet. Eller var Adams hele Liv Arvesynden? Fødte den første Synd ikke andre Synder i ham ɔ: actuelle Synder? Feilen i det Foregaaende viser sig her tydeligere; thi Adam er kommen saa phantastisk udenfor Historien, at han er den Eneste, der er udelukket fra Forsoningen.

Hvorledes man da end stiller Problemet, saasnart Adam kommer phantastisk udenfor, er Alt forvirret. At forklare Adams Synd er derfor at forklare Arvesynden, og ingen Forklaring hjælper Noget, der vil forklare Adam, men ikke Arvesynden, eller vil forklare Arvesynden, men ikke Adam. Dette har sin dybeste Grund i, hvad der er det Væsentlige i den menneskelige Existents, at Mennesket er Individuum og som saadant paa eengang sig selv og hele Slægten, saaledes, at hele Slægten participerer i Individet og Individet i hele Slægten*). Fastholder man ikke dette, da kommer man enten ind i det pelagianske, socinianske, philanthropiske Eettal, eller i det Phantastiske. Forstandens Prosaisme er, at Slægten numerisk opløses i et einmal ein. Det Phantastiske er, at Adam nyder den velmeente Ære, at være mere end hele Slægten, eller den tvetydige Ære, at staae udenfor Slægten.

*) Dersom saaledes en Enkelt kunde aldeles falde af fra Slægten, da vilde hans Affald tillige bestemme Slægten anderledes, hvorimod, hvis et Dyr affaldt fra Arten, vilde Arten være aldeles ligegyldig derved.

---

drachontiske ɔ: drakontiske. Drakons Love skal have fastsat Dødsstraf for alle Forbrydelser og derfor snart være blevne afskaffede. pelagianske, socinianske osv.] Pelagianerne negtede Arvesynden og erklærede, at ethvert Menneske fødes ligesom Adam var før Syndefaldet (derfor »Eettal«). Socinianerne (Unitarierne) har herom samme Lære.

I ethvert Øieblik er det saaledes, at Individet er sig selv og Slægten. Dette er Menneskets Fuldkommenhed seet som Tilstand. Tillige er det en Modsigelse; men en Modsigelse er altid Udtryk for en Opgave; men en Opgave er Bevægelse; men en Bevægelse hen til det Samme som Opgave, der var som det Samme opgivet, er en historisk Bevægelse. Altsaa har Individet Historie; men har Individet Historie har Slægten det ogsaa. Ethvert Individuum har den samme Fuldkommenhed, netop derfor falde Individerne ikke numerisk fra hinanden, ligesaa lidet som Slægtens Begreb bliver et Phantom. Ethvert Individuum er væsentligt interesseret i alle andre Individers Historie, ja ligesaa væsentligt som i sin egen. Fuldendtheden i sig selv er derfor den fuldkomne Participation i det Hele. Intet Individuum er ligegyldigt mod Slægtens Historie, ligesaa lidet som Slægten mod noget Individs. Idet da Slægtens Historie gaaer frem, begynder Individet bestandig forfra, fordi det er sig selv og Slægten, og deri igjen Slægtens Historie.

Adam er det første Menneske, han er paa eengang sig selv og Slægten. Det er ikke i Kraft af det æsthetisk Skjønne, at vi holde paa ham; ikke i Kraft af en høimodig Følelse, at vi slutte os til ham, for ikke at lade ham saa at sige staae i Stikken, som den, der forskyldte Alt; ikke i Kraft af Sympathiens Begeistring og Pietetens Overtalelse vi beslutte os til at dele Skyld med ham, som Barnet ønsker at være skyldigt med Faderen; ikke i Kraft af en tvungen Medlidenhed, der lærer os at finde os i, hvad vi nu eengang maa finde os i; men det er i Kraft af Tanken vi fastholde ham. Ethvert Forsøg derfor paa at forklare Adams Betydning for Slægten som *caput generis humani naturale, seminale, foederale,* for at erindre om dogmatiske Udtryk, forvirrer Alt. Han er ikke væsentlig forskjellig fra Slægten; thi saa er Slægten slet ikke til; han er ikke Slægten; thi saa er Slægten heller ikke til: Han er sig selv og Slægten. Hvad der derfor forklarer Adam forklarer Slægten og omvendt.

---

caput generis osv.] Menneskeslægtens Hoved efter Naturen; som den af hvis Sæd den er kommet (seminale); som den der har sluttet den første Pagt med Gud (foederale). — De to første Betegnelser er almindelige i ældre luthersk Dogmatik, den sidste tilhører Føderaltheologien. Jvfr. Bretschneider Dogmatik II, S. 70 f. Hutterus redivivus § 85, 6.

§ 2.

Begrebet den første Synd.

Efter traditionelle Begreber er Forskjellen mellem Adams første Synd og ethvert Menneskes første Synd denne: Adams Synd betinger Syndigheden som Consequents, den anden første Synd forudsætter Syndigheden som Betingelse. Var det saa, da laae Adam virkelig udenfor Slægten, og denne begyndte ikke med ham, men havde en Begyndelse udenfor sig selv, hvilket strider mod ethvert Begreb.

At den første Synd betyder noget Andet end en Synd (ɔ: en Synd som flere andre), noget Andet end een Synd (ɔ: Nr. 1 i Forhold til Nr. 2), indsees let. Den første Synd er Qualitetens Bestemmelse, den første Synd er Synden. Denne er det Førstes Hemmelighed og dets Forargelse for den abstrakte Forstandighed, der mener, at een Gang er ingen Gang, men mange Gange er Noget, hvilket er aldeles bagvendt, da de mange Gange enten betyder hver især ligesaa meget som den første Gang, eller tilsammen ikke nær saa meget. Det er derfor en Overtro, naar man i Logiken vil mene, at der ved en fortsat quantitativ Bestemmen fremkommer en ny Qualitet; det er en utilgivelig Reticents, naar man vel ikke lægger Skjul paa, at det ikke gaaer ganske saaledes til, men skjuler Følgen deraf for hele den logiske Immanents ved at sige det med ind i den logiske Bevægelse, som Hegel gjør det*). Den ny Qualitet

*) Overhovedet har denne Sætning om Forholdet mellem den quantitative Bestemmen og den ny Qualitet en lang Historie. Egentlig laae hele den græske Sophistik i blot at statuere en quantitativ Bestemmen, hvorfor dens høieste Forskjellighed er Lighed og Ulighed. I den nyere Philosophie har Schelling først villet hjælpe sig med en blot qvantitativ Bestemmen til at forklare al Forskjellighed; dadlede siden det Samme hos Eschenmayer (i dennes Dispu-

Schelling] i Darstellung meines Systems § 23 ff. (Werke 1 Abth. IV S. 123 ff.); Fernere Darstellungen § V (smstds. Side 412 ff.). hos Eschenmayer (i dennes Disputats)] her sigtes til Eschenmayer: *Principia quaedam disciplinae naturali, in primis Chemiae, ex Metaphysica naturae substernenda.* Tübingen 1796. Jvfr. Schellings Ideen zu einer Philosophie der Natur (Werke 1. Abth. II) S. 313, hvor E.s Skrift roses. Senere kom Schelling i Polemik m. Eschenmayer (se Philosophie und Religion, Werke 1, Abth. VI, særlig S. 38 ff.; Briefwechsel mit Eschenmayer, smstds. VIII, S. 146 ff.); men en særlig Bemærkning mod Disputatsen er ikke fundet.

fremkommer med det Første, med Springet, med det Gaadefuldes Pludselighed.

Dersom den første Synd betyder numerisk een Synd, saa bliver der ingen Historie af, saa faaer Synden hverken Historie i Individet eller i Slægten; thi Betingelsen derfor er den samme, om derfor end ikke som saadan Slægtens Historie er Individets, ligesaa lidet som Individets Slægtens, uden forsaavidt Modsigelsen bestandig udtrykker Opgaven.

Ved den første Synd kom Synden ind i Verden. Aldeles paa samme Maade gjælder det om ethvert senere Menneskes første Synd, at ved den kommer Synden ind i Verden. At den før Adams første Synd ikke var der, er en i Forhold til Synden selv aldeles tilfældig og uvedkommende Reflexion, der aldeles ikke har Betydning eller Ret til at gjøre Adams Synd større eller ethvert andet Menneskes første Synd mindre. Det er netop et logisk og ethisk Kjetteri, at man vil give det Udseende af, at Syndigheden i et Menneske quantitativt bestemmer sig saalænge, at den tilsidst ved en *generatio æquivoca* frembringer den første Synd i et Menneske. Dette skeer ikke, ligesaa lidet som at Trop, der dog var en Mester i den quantitative Bestemmens Tjeneste, ved Hjælp af den blev Candidat. Lad Mathematikere og Astronomer hjælpe sig, hvis de kan, med uendeligt forsvindende Smaa-Størrelser, i Livet hjælper det Een ikke til at faae Attestats, end mindre til at forklare Aand. Hvis ethvert senere Menneskes første Synd saaledes fremgik af Syndigheden, da er hans første Synd kun uvæsentlig at bestemme som den første, men væsentlig at bestemme, hvis Sligt lod sig tænke, efter sit Løbenummer i Slægtens almindelige synkende Fond. Men saaledes er det ikke, og det er lige daarligt, ulogisk, uethisk,

tats). Hegel statuerede Springet, men statuerede det i Logiken. Rosenkrantz (i hans Psychologie) beundrer Hegel derfor. I det sidst udkomne Skrift af Rosenkrantz (om Schelling) dadler han denne og priser Hegel. Men Hegels Ulykke er netop den, at han vil gjøre den ny Qualitet gjældende og dog ikke vil gjøre det, da han vil gjøre det i Logiken, der saasnart dette erkjendes, maa faae en anden Bevidsthed om sig selv og sin Betydning.

generatio æquivoca Avling uden Parring. Trop] se Recensenten og Dyret 2. Sc.: Jeg kan, hvad Øieblik det skal være, skaffe Attest paa, at jeg har været nær ved at tage latinsk juridisk Examen. Hegel statuerede Springet] se Logik I (Werke III) S. 402 ff. 450. Rosenkrantz] se Psychologie 2 Ausg. S. 352. I det sidst udkomne Skrift] Schelling. 1842.

uchristeligt, at ville beile til den Ære, at være første Opfinder, og at ville skubbe Noget af sig, ved ikke at ville tænke Noget ved hvad man siger, at man ikke har gjort Andet end hvad alle Andre have gjort. Syndighedens Tilstedeværelse i et Menneske, Exemplets Magt o. s. v., alt dette er blot quantitative Bestemmelser, der Intet forklare*), med mindre man antager, at eet Individ er Slægten, istedenfor, at ethvert Individ er sig selv og Slægten.

Fortællingen i Genesis om den første Synd er især i vor Tid bleven temmelig skjødesløst betragtet som en Mythe. Dette har sin gode Grund: da hvad man satte isteden netop var en Mythe, og endvidere en daarlig Mythe; thi naar Forstanden forfalder til det Mythiske, saa kommer der sjeldent andet end Passiar ud. Hiin Fortælling er den eneste dialektisk-consequente Opfattelse. Dens hele Gehalt er egentlig concentreret i den Sætning: S y n d e n k o m i n d i V e r d e n v e d e n S y n d. Hvis dette ikke var saa, da var Synden kommet ind som noget Tilfældigt, hvilket man vel skal lade være at forklare. Vanskeligheden for Forstanden er netop Forklaringens Triumph, er dens dybsindige Consequents, at Synden forudsætter sig selv, at denne kommer saaledes ind i Verden, at den, idet den er, er forudsat. Synden kommer da ind som det Pludselige ɔ: ved Springet; men dette Spring sætter tillige Qualiteten; men idet Qualiteten er sat, er i samme Øjeblik Springet vendt ind i Qualiteteten og forudsat af Qualiteten, og Qualiteten af Springet. Dette er en Forargelse for Forstanden, *ergo* er det en Mythe. Til Vederlag digter den selv en Mythe, der negter Springet, udlægger Cirkelen i en lige Linie, og nu gaaer Alt naturligt til. Den phantaserer Noget om, hvorledes Mennesket var før Syndefaldet, efterhaanden som Forstanden snakker derom, bliver den projekterede Uskyldighed i Passiarens Løb lidt efter lidt til Syndighed — og saa, saa er den der. Forstandens Foredrag ved denne Leilighed kan passende sammenlignes med den Børneremse, med hvilken Barndommen forlyster sig: Pole een Mester, Pole to Mester — — — Politi Mester — her er det jo, og fremkommet ganske naturligt ved det Foregaaende. Forsaavidt der skulde være Noget i Forstandens Mythe, maatte det være, at Syndigheden gaaer forud for Synden. Men dersom dette er sandt saaledes, at Syndigheden er kommen ind ved noget Andet end ved Synden, saa er Begrebet hævet. Men er den kommen ind ved Synden, saa er denne jo gaaet forud. Denne Modsigelse er den eneste dialektisk consequente, der baade magter Springet og Immanentsen (ɔ: den senere Immanents).

*) Hvad Betydning de forøvrigt have som Medhenhørende i Slægtens Historie, som Tilløb til Springet, uden at kunne forklare Springet, er noget Andet.

Ved Adams første Synd kom altsaa Synden ind i Verden. Denne Sætning, som er den almindelige, indeholder imidlertid en aldeles udvortes Reflexion, der vistnok har bidraget meget til svævende Misforstaaelsers Opkomst. At Synden kom ind i Verden, er ganske sandt; men dette vedkommer ikke saaledes Adam. Ganske skarpt og nøiagtigt udtrykt maa man sige, ved den første Synd kom Syndigheden ind i Adam. Om intet senere Menneske falder man paa at sige, at ved hans første Synd kommer Syndigheden ind i Verden, og dog kommer den ved ham paa en lignende Maade (ɔ: en Maade, der ikke er væsentlig forskjellig) ind i Verden; thi skarpt og nøiagtigt udtrykt er Syndigheden kun i Verden, forsaavidt den kommer ind ved Synden.

At man har udtrykt sig anderledes om Adam, har kun sin Grund i, at Consequentsen af Adams phantastiske Forhold til Slægten maa vise sig overalt. Hans Synd er Arvesynden. Ellers veed man Intet om ham. Men Arvesynden seet i Adam er kun hiin første Synd. Er Adam da det eneste Individ, der ikke har Historie? Saa kommer jo Slægten til at begynde med et Individ, der ikke er Individ, hvorved da baade Begrebet Slægt og Individ hæves. Kan noget andet Individ i Slægten i sin Historie have Betydning i Slægtens Historie, saa har Adam det ogsaa; har Adam det kun ved hiin første Synd, saa hæves Begrebet Historie, det vil sige saa er Historien forbi i det Øieblik, den begyndte*).

Idet Slægten nu ikke begynder forfra med ethvert Individ**), faaer Slægtens Syndighed vel en Historie. Denne gaaer imidlertid frem i qvantitative Bestemmelser, medens Individet i Qualitetens Spring deeltager i den. Slægten begynder derfor ikke forfra med hvert Individ; thi saa er Slægten slet ikke til; men hvert Individ begynder forfra med Slægten.

*) Det gjælder bestandig om at faae Adam ind med i Slægten, ganske i samme Betydning som ethvert andet Individ. Dette burde Dogmatiken passe paa især for Forsoningens Skyld. Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden, forklarer slet Intet, men forvirrer Alt. Analogie kan der være, men Analogien er i Begrebet ufuldkommen. Kun Christus er et Individ, der er mere end Individ; men derfor kommer han heller ei i Begyndelsen, men i Tidens Fylde.

**) Modsætningen er udtalt i § 1: Idet Slægtens Historie gaaer frem, begynder Individet bestandig forfra.

Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden findes allerede hos Paulus Rom. 5, 12–21. 1 Kor 15, 21–22.

Naar man da vil sige, at Adams Synd bragte Slægtens Synd i Verden, saa mener man det enten phantastisk, hvorved ethvert Begreb annulleres, eller man kan med samme Ret sige det om ethvert Individ, der ved sin første Synd bringer Syndigheden ind. At faae et Individ, som skal staae udenfor Slægten, til at begynde Slægten, er en Forstands-Mythe, ligesom den, at lade Syndigheden begynde paa nogen anden Maade end med Synden. Det man opnaaer er kun at sinke Problemet, der naturligviis vender sig til Mennesket Nr. 2 om Forklaringen, eller rettere til Mennesket Nr. 1, da Nr. 1 egentlig er blevet Nr. 0.

Hvad der ofte skuffer og hjælper til at bringe allehaande phantastiske Forestillinger i Gang er Generations-Forholdet, som var det senere Menneske væsentligt forskjelligt fra det første ved Nedstammelsen. Nedstammelsen er kun Udtrykket for Continuiteten i Slægtens Historie, hvilken altid bevæger sig i quantitative Bestemmelser, og derfor ingenlunde er istand til at skaffe et Individ frem; thi en Dyreslægt, om den end har bevaret sig gjennem 1000 og atter 1000 Generationer, frembringer aldrig et Individ. Dersom det andet Menneske ikke havde nedstammet fra Adam, saa havde han ikke været det andet Menneske, men en tom Gjentagelse, og hvoraf der ligesaa lidet var bleven Slægt som Individ. Hver enkelt Adam var bleven en Statue for sig selv, og derfor kun at bestemme ved den ligegyldige Bestemmelse ɔ: Tallet, i en endnu ufuldkomnere Forstand end naar de blaae Drenge benævnes efter Tallet. I det Høieste vilde enhver Enkelt have været sig selv, ikke sig selv og Slægten, ingen Historie faaet, som en Engel ingen Historie har, kun er sig selv og ikke participerer i nogen Historie.

Det behøver vel neppe at siges, at denne Opfattelse ikke forskylder nogen Pelagianisme, der lader ethvert Individ ubekymret om Slægten spille sin lille Historie paa sit Privattheater; thi Slægtens Historie gaaer jo roligt frem ad sin Gang, og i denne kommer intet Individ til at begynde paa samme Sted som et andet, medens ethvert Individ begynder forfra, og i samme Øieblik er der, hvor det skulde begynde i Historien.

§ 3.

Begrebet Uskyldighed.

Det gjælder her som allevegne, vil man i vore Dage have en dogmatisk Bestemmelse, maa man gjøre Begyndelsen med at glemme,

---

de blaae Drenge ɔ: Drengene paa Opfostringshuset.

hvad Hegel har opdaget for at hjælpe Dogmatiken. Man bliver underlig tilmode, naar man i Dogmatiker, der dog ellers ønske at være nogenlunde rettroende, paa dette Punkt seer Hegels yndede Bemærkning anført, at det Umiddelbares Bestemmelse er at ophæves, som var Umiddelbarhed og Uskyldighed aldeles identiske. Hegel har ganske consequent forflygtiget ethvert dogmatisk Begreb netop saa meget, at det frister en reduceret Existents som et aandrigt Udtryk for det Logiske. At det Umiddelbare maa ophæves, behøver man ikke Hegel til at sige, og han har da heller ei udødelig Fortjeneste af at have sagt det, da det logisk tænkt end ikke er correct; thi det Umiddelbare maa ikke ophæves, da det aldrig er til. Begrebet Umiddelbarhed hører hjemme i Logiken, men Begrebet Uskyldighed i Ethiken, og ethvert Begreb maa der tales om ud af den Videnskab, hvilken det tilhører, hvad enten Begrebet nu tilhører Videnskaben saaledes, at det udvikles der, eller det udvikles ved at forudsættes.

Uethisk er det nu at sige, at Uskyldigheden maa ophæves; thi selv om den ogsaa var ophævet i det Øieblik, den udsagdes, saa forbyder Ethiken at glemme, at den kun kan ophæves ved Skyld. Naar man derfor taler om Uskyldigheden som om Umiddelbarheden, og er logisk nærgaaende og barsk med at lade dette Flygtigste være forsvundet, eller æsthetisk følsom over hvad det var og at det er forsvundet, saa er man kun geistreich, og glemmer Pointen.

Som da Adam tabte Uskyldigheden ved Skylden, saaleder taber ethvert Menneske den. Var det ikke ved Skyld, han tabte den, var det heller ikke Uskyldigheden, han tabte, og var han ikke uskyldig, før han blev skyldig, saa blev han aldrig skyldig.

Hvad Adams Uskyldighed angaaer, da har det ikke manglet paa allehaande phantastiske Forestillinger, hvad enten disse opnaaede symbolsk Værdighed i Tider, da Fløilet paa Kirkens Prædikestol saavelsom paa Slægtens Begyndelse var mindre luslidt end nu; eller mere eventyrligt streifede om som Digtningens suspecte Opfindelser. Jo mere phantastisk man fik Adam paaklædt, desto uforklarligere blev det, at han kunde synde, desto forfærdeligere blev hans Synd. Han havde imidlertid eengang for alle forspildt

---

Dogmatiker, der dog ellers ønske osv.] her kan tænkes paa Marheinekes Dogmatik (§ 260); jvfr. ogsaa Hegel, Philosophie der Religion II (Werke XII 2. Aufl.) S. 259. Hegels yndede Bemærkning] jvfr. Logik I S. 110 f. III S. 340.

den hele Herlighed, og derover blev man efter Tid og Leilighed sentimental eller vittig, tungsindig eller letsindig, historisk sønderknust, eller phantastisk munter; men Pointen deri fattede man ikke ethisk.

Hvad de senere Menneskers (ɔ: Alle undtagen Adam og Eva) Uskyldighed angaaer, da havde man noget ringe Forestillinger. Den ethiske Rigorisme oversaae det Ethiskes Grændse, og var redelig nok til at troe, at Menneskene ikke vilde benytte Leiligheden til at smutte fra det Hele, naar Udflugten gjordes saa let; Letsindigheden indsaae slet Intet. Men kun ved Skyld tabes Uskyldigheden; ethvert Menneske taber væsentlig paa samme Maade Uskyldigheden, som Adam gjorde det, og det er hverken i Ethikens Interesse, at gjøre Alle uden Adam til bekymrede og interesserede Tilskuere af Skyldigheden, men ikke til Skyldige; eller i Dogmatikens Interesse, at gjøre Alle til interesserede og deeltagende Tilskuere ved Forsoningen, men ikke til Forsonede.

Naar man saa ofte har spildt Dogmatikens og Ethikens og sin egen Tid paa at overveie, hvad der vilde have skeet, hvis Adam ikke havde syndet, saa viser dette blot, at man bringer en urigtig Stemning og altsaa ogsaa et urigtigt Begreb med sig. Den Uskyldige kan aldrig falde paa at spørge saaledes, men den Skyldige synder, naar han spørger saaledes; thi han vil i sin æsthetiske Nysgjerrighed ignorere, at han selv har bragt Skyldigheden ind i Verden, selv har tabt Uskyldigheden ved Skyld.

Uskyldigheden er derfor ikke som det Umiddelbare Noget, der maa ophæves, hvis Bestemmelse er at ophæves, Noget der egentlig ikke er til, men selv, idet det er ophævet, først derved og først da bliver til som det, der var førend det blev ophævet og nu er ophævet. Umiddelbarheden ophæves ikke ved Middelbarheden, men idet Middelbarheden kommer frem, har den i samme Øieblik hævet Umiddelbarheden. Umiddelbarhedens Ophævelse er derfor en immanent Bevægelse i Umiddelbarheden, eller den er en immanent Bevægelse i Middelbarheden i modsat Retning, ved hvilken denne forudsætter Umiddelbarheden. Uskyldigheden er Noget, der hæves ved en Transcendents, netop fordi Uskyldigheden er Noget, (hvorimod det rigtigste Udtryk om Umiddelbarheden er det, som Hegel bruger om den rene Væren, er Intet), hvorfor der da ogsaa, naar Uskyldigheden ved Transcendentsen er hævet, kommer noget ganske Andet ud deraf, medens Middelbarheden netop er Umiddelbarheden.

Hegel] i Logiken I S. 78.

Uskyldigheden er en Qualitet, den er en Tilstand, der meget godt kan bestaae, og derfor har den logiske Hasten, for at faae den ophævet, intet at betyde, medens den i Logiken skulde see at skynde sig lidt mere; thi der kommer den altid, selv naar den er iilsomst, for silde. Uskyldigheden er ikke en Fuldkommenhed, man skal ønske tilbage; thi saasnart man ønsker den, er den tabt, og da er det en ny Skyld at spilde Tiden med Ønsker. Uskyldigheden er ikke en Ufuldkommenhed, ved hvilken man ikke kan blive staaende, thi sig selv er den altid nok, og den, der har tabt den, det vil sige saaledes som den kun kan tabes, ikke som det maaskee behager ham at ville have tabt den, ɔ: ved Skyld, han vil vel ikke falde paa at anprise sin Fuldkommenhed paa Uskyldighedens Bekostning.

Fortællingen i Genesis giver nu ogsaa den rigtige Forklaring af Uskyldighed. Uskyldighed er Uvidenhed. Den er ingenlunde det Umiddelbares rene Væren, men den er Uvidenhed. At man, naar man udenfra betragter Uvidenheden, seer den bestemmet hen til Viden, er noget, som aldeles ikke vedkommer Uvidenheden.

Det er vel indlysende, at denne Opfattelse ikke forskylder en Pelagianisme. Slægten har sin Historie, i denne har Syndigheden sin continuerlige quantitative Bestemmethed, men Uskyldigheden tabes bestandig kun ved Individets qualitative Spring. At denne Syndighed, som er Slægtens Progres, i den Enkelte, der i sin Akt overtager den, kan vise sig som større eller mindre Disposition, er vel sandt, men dette er et Mere eller Mindre, en quantitativ Bestemmen, der ikke constituerer Begrebet Skyld.

§ 4.

Begrebet Syndefald.

Naar da Uskyldigheden er Uvidenhed, saa synes det, at forsaavidt Slægtens Skyldighed i sin quantitative Bestemmethed er tilstede i den Enkeltes Uvidenhed og ved hans Akt viser sig som hans Skyldighed, at der da bliver en Forskjel mellem Adams Uskyldighed og ethvert senere Menneskes. Svaret er allerede givet, at et Mere ikke constituerer en Qualitet. Tillige kunde det synes, at

---

medens den i Logiken] »den« maa her betyde: Umiddelbarheden: den kommer for silde, til at blive ophævet, fordi den er ophævet. Uskyldigheden forekommer aldeles ikke i Logiken.

det blev lettere at forklare, hvorledes et senere Menneske tabte Uskyldigheden. Dette er imidlertid kun Tilsyneladelse. Den yderste quantiterende Bestemmethed forklarer ligesaa lidet det qualitative Spring som den laveste; kan jeg forklare Skylden i et senere Menneske, kan jeg ligesaa godt forklare den i Adam. Ved Vane og især ved Tankeløshed og ethisk Stupiditet har det faaet Udseende af, at det Første var lettere end det Sidste. Man vil saa gjerne luske sig fra Consequentsens Solstik, der sigter lige paa Eens Isse. Man vil finde sig i Syndigheden, bære med paa den, o. s. v. o. s. v. Man skal ingen Uleilighed giøre sig, Syndigheden er ikke en Epidemie, der forplantes som Koekopperne, »og enhver Mund skal tilstoppes.« At et Menneske med dyb Alvor kan sige, at han blev født i Elendighed og hans Moder undfangede ham i Synd, er ganske sandt; men egentlig kan han først ret sørge derover, idet han selv bragte Skylden ind i Verden, og drog Alt dette over sig, thi det er en Modsigelse at ville sørge æsthetisk over Syndigheden. Den Eneste, der uskyldig sørgede over Syndigheden, var Christus, men han sørgede ikke over den som en Skjebne, i hvilken han maatte finde sig, men sørgede som den, der frit valgte at bære al Verdens Synd og lide dens Straf. Dette er ingen æsthetisk Bestemmelse, fordi Christus var mere end Individ.

Uskyldighed er da Uvidenhed; men hvorledes tabes den? At repetere her alle de sindrige og taabelige Hypotheser, hvormed Tænkere og Projektmagere, der kun nysgjerrigt vare interesserede i det store menneskelige Anliggende, man kalder Synden, have belæmret Historiens Begyndelse, agter jeg ikke. Deels ønsker jeg ikke at spilde Andres Tid med at fortælle, hvad jeg selv har spildt Tid paa at faae at vide, deels ligger det Hele udenfor Historien i det Tusmørke, hvor Hexe og Projektmagere ride omkaps paa et Kosteskaft og en Pølsepind.

Den Videnskab, der har med Forklaringen at gjøre, er Psychologien, der dog blot kan forklare hen til Forklaringen, og fremfor Alt maa vogte sig for ikke at give det Udseende af at forklare, hvad ingen Videnskab forklarer, og som kun Ethiken yderligere forklarer ved at forudsætte det gjennem Dogmatiken. Vil man tage den psychologiske Forklaring og nu gjentage den nogle Gange, og

---

»og enhver Mund skal tilstoppes«] Rom. 3, 19. født i Elendighed osv.] jvfr. Ps. 51, 7: See, jeg er født i Misgjerning, og min Moder haver undfanget mig i Synd. (Benyttes i Daabs-Ritualet.) bære al Verdens Synd] Joh. Ev. 1, 29.

derpaa mene, at det ikke er usandsynligt, at Synden paa den Maade kom ind i Verden, saa har man forvirret Alt. Psychologien har at blive indenfor sin Grændse, da kan dens Forklaring altid have sin Betydning.

En psychologisk Forklaring af Syndefaldet findes i Usteris Udvikling af det paulinske Lærebegreb godt og klart fremsat. Nu er Theologien bleven saa speculativ, at den lader haant om Sligt, det er jo ogsaa langt nemmere at forklare, at det Umiddelbare maa ophæves, og hvad Theologien stundom gjør er endnu langt bequemmere, i Forklaringens afgjørende Øieblik at blive usynlig for de speculative Tilbederes Øine. Usteris Udvikling løber ud paa, at Forbudet selv, ikke at maatte spise af Kundskabens Træ, fødte Synden i Adam. Den overseer slet ikke det Ethiske, men tilstaaer, at den ligesom blot prædisponerer, hvad der bryder frem i Adams qualitative Spring. Videre at fremsætte denne Udvikling saaledes som den er given, agter jeg ikke. Enhver har jo læst den, eller kan jo læse den hos Forfatteren*).

Hvad der mangler denne Forklaring, er, at den ikke ret vil være psychologisk. Dette er naturligviis ingen Dadel; thi den har ikke selv villet det, men har sat sig en anden Opgave, at udvikle

*) Hvad Fr. Baader med sædvanlig Fynd og Myndighed har udviklet i flere Skrifter med Hensyn til Fristelsens Betydning for Frihedens Consolidation, samt om det Misforstaaende i at fatte Fristelse eensidigen som Fristelse til det Onde, eller som den, hvis Bestemmelse er at lade Mennesket falde, da man snarere maa betragte Fristelsen som Frihedens nødvendige Andet — maa naturligviis Enhver kjende, der vil tænke over nærværende Gjenstand. Her at fortælle det igjen, gjøres ikke fornødent, Fr. Baaders Skrifter ere til. Videre at forfølge hans Tanke, lader sig ei heller gjøre her, fordi det synes mig, at Fr. Baader har overseet Mellembestemmelser. Overgangen fra Uskyldighed til Skyld blot gjennem Begrebet Fristelse bringer let Gud i et næsten experimenterende Forhold til Mennesket, og overseer den mellemliggende psychologiske Iagttagelse, da Mellembestemmelsen dog bliver *concupiscentia*, og er endelig mere en dialektisk Overveielse af Fristelsens Begreb, end en psychologisk Forklaring af det Nærmere.

Usteri. Entwickelung des paulinischen Lehrbegriffes. 4. Ausg. Zürich 1832. 1. Th. 2. Abschnitt. (S. 28 ff.) Fr. Baader; f. Ex. Vorlesungen über religiöse Philosophie § 35 (Werke I S. 249 ff.). *concupiscentia* Begjær. Jvfr. Conf. Aug. I, 2. 1. Apol. Conf. II, 2 ff.

Pauli Lære og at knytte sig til det Bibelske. Men i denne Henseende har Bibelen ofte virket skadeligt. Idet man begyndte en Overveielse, har man sat sig visse classiske Steder fast i Hovedet, og Eens Forklaring og Viden bliver nu en Arrangeren af disse Steder, som var det Hele Een saa fremmed. Jo naturligere jo bedre, om man end er villig til i al Ærbødighed at hensætte sin Forklaring til Bibelens Skjøn, og hvis den ikke bestaaer med denne, da see at forklare om igjen. Man kommer saaledes ikke i den bagvendte Stilling at skulle forstaae Forklaringen før man har forstaaet, hvad det er den skal forklare, ikke heller i den underfundige Stilling, at benytte Skriftsteder ligesom den persiske Konge mod Ægypterne brugte deres hellige Dyr, for at sikkre sig.

Naar man lader Forbudet betinge Syndefaldet, saa lader man Forbudet vække en *concupiscentia*. Her har allerede Psychologien overskredet sin Competence. En *concupiscentia* er en Bestemmelse af Skyld og Synd før Skyld og Synd, og som dog ikke er Skyld og Synd ɔ: sat ved denne. Det qualitative Spring enerveres, Syndefaldet bliver noget Successivt. Det skjønnes heller ikke, hvorledes Forbudet vækker *concupiscentia*, om det end er vist baade af hedensk og christelig Erfaring, at Menneskets Attraa er til det Forbudne. Men Erfaringen kan man ikke saaledes udenvidere beraabe sig paa, da der nærmere maatte spørges, i hvilket Afsnit af Livet det erfares. Mellembestemmelsen *concupiscentia* er heller ei tvetydig, hvorpaa man strax kan see, at den ingen psychologisk Forklaring er. Det stærkeste, egentlig det meest positive Udtryk, den protestantiske Kirke bruger om Arvesyndens Tilstedeværelse i Mennesket, er netop at han fødes med *concupiscentia (Omnes homines secundum naturam propagati nascuntur cum peccato h. e. sine metu dei, sine fiducia erga deum et cum concupiscentia)*. Og dog gjør den protestantiske Lære en væsentlig Forskjel mellem det senere Menneskes Uskyldighed (hvis der kan være Tale om en saadan) og Adams.

Den psychologiske Forklaring maa ikke besnakke Pointen, men blive i sin elastiske Tvetydighed, af hvilken Skylden bryder frem i det qualitative Spring.

---

den persiske Konge] Kambyses skal ved Beleiringen af Pelusium have stillet Ægypternes hellige Dyr foran sin Hær og derved forhindret de Beleirede i at skyde paa den. Polyæn. Strategem. 7, 9. *Omnes homines* osv.] Alle Mennesker, der er avlede paa naturlig Maade, fødes med Synd, d. v. s. uden Gudsfrygt, uden Tillid til Gud og med Begjær. Conf. Aug. I, 2, 1.

§ 5.

Begrebet Angest.

Uskyldigheden er Uvidenhed. I Uskyldigheden er Mennesket ikke bestemmet som Aand, men sjelelig bestemmet i umiddelbar Eenhed med sin Naturlighed. Aanden er drømmende i Mennesket. Denne Opfattelse er ganske i Overeensstemmelse med Bibelens, der ved at negte Mennesket i Uskyldigheden Kjendskab til Forskjellen mellem Godt og Ondt bryder Staven over alle katholsk-fortjenstlige Phantasterier.

I denne Tilstand er der Fred og Hvile; men der er paa samme Tid noget Andet, hvilket ikke er Ufred og Strid; thi der er jo Intet at stride med. Hvad er det da? Intet. Men hvilken Virkning har Intet? Det føder Angest. Dette er Uskyldighedens dybe Hemmelighed, at den paa samme Tid er Angest. Drømmende projekterer Aanden sin egen Virkelighed, men denne Virkelighed er Intet, men dette Intet seer Uskyldigheden bestandig udenfor sig.

Angest er en Bestemmelse af den drømmende Aand, og hører som saadan hjemme i Psychologien. Vaagen er Forskjellen mellem mig selv og mit Andet sat, sovende er den suspenderet, drømmende er den et antydet Intet. Aandens Virkelighed viser sig bestandig som en Skikkelse, der frister dens Mulighed, men er borte saa snart den griber efter den, og er et Intet, der kun kan ængste. Mere kan den ikke, saa længe den kun viser sig. Begrebet Angest seer man næsten aldrig behandlet i Psychologien, jeg maa derfor gjøre opmærksom paa, at det er aldeles forskjelligt fra Frygt og lignende Begreber, der referere sig til noget bestemt, medens Angest er Frihedens Virkelighed som Mulighed for Muligheden. Man vil derfor ikke finde Angest hos Dyret, netop fordi det i sin Naturlighed ikke er bestemmet som Aand.

Naar vi ville betragte de dialektiske Bestemmelser i Angest, da viser det sig, at disse netop have den psychologiske Tvetydighed. Angest er en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie. Man seer, tænker jeg, letteligen, at det er i en ganske anden Forstand en psychologisk Bestemmelse end hiin *concupiscentia*. Sprogbrug bekræfter det fuldkommen, man siger: den søde Angest, den søde Beængstelse, man siger: en underlig Angest, en sky Angest o. s. v.

Bibelens: 1. Mose Bog 3, 5.

Den Angest, der er sat i Uskyldigheden, er da for det første ingen Skyld, for det andet er den ingen besværende Byrde, ingen Lidelse, der ikke lod sig bringe i Samklang med Uskyldighedens Salighed. Naar man vil iagttage Børn, vil man finde denne Angest bestemtere antydet som en Søgen efter det Eventyrlige, det Uhyre, det Gaadefulde. At der gives Børn, hos hvilke den ikke findes, beviser Intet; thi Dyret har den heller ikke, og jo mindre Aand jo mindre Angest. Denne Angest hører Barnet saa væsentligen til, at han ikke vil undvære den; om den end ængster ham, fængsler den ham dog i sin søde Beængstelse. Hos alle de Nationer, hos hvilke det Barnlige er bevaret som Aandens Drømmen, er denne Angest; og jo dybere den er, jo dybere er Nationen. Det er kun en prosaisk Dumhed, der mener, at det er en Desorganisation. Angest har her samme Betydning som Tungsind paa et langt senere Punkt, hvor Friheden, efter at have gjennemløbet de ufuldkomne Former af sin Historie, i dybeste Forstand skal komme til sig selv*).

Ligesom da Angestens Forhold til sin Gjenstand, til Noget, hvilket er Intet (Sprogbrug siger ogsaa prægnant: at ængstes for Intet), er aldeles tvetydigt, saaledes vil den Overgang, der her kan gjøres fra Uskyldighed til Skyld, netop være saa dialektisk, at den viser, at Forklaringen er, hvad den skal være, psychologisk. Det qualitative Spring er udenfor al Tvetydighed, men den, der gjennem Angest bliver skyldig, han er jo uskyldig; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men ængstedes for; — og dog er han jo skyldig, thi han sank i Angesten, som han dog elskede idet han frygtede den. Der gives i Verden intet Tvetydigere end dette, og derfor er denne den eneste psychologiske, medens den, for atter at gjentage det, aldrig falder paa at ville være Forklaringen, der forklarer det qualitative Spring. Enhver Forestilling om, at Forbudet fristede ham, eller at Forføreren bedrog ham, har kun for en overfladisk Iagttagelse den tilstrækkelige Tvetydighed, forvansker Ethiken, frembringer en quantitativ Bestemmen, og vil ved Psychologiens Hjælp gjøre Mennesket en Compliment paa det Ethiskes Bekostning, hvilken Compliment Enhver, der er ethisk udviklet, maa frabede sig som en ny end profundere Forførelse.

*) Herom kan man eftersee »Enten — Eller« (Kbhvn. 1843), især naar man er opmærksom paa, at første Deel er den Tungsindighed, i sin angestfulde Sympathie og Egoisme, der forklares i anden Deel.

At Angesten kommer tilsyne er det, hvorom Alt dreier sig. Mennesket er en Synthese af det Sjelelige og det Legemlige. Men en Synthese er utænkelig, naar de Tvende ikke enes i et Tredie. Dette Tredie er Aanden. I Uskyldigheden er Mennesket ikke blot Dyr, som han da overhovedet, hvis han noget Øieblik i sit Liv var blot Dyr, aldrig vilde blive Menneske. Aanden er altsaa tilstede, men som umiddelbar, som drømmende. Forsaavidt den nu er tilstede, er den paa en Maade en fjendlig Magt; thi den forstyrrer bestandig det Forhold mellem Sjel og Legeme, der vel har Bestaaen, men dog ikke har Bestaaen, forsaavidt det først faaer det ved Aanden. Paa den anden Side er den en venlig Magt, der jo netop vil constituere Forholdet. Hvilket er da Menneskets Forhold til denne tvetydige Magt, hvorledes forholder Aanden sig til sig selv og til sin Betingelse? Den forholder sig som Angest. Blive af med sig selv kan Aanden ikke; gribe sig selv kan den heller ikke, saa længe den har sig selv udenfor sig selv; synke ned i det Vegetative kan Mennesket heller ikke, thi han er jo bestemmet som Aand; flye Angesten kan han ikke, thi han elsker den; egentlig elske den kan han ikke, thi han flyer den. Nu er Uskyldigheden paa sin Spidse. Den er Uvidenhed, men ikke en dyrisk Brutalitet, men en Uvidenhed, der er bestemmet af Aand, men som netop er Angest, fordi dens Uvidenhed er om Intet. Her er ingen Viden om Godt og Ondt o. s. v.; men Videns hele Virkelighed projekterer sig i Angesten som Uvidenhedens uhyre Intet.

Endnu er Uskyldigheden, men der behøver blot at lyde et Ord, saa er Uvidenheden concentreret. Dette Ord kan Uskyldigheden naturligviis ikke forstaae, men Angesten har ligesom faaet sit første Bytte, istedenfor Intet har den faaet et gaadefuldt Ord. Naar det saaledes hedder i Genesis, at Gud sagde til Adam: »blot af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maa Du ikke spise«, saa følger det jo af sig selv, at Adam egentlig ikke forstod dette Ord; thi hvor skulde han forstaae Forskjellen paa Godt og Ondt, da denne Adskillelse jo først fulgte med Nydelsen.

Naar man nu antager, at Forbudet vækker Lysten, da faaer man en Viden, istedenfor Uvidenhed, thi Adam maa da have havt en Viden om Friheden, siden Lysten var den at bruge den. Denne Forklaring er derfor bag efter. Forbudet ængster ham, fordi Forbudet vækker Frihedens Mulighed i ham. Hvad der gik Uskyldigheden forbi som Angestens Intet, det er nu kommet ind i ham selv og er atter her et Intet, den ængstende Mulighed af at k u n n e. Hvad det er, han kan, derom har han ingen Forestilling; thi ellers

forudsætter man jo, hvad i Almindelighed skeer, det Senere, Forskjellen mellem Godt og Ondt. Kun Muligheden af at kunne er der som en høiere Form af Uvidenhed, som et høiere Udtryk af Angest, fordi det i en høiere Forstand er og er ikke, fordi han i en høiere Forstand elsker og flyer det.

Efter Forbudets Ord følge Dommens Ord: da skal Du visseligen døe. Hvad det vil sige, at døe, fatter naturligviis Adam slet ikke, hvorimod der jo Intet er til Hinder for, hvis man antager det sagt til ham, at han har faaet Forestillingen om det Forfærdelige. Selv Dyret kan jo i denne Henseende forstaae det mimiske Udtryk og Bevægelsen i den Talendes Stemme uden at forstaae Ordet. Dersom man lader Forbudet vække Lysten, saa maa man ogsaa lade Straffens Ord vække en afskrækkende Forestilling. Dette forvirrer imidlertid. Forfærdelsen her bliver kun Angest; thi det Udsagte har Adam ikke forstaaet, og har altsaa kun igjen Angestens Tvetydighed. Den uendelige Mulighed af at kunne, som Forbudet vakte, rykkes nu nærmere ved, at denne Mulighed udviser en Mulighed som sin Følge.

Saaledes er Uskyldigheden bragt til sit Yderste. Den er i Angesten i Forhold til det Forbudne og Straffen. Den er ikke skyldig, og dog er der en Angest, som var den tabt.

Længere kan Psychologien ikke komme, men dette kan den naae, og fremfor Alt dette kan den i sin Iagttagelse af Menneskelivet vise atter og atter.

Jeg knyttede mig her i Slutningen til den bibelske Fortælling. Jeg lod Forbudet og Straffens Røst komme udenfra. Dette har naturligviis piint mangen Tænker. Den Vanskelighed er dog kun at smile ad. Uskyldigheden kan jo godt tale; forsaavidt eier den i Sproget Udtrykket for alt Aandeligt. Forsaavidt behøver man blot at antage, at Adam har talet med sig selv. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, at en Anden taler til Adam om hvad han ikke forstaaer, falder da bort. Fordi Adam har kunnet tale, deraf følger jo ikke i dybere Forstand, at han har kunnet forstaae det Udsagte. Fremfor Alt gjælder dette om Forskjellen mellem Godt og Ondt, hvilken vel er i Sproget, men kun er for Friheden. Uskyldigheden kan godt sige denne Forskjel, men Forskjellen er ikke for den, og har for den kun den Betydning, vi i det Foregaaende have viist.

§ 6.

Angest som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

Lad os saa nøiere gjennemgaae Fortællingen i Genesis, idet vi gjøre et Forsøg paa at opgive den fixe Idee, at det er en Mythe, og idet vi minde os om, at ingen Tid har været saa flink i at frembringe Forstands-Myther som vor, der selv frembringer Myther, medens den vil udrydde alle Myther.

Adam var da skabt, havde givet Dyrene Navne (her er altsaa Sproget, om end paa en lignende ufuldkommen Maade, som Børnene lære det ved i Fibelbrættet at kjende et Dyr), men havde ikke fundet Selskab for sig. Eva var skabt, dannet af hans Ribbeen. Hun stod i saa inderligt Forhold til ham som muligt, men dog var det endnu et udvortes Forhold. Adam og Eva er blot en numerisk Gjentagelse. Om der i den Forstand var tusinde Adam'er betyder ikke mere end der er een. Dette med Hensyn til Slægtens Nedstammen fra eet Par. Naturen ynder ikke en betydningsløs Overflødighed. Antager man derfor, at Slægten nedstammer fra flere Par, saa har der været et Øieblik, da Naturen havde en intetsigende Overflødighed. Saasnart Generations-Forholdet er sat, er intet Menneske en Overflødighed; thi hvert Individ er sig selv og Slægten.

Nu følger Forbudet og Dommen. Men Slangen var trædskere end alle Markens Dyr, den forlokkede Qvinden. Om man nu end vil kalde dette en Mythe, da maa man dog ikke glemme, at den slet ikke forstyrrer Tanken eller forvirrer Begrebet saaledes som en Forstands-Mythe gjør det. Mythen lader det foregaae udvortes, der er indvortes.

Hvad her først er at paaagte er, at Qvinden bliver først forført, at hun derpaa forfører Manden. Jeg skal senere søge at udvikle i et andet Capitel, i hvilken Forstand Qvinden er, som man siger, det svagere Kjøn, samt at Angest er hende mere tilhørende end Manden*).

*) Herved er Intet afgjort om Qvindens Ufuldkommenhed i Forhold til Manden. Om Angest end tilhører hende mere end Manden, er Angest dog ingenlunde et Tegn paa Ufuldkommenhed. Skal der være Tale om Ufuldkommenhed, da ligger den i noget Andet, nemlig deri, at hun i Angesten søger ud over sig selv til et andet Menneske, til Manden.

Flere Gange i det Foregaaende er der mindet om, at den Opfattelse, der fremsættes i dette Skrift, ikke negter Syndighedens Forplantelse i Generationen, eller med andre Ord at Syndigheden i Generationen har sin Historie, kun siges der, at denne bevæger sig i quantitative Bestemmelser, medens bestandig Synden kommer ind ved Individets qualitative Spring. En Betydning af Generationens Quantiteren kan man allerede see her. Eva er det Deriverede. Vel er hun skabt ligesom Adam, men hun er skabt ud af en foregaaende Skabning. Vel er hun uskyldig ligesom Adam, men der er ligesom en Ahnelse om en Disposition, der vel ikke er, men dog kan synes som et Vink om den ved Forplantelsen satte Syndighed, der er det Deriverede, hvilket prædisponerer den Enkelte uden dog at gjøre ham skyldig.

Hvad der i § 5 er sagt om Forbudets og Dommens Ord maa her mindes. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, hvorledes Nogen skulde falde paa at sige til Adam, hvad han væsentlig ikke kan forstaae, falder bort, naar vi betænke, at den Talende er Sproget, og det altsaa er Adam selv, der taler*).

Nu staaer Slangen tilbage. Jeg er ingen Ven af Aandrighed, og skal *volente deo* modstaae Slangens Fristelser, der, som den i Tidens Begyndelse fristede Adam og Eva, i Tidens Løb fristede Skribenterne — til at være aandrige. Jeg tilstaaer hellere reent ud, at jeg ingen bestemt Tanke kan knytte til den. Vanskeligheden med Slangen er desuden en ganske anden, den nemlig at lade Fristelsen komme udvortes fra. Dette strider ligefrem mod Bibelens Lære, mod det bekjendte classiske Sted hos Jakob, at Gud frister Ingen og fristes og ikke af Nogen, men at Enhver fristes af sig selv. Naar man nemlig troer, at have reddet Gud ved at lade Mennesket fristes af Slangen, og forsaavidt mener at være i Overeensstemmelse med Jakob, »at Gud frister Ingen«, saa støder man

*) Hvis man her yderligere vil sige, at saa bliver det et Spørgsmaal, hvorledes det første Menneske lærte at tale, saa vil jeg svare, at det er ganske sandt, men tillige, at det ligger udenfor denne hele Undersøgelses Omfang. Dette maa dog ikke misforstaaes, som om jeg ved mit undvigende Svar efter moderne philosophisk Skik tillige vilde give mig Mine af, at paa et andet Sted kunde jeg besvare det. Men saa meget staaer dog fast, at det ikke gaaer an, at lade Mennesket selv have opfundet Sproget.

volente deo med Guds Hjælp. Jakob] 1, 13 f.

an mod det Næste, at Gud ikke fristes af Nogen; thi Slangens Attentat mod Mennesket var tillige en indirecte Fristelse mod Gud ved at blande sig ind i Forholdet mellem Gud og Mennesket; og man støder an mod det Tredie, at ethvert Menneske fristes af sig selv.

Nu følger Syndefaldet. Dette kan Psychologien ikke forklare; thi det er det qualitative Spring. Men lad os et Øieblik betragte Følgen, som den angives i hiin Fortælling, for endnu engang at fæste Blikket paa Angesten som Arvesyndens Forudsætning.

Følgen var en dobbelt, at Synden kom ind i Verden, og at det Sexuelle blev sat, og det Ene skal være uadskilleligt fra det Andet. Dette er af yderste Vigtighed for at vise Menneskets oprindelige Tilstand. Var han nemlig ikke en Synthese, der hvilede i et Tredie, saa kunde Eet ikke have to Følger. Var han ikke en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand, kunde det Sexuelle aldrig komme ind med Syndigheden.

Projektmagerier ville vi lade udenfor, og ganske simpelt antage den sexuelle Forskjelligheds Tilstedeværen før Syndefaldet, kun at den dog ikke var, fordi den ikke er i Uvidenhed. I denne Henseende have vi Medhold i Skriften.

I Uskyldigheden var Adam som Aand drømmende Aand. Synthesen er altsaa ikke virkelig; thi det Forbindende er netop Aanden, og denne er endnu ikke sat som Aand. Hos Dyret kan den sexuelle Forskjellighed være udviklet instinktagtigt, men saaledes kan et Menneske ikke have den, netop fordi han er Synthese. I det Øieblik da Aanden sætter sig selv, sætter den Synthesen, men for at sætte Synthesen, maa den først adskillende gjennemtrænge den, og det yderste af det Sandselige er netop det Sexuelle. Denne Yderlighed kan Mennesket først naae, i det Øieblik Aanden bliver virkelig. Før den Tid er han ikke Dyr, men heller ikke egentlig Menneske, først i det Øieblik han bliver Menneske, bliver han det ogsaa derved, at han tillige er Dyr.

Syndigheden er da ikke Sandseligheden, ingenlunde, men uden Synden ingen Sexualitet og uden Sexualitet ingen Historie. En fuldkommen Aand har hverken det Ene eller det Andet, hvorfor jo ogsaa den sexuelle Differents er hævet i Opstandelsen, og hvorfor heller ingen Engel har Historie. Selv om Michael havde optegnet alle de Ærinder, i hvilke han var bleven udsendt, og som han havde fuldkommet, er dette jo dog ikke hans Historie. Først i det

---

Medhold i Skriften] jvfr. 1. M. B. 2, 25.

Sexuelle er Synthesen sat som Modsigelse, men tillige, som enhver Modsigelse, som Opgave, hvis Historie i samme Øieblik begynder. Denne er Virkeligheden, forud for hvilken Frihedens Mulighed gaaer. Men Frihedens Mulighed er ikke at kunne vælge det Gode eller det Onde. En saadan Tankeløshed er ligesaa lidet i Skriftens som i Tænkningens Medfør. Muligheden er at k u n n e. I et logisk System er det nemt nok at sige, at Muligheden gaaer over til Virkelighed. I Virkeligheden er det ikke saa let, og der behøves en Mellembestemmelse. Denne Mellembestemmelse er Angesten, hvilken ligesaa lidet forklarer det qualitative Spring, som den ethisk retfærdiggjør det. Angest er ikke en Bestemmelse af Nødvendigheden, men heller ei af Friheden, den er en hildet Frihed, hvor Friheden ikke er fri i sig selv, men hildet, ikke i Nødvendigheden, men i sig selv. Er Synden kommen nødvendigt ind i Verden (hvilket er en Modsigelse), saa er der ingen Angest. Er Synden kommen ind ved en Akt af et abstrakt *liberum arbitrium* (der da ligesaa lidet som senere i Verden har existeret i Begyndelsen, da det er en Tanke-Uting), saa er der heller ikke Angest. Logisk at ville forklare Syndens Indkommen i Verden, er en Taabelighed, der kun kan falde Folk ind, der ere latterligen bekymrede for at faae en Forklaring.

Dersom jeg her havde Lov at gjøre et Ønske, saa vilde jeg ønske, at ingen Læser var dybsindig nok til at spørge: hvis Adam nu ikke havde syndet? I det Øieblik Virkeligheden er sat, gaaer Muligheden ved Siden som et Intet, der frister alle tankeløse Mennesker. At Videnskaben dog ikke kan beslutte sig til at holde Menneskene i Ave og sig selv i Tømme! Naar Een gjør et dumt Spørgsmaal, da see man vel til, at man ikke svarer ham; thi ellers er man nok saa dum som Spørgeren. Det Taabelige i hiint Spørgsmaal ligger ikke saa meget i Spørgsmaalet, som i at man dermed henvender sig til Videnskaben. Naar man bliver hjemme med det, som den kloge Else med sine Projekter, sammenkalder ligesindede Venner, saa har man dog nogenlunde forstaaet sin Dumhed. Videnskaben kan derimod ikke forklare Sligt. Enhver Videnskab ligger enten i en logisk Immanents, eller i Immanentsen indenfor en Transcendents, hvilken den ikke kan forklare. Synden er nu netop

---

liberum arbitrium fri Villie. den kloge Else] i Grimms Kinder- u. Hausmärchen I Nr. 34 (2. Udg. S. 173). (Kommaet efter P r o j e k t e r findes i Ms og stemmer med K.s Interpunktion, naar han skriver, men burde have været slettet i den trykte Text.)

hiin Transcendents, hiin *discrimen rerum*, i hvilken Synden kommer ind i den Enkelte som den Enkelte. Anderledes kommer Synden ikke ind i Verden, og er aldrig kommen anderledes ind. Naar da den Enkelte er taabelig nok til at spørge om Synden som om noget ham uvedkommende, saa spørger han som en Nar; thi enten veed han slet ikke, hvad der er Tale om, og kan umuligen faae det at vide, eller han veed det og forstaaer det, samt at ingen Videnskab kan forklare ham det. Imidlertid har Videnskaben dog stundom været føielig nok til at imødekomme sentimentale Ønsker med grublende Hypotheser, om hvilke den da tilsidst selv indrømmede, at de ikke forklarede tilstrækkeligt. Dette er nu ogsaa ganske sandt; men Forvirringen er, at Videnskaben ikke energisk afviste taabelige Spørgsmaal, og derimod bestyrkede overtroiske Mennesker i, at der engang skulde komme en videnskabelig Projektmager, der var Mand for at hitte paa det Rette. Man taler om, at det er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, aldeles paa samme Maade som at det er 4000 Aar siden, at Nebucadnezar blev en Oxe. Naar man opfatter Sagen saaledes, er det intet Under, at Forklaringen bliver derefter. Hvad der i een Henseende er det Simpleste af Verden, det gjør man til det Vanskeligste. Hvad det eenfoldigste Menneske forstaaer paa sin Viis og ganske rigtigt, fordi han forstaaer, at det ikke just er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, det har Videnskaben ved Projektmageres Kunst faaet udsat som et Priisspørgsmaal, der endnu aldrig er blevet fyldestgjørende besvaret. Hvorledes Synden kom ind i Verden, forstaaer ethvert Menneske ene og alene ved sig selv; vil han lære det af en Anden, da vil han *eo ipso* misforstaae det. Den eneste Videnskab, der kan gjøre lidt, er Psychologien, der dog selv indrømmer, at den ikke forklarer, og ikke k a n og ikke v i l forklare Mere. Dersom nogen Videnskab kunde forklare det, saa er Alt forvirret. At Videnskabsmanden skal glemme sig selv, er ganske sandt; men derfor er det ogsaa saa heldigt, at Synden ikke er noget videnskabeligt Problem, og derfor ingen Videnskabsmand, saalidet som nogen Projektmager, forpligtet til at glemme, hvorledes Synden kom ind i Verden. Vil han det, vil han høimodigen glemme sig selv, da bliver han i sin Iver for at forklare hele Menneskeheden ligesaa comisk som hiin Hofraad, der i den Grad offrede sig for

---

discrimen rerum Krise. **N e b u c a d n e z a r b l e v e n O x e]** se Daniels Bog 4, 25 & 33. De 4000 Aar er et vilkaarligt Tal: Nebucadnezar levede omkring 600 f. Chr. Verdens Skabelse sættes derimod almindelig til ca. 4000 Aar f. Chr.

at aflægge sit Visitkort hos Creti og Pleti, at han derudover tilsidst glemte, hvad han selv heed. Eller hans philosophiske Begeistring gjør ham saa selvforglemmende, at han behøver en skikkelig nøktern Ægteviv, hvem han kan spørge, som Soldin spurgte Rebecca, da ogsaa han i begeistret Selvforglemmelse tabte sig i Passiarens Objektivitet: Rebecca, er det mig, som taler?

At min høistærede Samtids beundrede Videnskabs-Mænd, der i deres, for den hele Menighed vitterlige Bekymring for og Søgen efter Systemet, vel ogsaa ere bekymrede for at finde en Plads i det for Synden, ville finde dette høist uvidenskabeligt, er aldeles i sin Orden. Lad kun Menigheden søge med, eller dog indeslutte hine dybe Søgere i sine fromme Forbønner, de finde Pladsen ligesaa vist som Den, der søger efter den brændende Tamp, finder den, naar han ikke mærker, at den brænder i Haanden paa ham.

Soldin, en Boghandler i Grønnegade, om hvem følgende Anecdote fortælles: En Kunde kom ind i Butiken, og medens S. var oppe paa en Stige for at hente en Bog, sagde Kunden nogle Ord til hans Kone med Soldins Stemme og Tonefald. S. vendte sig da til Konen og spurgte: Rebecca, er det mig som taler? (Efter mundtlig Tradition.)

Caput II.

Angest som Arvesynden progressivt.

Med Syndigheden blev Sexualiteten sat. I samme Øieblik begynder Slægtens Historie. Som da Syndigheden i Slægten bevæger sig i quantitative Bestemmelser, saa gjør Angesten det ogsaa. Arvesyndens Følge eller Arvesyndens Tilstedeværen i den Enkelte er Angest, der kun er quantitativt forskjellig fra Adams. I Uskyldighedens Tilstand, og en saadan maa der jo ogsaa kunne være Tale om i det senere Menneske, maa Arvesynden have den dialektiske Tvetydighed, ud af hvilken Skylden bryder i det qualitative Spring. Derimod vil Angesten i et senere Individ kunne være mere reflekteret, end i Adam, fordi den quantitative Tilvæxt, som Slægten tilbagelægger, nu gjør sig gjældende i ham. Angest bliver dog her saa lidt som nogensinde en Ufuldkommenhed hos Mennesket, og man maa tvertimod sige, jo oprindeligere et Menneske, jo dybere Angest, fordi den Syndighedens Forudsætning, som hans individuelle Liv supponerer, da han jo kommer ind i Slægtens Historie, maa tilegnes. Forsaavidt har Syndigheden faaet en større Magt, og Arvesynden er voxende. At der gives Mennesker, der slet ingen Angest mærke, maa forstaaes ligesom, at Adam ingen vilde have fornummet, hvis han havde været blot Dyr.

Det senere Individ er ligesom Adam en Synthese, der skal bæres af Aand; men Synthesen er en deriveret, og forsaavidt er Slægtens Historie sat med deri; heri ligger det Mere eller Mindre i Angesten hos det senere Individ. Dog er dets Angest ikke Angest for Synden; thi Forskjellen mellem Godt og Ondt er ikke, da

denne Forskjel kun er ved Frihedens Virkelighed. Er denne Forskjel der, da er den kun som en anet Forestilling, der dog ved Slægtens Historie igjen kan betyde et Mere eller Mindre.

At Angesten i det senere Individ er mere reflekteret som en Følge af dets Participeren i Slægtens Historie, hvilken er at sammenligne med Vane, der jo er den anden Natur, men dog ikke en ny Qualitet, men kun quantitativ Progres, kommer deraf, at Angesten nu ogsaa i en anden Betydning kommer ind i Verden. Synden kom ind i Angesten, men Synden førte igjen Angesten med sig. Syndens Virkelighed er nemlig en Virkelighed, der ikke har Bestaaen. Paa den ene Side er Syndens Continuitet den Mulighed, der ængster; paa den anden Side er Muligheden af en Frelse igjen et Intet, hvilket Individet baade elsker og frygter; thi dette er altid Mulighedens Forhold til Individualiteten. Først i det Øieblik Frelsen virkeligen er sat, først da er denne Angest overvunden. Menneskets og Skabningens Forlængsel er ikke, som man sentimentalt har meent det, en sød Længsel; thi blot for at Længselen skulde kunne være en saadan, maatte Synden være afvæbnet. Den, der med Sandhed vil sætte sig ind i Syndens Tilstand, og hvorledes dens Forventning af Frelsen kan være, han vil vist indrømme dette, og genere sig en lille Smule for æsthetisk Ugeneerthed. Synden i Mennesket har, saalænge der kun er Tale om Forventning, endnu Magten, og opfatter naturligviis Forventningen fjendtligt. (Dette bliver senere behandlet.) Naar Frelsen er sat, er Angesten lagt bagved ligesom Muligheden. Den er derfor ikke tilintetgjort, men spiller nu en anden Rolle, naar den benyttes retteligen. (Cap. V.)

Den Angest, som Synden bringer ind med sig, er vel nærmest først idet Individet selv sætter Synden, men er dog ogsaa dunkelt tilstede som et Mere eller Mindre i Slægtens quantitative Historie. Derfor vil man her endog støde paa det Phænomen, at En synes at blive skyldig blot i Angesten for sig selv, hvilket der ikke kunde være Tale om med Hensyn til Adam. At ethvert Individ desuagtet bliver skyldigt kun ved sig selv, er vist nok; men det Quantitative i Slægtsforholdet har her naaet sit Maximum og vil have Magt til at forvirre enhver Betragtning, naar man ikke fastholder den angivne Forskjel mellem det Quantitative og det qualitative Spring. Dette Phænomen skal senere blive Gjenstand for Omtale. I Almindelighed ignoreres det; det er jo det nemmeste. Eller det opfattes sentimentalt og rørende, med en feig Sympathie, der takker Gud for ikke at være bleven en Saadan, uden at fatte, at en saadan Taksigelse er et Forræderi mod Gud og mod sig selv, og uden

at betænke, at Livet altid gjemmer analoge Phænomener, som man maaskee ikke skal undgaae. Sympathie skal man have, men denne Sympathie er først sand, naar man ret dybt tilstaaer sig selv, at hvad der er hændet eet Menneske, kan hænde Alle. Da først gavner man ogsaa sig selv og Andre. Den Læge ved en Daareanstalt, der er dum nok til at troe sig i al Evighed klog og sin smule Forstand assureret for al Skade i Livet, han er vel i en vis Forstand klogere end de Afsindige, men han er tillige dummere, og han skal vist heller ei helbrede Mange.

Angest betyder da nu to Ting. Den Angest, i hvilken Individet sætter Synden ved det qualitative Spring, og den Angest, der er kommen ind og kommer ind med Synden, og som forsaavidt ogsaa quantitativt kommer ind i Verden, for hver Gang et Individ sætter Synden.

Det er ikke min Hensigt at skrive et lærdt Værk, eller spilde Tiden paa at opsøge literaire Beviissteder. Ofte mangle de Exempler, som anføres i Psychologier, den egentlige psychologisk-poetiske Myndighed.* De staae som et isoleret, *notarialiter* beviist Faktum, men netop derfor veed man ikke, om man skal lee eller græde ad en saadan eensom Stivstikkers Forsøg paa at ville danne en Slags Regel. Den, der efter en ordentlig Maalestok har beskæftiget sig med Psychologie og psychologisk Iagttagelse, har erhvervet sig en almindelig menneskelig Bøielighed, der gjør ham istand til strax at kunne danne sit Exempel, der om det end ikke har Facticitetens Autoritet, dog har en anden Myndighed. Som den psychologiske Iagttager bør være smidigere end en Liniedandser for at kunne bøie sig ind under Menneskene og eftergjøre deres Stillinger, som hans Taushed i Fortrolighedens Øieblik bør være forførerisk og vellystig, at det Forborgne kan finde Behag i at smutte frem og smaasnakke med sig selv i denne konstigt tilveiebragte Ubemærkethed og Stilhed, saaledes bør han ogsaa have en digterisk Oprindelighed i sin Sjel til strax at kunne skabe det Totale og Regelmæssige af hvad der i Individet bestandig kun er deelviis og uregelmæssigt tilstede. Naar han da har perfectioneret sig, skal han ikke behøve at hente sine Exempler fra literaire Repertoirer og opdiske halv-

---

* *notarialiter* ved Notarius publicus.

døde Reminiscentser, men bringe sine Iagttagelser lige frisk fra Vandet, endnu sprællende og spillende i deres Farveskær. Han skal heller ikke behøve at løbe Livet af sig for at blive opmærksom paa Noget. Tvertimod skal han sidde ganske rolig paa sit Værelse som en Politi-Agent, der dog veed Alt, hvad der foregaaer. Hvad han behøver, kan han strax danne; hvad han behøver har han strax ved Haanden i Kraft af sin almindelige Praxis, ligesom man i et vel indrettet Huus ikke behøver at gaae ned paa Gaden for at hente Vand, men har det i Etagen ved et Høitryk. Skulde han blive tvivlsom, da er han saa orienteret i Menneskelivet og hans Blik saa inquisitorisk skarpt, at han veed, hvor han skal søge og let opdager en nogenlunde Individualitet, der er tjenlig til Experimentet. Hans Iagttagelse skal blive troværdig trods Nogens, om han end ikke belægger den med Navn eller med lærde Citater, at i Sachsen var der en Bondepige, hos hvem en Læge iagttog, i Rom levede der en Keiser, om hvem en Historieskriver fortæller, o. s. v., som var det saa, at Sligt kun kommer frem eengang hver tusinde Aar. Hvad Interesse har saa Psychologien. Nei det er Altsammen, skeer hver Dag, naar blot Iagttageren er der. Hans Iagttagelse skal have Friskhedens Præg og Virkelighedens Interesse, naar han bruger den Forsigtighed at controllere sin Iagttagelse. Han eftergjør til den Ende paa sig selv enhver Stemning, enhver sjelelig Tilstand, som han opdager hos en Anden. Derpaa seer han, om han kan skuffe den Anden ved Eftergjørelsen, om han kan rive ham ind i den yderligere Udførelse, hvilken er hans egen Skabning i Kraft af Ideen. Vil man saaledes iagttage en Lidenskab, da vælger man sit Individ. Nu gjælder det om Stilhed, Taushed, Ubemærkelighed, at man kan aflure ham Hemmeligheden. Derpaa indøver man, hvad man har lært, indtil man er istand til at skuffe ham. Derpaa digter man Lidenskaben, og viser sig nu for ham i Lidenskabens overnaturlige Størrelse. Er det gjort rigtigt, da vil Individet føle en ubeskrivelig Lindring og Satisfaktion, ligesom en Sindssvag føler det, naar man har fundet og digterisk grebet hans fixe Idee, og nu udfører den videre. Lykkes det ikke, da kan det have sin Grund i en Feil i Operationen, men det kan ogsaa have sin Grund i, at Individet var et daarligt Exemplar.

§ 1.

Objektiv Angest.

Naar vi bruge det Udtryk: objektiv Angest, saa kunde man derved nærmest komme til at tænke paa hiin Uskyldighedens

Angest, hvilken er Frihedens Reflexion i sig selv i sin Mulighed. Herimod at ville indvende, at man oversaae, at vi nu befinde os paa et andet Punkt i Undersøgelsen, vil ikke være et tilstrækkeligt Svar. Derimod turde det være tjenligere at minde om, at Distinctionen objektiv Angest ligger i Adskillelsen fra subjektiv Angest, en Distinction, der ikke kan være Tale om i Adams Uskyldigheds-Tilstand. I strængeste Forstand er den subjektive Angest den i Individet satte Angest, der er Følgen af hans Synd. Om Angest i denne Forstand vil der blive Tale i et senere Capitel. Men naar Ordet tages saaledes, da falder Modsætningen af en objektiv Angest bort, da viser Angest sig netop som hvad den er, som det Subjektive. Distinctionen mellem objektiv og subjektiv Angest hører derfor hjemme i Betragtningen af Verden og det senere Individs Uskyldigheds-Tilstand. Inddelingen fremtræder her saaledes, at subjektiv Angest nu betegner den i den Enkeltes Uskyldighed værende Angest, der svarer til Adams, men som ved Generationens quantiterende Bestemmen dog er quantitativt forskjellig fra hiin. Ved objektiv Angest derimod forstaae vi Reflexen af hiin Generationens Syndighed i den ganske Verden.

I det foregaaende Capitel § 2 blev der mindet om, at det Udtryk: »ved Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden« indeholdt en udvortes Reflexion; her er Stedet til atter at optage hiint Udtryk i den Sandhed, der dog kan ligge i det. I det Øieblik Adam har sat Synden, da forlader Betragtningen ham for at betragte Begyndelsen af ethvert senere Individs Synd; thi nu er Generationen sat. Dersom ved Adams Synd Slægtens Syndighed er sat i samme Forstand som den opreiste Gang o. s. v., saa er Begrebet Individ hævet. Dette blev udviklet i det Foregaaende, hvor der tillige blev protesteret mod en experimenterende Nysgjerrighed, der vilde behandle Synden som et Curiosum, og det Dilemma blev stillet, at man enten maatte fingere en Spørgende, der end ikke vidste, hvad han spurgte om, eller en Spørgende, der vidste det, og hvis pretentionsfulde Uvidenhed blev en ny Synd.

Naar nu Alt dette er fastholdt, saa faaer derved hiint Udtryk sin limiterede Sandhed. Det Første sætter Qualiteten. Adam sætter da Synden i sig selv men ogsaa for Slægten. Men Slægtsbegrebet er for abstrakt til at kunne sætte en saa concret Kategorie som Synden, hvilken netop sættes derved, at den Enkelte selv sætter den som den Enkelte. Syndigheden i Slægten bliver da kun en quantitativ Approximeren; men denne tager sin Begyndelse med Adam. Heri ligger den større Betydning, som Adam har fremfor

ethvert andet Individ i Slægten, heri ligger Sandheden af hiint Udtryk. Dette maa endog en Orthodoxie, der vil forstaae sig selv, indrømme, da den jo lærer, at ved Adams Synd saavel Slægten som Naturen faldt ind under Synden; men i Forhold til Naturen gaaer det dog vel ikke an, at lade Synden være kommen ind som Syndens Qvalitet.

Idet da Synden kom ind i Verden, fik dette Betydning for hele Skabningen. Denne Syndens Virkning i den ikke-menneskelige Tilværelse har jeg betegnet som objektiv Angest.

Hvad her menes kan jeg antyde ved at minde om Skriftordet *ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως*. (Rom. 8, 19.) Forsaavidt der nemlig skal være Tale om en Forlængsel, følger det af sig selv, at Skabningen befinder sig i en Ufuldkommenhedens Tilstand. Man overseer ofte ved saadanne Udtryk og Bestemmelser som Længsel, Forlængsel, Forventning o. s. v., at disse involvere en foregaaende Tilstand, og at denne derfor er tilstede og gjør sig gjældende paa samme Tid som Længselen vikler sig ud. Den Tilstand, i hvilken den Forventende er, er han ikke geraadet i ved et Tilfælde o. s. v., saa at han befinder sig aldeles fremmed i den, men han producerer den paa samme Tid selv. En saadan Længsels Udtryk er Angest; thi i Angesten forkynder den Tilstand sig, ud af hvilken han længes, og forkynder sig, fordi Længselen alene er ikke nok til at frelse ham.

I hvilken Forstand Skabningen ved Adams Synd sank i Fordærvelse, hvorledes Friheden, idet den blev sat derved, at dens Misbrug sattes, kastede en Mulighedens Reflex og en Medinteresseerthedens Zittren over Skabningen, i hvilken Forstand dette maatte skee, fordi Mennesket er Synthesen, hvis yderligste Modsætninger bleve satte, og hvis ene Modsætning netop ved Menneskets Synd blev en langt yderligere Modsætning end den var iforveien — alt dette har ikke sin Plads i en psychologisk Overveielse, men hører hjemme i Dogmatiken, i Forsoningen, i hvis Forklaring denne Videnskab forklarer Syndighedens Forudsætning*).

*) Saaledes maa nemlig Dogmatiken lægges an. Enhver Videnskab maa fremfor Alt energisk gribe sin egen Begyndelse, og ikke leve i vidtløftig Omgængelse med andre. Begynder Dogmatiken med at ville forklare Syndigheden, eller med at ville bevise dens Virkelighed, da skal der aldrig blive nogen Dogmatik ud deraf, dens hele Existents vil blive problematisk og svævende.

ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως (apokaradokia tes ktiseos), Skabningens Forlængsel.

Denne Angest i Skabningen kan man vel med Rette kalde objektiv Angest. Den frembragtes ikke af Skabningen, men frembragtes derved, at der faldt en ganske anden Belysning over den derved, at ved Adams Synd Sandseligheden nedsattes til, og forsaavidt Synden vedbliver at komme ind i Verden, bestandig nedsættes til at betyde Syndighed. Man seer let, at denne Opfattelse ogsaa i den Forstand har sine Øine med sig, at den parerer mod den rationalistiske Anskuelse, at Sandselighed som saadan er Syndighed. Efterat Synden er kommen ind i Verden, og hver Gang Synden kommer ind i Verden, bliver Sandselighed Syndighed; men det, den bliver, var den ikke iforveien. Fr. Baader har ofte nok protesteret mod den Sætning, at Endeligheden, at Sandseligheden som saadan er Syndigheden. Naar man imidlertid her ikke passer paa, faaer man Pelagianismen fra en ganske anden Side. Fr. Baader har nemlig i sin Bestemmelse ikke bragt Slægtens Historie med i Beregning. I Slægtens Quantiteren (altsaa uvæsentlig) er Sandseligheden Syndighed; i Forhold til Individet ikke, førend det selv ved at sætte Synden, atter gjør Sandselighed til Syndighed.

Enkelte Mænd af den schellingske*) Skole have især været

*) Hos Schelling selv er der ofte nok Tale om Angest, Vrede, Qval, Liden o. s. v. Dog bør man altid forholde sig lidt mistænksomt mod Sligt, for ikke at forvexle Syndens Efterfølge i Skabningen med, hvad det ogsaa betegner hos Schelling, Tilstande og Stemninger i Gud. Ved disse Udtryk betegner han nemlig Guddommens, om jeg saa tør sige, Skaber-Veer. Med Forestillings-Udtryk betegner han, hvad han tildeels ogsaa selv har kaldt det Negative, og hvad der hos Hegel blev i Ordet: det Negative nærmere bestemmet som det Dialektiske. (το ἕτερον.) Tvetydigheden viser sig ogsaa hos Schelling; thi han taler om en Melancholie, der er udbredt over Naturen, og tillige om et Tungsind i Guddommen. Dog er det fornemlig Hovedtanken i Schelling, at Angest o. s. v. fornemlig betegner Guddommens Lidelser for at komme til at skabe. I Berlin udtalte han endnu bestemtere det Samme, ved at sammenligne Gud med Goethe og Joh. v. Müller, der kun befandt

Fr. Baader] f. Ex. i Speculative Dogmatik XVII (Werke VIII, S. 143 ff.).
Enkelte Mænd af den schellingske Skole] i Concepten er tilføiet: Schubert, Eschenmayer, Görres, Steffens. hos Hegel] f. Ex. i Logiken I (Werke III) S. 43; med udtrykkelig Henvisning til det Platoniske τὸ ἕτερον (to heteron, det Andet) Geschichte der Philosophie II (Werke XIV 2. Aufl.) S. 213. en Melancholie osv.] se Philos. Unters. über das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Abth. VII, S. 399.

opmærksomme paa den Alteration*), der ved Synden er foregaaet med Skabningen. Her har der da ogsaa været Tale om den Angest, der skal være i den livløse Natur. Dog svækkes Virkningen, idet man snart maa troe, at have et Natur-Philosophem for sig, der behandles aandrigt ved Hjælp af Dogmatiken, snart en dogmatisk Bestemmelse, der fryder sig ved en Afglands af Naturbetragtningens magiske Vidunderlighed.

Dog jeg afbryder her, hvad jeg kun har ladet fremkomme for øieblikkelig at transportere ud over nærværende Undersøgelses Grændse. Som Angesten var i Adam kommer den aldrig mere igjen, thi ved ham kom Syndigheden ind i Verden. Paa Grund heraf fik hiin Angest nu tvende Analogier, den objektive Angest i Naturen, og den subjektive Angest i Individet, af hvilke den sidste indeholder et Mere, den første et Mindre end hiin Angest i Adam.

---

sig vel ved at producere, og idet han tillige mindede om, at en saadan Salighed, der ikke kan meddele sig, er Usalighed. Dette nævner jeg her, fordi denne Yttring af ham allerede har været trykt i en lille Piece af Marheineke. Marheineke vil ironisere det. Det skulde man ikke gjøre; thi en kraftig og fuldblodig Antropomorphisme er adskilligt værd. Feilen er imidlertid en anden, og man kan her see et Exempel, hvor besynderligt Alt bliver, naar Metaphysik og Dogmatik forvanskes derved, at Dogmatiken behandles metaphysisk og Metaphysiken dogmatisk.

*) Det Ord Alteration udtrykker ret godt Tvetydigheden. Man siger nemlig alterere i den Betydning at forandre, forvanske, bringe ud af sin oprindelige Tilstand (Tingen bliver et Andet), men man siger ogsaa, at blive altereret i den Forstand, at blive forskrækket, netop fordi dette i Grunden er den første uudblivelige Følge. Saavidt jeg veed bruger Latineren slet ikke dette Ord, men siger mærkeligt nok *adulterare*. Franskmanden siger *altérer les monnaies*, og *être altéré*. Hos os bruges Ordet i daglig Tale almindelig kun i Betydning af at blive forskrækket, og saaledes hører man vel den menige Mand sige: jeg blev ganske altereret. Idet mindste har jeg hørt en Sælgekone sige det.

Marheineke] Zur Kritik der Schellingschen Offenbarungsphilosophie, Berlin 1843, S. 47. Alteration] jvfr. Rosenkranz, Schelling (Danzig 1843), S. 310. (K. sees af Concepten at have benyttet dette Værk her.) *adulterare* egtl.: forføre til Ægteskabsbrud; dernæst: forfalske, forvanske. *altérer les monnaies* forfalske Penge; *être altéré* blive forskrækket.

§ 2.

Subjektiv Angest.

Jo mere reflekteret man tør sætte Angesten, desto lettere kunde det synes at faae den til at slaae over i Skyld. Men her gjælder det, ikke at lade sig bedaare af Approximations-Bestemmelser, at intet »Mere« frembringer Springet, at intet »Lettere« i Sandhed gjør Forklaringen lettere. Holder man ikke fast paa dette, da løber man den Risico, pludselig at støde paa et Phænomen, hvor Alt gaaer saa let, at Overgangen bliver en simpel Overgang, eller den Risico, aldrig at turde afslutte sin Tanke, fordi den reent empiriske Iagttagelse aldrig kan blive færdig. Om derfor Angesten end bliver mere og mere reflekteret, saa beholder dog Skylden, som med det qualitative Spring bryder frem i Angesten, samme Tilregnelighed som Adams, og Angesten samme Tvetydighed.

At ville negte, at ethvert senere Individ har, eller maa forudsættes at have havt en Uskyldigheds-Tilstand, der er Analogien til Adams, vilde ligesaa meget oprøre Enhver, som det vilde ophæve al Tænkning, fordi der da blev et Individ, der ikke var Individ, men kun som Exemplar forholdt sig til sin Art, uagtet det paa samme Tid skulde sees under Individets Bestemmelse: som skyldigt.

Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Øie kommer til at skue ned i et svælgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Øie som Afgrunden; thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil sætte Synthesen, og Friheden nu skuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved. I denne Svimlen segner Friheden. Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Øieblik er Alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Øieblikke ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig. Angest er en qvindelig Afmagt, i hvilken Friheden daaner, psychologisk talt skeer altid Syndefaldet i Afmagt; men Angest er tillige det mest Selviske, og ingen concret Yttring af Friheden er saa selvisk som Muligheden af enhver Concretion. Dette er igjen det Overvældende, der bestemmer Individets tvetydige, sympathetiske og antipathetiske Forhold. I Angesten er Mulighedens selviske Uendelighed, der ikke frister som et Valg, men besværende ængster med sin søde Beængstelse.

I det senere Individ er Angesten mere reflekteret. Dette kan udtrykkes saaledes, at det Intet, der er Angestens Gjenstand, ligesom mere og mere bliver til Noget. Vi sige ikke, at det virkelig bliver til Noget eller virkelig betyder Noget, vi sige ikke, at der nu istedenfor Intet skulde være at substituere Synden eller noget Andet; thi her gjælder det om det senere Individs Uskyldighed, hvad der gjælder om Adams; Alt dette er kun for Friheden, og er kun idet den Enkelte selv ved det qualitative Spring sætter Synden. Angestens Intet er da her en Complexus af Ahnelser, der reflektere sig i sig selv, blive Individet nærmere og nærmere, skjøndt de væsentlig seet dog atter i Angesten betyde Intet; men vel at mærke ikke et Intet, som Individet Intet har at gjøre med, men et Intet, der levende communicerer med Uskyldighedens Uvidenhed. Denne Reflekterethed er en Prædisponeren, der, før Individet bliver skyldigt, dog væsentligt seet betyder Intet, medens den, idet han ved det qualitative Spring blev skyldig, er den Forudsætning, i hvilken han gaaer ud over sig selv, fordi Synden forudsætter sig selv, naturligviis ikke før den er sat (dette er en Prædestination), men forudsætter sig, idet den er sat.

Vi ville nu lidt nærmere overveie det Noget, hvilket Angestens Intet kan betyde i det senere Individ. I den psychologiske Overveielse gjælder det i Sandhed for Noget. Men den psychologiske Overveielse glemmer ikke, at dersom et Individ uden videre blev skyldigt ved dette Noget, saa er al Betragtning ophævet.

Dette Noget, hvilket da Arvesynden *stricte sic dicta* betyder, er

A. Følgen af Generations-Forholdet.

Det følger af sig selv, at her ikke skal være Tale om, hvad der kan beskæftige Læger, om Een fødes vanskabt o. s. v. Ei heller skal der være Tale om at tilveiebringe et Resultat ved tabellariske Oversigter. Det gjælder her som allevegne om, at Stemningen er den rigtige. Naar man saaledes lærer, at Hagel og Misvæxt maa tilskrives Djævelen, saa kan dette være meget velmeent, men væsentlig er det en Aandrighed, der svækker Begrebet af det Onde, og bringer en næsten spøgende Tone ind i det, ligesom det er æsthetisk spøgende, at sige den dumme Djævel. — Naar man saaledes i Begrebet »Tro« gjør det Historiske saa eensidigen gjældende, at man glemmer dens primitive Oprindelighed i Individet,

---

stricte sic dicta i Ordets strenge Forstand.

da bliver den en endelig Smaalighed istedenfor en fri Uendelighed. Følgen deraf er, at man kan komme til at tale om Troen ligesom Jeronymus hos Holberg, der siger om Erasmus, at han har vildfarende Meninger i Troen, fordi han antager, at Jorden er rund og ikke flad, hvilket den ene Generation efter den anden paa Bjerget havde troet. Paa den Maade kan man ogsaa blive vildfarende i Troen ved at gaae med Pludderhoser, naar alle Folk paa Bjerget gaae med snævre Beenklæder. — Naar man leverer statistiske Oversigter over Syndighedens Forhold, tegner Landkort over dem, hvor man ved Farver og Forhøininger strax hjælper Øiet til Overskuelse, da gjør man et Forsøg paa, at behandle Synden som en Naturmærkværdighed, der ikke er at hæve, men at beregne ligesom det atmosphæriske Tryk og Regnmængden; og den Middelstand, det Gjennemsnitstal, der resulterer, er i en ganske anden Forstand Nonsens end i hine reent empiriske Videnskaber. Det vilde dog blive et meget latterligt Abracadabra, om Een for Alvor vilde sige, at der i Gjennemsnit gik $3\frac{3}{8}$ Tomme Syndighed paa ethvert Menneske, eller at der i Languedoc gaaer kun $2\frac{1}{4}$, men i Bretagne $3\frac{7}{8}$. — Disse Exempler staae ligesaa lidet overflødige som de i Indledningen, da de ere hentede fra den Sphæres Omfang, indenfor hvilken det Følgende skal bevæge sig.

Ved Synden blev Sandseligheden Syndighed. Denne Sætning betyder et Dobbelt. Ved Synden bliver Sandseligheden Syndigheden, og ved Adam kom Synden ind i Verden. Disse Bestemmelser maae bestandigen holde hinanden Stangen; thi ellers udsiges der noget Usandt. Det nemlig, at Sandseligheden engang blev Syndighed er Generationens Historie, men at Sandseligheden bliver det, er Individets qualitative Spring.

Der blev (Cap. I. § 6) mindet om, at Evas Tilblivelse allerede billedligt præfigurerede Generations-Forholdets Følge. Hun betegnede paa en Maade det Deriverede. Det Deriverede er aldrig saa fuldkomment som det Oprindelige*). Dog er Forskjellen her kun en quantitativ. Det senere Individ er væsentlig ligesaa oprindeligt

*) Dette gjælder naturligviis kun i Menneskeslægten, fordi Individet er bestemmet som Aand; i Dyrearter derimod er ethvert senere Exemplar ligesaa godt som det første, eller rettere sagt, det, her at være det første, betyder slet Intet.

Holberg] jvfr. Erasmus Montanus 4. Akt 4. Sc.

som det første. Forskjellen er for alle senere Individer *in pleno:* Derivationen; men Derivationen kan igjen for den Enkelte betyde et Mere eller et Mindre.

Denne Qvindens Derivation indeholder tillige Forklaringen af, i hvilken Forstand hun er svagere end Manden, Noget, der til alle Tider er blevet antaget, hvad enten det er en Pascha, der taler, eller en romantisk Ridder. Forskjellen er imidlertid dog ikke anderledes, end at Manden og Qvinden ere væsentligen lige trods Forskjelligheden. Udtrykket for Forskjellen er, at Angesten er mere reflekteret i Eva end i Adam. Dette har sin Grund i, at Qvinden er mere sandselig end Manden. Her er naturligviis ikke Tale om en empirisk Tilstand eller om et Gjennemsnitstal, men om Synthesens Forskjellighed. Naar der i den ene af Synthesens Dele er et Mere, saa vil som en Følge deraf, idet Aanden sætter sig, Adskillelsen kløfte sig dybere, og Angesten vil i Frihedens Mulighed have et større Spillerum. I Fortællingen i Genesis er det Eva, der forfører Adam. Deraf følger dog ingenlunde, at hendes Skyld er større end Adams, og endnu mindre, at Angesten er en Ufuldkommenhed, da dens Størrelse tvertimod er en Prophetie om Fuldkommenhedens.

Allerede her har Undersøgelsen seet, at Sandselighedens Forhold correspondorer med Angestens. Saasnart nu Generations-Forholdet viser sig, da er, hvad der blev sagt om Eva, blot en Antydning om hvad der er ethvert senere Individs Forhold til Adam, at idet Sandseligheden i Generationen er bleven forøget, er ogsaa Angesten forøget. Generations-Forholdets Følge betyder da et Mere, saaledes, at intet Individ kommer ud af det, der er alle senere Individers Mere i Forhold til Adam, men heller aldrig til et saadant Mere, at han bliver væsentlig forskjellig fra Adam.

Dog forinden vi gaae over til dette, vil jeg først lidt nærmere oplyse den Sætning, at Qvinden er mere sandselig end Manden og mere angest.

At Qvinden er mere sandselig end Manden, viser strax hendes legemlige Organisation. Nærmere at udføre det, er ikke min Sag; men er en Opgave for Physiologien. Derimod skal jeg vise min Sætning paa en anden Maade, nemlig ved æsthetisk at føre hende ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Skjønheden, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end

in pleno under Eet

Manden. Dernæst skal jeg føre hende ethisk ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Procreationen, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end Manden.

Naar Skjønheden maa raade, da tilveiebringer den en Synthese, hvor Aanden er udelukket. Dette er Hemmeligheden i hele Græciteten. Forsaavidt er der en Tryghed, en stille Høitidelighed over den græske Skjønhed; men netop derfor er der ogsaa en Angest, som Grækeren vel ikke mærkede, uagtet hans plastiske Skjønhed bævede i den. Derfor er der en Sorgløshed i den græske Skjønhed, fordi Aanden er udelukket, men derfor er der ogsaa en uforklaret dyb Sorg. Derfor er Sandseligheden ikke Syndighed, men en uforklaret Gaade, der ængster; derfor er Naiveteten ledsaget af et uforklarligt Intet, som er Angestens.

Vel opfatter nu den græske Skjønhed Manden og Qvinden væsentlig paa den samme Maade, altsaa ikke aandeligt, men den gjør dog en Forskjel indenfor denne Lighed. Det Aandelige har sit Udtryk i Ansigtet. Ved den mandlige Skjønhed er dog Ansigtet og Udtrykket deri mere væsentlig end ved den qvindelige Skjønhed, om end det Plastiskes evige Ungdom bestandig forhindrer det dybere Aandelige fra at komme frem. Videre at udføre det er ikke min Sag, kun vil jeg eftervise Forskjelligheden i en enkelt Antydning. Venus bliver væsentlig lige skjøn enten hun afbildes sovende, ja hun er maaskee netop skjønnest, og dog er det Sovende netop Udtrykket for Aandens Fraværelse. Deraf kommer det, at jo ældre og jo mere aandeligt udviklet Individualiteten er, desto mindre er Mennesket skjønt i Søvne, hvorimod Barnet er skjønnest i Søvne. Venus dukker op af Havet og fremstilles i en hvilende Stilling, eller i en Stilling, der netop nedsætter Ansigtets Udtryk til det Uvæsentlige. Skal derimod en Apollo fremstilles, da gik det ikke an at lade ham sove, ligesaa lidet som en Jupiter. Apollo blev derved uskjøn, og Jupiter latterlig. Med Bacchus kunde der gjøres en Undtagelse, men han er i den græske Kunst netop Indifferentsen mellem mandlig og qvindelig Skjønhed, hvorfor hans Former ogsaa ere qvindelige. Ved en Ganymed derimod er dog allerede Udtrykket i Ansigtet mere væsentligt.

Da Skjønheden blev en anden, gjentager i Romantiken dog Forskjelligheden sig igjen indenfor den væsentlige Lighed. Medens Aandens Historie (og dette er netop Aandens Hemmelighed, at den altid har Historie) tør præge sig i Mandens Aasyn, saaledes at man glemmer Alt, naar blot dens Skrift er tydelig og ædel, saa vil Qvinden virke paa en anden Maade som Totalitet, om end Ansigtet

har faaet en større Betydning end i Classiciteten. Udtrykket maa nemlig være en Totalitet, der ingen Historie har. Derfor er Taushed ikke blot Qvindens høieste Viisdom, men ogsaa hendes høieste Skjønhed.

Ethisk betragtet culminerer Qvinden i Procreationen. Derfor siger Skriften, at hendes Attraa skal være til Manden. Vel er nemlig ogsaa Mandens Attraa til hende, men hans Liv culminerer ikke i denne Attraa, uden hans Liv enten er daarligt eller fortabt. Men dette, at Qvinden heri culminerer, viser netop, at hun er mere sandselig.

Qvinden er mere angest end Manden. Dette ligger nu ikke i, at hun har mindre physisk Kraft o. s. v., thi den Art Angest er her slet ikke Tale om; men det ligger i, at hun er mere sandselig, og dog væsentlig er aandelig bestemmet ligesom Manden. Hvad man derfor ofte har talt om, at hun er det svagere Kjøn, er mig meget ligegyldigt; thi derfor kunde hun gjerne være mindre angest end Manden. Angest er her bestandig at tage i Retning af Frihed. Naar da Historien i Genesis stik imod al Analogie lader Qvinden forføre Manden, saa er det dog ved nærmere Overveielse aldeles i sin Orden; thi hiin Forførelse er netop en qvindelig Forførelse, da Adam dog egentlig kun igjennem Eva bliver forført af Slangen. Naar der ellers er Tale om Forførelse, da hævder Sprogbrug (bedaare, besnakke o. s. v.) altid Manden Superioriteten.

Hvad der da kan antages at være anerkjendt i al Erfaring, det vil jeg blot vise ved en experimenterende Iagttagelse. Naar jeg tænker mig en ung uskyldig Pige, og nu lader en Mand fæste et attraaende Blik paa hende, da bliver hun angest. Forøvrigt kan hun blive indigneret o. s. v., men først bliver hun angest. Tænker jeg mig derimod en Qvinde fæste et attraaende Blik paa et uskyldigt ungt Menneske, da vil hans Stemning ikke være Angest, men i det Høieste en med Modbydelighed blandet Undseelse, netop fordi han er mere bestemt som Aand.

Ved Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden, og Sexualiteten, og denne kom til at betyde Syndigheden for ham. Det Sexuelle blev sat. Der er i Verden baade skriftligt og mundtligt ført megen Passiar angaaende Naiveteten. Kun Uskyldigheden er imidlertid naiv, men den er ogsaa uvidende. Saasnart det Sexuelle er bragt til Bevidsthed, er det Tankeløshed, Affektation, og stundom hvad værre er, et Skjul for Lysten at ville tale om Naivetet.

siger Skriften] 1. Mose Bog 3, 16.

Men fordi Mennesket ikke mere er naivt, deraf følger ingenlunde, at han synder. Det er kun disse fade Leflerier, der forlokke Menneskene, netop ved at drage Opmærksomheden bort fra det Sande, fra det Sædelige.

Det hele Spørgsmaal om det Sexuelles Betydning, og dets Betydning i de enkelte Sphærer, er unegtelig hidindtil ringe nok besvaret, og fremfor Alt saare sjeldent besvaret i den rette Stemning. At sige Vittigheder derom er en fattig Kunst, at advare, er ikke vanskeligt, at prædike derom saaledes, at man udelader Vanskeligheden, er ikke heller svært; men at tale ret menneskeligt derom er en Kunst. At lade Skuepladsen og Prædikestolen overtage sig Besvarelsen, saaledes, at den ene generer sig for at sige, hvad den anden siger, og af denne Grund den enes Forklaring bliver himmelskrigende forskjellig fra den anden, er jo egentlig at opgive Alt, og paalægge Menneskene den tunge Byrde, som man selv ikke løfter med en Finger, at finde Meningen i begge Forklaringer, medens de respektive Lærere bestandig kun foredrage den ene. Denne Mislighed vilde man for længe siden have bemærket, hvis ikke Menneskene i disse Tider havde perfektioneret sig i Tankeløshed i at forspilde det saa skjønt anlagte Liv, og i Tankeløshed til støiende at være med, naar der er Snak om en eller anden storartet, uhyre Idee, til hvis Udførelse de forene sig i urokkelig Tro paa Foreningens Magt, om denne Tro end er ligesaa vidunderlig som hiin Øltappers, der udsolgte sit Øl een Skilling under Indkjøbsprisen, og dog regnede paa Vinding; »thi det er Mængden, der skal gjøre det.« Da dette forholder sig saaledes, skal det ikke forundre mig, om Ingen i disse Tider agter paa en saadan Overveielse. Men dette veed jeg, at dersom Socrates nu levede, da vilde han tænke over Sligt, om han end gjorde det bedre eller at jeg saa skal sige guddommeligere end hvad jeg formaaer, og jeg er overbeviist om, at han havde sagt til mig: O! Kjære, deri handler Du retteligen, at Du tænker over saadanne Ting, som vel ere værd at overveie; ja! man kan sidde hele Nætter samtalende, og dog aldrig blive færdig med at udgrunde Menneskenaturens Vidunderlighed. Og denne Forvisning er mig uendelig meget mere værd end hele Samtidens Bravo; thi hiin Forvisning gjør min Sjel urokkelig, Bifaldet vilde gjøre den tvivlsom.

Det Sexuelle som saadant er ikke det Syndige. Den egentlige Uvidenhed derom, naar dette dog skal være væsentligt tilstede, er kun forbeholdt Dyret, som derfor er trælbundet i Instinctets Blindhed og gaaer iblinde. En Uvidenhed, men som tillige er en Uvidenhed om hvad der ikke er, er Barnets. Uskyldigheden er en

Viden, som betyder Uvidenhed. Dens Forskjel fra den sædelige Uvidenhed viser sig let, fordi hiin er bestemmet i Retning af en Viden. Med Uskyldigheden begynder en Viden, hvis første Bestemmelse er Uvidenhed. Dette er Begrebet af Blufærdighed (Schaam). I Blufærdigheden er der en Angest, fordi Aanden er bestemmet i Yderspidsen af Synthesens Differents saaledes, at Aanden ikke blot er bestemmet som Legeme, men som Legeme med den generiske Differents. Dog er Blufærdigheden vel en Viden om den generiske Differents, men ikke som et Forhold til en generisk Differents, det vil sige, Driften er ikke som saadan tilstede. Blufærdighedens egentlige Betydning er, at Aanden ligesom ikke kan vedkjende sig Yderspidsen af Synthesen. Derfor er Blufærdighedens Angest saa uhyre tvetydig. Der er ikke Spor af sandselig Lyst, og dog er der en Skamfuldhed, hvorover? over Intet. Og dog kan Individet døe af Skam, og saaret Blufærdighed er den dybeste Smerte, fordi den er den uforklarligste af alle. Derfor kan Blufærdighedens Angest vaagne ved sig selv. Dog gjælder det naturligviis her om, at det ikke er Lysten, der vil spille denne Rolle. Et Exempel paa det Sidste findes i et Eventyr af Fr. Schlegel. (Sämmtliche Werke 7de Bd. p. 15 i Historien om Merlin).

I Blufærdigheden er den generiske Differents sat, men ikke i Forhold til sit Andet. Dette skeer i Driften. Men da Driften ikke er Instinkt eller blot Instinkt, har den *eo ipso* et τέλος, hvilket er Propagationen, medens det Hvilende er Elskoven, det reent Erotiske. Aanden er endnu bestandig ikke sat med. Saasnart den sættes, ikke blot som constituerende Synthesen, men som Aand, saa er det Erotiske forbi. Det høieste hedenske Udtryk derfor er, at det Erotiske er det Comiske. Dette maa naturligviis ikke tages i den Forstand, hvori en Vellystning kan mene, at det Erotiske er det Comiske og et Stof for hans geile Vittighed, men det er Intelligentsens Kraft og Overvægt, der neutraliserer baade det Erotiske og det sædelige Forhold dertil i Aandens Indifferents. Dette har en meget dyb Grund. Angesten i Blufærdigheden laae i, at Aanden følte sig fremmed, nu har Aanden aldeles seiret og seer det Sexuelle som det Fremmede og som det Comiske. Denne Aandens Frihed kunde Blufærdigheden naturligviis ikke have. Det Sexuelle er Udtrykket for hiin uhyre Modsigelse (Widerspruch), at den udødelige Aand er bestemmet som *genus*. Denne Modsigelse yttrer sig som den dybe Schaam, der skjuler derover og ikke tør forstaae det. I det

---

τέλος (telos), Maal. *genus* Kjøn.

Erotiske forstaaes denne Modsigelse i Skjønheden; thi Skjønheden er netop Eenheden af det Sjelelige og det Legemlige. Men denne Modsigelse, som det Erotiske forklarer i Skjønheden, er for Aanden paa eengang Skjønheden og det Comiske. Aandens Udtryk for det Erotiske er derfor, at det paa eengang er det Skjønne og det Comiske. Her er ingen sandselig Reflex hen paa det Erotiske; thi dette er Vellyst, og Individet ligger i saa Fald langt under det Erotiskes Skjønhed; men det er Aandens Modenhed. Dette har naturligviis kun meget faa Mennesker forstaaet i sin Reenhed. Socrates har dog gjort det. Naar derfor Xenophon lader ham have sagt, at man skal elske de stygge Qvinder, saa bliver dette Udsagn som Alt ved Xenophons Hjælp til et modbydeligt borneret Philisterie, der mindst af Alt ligner Socrates. Meningen er den, at han har sat det Erotiske i Indifferents, og Modsigelsen, der ligger til Grund for det Comiske, udtrykker han rigtigen i den tilsvarende ironiske Modsigelse, at man skal elske de Stygge*). Dog forekommer en

*) Saaledes maa det ogsaa forstaaes, som Socrates taler om Kysset til Critobulus. At Socrates umuligen har kunnet for Alvor tale saa pathetisk om Kyssets Farlighed, troer jeg maa være indlysende for Enhver, samt at han intet ængsteligt Mæhæ var, der ikke turde see til en Qvinde. Vel betyder Kysset i de sydligere Lande og hos de mere lidenskabelige Nationer noget Mere end her i Norden (herom kan man eftersee Puteanus i et Brev til Joh. Bapt. Saccum: *nesciunt nostræ virgines ullum libidinis rudimentum oculis aut osculis inesse, ideoque fruuntur. Vestræ sciunt. cfr. Kempius dissertatio de osculis* efter Bayle), men desuagtet ligner det ikke Socrates hverken som Ironiker eller Moralist at tale saaledes. Naar man nemlig slaaer for Stort paa som Moralist, saa vækker man Lysten, og frister Lærlingen til næsten mod sin Villie at blive ironisk mod Læreren. Socrates's Forhold til Aspasia viser det Samme. Hende omgikkes han, ganske ubekymret om det tvetydige Liv, hun førte. Hende ønskede han blot at lære af (Athenæus), og dertil synes hun ogsaa at have havt Talent, da det jo fortælles, at Mændene toge deres Hu-

Xenophon] her maa sigtes til Memorabilia 2, 6, 32, hvor der rigtignok ikke er Tale om at elske Kvinder, men om at kysse unge Mænd. Sokrates anbefaler at kysse de Stygge, fordi de vil finde sig deri i den Tro, at de kaldes skjønne for deres Sjæls Skyld. Socrates taler om Kysset] i Xenophons Memorabilia 1, 3, 8 ff. *nesciunt* osv.] vore (ɔ: de belgiske) unge Piger veed ikke, at der er nogen Indledning til Sandselighed i Øiekast og Kys, og hengiver sig derfor dertil. Eders (ɔ: de italienske) veed det. Se Bayle's Lexikon under Puteanus, Anm. *I.* Athenæus] Dipnosoph. 5. Bog pag. 219 d. da det jo fortælles, at Mændene osv.] se Plutarchs Perikles Kap. 24, 2.

saadan Opfattelse meget sjeldent i sin ophøiede Reenhed. Der skal et mærkeligt Sammenspil af en lykkelig historisk Udvikling og oprindelig Begavethed til; er der nogen nok saa fjern Indsigelse mulig, da er Opfattelsen modbydelig, og Affektation.

I Christendommen har det Religieuse suspenderet det Erotiske, ikke blot ved en ethisk Misforstaaelse som det Syndige, men som det Indifferente, fordi der i Aand ingen Forskjel er paa Mand eller Qvinde. Her er det Erotiske ikke ironisk neutraliseret, men suspenderet, fordi det er Christendommens Tendents at føre Aanden videre. Idet i Blufærdigheden Aanden bliver angest og sky for at iføre sig den generiske Differents, springer Individualiteten pludselig af, og istedenfor ethisk at gjennemtrænge den, griber den en Forklaring fra Aandens høieste Sphære. Dette er een Side af Klosterbetragtningen, hvad enten denne nu nærmere bestemtes som ethisk Rigorisme eller som overveiende Contemplation*).

Som da i Blufærdigheden Angesten er sat, saa er den tilstede i al erotisk Nydelse, ikke fordi denne er syndig, ingenlunde, hvorfor det heller ikke hjælper om Præsten ti Gange velsigner Parret. Selv naar det Erotiske udtrykker sig saa skjønt og reent og sædeligt som det er muligt, uforstyrret i sin Glæde af nogen vellystig

---

struer med til Aspasia blot for at lære af hende. Saasnart derimod Aspasia havde villet virke ved sin Deilighed paa ham, saa havde formodentlig Socrates forklaret hende, at man bør elske de Stygge, og at hun aldeles ikke skulde yderligere anstrænge sin Ynde, da han til sin Hensigts Opnaaelse havde nok i Xantippe. (Cfr. Xenophons Fortælling om Socrates's Anskuelse af sit Forhold til Xantippe.) — Da det destoværre atter og atter gjentager sig, at man med forudfattet Mening gaaer til Læsningen af Alt, saa er det jo intet Under, at enhver har en bestemt Forestilling om, at en Cyniker er et næsten udsvævende Menneske. Dog turde det være muligt netop her ogsaa at finde et Exempel paa hiin Opfattelse af det Erotiske som det Comiske.

*) Hvor besynderligt det end kan forekomme Den, der ikke er vant til dristigere at betragte Phænomenerne, der er dog en fuldkommen Analogie mellem Socrates's ironiske Opfattelse af det Erotiske som det Comiske, og en Munks Forhold til *mulieres subintroductæ*. Misbrugen vedkommer naturligviis kun dem, der have Sands for Misbrugen.

Xenophons Fortælling] i Symposiet 2, 10; jvfr. Begrebet Ironi S. 204 Anm. *mulieres subintroductæ* (hemmelig indførte Kvinder) kaldtes i Middelalderen de Geistliges Konkubiner. Oprindelig var Forholdet opstaaet ikke som Konkubinat, men som reent aandeligt Samvær; hertil sigter vistnok S. K. paa dette Sted.

Reflexion, er Angesten dog tilstede, ikke imidlertid forstyrrende, men som et Moment med.

Det er i denne Henseende saare vanskeligt at anstille Iagttagelser. Fornemlig maa man her bruge den Forsigtighed, som Lægerne bruge, aldrig at iagttage Pulsen uden saaledes, at de sikkre sig mod at føle deres egen istedenfor Patientens, saaledes maa man her vogte sig for, at den Bevægelse, man opdager, ikke er den Urolighed, der er Iagttagerens for hans Iagttagelse. Imidlertid staaer det dog fast, at alle Digtere beskrive Elskoven, hvor reen og uskyldig den end fremstilles, saaledes, at de sætte Angesten med i den. Nærmere at forfølge dette er en Æsthetikers Sag. Men hvorfor denne Angest? Fordi i det Erotiskes Culmination kan Aanden ikke være med. Jeg vil tale som en Græker. Aanden er vel tilstede; thi det er den, der constituerer Synthesen, men den kan ikke udtrykke sig i det Erotiske, den føler sig fremmed. Den siger ligesom til det Erotiske: Kjære! her kan jeg ikke være Trediemand, derfor vil jeg skjule mig saa længe. Men dette er netop Angesten, og dette er netop tillige Blufærdigheden; thi det er en stor Dumhed at antage, at Kirkens Vielse eller at Mandens Troskab i, at holde sig til sin Hustru alene, er nok. Der er mangt et Ægteskab profaneret, skjøndt det ikke skete ved en Fremmed. Men naar det Erotiske er reent og uskyldigt og skjønt, saa er denne Angest venlig og mild, og derfor have Digterne Ret i at tale om den søde Beængstelse. Det følger imidlertid af sig selv, at Angesten er større hos Qvinden end hos Manden.

Lad os nu vende tilbage til vort Foregaaende, til Generations-Forholdets Følge i Individet, hvilken er det Mere, som ethvert senere Individ har i Forhold til Adam. I Conceptionens Øieblik er Aanden længst borte og derfor Angesten størst. I denne Angest bliver det nye Individ til. I Fødselens Øieblik culminerer Angesten anden Gang i Qvinden, og i dette Øieblik kommer det nye Individ til Verden. At en Fødende er angest, er bekjendt nok. Physiologien har sin Forklaring, Psychologien maa ogsaa have sin. Som fødende er Qvinden atter i Yderligheden af Synthesens ene Extrem, derfor skjælver Aanden; thi den har i dette Øieblik ikke sin Opgave, den er ligesom suspenderet. Angesten er imidlertid et Udtryk for den menneskelige Naturs Fuldkommenhed, og det er derfor kun hos lavere Folkeslag, at man finder Analogien til Dyrets lette Fødsel.

Men jo mere Angest, jo mere Sandselighed. Det procreerede Individ er mere sandseligt end det oprindelige, og dette Mere er Generationens almindelige Mere for ethvert senere Individ i Forhold til Adam.

Men det for ethvert senere Individ Mere af Angest og Sandselighed i Forhold til Adam kan naturligviis igjen i det enkelte Individ betyde et Mere og Mindre. Her ligge Differentser, som i Sandhed ere saa forfærdelige, at vistnok Ingen vover sig til i dybere Forstand ɔ: med ægte menneskelig Sympathie at tænke derover, uden at han med en Urokkelighed, som Intet kan bringe til at zittre, er forvisset om, at der aldrig i Verden er fundet eller skal findes et saadant Mere, at det ved en simpel Overgang forvandler det Quantitative til det Qualitative. Hvad Skriften lærer, at Gud hjemsøger Fædrenes Brøde paa Børnene i 3die og 4de Led, det forkynder Livet høirøstet nok. At ville snakke sig fra det Forfærdelige ved den Forklaring, at hiint Udsagn er en jødisk Lære, hjælper Intet. Christendommen har aldrig vedkjendt sig at priviligere hvert enkelt Individ til i udvortes Forstand at begynde forfra. Ethvert Individ begynder i en historisk Nexus og Naturens Consequentser gjælde endnu som nogensinde. Kun deri er Forskjellen, at Christendommen lærer, at opløfte sig over hiint Mere, og dømmer den, som ikke gjør det, at han ikke vil det.

Netop fordi Sandseligheden her er bestemmet som et Mere, bliver Aandens Angest, idet den skal overtage den, en større. Som Maximum ligger her det Forfærdelige, at Angest for Synden frembringer Synden. Lader man den onde Begjerlighed, Concupiscentsen o. s. v. være Individet medfødt, saa faaer man ikke Tvetydigheden, i hvilken Individet baade bliver skyldigt og uskyldigt. I Angestens Afmagt segner Individet, men netop derfor er han baade skyldig og uskyldig.

Detaillerede Exempler paa dette uendeligt fluctuerende Mere og Mindre vil jeg her ikke anføre. Naar disse skulle have nogen Betydning kræve de en vidtløftig og omhyggelig æsthetisk-psychologisk Udførelse.

B. Følgen af det historiske Forhold.

Skulde jeg her i een eneste Sætning udtrykke det Mere, der er for ethvert senere Individ i Forhold til Adam, da vilde jeg sige det er: at Sandseligheden kan betyde Syndighed, det vil sige, denne dunkle Viden derom, samt en dunkel Viden om hvad Synden forøvrigt kan betyde, samt en misforstaaet historisk Tilegnelse af det Historiske *de te fabula narratur*, hvorved Pointen, den individuelle

---

Skriften lærer] 2. Mose Bog 20, 5. 5. M. B. 5, 9. *de te fabula narratur* om Dig fortælles Historien (Fabelen).

Oprindelighed udelades, og Individet uden videre forvexler sig selv med Slægten og dens Historie. Vi sige ikke, at Sandselighed er Syndighed, men at Synden gjør den dertil. Naar vi nu tænke os det senere Individ, da har ethvert saadant en historisk Omgivelse, i hvilken det kan vise sig, at Sandseligheden kan betyde Syndighed. For Individet selv betyder den det ikke, men denne Viden giver Angesten et Mere. Aanden er da ikke blot sat i Forhold til Sandselighedens Modsætning, men til Syndighedens. Det følger af sig selv, at det uskyldige Individ endnu ikke forstaaer denne Viden; thi den forstaaes først qualitativt, men denne Viden er dog igjen en ny Mulighed, saaledes at Friheden i sin Mulighed forholdende sig til det Sandselige bliver end mere Angest.

At dette almindelige Mere for det enkelte Individ kan betyde et Mere og et Mindre følger af sig selv. Saaledes for strax at gjøre opmærksom paa en storartet Differents. Efterat Christendommen er kommen ind i Verden og Forløsningen sat, er der kastet et Modsætningens Lys over Sandseligheden, som ikke var i Hedenskabet, og som netop tjener til at bestyrke den Sætning, at Sandselighed er Syndighed.

Indenfor den christelige Differents kan igjen hiint Mere betyde et Mere og Mindre. Dette ligger i det enkelte uskyldige Individs Forhold til den historiske Omgivelse. I denne Henseende kan det Forskjelligste fremkalde det Samme. Frihedens Mulighed forkynder sig i Angesten. Nu kan en Advarsel lade Individet segne i Angesten (man erindre, at jeg bestandig taler blot psychologisk, og aldrig ophæver det qualitative Spring), og det uagtet Advarselen naturligviis var beregnet lige paa det Modsatte. Synet af det Syndige kan frelse eet Individ og styrte et andet. En Spøg kan virke det Samme som Alvor og omvendt. Tale og Taushed kan frembringe den modsatte Virkning af den, der tilsigtes. I denne Henseende er der ingen Grændse, og derfor seer man her igjen Rigtigheden af Bestemmelsen, at det er et quantitativt Mere eller Mindre; thi det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse.

Nærmere at udføre dette ved experimenterende Iagttagelse vil jeg ikke her, da det sinker. Livet er imidlertid rigt nok, naar man blot forstaaer at see; man behøver ikke at reise til Paris og London, — og det hjælper ikke, naar man ikke kan see.

Angesten har forøvrigt her igjen den samme Tvetydighed som altid. Paa dette Punkt kan fremkomme et Maximum, der svarer

---

det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse] jvfr. Hegel, Logik I (Werke III) S. 262 ff.

til hiint foregaaende, at Individet i Angest for Synden frembringer Synden, det nemlig, at Individet, i Angest ikke for at blive skyldigt men for at ansees skyldigt, bliver skyldigt.

Det høieste Mere forøvrigt i denne Retning er, at et Individ fra sin tidligste Opvaagnen er stillet og paavirket saaledes, at Sandselighed for ham er bleven identisk med Syndighed, og dette høieste Mere vil vise sig i Collisionens piinligste Skikkelse, naar han i den ganske Omverden aldeles intet Tilhold finder. Føies nu til dette høieste Mere den Forvexling, at Individet forvexler sig selv med sin historiske Viden om Syndigheden, og i Angestens Blegnen udenvidere subsumerer sig selv *qua* Individ under samme Kategorie forglemmende Frihedens: dersom Du gjør ligesaa, — da er det høieste Mere tilstede.

Hvad her saa kortelig er blevet antydet, at der skal en temmelig riig Erfaring til for at forstaae, at der er sagt Meget og bestemt og tydeligt, har ofte nok været Gjenstand for Overveielse. Denne Overveielse kalder man i Almindelighed: om Exemplets Magt. Der er unegteligt, om ikke just i disse sidste superphilosophiske Tider, sagt saare meget Godt derom, men ofte mangler dog den psychologiske Mellembestemmelse, hvorledes det gaaer til, at Exemplet virker. Desuden behandler man stundom Sagen i disse Sphærer lidt for sorgløst og mærker ikke, at et eneste lille Misgreb i den mindste Detail er istand til at forvirre Livets uhyre Regnskab. Den psychologiske Opmærksomhed fæster sig udelukkende paa det enkelte Phænomen, og har ikke paa samme Tid sine evige Kategorier færdige, og er ikke varsom nok med at frelse Menneskeheden ved at frelse hvert enkelt Individ, hvor meget det end skal koste, ind i Slægten. Exemplet skal have virket paa Barnet. Man lader Barnet være ret en lille Engel, men den fordærvede Omgivelse styrtede det i Fordærvelse. Man bliver ved at fortælle og at fortælle, hvor slet Omgivelsen var — og saa, saa bliver Barnet fordærvet. Men skeer dette ved en simpel quantitativ Proces, saa er ethvert Begreb hævet. Dette er man ikke opmærksom paa. Man lader Barnet være fra Grunden af saa vanartet, at det slet ingen Gavn har af det gode Exempel. Man passe dog vel paa, at dette Barn ikke bliver saa vanartet, at det faaer Magt til, ei blot at gjøre Nar ad sine Forældre, men ad al menneskelig Tale og Tanke, ligesom en *rana paradoxa* spotter og trodser

---

qua i Egenskab af. *rana paradoxa]* Saaledes betegnedes tidligere et Dyr med Frøben og Salamanderhale; det hed sig, at dets Forvandling foregik omvendt

Naturforskernes Anordning af Frøerne. Der gives mange Mennesker, der vel forstaae at betragte det Enkelte, men ikke formaae paa samme Tid at have det Totale *in mente;* men enhver saadan Betragtning, om den end i andre Henseender er fortjenstfuld, kan dog kun afstedkomme Forvirring. — Eller Barnet var som Børn er flest, hverken godt eller ondt, men saa kom det i godt Selskab og blev godt, eller i slet Selskab og blev slet. Mellembestemmelser! Mellembestemmelser! Man tilveiebringe en Mellembestemmelse, der har den Tvetydighed, der redder Tanken (og uden dette er jo Barnets Frelse en Illusion), at Barnet, i hvorledes det end var, kan blive baade skyldigt og uskyldigt. Har man ikke Mellembestemmelser prompte og tydelige, saa er Begreberne Arvesynd, Synd, Slægt, Individ tabte, og Barnet med.

Sandseligheden er da ikke Syndigheden, men idet Synden blev sat og idet den bliver sat, gjør den Sandselighed til Syndighed. At Syndigheden nu tillige betyder noget Andet, følger af sig selv. Men hvad Synden videre har at betyde have vi Intet med at gjøre her, hvor det gjælder om psychologisk at fordybe sig i den Tilstand, der gaaer forud for Synden og psychologisk talt prædisponerer mere eller mindre.

Ved at spise af Kundskabens Frugt kom Differentsen mellem Godt og Ondt ind, men tillige den sexuelle Forskjellighed som Drift. Hvorledes dette gik til, kan ingen Videnskab forklare. Psychologien kommer nærmest og forklarer den sidste Approximation, hvilken er Frihedens Visen-sig-for-sig-selv i Mulighedens Angest, eller i Mulighedens Intet, eller i Angestens Intet. Dersom Angestens Gjenstand er et Noget, faae vi intet Spring, men en quantitativ Overgang. Det senere Individ har et Mere i Forhold til Adam, og igjen et Mere eller Mindre i Forhold til andre Individer, men desuagtet gjælder det væsentligen, at Angestens Gjenstand er et Intet. Er dens Gjenstand et saadant Noget, at det væsentligen seet ɔ: seet i Retning af Frihed betyder Noget, saa faae vi ikke et Spring, men en quantitativ Overgang, der for-

---

af Frøens, saa at det tilsidst blev en Fisk. Det viste sig imidlertid kun at være en stor Haletudse. Se Cepede's Naturgeschichte der Amphibien ved Bechstein, Weimar 1800, II S. 391 og T. XXXI.

virrer ethvert Begreb. Selv naar jeg siger, at for et Individ før Springet Sandseligheden er sat som Syndighed, saa gjælder det dog, at den ikke væsentligen er sat saaledes, thi væsentligen sætter og forstaaer han det ikke. Selv naar jeg siger, at der i det procreerede Individ er sat et Mere af Sandselighed, saa er dette dog i Retning af Springet et ugyldigt Mere.

Har nu Videnskaben nogen anden psychologisk Mellembestemmelse, der har den dogmatiske og ethiske og psychologiske Fordeel, som Angesten har, da foretrække man den.

At forøvrigt det her Udviklede ypperligt lader sig bringe i Overeensstemmelse med den Forklaring, man almindeligen giver af Synden, at den er det Selviske, indsees let. Men naar man fordyber sig i denne Bestemmelse, da indlader man sig slet ikke paa at forklare den foregaaende psychologiske Vanskelighed, ligesom man ogsaa bestemmer Synden altfor pneumatisk, og ikke tilstrækkelig paaagter, at Synden ved at sættes sætter ligesaa meget en sandselig som en aandelig Consequents.

Naar man nu i den nyere Videnskab ofte nok har forklaret Synden som det Selviske, da er det ubegribeligt, at man ikke har indseet, at netop heri ligger Umuligheden af, at dens Forklaring kan finde Plads i nogen Videnskab; thi det Selviske er netop det Enkelte, og hvad dette betyder, kan kun den Enkelte vide som den Enkelte, da det seet under almindelige Kategorier kan betyde Alt saaledes, at dette Alt slet Intet betyder. Bestemmelsen, at Synden er det Selviske, kan derfor være meget rigtig, netop naar man tillige fastholder, at den videnskabeligt talt er saa indholdsløs, at den betyder slet Intet. Endelig er der i denne Bestemmelse: det Selviske ikke taget Hensyn til Distinctionen Synd og Arvesynd, samt til i hvilken Forstand den ene forklarer den anden, Synden Arvesynden og Arvesynden Synden.

Saasnart man videnskabeligt vil tale om dette Selviske, opløser Alt sig i Tautologie, eller man bliver aandrig, hvorved Alt forvirres. Hvo har glemt, at Naturphilosophien fandt dette Selviske i hele Skabningen, fandt det i Stjernernes Bevægelse, der bestandig dog bandtes i Lydighed under Universets Lov; at det Centrifugale i Naturen var det Selviske. Naar man først har bragt et Begreb saa vidt, da kan dette gjerne gaae hen at lægge sig, for om muligt at

---

pneumatisk aandeligt. i den nyere Videnskab siden Kant. Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft, 1ste Stykke III. Jvfr. ogsaa Hegel, Philosophie des Rechts § 139. Philosophie der Religion II Werke XII 2. Aufl. S. 261.

sove Rusen ud og blive ædru igjen. I denne Henseende har vor Tid været utrættelig med at faae enhver Ting til at betyde Alt. Hvor flinkt og ufortrødent seer man ikke stundom en eller anden aandrig Mystagog prostituere en heel Mythologie, for at faae hver enkelt Mythe til ved hans Falkeblik at blive en Caprice paa hans Mundharpe? Seer man ikke stundom en heel christelig Terminologie vanarte indtil Fortabelse ved en eller anden Speculants pretentionsfulde Behandling?

Naar man ikke først tydeliggjør sig, hvad Selv betyder, saa nytter det kun lidet at udsige om Synden, at den er det Selviske. Men »Selv« betyder netop Modsigelsen af, at det Almene er sat som det Enkelte. Først naar Begrebet af det Enkelte er givet, først da er der Tale om det Selviske, men uagtet der har levet talløse Millioner af saadanne Selv'er, saa kan ingen Videnskab sige, hvad det er, uden igjen at udsige det ganske almindeligt*). Og dette er Livets Vidunderlighed, at ethvert Menneske, der agter paa sig selv, veed, hvad ingen Videnskab veed, da han veed, hvo han selv er, og dette er det Dybsindige i hiin græske Sætning *γνωϑι σαυτον***), som man nu længe nok har forstaaet tydsk om den rene

*) Dette er vel værd nærmere at betænke; thi netop paa dette Punkt maa det vise sig, hvorvidt det nyere Princip, at Tænken og Væren er eet, strækker, naar man ikke fortrædiger det ved utidige og tildeels dumme Misforstaaelser, men paa den anden Side heller ikke ønsker at have et høieste Princip, der forbinder til Tankeløshed. Kun det Almene er derved, at det tænkes og lader sig tænke (ikke blot experimenterende; thi hvad kan man ikke tænke) og er som det lader sig tænke. Pointen i det Enkelte er netop dets negative Sig-Forholden til det Almene, dets Frastøden, men saasnart den tænkes bort, er det hævet, og saasnart den tænkes er den forvandlet, saaledes, at man enten ikke tænker den, men kun indbilder sig det, eller tænker den, og blot indbilder sig, at den er tagen med i Tænkningen.

**) Den latinske Sætning *unum noris omnes* udtrykker letsindigen det Samme, og udtrykker virkelig det Samme, naar man ved *unum* forstaaer Betragteren

en eller anden aandrig Mystagog] her kan maaskee sigtes til Grundtvigs »Brage-Snak«, der udkom 1844, men var bleven bekjendt som Forelæsninger forinden. *γνῶϑι σαυτόν* kjend dig selv. — Det Flg. kan være en Hentydning til Stilling, Philosophiske Betragtninger over den speculative Logik (S. 12). Jvfr. ogsaa Heiberg, Indlednings-Foredrag til det logiske Cursus (Pros. Skr. I S. 472).
unum noris omnes (nl. *noris*, der sædvanlig tilføies), kjender man Een, kjender man Alle. (Terents's Phormio 265.)

Selvbevidsthed, Idealismens Luftighed. Det er vel paa den høie Tid, at man søger at forstaae den græsk, og da igjen at forstaae den saaledes, som Grækerne vilde have forstaaet den, hvis de havde havt christelige Forudsætninger. Men det egentlige »Selv« er først sat i det qualitative Spring. I Tilstanden før kan der ikke være Tale derom. Naar man derfor vil forklare Synden af det Selviske, da vikler man sig ind i Utydeligheder, da det tvertimod er ved Synden og i Synden, at det Selviske vorder. Skal det siges, at det Selviske var Anledningen til Adams Synd, saa er denne Forklaring en Leeg, i hvilken Fortolkeren selv finder hvad han selv først har skjult. Skal det siges, at det Selviske bevirkede Adams Synd, da er Mellemtilstanden oversprunget, og Forklaringen har sikkret sig en mistænkelig Lethed. Dertil kommer, at man Intet faaer at vide om det Sexuelles Betydning. Her er jeg paa mit gamle Punkt. Det Sexuelle er ikke Syndigheden, men dersom, at jeg et Øieblik skal tale accommodationsviis og daarligen, Adam ikke havde syndet, saa var det Sexuelle aldrig blevet til som Drift. En fuldkommen Aand lader sig ikke tænke sexuelt bestemmet. Dette er i Harmonie med Kirkens Lære om Opstandelsens Beskaffenhed, i Harmonie med de kirkelige Forestillinger om Engle, i Harmonie med de dogmatiske Bestemmelser i Retning af Christi Person. Medens saaledes, for blot at henkaste en Antydning, Christus forsøges i alle menneskelige Prøvelser, nævnes der aldrig nogen Fristelse i denne Retning, hvilket netop lader sig forklare deraf, at han bestod i alle Fristelser.

Sandseligheden er ikke Syndighed. Sandseligheden i Uskyldigheden er ikke Syndigheden, og dog er Sandseligheden der, Adam

selv, og nu ikke nysgjerrigt speider efter *omnes*, men alvorligt fastholder den Ene, der virkelig er alle. Dette troe Menneskene i Almindelighed ikke, og mene endog, at det er for stolt; Grunden er vel snarere den, at de ere for feige og magelige til at vove at forstaae og erhverve Forstaaelsen af den sande Stolthed.

Kirkens Lære om Opstandelsens Beskaffenhed] Efter Hase's Hutterus redivivus § 130, 7 beholdes Kjønsforskjellen i Opstandelsen, dog *excluso semine et lacte*. Forestillinger om Engle] At Englene er kjønsløse, slutter man af Luc. 20, 34–36. Se Bretschneider, Dogmatik I (3. Udg.) § 101, 2. Bestemmelser i Retning af Christi Person] her tænkes maaskee paa, at der tillægges Christi menneskelige Natur Syndefrihed; se Bretschneider, Dogmatik II § 136.

har jo behøvet Mad og Drikke o. s. v. Den generiske Differents er sat i Uskyldigheden, men er ikke sat som saadan. Først i det Øieblik Synden bliver sat, bliver ogsaa den generiske Differents sat som Drift.

Her som allevegne maa jeg frabede mig enhver misforstaaende Consequents, som om det f. Ex. nu skulde blive den sande Opgave at abstrahere fra ɔ: i udvortes Forstand at tilintetgjøre det Sexuelle. Naar eengang det Sexuelle er sat som Synthesens Yderste, da gavner al Abstraktion til Intet. Opgaven er naturligviis at vinde det ind i Aandens Bestemmelse. (Her ligger alle de sædelige Problemer af det Erotiske.) Realisationen heraf er den Kjærligheds Seier i et Menneske, i hvilken Aanden har seiret saaledes, at det Sexuelle er glemt og kun erindret i Glemsel. Naar dette er skeet, da er Sandseligheden forklaret i Aand, og Angesten udjaget.

Vil man nu sammenligne denne Anskuelse, som man kalde christelig eller hvad man vil, med den græske, da troer jeg, at der er vundet Mere end der er tabt. Vel er der nemlig tabt en Deel af den veemodige erotiske Heiterkeit, men der er ogsaa vundet en Bestemmelse af Aand, som Græciteten ikke kjender. De Eneste, der i Sandhed tabe, ere de Mange, der endnu bestandig leve hen, som var det 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, som var den et Curiosum, der ikke vedkom dem; thi de vinde ikke den græske Heiterkeit, der netop ikke lader sig vinde, men kun tabes, og de vinde heller ikke Aandens evige Bestemmelse.

Heiterkeit] Jvfr. Hegel, Philos. d. Religion II (Werke XII 2. Aufl. S. 131.

ham saa megen Anstrængelse. At ignorere Vanskeligheden er vistnok ikke at »gaae videre« end Plato, at ignorere den, fromt bedragende Tænkningen, for at faae Speculationen flot og Bevægelsen i

---

Værende saaledes, at de derved hævede alle sædelige Begreber; det Ikke-Værende er ikke, *ergo* er alt Sandt, *ergo* er alt Godt, *ergo* er Bedrag o. s. v. slet ikke til. Dette bekæmper Socrates i flere Dialoger. Fornemlig har imidlertid Plato afhandlet det i »Sophisten«, der som alle Platos Dialoger paa eengang kunstnerisk anskueliggjør, hvad den selv docerer; thi Sophisten, hvis Definition og Begreb Dialogen søger, medens den hovedsagelig handler om det Ikke-Værende. han er selv et Ikke-Værende, og saaledes bliver Begrebet og Exemplet til paa eengang i den Krig, i hvilken Sophisten bekriges, og som ender med, ikke at han tilintetgjøres, men at han bliver til, hvilket er det værste for ham, det nemlig, at han trods sin Sophistik, der formaaer at gjøre ham usynlig ligesom Mars's Rustning, dog maa her frem. I den nyere Philosophie er man slet ikke kommen væsentligen videre i Opfattelsen af det Ikke-Værende, og det uagtet man mener sig at være christelig. Den græske Philosophie og den moderne er stillet saaledes: Alt dreier sig om, at faae det Ikke-Værende til at være til; thi at faae det bort og til at forvinde synes saa saare let. Den christelige Betragtning er stillet saaledes: det Ikke-Værende er til overalt som Intet, hvoraf der skabtes, som Skin og Forfængelighed, som Synd, som Sandseligheden fjernet fra Aanden, som Timeligheden glemt af Evigheden, derfor gjælder Alt om at faae det bort for at faae det Værende frem. Kun i denne Retning er Begrebet Forsoning opfattet historisk rigtigt i den Forstand, i hvilken Christendommen bragte det ind i Verden. Er Opfattelsen i modsat Retning (Bevægelsens Udgang fra at det Ikke-Værende ikke er til) saa har man forflygtiget Forsoningen og vendt Vrangen ud deraf. — Det er i »Parmenides« at Plato fremsætter »Øieblikket«. Denne Dialog beskæftiger sig med at eftervise Modsigelsen i Begreberne selv, hvilket Socrates udtrykker paa saa bestemt en Maade, at det just ikke geraader hiin gamle græske, skjønne Philosophie til Skam, men vel kan tjene til at beskæmme en nyere broutende Philosophie, der ikke som den græske gjør store Fordringer til sig selv, men til Menneskene og deres Beundring. Socrates bemærker, at det ikke var vidunderligt, om Een kunde eftervise det Modsigende (τὸ ἐναντίον) om en enkelt Ting, der participerer i det Forskjellige, men hvis Een var istand til at vise Modsigelsen i Begreberne selv, det var at beundre.

Mars's Rustning] beroer vist paa en Forvexling med den i græske Sagn omtalte »Hades's Hjelm«, der gjør usynlig. Athene tager den paa i Kampen mod Ares (Mars). Iliaden 5, 845.

Logiken i Gang, er at behandle Speculationen som et temmelig endeligt Anliggende. Dog erindrer jeg engang at have hørt en Speculerende sige, at man ikke maatte tænke for meget paa Van-

(*αλλ' ει ὁ εστιν ἑν, αυτο τουτο πολλα αποδειξει και αυ τα πολλα δη ἑν, τουτο ηδη θαυμασομαι. και περι των αλλων ἁπαντων ὡσαυτως*. § 129. *B. C.)*. Fremgangsmaaden er imidlertid den experimenterende Dialektik. Man antager, at Eenheden (*το ἑν*) er og at den ikke er, og viser nu, hvad der deraf vil følge for den selv og for det Øvrige. Øieblikket viser sig nu at være dette underlige Væsen (*ατοπον*, det græske Ord er her ypperligt), der ligger mellem Bevægelse og Ro uden at være i nogen Tid, og til dette og ud af dette slaaer det Bevægende om i Ro, og det Hvilende i Bevægelse. Øieblikket bliver derfor Overgangs-Kategorien overhovedet (*μεταβολη*); thi Plato viser, at paa samme Maade er Øieblikket ogsaa i Forhold til Overgangen af Eenhed til Fleerhed, og Fleerhed til Eenhed, Lighed til Ulighed o. s. v., er Øieblikket, i hvilket der hverken er *ἑν* eller *πολλα*, og hverken bestemmes eller sammenblandes (*ουτε διακρινεται ουτε ξυγκρινεται* § 157 *A.)* Af alt dette har nu Plato Fortjeneste ved at tydeliggjøre sig Vanskeligheden, men Øieblikket bliver dog en lydløs atomistisk Abstraktion, som man heller ei forklarer ved at ignorere den. Naar nu Logiken vil udsige, at den ikke har Overgangen, (og har den denne Kategorie, da maa den jo finde sin Plads i Systemet selv, om den end tillige opererer i Systemet), da vil det blive tydeligere, at de historiske Sphærer og al den Viden, der hviler i en historisk Forudsætning, har Øieblikket. Denne Kategorie er af stor Vigtighed for at afslutte mod den hedenske Philosophie og en ligesaa hedensk Speculation i Christendommen. I Dialogen Parmenides viser paa et andet Sted sig Følgen af, at Øieblikket er en saadan Abstraktion. Idet Eenheden poneres at have Tidens Bestemmelse, vises nu, hvorledes her fremkommer den Modsigelse, at Eenheden (*το ἑν*) bliver ældre og yngre end sig selv og end Fleerheden (*τα πολλα*) og da igjen hverken yngre eller ældre end den selv eller end Fleerheden (§ 151 *E)*. Eenheden maa jo dog være, siges der, og nu bestemmes det at være saa-

Dog erindrer jeg engang osv.] jvfr. E. P. II S. 118. *ἀλλ' εἰ* osv.] men hvis man kan bevise, at selve Begrebet »Eet« er mange, og omvendt, at »Mange« er Eet, ja det vil forbause mig; og ligesaa med alt andet. *ἄτοπον* (atopon) ordret: hvad der ingen Plads har; dernæst: besynderligt, urimeligt. Om Øieblikket (*τὸ ἐξαίφνης*) staaer Udtrykket Platons Parmenides 156 d. *μεταβολή* (metabolé) egtl. »Omslag«; jvfr. Parmenides 156 d. e. hverken bestemmes eller sammenblandes] urigtig Oversættelse af de citerede Ord, der betyder: »hverken adskilles eller sammensættes«, og hvis Mening er, at »Øieblikket« er Overgangen ogsaa hvor der er Tale om Adskillelse og Sammensætning, ligesom i de andre Exempler.

skelighederne iforveien; thi da kom man aldrig til at speculere. Naar det saaledes blot gjælder om at komme til at speculere, ikke om at Eens Speculation bliver virkelig Speculation, saa er det jo ganske resolut sagt, at man blot skal see at komme til at speculere, ligesom det er priseligt, om en Mand, der ikke havde Evne til at kjøre til Dyrehaven i egen Vogn, vilde sige: Sligt bør man ikke bryde sig om, man kan godt kjøre paa en Kaffemølle. Og saaledes er det jo ogsaa: Begge de Kjørende komme forhaabentligen til Dyrehaven. Derimod kommer den neppeligen til at speculere, der var resolveret nok til ikke at bryde sig om Befordringen, naar han barestens kunde komme til at speculere.

I den historiske Friheds Sphære er Overgangen en Tilstand. Imidlertid maa man, for retteligen at forstaae dette, ikke glemme, at det Ny kommer ved Springet. Hvis dette nemlig ikke fastholdes, da faaer Overgangen en quantiterende Overvægt over Springets Elasticitet.

---

ledes: Deelagtighed i et Væsen eller i en Væsenhed i den nærværende Tid (το δε ειναι αλλο τι εστι η μεθεξις ουσιας μετα χρονου του παροντος § 151. *E.*). I den nærmere Udvikling af Modsigelserne viser det sig nu, at det Nærværende (το νυν) vakler imellem at betyde det Nærværende, det Evige, Øieblikket. Dette Nu (το νυν) ligger mellem »var« og »vil blive«, og Eenheden kan jo ikke, idet den skrider frem fra det Forbigangne til det Tilkommende, springe Nuet forbi. Den holder altsaa inde i Nu'et, bliver ikke ældre men er ældre. I den nyeste Philosophie culminerer Abstraktionen i den rene Væren; men den rene Væren er det abstrakteste Udtryk for Evigheden, og er som Intet netop igjen Øieblikket. Her viser det sig atter, hvor vigtigt »Øieblikket« er, fordi først med denne Kategorie kan det lykkes at give Evigheden sin Betydning, idet Evigheden og Øieblikket blive de yderste Modsætninger, medens ellers det dialektiske Hexerie faaer Evigheden og Øieblikket til at betyde det Samme. Først med Christendommen bliver Sandselighed, Timelighed, Øieblikket at forstaae, netop fordi først med den bliver Evigheden væsentlig.

το δὲ εἶναι osv.] »er ikke det at være Delagtighed i Væren [saaledes rigtigere end »Væsen«] i Forbindelse med den nærværende Tid?« Platon vil egentlig ikke sige Andet, end at τὸ εἶναι er Præsens og altsaa udtrykker Væren i Nutiden.

I den nærmere Udvikling] p. 152 b—e. den nyeste Philosophie] den Hegelske, der begynder med den rene Væren som den yderste Abstraktion for derfra at gaae videre til stedse concretere Bestemmelser.

Mennesket var altsaa en Synthese af Sjel og Legeme, men er tillige en Synthese af det Timelige og det Evige. At dette ofte nok er bleven sagt, har jeg intet at indvende mod; thi det er ikke mit Ønske, at opdage Nyheder, men vel min Glæde og min forelskte Syssel at tænke over, hvad der synes ganske simpelt.

Hvad den sidste Synthese angaaer, da er det strax paafaldende, at den er dannet anderledes end den første. I den første var Sjel og Legeme Synthesens tvende Momenter, og Aanden det Tredie, dog saaledes, at der først egentlig var Tale om Synthesen idet Aanden sattes. Den anden Synthese har kun to Momenter: det Timelige og det Evige. Hvor er her det Tredie? Og er der intet Tredie, da er der egentligen ingen Synthese, thi en Synthese, som er en Modsigelse, kan ikke fuldkommes som Synthese uden i et Tredie; thi det, at Synthesen er en Modsigelse, udsiger jo netop, at den ikke er. Hvad er da det Timelige?

Naar man rigtigen bestemmer Tiden som den uendelige Succession, saa ligger det tilsyneladende nær ogsaa at bestemme den som nærværende, forbigangen og tilkommende. Imidlertid er denne Distinktion urigtig, hvis man mener, at den ligger i Tiden selv; thi den fremkommer først ved Tidens Forhold til Evigheden og ved Evighedens Reflexion i denne. Dersom man nemlig i Tidens uendelige Succession kunde finde et Fodfæste ɔ: et Nærværende, som var det Delende, saa var Inddelingen ganske rigtig. Men netop fordi ethvert Moment, som Summen af Momenter er det, er Proces (en Gaaen-forbi), saa er intet Moment et nærværende, og forsaavidt er der i Tiden hverken et Nærværende eller et Forbigangent eller et Tilkommende. Mener man at kunne fastholde denne Inddeling, da er det fordi man spatierer et Moment, men derved er den uendelige Succession standset, da er det fordi man bringer Forestillingen ind, lader Tiden være for Forestillingen, istedenfor at tænke den. Men selv herved bærer man sig ikke rigtig ad, thi selv for Forestillingen er Tidens uendelige Succession et uendeligt indholdsløst Nærværende. (Dette er Parodien paa det Evige.) Inderne tale om en Kongerække, der har hersket i 70,000 Aar. Om Kongerne vides Intet, ikke engang deres Navne (dette antager jeg). Dersom vi ville tage dette som et Exempel paa Tiden, da ere de 70,000 Aar for Tanken en uendelig Forsvinden,

---

Inderne tale osv.] se Hegel, Philosophie der Geschichte (Werke IX 2. Aufl.) S. 200 (»So heiszt es von Königen, sie hätten siebzigtausend Jahr oder mehr regiert«).

for Forestillingen udvider det sig, spatierer det sig til den illusoriske Skuen af et uendeligt indholdsløst Intet*). Saasnart man derimod lader den Ene succedere den Anden, sætter man det Nærværende.

Det Nærværende er imidlertid ikke Tidens Begreb, uden netop som et uendeligt indholdsløst, hvilket igjen netop er den uendelige Forsvinden. Agter man ikke herpaa, da har man, hvor hurtig man end lader det forsvinde, dog sat det Nærværende, og efterat have sat det lader man det igjen være tilstede i Bestemmelserne: det Forbigangne og det Tilkommende.

Det Evige derimod er det Nærværende. Tænkt er det Evige det Nærværende som den ophævede Succession (Tiden var Successionen, der gaaer forbi). For Forestillingen er det en Fortgaaen, som dog ikke kommer af Stedet, fordi det Evige er for den det uendeligt indholdsfulde Nærværende. I det Evige findes da igjen ikke Adskillelsen af det Forbigangne og Tilkommende, fordi det Nærværende er sat som den ophævede Succession.

Tiden er da den uendelige Succession; det Liv, der er i Tiden og blot er Tidens, har intet Nærværende. Vel pleier man stundom, for at bestemme det sandselige Liv, at sige, at det er i Øieblikket og er kun i Øieblikket. Man forstaaer da ved Øieblikket den Abstraktion fra det Evige, som, hvis den skal være det Nærværende, er Parodien derpaa. Det Nærværende er det Evige eller rettere det Evige er det Nærværende, og det Nærværende er det Fyldige. I denne Forstand sagde Latineren om Guddommen, at han er *præsens (præsentes dii)*, ved hvilket Ord brugt om Guddommen han tillige betegnede hans kraftige Bistand.

Øieblikket betegner det Nærværende som et saadant, der intet Forbigangent og intet Tilkommende har; thi deri ligger jo netop det sandselige Livs Ufuldkommenhed. Det Evige betegner ogsaa

---

*) Dette er forøvrigt Rummet. Den Øvede vil let netop heri see Beviset for min Fremstillings Rigtighed, thi Tid og Rum ere for den abstrakte Tænkning aldeles identiske (nacheinander og nebeneinander), og bliver det for Forestillingen, og er det i Sandhed saaledes i den Bestemmelse af Gud, at han er allesteds-nærværende.

---

præsens nærværende; *præsentes dii* Guderne som nærværende, ɔ: som umiddelbart indgribende. Dette er forøvrigt Rummet osv.] Jvfr. Hegel, Encyclopädie § 259 f.

det Nærværende, som intet Forbigangent og intet Tilkommende har, og dette er det Eviges Fuldkommenhed.

Vil man nu bruge Øieblikket til at bestemme Tiden ved, og lade Øieblikket betegne den reent abstrakte Udelukkelse af det Forbigangne og det Tilkommende og som saadant det Nærværende, saa er Øieblikket netop ikke det Nærværende, thi det reent abstrakt tænkte Mellemliggende mellem det Forbigangne og det Tilkommende er slet ikke. Men saaledes sees det, at Øieblikket ikke er en blot Tidens Bestemmelse, da Tidens Bestemmelse kun er at gaae forbi, hvorfor Tiden, hvis den skal bestemmes ved nogen af de i Tiden sig aabenbarende Bestemmelser, er den forbigangne Tid. Skal derimod Tiden og Evigheden berøre hinanden, da maa det være i Tiden, og nu er vi ved Øieblikket.

»Øieblikket« er et billedligt Udtryk og forsaavidt ikke saa godt at have med at gjøre. Dog er det et skjønt Ord at agte paa. Intet er saa hurtigt som Øiets Blik, og dog er det commensurabelt for det Eviges Gehalt. Naar saaledes Ingeborg skuer ud over Havet efter Frithiof, saa er dette et Billede paa, hvad det billedlige Ord betyder. Et Udbrud af hendes Følelse, et Suk, et Ord har allerede som lydende mere Tidens Bestemmelse i sig, og er mere nærværende i Retning af Forsvinden, og har ikke saa meget det Eviges Nærværelse i sig, som jo derfor ogsaa et Suk, et Ord o. s. v. har Magt til at hjælpe Sjelen af med det Betyngende, netop fordi det Betyngende blot udsagt allerede begynder at blive et Forbigangent. Et Blik er derfor en Betegnelse af Tiden, men vel at mærke af Tiden i den skjebnesvangre Conflikt, da den berøres af Evigheden*). Det, vi kalde Øieblikket, kalder Plato το εξαιφνης. Hvorledes det end etymologisk forklares, det staaer dog i Forhold til Bestemmelsen: det Usynlige, fordi Tid og Evighed opfattedes lige

---

*) Det er mærkeligt, at den græske Kunst culminerer i Plastik, der netop mangler Blikket. Dette har imidlertid sin dybe Grund i, at Grækerne ikke fattede i dybeste Forstand Aandens Begreb, og derfor heller ei i dybeste Forstand fattede Sandseligheden og Timeligheden. Hvor stærk er dog ikke den Modsætning, at man i Christendommen netop billedlig fremstiller Gud som et Øie.

Ingeborg] i Tegnérs »Frithjofs Saga« IX (S. 71 i Originaludg.; men der tænkes snarere paa en Illustration dertil). τὸ ἐξαίφνης (to exaiphnes)] ordret: det Pludselige.

abstrakt, da man manglede Begrebet Timelighed, hvilket har sin Grund i, at man manglede Begrebet: Aand. Paa Latin hedder det *momentum*, hvis Derivation (af *movere*) kun udtrykker den blotte Forsvinden*).

Saaledes forstaaet er Øieblikket ikke egentlig Tidens Atom, men Evighedens Atom. Det er Evighedens første Reflex i Tiden, dens første Forsøg paa ligesom at standse Tiden. Derfor forstod Græciteten ikke Øieblikket, thi om den end fattede Evighedens Atom, saa fattede den ikke, at den var Øieblikket, bestemte den ikke forlænds, men baglænds, fordi Evighedens Atom væsentligen var for Græciteten Evigheden, og saaledes hverken Tid eller Evighed kom til sin sande Ret.

Synthesen af det Timelige og det Evige er ikke en anden Synthese, men Udtrykket for hiin første Synthese, ifølge hvilken Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand. Saasnart Aanden er sat, er Øieblikket der. Derfor kan det med Rette siges dadlende om Mennesket, at han lever kun i Øieblikket, da dette skeer ved en vilkaarlig Abstraktion. Naturen ligger ikke i Øieblikket.

---

*) I det N. T. findes en poetisk Omskrivelse af Øieblikket. Paulus siger, at Verden skal forgaae *εν ατομῳ και εν ῥιπῃ οφθαλμου*. Dermed udtrykker han ogsaa, at Øieblikket er commensurabelt for Evigheden, fordi nemlig Undergangs-Øieblikket i samme Øieblik udtrykker Evigheden. Man tillade mig at anskueliggjøre, hvad jeg mener, og tilgive det, forsaavidt man skulde finde noget Anstødeligt i Billedet. Her i Kjøbenhavn vare engang tvende Kunstnere, der maaskee selv neppe tænkte paa, at deres Præstation ogsaa kunde afvindes en dybere Betydning. De traadte frem, stillede sig ligeoverfor hinanden, og begyndte nu mimisk at fremstille en eller anden lidenskabelig Conflikt. Naar da den mimiske Udvikling var i fuld Gang, og Tilskuerens Øie fulgte Historien og ventede det Følgende, da brøde de pludseligen af, og forbleve nu urokkeligen forstenede i det øieblikkelige mimiske Udtryk. Virkningen heraf kan være overmaade comisk, fordi Øieblikket paa en tilfældig Maade bliver commensurabel for det Evige. Det Plastiskes Virkning beroer paa, at det evige Udtryk netop er udtrykt evigt: det Comiske laae derimod i, at det tilfældige Udtryk blev foreviget.

---

movere at bevæge. *ἐν ἀτόμῳ* osv.] i et Nu og et Øieblik. 1. Kor. 15, 52. (*ἀτόμῳ* egtl. »Atom«, udelelig Størrelse.)

Det gaaer med Timeligheden som det gaaer med Sandseligheden; thi Timeligheden synes endnu ufuldkomnere, Øieblikket endnu ringere end Naturens tilsyneladende trygge Bestaaen i Tiden. Og dog er det omvendt; thi Naturens Tryghed har sin Grund i, at Tiden slet ingen Betydning har for den. Først i Øieblikket begynder Historien. Menneskets Sandselighed bliver ved Synden sat som Syndighed og altsaa lavere end Dyrets, og dog er det netop fordi det Høiere her begynder; thi nu begynder Aanden.

Øieblikket er hiint Tvetydige, hvori Tiden og Evigheden berøre hinanden, og hermed er Begrebet Timelighed sat, hvor Tiden bestandig afskærer Evigheden og Evigheden bestandig gjennemtrænger Tiden. Først nu faaer hiin omtalte Inddeling sin Betydning: den nærværende Tid, den forbigangne Tid, den tilkommende Tid.

Ved denne Inddeling tildrager det sig strax Opmærksomheden, at det Tilkommende i en vis Forstand betyder mere end det Nærværende og Forbigangne; thi det Tilkommende er i en vis Forstand det Hele, hvoraf det Forbigangne er en Deel, og det Tilkommende kan i en vis Forstand betyde det Hele. Dette kommer deraf, at det Evige først betyder det Tilkommende, eller at det Tilkommende er det Incognito, hvori det Evige, som incommensurabelt for Tiden, dog vil bevare sin Omgængelse med Tiden. Sprogbrug tager saaledes stundom det Tilkommende identisk med det Evige (det tilkommende Liv — det evige Liv). Da Grækerne nu ikke havde i dybere Forstand Begrebet af det Evige, saa havde de heller ikke Begrebet af det Tilkommende. Man kan derfor ikke dadle det græske Livs Fortabthed i Øieblikket, eller rettere man kan end ikke sige, at det var fortabt; thi Timeligheden var af Grækerne ligesaa naiv opfattet som Sandseligheden, fordi der manglede Bestemmelse af Aand.

Øieblikket og det Tilkommende sætte igjen det Forbigangne. Skulde det græske Liv overhovedet betegne nogen Bestemmelse af Tiden, da er det det Forbigangne, dog dette ikke bestemmet i Forhold til det Nærværende og Tilkommende, men bestemmet som Tidens Bestemmelse overhovedet er det, som en Gaaenforbi. Her viser den platoniske Erindren sin Betydning. Det græske Evige ligger bag ved som det Forbigangne, i hvilket man kun baglænds

---

den platoniske Erindren] Plato anfører som et Bevis paa Sjælens Udødelighed, at vi i dette Liv finder Phænomener (Erkjendelsen af de almene Begreber, det Skjønne, det Gode o. s. v.), der kun kan forklares som Erindringer fra en tidligere Tilværelse (Phædon p. 72 e ff).

kommer ind*). Dog er det et aldeles abstrakt Begreb af det Evige, at det er det Forbigangne, hvad enten det nu nærmere bestemmes philosophisk (den philosophiske Afdøen) eller historisk.

Overhovedet kan man i at bestemme Begreberne af det Forbigangne, det Tilkommende, det Evige, see paa, hvorledes man har bestemmet Øieblikket. Er Øieblikket ikke, saa kommer det Evige frem bag ved som det Forbigangne. Det er som naar jeg lader en Mand gaae ad en Vei, men ikke sætter Skridtet, saa kommer Veien frem bag ved ham som det Tilbagelagte. Er Øieblikket sat, men blot som *discrimen*, saa er det Tilkommende det Evige. Er Øieblikket sat, saa er det Evige, men er tillige det Tilkommende, der kommer igjen som det Forbigangne. Dette viser sig tydeligt i den græske, jødiske, christelige Anskuelse. Det Begreb, hvorom alt dreier sig i Christendommen, det, der gjorde Alt nyt, er Tidens Fylde, men Tidens Fylde er Øieblikket som det Evige, og dog er dette Evige tillige det Tilkommende og det Forbigangne. Naar man ikke passer paa dette, da kan man ikke frelse et eneste Begreb fra kjettersk og forræderisk Tilsætning, der tilintetgjør Begrebet. Man faaer ikke det Forbigangne ud fra sig, men i en simpel Continuitet med det Tilkommende (herved gaae Begreberne: Omvendelse, Forsoning, Forløsning, tabte i den verdenshistoriske Betydning, og tabte i den individuelle historiske Udvikling). Man faaer ikke det Tilkommende ud fra sig, men i en simpel Continuitet med det Nærværende (derved gaae Begreberne: Opstandelse, Dom, til Grunde).

Lad os nu tænke os Adam og dernæst erindre, at ethvert senere Individ begynder aldeles paa samme Maade, kun indenfor den quantitative Forskjellighed, hvilken er Generations-Forholdets og det historiske Forholds Følge. For Adam ligesaa vel som for det senere Individ er da Øieblikket. Synthesen af det Sjelelige og det Legemlige skal sættes af Aand, men Aanden er det Evige, og er først derfor, naar Aanden sætter den første Synthese tillige

*) Man betænke atter her den Kategorie, jeg holder paa, Gjentagelsen, ved hvilken man kommer forlænds ind i Evigheden.

---

den philosophiske Afdøen] nemlig fra Sanseligheden (i videste Forstand); bestemmes i Platons Phædon 64 a ff. som Philosophens egentlige Opgave her i Livet, hvorved han gaaer over i »Evigheden«. historisk] K. tænker vistnok paa Udmalinger af Sjælens Tilstand i Præexistensen, som de findes i Platons Phædrus p. 246 d ff. *discrimen* Skjel.

som den anden Synthese af det Timelige og det Evige. Saa længe det Evige ikke er sat, er Øieblikket ikke, eller kun *discrimen*. Derved viser det Evige sig, da Aanden i Uskyldigheden kun er bestemmet som drømmende Aand, som det Tilkommende, thi dette er, som sagt, det Eviges første Udtryk, dets Incognito. Som da (i det foregaaende Capitel) Aanden, idet den skulde sættes i Synthesen, eller rettere idet den skulde sætte Synthesen, som Aandens (Frihedens) Mulighed i Individualiteten udtrykte sig som Angest, saaledes er her igjen det Tilkommende det Eviges (Frihedens) Mulighed i Individualiteten som Angest. Idet da Frihedens Mulighed viser sig for Muligheden segner Friheden, og Timeligheden fremkommer nu paa samme Maade som Sandseligheden i Betydning af Syndighed. Det gjentages atter her, at dette kun er det sidste psychologiske Udtryk for den sidste psychologiske Approximation til det qualitative Spring. Forskjellen mellem Adam og det senere Individ er, at det Tilkommende for dette er mere reflekteret end for Adam. Dette Mere kan psychologisk talt betyde det Forfærdelige, men i Retning af det qualitative Spring betyder det det Uvæsentlige. Det høieste Maximum af Forskjellighed i Forhold til Adam er, at det Tilkommende synes anticiperet af det Forbigangne, eller Angesten for, at Muligheden er tabt, før den har været.

Det Mulige svarer aldeles til det Tilkommende. Det Mulige er for Friheden det Tilkommende, og det Tilkommende for Tiden det Mulige. Til begge svarer i det individuelle Liv Angest. En nøiagtig og correct Sprogbrug sammenknytter derfor Angest og det Tilkommende. Siger man vel stundom at ængstes for det Forbigangne, da synes dette at stride herimod. Imidlertid viser det sig dog ved et nærmere Eftersyn, at man kun siger det saaledes, at det Tilkommende paa en eller anden Maade kommer tilsyne. Det Forbigangne, for hvilket jeg skal ængstes, maa staae i et Mulighedens Forhold til mig. Ængstes jeg saaledes for en forbigangen Ulykke, da er det ikke, forsaavidt den er forbigangen, men forsaavidt den kan gjentages ɔ: vorde tilkommende. Ængstes jeg for en forbigangen Brøde, da er det fordi jeg ikke har sat den i et væsentligt Forhold til mig som forbigangen, og paa en eller anden svigagtig Maade forhindrer den i at være forbigangen. Dersom den nemlig er virkelig forbigangen, da kan jeg ikke ængstes, men kun angre. Gjør jeg ikke det, da har jeg først tilladt mig at gjøre mit Forhold til den dialektisk, men derved er Brøden selv bleven en Mulighed og ikke noget Forbigangent. Ængstes jeg for Straffen, da er det kun saasnart denne bliver sat i et dialektisk Forhold

til Brøden (ellers bærer jeg min Straf), og da ængstes jeg for det Mulige og det Tilkommende.

Saaledes ere vi atter komne hen, hvor vi vare i Cap. I. Angest er den psychologiske Tilstand, der gaaer forud for Synden, kommer den saa nær som mulig, saa ængstende som mulig, uden dog at forklare Synden, der først i det qualitative Spring bryder frem.

I det Øieblik Synden er sat, er Timeligheden Syndighed*). Vi sige ikke, at Timeligheden er Syndighed, ligesaa lidet som at

*) Af Bestemmelsen Timelighed som Syndighed følger igjen Døden som Straf. Dette er et Avancement, hvis Analogie man, *si placet*, kan finde deri, at selv i Forhold til det udvortes Phænomen forkynder Døden sig i samme Grad forfærdeligere som Organisationen er fuldkomnere. Medens saaledes en Plantes Døen og Forraadnen udbreder Vellugt næsten lifligere end dens krydrede Aande, forpester derimod et Dyrs Forraadnen Luften. I en dybere Forstand gjælder det, at jo høiere Mennesket anslaaes, desto forfærdeligere er Døden. Dyret døer egentlig ikke; men naar Aanden er sat som Aand, da viser Døden sig som det Forfærdelige. Dødens Angest svarer derfor til Fødselens Angest, uden at jeg dog derfor her vil gjentage, hvad der tildeels sandt og tildeels kun aandrigt, tildeels begeistret, tildeels letsindigen er sagt om, at Døden er en Metamorphose. I Døds-Øieblikket befinder Mennesket sig i Synthesens yderste Spidse; Aanden kan ligesom ikke være tilstede; thi den kan ikke døe, og dog maa den vente, thi Legemet maa jo døe. Den hedenske Anskuelse af Døden var, — ligesom dens Sandselighed var mere naiv, dens Timelighed mere sorgløs, — mildere og tækkeligere, men manglede det Høieste. Man læse Lessings skjønne Afhandling om, hvorledes den antike Kunst fremstillede Døden, og man kan ikke negte, at man bliver veemodig-hyggeligt bevæget ved Billedet af denne sovende Genius, eller ved at betragte den skjønne Høitidelighed, med hvilken Dødens Genius bøier sit Hoved og udslukker Faklen. Der er, om man saa vil, noget ubeskriveligt Overtalende og Fristende i at betroe sig til en saadan Fører, der er forsonet som en Erindring, hvori der Intet erindres. Men paa den anden Side er det dog igjen uhyggeligt, at følge denne tause Fører; thi han skjuler Intet, hans Skikkelse er intet Incognito, som han der er, saaledes er Døden, og dermed er det forbi. Der ligger et uudgrundeligt Veemod i, at denne Genius med sin venlige Skikkelse bøier sig over den Døende, og med Aanden af sit sidste Kys udslukker den sidste Livsgnist, medens det Oplevede lidt efter

si placet om man vil. Lessings skjønne Afhandling] »Wie die Alten den Tod gebildet«, Werke VIII S. 197—248 Maltzahn.

Sandseligheden er Syndighed, men idet Synden er sat, betyder Timeligheden Syndighed. Derfor synder den, der blot lever i Øieblikket som Abstraktion fra det Evige. Havde Adam, at jeg skal tale accomodationsviis og daarligen, ikke syndet, da var han i samme Øieblik gaaet over i Evigheden. Saasnart derimod Synden er sat, hjælper det ikke at ville abstrahere fra Timeligheden, ligesaa lidet som fra Sandseligheden*).

§ 1.

Aandløshedens Angest.

Naar man betragter Livet vil man snart overbevise sig om, at, om det Udviklede end forholder sig rigtigt, at Angest er den sidste psychologiske Tilstand, ud af hvilken Synden bryder ved det qualitative Spring, dog hele Hedenskabet og dettes Gjentagelse indenfor Christendommen ligger i en blot quantitativ Bestemmen, hvoraf Syndens qualitative Spring ikke bryder ud. Denne Tilstand er imidlertid ikke Uskyldighedens Tilstand, men er seet fra Aandens Standpunkt netop Syndighedens.

Det er ret mærkeligt, at den christelige Orthodoxie bestandig har lært, at Hedenskabet laae i Synden, medens dog Syndens Bevidsthed først blev sat ved Christendommen. Orthodoxien har imidlertid Ret, naar den vil forklare sig lidt nøiere. Ved quantiterende Bestemmelser trækker Hedenskabet ligesom Tiden hen,

lidt allerede er forsvundet, og Døden bleven tilbage som den Hemmelighed, der selv uforklaret forklarede, at hele Livet var en Leeg, hvor det endte med, at Alt, det Største som det Mindste, gik ud som Skolebørnene, og tilsidst Sjelen selv som Skolemesteren. Men da ligger der ogsaa Tilintetgjørelsens Stumhed i, at det Hele kun var en Barneleeg, og at nu er Legen ude.

*) Hvad her er blevet udviklet kunde ogsaa have fundet sin Plads i Cap. I. Dog har jeg valgt at sætte det her, fordi det nærmest leder hen til det Følgende.

kommer aldrig til Synden i dybeste Forstand, men dette er netop Synden.

At dette gjælder om Hedenskabet, er let at eftervise. Med Hedenskabet indenfor Christendommen forholder det sig anderledes. Det christelige Hedenskabs Liv er hverken skyldigt eller ikke skyldigt, det kjender egentlig ingen Forskjel paa det Nærværende, Forbigangne, Tilkommende, Evige. Dets Liv og dets Historie gaaer fort som Skriften i hine gamle Dage gik hen over Papiret, da man intet Adskillelsestegn brugte, men gnedrede det ene Ord, den ene Sætning i den anden. Æsthetisk betragtet er dette saare comisk; thi medens det er skjønt, at høre en Bæk løbe nynnende gjennem Livet, saa er det comisk, at en Sum af fornuftige Skabninger forvandles til et evindeligt Murmlen uden Mening. Om Philosophien kan bruge dette *plebs* som en Kategorie, ved at lade den være Substratet for det Større, ligesom det vegetative Røre, der efterhaanden bliver til fast Jord, først Tørv og siden Mere, veed jeg ikke. Fra Aandens Standpunkt seet er en saadan Existents Synd, og det er det Mindste man kan gjøre for den, at man ved at udsige det, fordrer Aanden af den.

Hvad her er sagt gjælder nu ikke om Hedenskabet. En saadan Existents kan kun findes indenfor Christendommen. Dette har sin Grund i, at jo høiere Aanden er sat, desto dybere viser Fordærvelsen sig, og jo høiere det er, der er tabt, desto elendigere [illegible]

Usikkerhed. Aandløsheden kan sige aldeles det samme som den rigeste Aand har sagt, kun siger den det ikke i Kraft af Aand. Som aandløs bestemmet er Mennesket blevet en Talemaskine, og der er intet til Hinder for at han kan lære ligesaa godt en philosophisk Ramse som en Troesbekjendelse og et politisk Recitativ udenad. Er det ikke mærkeligt, at den eneste Ironiker og den største Humorist maae slaae sig sammen om at sige, hvad der synes det Simpleste af Alt, at man maa distinguere mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, og hvad skulde der være til Hinder for, at det aandløseste Menneske formaaede ordret at sige det Samme? Der er kun eet Bevis for Aand, det er Aandens Beviis i Een selv; Enhver, der fordrer noget Andet, kan maaskee slumpe til at faae Beviser i al Overflod, men han er dog allerede bestemmet aandløs.

I Aandløsheden er der ingen Angest, dertil er den for lykkelig og tilfreds og for aandløs. Men dette er en meget sørgelig Grund, og deri er Hedenskabet forskjelligt fra Aandløsheden, at hiint er bestemmet i Retning til Aand, denne i Retning fra Aand. Hedenskabet er derfor om man saa vil Aandsfraværelse, og saaledes langt forskjelligt fra Aandløsheden. Forsaavidt er Hedenskabet langt at foretrække. Aandløsheden er Aandens Stagneren, og Idealitetens Vrængbillede. Aandløsheden er derfor ikke egentlig dum, naar det kommer an paa at ramse, men den er dum i den Betydning, i hvilken det siges om Saltet, naar Saltet vorder dumt, hvormed skal der da saltes? Deri ligger netop dens Fortabelse, men ogsaa dens Tryghed, at den Intet forstaaer aandeligt, Intet fatter som Opgave, om den end formaaer at omfamle Alt med sin afmattede Klamhed. Røres den da en enkelt Gang af Aand og begynder et Øieblik at sprætte ligesom en galvaniseret Frøe, da indtræder der et Phænomen, som fuldkommen svarer til den hedenske Fetischisme. For Aandløsheden er der ingen Auctoritet, thi den veed jo, at for Aanden er der ingen Auctoritet, men da den selv uheldigviis ikke er Aand, saa er den, tiltrods for sin Viden, en fuldkommen Afgudsdyrker. Den tilbeder en Dosmer og en Helt med samme Veneration, men fremfor alle er dog en Charlatan dens egentlige Fetisch.

Om der nu end i Aandløsheden ingen Angest er, fordi den er

---

den eneste Ironiker og den største Humorist] Sokrates og Hamann; jvfr. Mottoet. vorder dumt] ordret Oversættelse af det græske Ord μωρανθῇ (Matth. 5, 13. Luc. 14, 34), der kommer af μωρός, taabelig, dum.

udelukt, som Aanden er det, saa er Angesten der dog, kun venter den. Det lader sig tænke, at en Skyldner kan have Held til at smutte bort fra sin Creditor og holde ham hen med Snak, men der er een Creditor, der aldrig kom tilkort, og det er Aanden. Fra Aandens Standpunkt seet er derfor Angesten ogsaa tilstede i Aandløsheden, men skjult og formummet. Selv Betragtningen gruer ved Synet deraf; thi som Angestens Skikkelse, hvis man vilde lade Phantasien danne en saadan, er forfærdelig at see til, saa vilde dens Skikkelse dog forfærde endnu mere, naar den finder det fornødent at forklæde sig, for ikke at optræde som det, den er, uagtet den ligefuldt er det. Naar Døden viser sig i sin sande Skikkelse som den magre glædeløse Høstkarl, da betragter man den ikke uden Skræk, men naar den, for at spotte Menneskene, der indbilde sig at kunne spotte den, træder frem forklædt, naar kun Betragteren seer, at den Ubekjendte, der fængsler Alle ved sin Høflighed og henjubler Alle i Lystens vilde Overgivenhed, er Døden, da griber en dyb Rædsel ham.

§ 2.

Angest dialektisk bestemmet i Retning af Skjebne.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Hedenskabet ligger i Synden, maaskee turde det være rigtigere at sige, at det ligger i Angest. Hedenskabet er overhovedet Sandselighed, men en Sandselighed, der har et Forhold til Aand, uden dog at Aanden i dybeste Forstand sættes som Aand. Men denne Mulighed er netop Angest.

Spørge vi nu nærmere, hvad Angestens Gjenstand er, da maa der svares her som allevegne, den er Intet. Angest og Intet svare bestandigen til hinanden. Saasnart Frihedens og Aandens Virkelighed er sat, er Angesten hævet. Men hvad betyder nu nærmere i Hedenskabet Angestens Intet? Det er Skjebnen.

Skjebne er et Forhold til Aand som udvortes, den er et Forhold mellem Aand og et Andet, som ikke er Aand og som den dog skal staae i et aandeligt Forhold til. Skjebne kan betyde lige det Modsatte, da den er en Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette har man ikke altid paaagtet. Man har talt om det hedenske Fatum (dette igjen forskjelligt modificeret i den orientalske og den græske Opfattelse) som var det Nødvendigheden. En Rest af denne Nødvendighed har man ladet blive tilbage i den christelige Anskuelse, hvor den kom til at betyde Skjebnen ɔ: det Tilfældige, det i Retning af Forsynet Incommensurable. Dog forholder det

sig ikke saa; thi Skjebne er netop Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette er sindrigt udtrykt derved, at Skjebnen er blind; thi den, der gaaer blindt frem, gaaer ligesaa meget nødvendigt som tilfældigt. En Nødvendighed, der ikke er sig selv bevidst, er *eo ipso* i Forhold til det næste Øieblik Tilfældighed. Skjebnen er da Angestens Intet. Den er Intet, thi saasnart Aanden er sat, er Angesten hævet, men ogsaa Skjebnen, da Forsynet netop ogsaa derved er sat. Om Skjebnen kan man derfor sige, hvad Paulus siger om en Afgud: der er ingen Afgud i Verden; men dog er Afguden Gjenstand for Hedningens Religieusitet.

I Skjebnen har da Hedningens Angest sin Gjenstand, sit Intet. I Forhold til Skjebnen kan han ikke komme, thi i samme Øieblik som den er det Nødvendige, er den i næste Øieblik det Tilfældige. Og dog er han i Forhold til den, og dette Forhold er Angesten. Nærmere kan Hedningen ikke komme Skjebnen. Det Forsøg, Hedenskabet gjorde derpaa, var dybsindigt nok til at kaste et nyt Lys derover. Den, der skal forklare Skjebnen, maa være ligesaa tvetydig som Skjebnen. Det var Oraklet ogsaa. Men Oraklet kunde igjen betyde lige det Modsatte. Hedningens Forhold til Oraklet er da igjen Angest. Her ligger det dybe uforklarlige Tragiske i Hedenskabet. Det Tragiske ligger dog ikke i, at Oraklets Udsagn er tvetydigt, men i at Hedningen ikke tør undlade at beraadføre sig dermed. Han er i Forhold dertil, han tør ikke lade være at consulere det, selv i Beraadførelsens Øieblik er han i et tvetydigt Forhold til det (sympathetisk eller antipathetisk). Og nu tænke man paa Oraklets Forklaringer.

Begrebet Skyld og Synd kommer ikke frem i dybeste Forstand i Hedenskabet. Forsaavidt det skulde komme frem, da vilde Hedenskabet gaaet til Grunde paa den Modsigelse, at Een blev skyldig ved Skjebnen. Dette er nemlig den høieste Modsigelse, og i denne Modsigelse bryder Christendommen frem. Hedenskabet fatter den ikke, dertil er det for letsindigt i Bestemmelsen af Begrebet Skyld.

Begrebet Synd og Skyld sætter netop den Enkelte som den Enkelte. Ethvert Forhold til den ganske Verden, til alt det Forbigangne er der ikke Tale om. Der er kun Tale om, at han er skyldig, og dog skal han blive det ved Skjebnen, altsaa ved alt det, hvorom der ikke er Tale, og han skal derved blive Noget,

---

Paulus] 1. Kor. 8, 4 (»en Afgud er Intet i Verden« i den autor. Overs.; de græske Ord kan betyde begge Dele).

der netop hæver Begrebet Skjebne, og dette skal han blive ved Skjebnen.

Denne Modsigelse opfattet paa en misforstaaet Maade giver det misforstaaede Begreb af Arvesynd, rigtigen forstaaet giver den det sande Begreb, saaledes nemlig, at ethvert Individ er sig selv og Slægten, og det senere Individ ikke væsentligt forskjelligt fra det første. I Angestens Mulighed segner Friheden overvældet af Skjebnen, nu staaer dens Virkelighed op, men med den Forklaring, at den blev skyldig. Angesten paa sin yderste Spidse, hvor det er som var Individet blevet skyldigt, er endnu ikke Skylden. Synden kommer da hverken som en Nødvendighed eller som et Tilfælde, og derfor svarer til Syndens Begreb: Forsynet.

Indenfor Christendommen finder man Hedenskabets Angest i Forhold til Skjebne overalt, hvor Aanden vel er tilstede, men ikke væsentligen bliver sat som Aand. Phænomenet viser sig tydeligst, naar man vil iagttage et Genie. Geniet er umiddelbart som saadant overveiende Subjektivitet. Endnu er det ikke sat som Aand; thi som saadant sættes det kun ved Aand. Som umiddelbart kan det være Aand (her ligger det Skuffende som var dets overordentlige Begavelse Aand sat som Aand), men har da et Andet udenfor sig, hvilket ikke er Aand, og er selv i et udvortes Forhold til Aand. Derfor opdager Geniet bestandigen Skjebnen, og jo dybere Genie, jo dybere opdager det den. For Aandløsheden er dette naturligviis en Daarskab, men i Virkeligheden er det det Store; thi med Forsynets Idee fødes intet Menneske, og de, som mene, at man faaer den successivt ved Opdragelse, tage høiligen feil, uden at jeg derfor vil negte Opdragelsens Betydning. Derved viser netop Geniet sin urkraftige Magt, at det opdager Skjebnen, og derpaa viser det igjen sin Afmagt. For den umiddelbare Aand, hvilket Geniet altid er, kun at det er umiddelbar Aand *sensu eminentiori*, er Skjebnen Grændse. Først i Synden sættes Forsynet. Derfor har Geniet en uhyre Kamp for at naae det. Naaer han det ikke, da kan man paa ham ret studere Skjebnen.

Geniet er et almægtigt Ansich, der som saadant vilde rokke

Geniet er . . . Subjektivitet] jvfr. Hegels Æsthetik I (Werke X, 1) S. 364 f. *sensu eminentiori* i mere udmærket Forstand. Ansich] Udtryk af den Hegelske Philosophie. At Noget er »an sich«, betyder hos Hegel, at det ikke er for noget Andet, men i sig selv (saaledes at der samtidig tænkes paa Benegtelsen af at være »for et Andet«). Se Logiken I (Werke III) S. 125 ff. Overført paa Geniet betyder dette, at det, bestemt umiddelbart (irreligiøst), har sit Maal og sin Lov alene i sig selv og ikke udenfor sig.

hele Verden. For en Ordens Skyld bliver derfor samtidig med ham en anden Skikkelse til, det er Skjebnen. Den er Intet; det er ham selv, der opdager den, og jo dybere Genie, jo dybere opdager han den; thi hiin Skikkelse er blot Anticipationen af Forsynet. Vedbliver han nu blot at være Genie og vender sig ud efter, da skal han fuldkomme det Forbausende, og dog skal han bestandig ligge under for Skjebnen, om ikke udenfor sig haandgribeligt og synligt for Enhver, saa indvortes. Derfor er et Genies Existents altid ligesom et Eventyr, naar han ikke kommer til i dybeste Forstand at vende sig ind i sig selv. Geniet formaaer Alt og dog er det afhængigt af en Ubetydelighed, som Ingen fatter, en Ubetydelighed, som Geniet selv igjen ved sin Almagt giver almægtig Betydning. Derfor formaaer en Secondlieutenant, naar han er Genie, at blive Keiser, at omskabe Verden, saa der kun bliver eet Keiserdømme og een Keiser. Men derfor kan Armeen ogsaa staae opstillet til Kamp, Slagvilkaaret være absolut gunstigt, maaskee forspildt i det næste Øieblik, et Kongerige af Helte bønfalde om, at Commando-Ordet maa lyde, men han kan ikke, han maa vente til den 14de Juni, og hvorfor? fordi det var Slagdagen ved Marengo. Derfor kan Alt være færdigt, han selv holde foran Legionernes Front, blot ventende paa, at Solen skal gaae op og derved intimere for den Tale, der skal electrisere Soldaterne, og Solen kan gaae op pragtfuldere end nogensinde, et begeistrende og opflammende Syn for Enhver, kun ikke for ham, thi saa pragtfuld gik den ikke op ved Austerlits, og kun Austerlits-Solen giver Seier og begeistrer. Deraf den uforklarlige Lidenskab, med hvilken en Saadan ofte kan rase mod et aldeles ubetydeligt Menneske, om han end ellers kan vise Humanitet og Elskelighed selv mod Fjender. Ja vee den Mand, vee den Qvinde, vee det uskyldige Barn, vee det Markens Dyr, vee den Fugl, hvis Flugt, vee det Træ, hvis Quiste kommer ham iveien i det Øieblik, han skal tage sit Varsel.

Det Udvortes som saadant betyder for Geniet Intet, og derfor kan Ingen forstaae ham. Alt beroer paa, hvorledes han selv forstaaer det i sin hemmelige Vens (Skjebnens) Nærværelse. Det Hele kan være tabt, det eenfoldigste og det klogeste Menneske være enigt om at fraraade ham det frugtesløse Forsøg. Dog veed Geniet, at han er stærkere end hele Verden, saafremt der paa dette Punkt ingen tvivlsom Commentar findes til den usynlige Skrift, hvori han læser Skjebnens Villie. Læser han den efter Ønske, da siger han med

intimere for, ɔ: indlede, slaae til Lyd for.

sin almægtige Stemme til Skipperen: »seil Du kun, Du fører Cæsar og hans Lykke.« Alt kan være vundet, og i samme Øieblik han modtager Efterretningen, lyder der maaskee et Ord med, hvis Betydning ingen Skabning, ikke Gud i Himlene forstaaer (thi i en vis Forstand forstaaer end ikke han Geniet) og han synker afmægtig sammen.

Saaledes er Geniet sat udenfor det Almindelige. Han er stor ved sin Tro paa Skjebnen, enten han seirer eller falder; thi han seirer ved sig selv, og falder ved sig selv eller rettere begge Dele ved Skjebnen. I Almindelighed beundrer man kun hans Storhed, naar han seirer, dog er han aldrig større, end naar han falder for sig selv. Dette maa nemlig forstaaes saaledes, at Skjebnen ikke forkynder sig paa en udvortes Maade. Naar derimod, netop i det Øieblik da menneskeligt talt alt er vundet, han opdager den tvivlsomme Læsemaade, og nu synker sammen, da maa man vel udbryde: hvilken Gigant skulde der ikke til for at styrte ham. Men derfor formaaede Ingen det, uden han selv. Den Tro, der underlagde Verdens Riger og Lande under han vældige Haand, medens Menneskene troede at skue et Eventyr, den samme Tro styrtede ham, og hans Fald var et endnu uudgrundeligere Eventyr.

Derfor er Geniet angest til en anden Tid end de almindelige Mennesker. Disse opdage først Faren i Farens Øieblik, indtil da ere de trygge, og naar Faren er forbi, saa ere de igjen trygge. Geniet er i Farens Øieblik allerstærkest, derimod ligger hans Angest i Øieblikket før og Øieblikket efter, dette zittrende Moment, da han [illegible] Ubekjendte, der er Skjebnen. [illegible] Øieblikket efter, fordi [illegible] Forhold til Af[illegible] mere og mere at [illegible] og allermeest i [illegible] netop er Inconse[illegible]

[illegible] kommer der[illegible] denne Grund ligger [illegible] har aldrig existeret

---

[illegible]

noget Genie uden denne Angest, med mindre det tillige har været religieust.

Bliver det staaende ved at være umiddelbart bestemmet og ved at vende sig ud efter, da bliver det vel stort og dets Bedrift forbausende, men det kommer aldrig til sig selv og bliver ikke stort for sig selv. Alt dets Gjerning vender ud efter, men den om jeg saa maa sige planetariske Kjerne, der udstraaler Alt, bliver ikke til. Geniets Betydning for sig selv er ingen, eller ligesaa tvivlsom veemodig som den Deeltagelse, med hvilken Indvaanerne paa een af Færøerne vilde glæde sig, hvis der paa denne Øe levede en indfødt Færøer, der ved Skrifter i forskjellige europæiske Sprog forbausede hele Europa, omformede Videnskaberne ved sine udødelige Fortjenester, men derimod aldrig skrev en Linie færøisk og tilsidst selv glemte at tale det. Sig selv bliver Geniet ikke i dybeste Forstand betydningsfuldt, dets Omfang kan ikke bestemmes høiere end Skjebnens i Forhold til Lykke, Ulykke, Hæder, Ære, Magt, udødelig Navnkundighed, hvilke alle ere timelige Bestemmelser. Enhver dybere dialektisk Bestemmelse af Angest er udelukket. Den sidste vilde være den, at blive anset for skyldig, saaledes, at Angesten ikke retter sig mod Skylden, men mod Skinnet af den, hvilket er en Bestemmelse af Ære. Denne Sjels-Tilstand egnede sig vel for en digterisk Behandling. Sligt kan hænde ethvert Menneske, men Geniet vilde strax gribe det saa dybt, at det ikke stred med Menneskene, men med Tilværelsens dybeste Mysterier.

At nu en saadan genial Existents trods sin Glands og Herlighed og Betydning er Synd, hører der vel Mod til at forstaae, og man forstaaer det neppe, førend man har lært at mætte den ønskende Sjels Hungrighed. Imidlertid er det dog saa. At en saadan Existents desuagtet til en vis Grad kan være lykkelig, beviser Intet. Man kan jo opfatte sin Begavelse som et Adspredelsesmiddel, og idet man realiserer den intet Øieblik hæve sig over de Kategorier, i hvilke det Timelige ligger. Kun gjennem en religieus Besindelse bliver Geniet og Talentet i dybeste Forstand berettigede. Vil man tage et Genie som Talleyrand, saa har der jo i ham ligget Muligheden af en langt dybere Besindelse paa Livet. Den har han undgaaet. Han har fulgt den Bestemmelse i ham, der vendte sig ud efter. Hans beundrede Genie som Intriguant har herligen beviist sig, hans Spændkraft, hans Genies Mættelsesevne (for at bruge et Udtryk som Chemikerne bruge om ædsende Syrer) er beundret, men han tilhører Timeligheden. Hvis et saadant Genie havde forsmaaet Timeligheden som umiddelbar, havde vendt sig mod sig selv og mod det Guddommelige, hvilket religieust Genie skulde der

ikke være fremkommet! Men hvilke Qualer skulde han ikke ogsaa have udstaaet. At følge umiddelbare Bestemmelser er en Lettelse i Livet, enten man er stor eller lille, men Lønnen er ogsaa i Forhold dertil, enten man er stor eller lille, og den, der ikke er saa aandelig modnet, at han fatter, at selv udødelig Ære gjennem alle Slægter dog kun er en Bestemmelse af Timeligheden, ikke fatter, at dette, hvis Eftertragten holder Menneskenes Sjel søvnløs i Ønske og Higen, er noget saare Ufuldkomment i Sammenligning med den Udødelighed, der er for ethvert Menneske, og som med Rette vilde vække al Verdens retfærdige Misundelse, hvis den var bleven forbeholdt eet Menneske, — han skal ikke komme vidt i sin Forklaring af Aand og Udødelighed.

§ 3.

Angest dialektisk i Retning af Skyld.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Jødedommen er Lovens Standpunkt. Dette kan man imidlertid ogsaa udtrykke saaledes, at Jødedommen ligger i Angest. Men Angestens Intet betyder her noget Andet end Skjebne. Det er i denne Sphære, at Sætningen: ængstes — Intet, viser sig mest paradox; thi Skyld er dog vel Noget. Og dog er det rigtigt, at saa længe den er Angestens Gjenstand er den Intet. Tvetydigheden ligger i Forholdet; thi saasnart Skylden er sat, er Angesten forbi, og Angeren er der. Forholdet er som Angestens altid sympathetisk og antipathetisk. Dette synes atter paradox, dog er det ikke saa; thi medens Angesten frygter, vedligeholder den en underfundig Communication med sin Gjenstand, kan ikke see bort fra den, ja vil det ikke, thi vil Individet det, da vil Angeren indtræde. At dette kan forekomme Een og Anden en vanskelig Tale, kan jeg ikke for. Den, der har behørig Urokkelighed til at være, om jeg saa tør sige, guddommelig Aktor, om ikke i Forhold til Andre saa dog til sig selv, han vil ikke finde den vanskelig. Livet frembyder desuden Phænomener nok, hvor Individet i Angest stirrer næsten attraaende paa Skylden, og dog frygter den. Skyld har for Aandens Øie den Magt, som Slangens Blik har, at fortrylle. Paa dette Punkt ligger Sandheden af den carpokratianske Anskuelse gjennem Synd at naae Fuldkommenhed.

---

carpokratianske] Karpokratianerne, en gnostisk Sekt fra 2. Aarh., lærte at Mennesket for at naae Fuldkommenheden maatte begaae alle Handlinger, selv de ryggesløseste. Saalænge dette ikke var naaet, fødtes man stadig paany.

Det har sin Sandhed i Afgjørelsens Øieblik, da den umiddelbare Aand sætter sig som Aand ved Aand; derimod er det en Blasphemie at mene, at det skal realiseres *in concreto*.

Jødedommen er netop herved videre end Græciteten, og ogsaa herpaa kan man see det sympathetiske Moment i dens Angestforhold til Skylden, at den for ingen Priis vilde opgive det, for at faae Græcitetens letsindigere Udtryk Skjebne, Lykke og Ulykke.

Den Angest, der er i Jødedommen, er Angest for Skylden. Skylden er en Magt, der udbreder sig allevegne, og som dog Ingen i dybere Forstand kan forstaae, medens den ruger over Tilværelsen. Det, der skal forklare den, maa da være af samme Beskaffenhed, ligesom Oraklet corresponderede med Skjebnen. Til Oraklet i Hedenskabet svarer Offeret i Jødedommen. Men Offeret kan derfor heller Ingen forstaae. Deri ligger i Jødedommen det dybe Tragiske i Analogie med Forholdet til Oraklet i Hedenskabet. Jøden tager sin Tilflugt til Offeret, men det hjælper ham ikke, thi det, der egentlig skal hjælpe, var, at Angestens Forhold til Skylden blev hævet, og et virkeligt Forhold sat. Da dette ikke skeer, saa bliver Offeret tvetydigt, hvilket er udtrykt i dets Gjentagelse, hvis yderligere Consequents vilde være en reen Skepsis i Retning af Reflexion over selve Offerakten.

Hvad der derfor gjaldt i det Foregaaende, at først med Synden er Forsynet, det gjælder her igjen; først med Synden er Forsoningen sat, og dens Offer gjentages ikke. Det har sin Grund ikke i Offerets, om jeg saa tør sige, udvortes Fuldkommenhed, men Offerets Fuldkommenhed svarer til, at Syndens virkelige Forhold er sat. Saasnart Syndens virkelige Forhold ikke er sat, maa Offeret gjentages. (Saaledes gjentages jo Offeret i Katholicismen, medens man dog anerkjender Offerets absolute Fuldkommenhed.)

Det her i de verdenshistoriske Forhold korteligen Antydede gjentager sig indenfor Christendommen i Individualiteterne. Geniet udviser her atter tydeligst, hvad der i de mindre oprindelige Mennesker lever saaledes, at det ikke saa let lader sig bringe paa Kategorie. Geniet er overhovedet blot derved forskjelligt fra ethvert andet Menneske, at han med Bevidsthed begynder indenfor sin historiske Forudsætning ligesaa primitivt som Adam. Hver Gang der fødes et Genie, gjøres der ligesom Prøve paa Existentsen; thi han gjennemløber og oplever alt det Tilbagelagte, til han indhenter

Offeret i Katholicismen: ved Messen.

sig selv. Geniets Viden om det Forbigangne er derfor en ganske anden end den, der bydes i verdenshistoriske Oversigter.

At Geniet kan blive staaende ved sin umiddelbare Bestemmelse, er antydet i det Foregaaende, og Forklaringen, at dette er Synd, indeholder tillige den sande Høflighed mod Geniet. Ethvert Menneskeliv er lagt religieust an. At ville negte dette, er at lade Alt forvirre sig, og at hæve Begrebet Individ, Slægt, Udødelighed. Paa dette Punkt var det at ønske, at man anvendte sin Skarpsindighed, thi her ligger saare vanskelige Problemer. At sige om en Mand, der er et intriguant Hoved, han skal være Diplomat eller Politie-Agent, om en Mand, der har mimisk Talent for det Comiske, han skal være Skuespiller, om en Mand, der slet intet Talent har, han skal være Fyrboder i Magistraten, er en saare intetsigende Betragtning af Livet, eller rettere er slet ingen Betragtning, thi den siger blot, hvad der følger af sig selv. Men at forklare, hvorledes min religieuse Existents kommer i Forhold til og udtrykker sig i min udvortes, det er Opgaven. Men hvo uleiliger sig i vor Tid med at tænke over Sligt, og det uagtet nu mere end nogensinde det nærværende Liv viser sig som et flygtigt forbifarende Øieblik. Men istedenfor deraf at lære at gribe det Evige, lærer man kun at jage Livet af sig selv og sin Næste og af Øieblikket — i sin Jagen efter Øieblikket. Naar man blot kan komme med, blot eengang føre Øieblikkets Valts op, da har man levet, da bliver man misundt af de Ulykkelige, der skjøndt de ikke fødes, men hovedkuls styrte ind i Livet og hovedkuls vedblive at styrte frem, aldrig naae det, da har man levet, thi hvad er et Menneskeliv mere værd end en ung Piges korte Deilighed, der allerede har holdt sig ualmindeligt godt, naar den een Nat har fortryllet de Dandsendes Rækker og først falmede i Morgenstunden. At betænke, hvorledes en religieus Existents gjennemtrænger og gjennemvirker en udvortes, dertil er der ikke Tid. Jager man end ikke i Fortvivlelsens Hasten, saa griber man dog hvad der ligger nærmest. Paa den Maade bliver man maaskee endog noget Stort i Verden; gaaer man nu ovenikjøbet en Gang imellem i Kirke, da er Alt overmaade Godt. Dette synes at tyde paa, at for nogle Individer er det Religieuse det Absolute, for andre ikke*), og saa god Nat al Mening i Livet.

*) Hos Grækerne kunde Spørgsmaalet om det Religieuse ikke saaledes opkomme. Imidlertid er det dog saa skjønt at læse, hvad Plato etsteds fortæller og be-

Plato i Protagoras p. 320 ff.

Overveielsen bliver naturligviis vanskeligere, jo længere den ydre Opgave staaer fra det Religieuse som saadant. Hvilken dyb religieus Besindelse vilde der ikke til for at naae hen til en saadan ydre Opgave som f. Ex. at være comisk Skuespiller. At det lader sig gjøre, negter jeg ikke; thi den, der forstaaer sig noget paa det Religieuse, veed meget godt, at dette er blødere end Guld og absolut commensurabelt. Middelalderens Feil var ikke den religieuse Besindelse, men at man standsede for tidligen. Her bliver igjen Spørgsmaalet om Gjentagelse, hvorvidt nemlig det kan lykkes en Individualitet, efter at have begyndt den religieuse Besindelse, da at faae sig selv heel igjen indtil Punkt og Prikke. I Middelalderen brød man af. Naar saaledes en Individualitet, idet han skulde til at tage sig selv igjen, nu stødte f. Ex. paa at han havde Vittighed, Sands for det Comiske o. s. v., da tilintetgjorde han alt dette, som noget ufuldkomment. Nutildags finder man kun altfor let, at Sligt er Taabelighed; thi har man Vittighed og Talent for det Comiske, saa er man jo en Lykkens Pamphilius, hvad vil man have mere. Saadanne Forklaringer have naturligviis ikke den fjerneste Ahnelse om Problemet, thi som Menneskene nuomstunder fødes klogere paa Verden end i gamle Dage, saa fødes ogsaa Mængden af dem blindfødt i Forhold til det Religieuse. Dog finder man i Middelalderen ogsaa Exempel paa, at denne Overveielse er bleven længere gjennemført. Naar saaledes f. Ex. en Maler religieus opfattede sit Talent, men dette Talent igjen ikke kunde forkynde sig i Præstationer, der laae det Religieuse nærmest, da har man vel seet, at en saadan Kunstner ligesaa fromt samlede sit Sind til at male en Venus, ligesaa fromt opfattede sit kunstneriske Kald som den, der kom Kirken til Hjælp ved at fængsle Menighedens Blik til Synet af den himmelske Skjønhed. Dog i Henseende til alt dette, faaer man at vente til der kommer Individer frem, der, tiltrods for den udvortes

---

nytter. Da Epimetheus havde udrustet Mennesket med allehaande Gaver, da spurgte han Zeus, om han nu skulde uddele Evnen til at vælge mellem Godt og Ondt, saaledes som han havde uddeelt de andre Gaver, saaledes at Een fik den, ligesom en Anden fik Veltalenhedens Gave, en Anden Poesiens, en Tredie Kunstens Gave. Men Zeus svarede, at denne Evne skulde eens uddeles til Alle, fordi den tilhørte ethvert Menneske lige væsentligt.

Middelalderens Feil] her tænkes væsentlig paa Klosterbevægelsen.

Begavelse, ikke vælge den brede Vei, men Smerten og Nøden og Angesten, i hvilken de religieus besinde sig paa og saa længe ligesom tabe, hvad der kun er forførerisk nok at besidde. En saadan Kamp er upaatvivlelig meget anstrængende, da der vil komme Øieblikke, hvor de næsten fortryde at have begyndt derpaa og veemodigen, ja maaskee stundom næsten til Fortvivlelse betænke det smilende Liv, der havde ligget for dem, hvis de havde fulgt Talentets umiddelbare Drift. Dog vil upaatvivleligen den Opmærksomme i Nødens yderste Forfærdelse, naar det er som Alt var tabt, fordi den Vei, ad hvilken han vil trænge frem, er ufremkommelig, og Talentets smilende Vei ham afskaaret ved ham selv, høre en Røst, der siger: vel min Søn! kun fremad; thi den, der taber Alt, han vinder Alt.

Vi ville nu betragte et religieust Genie ɔ: et saadant, som ikke vil blive staaende ved sin Umiddelbarhed. Om han nogensinde skal komme til at vende sig udefter, bliver for ham et senere Spørgsmaal. Det Første, han gjør, er, at vende sig mod sig selv. Som det umiddelbare Genie havde Skjebnen, saa faaer han Skylden som den Skikkelse, der følger ham. Idet han nemlig vender sig mod sig selv, vender han sig *eo ipso* mod Gud, og det er nu eengang en ceremoniel Vedtægt, at naar den endelige Aand vil see Gud, da maa den begynde som skyldig. Idet han nu vender sig mod sig selv, opdager han Skylden. Jo større Genie jo dybere opdager han Skylden. At dette er Aandløsheden en Daarskab, er mig en Glæde og et glædeligt Tegn. Geniet er ikke som Folk er flest, og nøies ikke dermed. Dette har dog ikke sin Grund i, at han forsmaaer Menneskene, men er fordi han primitivt har med sig selv at gjøre, medens alle andre Mennesker og deres Forklaringer hjælpe ham hverken fra eller til.

Det, at han opdager Skylden saa dybt, viser, at dette Begreb er for ham tilstede *sensu eminentiori*, ligesom dets Modsætning Uskyldigheden. Saaledes var det med det umiddelbare Genie i Forhold til Skjebnen; thi ethvert Menneske har et lille Forhold til Skjebnen, men derved bliver det, ved Passiaren, der ikke mærker, hvad Talleyrand (og allerede før ham Young har sagt) opdagede og dog ikke fuldkommede saa godt som Passiaren gjør det, at Sproget er til for at skjule Tankerne — nemlig, at man ingen har.

Idet han da vender sig ind efter, opdager han Friheden. Skjebnen frygter han ikke; thi han fatter ingen Opgave ud efter, og Friheden er ham hans Salighed. Frihed ikke til at gjøre Dit og Dat i Verden, blive Konge og Keiser eller »sjouerproklamant«

af Samtiden, men Frihed til at vide med sig selv, at han er Frihed. Dog jo høiere Individet kommer op, desto dyrere maa Alt kjøbes, og for en Ordens Skyld bliver med dette Frihedens Ansich en anden Skikkelse til, det er Skylden. Det er, hvad Skjebnen var, det Eneste, han frygter; dog er hans Frygt ikke, hvad der var Maximum i det Foregaaende, Frygt for at ansees skyldig, men Frygt for at være det.

I samme Grad som han opdager Friheden, i samme Grad er Syndens Angest over ham i Mulighedens Tilstand. Kun Skylden frygter han; thi den er det Eneste, der kan berøve ham Friheden. At Friheden her ingenlunde er Trods indsees let, eller den i endelig Forstand selviske Frihed. Ved en saadan Antagelse har man oftere søgt at forklare Syndens Opkomst. Det er imidlertid spildt Uleilighed, thi Antagelse af en saadan Forudsætning frembyder en større Vanskelighed end Forklaringen. Naar Friheden opfattes saaledes, har den sin Modsætning i Nødvendigheden, hvilket viser, at man har opfattet Friheden i en Reflexions-Bestemmelse. Nei Frihedens Modsætning er Skyld, og det er det Høieste i Friheden, at den bestandig kun har med sig selv at gjøre, i sin Mulighed projekterer Skylden, og altsaa sætter den ved sig selv, og hvis Skylden bliver sat virkeligen, sætter den ved sig selv. Hvis man ikke paaagter dette, har man aandrigt forvexlet Frihed med noget ganske Andet, med Kraft.

Naar Friheden nu frygter Skylden, da er det ikke dette, den frygter, at erkjende sig skyldig, hvis den er det, men den frygter at blive det, og derfor kommer Friheden igjen, saasnart Skylden er sat, som Anger. Men Frihedens Forhold til Skylden er indtil videre en Mulighed. Her viser Geniet sig atter ved ikke at springe af fra den primitive Afgjørelse, ved ikke at søge Afgjørelsen uden for sig hos Creti og Pleti, ved ikke at nøies med den sædvanlige Prutten. Kun ved sig selv kan Friheden faae at vide, om den er Frihed eller Skylden er sat. Der gives derfor intet Latterligere end at antage, at det Spørgsmaal, om man er en Synder eller er skyldig, hører hjemme under Rubrikken: Udenads-Læsning.

Frihedens Forhold til Skylden er Angest, fordi Friheden og Skylden endnu er Mulighed. Men idet Friheden saaledes med al sin Lidenskab ønskende stirrer paa sig selv og vil holde Skylden borte, saa der ikke er et Fnug af den at finde i Friheden, da kan den ikke lade være at stirre paa Skylden, og denne Stirren er

---

Forklaringen ɔ: det man vil forklare.

Angestens tvetydige, som Forsagelsen selv indenfor Muligheden er en Attraaen.

Her er det nu, at det ret viser sig, i hvilken Forstand der for det senere Individ er et Mere i Angesten end i Adams*). Skylden er en concretere Forestilling, der i Mulighedens Forhold til Friheden bliver muligere og muligere. Tilsidst er det som om hele Verdens Skyld forenede sig om at gjøre ham skyldig, og hvad der er det samme, som om han ved at blive skyldig blev skyldig i hele Verdens Skyld. Skyld har nemlig den dialektiske Beskaffenhed, at den ikke lader sig transportere; men den, der bliver skyldig, bliver skyldig i det med, der foranledigede Skylden, thi Skyld har aldrig nogen udvortes Anledning, og Den, der falder i Fristelsen, han er selv skyldig i Fristelsen.

I Mulighedens Forhold viser dette sig i Skuffelsen, saasnart derimod Angeren bryder frem med den virkelige Synd, da har den den virkelige Synd som sin Gjenstand. I Frihedens Mulighed gjælder det, jo dybere Skylden opdages, desto større Genie; thi Menneskets Storhed afhænger ene og alene af Guds-Forholdets Energie i ham, selv om dette Guds-Forhold finder et aldeles feilagtigt Udtryk som Skjebne.

Som da Skjebnen tilsidst fanger det umiddelbare Genie, og dette egentlig er hans Culminations-Øieblik, ikke den glimrende Realisation ud efter, der forbauser Menneskene og endog kalder Haandværkeren fra sin daglige Syssel for at studse, men det Øieblik, da han ved sig selv synker sammen for sig selv ved Skjebnen; saaledes fanger Skylden det religieuse Genie, og dette er Culminations-Øieblikket, det Øieblik da han er størst, ikke det Øieblik, da Synet af hans Fromhed er som en overordentlig Hviledags Festlighed, men da han ved sig selv synker for sig selv i Syndsbevidsthedens Dyb.

---

*) Imidlertid maa man dog ikke glemme, at Analogien her forsaavidt er urigtig, som vi ikke have med Uskyldigheden at gjøre i det senere Individ, men med den tilbagetrængte Syndsbevidsthed.

Caput IV.

Syndens Angest

eller

Angest som Syndens Følge i den Enkelte.

Ved det qualitative Spring kom Synden ind i Verden, og saaledes kommer den bestandig ind. Saasnart dette er sat, skulde man troe, at Angesten var hævet, da jo Angesten blev bestemmet som Frihedens Visen sig for sig selv i Muligheden. Det qualitative Spring er jo Virkeligheden, og forsaavidt er jo Muligheden ophævet og Angesten. Dette er dog ikke saa. Deels er nemlig Virkeligheden ikke eet Moment, deels er den Virkelighed, der blev sat, en uberettiget Virkelighed. Angesten kommer da igjen i Forhold til det Satte og til det Tilkommende. Dog er Angestens Gjenstand nu et Bestemt, dens Intet er virkelig Noget, da Forskjellen mellem Godt og Ondt*) er sat *in concreto*, og Angesten derfor har tabt sin

*) Det Problem: hvad er det Gode, er et Problem, der kommer vor Tid nærmere og nærmere, fordi det har afgjørende Betydning for Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kirke og Stat og det Sædelige. I Besvarelsen maa man imidlertid være forsigtig. Det Sande har hidtil paa en underlig Maade havt Præferencen, idet man har opfattet og fremstillet den Trilogie: det Skjønne, det Gode, det Sande — i det Sande (i Erkjendelsen). Det Gode lader sig slet ikke definere. Det Gode er Friheden. For Friheden eller i Friheden er først Forskjellen mellem Godt og Ondt, og denne Forskjel er aldrig *in*

dialektiske Tvetydighed. Dette gjælder om Adam, som om ethvert senere Individ; thi ved det qualitative Spring ere de fuldkommen lige.

Naar Synden er sat i den Enkelte ved det qualitative Spring, da er Forskjellen sat mellem Godt og Ondt. Vi have intetsteds forskyldt den Taabelighed, der mener, at Mennesket maa synde, derimod have vi bestandig protesteret mod enhver blot experimenterende Viden, have sagt, hvad vi atter gjentage, at Synden forudsætter sig selv ligesom Friheden og lader sig ligesaa lidet forklare af noget Foregaaende som denne. At lade Friheden begynde som

---

abstracto, men kun *in concreto.* Deraf kommer det for den ikke Heelbefarne Forstyrrende i den socratiske Methode, at han øieblikkelig kalder dette tilsyneladende uendelig Abstracte det Gode tilbage paa det mest Concrete. Methoden er ganske rigtig, kun feilede han (græsk talt handlede han retteligen) i at opfatte den udvortes Side af det Gode (det Nyttige, det endelig Teleologiske). Forskjellen mellem Godt og Ondt er vel for Friheden, men ikke *in abstracto.* Denne Misforstaaelse kommer af, at man gjør Friheden til noget Andet, til en Tankegjenstand. Men Friheden er aldrig *in abstracto.* Naar man vil give Friheden et Øieblik til at vælge mellem Godt og Ondt, uden selv at være i nogen af Delene, da er Friheden netop i dette Øieblik ikke Frihed men en meningsløs Reflexion, og hvortil hjælper saa Experimentet uden til at forvirre. Dersom *(sit venia verbo)* Friheden bliver i det Gode, da veed den slet ikke af det Onde. I denne Forstand kan man sige om Gud (vil Nogen misforstaae det, da er det ikke min Skyld) at han ikke veed af det Onde. Dermed siger jeg ingenlunde, at det Onde blot er det Negative, das Aufzuhebende; men det, at Gud ikke veed af det, ikke kan og ikke vil vide af det, er det Ondes absolute Straf. I denne Forstand bruges Præpositionen *απο* i det N. T., for at betegne Bortfjernelsen fra Gud, Guds, om jeg saa tør sige, Ignoreren af det Onde. Naar man opfatter Gud endeligt, da er det vel nemt nok for det Onde, om Gud vilde ignorere det, men da Gud er den Uendelige, saa er hans Ignoreren den levende Tilintetgjørelse; thi det Onde kan ikke undvære Gud, endog blot for at være det Onde. Jeg vil anføre et Skriftsted, 2 Thess. 1, 9 siges der om dem, der ikke kjende Gud og ikke adlyde Evangeliet: *οιτινες δικην τισουσιν, ολεθρον αιωνιον, απο προσωπου του κυριου, και απο της δοξης της ισχυος αυτου.*

---

sit venia verbo man tilgive mig Udtrykket. *ἀπό* (apo), fra, bort fra.

οἵτινες δίκην osv.] hvilke skulle faae deres Straf i evig Fordærvelse, (udelukkede) fra Herrens Ansigt og fra hans Magts Herlighed.

et *liberum arbitrium* (der intetsteds har hjemme, jfr. Leibnitz), der ligesaa godt kan vælge det Gode som det Onde, er fra Grunden af at umuliggjøre enhver Forklaring. At tale om Godt og Ondt som Frihedens Gjenstand er at endeliggjøre baade Friheden og Begreberne Godt og Ondt. Friheden er uendelig og fremkommer af Intet. Derfor at ville sige, at Mennesket synder nødvendigt, er at ville lægge Springets Cirkel ud i en lige Linie. At en saadan Adfærd forekommer mange høist plausibel, har sin Grund i, at Tankeløshed falder mange Mennesker allernaturligst, og at deres Tal til alle Tider var Legio, der ansee den Betragtningsfærd priselig, der gjennem alle Aarhundreder forgjeves er bleven stemplet: *λογος αργος* (Chrysipp.) *ignava ratio* (Cicero), *sophisma pigrum*, *la raison paresseuse* (Leibnitz).

Psychologien har nu atter Angesten som sin Gjenstand, dog maa den være forsigtig. Det individuelle Livs Historie gaaer fort i en Bevægelse fra Tilstand til Tilstand. Enhver Tilstand sættes ved et Spring. Som Synden kom ind i Verden, saa vedbliver den at komme, hvis den ikke standses. Men enhver dens Gjentagelse er dog ikke en simpel Consequents, men et nyt Spring. Forud for ethvert saadant Spring gaaer en Tilstand som den nærmeste psychologiske Approximation. Denne Tilstand er Psychologiens Gjenstand. I enhver Tilstand er Muligheden tilstede og forsaavidt Angesten. Saaledes er det, efterat Synden er sat; thi kun i det Gode er Eenhed af Tilstand og Overgang.

§ 1.

Angest for det Onde.

a) Den satte Synd er vel en ophævet Mulighed, men den er tillige en uberettiget Virkelighed. Forsaavidt kan Angesten forholde sig til den. Da den er en uberettiget Virkelighed, skal den igjen negeres. Dette Arbeide vil Angesten paatage sig. Her er Tumlepladsen for Angestens snilde Sophistik. Medens Syndens Virkelighed holder Frihedens ene Haand i sin isnende Høire ligesom

---

Leibnitz] se f. Ex. Theodoceen § 319 f. *λόγος ἀργός* osv.] alle Udtrykkene betyder: det dovne Raisonnement (ɔ: det som gjør doven og ligegyldig). Saaledes betegnede Chrysipp og efter ham Cicero (*de fato* 12, 28) den fatalistiske Betragtning, hvorefter det var lige meget, hvad et Menneske gjorde (f. Ex. naar han var syg), da Udfaldet dog alene beroede paa Skjæbnen.

Commandanten, gestikulerer den anden Haand med Skuffelsen og Bedraget og Blendværkets Veltalenhed*).

b) Den satte Synd er tillige i sig Consequents, om den end er en Friheden fremmed Consequents. Denne Consequents forkynder sig, og Angestens Forhold er til denne Consequentsens Tilkommelse, der er en ny Tilstands Mulighed. Hvor dybt et Individ er sunket, det kan dog synke dybere, og dette »kan« er Angestens Gjenstand. Jo mere Angesten her slappes, desto mere betyder det, at Syndens Consequents er gaaet Individet over *in succum et sanguinem*, og at Synden har faaet Indfødsret i Individualiteten.

Synden betyder naturligviis her det Concrete; thi man synder aldrig overhovedet eller i Almindelighed. Selv den Synd**), at ville tilbage over Syndens Virkelighed, er ikke en Synd overhovedet, og en saadan er aldrig forekommen. Den, der kjender Noget til Menneskene, veed meget godt, at Sophisteriet bestandig bærer sig saaledes ad, at der bestandig kun stødes an paa et enkelt Punkt, hvilket Punkt idelig varieres. Angesten vil have Syndens Virkelighed bort, ikke ganske, men til en vis Grad, eller rettere den vil til en vis Grad lade Syndens Virkelighed have sit Forblivende, men kun til en vis Grad vel at mærke. Den er derfor endog ikke utilbøielig til at gantes lidt med de qvantitative Bestemmelser, ja jo mere udviklet den er, desto videre tør den drive dette Ganterie, men saasnart den qvantitative Bestemmens Spøg og Tidsfordriv vil til at fange Individet i det qualitative Spring, hvilket ligesom Myreslugeren ligger paa Luur i den af det løse Sand dannede Tragt, da trækker Angesten sig forsigtig tilbage, da har den et lille Punkt, der maa frelses og som er uden Synd og i næste Øieblik et andet. Syndsbevidstheden dyb og alvorlig udfærdiget i Angerens Udtryk er en stor Sjeldenhed. Imidlertid skal jeg dog vel vogte mig saavel for min egen Skyld som for Tænkningens og for Næstens Skyld, at udtrykke det saaledes, som Schelling formodentlig vilde

*) Kun ganske kort kan jeg i Forhold til Undersøgelsens Form antyde næsten algebraisk den enkelte Tilstand. Til egentlig Skildring er her ikke Stedet.

**) Dette er ethisk talt; thi Ethiken seer ikke Tilstanden, men seer, hvorledes Tilstanden i samme Øieblik er en ny Synd.

Commandanten] i Don Juans 2. Akt sidste Scene (Kruses Bearbeidelse). *in succum et sanguinem* egtl. »i Saft og Blod«, ɔ: i Kjød og Blod. Myreslugeren] korrektere: Myreløvens Larve. Schelling] »i hans System des transcendentalen Idealismus« (utrykt Tilføielse til dette Sted), Werke 1. Abth. III S. 549.

udtrykke det, der etsteds taler om Genie til Gjerning i samme Forstand som til Musik o. s. v. Saaledes kan man stundom, uden at være sig det bevidst, med eet forklarende Ord tilintetgjøre Alt. Participerer ikke ethvert Menneske væsentligt i det Absolute, da er Alt forbi. I det Religieuses Sphære skal man derfor ikke tale om Genie som en speciel Begavelse, der kun er givet Enkelte; thi Begavelsen er her det at ville, og den, som ikke vil, ham skal man idetmindste holde saaledes i Hævd, at man ikke beklager ham.

Ethisk talt er Synden ingen Tilstand. Tilstanden derimod er bestandig den sidste psychologiske Approximation til den næste Tilstand. Angesten er nu bestandig tilstede som den ny Tilstands Mulighed. I den først beskrevne Tilstand *(a)* er Angesten mere bemærkelig, hvorimod den i *b* mere og mere forsvinder. Men Angesten er dog udenfor et saadant Individ og fra Aandens Standpunkt seet er den større end enhver anden. I *a* er Angesten for Syndens Virkelighed, ud af hvilken den sophistisk frembringer Muligheden, medens den ethisk seet synder. Angestens Bevægelse er her den modsatte af den i Uskyldigheden, hvor den ud af Syndens Mulighed psychologisk talt frembringer Virkeligheden, medens denne dog ethisk betragtet fremkommer ved det qualitative Spring. I *b* er Angesten for Syndens yderligere Mulighed. Tager her Angesten af, da forklare vi det paa dette Punkt deraf, at Syndens Consequents seirer.

c) Den satte Synd er en uberettiget Virkelighed, den er Virkelighed og af Individet sat som Virkelighed i Angeren, men Angeren bliver ikke Individets Frihed. Angeren nedsættes til en Mulighed i Forhold til Synden, med andre Ord Angeren kan ikke hæve Synden, den kan kun sørge over den. Synden gaaer frem i sin Consequents, Angeren følger den Skridt for Skridt, men altid et Øieblik for sildigt. Den tvinger sig selv til at see det Forfærdelige, men den er som hiin vanvittige Lear (O du zertrümmert Meisterstück der Schöpfung!), den har tabt Regjeringens Tømmer og kun beholdt Kraften til at græmme sig. Her er Angesten paa sit Høieste. Angeren er gaaet fra Forstanden og Angesten potenseret til Anger. Syndens Consequents gaaer frem, den slæber Individet med sig som en Qvinde, hvem en Bøddel slæber efter sig i hendes Haar, medens hun skriger i Fortvivlelse. Angesten er forud, den opdager Consequentsen før den kommer, som man kan mærke paa

---

Lear, IV. Akt 6. Sc. (Gloster: O ruined piece of nature!).

sig selv, at der er et Uveir forhaanden; den kommer nærmere, Individet skjælver som en Hest, der stønnende standser ved det Punkt, hvor den eengang blev sky. Synden seirer. Angesten kaster sig fortvivlet i Angerens Arme. Angeren vover det Sidste. Den opfatter Syndens Consequents som Straflidelse, Fortabelsen som Syndens Consequents. Den er fortabt, dens Dom er afsagt, dens Fordømmelse vis, og Dommens Skærpelse er, at Individet skal slæbes gjennem Livet hen til Retterstedet. Med andre Ord Angeren er bleven vanvittig.

Hvad her er antydet, kan Livet give Leilighed til at iagttage. En saadan Tilstand findes sjeldent hos de aldeles fordærvede Naturer, men i Almindelighed kun hos de dybere; thi der skal en betydelig Oprindelighed og en Udholdenhed i afsindig Villen til ikke at gaae ind under *a* eller *b*. Den Sophisme, som den vanvittige Anger hvert Øieblik formaaer at frembringe, er ingen Dialektik istand til at beseire. En saadan Anger har en Sønderknuselse, som i Lidenskabens Udtryk og Dialektik er langt mægtigere (i anden Forstand naturligviis afmægtigere, men det er dog mærkeligt, hvad den, der har iagttaget Sligt, vist har bemærket, hvilken Overtalelsesgave og hvilken Veltalenhed en saadan Anger har til at afvæbne alle Indvendinger, til at overbevise Alle, der komme den nær, for da atter at fortvivle over sig selv, naar denne dens Adspredelse er forbi) end den sande Anger. At ville standse denne Rædsel ved Ord og Talemaader er spildt Uleilighed, og Den, der kan falde paa Sligt, kan altid være sikker paa, at hans Præk bliver som Barnelallen i Sammenligning med den elementariske Veltalenhed, der staaer til en Saadans Tjeneste. Phænomenet kan vise sig ligesaa godt i Forhold til det Sandselige (Hengivenhed til Drik, til Opium, til Udsvævelser o. s. v.) som i Forhold til det Høiere i Mennesket (Stolthed, Forfængelighed, Vrede, Had, Trods, Underfundighed, Misundelse o. s. v.). Individet kan angre sin Vrede, og jo dybere han er, jo dybere er Angeren. Men Angeren kan ikke gjøre ham fri, deri griber han feil. Anledningen kommer; Angesten har allerede opdaget den, hver en Tanke zittrer, og Angesten blodsuger Angerens Kraft og ryster sit Hoved; det er som havde Vreden allerede seiret, han ahner allerede den Frihedens Sønderknuselse, der er forbeholdt det næste Øieblik, Øieblikket kommer, Vreden seirer.

Hvilken end Syndens Consequents er: at Phænomenet viser sig efter en ordentlig Maalestok, er altid Tegn paa en dybere Natur. At man seer det sjeldnere i Livet, det vil sige, at man maa være Iagttager for at see det hyppigere, kommer deraf, at det

lader sig skjule, samt, at det ofte fordrives, idet Menneskene bruge en eller anden Klogskabsregel til at fordrive dette det høieste Livs Foster. Man behøver blot at raadføre sig med Creti og Pleti, saa bliver man snart som Folk er flest, og vil altid kunne sikkre sig et Par vederhæftige Mænds Dom for, at man er det. Det probateste Middel for at blive fri for Aandens Anfægtelse, er jo før jo hellere at blive aandløs. Naar man blot i Tide passer paa det, saa gaaer Alt af sig selv, og hvad Anfægtelsen angaaer, da kan man forklare den, at den slet ikke er til, eller i det Høieste at betragte som en piquant digterisk Fiction. Veien til Fuldkommenheden var i gamle Dage trang og eensom, Vandringen bestandig foruroliget af Forvildelser, udsat for Syndens Røveroverfald, efterstræbt af det Forbigangnes Piil, der er farlig som de skythiske Horders; nu reiser man til Fuldkommenheden paa Jernbaner i godt Compagnie, og inden man veed et Ord af det, saa er man der.

Det Eneste, der i Sandhed formaaer at afvæbne Angerens Sophisme er Tro, Mod til at troe, at Tilstanden selv er en ny Synd, Mod til at forsage Angesten uden Angest, hvilket kun Troen formaaer, uden at den derfor tilintetgjør Angesten, men bestandig selv evig ung vikler sig ud af Angestens Dødsøieblik. Dette formaaer kun Troen; thi kun i Troen er Synthesen evigt og hvert Øieblik mulig.

At alt det her Udviklede tilhører Psychologien, er ikke vanskeligt at indsee. Ethisk dreier Alt sig om at faae Individet rigtigen stillet i Forhold til Synden. Saasnart det staaer der, staaer det angrende i Synden. I samme Øieblik er det, seet i Ideen, hjemfalden til Dogmatiken. Angeren er den høieste ethiske Modsigelse, deels fordi Ethiken netop ved at fordre Idealiteten maa nøies med at modtage Angeren, deels fordi Angeren bliver dialektisk tvetydig med Hensyn til hvad den skal hæve, hvilken Tvetydighed først Dogmatiken hæver i Forsoningen, hvori Arvesyndens Bestemmelse bliver tydelig. Desuden sinker Angeren Gjerningen, og denne sidste er det egentligen Ethiken fordrer. Tilsidst maa da Angeren faae sig selv til Gjenstand, idet Angerens Øieblik bliver et Gjerningens Deficit. Det var derfor et ægte ethisk Udbrud, fuldt

af Energie og Mod, da den gamle Fichte sagde, at der var ikke Tid til at angre. Dermed bragte han dog ikke Angeren paa sin dialektiske Spidse, hvor den sat vil ophæve sig selv ved ny Anger, og hvor den da synker sammen.

Hvad her er blevet udviklet i denne Paragraph er, som allevegne i dette Skrift, hvad man psychologisk kunde kalde Frihedens psychologiske Stillinger til Synden, eller psychologiske, approximerende Tilstande. De udgive sig ikke for at forklare Synden ethisk.

§ 2.

Angest for det Gode.

(Det Dæmoniske.)

Man hører i vore Tider sjeldnere Tale om det Dæmoniske. De enkelte Fortællinger derom, som findes i det N. T., lader man i Almindelighed staae hen. Forsaavidt Theologerne søge at forklare dem, fordybe de sig gjerne i Iagttagelser over en eller anden unaturlig Synd, hvor man da ogsaa finder Exempler paa, at det Dyriske har faaet en saadan Magt over et Menneske, at dette næsten forkynder sig ved en dyrisk uarticuleret Lyd, eller ved en dyrisk Mimik og et dyrisk Blik, hvad enten nu Dyriskheden har vundet en udpræget Skikkelse i Mennesket (det physiognomiske Udtryk, Lavater), eller den glimtviis som et forsvindende Iilbud lader ahne hvad der boer derinde, ligesom Vanvidets Blik eller Gestus i et Øieblik, der er kortere end det korteste Øieblik, parodierer, spotter, vrænger ad den fornuftige, besindige, aandrige Mand, med hvem man staaer og taler. Hvad Theologerne i denne Henseende bemærke kan være ganske sandt, men Alt gjælder om Pointen. I Almindelighed beskrives Phænomenet nu saaledes, at man tydeligen seer, at det, der tales om, er Syndens Trældom, den Tilstand, som jeg ikke veed bedre at beskrive end ved at minde om en Leeg, man har, hvor Tvende skjules af een Kappe, som var det kun eet Menneske, og den Ene nu taler, den Anden gesticulerer aldeles tilfældigt i Forhold til Talen; thi saaledes har

---

Fichte] Tanken findes flere Steder, f. Ex. Anweis. zum seligen Leben, Werke V S. 565; Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters 1. Vorl., Werke VII S. 14. Lavater] hermed sigtes til L.s Værk »Physiognomische Fragmente« (4 Bd. Leipzig 1775—78), hvori forøvrigt dyriske Physiognomier spiller en ringe Rolle.

Dyret iført sig Menneskets Skikkelse, og vrænger nu bestandig ad ham ved sin Gesticulation og sit Mellemspil. Men Syndens Trældom er endnu ikke det Dæmoniske. Saasnart Synden er sat, og Individet forbliver i Synden, da er der to Formationer, af hvilke vi i den foregaaende Paragraph have beskrevet den ene. Naar man ikke agter herpaa, kan man ikke bestemme det Dæmoniske. Individet er i Synden, og dets Angest er for det Onde. Denne Formation er, seet fra et høiere Standpunkt, i det Gode; thi derfor ængstes den for det Onde. Den anden Formation er det Dæmoniske. Individet er i det Onde og ængstes for det Gode. Syndens Trældom er et ufrit Forhold til det Onde, men det Dæmoniske er et ufrit Forhold til det Gode.

Det Dæmoniske bliver derfor først ret tydeligt, idet det berøres af det Gode, hvilket da udenfra kommer til dets Grændse. Det er af denne Grund mærkeligt, at det Dæmoniske i det N. T. netop først viser sig ved Christi Træden til det, og hvad enten Dæmonen er en Legio (cfr. Matth. VIII, 27. 34. Marcus V, 1—20. Luc. VIII, 26—39) eller den er stum (cfr. Luc. XI, 14), Phænomenet er det samme, er Angest for det Gode; thi Angesten kan ligesaa godt udtrykke sig i Forstummen som i Skrig. Det Gode betyder naturligviis Frihedens Redintegration, Forløsning, Frelse, eller hvorledes man vil benævne det.

I ældre Tider har der ofte været Tale om det Dæmoniske. Det har her ingen Betydning at gjøre Studier eller at have gjort Studier, der satte Een istand til at opramse og citere lærde og curiøse Bøger. Man kan let skizzere de forskjellige Betragtninger, der ere mulige og som til forskjellig Tid ogsaa have været virkelige. Dette kan have sin Betydning, da Betragtningernes Forskjellighed kan lede i Bestemmelsen af Begrebet.

Man kan betragte det Dæmoniske æsthetisk-metaphysisk. Phænomenet falder da ind under Bestemmelse af Ulykke, Skjebne o. s. v., lader sig betragte i Analogie med at være født sindssvag o. s. v. Man forholder sig da medlidende til Phænomenet. Men ligesom det at ønske er den usleste af alle Solo-Kunster, saaledes er det at være medlidende, i den Forstand, hvori det almindeligen tages, den usleste af alle selskabelige Virtuositeter og Behændigheder. Medlidenheden er saa langt fra at være den Lidende til Gode, at man i den snarere freder om sin Egoisme. Man tør ikke i dybere Forstand tænke over Sligt, og nu frelser man sig ved Medlidenhed. Først naar den Medlidende i sin Medlidenhed forholder sig saaledes til den Lidende, at han i strængeste Forstand fatter, at det er hans Sag, der her er Spørgsmaal om, først naar han veed saa-

lodes at identificere sig med den Lidende, at han, idet han kæmper for en Forklaring, kæmper for sig selv, forsagende al Tankeløshed, Blødagtighed og Feighed, først da faaer Medlidenheden Betydning og først da finder den maaskee Meningen, da den Medlidende deri er forskjellig fra den Lidende, at han lider under en høiere Form. Naar Medlidenheden forholder sig saaledes til det Dæmoniske, da bliver Spørgsmaalet ikke om nogle trøstende Ord eller en Skjærv, eller et Skuldertræk, thi hvis man ømmer sig, saa har man faaet Noget at ømme sig for. Dersom det Dæmoniske er en Skjebne, da kan det hænde Enhver. Dette staaer ikke til at negte, om man end i vor feige Tid gjør alt muligt for ved Adspredelser og høitravende Foretagenders Janitscharmusik at holde eensomme Tanker borte, ligesom man ved Blus, ved Hylen, ved Bækkeners Lyd holder de vilde Dyr borte i Amerikas Skove. Deraf kommer det, at man i vor Tid faaer saa lidet at vide om de høieste aandelige Anfægtelser, men desto mere om alle de leflende Conflikter mellem Mand og Mand og Qvinde, som et forfinet Selskabs- og Soiree-Liv fører med sig. Overtager den sande humane Medlidenhed som Cautionist og Selvskyldner Lidelsen, da maa den først komme paa det Rene om hvorvidt det er Skjebne og hvorvidt Skyld. Og denne Distinction maa være udfærdiget med Frihedens bekymrede men og energiske Lidenskab, at man tør fastholde den, om hele Verden styrtede sammen, selv om det synes, at man ved sin Urokkelighed [illegible] Skade.

[illegible] det Dæmoniske. Det er [illegible] Strenghed man har forfulgt [illegible] Fortællingen derom [illegible] at man ikke [illegible] gjerne være [illegible] ansvarsdigere? [illegible] kun med [illegible] netop [illegible] identificerede [illegible] videre [illegible] ophæviist [illegible] hedre [illegible] Eensomhed og [illegible] Exempel fra

[illegible] Fordring. [illegible] han det

en lignende Sphære, var det ikke Augustinus, der anbefalede Straffe, ja Livsstraffe mod Kjettere? Mon han manglede Medlidenhed, eller mon hans Adfærds Forskjellighed fra vor Tids ikke snarere laae deri, at hans Medlidenhed ikke havde gjort ham feig, saa at han sig selv betræffende vilde have sagt: dersom det kom saavidt med mig, da Gud give der var en Kirke, der ikke vilde opgive mig, men bruge al Magt. Men i vor Tid frygter man for, hvad Socrates etsteds siger, at lade sig skære og brænde af Lægen for at helbredes.

Man har betragtet det Dæmoniske medicinsk-behandlende. Og det forstaaer sig: mit Pulver und mit Pillen — og saa med Lavementer! Nu slog Apothekeren og Doktoren sig sammen. Patienten blev fjernet, for at ikke Andre skulde blive bange. I vor modige Tid tør man ikke sige til en Patient, at han skal døe, man tør ikke kalde Præsten, af Frygt for at han skal døe af Forskrækkelse, man tør ikke sige til en Patient, at der i de samme Dage er død Een af den samme Sygdom. Patienten blev fjernet, Medlidenheden lod spørge til ham, Lægen lovede snarest muligt at udgive en tabellarisk og statistisk Oversigt, for at tilveiebringe et Gjennemsnitstal. Og naar man har et Gjennemsnitstal, saa er Alt forklaret. Den medicinsk-behandlende Betragtning anseer Phænomenet for reent physisk og somatisk, og gjør, som Læger ofte gjøre det, og *in specie* en Læge i en af Hoffmanns Noveller, tager sig en Priis og siger: det er en betænkelig Sag.

At tre saa forskjellige Betragtningsmaader ere mulige, viser Phænomenets Tvetydighed, at det paa en Maade hører hjemme i alle Sphærer, i det Somatiske, Psychiske, Pneumatiske. Dette

er ikke Skjebne, det er Skyld, føle Trøst og Lindring, naar det blev sagt ham oprigtigt og alvorligt, han er ikke i stor Forstand ethisk udviklet; thi den ethiske Individualitet frygter Intet saa meget som Skjebne og æsthetisk Lirumlarum, der i Medlidenhedens Kaabe vil fraliste ham Klenodiet ɔ: Friheden.

Augustinus synes ikke at have anbefalet **Livsstraffe** mod Kjætterne; i et Brev til Donatus (Opera, Antwerpen 1700, II, Sp. 204 e) protesterer han udtrykkelig derimod, og den samme Tanke findes oftere. Derimod synes Tertullian (Scorpiace 2) at anbefale Livsstraffe mod Kjætterne. **Socrates**] i Platons Gorgias p. 479 a, hvor han sammenligner de Uretfærdiges Frygt for Straffen med Barnets Frygt for »at skjæres og brændes, fordi det gjør ondt«. *in specie* specielt.

tyder paa, at det Dæmoniske har et langt større Omfang end almindeligt antages, hvad der lader sig forklare deraf, at Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme baaret af Aand, hvorfor en Desorganisation af det Ene viser sig i det Øvrige. Men naar man først bliver opmærksom paa, hvilket Omfang det har, da skal det maaskee vise sig, at adskillige endog af dem, der ville behandle dette Phænomen, selv gaae ind derunder, og at der findes Spor deraf hos ethvert Menneske, saa vist som ethvert Menneske er en Synder.

Men da det Dæmoniske i Tidernes Løb har betydet mangehaande Ting og tilsidst er avanceret til at betyde hvad det skal være, saa bliver det bedst at bestemme Begrebet lidt. Det maa i denne Henseende allerede paaagtes, at vi have anviist det den Plads, vi have gjort. I Uskyldigheden kan der ikke være Tale om det Dæmoniske. Paa den anden Side maa man opgive enhver phantastisk Forestilling om en Forskrivelse til det Onde o. s. v., hvorved Mennesket blev aldeles ondt. Heraf fremkom Modsigelsen i hiin ældre Tids strenge Adfærd. Dette antog man og dog vilde man straffe. Men Straffen selv var dog ikke blot en Nødværge, men tillige for at frelse enten ved en mildere Straf den Vedkommende, eller ved Livsstraffen andre Vedkommende', men dersom der kunde være Tale om Frelse, da var Individet dog ikke ganske i det Ondes Magt; og var det ganske i det Ondes Magt, er det en Modsigelse at straffe. Hvis det Spørgsmaal her skulde fremkomme, hvorvidt det Dæmoniske er et psychologisk Problem, da maa jeg svare, det Dæmoniske er en Tilstand. Udaf denne Tilstand kan bestandig frembryde den enkelte syndige Gjerning. Men Tilstanden er en Mulighed, om den naturligviis igjen i Forhold til Uskyldigheden er en Virkelighed sat ved det qualitative Spring.

Det Dæmoniske er Angest for det Gode. I Uskyldigheden var Friheden ikke sat som Frihed, dens Mulighed var i Individualiteten Angest. I det Dæmoniske er Forholdet vendt om. Friheden er sat som Ufrihed, thi Friheden er tabt. Frihedens Mulighed er her igjen Angest. Forskjellen er absolut, thi Frihedens Mulighed viser sig her i Forhold til Ufriheden, hvilken er lige det modsatte af Uskyldigheden, der er en Bestemmelse hen til Friheden.

Det Dæmoniske er Ufriheden, der vil afslutte sig. Dette er og bliver imidlertid en Umulighed, den beholder altid et Forhold, og selv naar dette ganske tilsyneladende er forsvundet, er det der dog, og Angesten viser sig strax i Berøringens Øieblik. Cfr. det Foregaaende i Anledning af Fortællingerne i det N. T.

Det Dæmoniske er det Indesluttede og det ufrivilligt Aabenbare. Disse tvende Bestemmelser betegne, hvad de og skulle, det Samme; thi det Indesluttede er netop det Stumme, og naar dette skal yttre sig, maa det skee mod dets Villie, idet den i Ufriheden til Grund liggende Frihed, ved at komme i Communication med Friheden udenfor, revolterer, og nu forraader Ufriheden, saaledes, at det er Individet, der forraader sig selv mod sin Villie i Angesten. Det Indesluttede maa derfor her tages i en ganske bestemt Betydning; thi saaledes, som det i Almindelighed bruges, kan det betyde den høieste Frihed. Brutus, Henrich V af Engelland som Prinds o. s. v. vare saaledes indesluttede, indtil Tiden kom, da det viste sig, at deres Indesluttethed var en Pagt med det Gode. En saadan Indesluttethed var derfor identisk med en Udvidethed, og der er aldrig nogen Individualitet i skjønnere og ædlere Forstand udvidet, end den, der er indesluttet i en stor Idees Moderliv. Friheden er netop det Udvidende. I Modsætning hertil er det jeg mener, at man κατ' ἐξοχήν kan bruge indesluttet om Ufriheden. Man bruger i Almindelighed et mere metaphysisk Udtryk om det Onde, at det er det Negtende; det ethiske Udtryk herfor er netop, naar man betragter Virkningen deraf i Individet, det Indesluttede. Det Dæmoniske slutter sig ikke inde med Noget, men slutter sig selv inde, og deri ligger det Dybsindige i Tilværelsen, at Ufriheden netop gjør sig selv til en Fange. Friheden er bestandig communicerende (selv om man vil tage et Hensyn til den religieuse Betydning i Ordet, gjør det ingen Skade), Ufriheden bliver mere og mere indesluttet, og vil ikke Communicationen. Dette kan man iagttage i alle Sphærer. Det viser sig i Hypochondrie, i Grillenfængerie, det viser sig i de høieste Lidenskaber, naar disse i den dybe Misforstaaelse indføre Tausheds-Systemet*). Naar Friheden nu berører Indesluttetheden, da bliver den angest. Man

*) Det er allerede sagt og siges igjen, at det Dæmoniske har et ganske andet Omfang end man almindeligt troer. I den foregaaende Paragraph ere Formationerne i den anden Retning antydede; her følger den anden Suite af Formationer, og saaledes som jeg har fremstillet det, lader Adskillelsen sig gjennemføre. Har man nogen bedre, saa vælge man den; men det er ikke ilde, om man er lidt forsigtig paa disse Gebeter; thi ellers løber Alt sammen.

κατ' ἐξοχήν (kat' exochén) fortrinsvis. den religieuse Betydning] communicere – indtage Nadverens Sakramente.

har i daglig Tale et Udtryk, der er yderst betegnende. Man siger om Een: han vil ikke rykke ud med Sproget. Det Indesluttede er netop det Stumme; Sproget, Ordet er netop det Frelsende, det Frelsende fra det Indesluttedes tomme Abstraktion. Man lade det Dæmoniske her betyde x, Frihedens Forhold dertil udenfra x, Loven for det Dæmoniskes Aabenbarelse er, at det mod sin Villie rykker ud med Sproget. I Sproget ligger nemlig Communicationen. En Dæmonisk i det N. T. siger derfor til Christus, da han nærmer sig: *τι εμοι και σοι;* han vedbliver: at Christus kommer for at fordærve ham (Angest for det Gode). Eller en Dæmonisk beder Christus om at gaae en anden Vei. (Naar Angesten er for det Onde cfr. § 1, da tyer Individet til Frelsen.)

Exempler herpaa i alle mulige Sphærer og i alle mulige Grader frembyder Livet rigelig. En forstokket Forbryder vil ikke gaae til Bekjendelse (heri ligger netop det Dæmoniske, at han ikke vil communicere med det Gode gjennem Straffens Lidelse). Der gives en Methode mod en saadan, som maaskee sjeldnere bruges. Det er Taushed og Øiets Magt. Dersom en Inqvisitor har legemlig Kraft og aandelig Elasticitet til at holde ud uden at slappe sit Muskelspil, Kraft til at holde ud om det saa er 16 Timer, det skal tilsidst lykkes ham, at Tilstaaelsen uvilkaarlig bryder ud. Intet Menneske, der har en ond Samvittighed, kan udholde Taushed. Sætter man ham i eensomt Fængsel, da sløver han sig selv. Men denne Taushed, medens Dommeren er tilstede, Secretairerne ventende paa at føre til Protocol, er det dybsindigste og skarpsindigste Spørgsmaal, er den forfærdeligste Tortur, men dog en tilladelig; men ingenlunde saa let at afstedkomme som man troer. Det Eneste, der kan tvinge Indesluttetheden til at tale, er enten en høiere Dæmon (thi hver Djævel regjerer i sin Tid) eller det Gode, der absolut kan tie, og hvis nogen Snildhed her ved Tausheds-Examinationen vil bringe den i Forlegenhed, da skal Inqvisitor selv blive beskæmmet, og det skal vise sig, at han tilsidst bliver bange for sig selv og maa bryde Tausheden. Ligeoverfor den underordnede Dæmon og de underordnede Menneskenaturer, hvis Gudsbevidsthed ikke er stærkt udviklet, seirer Indesluttetheden ubetinget, fordi de første ikke formaae at holde ud, og de sidste i al Uskyldighed ere vante til at leve fra Haanden i Munden og have Hjertet paa Tungen. Det er utroligt, hvilken Magt den Inde-

---

τί ἐμοὶ καὶ σοί; hvad har jeg med dig at gjøre (Marc. 5, 7. Luc. 8, 28).
en **Dæmonisk beder Christus osv.**] synes at beroe paa en Feiltagelse.

sluttede kan faae over saadanne Mennesker, hvorledes de tilsidst trygle og betle blot om et Ord, der kan afbryde Stilheden, men det er ogsaa oprørende paa den Maade at søndertræde de Svage. Man troer maaskee, at Sligt kun forekommer blandt Fyrster og Jesuiter, at man for at gjøre sig en tydelig Forestilling derom, maa tænke paa Domitian, Cromwell, Alba, eller en Jesuitergeneral, der er ligesom et Appellativ derfor. Ingenlunde, det forekommer langt hyppigere. Imidlertid maa man være forsigtig i at bedømme Phænomenet; thi skjøndt Phænomenet er det samme, kan Grunden være lige den modsatte, da den Individualitet, der udøver Indesluttethedens Despotie og Tortur, selv kunde ønske at tale, selv vente paa en høiere Dæmon, der kunde bringe Aabenbarelsen frem. Men Indesluttethedens Bøddel kan ogsaa selvisk forholde sig til sin Indesluttethed. Dog herom alene kunde jeg skrive et heelt Værk, uagtet jeg ikke efter Skik og Vedtægt mellem Iagttagerne i vor Tid har været i Paris og i London, som fik man paa den Maade saa Stort at vide, andet end Snak og Probenreuter-Viisdom. Naar man blot passer paa sig selv, da skal en Iagttager have nok af 5 Mænd og 5 Qvinder og ti Børn for at opdage alle mulige menneskelige Sjels-Tilstande. Hvad jeg kunde have at sige kunde vel ogsaa have sin Betydning især for Enhver, der har med Børn at gjøre eller noget Forhold til dem. Det er af uendelig Vigtighed, at Barnet eleveres ved Forestillingen om den ophøiede Indesluttethed, og frelses fra den misforstaaede. I udvortes Henseende er det let at see, naar det Øieblik indtræder, da man tør lade et Barn gaae alene, i aandelig Henseende er det ikke saa let. I aandelig Henseende er Opgaven saare vanskelig, og man kan ikke frikjøbe sig fra den ved at holde en Barnepige og kjøbe en Gangkurv. Kunsten er bestandig at være tilstede og dog ikke at være tilstede, at Barnet faaer Lov til at udvikle sig selv, medens dog Overskuelsen deraf staaer tydeligt for Een. Kunsten er i allerhøieste Grad efter den størst mulige Maalestok at overlade Barnet til sig selv, og at udtrykke denne tilsyneladende Opgiven saaledes, at man tillige ubemærket veed Beskeed om Alt. Dertil kan man godt faae Tid, selv om man er kongelig Embedsmand, naar man blot vil det. Naar man blot vil, saa kan man Alt. Og den Fader eller Opdrager, der gjorde Alt for den Betroede, men ikke forhindrede, at Barnet blev indesluttet, han har dog altid paadraget sig et stort Ansvar.

Det Dæmoniske er det Indesluttede, det Dæmoniske er Angest for det Gode. Vi ville nu lade det Indesluttede være x, og dets Indhold være x, det er være det Forfærdeligste og det Ubetyde-

ligste, det Rædselsfulde, hvis Tilstedeværelse i Livet maaskee ikke Mange drømme om, og den Bagatel, som Ingen agter paa*), hvad betyder saa det Gode som *x?* Det betyder Aabenbarelsen**). Aabenbarelse kan igjen betyde det mest Ophøiede (Forløsning i eminent Forstand) og det Ubetydeligste (Udsigelsen af en Tilfældighed), dette maa ikke forstyrre, Kategorien er den samme; Phænomenerne have dette tilfælleds, at de ere dæmoniske, om Forskjelligheden end forresten er svimlende. Aabenbarelsen er her det Gode; thi Aabenbarelsen er Frelsens første Udtryk. Derfor siger man for et gammelt Ord, at naar man tør nævne Ordet, da forsvinder Trolddommens Tryllerie, og derfor vaagner Somnambulen, naar man nævner hans Navn.

Indesluttethedens Collisioner med Hensyn til Aabenbarelsen kan igjen være uendelig forskjellige, utallig nuancerede; thi det aandelige Livs vegetative Frodighed staaer ikke tilbage for Naturens, og de aandelige Tilstande ere talløsere i Forskjellighed end Blomsterne ere det. Indesluttetheden kan ønske Aabenbarelsen, at den maa udenfra tilveiebringes, maa hænde den. (Dette er en Misforstaaelse, da det er et qvindeligt Forhold til den i Aabenbarelsen satte Frihed, og den Aabenbarelsen sættende Frihed. Ufriheden kan derfor godt blive tilbage, om den Indesluttedes Tilstand end bliver lykkeligere.) Den kan ville Aabenbarelsen til en vis Grad, men beholde en lille Rest tilbage til paa en frisk igjen at begynde Indesluttetheden. (Dette er Tilfældet med de underordnede Aander,

*) At kunne bruge sin Kategorie er en *conditio sine qua non*, for at Iagttagelse i dybere Forstand skal have Betydning. Naar Phænomenet er tilstede til en vis Grad, saa blive de fleste Mennesker opmærksomme derpaa, men formaae ikke at forklare det, fordi de mangle Kategorien, og naar de havde den, da havde de igjen en Nøgle, der lukker op allevegne, hvor der findes noget Spor af Phænomenet; thi Phænomenerne under Kategorien lystre denne som Ringens Aander lystre Ringen.

**) Med Flid har jeg brugt det Ord Aabenbarelse, jeg kunde ogsaa kalde det Gode her Gjennemsigtighed. Dersom jeg maatte befrygte, at Nogen skulde kunne misforstaae Ordet Aabenbarelse og Udviklingen af dens Forhold til det Dæmoniske, som var der bestandig Tale om noget Udvortes, et haandgribeligt aabenbart Skriftemaal, hvilket dog som udvortes slet intet gavner — da skulde jeg vel have valgt et andet Ord.

---

conditio sine qua non ufravigelig Betingelse.

der Intet kunne gjøre *en gros.*) Den kan ville Aabenbarelsen, men *incognito.* (Dette er den spidsfindigste Modsigelse af Indesluttetheden. Imidlertid findes der Exempler derpaa i Digter-Existentser.) Aabenbarelsen kan allerede have seiret, men i samme Moment vover Indesluttetheden det sidste Forsøg, og er snild nok til at forvandle Aabenbarelsen selv til en Mystification, og Indesluttetheden har seiret*).

Dog jeg tør ikke videre fortsætte, hvor skulde jeg blive færdig endog blot med algebraisk at nævne, end sige hvis jeg vilde skildre, vilde bryde Indesluttethedens Taushed for at lade dens Monologer blive hørlige; thi Monologen er netop dens Tale, og derfor siger man, naar man vil betegne en Indesluttet, han snakker med sig selv. Men her stræber jeg kun at give »allem einen Sinn, aber keine Zunge«, som den indesluttede Hamlet formaner sine to Venner til.

Imidlertid vil jeg antyde en Collision, hvis Modsigelse er forfærdelig, som Indesluttetheden selv er det. Det, den Indesluttede gjemmer i sin Indesluttethed, kan være saa forfærdeligt, at han ikke tør udsige det, end ikke for sig selv, fordi det var som begik han ved selve Udsigelsen en ny Synd, eller som fristede det ham igjen. For at dette Phænomen skal indtræde, maa der i Individet være en Blanding af Reenhed og Ureenhed, som sjeldnere forekommer. Snarest skeer det derfor, naar Individet, idet han fuldkommede det Forfærdelige, var sig selv ikke mægtig. Saaledes kan et Menneske i beruset Tilstand have gjort hvad han kun dunkelt erindrer, men dog veed, at det var saa vildt, at det er ham umuligt næsten at vedkjende sig sig selv. Det Samme kan ogsaa være Tilfældet med et Menneske, der eengang har været sindssvag, og har beholdt en Erindring tilbage af sin forrige Tilstand. Det, der afgjør, om Phænomenet er dæmonisk, er Indivi-

*) Man seer let, at Indesluttethed *eo ipso* betyder Løgn eller om man saa vil Usandheden. Men Usandheden er netop Ufriheden, der er angest for Aabenbarelsen. Derfor kaldes Djævelen ogsaa Løgnens Fader. At der nu er stor Forskjel mellem Løgn og Usandhed, mellem Løgn og Løgn og mellem Usandhed og Usandhed, det har jeg jo altid indrømmet, men Kategorien er den samme.

Hamlet 1. Akt 2. Sc. (»And whatsoever else shall hap to-night, Give it an understanding, but no tongue«).

dets Stilling til Aabenbarelsen, om han vil gjennemtrænge hiint Faktum med Friheden, overtage det i Friheden. Saasnart han ikke vil det, da er Phænomenet dæmonisk. Dette maa man holde skarpt fast; thi selv den, der ønsker det, er dog væsentlig dæmonisk. Han har nemlig to Villier, en underordnet, afmægtig, der vil Aabenbarelsen, og en stærkere, der vil Indesluttetheden; men det, at denne er den stærkere, viser, at han væsentligen er dæmonisk.

Det Indesluttede er den ufrivillige Aabenbarelse. Jo svagere Individualiteten oprindeligen er, eller i Forhold til som Frihedens Elasticitet er fortæret i Indesluttethedens Tjeneste, bryder tilsidst Hemmeligheden ud af et Menneske. Den ubetydeligste Berøring, et Blik i Forbigaaende o. s. v. er tilstrækkeligt til, at hiint forfærdelige, eller i Forhold til Indesluttethedens Indhold hiint comiske Bugtalerie tager sin Begyndelse. Bugtaleriet selv kan være ligefrem forkyndende eller indirecte, som naar en Sindssvag forraader sin Afsindighed ved at pege hen paa et andet Menneske og sige: han er mig høist ubehagelig, han er vistnok sindssvag. Aabenbarelsen kan forkynde sig i Ord, hvor den Ulykkelige ender med at paanøde Enhver sin skjulte Hemmelighed. Den kan forkynde sig i Miner, i Blik; thi der gives Øiekast, i hvilke et Menneske ufrivilligt aabenbarer det Skjulte. Der gives et anklagende Blik, som aabenbarer, hvad man næsten ængstes for at forstaae, et sønderknuset, bønfaldende Blik, der ikke just frister Nysgjerrigheden til at skue ind i den ufrivillige Telegraphering. I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan alt dette igjen næsten være comisk; naar det saaledes er Latterligheder, Smaaligheder, Forfængeligheder, Barnagtigheder, Yttringer af en smaalig Misundelse, medicinske Smaa-Galskaber o. s. v., der paa den Maade aabenbare sig i Ufrivillighedens Angest.

Det Dæmoniske er det Pludselige. Det Pludselige er et nyt Udtryk fra en anden Side for det Indesluttede. Det Dæmoniske bestemmes som det Indesluttede, naar der reflekteres paa Gehalten, det bestemmes som det Pludselige, naar der reflekteres paa Tiden. Det Indesluttede var Virkningen af den negtende Sig-Forholden i Individualitet. Indesluttetheden sluttede sig bestandig mere og mere af mod Communicationen. Men Communicationen er igjen Udtrykket for Continuiteten, og Negationen af Continuiteten er det Pludselige. Man skulde troe, at Indesluttetheden havde en overordentlig Continuitet, dog er det lige det Modsatte, om den end i Sammenligning med den fade blødagtige Falden ud fra sig selv, der bestandig gaaer op i Indtrykket, har et Skin af Continuitet. Den Continuitet, Indesluttetheden har, lader sig bedst sammenligne med den Svimmelhed, som en Top, der bestandig svinger sig om

paa sin Spidse, maa have. Dersom da ikke Indesluttetheden driver det til fuldkommen Sindssvaghed, hvilken er et Einerleis sørgelige *perpetuum mobile*, saa vil Individualiteten dog bevare en vis Continuitet med det øvrige Menneskeliv. I Forhold til denne Continuitet vil nu netop hiin Indesluttethedens Skin-Continuitet vise sig som det Pludselige. I et Øieblik er det der, i næste er det borte, og ligesom det er borte, da er det der igjen heelt og fuldstændigt. Det lader sig ikke indarbeide eller gjennemarbeide i nogen Continuitet, men det, der saaledes yttrer sig, er netop det Pludselige.

Dersom nu det Dæmoniske var noget Somatisk, da vilde det aldrig være det Pludselige. Naar Feberen, eller Sindssvagheden o. s. v. kommer igjen, da opdager man dog tilsidst en Lov derfor, og denne Lov ophæver dog det Pludselige til en vis Grad. Men det Pludselige kjender ingen Lov. Det hører ikke hjemme i Naturphænomenerne, men er et psychisk, er Ufrihedens Yttring.

Det Pludselige er som det Dæmoniske Angest for det Gode. Det Gode betyder her Continuiteten; thi Frelsens første Yttring er Continuiteten. Medens da Individualitetens Liv gaaer hen i Continuitet til en vis Grad med Livet, bevarer Indesluttetheden sig i ham som et Continuitetens-Abracadabra, der kun communicerer med sig selv, og derfor bestandig er som det Pludselige.

I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan det Pludselige betyde det Forfærdelige, men det Pludseliges Virkning kan ogsaa for Iagttageren vise sig comisk. I denne Henseende har enhver Individualitet lidt af dette Pludselige, ligesom enhver Individualitet har lidt af en fix Idee.

Videre vil jeg ikke udføre dette, kun for at hævde min Kategorie vil jeg minde om, at det Pludselige altid har sin Grund i Angest for det Gode, fordi der er noget, som Friheden ikke vil gjennemtrænge. I de Formationer, der ligge i Angest for det Onde, vil til det Pludselige svare Svaghed.

Vil man paa anden Maade tydeliggjøre sig, hvorledes det Dæmoniske er det Pludselige, da kan man reent æsthetisk overveie det Spørgsmaal, hvordan det Dæmoniske bedst lader sig fremstille. Vil man fremstille en Mephistopheles, da kan man gjerne give ham Repliken, hvis man mere ønsker at bruge ham som en Virkekraft i den dramatiske Handling, end egentlig at opfatte ham. Mephistopheles bliver da ikke egentlig selv fremstillet, men forflygtiget til et ondskabsfuldt vittigt, intriguant Hoved. Dette er dog en Forflygtigelse, hvorimod et Folkesagn allerede har seet det Rette. Det fortæller, at Djævelen sad i 3000 Aar og speculerede paa at styrte Mennesket — da udfandt han det endeligen. Eftertrykket

ligger her paa de 3000 Aar, og den Forestilling, dette Tal fremkalder, er netop Forestillingen om det Dæmoniskes rugende Indesluttethed. Vil man nu ikke paa hiin antydede Maade forflygtige Mephistopheles, saa maa man vælge en anden Fremstillingsart. Her vil det da vise sig, at Mephistopheles væsentlig er mimisk*). Ikke de forfærdeligste Ord, der lyde op fra Ondskabens Afgrund, formaae at frembringe den Virkning som den Springets Pludselighed, der ligger indenfor det Mimiskes Omfang. Om Ordet end er forfærdeligt, om det end er en Shakspeare, en Byron, en Shelley, der bryder Tausheden, Ordet bevarer altid sin forløsende Magt; thi selv al Fortvivlelse og al det Ondes Rædsel i eet Ord er dog ikke saa rædsomt som Tausheden er det. Det Mimiske kan nu udtrykke det Pludselige, uden at derfor det Mimiske som saadant er det Pludselige. I denne Henseende har Balletmester Bournonville stor Fortjeneste af den Fremstilling, han selv giver af Mephistopheles. Den Horreur, der griber Een ved at see Mephistopheles springe ind ad Vinduet og blive staaende i Springets Stilling! Dette Sæt i Springet, der minder om Rovfuglens og Rovdyrets Spring, der forfærder dobbelt, da det i Almindelighed bryder frem af en fuldkommen Stillestaaen, er af uendelig Virkning. Mephistopheles maa derfor saa lidt som muligt gaae; thi Gangen selv er en Slags Overgang til Springet, indeholder en ahnet Mulighed af Springet. Mephistopheles's første Optræden i Balletten Faust er derfor ikke et Theatercoup, men en saare dybsindig Tanke. Ordet og Talen, hvor kort denne end er, har dog altid en vis Continuitet, ganske *in abstracto* seet af den Grund, at den lyder i Tiden. Men det Pludselige er den fuldkomne Abstraktion fra Continuiteten, fra det Foregaaende og det Efterfølgende. Saaledes med Mephistopheles. Man har endnu ikke seet ham, da staaer han der, lyslevende,

*) Forfatteren af Enten — Eller har gjort opmærksom paa, at Don Juan er væsentlig musicalsk. Netop i samme Forstand gjælder det om Mepistopheles, at han er væsentlig mimisk. Det er gaaet det Mimiske som det Musicalske, man har troet, at Alt kunde blive mimisk og alt blive musicalsk. Man har en Ballet, der hedder Faust. Dersom dens Componist virkelig har forstaaet, hvad der ligger i at opfatte Mephistopheles mimisk, da var det aldrig faldet ham ind, at gjøre Faust til en Ballet.

Enten — Eller, 1 Bd. S. 29 ff. Ballet, der hedder Faust, af Bournonville, opført første Gang 1832.

heel og holden, og Hurtigheden kan ikke udtrykkes stærkere end derved, at han staaer der i et Spring. Gaaer Springet over i Gang, da svækkes Virkningen. Idet nu Mephistopheles saaledes fremstilles, da frembringer hans Fremtræden Virkningen af det Dæmoniske, der kommer pludseligere end en Tyv i Natten, thi ham tænker man sig dog komme listende. Men tillige aabenbarer Mephistopheles selv sit Væsen, der netop som det Dæmoniske er det Pludselige. Saaledes er det Dæmoniske det Pludselige i Bevægelsen fremad, saaledes opkommer det i et Menneske, saaledes er han selv, forsaavidt han er dæmonisk, hvad enten altsaa det Dæmoniske har besat ham heelt og holden, eller det kun i en uendelig lille Deel er tilstede i ham. Det Dæmoniske er altid saaledes, og saaledes bliver Ufriheden angest, og saaledes bevæger dens Angest sig. Deraf det Dæmoniskes Tendents hen til det Mimiske, ikke i Betydning af det Skjønne, men i Betydning af det Pludselige, det Abrupte, Noget, Livet ofte giver Leilighed til at iagttage.

Det Dæmoniske er det Indholdsløse, det Kedsommelige.

Da jeg i Anledning af det Pludselige har henledt Opmærksomheden paa det æsthetiske Problem, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, vil jeg atter, for at belyse det her Udsagte, tage det samme Spørgsmaal frem. Saasnart man giver en Dæmon Ordet, og nu vil have ham fremstillet, da vil den Kunstner, der skal løse en saadan Opgave, være klar over Kategorierne. Han veed, at det Dæmoniske er væsentlig Mimisk; det Pludselige kan han imidlertid ikke naae, thi det forhindrer Repliken. Han vil da ikke fuske som om han ved at støde Ordene ud o. s. v. var istand til at frembringe nogen sand Virkning. Han vælger altsaa rigtigen lige det Modsatte, det Kedsommelige. Den Continuitet, der svarer til det Pludselige, er hvad man kunde kalde Udøethed. Kedsommeligheden, Udøetheden er nemlig en Continuitet i Intet. Nu kan man opfatte hiint Folkesagns Talangivelse lidt anderledes. De 3000 Aar accentueres da ikke i Retning af det Pludselige, men dette uhyre Spatium fremkalder Forestillingen om det Ondes rædsomme Tomhed og Indholdsløshed. Friheden er rolig i Continuitet, Modsætningen hertil er det Pludselige, men ogsaa den Ro, der paanøder sig Forestillingen, naar man seer et Menneske, der seer ud som var han forlængst død og begraven. En Kunstner, der forstaaer dette, vil tillige see, at han paa samme Tid som han fandt, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, fandt tillige et Udtryk for det Comiske. Den comiske Virkning kan opnaaes aldeles paa samme Maade. Naar man nemlig holder alle ethiske Bestem-

melser af det Onde udenfor, og kun bruger de metaphysiske Bestemmelser af Tomhed, saa har man det Trivielle, hvilket let lader sig afvinde en comisk Side*).

Det Indholdsløse, det Kedsommelige betegner igjen det Indesluttede. I Forhold til det Pludselige reflekterede Bestemmelsen det Indesluttede paa Gehalten. Naar jeg nu tager Bestemmelsen det Indholdsløse, det Kedsommelige med, da reflekterer dette paa Gehalten og det Indesluttede paa Formen, der svarer til Gehalten. Saaledes afslutter den hele Begrebsbestemmelse sig; thi Indholdsløshedens Form er netop Indesluttetheden. Man erindre bestandig, at efter min Sprogbrug kan man ikke være indesluttet i Gud, eller i det Gode, da denne Indesluttethed netop betyder den høieste Udvidethed. Jo bestemtere saaledes Samvittigheden er udviklet i et Menneske, desto mere er han udvidet, om han end forøvrigt afslutter sig fra hele Verden.

Dersom jeg nu vilde minde om nyere philosophiske Terminologier, da kunde jeg sige, det Dæmoniske er det Negative og er Intet ligesom Elverpigen, der er huul bagtil. Imidlertid gjør jeg det ikke gjerne, fordi denne Terminologie er bleven saa elskværdig og smidig i Omgang og ved Omgang, at den kan betyde hvad det skal være. Det Negative vilde, hvis jeg skulde bruge dette Ord, betyde Intets Form, ligesom det Indholdsløse svarer til det Indesluttede. Dog har det Negative den Feil, at det mere bestemmes ud efter, bestemmer Forholdet til Andet, der negeres, medens det Indesluttede netop bestemmer Tilstanden.

*) Derfor var lille Winsløvs Fremstilling af Klister i de Uadskillelige saa dybsindig, fordi han ret havde fattet det Kedsommelige som det Comiske. At en Forelskelse, der jo, naar den er i Sandhed, eier Continuitetens Gehalt, er lige det Modsatte, en uendelig Tomhed, ikke fordi Klister er et ondt Menneske, troløs o. s. v., da han jo tvertimod er inderlig forelsket, men fordi han her igjen er en surnumerair Volontair ligesom i Toldkamret, er af stor comisk Virkning, naar man lægger Accenten netop paa det Kedsommelige. Klisters Stilling i Toldkamret lod sig kun paa en uretfærdig Maade afvinde en comisk Side; thi Herre Gud, hvad kan Klister for, at der ingen Avancement er, men i Forhold til sin Forelskelse er han jo sin egen Herre.

C. Winsløw spillede Klister i Heibergs »De Uadskillelige« fra 1827—34; døde i Okt. 1834.

Vil man tage det Negative saaledes, saa har jeg intet imod at det bruges for at betegne det Dæmoniske, hvis det Negative ellers vil være istand til at slaae alle de Griller af Hovedet, som den nyeste Philosophie har faaet sat det i Hovedet. Det Negative er efterhaanden bleven en Vaudeville-Figur, og dette Ord bringer mig altid til at smile, ligesom man smiler naar man i Livet eller hos Bellmann f. Ex. træffer en af disse pudseerlige Skikkelser, der først var Trompeter, siden blev Undertoldbetjent, derpaa Vertshuusholder, saa igjen Postbud o. s. v. Ironie har man saaledes forklaret som det Negative. Den første Opfinder af denne Forklaring var Hegel, der, besynderligt nok, ikke forstod sig stort paa Ironie. At det var Socrates, der førte Ironien ind i Verden og gav Barnet Navn, at hans Ironie netop var den Indesluttethed, der begyndte med at slutte sig af mod Menneskene, at slutte sig inde med sig selv, for at udvides i det Guddommelige, begyndte med at lukke sin Dør og gjøre Nar ad dem, der stod udenfor, for at tale i Løndom, det bekymrer man sig ikke om. I Anledning af et eller andet tilfældigt Phænomen faaer man det Ord bragt op, og saa er det Ironie. Derpaa følge Eftersnakkerne, der tiltrods for deres verdenshistoriske Oversigt, som uheldigviis mangler al Contemplation, veed ligesaa god Besked om Begreberne, som hiin ædle Yngling, der til Urtekræmmerexamen paa det Spørgsmaal, hvorfra man faaer Rosiner, svarede: vi tage vore hos Professoren i Tvergaden, vidste Besked om Rosinerne.

Vi komme nu igjen tilbage paa Bestemmelsen, at det Dæmoniske er Angest for det Gode. Dersom paa den ene Side Ufriheden formaaede ganske at afslutte og hypostasere sig, dersom den paa den anden Side ikke bestandig vilde det*) (hvori Modsigelsen

*) Dette maa bestandig fastholdes til Trods for det Dæmoniskes og Sprogbrugens Illusion, der bruger saadanne Udtryk om denne Tilstand, at man næsten fristes til at glemme, at Ufriheden er et Frihedens Phænomen, og ikke til at forklare ved Naturkategorier. Selv naar Ufriheden i de allerstærkeste Udtryk siger, at den ikke vil sig selv, er det Usandhed, og der er bestandig en Villie i den, der er stærkere end Ønsket. Tilstanden kan være

Bellmann] se Personlisterne til Fredmans Epistlar og til Fredmans Sånger (Værker I S. 11 ff. 325 ff.). Hegel] i Anmeldelsen af Solgers nachgelassene Schriften, Werke XVI S. 487. lukke sin Dør osv.] jvfr. Matth. 6, 6.

ligger, at Ufriheden vil Noget, da den netop har tabt Villien), saa var det Dæmoniske ikke Angest for det Gode. Angesten viser sig derfor ogsaa tydeligst i Berørings-Øieblik. Hvad enten det Dæmoniske i den enkelte Individualitet betyder det Forfærdelige, eller dette er kun tilstede som en Plet i Solen, eller som den lille hvide Prik i en Liigtorn, det totale Dæmoniske og det partielle Dæmoniske har samme Qualification, og den lille bitte Deel er i samme Forstand angest for det Gode, som Den, der er omspændt totalt deraf. Syndens Trældom er nu vel ogsaa Ufrihed, men dens Retning er, som ovenfor udviklet, en anden, dens Angest er for det Onde. Fastholder man ikke dette, da kan man slet Intet forklare.

Ufriheden, det Dæmoniske er da en Tilstand. Saaledes betragter Psychologien den. Ethiken seer derimod, hvorledes der ud af den bestandig bryder den nye Synd; thi kun det Gode er Eenhed af Tilstand og Bevægelse.

Friheden kan imidlertid være tabt paa forskjellig Maade, og saaledes ogsaa det Dæmoniske være forskjelligt. Denne Forskjellighed vil jeg nu betragte under følgende Rubrikker: Friheden tabt somatisk-psychisk, Friheden tabt pneumatisk. Læseren maa allerede af det Foregaaende være fortrolig med, at jeg tager Begrebet: det Dæmoniske i en viid Udstrækning, dog vel at mærke ikke længere end Begrebet rækker. Det hjælper kun lidet at gjøre det Dæmoniske til en Uhu, som man perhorrescerer og dernæst ignorerer, da det er mange Aarhundreder siden, at det fandtes i Verden. Denne Antagelse er en stor Taabelighed; thi det har maaskee ikke nogensinde været saa udbredt som i vore Tider, kun at det nuomstunder især viser sig i de aandelige Sphærer.

I. Friheden tabt somatisk-psychisk.

Det er ikke her min Hensigt at ostentere en høittravende philosophisk Overveielse om Forholdet mellem Sjel og Legeme, i hvilken Forstand Sjelen selv frembringer sit Legeme (dette forstaaet paa græsk eller paa tydsk), i hvilken Forstand Friheden ved

yderst skuffende, man kan bringe et Menneske til Fortvivlelse ved at holde igjen og holde Kategorien reen mod hans Sophistik. Dette skal man heller ikke være bange for, men dog heller ei ungdommeligen experimenterende forsøge sig i disse Sphærer.

en Corporisations-Akt, for at erindre om et Schellingsk Udtryk, selv sætter sit Legeme. Alt Sligt behøves her ikke, jeg kan til mit Behov udtrykke mig efter fattig Leilighed, at Legemet er Sjelens og saaledes igjen Aandens Organ. Saasnart dette tjenende Forhold ophører, saasnart Legemet revolterer, saasnart Friheden sammensværger sig med dette mod sig selv, da er Ufriheden tilstede som det Dæmoniske. Skulde der være Nogen, der endnu ikke skarpt har opfattet Forskjellen mellem hvad der i denne § udvikles og hvad der blev udviklet i den foregaaende, da vil jeg atter her vise det. Saasnart ikke Friheden selv gaaer over paa Oprørerens Parti, saa vil Revolutionens Angest vel være tilstede, men som Angest for det Onde, ikke som Angest for det Gode.

Man vil nu let see, hvilken Mangfoldighed af utallige Nuancer det Dæmoniske indbefatter i denne Sphære, af hvilke nogle ere saa forsvindende, at de kun vise sig for den mikroskopiske Iagttagelse, og nogle saa dialektiske, at man maa have stor Bøielighed i Brugen af sin Kategorie, for at see, at Nuancerne henhøre under denne. En overspændt Sensibilitet, en overspændt Irritabilitet, Nerveafficerlighed, Hysterie, Hypochondrie o. s. v. ere alle Nuancer heraf, eller kunne være det. Dette gjør det saa vanskeligt at tale derom *in abstracto*, da Talen bliver aldeles algebraisk. Mere kan jeg imidlertid ikke gjøre her.

Det yderste Extrem i denne Sphære er hvad man ogsaa i Almindelighed kalder: den dyriske Fortabthed. Det Dæmoniske i denne Tilstand viser sig i, at den ligesom hiin Dæmoniske i det N. T. siger i Forhold til Frelsen: *τι εμοι και σοι*. Det undflyer derfor enhver Berøring, hvad enten denne nu virkelig truer med at ville forhjælpe den til Frihed, eller endog blot ganske tilfældig berører den. Ogsaa dette er nok; thi Angesten er overordentlig hurtig. Man hører derfor ganske almindelig en Replik af en saadan Dæmonisk, der indeholder hele Tilstandens Forfærdelse: lad mig gaae for det Elendige jeg er, eller naar man hører en Saadan sige, idet han taler om et bestemt Tidsmoment af sit forbigangne Liv: dengang kunde jeg maaskee være frelst, den forfærdeligste Replik der lader sig tænke. Ikke Straf, ikke Tordentaler ængste ham, men derimod ethvert Ord, der vil sætte sig i Forhold til den i Ufriheden isænkborede Frihed. Ogsaa paa en anden Maade yttrer Angesten sig i dette Phænomen. Man finder iblandt saadanne

---

Corporisations-Akt] jvfr. Schelling, Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Abth. VII S. 387.

Dæmoniske et Sammenhold, i hvilket de klamre sig saa ængsteligt og uopløseligt sammen, at intet Venskab har Mage til Inderlighed. Den franske Læge Duchatelet anfører Exempler derpaa i sit Værk. Og denne Angestens Socialitet vil ogsaa vise sig overalt i denne Sphære. Alene Socialiteten indeholder en Vished for, at det Dæmoniske er tilstede; thi forsaavidt man finder den analoge Tilstand som en Yttring af Syndens Trældom, viser Socialiteten sig ikke, fordi Angesten er for det Onde.

Videre ønsker jeg ikke at forfølge dette. Hovedsagen er her blot for mig at have mit Schema i Orden.

II. Friheden tabt pneumatisk.

a) Almindelige Bemærkninger. Denne Formation af det Dæmoniske er saare udbredt, og her mødes de forskjelligste Phænomener. Det Dæmoniske beroer naturligviis ikke paa den forskjellige intellectuelle Gehalt, men paa Frihedens Forhold til den givne Gehalt*), og til den i Forhold til Intellectualiteten mulige Gehalt, idet det Dæmoniske kan yttre sig som Magelighed, der tænker en anden Gang; som Nysgjerrighed, der ikke bliver til mere end Nysgjerrighed, som uredeligt Selvbedrag; som qvindelig Blødagtighed, der fortrøster sig til Andre; som fornem Ignoreren; som dum Travlhed o. s. v.

Frihedens Indhold intellectuelt seet er Sandhed, og Sandheden gjør Mennesket frit. Men netop derfor er Sandheden Frihedens Gjerning saaledes, at den bestandig frembringer Sandheden. Det

*) I det N. T. forekommer Benævnelsen *σοφια δαιμονιωδης* (Jac. 3, 15). Saaledes som den paa dette Sted beskrives bliver Kategorien ikke tydelig. Naar man derimod tager et Hensyn til Stedet 2, 19. *και τα δαιμονια πιστευουσι, και φρισσουσι*, saa seer man netop i den dæmoniske Viden Ufrihedens Forhold til den givne Viden.

Duchatelet] i Ms. er tilføiet: »les fils prostitues«. Parent-Duchâtelet er Forf til et stort Værk: De la prostitution de la ville de Paris; men her findes intet nøiagtigt tilsvarende til det af K. anførte. Jvfr. dog I (3. Udg.) S. 142 ff.

σοφία δαιμονιώδης (sophia daimoniodes), dæmonisk (dæmon-agtig) Viisdom. Den siges hos Jac. at foraarsage Nid og Kivagtighed. *καὶ τὰ δαιμόνια* osv.] (du troer at der er een Gud til? du gjør Ret deri;) ogsaa Dæmonerne troe det, og gyse.

følger af sig selv, at jeg ikke her tænker paa den nyeste Philosophies Aandrighed, der veed, at Tankens Nødvendighed ogsaa er dens Frihed, og som derfor, naar den taler om Tankens Frihed, kun taler om den evige Tankes immanente Bevægelse. Saadan Aandrighed tjener kun til at forvirre og vanskeliggjøre Communicationen mellem Mennesker. Hvad jeg derimod taler om er noget ganske Simpelt og Eenfoldigt, at Sandheden kun er for den Enkelte, idet han selv frembringer den i Handling. Er Sandheden paa nogen anden Maade for Individet, og forhindres den af ham i at være paa den Maade for ham, da have vi et Phænomen af det Dæmoniske. Sandheden har altid havt mange høirøstede Forkyndere, men Spørgsmaalet er, om et Menneske i dybeste Forstand vil erkjende Sandheden, vil lade den gjennemtrænge sit hele Væsen, antage alle dens Consequentser, og ikke have i Nødsfald et Smuthul for sig selv og et Judas-Kys for Consequentsen.

Der har nu i den nyere Tid været Tale nok om Sandheden; nu er det paa Tiden at Visheden, Inderligheden hævdes, ikke i den abstracte Forstand, hvori Fichte tog dette Ord, men aldeles concret.

Visheden, Inderligheden, hvilken kun opnaaes ved og er i Handlingen, afgjør, om Individet er dæmonisk eller ikke. Man holde blot Kategorien fast, og Alt giver sig, og det bliver tydeligt, at f. Ex. Vilkaarlighed, Vantro, Religionsspotterie o. s. v. ikke, som man i Almindelighed troer, mangler Indhold, men mangler Visheden. aldeles i samme Forstand som Overtro, Servilisme, Devotisme. De negative Phænomener mangle netop Visheden, fordi de ligge i Angest for Indholdet.

Det er ikke min Lyst at tale store Ord om hele Tiden, men den, der har iagttaget den nu levende Slægt, skulde han ville negte, at Misforholdet i den og Grunden til dens Angest og Uro er denne, at i een Retning voxer Sandheden i Omfang, i Masse, tildeels ogsaa i abstrakt Klarhed, medens Visheden bestandig tager af. Hvilke overordentlige metaphysiske og logiske Anstrængelser er der ikke gjort i vor Tid for at føre et nyt, et udtømmende, et absolut rigtigt af alle tidligere combineret Beviis for Sjelens Udødelighed, og mærkeligt nok, medens dette skeer, tager Visheden af. Udødelighedens Tanke har i sig en Magt, en Fynd i sine Conse-

den nyeste Philosophies Aandrighed] jvfr. Stilling, Philosophiske Betragtninger o. s. v. S. 34. 37. Fichte] se Ueber den Begriff der Wissenschaftslehre, Werke I S. 40 ff., hvor der lægges Vægt paa Visheden af Philosophiens første Grundsætning.

quentser, en Ansvarlighed i sin Antagelse, der maaskee vil omskabe hele Livet paa en Maade, som man frygter. Man frelser da og beroliger sin Sjel ved at anstrænge sin Tanke for at føre et nyt Beviis. Hvad er et saadant Beviis andet end en god Gjerning i reen katholsk Forstand! Enhver saadan Individualitet, der, for at blive i Exemplet, veed at føre Beviset for Sjelens Udødelighed, men ikke selv er overbeviist, vil nu altid være angest for ethvert Phænomen, der vil berøre ham saaledes, at det paanøder ham den yderligere Forstaaelse af hvad det vil sige, at et Menneske er udødeligt. Det vil forstyrre ham, han vil føle sig uhyggeligt berørt, naar et ganske simpelt Menneske taler ganske simpelt om Udødeligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden mangle. En Tilhænger af den stiveste Orthodoxie kan være dæmonisk. Han veed det Altsammen, han neier sig for det Hellige, Sandheden er ham et Indbegreb af Ceremonier, han taler om at møde for Guds Throne og veed, hvor mange Gange der skal bukkes, han veed Alt ligesom den, der kan bevise en mathematisk Sætning, naar man bruger Bogstaverne *A B C*, men ikke naar man sætter *D E F*. Derfor bliver han angest, saasnart han hører Noget, der ikke er ordret det Samme. Og dog hvorledes ligner han ikke en moderne Speculant, der havde udfundet et nyt Beviis for Sjelens Udødelighed, og nu kom i Livsfare, kunde ikke føre Beviset, fordi han ikke havde sine Hefter hos sig. Og hvad er det, der mangler begge, det er Visheden. — Overtro og Vantro ere begge Ufrihedens Former. I Overtroen indrømmes Objektiviteten en Magt ligesom Medusas Hoved til at forstene Subjektiviteten, og Ufriheden vil ikke, at Trolddommen løses. Vantroens høieste tilsyneladende frieste Udtryk er Spotten. Men Spotten mangler netop Visheden, derfor spotter den. Og hvor mangen Spotters Existents vilde ikke, hvis man ret kunde skue ind i den, erindre om den Angest, hvormed en Dæmonisk raaber *τι ἐμοι και σοι*. Det er derfor et mærkeligt Phænomen, at der maaskee er faa saa forfængelige og saa prikne paa Øieblikkets Bifald som en Spotter.

Med hvilken industriel Iver, med hvilken Opoffrelse af Tid, Flid, Skrivematerialier har ikke Speculanterne i vor Tid arbeidet paa at faae ført et fuldstændigt Beviis for Guds Tilværelse. Men i samme Grad som Bevisets Fortræffelighed tiltager, i samme Grad synes Visheden at aftage. Tanken om en Guds Tilværelse har, saasnart den sættes som saadan for Individets Frihed, en Allerstedsnærværelse, der, selv om man ikke ønsker at handle Ondt, for den knibske Individualitet har noget Generende ved sig. Og der hører i Sandhed Inderlighed til for at leve i et skjønt og inderligt Sam-

liv med denne Forestilling, det er et endnu større Kunststykke end at være et Mønster af en Ægtemand. Hvor uhyggeligt kan derfor ikke en saadan Individualitet føle sig berørt, naar den hører den ganske eenfoldige og simple Tale om, at der er en Gud til. Beviisførelsen for Guds Tilværelse er Noget, man kun leilighedsviis, lærd og metaphysisk beskæftiger sig med, men Tanken om Gud vil paanøde sig ved enhver Leilighed. Hvad er det, der mangler en saadan Individualitet? Inderligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden ogsaa mangle. De saakaldte Hellige pleie ofte at være Gjenstand for Verdens Spot. Selv forklare de dette deraf, at Verden er ond. Dette er imidlertid ikke ganske sandt. Naar den »Hellige« er ufri i Forhold til sin Fromhed ɔ: mangler Inderligheden, saa er han reent æsthetisk seet comisk. Forsaavidt har Verden Ret i at lee ad ham. Dersom en hjulbenet Mand vilde optræde som Dandsemester, uden at være istand til at iføre sig en eneste Stilling, saa er han comisk. Saaledes ogsaa med det Religieuse. Man hører en saadan Hellig ligesom tælle ved sig selv, aldeles som naar Een, der ikke kan dandse, dog veed saa meget, at han kan tælle Takten, skjøndt han selv aldrig er saa heldig at komme i Takten. Saaledes veed den »Hellige«, at det Religieuse er absolut commensurabelt, at det Religieuse ikke er Noget, der tilhører visse Leiligheder og Øieblikke, men at man altid kan have det hos sig. Men idet han skal gjøre det commensurabelt, er han ikke fri, og man mærker, hvorledes han ganske sagte tæller ved sig selv, og man seer, hvorledes han desuagtet kommer forkeert og farer ilde med sit himmelske Øiekast, sine foldede Hænder o. s. v. Derfor er en saadan Individualitet saa angest for Enhver, der ikke har denne Dressur, at den for at styrke sig maa gribe til disse storartede Betragtninger, at Verden hader den Fromme.

Visheden og Inderligheden er da vel Subjektiviteten, men ikke i aldeles abstrakt Forstand. Det er overhovedet Ulykken ved den nyeste Viden, at Alt er blevet saa forskrækkelig storartet. Den abstrakte Subjektivitet er netop ligesaa uvis og mangler i samme Grad Inderlighed, som den abstrakte Objektivitet. Naar man taler *in abstracto* derom, da kan man ikke see det, og det bliver rigtigt at sige, at den abstrakte Subjektivitet mangler Indhold. Naar man taler *in concreto* derom, da viser det sig tydelig, thi den Individualitet, der vil gjøre sig til en Abstraktion, mangler netop Inderlighed ligesom den Individualitet, der gjør sig selv blot til Ceremoniemester.

b) Schema for Inderlighedens Udelukkelse eller Udebliven. Inderlighedens Udebliven er altid en Reflexionsbestem-

melse, derfor vil enhver Form være en dobbelt Form. Da man er vant til at tale aldeles abstrakt om Aandens Bestemmelser, saa er man maaskee mindre tilbøielig til at indsee dette. Man pleier at sætte Umiddelbarheden, ligeoverfor den Reflexionen (Inderligheden) og derpaa Synthesen (eller Substantialitet, Subjektivitet, Identitet, i hvad man saa forøvrigt kalder denne Identitet: Fornuft, Idee, Aand). Men i Virkelighedens Sphære er det ikke saaledes. Der er Umiddelbarheden ogsaa Inderlighedens Umiddelbarhed. Inderlighedens Udebliven ligger derfor først i Reflexionen.

Enhver Form af Inderlighedens Udebliven er da enten Activitet-Passivitet, eller Passivitet-Activitet, og hvad enten den er det ene eller det andet den ligger i Selvreflexionen. Formen selv gjennemløber en betydelig Suite af Nuancer, alt eftersom Inderlighedens Bestemmelse bliver concretere og concretere. At forstaae og at forstaae er to Ting siger man for et gammelt Ord, og saaledes er det ogsaa. Inderligheden er en Forstaaen, men *in concreto* gjælder det om, hvorledes denne Forstaaen er at forstaae. At forstaae en Tale, er eet, at forstaae det Deitikose deri, er et Andet; at forstaae, hvad man selv siger, er eet, at forstaae sig selv i det Sagte, er et Andet. Jo concretere Bevidstheds-Indholdet er, desto concretere bliver Forstaaelsen, og saasnart denne udebliver i Forhold til Bevidstheden, have vi et Ufrihedens Phænomen, der vil afslutte sig mod Friheden. Tager man saaledes en concretere religieus Bevidsthed, der altsaa tillige indeholder et historisk Moment, da maa Forstaaelsen staae i Forhold hertil. Man kan derfor her faae et Exempel paa de tvende analoge Former af det Dæmoniske i denne Henseende. Naar saaledes en stiv Orthodox anvender al sin Flid og Lærdom paa at bevise, at hvert Ord i det N. T. hidrører fra den vedkommende Apostel, da forsvinder efterhaanden Inderligheden, og han kommer tilsidst til at forstaae noget ganske andet end han vil forstaae. Naar en Fritænker anvender al sin Skarpsindighed paa at vise, at det N. T. først er skrevet i det andet Aarhundrede, da er det netop Inderligheden, han frygter, og derfor maa han have det N. T. sat i Classe med alle andre Bøger*). Det concreteste Indhold,

*) Forøvrigt kan det Dæmoniske have i de religieuse Sphærer en endog skuffende Lighed med Anfægtelsen. Hvad det er kan aldrig afgjøres *in abstracto*.

Deitikose] ɔ: Deiktikose, paapegende(?).

som Bevidstheden kan have, er Bevidstheden om sig selv, om Individet selv, ikke den rene Selv-Bevidsthed, men den Selv-Bevidsthed, der er saa concret, at ingen Forfatter, ikke den ordrigeste, ikke den i Fremstillingen mægtigste, nogensinde har formaaet, at beskrive en eneste Saadan, medens hvert eneste Menneske er en saadan. Denne Selvbevidsthed er ikke Contemplation, thi den, der troer det, har ikke forstaaet sig selv, da han seer, at han selv paa samme Tid er i Vorden, og altsaa ikke kan være et for Contemplationen Afsluttet. Denne Selvbevidsthed er derfor Gjerning, og denne Gjerning er igjen Inderligheden, og hver Gang Inderligheden ikke svarer til denne Bevidsthed, er der en Form af det Dæmoniske, saasnart Inderlighedens Udebliven yttrer sig som Angest for dens Erhvervelse.

Dersom Inderlighedens Udebliven gik til ved en Mechanisme, saa er al Tale derom spildt Uleilighed. Det er da heller ikke Tilfældet, og derfor er der i ethvert Phænomen af den en Activi-

Saaledes kan en from troende Christen falde i den Angest, at blive angest for at gaae til Alters. Dette er en Anfægtelse, det vil sige, om det er en Anfægtelse vil vise sig i hans Forhold til Angesten. En dæmonisk Natur derimod kan være kommen saa vidt, hans religieuse Bevidsthed være bleven saa concret, at Inderligheden, for hvilken han ængstes og i sin Angest søger at undflye, er den reen personlige Forstaaen af den sacramentale Forstaaen. Kun til et vist Punkt vil han gaae med, da bryder han, og vil blot forholde sig vidende, vil paa en eller anden Maade blive mere end den empiriske, historisk bestemte, endelige Individualitet. Den, der ligger i den religieuse Anfægtelse, vil derfor hen til det, som Anfægtelsen vil holde ham borte fra, medens den Dæmoniske selv vil bort, efter sin stærkere Villie (Ufrihedens Villie), medens en svagere Villie i ham vil hen til det. Dette maa man fastholde; thi ellers gaaer man hen og tænker det Dæmoniske saa abstrakt, at det aldrig er forekommet, som var Ufrihedens Villie constitueret som saadan, og ikke Frihedens Villie bestandig, om end nok saa svagt, tilstede i Selvmodsigelsen. — Ønsker Nogen Materialier med Hensyn til de religieuse Anfægtelser, da vil han finde overflødigen i Görres Mystik. Denne Bog tilstaaer jeg imidlertid oprigtigen, at jeg aldrig har havt Mod til at læse ordentlig igjennem, en saadan Angest ligger der i den. Saa meget kan jeg dog see, at han ikke altid har vidst at skjelne mellem det Dæmoniske og Anfægtelsen, og derfor maa han benyttes forsigtigen.

Görres Mystik] J. Görres, Die christliche Mystik. 4. Bd. 1836.

tet, selv om denne begynder igjennem en Passivitet. De Phænomener, der begynde med Activiteten, ere mere iøinefaldende, derfor opfatter man dem lettest, glemmer da, at der igjen i denne Activitet kommer en Passivitet frem, og tager aldrig det modsatte Phænomen med, naar man taler om det Dæmoniske.

Jeg vil nu gjennemgaae et Par Exempler, for at vise, at Schemaet er rigtigt.

Vantro — Overtro. De svare aldeles til hinanden, mangle begge Inderligheden, kun er Vantro passiv gjennem en Activitet, og Overtro activ gjennem en Passivitet; den ene er, om man saa vil, den mere mandlige, den anden den mere qvindelige Formation, og begge Formationers Indhold er Selvreflexion. Væsentligt sete ere de aldeles identiske. Vantro og Overtro ere begge Angest for Troen; men Vantro begynder i Ufrihedens Activitet, Overtroen begynder i Ufrihedens Passivitet. I Almindelighed betragter man kun Overtroens Passivitet, og forsaavidt synes den mindre fornem eller mere undskyldelig, alt eftersom man bruger æsthetisk-ethiske eller ethiske Kategorier. Der er en Svaghed i Overtroen, som bestikker, imidlertid maa der jo dog altid være saa meget Activitet i den, at den kan bevare sin Passivitet. Overtroen er vantroisk paa sig selv, Vantroen overtroisk paa sig selv. Begges Indhold er Selvreflexion. Overtroens Magelighed, Feighed, Pussilanimitet finder det bedre, at forblive i den end opgive den; Vantroens Trods, Stolthed, Hovmod finder det dristigere at blive i den, end at opgive den. Den mest raffinerede Form af saadan Selvreflexion er altid den, der bliver sig selv interessant ved at ønske sig ud af denne Tilstand, medens den dog selvbehageligt forbliver i den.

Hyklerie — Forargelse. Disse svare til hinanden. Hykleriet begynder gjennem en Activitet, Forargelsen gjennem en Passivitet. Man dømmer i Almindelighed mildere om Forargelse, men hvis Individet forbliver i den, maa der jo dog være netop saa megen Activitet, at den hævder Forargelsens Liden og ikke vil slippe denne. Der ligger i Forargelsen en Receptivitet (thi et Træ og en Steen forarges ikke), som bringes med i Anslag ved Ophævelsen af Forargelsen. Forargelsens Passivitet finder det derimod blødagtigere at sidde hen, at lade ligesom Forargelsens Consequents løbe paa med Rente og Rentes Rente. Hyklerie er derfor Forargelse paa sig selv, og Forargelse Hyklerie for sig selv. Begge mangle Inderligheden og tør ikke komme til sig selv. Derfor ender alt Hyklerie med at hykle for sig selv, fordi Hykleren da er forarget paa sig selv eller sig selv til Forargelse. Derfor ender al Forargelse, naar den ikke hæves, med Hyklerie for andre, fordi

den Forargede igjennem den profunde Activitet, ved hvilken han bliver i Forargelsen, har gjort hiin Receptivitet til noget Andet, og derfor nu maa hykle for Andre. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en forarget Individualitet tilsidst brugte denne Forargelse som et Figenblad for hvad der vel kunde behøve en hykkelsk Paaklædning.

Stolthed — Feighed. Stolthed begynder gjennem en Activitet, Feigheden gjennem en Passivitet, forøvrigt ere de identiske; thi der er i Feigheden netop saa megen Activitet, at Angesten for det Gode kan vedligeholdes. Stoltheden er en profund Feighed; thi den er feig nok til ikke at ville forstaae, hvad der i Sandhed er det Stolte; saasnart denne Forstaaelse paanødes den, er den feig, opløses som et Knald, og brister som en Boble. Feigheden er en profund Stolthed, thi den er feig nok til ikke at ville forstaae end ikke den misforstaaede Stoltheds Fordringer, men ved saaledes at krympe sig, viser den netop sin Stolthed, og veed ogsaa at bringe det i Anslag, at den ikke leed noget Nederlag, og er derfor stolt af Stolthedens negative Udtryk, at den aldrig har lidt noget Tab. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en meget stolt Individualitet var feig nok til aldrig at vove Noget, feig nok til at være saa lidt som muligt, netop for at frelse sin Stolthed. Naar man vilde sætte en activ-stolt og en passiv-stolt Individualitet sammen, da vilde man netop i det Øieblik, da den første styrtede, faae Leilighed til at overbevise sig om, hvor stolt i Grunden den Feige var*).

*) Cartesius i sit Skrift *de affectionibus* har gjort opmærksom paa, at der til enhver Lidenskab bestandig svarer en anden, kun med Beundring er det ikke Tilfældet. Den detaillerede Udførelse er temmelig svag, men det har interesseret mig, at han gjorde en Undtagelse med Beundring, netop fordi denne som bekjendt baade efter Platos og Aristoteles's Begreb udgjorde Philosophiens Lidenskab, og den Lidenskab, med hvilken al Philosopheren begyndte. Til Beundring svarer forøvrigt Misundelse, og den nyere Philosophie vilde vel ogsaa tale om Tvivlen. Men deri ligger netop den nyere Philosophies Grundfeil, at den vilde begynde med det Negative, istedetfor med det Positive, hvilket altid er det Første, ganske i den Forstand, som naar man siger

de affectionibus] »om Sindsbevægelser« (kaldes almindelig *de passionibus* eller *de affectibus*), *Pars* I *Artic.* LIII. efter Platos og Aristoteles's Begreb] se Philosophiske Smuler S. 244.

c) Hvad er Visheden og Inderligheden? At give en Definition herpaa er vistnok vanskeligt. Imidlertid vil jeg her sige: den er Alvor. Dette Ord forstaaer nu vel Enhver, men paa den anden Side er det mærkeligt nok, at der vist ikke er mange Ord, der sjeldnere blive Gjenstand for Overveielse, end netop dette. Da Macbeth har myrdet Kongen udbryder han:

> Von jetzt giebt es nichts Ernstes mehr im Leben:
> Alles ist Tand, gestorben Ruhm und Gnade!
> Der Lebenswein ist ausgeschenkt.

Macbeth var nu rigtignok en Morder, og derfor have Ordene i hans Mund en forfærdelig rystende Sandhed, men enhver Individualitet, der har tabt Inderligheden, han kan dog ogsaa sige: der Lebenswein ist ausgeschenkt, og forsaavidt ogsaa sige: jetzt giebt es nichts Ernstes mehr im Leben, Alles ist Tand, thi Inderligheden er netop den Kilde, der springer til et evigt Liv, og hvad der fremkommer af denne Kilde er netop Alvor. Naar Prædikeren siger, at alt er Forfængelighed, da har han netop Alvoren *in mente*. Naar derimod det, efterat Alvoren er tabt, hedder, at Alt er Forfængelighed, da er der igjen kun et activ-passivt Udtryk derfor (Tungsindighedens Trods) eller et passivt-activt (Letsindighedens og Vittighedens), da er der enten Leilighed til at græde eller til at lee, men Alvoren er tabt.

Saavidt min Kundskab strækker, er det mig ikke bekjendt, at der existerer en Definition paa hvad Alvor er. Hvis det virkeligen er saa, da skulde det glæde mig, ikke fordi jeg ynder den moderne flydende og sammenløbende Tænkning, der har afskaffet Definitionen, men fordi det i Forhold til Existents-Begreber altid røber en sikker Takt at afholde sig fra Definitioner, fordi man umulig

---

omnis affirmatio est negatio, hvor man sætter *affirmatio* først. Det Spørgsmaal, om det Første er det Positive eller det Negative, er af overordentlig Vigtighed, og den eneste nyere Philosoph, der har erklæret sig for det Positive, er vel egentlig Herbart.

Macbeth] 2. Akt 3. Scene (efterat Mordet er opdaget og bekjendtgjort).
Prædikeren] 1, 2. *omnis affirmatio est negatio* enhver Bekræftelse er en Benegtelse. Herbart hævdede i Modsætning til Kant og den idealistiske Philosophie Tingenes Realitet og bestemte Væren som den absolute Position, der udelukker al Negation. Se hans Metaphysik II § 201—04.

kan være tilbøielig til at ville opfatte, hvad der væsentligen maa forstaaes anderledes, hvad man selv har forstaaet anderledes, hvad man har elsket paa en ganske anden Maade, i Definitionens Form, hvorved det saa let bliver Een fremmed og noget Andet. Den, der virkelig elsker, kan neppe finde Glæde, Tilfredsstillelse, end sige Fremvæxt ved at sysle med en Definition om hvad Elskov egentlig er. Den, der lever i daglig og dog festlig Omgang med den Forestilling, at der er en Gud til, kunde neppe ønske at fordærve sig dette selv, eller see sig det fordærvet, derved, at han selv fik sammenflikket en Definition paa hvad Gud er. Saaledes ogsaa med Alvor, det er en saa alvorlig Sag, at selv en Definition deraf er en Letsindighed. Dette siger jeg dog ikke, som var min Tanke uklar, eller som frygtede jeg for at en eller anden superklog Speculant — der er stædig paa Begrebs-Udviklingen ligesom en Mathematiker paa Beviset, og derfor i Forhold til alt Andet siger ligesom en Mathematiker sagde: hvad beviser saa dette — skulde blive mistænksom mod mig, som vidste jeg dog ikke ret, hvorom jeg talte; thi i mine Tanker beviser netop hvad jeg her siger, bedre end enhver Begrebs-Udvikling, at jeg for Alvor veed, hvorom Talen er.

Om jeg nu end ikke er tilbøielig til at give en Definition eller til at tale i Abstraktionens Spøg om Alvor, saa vil jeg dog fremsætte nogle orienterende Bemærkninger. I Rosenkrantz's Psychologie*) findes en Definition af Gemyt. Han siger *p.* 322: at Gemyt

*) Det er mig en Glæde at forudsætte, at min Læser altid har læst ligesaameget som jeg. Denne Forudsætning er meget besparende baade for den Læsende og for den Skrivende. Jeg antager da, at min Læser kjender hiint Skrift, skulde det ikke være Tilfældet, da vil jeg raade ham at gjøre Bekjendtskab med det; thi det er virkelig dygtigt, og hvis Forfatteren, der ellers netop udmærker sig ved sin sunde Sands og sin humane Interesse for Menneskelivet, havde kunnet forsage den sværmeriske Overtro paa et tomt Schema, skulde han have undgaaet stundom at blive latterlig. Det, han siger i §§: Udviklingen er som oftest meget god, det Eneste, man af og til ikke kan forstaae, er det høittravende Schema, og hvorledes den aldeles concrete Udvikling kan svare til det. (Som Exempel vil jeg anføre *p.* 209—211. Das Selbst — und das Selbst. 1. Der Tod. 2. Der Gegensatz von Herrschaft und Knechtschaft.)

Rosenkranz's Psychologie] 1. Udg. (Königsberg 1837).

er Eenhed af Følelse og Selvbevidsthed. I den tidligere Udvikling forklarer han ypperligen, dasz das Gefühl zum Selbstbewusztsein sich aufschliesze, und umgekehrt, dasz der Inhalt des Selbstbewusztseins von dem Subject als der seinige gefühlt wird. Erst diese Einheit kann man Gemüth nennen. Denn fehlt die Klarheit der Erkenntnisz, das Wissen vom Gefühl, so existirt nur der Drang des Naturgeistes, der Turgor der Unmittelbarkeit. Fehlt aber das Gefühl, so existirt nur ein abstracter Begriff, der nicht die letzte Innigkeit des geistigen Daseins erreicht hat, der nicht mit dem Selbst des Geistes Eines geworden ist. (cfr. *p.* 320 og 21). Naar man nu igjen retrogradt forfølger hans Bestemmelse af Gefühl som Aandens unmittelbare Einheit seiner Seelenhaftigkeit und seines Bewusztseins (*p.* 242), og da erindrer, at i Bestemmelsen af Seelenhaftigkeit er paaagtet Eenheden med den umiddelbare Naturbestemmelse, saa har man ved at tage Alt dette sammen en Forestilling om en concret Personlighed.

Alvor og Gemyt svare nu til hinanden saaledes, at Alvor er et høiere og det dybeste Udtryk for hvad Gemyt er. Gemyttet er en Umiddelbarhedens Bestemmelse, hvorimod Alvor er Gemyttets erhvervede Oprindelighed, dets bevarede Oprindelighed i Frihedens Ansvarlighed, dets hævdede Oprindelighed i Salighedens Nydelse. Dets Oprindelighed i sin historiske Udvikling viser netop det Evige i Alvoren, hvorfor Alvoren aldrig kan blive Vane. Vane afhandler Rosenkrantz kun i Phænomenologien, ikke i Pneumatologien; men Vane hører ogsaa her hjemme, og Vane opstaaer, saasnart det Evige gaaer ud af Gjentagelsen. Naar Oprindeligheden i Alvoren erhverves og bevares, da er der en Succession og Gjentagelse, saasnart da Oprindeligheden udebliver i Gjentagelsen, saa er Vanen der. Den alvorlige Mand er netop alvorlig ved den Oprindelighed, med hvilken han kommer tilbage i Gjentagelsen. Man taler vel om, at en levende og inderlig Følelse bevarer denne Oprindelighed, men Følelsens Inderlighed er en Ild, der kan kølnes, saasnart Alvoren ikke tager sig af den, og paa den anden Side Følelsens Inderlighed er usikker i Stemning, det er, den er den ene Gang inderligere end den anden. Jeg vil tage et Exempel, for at gjøre Alt saa concret som muligt. En Geistlig skal hver Sondag fremsige den befalede Kirkebøn, eller han skal hver Søndag døbe adskillige Børn. Lad ham nu være begeistret o. s. v., den Ild gaaer

---

Phænomenologien] urigtigt; »Vane« behandles i Anthropologien 2. Afsn. 3. Cap.

ud, han vil ryste, bevæge o. s. v., men den ene Gang mere, den anden Gang mindre. Kun Alvoren formaaer regelmæssig hver Søndag med samme Oprindelighed at komme tilbage paa det Samme*).

Men det Samme, Alvoren igjen skal komme tilbage paa med samme Alvor, kan kun være Alvoren selv; thi ellers bliver det Pedanterie. Alvoren i denne Forstand betyder Personligheden selv, og kun en alvorlig Personlighed er en virkelig Personlighed, og kun en alvorlig Personlighed kan gjøre noget med Alvor, thi til at gjøre noget med Alvor hører først og fremmest at vide, hvad der er Alvorens Gjenstand.

I Livet er der ikke sjeldent Tale om Alvor; Een bliver alvorlig over Statsgjèlden, en Anden over Kategorierne, en Tredie over en Theater-Præstation o. s. v. At dette skeer saaledes, opdager Ironien, og her har den nok at gjøre; thi Enhver, der paa urette Sted bliver alvorlig, han er *eo ipso* comisk, om endog en ligesaa comisk travesteret Samtid og Samtids Opinion kan være høist alvorlig derved. Der gives derfor ingen sikkrere Maalestok for hvad en Individualitet i sin dybeste Grund duer til, end naar man erfarer ved hans egen Gavmundethed eller franarrer ham den Hemmelighed, hvad der gjorde ham alvorlig i Livet? thi man kan vel fødes med Gemyt, men man fødes ikke med Alvor. Det Udtryk: »hvad der gjorde ham alvorlig i Livet« maa naturligviis tages i prægnant Forstand om det, hvorfra Individualiteten i dybeste Forstand daterer sin Alvor; thi man kan meget godt, efter i Sandhed at være bleven alvorlig over det, der er Alvorens Gjenstand, behandle forskjellige Ting om man saa vil alvorligen, men Spørgsmaalet er, om man først blev alvorlig over Alvorens Gjenstand. Denne Gjenstand har ethvert Menneske, thi det er ham selv, og den, som ikke blev alvorlig derover, men over noget Andet, noget Stort og Larmende, han er trods al sin Alvor en Spøgefugl, og kan han end en tidlang skuffe Ironien, han skal *volente deo* nok blive comisk; thi Ironien er nidkjær paa Alvoren. Den, der der-

*) I denne Forstand var det, at Constantin Constantius (i »Gjentagelsen«) sagde: »Gjentagelsen er Tilværelsens Alvor« (p. 6) og at det derimod ikke er Livets Alvor at være kongelig Berider, selv om en Saadan, hver Gang han besteeg sin Hest, gjorde det med al mulig Alvor.

---

volente deo med Guds Hjælp. i »Gjentagelsen«] III Bd. S. 175.

imod blev alvorlig paa rette Sted, han skal netop bevise sin Aands Sundhed ved at kunne behandle alt Andet ligesaa godt sentimentalt som spøgende, om det end løber Alvorens Gjække koldt ned ad Ryggen, at see ham spøge med hvad der gjorde dem skrækkelig alvorlige. Men i Forhold til Alvoren skal den vide ikke at taale nogen Spøg, glemmer den dette, da kan det hænde den, hvad der hændte Albertus Magnus, da han overmodig trodsede paa sin Speculation imod Guddommen*), at han pludselig blev dum, da skal det hænde den, hvad der hændte Bellerophon, der roligen sad paa sin Pegasus i Ideens Tjeneste, men faldt ned, da han vilde misbruge Pegasus til paa den at ride til et Stevnemøde med en jordisk Qvinde.

*) Cfr. Marbach Gesch. d. Ph. 2den D. *p.* 302 Not.: *Albertus repente ex asino factus philosophus et ex philosopho asinus.* Cfr. Tennemann. 8de B. 2den D. *p.* 485 Not. En endnu bestemtere Fortælling har man om en anden Skolastiker, Simon Tornacensis, der meente, at Gud maatte være ham forbunden, fordi han havde beviist Treenigheden; thi dersom han vilde, saa . . . . *profecto si malignando et adversando vellem, fortioribus argumentis scirem illam infirmare et deprimendo improbare.* Til Tak derfor blev den gode Mand en Nar, der maatte anvende 2 Aar paa at lære at kjende Bogstaverne. Cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 8de B. *p.* 314 Not. Dette være nu som det være vil, han have virkelig sagt det, eller han have sagt, hvad man ogsaa tilskrev ham, den i Middelalderen berømte Blasphemie om de tre store Bedragere, det han manglede var vist ikke anstrængt Alvor i at dialektisere, eller i at speculere, men vel i at forstaae sig selv. Analogier til denne Historie findes der vel nok af, og i vor Tid har Speculationen taget sig en saadan Myndighed, at den næsten har forsøgt at gjøre Gud selv usikker paa sig selv, som en Monarch, der ængstelig sidder og venter paa, om en Stænderforsamling vil gjøre ham til absolut eller kun til indskrænket Konge.

Bellerophon faldt efter det alm. Sagn af Pegasus, da han vilde ride op til Himlen paa den. S. K. synes at have blandet dette Motiv sammen med Fortællingen i Euripides's Stheneboia, hvorefter Bellerophon vendte tilbage fra Lykien til Argos og fik Dronningen dér, som havde været Skyld i hans Landsforvisning, til at bestige Pegasus med ham under Foregivende af at han besvarede hendes Kjærlighed, men styrtede hende i Havet paa Veien til Lykien. Albertus osv.] Albertus blev pludselig fra Æsel til Philosoph og fra Philosoph til Æsel. *profecto si* osv.] sandelig, dersom jeg af Ondskab og Gjenstridighed vilde det, saa kunde jeg af stærkere Grunde afkræfte den og ved at nedsætte den modbevise den. de tre store Bedragere] Moses, Christus og Muhammed. S. Tennemann anf. Sted.

Inderligheden, Visheden er Alvor. Dette seer noget fattigt ud; naar jeg endda havde sagt, den er Subjektiviteten, den rene Subjektivitet, den übergreifende Subjektivitet — saa havde jeg sagt Noget — som vist havde gjort Flere alvorlige. Alvoren kan jeg imidlertid ogsaa udtrykke paa en anden Maade. Saasnart Inderligheden mangler, er Aanden endeliggjort. Inderligheden er derfor Evigheden, eller det Eviges Bestemmelse i et Menneske.

Naar man nu ret vil studere det Dæmoniske, da behøver man blot at see paa, hvorledes det Evige opfattes i Individualiteten, og man veed strax Beskeed. I denne Henseende frembyder den nyere Tid en viid Mark for Iagttagelsen. Det Evige omtales tidt nok i vor Tid, det forkastes og antages, og saavel det Første som det Sidste (i Betragtning af den Maade, paa hvilken det skeer) viser Manglen af Inderlighed. Men den, der ikke retteligen har forstaaet, aldeles concret forstaaet det Evige*), han mangler Inderlighed og Alvor.

Meget udførlig ønsker jeg ikke her at være, dog vil jeg udpege nogle Punkter.

a) Man negter det Evige i Mennesket. I samme Øieblik er der Lebenswein ausgeschenkt, og enhver saadan Individualitet er dæmonisk. Sætter man det Evige, saa er det Nærværende et Andet, end man vil have. Dette frygter man, og saaledes er man i Angest for det Gode. Et Menneske kan nu blive ved at negte saa længe han vil, derved faaer han dog ikke ganske taget Livet af det Evige. Og selv om man til en vis Grad i en vis Forstand vil admittere det Evige, saa frygter man den anden Forstand og den høiere Grad; men hvormeget man end negter den, man bliver den dog ikke ganske qvit. Det Evige frygter man i vor Tid kun altfor meget, selv naar man anerkjender det i abstrakte og for det Evige smigrende Talemaader. Medens de enkelte Regjeringer nuomstunder leve i Frygt for urolige Hoveder, saa leve kun altfor mange Individualiteter i Frygt for et uroligt Hoved, der dog er den sande Rolighed — for Evigheden. Da forkynder man Øieblikket, og ligesom Veien til Fordærvelsen brolægges med gode

*) Det var upaatvivleligen i denne Forstand, at Constantin Constantius har sagt, at Evigheden er den sande Gjentagelse.

Constantin Constantius, i »Gjentagelsen«, III Bd. S. 254. Jvfr. ovenfor S. 291 Anm.

Forsætter, saaledes tilintetgjøres Evigheden bedst ved lutter Øieblikke. Men hvorfor iler man saa forskrækkelig? Naar der ingen Evighed er, saa er jo Øieblikket ligesaa langt, som naar den er der. Men Angesten for Evigheden gjør Øieblikket til en Abstraktion. — Denne Negten af det Evige kan forøvrigt yttre sig directe og indirecte paa saare mange Maader, som Spot, som prosaisk Beruselse i Forstandighed, som Travlhed, som Timelighedens Begeistring o. s. v.

b) Man opfatter det Evige aldeles abstrakt. Det Evige er ligesom de blaae Bjerge Grændsen for Timeligheden, men den, der lever kraftigen i Timeligheden, kommer ikke til Grændsen. Den Enkelte, der speider derefter, er en Grændsesoldat, der staaer udenfor Tiden.

c) Man bøier Evigheden ind i Tiden for Phantasien. Saaledes opfattet frembringer den en fortryllende Virkning, man veed ikke, om det er Drøm eller Virkelighed, Evigheden kiger veemodig, tankedrømmende, skjelmsk ind i Øieblikket, som Maanens Straale zittrer ind i en oplyst Skov eller Sal. Tanken om det Evige bliver en phantastisk Syslen, og Stemningen er bestandig denne: drømmer jeg eller er det Evigheden, der drømmer om mig.

Eller man opfatter den reent og ublandet for Phantasien uden denne coquette Dobbelthed. Denne Opfattelse har fundet et bestemt Udtryk i den Sætning: Kunsten er en Anticipation af det evige Liv; thi Poesien og Kunsten er kun Phantasiens Forsoning, og kan vel have Intuitionens Sinnigkeit, men ingenlunde Alvorens Innigkeit. — Man udpensler Evigheden med Phantasiens Flitterguld — og man længes efter den. — Apokalyptisk skuer man Evigheden, agerer Dante, medens dog Dante, hvormeget han end indrømmede Phantasie-Anskuelsen, ikke suspenderede den ethiske Domsakts Virkning.

d) Man opfatter Evigheden metaphysisk. Man siger Ich — Ich saa længe til man selv bliver det Latterligste af Alt: det rene Jeg, den evige Selvbevidsthed. Man taler saa længe om Udødeligheden,

---

gjør Øieblikket til en Abstraktion] jvfr. ovenfor S. 357 ff. Kunsten er en Anticipation af det evige Liv] jvfr. Martensen i »Perseus« I S. 98: »(Den apocalyptiske Poesie) er en Anticipation af Dommedag«. Se dog ogsaa Samme i Fædrelandet 1841 Sp. 3215, hvor den Sætning afvises, at »Mennesket i Kunsten har det evige Liv«. agerer Dante] Hentydning til Heibergs »En Sjæl efter Døden« og Martensens Anmeldelse deraf i Fædrelandet 1841 (Sp. 3209 ff.).

Ich — Ich] Hentydning til den med Fichte begyndte, hos Schelling og Hegel fortsatte idealistiske Retning, hvori Jeg'et dels opfattes empirisk, dels og væsentligt absolut, som identisk med »det Absolute«.

til man selv bliver — ikke udødelig, men Udødeligheden. Uagtet alt dette opdager man pludselig, at man ikke har faaet Udødeligheden ind med i Systemet, og nu er man betænkt paa, at anvise den Plads i et Tillæg. Med Hensyn til denne Latterlighed var det et sandt Ord af Poul Møller, at Udødeligheden maae være tilstede overalt. Men er den det, da bliver Timeligheden noget ganske Andet end man ønsker. — Eller man opfatter Evigheden saaledes metaphysisk, at Timeligheden bliver comisk opbevaret i den. Reent æsthetisk-metaphysisk seet er Timeligheden comisk, thi den er Modsigelsen, og det Comiske ligger altid i denne Kategorie. Opfatter man nu Evigheden reent metaphysisk, og af een eller anden Grund desuagtet vil have Timeligheden ind deri, saa bliver det jo comisk nok, at den evige Aand bevarer Erindringen om, at han adskillige Gange var i Pengeforlegenhed o. s. v. Men hele den Uleilighed, man her gjør sig for at opretholde Evigheden, er spildt, og er blind Allarm; thi reent metaphysisk bliver intet Menneske udødeligt og bliver intet Menneske forvisset om sin Udødelighed. Men bliver han det paa en ganske anden Maade, da vil det Comiske heller ikke paanøde sig. Om Christendommen end lærer, at et Menneske skal gjøre Regnskab for ethvert utilbørligt Ord, han haver talet, og vi simpelt forstaae dette om den Total-Erindring, hvoraf der allerede her i Livet stundom kan vise sig umiskjendelige Symptomer, om end Christendommens Lære ikke kan skarpere belyses ved nogen Modsætning end ved den til Græcitetens Forestilling om, at de Udødelige først drak af Lethe, for at glemme, saa følger dog ingenlunde, at Erindringen paa en directe eller indirecte Maade skal blive comisk, directe derved, at man erindrer Latterligheder, indirecte derved at Latterligheder skulle blive forvandlede til væsentlige Afgjørelser. Netop fordi Regnskabet og Dommen er det Væsentlige, vil dette Væsentlige virke som en Lethe i Forhold til det Uvæsentlige, medens det ogsaa er vist, at Meget kan komme til at vise sig væsentligen, som man just ikke troede. I Livets Pudseerligheder, Tilfældigheder, Kringelkrogerier har Sjelen ikke væsentligen været tilstede, og derfor vil alt dette

---

Poul Møller] i Afhandlingen om Udødeligheden, 4de Stykke (Værker 2. Udg. V S. 65–76). Smstds ogsaa om Hegelianernes Forlegenhed med den personlige Udødelighed, som der i Hegels System ikke var Plads til. Eller man opfatter osv.] Hentydning til Martensens Anmeldelse i Fædrelandet 1841 (se ovenfor). et Menneske skal gjøre Regnskab osv.] Matth. 12, 36.

Græcitetens Forestilling] Forestillingen om Lethe, Glemselens Flod, findes først hos Platon, Staten X 621 c.

forsvinde, kun ikke for den Sjel, der var væsentlig deri, men for ham vil det neppe faae comisk Betydning. Naar man tilgavns har tænkt over det Comiske, har executivt studeret det, bestandig klar over sin Kategorie, da forstaaer man let, at det Comiske netop tilhører Timeligheden, thi her er Modsigelsen. Metaphysisk og æsthetisk kan man ikke standse det og hindre det i tilsidst at sluge hele Timeligheden, hvilket vil hænde den, der var udviklet nok til at bruge det, men ikke modnet nok til at distinguere *inter et inter*. I Evigheden derimod er al Modsigelse hævet, Timeligheden gjennemtrængt af og bevaret i Evigheden; men deri er der ikke Spor af det Comiske.

Men Evigheden vil man ikke tænke alvorligen, men er angest for den, og Angesten hitter paa hundrede Udflugter. Dog dette er netop det Dæmoniske.

---

inter et inter mellem det Ene og det Andet.

Caput V.

Angest som frelsende ved Troen.

Man har i et af Grims Eventyr en Fortælling om en Ungersvend, der gik ud paa Eventyr for at lære at ængstes. Vi ville lade hiin Eventyrer gaae sin Gang, uden at bekymre os om, hvorvidt han paa sin Vei traf det Forfærdelige. Derimod vil jeg sige, at dette er et Eventyr, som ethvert Menneske har at bestaae, at lære at ængstes, for at han ikke enten skal fortabes ved aldrig at have været angest, eller ved at synke i Angesten; hvo der derfor lærte at ængstes retteligen, han har lært det Høieste.

Dersom et Menneske var et Dyr eller en Engel, da vilde han ikke kunne ængstes. Da han er en Synthese, kan han ængstes, og jo dybere han ængstes, jo større Menneske, dog ikke i den Forstand, hvori Menneskene i Almindelighed tage det, hvor Angesten er for det Udvortes, for hvad der er udenfor Mennesket, men saaledes, at han selv producerer Angesten. Kun i denne Forstand er det at opfatte, naar det hedder om Christus, at han ængstedes indtil Døden, samt naar han siger til Judas, hvad Du gjør det gjøre Du snart. End ikke det forfærdelige Ord, som selv Luther ængstedes ved at prædike over: min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig, end ikke dette Ord udtrykker Lidelsen saa stærkt; thi

---

Grims Eventyr] Grimm, Kinder- u. Hausmährchen I Nr. 4 (2. Udg. S. 14). II, Nr. 121 (S. 164). naar det hedder om Christus] Matth. 26, 37. 38; Marc. 14, 33. 34; Joh. 12, 27. – Joh. 13, 27. det forfærdelige Ord] Marc. 15, 34.

ved det sidste betegnes en Tilstand, i hvilken Christus befinder sig, det første betegner Forholdet til en Tilstand, som ikke er.

Angesten er Frihedens Mulighed, kun denne Angest er ved Troen absolut dannende, idet den fortærer alle Endeligheder, opdager alle deres Skuffelser. Og ingen Storinquisitor har saa forfærdelige Tormenter i Beredskab som Angesten, og ingen Spion veed saa snildt at angribe den Mistænkte netop i det Øieblik, da han er svagest, eller veed saaledes at gjøre Snaren, hvori han skal fanges, besnærende, som Angesten veed det; og ingen skarpsindig Dommer forstaaer saaledes at examinere ja examinere den Anklagede som Angesten, der aldrig slipper ham, ikke i Adspredelsen, ikke i Larmen, ikke under Arbeidet, ikke om Dagen, ikke i Natten.

Den, der dannes ved Angesten, han dannes ved Muligheden, og først den, der dannes ved Muligheden, dannes efter sin Uendelighed. Muligheden er derfor den tungeste af alle Kategorier. Vel hører man ofte det Modsatte, at Muligheden er saa let, men Virkeligheden saa tung. Men af hvem er det man hører saadanne Taler? Af nogle elendige Mennesker, der aldrig have vidst hvad Mulighed er, og som da Virkeligheden viste dem, at de Intet duede og Intet vilde due til, nu løgnagtigen opfriskede en Mulighed, der var saa skjøn, saa fortryllende, og til Grund for denne Mulighed laae der i det Høieste lidt ungdommeligt Fjanterie, som man hellere burde skamme sig ved. I Almindelighed forstaaes derfor den Mulighed, om hvilken der siges, at den er saa let, om Mulighed af Lykke, Held o. s. v. Men dette er slet ikke Muligheden, det er en løgnagtig Opfindelse, som den menneskelige Fordærvelse opsminker for dog at have Grund til Klage over Livet, og Styrelsen, og Leilighed til at blive sig selv vigtig. Nei i Muligheden er Alt lige muligt, og Den, der blev i Sandhed opdragen ved Muligheden, han har fattet det Forfærdelige nok saa godt som det Smilende. Naar da en Saadan gaaer ud af Mulighedens Skole og veed bedre Beskeed, end et Barn om sin A B C, om, at han absolut Intet kan fordre af Livet, og at det Forfærdelige, Fortabelse, Tilintetgjørelse boer Dør om Dør med ethvert Menneske, og tilgavns har lært, at enhver Angest, for hvilken han ængstedes, i næste Øieblik kom over ham, da skal han give Virkeligheden en anden Forklaring: han skal prise Virkeligheden, og selv naar den hviler tungt paa ham, skal han mindes, at den dog er langt, langt lettere, end Muligheden var det. Kun saaledes kan Muligheden danne; thi Endeligheden og de endelige Forhold, hvori et Individ er anviist Plads, de være nu smaa og dagligdagse, eller verdenshistoriske, danne kun ende-

ligen, og man kan altid besnakke dem, altid faae lidt Andet ud af dem, altid prutte, altid slippe nogenlunde derfra, altid holde sig lidt udenfor, altid forhindre, at man absolut lærer noget deraf, og skal man gjøre dette, da maa Individet atter have Muligheden i sig, og selv danne det, hvoraf han skal lære, om dette end i næste Øieblik ingenlunde anerkjender, at det er dannet af ham, men absolut tager Magten fra ham.

Men for at et Individ saaledes absolut og uendeligt skal dannes ved Muligheden, maa han være redelig mod Muligheden og have Troen. Ved Troen forstaaer jeg her, hvad Hegel etsteds paa sin Viis særdeles rigtigt kalder den, den indre Vished, der tager Uendeligheden forud. Naar Mulighedens Opdagelser redeligen forvaltes, da vil Muligheden opdage alle Endeligheder, men idealisere dem i Uendelighedens Skikkelse, i Angesten overvælde Individet, indtil han atter beseirer dem i Troens Anticipation.

Hvad jeg her siger, forekommer maaskee Mange en mørk og daarlig Tale, da de endog rose sig af aldrig at ængstes. Dertil vilde jeg svare, at man vistnok ikke skal ængstes for Mennesker, for Endeligheder, men først den, der har gjennemgaaet Mulighedens Angest, først han er dannet til ikke at ængstes, ikke fordi han undgaaer Livets Forfærdelser, men fordi disse altid blive svage i Sammenligning med Mulighedens. Skulde derimod den Talende mene, at det er det Store hos ham, at han aldrig har været angest, da skal jeg med Glæde indvie ham i min Forklaring, at det kommer deraf, at han er meget aandløs.

Dersom Individet besviger Muligheden, ved hvilken han skal dannes, da kommer han aldrig til Troen, da bliver hans Tro en Endelighedens Klogskab, som hans Skole var Endelighedens. Men Muligheden besviger man paa enhver Maade; thi ellers maatte ethvert Menneske, blot han stak Hovedet ud af Vinduet, have seet tilstrækkeligen, til at Muligheden deraf kunde begynde sine Exercitier. Man har et Stykke af Chodowiecki, der forestiller Calais's Overgivelse betragtet af de 4 Temperamenter, og Kunstnerens Opgave har været, at lade det forskjellige Indtryk afspeile sig i de forskjellige Temperamenters Udtryk. Det mest dagligdagse Liv har saa vist Begivenhed nok, men Spørgsmaalet er om den Mulighed i Individualiteten, der er redelig mod sig selv. Man fortæller om

---

skal man gjøre dette] ɔ: skal man absolut lære noget deraf. et Stykke af Chodowiecki] har ikke kunnet eftervises.

en indisk Eneboer, der i 2 Aar levede af Dug, at han engang kom til Byen, smagte Viin, og da forfaldt til Drik. Man kan forstaae denne Historie som enhver lignende paa mange Maader, man kan gjøre den comisk, man kan gjøre den tragisk; men den Individualitetet, der dannes ved Muligheden, han har nok af saadan een Historie. I samme Øieblik er han absolut identificeret med hiin Ulykkelige, han kjender ingen Endelighedens Udflugter, hvorved han slipper. Nu har Mulighedens Angest sit Bytte i ham, indtil den frelst maa afgive ham i Troen; andetsteds finder han ikke Hvile, thi ethvert andet Hvilepunkt er kun Snak, om den end i Menneskenes Øine er Klogskab. See derfor er Muligheden saa absolut dannende. I Virkeligheden er aldrig noget Menneske blevet saa ulykkeligt, at han jo beholdt en lille Rest tilbage, og, siger Forstandigheden ganske sandt, naar man er snild veed man at hjælpe sig. Men den, der gjennemgik Mulighedens Cursus i Ulykke, han tabte Alt, Alt, som Ingen i Virkeligheden har tabt det. Hvis han nu ikke besveeg Muligheden, der vilde lære ham, ikke besnakkede Angesten, som vilde frelse ham, da fik han ogsaa Alt igjen, som Ingen i Virkelighed, selv om han fik Alt tidobbelt; thi Mulighedens Discipel fik Uendeligheden, og den Andens Sjel havde udaandet i Endeligheden. I Virkeligheden sank Ingen saa dybt, at han jo kan synke dybere, og at der jo kan være Een og Mange, der sank dybere. Men den, der sank i Muligheden, hans Blik svimlede, hans Øie forvirredes, saa han ikke fattede den Maalestok, hvilken Creti og Pleti rækker den Synkende som et frelsende Halmstraa, hans Øre lukkedes, saa han ikke hørte, hvad Torveprisen paa Mennesker var i hans Samtid, ikke hørte: at han var ligesaa god som de Fleste. Han sank absolut, men da dukkede han atter op fra Afgrundens Dyb lettere end alt det Besværende og Forfærdende i Livet. Kun negter jeg ikke, at den, der dannes ved Muligheden, er udsat, ikke som de, der dannes ved Endeligheden, for at komme i slet Selskab, skeie af paa forskjellig Maade, men for et Fald, og det er Selvmordet. Hvis han, idet han er begyndt Dannelsen, misforstaaer Angesten, saa den ikke fører ham til Troen, men fra Troen, da er han fortabt. Den, der derimod dannes, han bliver hos Angesten, han lader sig ikke bedrage af dens utallige Falsknerier, han husker nøiagtigt det Forbigangne; da bliver tilsidst Angestens Anfald, om end forfærdelige, dog ikke saaledes, at han flyer dem. Angesten bliver ham en tjenende Aand, der mod dens Villie fører ham, hvorhen han vil. Naar den da melder sig, naar den underfundigen lader som havde den nu opfundet et ganske nyt Forfærdelsesmiddel, som var den nu langt

forfærdeligere end nogensinde, da trækker han sig ikke tilbage, end mindre søger han at holde den borte ved Larm og Forvirring, men han byder den velkommen, han hilser den festligt, som Socrates festligen svingede Giftbægeret, han indeslutter sig med den, han siger, som en Patient siger til Operateuren, idet den smertelige Operation skal begynde, nu er jeg færdig. Da gaaer Angesten ind i hans Sjel og ransager Alt, og ængster det Endelige og Smaalige ud af ham, og da fører den ham derhen, hvor han vil.

Naar en eller anden overordentlig Begivenhed indtræder i Livet, naar en verdenshistorisk Helt samler Helte omkring sig og fuldkommer Heltebedrifter, naar en Krisis indtræder, og Alt faaer Betydning, da ønske Menneskene at være med; thi dette danner. Vel muligt. Men der gives en langt nemmere Maade at dannes langt grundigere paa. Tag Mulighedens Discipel, sæt ham midt paa Jyllands Hede, hvor der ingen Begivenhed er, og hvor den største Begivenhed er, at en Urhøne flyver larmende op, han oplever Alt fuldkomnere, nøiagtigere, grundigere, end den, der blev applauderet paa Verdenshistoriens Theater, hvis han ikke var dannet ved Muligheden.

Idet da Individet ved Angesten dannes til Troen, da vil Angesten netop udrydde, hvad den selv frembringer. Angesten opdager Skjebnen, men idet da Individet vil fortrøste sig til Skjebnen, da slaaer Angesten om, og tager Skjebnen bort; thi Skjebnen er som Angesten, og Angesten er som Muligheden et Hexebrev. Naar Individualiteten ikke saaledes omdannes ved sig selv i Forhold til Skjebnen, saa vil han altid beholde en dialektisk Rest, som ingen Endelighed kan udrydde, ligesaa lidet som Den vil tabe Troen paa Lotteriet, der ikke taber den ved sig selv, men skal tabe den derved, at han bestandig taber i Spillet. Endogsaa i Forhold til det allerubetydeligste er Angesten strax ved Haanden, saasnart Individualiteten vil luske sig fra Noget, slumpe til Noget. I sig selv er det en Ubetydelighed, og udenfra af Endeligheden kan Individet Intet lære desangaaende, men Angesten gjør kort Proces, den sætter øieblikkelig Uendelighedens, Kategoriens Trumf i, og den kan Individualiteten ikke stikke. Frygte Skjebnen i udvortes Forstand, dens Omskiftelse, dens Nederlag kan en saadan Individualitet ikke; thi Angesten i ham har allerede selv dannet Skjebnen og frataget ham absolut Alt, hvad nogen Skjebne kan fratage. Socrates siger i

---

Socrates] se Platons Phædon 117 b. Socrates siger i Kratyll] ɔ: i Platons Kratylos 428 d.

Kratyll, at det er forfærdeligt, at bedrages af sig selv, fordi man altid har Bedrageren hos sig, saaledes kan man sige, er det en Lykke at have en saadan Bedrager hos sig, der fromt bedrager, og bestandig vænner Barnet fra, førend Endeligheden begynder at fuske derpaa. Forsaavidt en Individualitet i vor Tid ikke saaledes er dannet i Muligheden, saa har dog denne Tid en ypperlig Egenskab for Enhver, i hvem der er en dybere Grund, og som begjærer at lære det Gode. Jo fredeligere og stillere en Tid er, jo nøiagtigere Alt gaaer sin regelmæssige Gang, saa det Gode har sin Løn, desto lettere kan en Individualitet skuffe sig selv betræffende, om han ikke i sin Stræben har et, vel skjønt, men dog endeligt Maal. I disse Tider derimod behøver man ikke at være mere end 16 Aar gammel for at see, at den, der nu skal optræde paa Livets Theater, han er ligerviis som den Mand, der drog fra Jericho og faldt mellem Røvere. Den, der da ikke ønsker at synke i Endelighedens Elendighed, han nødsages til i den dybeste Forstand at gaae løs paa Uendeligheden. En saadan foreløbig Orientation er en Analogie til Dannelsen i Muligheden, og en saadan Orientation kan heller ikke finde Sted uden ved Mulighed. Naar da Klogskaben har bragt sine utallige Beregninger istand, naar Spillet er vundet — da kommer Angesten endnu førend Spillet i Virkeligheden blev tabt eller vundet, og Angesten sætter et Kors for Fanden, saa kan Klogskaben slet ikke, og Klogskabens snildeste Combination forsvinder som en Spøg imod det Tilfælde, som Angesten danner ved Mulighedens Almagt. Endogsaa i det Ubetydeligste, saasnart Individualiteten vil gjøre en snild Vending, der kun er snild, vil liste sig fra Noget, og der er al Sandsynlighed for at det vil lykkes, thi Virkeligheden er ikke saa skarp en Examinator som Angesten, — saa er Angesten der. Bliver den afviist, fordi det er en Ubetydelighed, der er Tale om, saa gjør Angesten denne Ubetydelighed mærkelig som Flækken Marengo blev det i Europas Historie, fordi her stod det store Slag ved Marengo. Dersom en Individualitet ikke saaledes ved sig selv vænnes fra Klogskaben, saa skeer det aldrig tilgavns; thi Endeligheden forklarer bestandig kun stykkeviis, aldrig totalt, og den, hvis Klogskab altid slog feil (og selv dette er utænkeligt i Virkeligheden), han kan jo søge Grunden i Klogskaben og stræbe at blive mere kløgtig. Ved Troens Hjælp opdrager Angesten Individualiteten til at hvile i Forsynet. Saaledes

---

den Mand, der drog fra Jericho] Luc. 10, 30 (»fra Jerusalem til Jericho«; jvfr. textkrit. Anh.).

ogsaa i Forhold til Skylden, hvilken er det Andet, Angesten opdager. Den, der blot ved Endeligheden lærer sin Skyldighed at kjende, han er fortabt i Endeligheden, og endeligt lader det Spørgsmaal sig ikke afgjøre, om et Menneske er skyldigt, uden paa en udvortes, juridisk, høist ufuldkommen Maade. Den, der derfor kun skal lære sin Skyld at kjende ved Analogier til Politie- og Høiesteretsdomme, han fatter egentlig aldrig, at han er skyldig; thi er et Menneske skyldigt, da er han uendelig skyldigt. Faaer da en saadan Individualitet, der kun dannes ved Endeligheden, ikke en Politie-Dom eller en Opinions-Dom for at han er skyldig, da bliver han noget af det Latterligste og Erbarmeligste af Alt, et Dyds-Mønster, der er lidt bedre end Folk er flest, men ikke slet saa god som Præsten. Hvad Hjælp skulde et saadant Menneske behøve i Livet, han kan jo næsten før sin Død træde af i en Exempelsamling. Af Endeligheden kan man lære meget, men ikke at ængstes uden i en meget maadelig og fordærvende Forstand. Den, der derimod i Sandhed lærte at ængstes, han skal gaae som i Dands, naar Endelighedens Angster begynde at spille op, og naar Endelighedens Lærlinge tabe Forstand og Mod. Saaledes skuffer det ofte i Livet. Den Hypochondre ængstes for enhver Ubetydelighed, men naar det Betydelige kommer, da begynder han at aande, og hvorfor, fordi den betydelige Virkelighed dog ikke er saa forfærdelig som den Mulighed, han selv havde dannet, og som han brugte sin Kraft til at danne, istedenfor at han nu kan bruge al sin Kraft mod Virkeligheden. Imidlertid er dog Hypochondristen kun en ufuldkommen Autodidakt i Sammenligning med Den, der dannes ved Muligheden, fordi Hypochondrien tildeels afhænger af det Legemlige og derfor er tilfældig*). Den sande Autodidakt han er netop i samme Grad Theodidakt, som en anden Forfatter har sagt**), eller for ikke at bruge et Udtryk, som saa meget

*) Det er derfor i en høiere Betydning, at Hamann tager det Ord Hypochondrie, naar han siger: Diese Angst in der Welt ist aber der einzige Beweis unserer Heterogeneität. Denn fehlte uns nichts, so würden wir es nicht besser machen als die Heiden und Transcendental-Philosophen, die von Gott nichts wissen und in die liebe Natur sich wie die Narren vergaffen; kein Heimweh würde uns anwandeln. Diese impertinente Unruhe, diese heilige Hypochondrie ist vielleicht das Feuer, womit wir Opferthiere gesalzen und vor der Fäulnisz des laufenden *seculi* bewahrt werden müszen. (6te B. p. 194.)

**) Cfr. Enten — Eller.

minder om det Intellectuelle, han er αυτουργος τις της φιλοσοφιας*) og i samme Grad θεουργος. Den, der i Forhold til Skylden, opdrages ved Angesten, han vil derfor først hvile i Forsoningen.

Her ender denne Overveielse, hvor den begyndte. Saasnart Psychologien er færdig med Angesten bliver den at aflevere til Dogmatiken.

*) Cfr. Xenophons *Convivium*, hvor Socrates bruger dette Ord om sig selv.

αὐτουργός osv.] egtl.: »Selvdyrker af Philosophien«, i Modsætning til dem der har lært den af andre; Ordet *αὐτουργός* (auturgos) bruges egentlig om Landmanden, der selv dyrker sin Jord. *θεουργός* (theurgos) maa da efter Sammenhængen betyde: den der arbeider i Guds Tjeneste. *Convivium]* 1, 5.

INDHOLD.

Det textkritiske Apparat til IV. Bd. vil senere blive leveret.

TEXTKRITISK ANHANG.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

1843.

A = Originaludgaven.

S. **13, 5** Tale] Tale, A. **14, 31** være] været A. **27, 9** Mth. 12, 29] Mth. 13, 29 A. **28, 14** Forklaring] Færklaring A. **32, 7—8** Gud. Hvorfor] Gud? Hvorfor A. **36, 28** bliver] blive A. **49, 35** modtog] modtag A. **51, 21** han,] han A. **55, 26** at benytte] at at benytte A. **58, 8** ellers] eller A. **59, 4** hvilken] hvilke A. **60, 25** Selvmodsigelse] Selmodsigelse A. **62, 25** yderlige] A, *mon:* yderligere? **65, 21** Sjel?«] Sjel? A. **66, 13** vorde.«] vorde«. A, *bedre.*

TO OPBYGGELIGE TALER.

1844.

A = Originaludgaven.

S. **85, 36** vilde] ville A. **93, 19** tabte] tabe A. **94, 17** skadet] skade A. **95, 2** 33—40] 23—40 A. **103, 6** Jorden. —] Jorden — A.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

1844.

A = Originaludgaven. M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **131, 20** afgjort] M, afgiort A. **134, 14** udstykket] A, stykkeviis M. **142, 31** negte] M, nægte A. **143, 40** Gal. VI, 7] M, Gal. VI. 1 A. **144, 11** forfængeligt] MA. **18** Forventning] M, Forretning A. **34** Opbud] MA. **147, 33** Modet] M, Maalet A. **149, 14** forstaaer langtfra, men] A, forstaaer langtfra og tæller Taarerne, men M. **151, 14** heldbreder] A, *bedre:* helbreder M. **153, 30** han] M, an A. **155, 36** sjelden er] A, sjelden var M. **160, 24** hilsedes] M, hisedes A. **163, 35—36** Bedrager] M, Bedragers A. **164, 12** gjør] M, gjor A. **29** Disciple.] M, Disciple A. **165, 1** ladet] M, lade A. **2** hvor den] M, hvor Den A. **167, 27** Ringhed] M, Reenhed A. **37** udtrykker] M, udkrykker A.

PHILOSOPHISKE SMULER.

A = Originaludgaven. M = S K.s egenhændige Manuskript (Papirer Pk. 12). C = Concepten (smstds.).

S. **178, 12** byde den, »neppe] M, byde den, neppe A. **180, 23** Adskilles] A, Adsplittes M. **32** Negativitet] M, Negavitet A. **188, 34** Overgang fra ikke] M, Overgang fra at ikke A. **189, 9** om vi end ved end ikke at forstaae M. **190, 21** foregaaende] M, foregaaede A. **191, 6** Blussel.] A, Blussel, men sophistisk er jeg dog ikke, dersom ellers Aristoteles har Ret at en sophistisk Viden er den, ved hvilken man tjener Penge. M. **193, 12** dersom jeg ikke] A, dersom jeg da ikke M. **16** besviget CMA. **194, 13** Forskjellige] M, Forstjellige A. **15** Læreren] CM, Læren A. **197, 10** Fløitespillerne] A, Fløitespilleren M. **198, 21** Død.] 2. Udg.; Død, A,

Død! M. **199, 16** τικτει και] M, τικτει A. **17** φιλοσοφιᾳ] φιλοσοφια AM. **33** lig] A, liig M. Ringeste] M, Ringste A. **200, 33** Selvfornægtelse] Selvfornængtelse A, Selvfornegtelse M. **201, 6** Skuffelse] A, Skuffelse. M *(at optage?)*. **206, 26** επιτεθυμμενοι] M, επιτεθυμμενος A. **213, 3** de ere] CM, der ere A. **7** sidst] M, sidste A. **214, 5** skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Guden] M, skal den faae det at vide af Guden A. **10** forskjellig] M, forskjelligt A. **10—11** forskjelligt] forskjellig AM *(K. maa antages at have indsat et* t *i Corr., men paa det forkerte Sted)*. **216, 21** med] M, ved A. **23** lidende,] A, lidende; M *(at optage?)*. **24** Betlerske M. **37** glemme] M, glemmer A. **217, 1** Forargelse M. **2** handlende] M, Handlende A. **33** Socratiske] M, Sokratisk A. **218, 6** Øieblikket; ved] 2. Udg.; Øieblikket; Ved A, Øieblikket: ved M. *Maaskee:* Øieblikket. Ved. **220, 20** har] A, have M. **222, 21** for andre] A, fra andre M *(at optage?)*. **23** ringe] M, rige A. **230, 20** samtidige] M, Samtidige A. **233, 14** Dig] M, dig A. **234, 6** maa man] M, maa A. **14** Landkaarter M. **240, 15** Nødvendighedens] M, Nødvendigheden A. **242, 22** kun kunde] M, kunde A. **243, 2** hvilket] A, hvilken M. **13** nogen] A, nogens M. **245, 10** det Ikke-Værendes] M, den Ikke-Værendes A. **33** at det snarest — **35** om Noget.] A, at Intet er vissere, end at de aldrig have tvivlet om Noget, eller havt Forestilling om, hvorledes det gaaer til. M. **246, 19** ξητητικη] A, ζητητικη M (?) ἀπορηθικη] A, ἀπορητικη M *(at optage)*. **25** σκιᾳς] A, σκιας M *(at optage)*. **247, 2** Villiens-Yttring] A, Villies-Yttring M. **252, 11** uagtet Dette, skulle M. **253, 31** *coup des mains*] M, *coup de mains* A. *Maaskee: coup de main.* **254, 16** Tryllerier] A, Tryllerie M. **256, 15** bidrager] A, bidrage M. **18** Cap. IV] A, i Cap. IV M. **19** de Sildigere] M, det Sildigere A. **30** menneskeligt] A, menneskelig M. **257, 13** (for at bevise] M, for at bevise A. **258, 30** som fra en ligestemt Sjel] M, ligesom fra en bestemt Sjel A. **259, 8** maa naturligviis være opfundet ved at gaae videre, thi i Socrates'] A, er naturligviis ingenlunde det Socratiske, thi i hans M. **260, 19** Conseqventsernes] A, Conseqventsens M. **24** derved] M, dermed A. **36** der ere] M, de ere A. **261, 8** den Tanke] A, den samme Tanke M. **11** inden] A, indenfor M **268, 30** intet Menneske] M, intet Menneske; A. **269, 23** skulde] A, skulle M.

BEGREBET ANGEST.

A = 1ste Udgave (1844). B = 2den Udgave (Begrebet Angest osv. Andet Oplag. Kjøbenhavn. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri. 1855.). M = S. K.'s egenhændige Manuskript (Papirer Pk. 12). C = Concepten (smstds.). I det Følgende anføres alle Afvigelser fra B, undtagen Rettelser af aabenbare Trykfeil (notop f. netop o. desl.); desuden Læsemaader i A og M, der maaskee er at optage, samt enkelte Stykker i M, som K. har slettet under Korrekturen. — B's Orthographi afviger noget fra A's: A har gjelder, hjelper, B gjælder, hjælper; A skjønt, B skjøndt; A muelig osv. (ikke altid), B mulig; A beskæftiget, B beskjæftiget. — M har overalt Pointet, A og B Pointen.

S. **277, 6—7** Beundring] B, Beundring, AM. **280, 14** Lægmand] AB, Oltapper, Vertshusholder eller anden Lægmand M. **281, 10** knytter] AB, beknytter CM. **286, 21** det] AM, den B. **289, 3** *Ethica*] M, *Etica* AB. **290, 2** og aldrig] AB, og dog aldrig M. **8** Bog;] AB, Bog, M. **291, 11** Gjentagelser] M, Gjentagelse AB. **292, 25** forlængst] B, længst AM. **298, 12** *plus quam*] M, *plusquam* AB. **299, 8** *originatum*] M, *orginatum* AB. **300, 3** let] B, for let AM. **312, 6** hensætte] AB, henstille M. **313, 19** den] M, det AB. **30** ville] AB; *udstreget i* M. **315, 8** fjendlig] AB, fjendtlig M. **316, 15** har] M, her AB. **317, 16** end der er] AB, end at der er M. **29—30** forfort,] AB, forfort og M. **318, 37** Sproget.] AB, Sproget, eller som Prof. Madvig med en uudtømmelig Ironie saa ypperligt har udtrykt det i et Program: at Menneskene traf en Overeenskomst om, hvilket Sprog de vilde tale. **321, 4** spørge] M, spørge, AB. **324, 37** det qualitative] M, qualitative AB. **39** jo] AB, jo og M. **326, 9** Høitryk] B, Høidetryk AM. **328, 4** Synden;] B, Synden, AM. **332, 5** istedenfor] M, istedetfor AB. **333, 10** dem] AB, den M. **334, 5** hun] M, hiin AB. **338, 3** Uskyldigheden] C, Uvidenheden ABM. **27** derfor] AB, herfor M *(at optage?)*. **339, 5** Erotiske] C, Comiske ABM. **340, 15** Contemplation] A, Comtemplation BM. **34** vedkommer] M, tilkommer AB. **346, 12** det Selviske] AM, den Selviske B. **347, 5** »Falkeblik« M. **6** »Mundharpe« M. **17** hvo] AM, hvor B. **349, 10** ligger] B, ligge AM. **352, 15** væsentligen] M, væsentligere AB. **19** saa] M *(let at forvexle med* ogsaa), ogsaa AB. **353, 15** der] B, det AM

(at optage?) **359, 29** Bestemmelse] B, Bestemmelsen AM. **361, 11** Muligheden] ABM (C *mangler)*. *Maaskee:* Friheden. **367, 5** Øieblik] M, Øiebliks AB. **25** eller] AB, og M *(at optage?)*. **369, 26** med] AM, mod B. **373, 31** Individualiteterne] C, Individualiterne ABM. **375, 3** vilde der ikke til] AB, vilde der ikke høre til M *(at optage?)*. **20** dem] M, den AB. **378, 19** i ham, selv om] i ham selv om M, i ham selv, om AB. **379, 14** er] B, et AM. **383, 39** som] M, saa AB. **385, 14** Jernbaner] AB, Jernbane M *(at optage?)*. **387, 17** VIII, 27. 34] AB, VIII, 28. 34 M. *Vistnok:* VIII, 28—34. **388, 12** eensomme Tanker] M, eensom en Tanke AB. **389, 21** medicinsk-behandlende] M, medicinske behandlende AB. **391, 6** udenfor] AB, udenfra M. **8** derfor her] M, derfor AB. **31** siges] AB, siges her M. **392, 17** mod] AM, med B. **394, 3** Aabenbarelsen] AB, Aabenbarelse M. **395, 2—3** Indesluttetheden.] M, Indesluttetheden.) AB. **3** Existentser.)] M, Existentser. AB. **396, 22—23** sønderknuset, bønfaldende] AB, sønderknuset-bønfaldende M. **397, 11** eller] AB, naar M. **398, 28** Foregaaende og] M, Foregaaende, AB. **399, 30** og **31** Udøethed] AB, Uddøethed M *(at optage?)*. **403, 25** viser sig i] viser sig ABM. hiin] M, hiint AB. **32** det Elendige] AB, det Skidt M. **404, 19** Nysgjerrighed,] ABM. *Vistnok:* Nysgjerrighed; (M *har ogsaa mellem de andre Led Komma)*. **20** fornem] M, from AB. **26** tydelig] M, betydelig AB. **407, 1** det] AM, der B. **409, 28** svagere] M, svag AB. **34** oprigtigen] M, rigtigen AB. **412, 14** nichts] M, nicht AB. **17** alt] B, Alt AM. **32** Herbart] M, Herbert AB. **413, 13** for at] M, for AB. **414, 11** retrogradt] AM, rettrogradt B. **13** erindrer] AB, igjen erindrer M. **415, 21** Livet?] B, Livet: AM. **417, 13** det skeer] AM, den skeer B. **422, 7** veed] M, ved AB. **423, 12** redeligen] M *(seer ud som* ordeligen), ordenligen AB. **29** Muligheden] AM, Mulighedens B. **425, 36** Omskiftelse] AB, Omskiftelser M. **426, 14** Jericho] AB, Jerusalem M. **427, 18** Angster] B, Angester AM. **38** Fäulnisz] Faülnisz M, Faulnisz AB.

Indholdsangivelsen S. 429 staaer i A og B mellem Forordet og Indledningen. I A mangler Sidetallene.

SØREN KIERKEGAARDS
SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

V. BIND

FORORD — FIRE OPBYGGELIGE TALER —
TRE TALER VED TÆNKTE LEILIGHEDER

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1902

INDHOLD.

FORORD.

UDGIVET AF

J. L. HEIBERG.

Til Grund for Texten er lagt Originaludgaven. Den er sammenlignet med Manuskriptet (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 14).

FORORD.

MORSKABSLÆSNING FOR ENKELTE STÆNDER
EFTER TID OG LEILIGHED

AF

NICOLAUS NOTABENE.

KJØBENHAVN, 1844.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

Forord.

Det er en Erfaring, der ofte har bekræftet sig, at man ved en Ubetydelighed, en Smaating, en hensynsløs Yttring, et ubevogtet Udbrud, en tilfældig Mine, en uvilkaarlig Gestus har faaet Leilighed til at stjæle sig ind i et Menneske og opdage, hvad der havde unddraget sig den omhyggeligere Iagttagelse. For at imidlertid denne ubetydelige Bemærkning ikke skal vanarte og blive sig selv vigtig, forsager jeg øieblikkeligen at forfølge den videre, og haster mit Forehavende nærmere. En Fortale er i Forhold til en Bog en Ubetydelighed; og dog skulde man ikke ved et omhyggeligere, sammenlignende Studium af Fortaler for godt Kjøb kjøbe Iagttagelsens Beleilighed! Der er i Videnskaben gjort saare Meget for at ordne Literaturen og anvise hver enkelt Forfatters Skrift sin Plads i Samtiden, og Samtidens i Slægtens; men Ingen tænker paa, hvad der var at vinde, hvis man kunde afrette en eller anden Literatus til blot at læse Fortaler, men gjøre det saa fuldstændigt, at han begyndte fra de tidligste Tider og foer fort gjennem alle Aarhundreder indtil vore Dage. Fortalerne bære Præget af det Tilfældige ligesom Dialekter, Idiomer, Provincialismer; de ere i en ganske anden Forstand end Skrifterne underkastede Modens Herredømme, de vexle ligesom Klædedragterne. Snart ere de lange, snart korte, snart dristige, snart blysomme, snart stive, snart skjødesløse, snart bekymrede næsten angrende, snart selvtillidsfulde næsten fripostige, snart ikke ganske uden Øie for Bogens Svagheder, snart slagne med Blindhed, snart anerkjendende disse bedre end nogen Anden; snart var Forordet Produktionens Fordraaber, snart en Eftersmag af den. Og alt dette er rent ceremonielt; selv en Forfatter, der i

sit Skrift trodser Tiden, lemper sig dog i det Ubetydelige efter Skik og Brug ɔ: i Forordet, og forsøges derved i mangen for Iagttageren høist snurrig Collision om: hvorvidt og hvorledes. Jo mere jeg tænker derover, jo rigere et Udbytte synes mig et saadant Studium at love. Man tænke blot Modsætningen: den græske Naivetet, der vilde afgive et ypperligt Grundlag for Fremstillingen af Resultaterne. Dog jeg standser denne Tankes Flugt, der formodentlig blot vilde føre mig paa Vildspor, da jeg mangler Apparat.

I den nyere Videnskab har Forordet faaet sit Banesaar. Fra dens Standpunkt seet kommer den ældre Forfatter let til at gjøre en bedrøvelig Skikkelse, som man ikke veed om man skal lee eller græde over, fordi hans Ubehjælpelighed i at komme til Sagen gjør ham comisk, og hans Naivetet, som var der Nogen, der brød sig om ham, gjør ham rørende. Nuomstunder kan en saadan Situation ikke gjentage sig; thi naar man begynder Bogen med Sagen og Systemet med Intet, saa skjønnes der ikke at blive noget tilovers at sige i en Fortale. Denne Tingenes Orden har givet Anledning til, at jeg er bleven opmærksom paa, at Forord er en ganske egen Art af literair Frembringelse, og da den puffes ud, er det paa den høie Tid at den emanciperer sig, ligesom alt Andet. Paa den Maade kan det endnu blive godt. Det Incommensurable, som man i ældre Tid nedlagde i Forordet til en Bog, kan nu finde sin Plads i et Forord, der ikke er Forord til nogen Bog. Saaledes troer jeg, at Striden er bilagt til gjensidig Contentement og Fornøielse; kan Forordet og Bogen ikke spændes med hinanden, saa lad den Ene give den Anden Skilsmissebrev.

Den nyeste videnskabelige Methode har gjort mig opmærksom paa, at det maatte komme til et Brud; min Fortjeneste bliver det, at gjøre Alvor af det med Brudet; her nu blot et Phænomen, der tyder hen paa den dybere Grund. Enhver æsthetisk udviklet Forfatter har vist havt Øieblikke, hvori det ikke vilde lyste ham at skrive en Bog, men hvor han ret gad skrive et Forord til en Bog, ligegyldig om den var af ham selv eller af en Anden. Dette tyder paa, at Forordet er væsentlig forskjelligt fra Bogen, og at det at skrive et Forord er noget ganske Andet end at skrive en Bog; thi i modsat Fald vilde Trangen enten kun yttre sig, naar man havde skrevet en Bog, eller naar man tænkte sig at ville skrive den, saaledes som man overfladeligen tænker sig det, og derfor opkaster det Spørgsmaal, om man skal skrive Forordet først eller sidst. Saa-

Systemet med Intet: som den Hegelske Philosophi.

snart man imidlertid er i et af disse Tilfælde, saa har man enten havt en Sag, eller tænker sig at have den. Men naar man nu ogsaa uden dette kan være i Lysten efter at skrive et Forord, saa indsees let, at dette ikke maa handle om en Sag, thi i saa Fald bliver Forordet selv en Bog, og Spørgsmaalet om Forordet og Bogen skubbet tilbage. Forordet som saadant, det emanciperede Forord, maa da ingen Sag have at afhandle, men handle om Intet, og forsaavidt det synes at behandle Noget og handle om Noget, maa dette dog være en Tilsyneladelse og en fingeret Bevægelse.

Hermed er Forordet bestemmet reent lyrisk og bestemmet efter sit Begreb, medens Forordet i vulgair og traditionel Forstand er en Ceremonie efter Tid og Sæd. Et Forord er Stemning. At skrive et Forord er ligesom at hvæsse Leen, ligesom at stemme Guitaren, ligesom at snakke med et Barn, ligesom at spytte ud af Vinduet. Man veed ikke, hvorledes det gaaer til, Lysten kommer paa Een, Lysten efter eventyrligen at zittre i Produktivitetens Stemning, Lysten efter at skrive et Forord, Lysten efter disse *leves sub noctem susurri*. At skrive et Forord er ligesom at ringe paa en Mands Dør for at gjække ham; ligesom at gaae en ung Piges Vindue forbi og see paa Brostenene, det er ligesom at slaae med sin Stok i Luften efter Vinden, ligesom at svinge med Hatten, uagtet man Ingen hilser. At skrive et Forord er ligesom at have gjort Noget, der berettiger til at fordre en vis Opmærksomhed; ligesom at have Noget paa Samvittigheden, der frister Fortroligheden; ligesom at inclinere i Dandsen, skjøndt man ikke bevæger sig, ligesom at lægge den venstre Schenkel flad an, stramme Tømmen til Høire, høre Gangeren sige: Pst, og selv blæse hele Verden et Stykke, det er ligesom at være med uden at have den mindste Gene af, at man er med, ligesom at staae paa Valdbybakke og see efter Vildgæssene. At skrive et Forord er ligesom at være ankommen med Dagvognen til den første Station, holde i det mørke Skuur, anende, hvad der skal vise sig, see Porten og dermed Himlen aabnet, skue for sig Landeveien, der bestandigen har mere foran sig, øine Skovens forventende Hemmelighed, Fodstiens forføreriske Forsvinden; høre Posthornets Lyd og Echos vinkende Indbydelse, høre Kudskens vældige Smeld, og Skovens forvirrede Gjentagelse, og de Reisendes muntre Samtaler. At skrive et Forord

---

leves sub noctem susurri] sagte Hvisken, naar Natten falder paa (om et Stævnemøde, Horats, Oder I 9, 19, hvor der dog staar *lenes*, ikke *leves*). Sml. Efterl. Pap. 1833—43 S. 218.

er ligesom at være ankommen, at staae i den hyggelige Stue, hilse paa Længselens forønskede Skikkelse, sidde i Lænestolen, stoppe Piben, tænde den — og have saa uendeligt Meget at tale med hinanden om. At skrive et Forord er ligesom at mærke paa sig selv, at man er ifærd med at blive forelsket, Sjelen sødt uroliget, Gaaden opgiven, enhver Hændelse et Vink om Forklaringen. At skrive et Forord er ligesom at bøie Grenen tilside i Jasminhytten og see hende, der sidder i Løn: min Kjerlighed. Saaledes o! saaledes er det at skrive Forord; og hvorledes er Den, der skriver det? Han gaaer ud og ind mellem Menneskene som en Gjæk i Vinteren og en Nar om Sommeren, han er god Dag og Farvel i een Person, altid glad og sorgløs, fornøiet med sig, ret en letsindig Døgenicht, ja en umoralsk Person, thi han gaaer ikke paa Børsen for at skrabe Penge sammen, men gaaer kun derigjennem; han taler ikke paa Generalforsamlinger, fordi Luften er for indespærret; han udbringer ikke Skaaler i noget Samfund, fordi man skal gjøre Anmeldelse flere Dage iforveien; han render ikke Ærender for Systemet; han afbetaler ikke Statsgjelden, ja han bliver end ikke alvorlig derover; han gaaer gjennem Livet som en Skomagerdreng gaaer fløitende gjennem Gaden, selv om Den, der skal bruge Støvlerne, staaer og venter, saa maa han vente, saa længe der er en eneste Glidebane tilbage, eller det mindste Seeværdige at opdage. Saaledes, ja saaledes er Den, der skriver Forord.

See alt Dette kan nu Enhver tænke over, som han vil, ligesom det falder ham ind og naar det falder ham ind. Med mig er det en anden Sag, thi mig binder et Løfte og en Forpligtelse til ene og alene at beskæftige mig med denne Art af Produktivitet. Hvorledes det hænger sammen hermed, skal jeg strax fortælle Læseren; thi det er netop her paa rette Sted, og ligesom Bagvadskelse i et Kaffeselskab, Noget, der hører ret egentligen hjemme i et Forord.

Skjøndt nemlig lykkelig gift som Faa, og maaskee ogsaa taknemmelig for min Lykke som Faa, er jeg dog i mit Ægteskab stødt paa Vanskeligheder, hvis Opdagelse skyldes min Kone, thi jeg anede Intet. Der var hengaaet nogle Maaneder efter Brylluppet, jeg var efterhaanden bleven nogenlunde indøvet i det ægteskabelige Samlivs Methode, da vaagnede lidt efter lidt igjen en Lyst hos mig, som jeg altid har næret, og som jeg i al Troskyldighed meente, at turde hengive mig til: Beskæftigelsen med et eller andet

---

Systemet] Hegels.

literairt Arbeide. Gjenstanden var valgt, hvad jeg selv eiede af Bøger i denne Retning fremlagt, enkelte Værker laante fra det kongelige Bibliothek, mine Excerpter ordnede for Overskuelsen, min Pen saa at sige dyppet. Neppe har imidlertid min Kone fattet en Mistanke om, at noget Saadant var i Gjære, før hun omhyggeligen iagttog mine Bevægelser. Leilighedsviis lod hun falde et forblommet Ord, anbragte en dunkel Hentydning til, at min Travlhed paa Studerekamret, min længere Forbliven der, mit literaire Hovedbrud ikke var ganske efter hendes Hoved. Jeg holdt imidlertid Ørene stive, lod som jeg ikke forstod hende, hvad jeg i Begyndelsen virkeligen heller ikke gjorde; da overrumpler hun mig en Dag og afnøder mig den officielle Tilstaaelse, at jeg var ifærd med at ville være Forfatter. Havde hendes Adfærd hidindtil mere været en Recognosceren, saa concentrerede hun sig nu bestemtere og bestemtere, indtil hun endeligen erklærede aabenbar Krig, *et quidem* saa aabenbar, at hun havde i Sinde at confiskere Alt, hvad jeg skrev, for at benytte det paa en bedre Maade som Underlag under hendes Broderie, til Krøller o. s. v. En Forfatters Stilling kan neppe være mere fortvivlet end min; thi selv Den, der staaer under speciel Censur, kan dog haabe, at faae sit Arbeide bragt dertil, at det »maa trykkes;« men min Frembringelse qvæles bestandig i Fødselen. Ogsaa paa en anden Maade blev det mig tydeligere og tydeligere, hvor fortvivlet min Stilling var; thi neppe havde jeg opdaget, at jeg var bleven Gjenstand for en Presseforfølgelse, førend, som naturligt er, det blev mig klart, hvad tidligere aldeles ikke var faldet mig ind, at det vilde være til ubodelig Skade for Menneskeheden, om mine Skrifter ikke kom for Dagen. Hvad er nu herved at gjøre? Jeg har ikke som en censureret Forfatter Regres til Cancelliet, Stænderforsamlingen, det høistærede Publikum, eller til en Efterverdens Ihukommelse, jeg lever og døer, staaer og falder med min Kone. Nu er jeg vel af mine Samtidige anseet for en god og meget øvet Disputator, der nok kan plaidere min Sag, men denne Dygtighed kommer mig kun her lidet til Baade, thi om jeg end kan disputere med Fanden selv, med min Kone kan jeg ikke disputere. Hun har nemlig kun een Syllogisme, eller rettere ikke engang een. Hvad lærde Folk kalde Sophisterie, det kalder hun, der ikke befatter sig med at være lærd, Drillerie. Fremgangsmaaden er nu ganske simpel, at sige for Den, der veed

---

et quidem] og det. »maa trykkes«] den officielle Form for Censors Tilladelse til en Bogs Udgivelse.

at gaae rigtigt frem. Hver Gang jeg siger Noget, som ikke behager hende, hvad enten det er i Syllogismens Form eller ikke, en lang Tale eller en kort Bemærkning, Formen er ligegyldig, men naar det Udsagte ikke behager hende, da seer hun paa mig med en Mine, der paa engang er elskværdig, indtagende, godmodig, fortryllende, men ogsaa triumpherende, tilintetgjørende og siger: det er bare Drillerie. Følgen heraf er, at al min Færdighed i at disputere bliver en Luxus-Artikel, der slet ikke spørges i mit huslige Liv. Kan jeg, den øvede Dialektiker, nogenlunde repræsentere Rettens Gang, der, efter Digterens Ord, er saare lang, saa er min Kone ligesom det kongelige danske Cancellie kurz und bündig, kun er hun deri forskjellig fra hiint høie Collegium, at hun er meget elskværdig; thi det er netop denne Elskværdighed, der hjemler hende en Myndighed, som hun hvert Øieblik veed at hævde paa en fortryllende Maade.

Saaledes staaer Sagen. Jeg er aldrig kommen længere end til en Indlednings-Paragraph. Da denne var af almindelig Natur og i mine Tanker saa lykkelig affattet, at den vilde more hende, hvis jeg ikke var Forfatteren, faldt det mig ind, om jeg ikke skulde kunne vinde hende for Sagen ved at læse den for hende. Jeg var forberedt paa, at hun vilde afvise mit Andragende, og benytte sig af den Fordeel, »at det vel nu endog skulde komme saa vidt, at jeg ikke blot gav mig af med at skrive, men hun skulde forpligtes til at høre Forelæsninger.« Ingenlunde. Hun tog saa venligt mod mit Forslag som muligt, hun hørte, hun loe, hun beundrede. Jeg troede Alt vundet. Hun traadte hen til Bordet, ved hvilket jeg sad, lagde fortroligen sin Arm om min Hals, bad mig, endnu engang at forelæse en Passus. Jeg begynder at læse, holder Manuscriptet saa høit op, at hun med Øiet kunde følge mig. Ypperligt. Jeg er ude af mig selv, men endnu ikke ganske ude af hiin Passus, da Manuscriptet pludselig staaer i lys Lue. Uden at jeg bemærkede det, havde hun skudt det ene Lys ind under Manuscriptet. Ilden havde Overmagten, der var Intet at redde, min Indlednings-Paragraph gik i Luerne — under almindelig Jubel, thi min Kone jublede for os Begge; som et overgivent Barn klappede hun i Hænderne, og derpaa kastede hun sig om min Hals med en Lidenskab, som havde jeg været adskilt fra hende, ja tabt for

---

der slet ikke spørges ɔ: ikke er efterspurgt. Digterens Ord] Baggesen, Kallundborgs Krønike (Danske Værker, 1845, I S. 191): »Thi saare lang er Rettens Vei«.

hende. Jeg kunde ikke faae et Ord indført. Hun bad mig om Tilgivelse, at hun saaledes havde kæmpet for sin Kjerlighed, bad med en Bevægethed, der næsten bragte mig selv til at troe, at jeg havde været ifærd med at blive den forlorne Ægtemand. Hun forklarede, at hun ikke kunde udholde, at jeg saaledes forandredes. »Din Tanke, sagde hun, tilhører mig, den maa tilhøre mig; Din Opmærksomhed er mit daglige Brød, Dit Bifald, Dit Smiil, Din Spøg er mit Liv, min Begeistring; tilstaae mig den, o! negt mig ikke, hvad der tilkommer mig med Rette; for min Skyld, for min Glædes Skyld, at jeg med Glæde maa kunne gjøre, hvad der er min eneste Glæde, at tænke paa Dig, og finde al min Tilfredsstillelse i at kunne Dag ud og Dag ind vedblive at beile til Dig, som Du engang beilede til mig.«

Hvad berettiger nu en Kone til saadan Adfærd, en Kone, der ikke blot er elskværdig i alle Deres Øine, som kjende hende, men fremfor Alt elskelig i mine Øine, liflig saa lang Dagen er. Hendes Betragtning er *in contento* følgende: en Ægtemand, der er Forfatter, er ikke stort bedre end en Ægtemand, der hver Aften gaaer i Klubben, ja endogsaa værre; thi Den, der gaaer i Klubben, han maa dog selv tilstaae, at det er et Brud, men det at være Forfatter er en fornem Utroskab, der ikke kan vække Fortrydelse, om Følgerne end ere værre. Den, der gaaer i Klubben, han er dog kun fraværende saa længe han er fraværende, men en Forfatter — »ja Du veed det formodentlig ikke selv; men der er foregaaet en heel Forandring med Dig. Du spinder Dig ind i Tankefuldhed fra Morgen og til Aften, og især mærker man det ved Middagsbordet. Der sidder Du og seer hen for Dig som en Geist eller som Keiser Nebucadnezar, der læser den usynlige Skrift. Naar jeg da selv har tilberedet Kaffen til Dig, har sat den paa Bakken, kommer glad hen til Dig, staaer foran Dig, neier for Dig — saa, saa er jeg nær ved at tabe Bakken af Forskrækkelse, og fremfor Alt, saa har jeg tabt min Munterhed og min Glæde og kan ikke neie for Dig.«

Som nu min Kone ved enhver Leilighed veed at faa anbragt sit catoniske *præterea censeo,* om hun end ikke gjør det saa kjedeligt som Cato, saa maa ogsaa Alt tjene hende til Argument. Hendes Argumentation er ligesom en Naturbesværgelse. Hvis det hændte

---

in contento efter sit Hovedindhold, i Uddrag. Keiser Nebucadnezar, der læser den usynlige Skrift] (bevidst) Sammenblanding af Nebucadnezars Drøm (Daniels Bog 4, 5) og Beltsazars Syn (smst. 5, 5—6). catoniske *praeterea censeo]* den ældre Cato endte en Tid lang alle sine Taler i Senatet med: »desforuden stemmer jeg for« (at Carthago bør ødelægges).

mig ved en Disputats, at Modparten fremkom med lignende Argumenter, da vilde jeg formodentligen vende ham Ryggen, og sige om ham, hvad Magisteren siger hos Holberg: en Ignorant, der ikke veed at distinguere mellem *ubi prædicamentale* og *ubi transcendentale*. Med min Kone er det en anden Sag, hendes Argumentation gaaer frisk væk fra Haanden — og til Hjertet, hvorfra den da egentligen kommer. Hun har i denne Henseende lært mig at forstaae, hvorledes en Katholik kan opbygges ved en latinsk Gudstjeneste; thi hendes Argumentation er, betragtet som saadan, hvad Latin er for Den, der ikke forstaaer det, og dog opbygger hun altid, bevæger og rører mig.

»At være Forfatter, naar man er Ægtemand, siger hun, er aabenbar Utroskab, lige tvertimod hvad Præsten sagde; thi dette er Ægteskabets Gyldighed, at Manden holder hart ved sin Hustrue og saa ikke videre.« Svarer jeg dertil, at hun nok ikke har hørt rigtigt efter, hvad Præsten sagde, at man næsten skulde troe, hun var saa forsømt, at hun maatte gaae om igjen til Præsten; at Ægteskabet er en særlig Pligt, ja en »besynderlig« Pligt, samt at alle Pligter kunne inddeles i de almindelige og de besynderlige, og ere Pligter mod Gud, os selv og mod Næsten, saa kommer hun slet ikke i Forlegenhed. Det Hele bliver erklæret for Drillerie, og »forøvrigt har hun ikke glemt hvad der staaer i Lærebogen om Ægteskabet, at det er Mandens Pligt i Særdeleshed.« Forgjeves søger jeg at oplyse, at hun er i en sproglig Vildfarelse, at hun construerer hine Ord ulogisk, ugrammatikalsk, mod alle Fortolknings-Principer, da der paa hiint Sted kun tales om Mandens Pligter i Særdeleshed med Hensyn til Ægteskabet, ligesom i den næste Paragraph om Konens i Særdeleshed. Forgjeves. Hun hen-

---

Holberg] Jacob von Thyboe 3. Akt 5. Scene, hvor der dog ikke staar nøjagtigt som anført. *ubi prædicamentale* og *ubi transcendentale*] Kategorien »Hvor« brugt om Væren paa et bestemt Sted og overført paa det tomme Rum eller tænkte Steder udenfor Verden. Udtrykkene er hentede fra Lærebogerne i formel Logik, se f. Ex. Noldii Logica recognita, Hafniae 1666. S. 103 og sammes Leges distinguendi, Franequerae 1657, S. 146 ff. tvertimod hvad Præsten sagde] i Forordnet Alter-Bog for Danmark, 1830 S. 263 foreskrives, »naar Prædike-Tieneste holdes ved Brudevielse paa Søgne Dage«, Anførelsen af Matthæus 19, 3—7: derfor skal et Menneske forlade Fader og Moder og blive fast hos sin Hustru osv.

en »besynderlig« Pligt osv.] i Balles Lærebog 6. Kap. behandles a) Pligterne imod Gud, b) imod os selv, c) imod Næsten: derefter hedder det under d): Foruden de almindelige Pligter . . . . gives der ogsaa nogle besynderlige Pligter. Første Afsnit af disse handler om »Mand og Hustru«, og § 2 begynder: Manden bør i Særdeleshed elske sin Hustrue, § 3: Hustruen bør i Særdeleshed elske sin Mand osv.

holder sig til sit Foregaaende, »at det at være Forfatter, naar man er Ægtemand, er den værste Art af Utroskab.« Nu er det endog bleven den »værste« Utroskab. Vil jeg da bringe hende i Erindring, at Manden ifølge alle guddommelige og menneskelige Love er den Herskende, at min Ansættelse i Livet i andet Fald bliver saare ringe, da jeg kun bliver et *encliticon* til hende, hvilket dog er at fordre for meget, saa bebreider hun mig min Ubillighed, »da jeg godt veed, at hun Intet fordrer, at hendes eneste Begjering er i Forhold til mig at være slet Intet.« Protesterer jeg herimod, fordi, naar jeg endelig kun skal være et *encliticon*, det bliver mig af Vigtighed, at hun bliver saa meget som muligt, at jeg ikke skal blive endnu mindre ved at være *encliticon* til Intet, saa seer hun paa mig og siger: bare Drillerie.

Consequent er min Kone, fix i sin Idee. Jeg har søgt at smigre hende, at det dog var fornøieligt, at see mit, vort Navn berømmet; at hun er Musen, der begeistrer mig. Hun vil Intet høre. Det Første anseer hun for den største Ulykke og min fuldkomne Fortabelse, da hun af sit ganske Hjerte vilde ønske, at en eftertrykkelig Critik viste mig hjem igjen. Det Sidste troer hun ikke, ønsker det endnu mindre, og beder af sin ganske Sjel Gud at forbyde, at hun saaledes selv skulde forskylde Tabet af sin ægteskabelige Lykke. Hun er utilgængelig, og *summa summarum,* »naar Alt er hørt,« bliver denne: »enten, siger hun, en ret Ægtemand — eller ogsaa . . . . . ja saa er Resten ligegyldig.«

Medens nu Læseren vel ligesom jeg vil finde hendes Argumentation noget svag, og at hun aldeles overseer alle de egentligen omqvæstionerede Problemer, Grændsestridighederne nemlig mellem det Ægteskabelige og det Individuelle, hvilke kunne give et ligesaa dybsindigt som skarpsindigt Hoved nok at bestille, saa har hun endnu et Argument *in subsidio,* hvilket Læseren maaskee vil give mere Vægt. Efterat vi en Dag havde gjennemkæmpet vort Mellemværende, og Striden, som sædvanligen, forklaret sig i en *redintegratio amoris,* tog hun mig tilsidst fortroligen under Armen, saae saa indsmigrende paa mig som muligt og sagde: »Kjære! jeg har ikke villet sige Dig det ganske uforbeholdent, fordi jeg haabede paa anden Maade at faae Dig til at afstaae fra Dit Forehavende,

encliticon] et Ord, der slutter sig saa nøje til det foregaaende Ord, at det mister sin selvstændige Betoning. »naar Alt er hørt«] Prædikerens Bog 12, 13: Enden paa Sagen (= summa summarum), naar Alting er hørt. *in subsidio* i Reserve. *redintegratio amoris* Kjærligheds Fornyelse (»Elskendes Trætter er Kjærligheds Fornyelse«, Terents' Andria 555, hvor der staar *amoris integratio).*

og haabede at kunne spare Dig for en Krænkelse, men da det ikke skal lykkes, saa vil jeg sige Dig det med al den Oprigtighed, Du kan fordre af Din Kone: jeg troer ikke, Du duer til at være Forfatter — men derimod, ja lee nu kun lidt ad mig, men derimod har Du Genie og Talent og overordentlig Begavelse til at blive min Mand saaledes, at jeg uafbrudt vilde beundre Dig, medens jeg selv glad følte min egen Ringhed og kun lod min Kjerlighed fremkomme for Dig med Taksigelse.« Argumentet indlod hun sig imidlertid ikke paa nærmere at udføre. Saasnart jeg her vilde indlade mig paa et om, hvorvidt, og hvorledes, da havde hun en anden Forklaring, »at det engang vilde fortryde mig, at have været hende utro ved at blive Forfatter, og da vilde jeg ikke due til at slaae Fortrydelsen hen, men lide dens Bitterhed.«

Og hvad blev saa Enden paa denne Strid; hvo seirede, min *hostis domesticus* eller Forfatteren? Det er vel ikke vanskeligt at gjette, om det end bliver Læseren et Øieblik vanskeligt, da han jo læser dette, og altsaa seer, at jeg blev Forfatter. Enden blev, at jeg lovede ikke at ville være Forfatter. Men som man ved lærde Disputatser, naar Autor har afvæbnet alle Eens Indvendinger, tilsidst fremkommer med en eller anden linguistisk Ubetydelighed for dog at faae Ret i Noget, og Autor hofligen giver Een Ret, for dog at give Een Ret i Noget, saaledes forbeholdt jeg mig Tilladelse til at turde skrive »Forord.« Jeg beraabte mig i denne Henseende paa Analogier, at Mænd, der havde lovet deres Koner aldrig at snuse Tobak mere, havde som Vederlag faaet Lov til at have saa mange Tobaksdaaser, som de vilde. Hun tog mod Forslaget, maaskee i den Mening, at man ikke kunde skrive et Forord uden at skrive en Bog, hvilket jeg jo ikke tør; med mindre man er en berømt Forfatter, der efter Anmodning skriver et saadant, hvilket jo umuligen kunde blive mit Tilfælde.

Dette angaaende mit Løfte og min Forpligtelse. Det Lidet eller de Smaating, som jeg herved udgiver, har jeg kunnet skrive *salva conscientia*. Dog har jeg gjort det min Kone uafvidende, idet jeg har benyttet et Ophold paa Landet dertil. Min Bøn til Kritiken er, at den vil fare lempelig frem med mig; thi sæt den fandt, at det var som min Kone sagde, at jeg ikke duede til at være Forfatter; sæt den ubarmhjertigen gjennemheglede mig, sæt min

fremkomme for Dig med Taksigelse] sml. 1. Thessalon. 5, 18: Frembærer Taksigelse i alle Ting. *hostis domesticus* Fjende i ens eget Hus. *salva conscientia* med frelst Samvittighed.

Kone fik det at vide, saa vilde jeg nok forgjeves søge Opmuntring og Trøst hos mit Livs Ledsagerinde. Formodentlig vilde hun juble af Glæde over, at faae sin Krig frem, og over, at jeg saaledes var bleven tagen i Skole, finde sin Tro paa den retfærdige Styrelse bekræftet, sin Idee bestyrket, at det at være Forfatter, naar man er Ægtemand, er den værste Utroskab.

I.

Hvad det dog er for en Lyst at have skrevet en Bog! Thi dette er en daarlig og sværmerisk Tale, der da derfor ogsaa sjeldent høres og aldrig har Tidens Stemme for sig, at Tankens Syslen under Arbeidet, at Hjertets Banken i Overveielsens Uro, at det indre Menneskes Rødmen og Blegnen i Anen og Omfavnen, i Søgen og Finden skulde være det Skjønneste. Nei det Skjønne, det Herlige, det Belønnende — og Bogens Betydning kommer først bag efter. Hvad det er for en Lyst at have skrevet en Bog, der ikke skylder en uforklarlig indre Trang sin Oprindelse, og derfor er uvidende om, hvorvidt den passer ind i Verden, ja er undselig og beskæmmet som en syndig Forelskelses tvetydige Vidne, nei! en Bog, der er Frugten af et Fornuftgiftermaal mellem Forlægger og Publikum, skreven som Forlæggeren vil have det og som Tiden fordrer det, en Bog, hvis Tilblivelse blev vitterlig for Alle ved betimelig Tillysning, en Bog, for hvem Kritiken allerede har en Goldamme i Beredskab, en Bog, der udgives i det beleilige Øieblik til Gavn for Alle: for Forfatteren, Forlæggeren, Bogtrykkeren, Bogbinderen, Anmelderen, Læseren.

Naar man vil udgive en Bog, bør man først betænke, paa hvilken Aarstid den skal udkomme. Aarstiden er af uhyre Vigtighed. I denne Henseende ere alle de viseste og bedste Mænd enige om, at Nytaar er Øieblikket; thi det gjelder om Bogers Udkommen ved Nytaarstid, hvad Holophernes siger om Slaget paa Patrontasken: uden dette giver jeg ikke en Pibe Tobak for det Hele.

Holophernes; Holberg, Ulysses von Ithacia 2. Akt 3. Scene (thi, naar det ikke tages i Agt, vil jeg ikke give fire Skilling for Resten).

Naar man vil udgive en Bog, da forvisser man sig dernæst om, at man vil gavne. Til den Ende spørger man en Forlægger, eller et philosophisk Hoved eller sin Barber eller en Forbigaaende om, hvad det er Tiden fordrer. I Mangel deraf hitter man selv paa Noget, hvorom man ikke glemmer at sige, at det er Det, som Tiden fordrer. Der er nemlig ikke givet Enhver Sjelsstyrke til at forstaae Tidens Fordring, saa meget mindre som det kan synes den Tvivlsomme, at Tidens Fordring er mangfoldig, og at Tiden, skjøndt een, har ligesom Maren Amme flere Røster.

See alt Dette haver jeg gjort, og derfor overrækker jeg glad min i enhver Henseende særdeles elegante og nitide Nytaarsgave til et høistæret Publikum. Jeg har Intet forsømt for at turde smigre mig med, at den vil komme Læseverdenen og fornemlig enhver Familie, der festligholder Jule- og Nytaarsaften, beleilig, da den i alle Maader vil kunne tjene som en smagfuld Præsent, der endog vil kunne anbringes paa Juletræet selv ved Hjælp af en Silkesløife, der er anbragt i det forgyldte Futteral.

Dog, det er sandt, nær havde jeg glemt Noget. Saaledes gaaer det, stundom endnu værre, saa man glemmer det Allervigtigste. Det er i den literaire Verden Skik og Brug at aflægge et helligt Løfte. Cerimonien er mindre bestemt. I Oldtiden svor man som bekjendt ved Freirs Galt, Hamlet sværger ved en Ildtang, Jøderne skulle endog have gjort det paa en uanstændig Maade. Dog Cerimonien er ligegyldig; Løftet er Hovedsagen. Altsaa, jeg sværger: snarest muligt at realisere en i 30 Aar paatænkt Plan, at udgive et logisk System, snarest muligt at indfrie mit for 10 Aar siden givne Løfte om et æsthetisk System, fremdeles lover jeg et ethisk og dogmatisk System, og endeligen Systemet. Saasnart dette er udkommet, vil Efterslægten end ikke behøve at lære at skrive, thi der vil Intet videre være at skrive, men kun at læse — Systemet.

Maren Amme] Holberg, Barselstuen 3. Akt 5. Scene (om Ammen Sire: hun kan giøre sig to Røster paa eengang). Hamlet] 3. Akt 1. Scene: bey diesen beyden Diebeszangen (Schlegels Overs.). Jøderne] 1. Mosebog 24, 9: da lagde Svenden sin Haand under Abrahams sin Herres Lænd og tilsvor ham om denne Sag. en i 30 Aar paatænkt Plan osv.] Heibergs Perseus, Nr. 2 (1838) begynder med »det første Bidrag til Udførelsen af en længe næret Plan«, de første 23 Paragrapher af »Det logiske System« med det »Formaal, ved nærværende Fremstilling og dens Fortsættelse at bane Veien for den Æsthetik, som det længe har været hans Ønske at levere«. Sml. Efterl. Pap. 1844—46 S. 50 f.

II.

At være Forfatter i Danmark er noget nær ligesaa generende som at skulle leve paa en Præsenteer-Bakke, især er det seipinende for en lyrisk Forfatter, der, om han end som Menneske er lige det Modsatte, dog *qua* Forfatter stedse er lidt folkesky, flygter bort fra alt det Høirøstede ligemeget enten det er Roes eller Dadel og hengiver sig i Eensomhed til det vederqvægende, hyggelige, søde Sværmerie, at der hist og her sidder en Læser i Løn, som gjør Modtagelsen hjertelig, som, reent æsthetisk talt, lukker sin Dør og taler med Forfatteren i Løndom. Vil Nogen finde min første Sætning overdreven, saa vil han dog maaskee have Taalmodighed til at oppebie min næste, at det at være Forfatter i Danmark for en stor Deel er identisk med at være Forfatter i Kjøbenhavn, hvilket noget nær er ligesaa generende som at skulle skjule sig paa en Tallerken. I Kjøbenhavn er Læseverdenens Kræfter concentrerede, uden dog at denne Concentration har Noget at betyde med Hensyn til Styrken, men kun med Hensyn til Støien og Larmen og Spektaklet og den geskjeftige Travlhed i alle udenoms Bestræbelser. At en Bog udkommer, er da en Begivenhed, der strax sætter Læseverdenen i Bevægelse. I Almindelighed er der en Enkelt, som endogsaa veed det lidt iforveien. En Saadan maa ansees for en Lykkelig. Han styrter ilsommere gjennem Gaderne end hiin Barbeer, der satte Livet til for at være den Første, der bragte Efter-

qua i Egenskab af. hiin Barbeer, der tænkes paa den Barber, der efter Plutarch (Om Snakkesalighed 13) først bragte Rygtet om Atheniensernes Nederlag paa Sicilien til Athen og kom i Fortræd derfor, og paa den populaire Fabel om Løberen, der faldt død om, da han havde meldt Sejren ved Marathon.

retningen om Seiren ved Marathon. Hans Skrig vækker mere Sensation end naar Den, der først har bemærket et Blink ude i Søen, raaber høit over det ganske Fiskerleie: Sild! Et saadant Menneske er et Lykkens Barn, lykkeligere end Forfatteren, velkommen over Alt. Ved en Art Forprang oppebærer han noget af den Gunst, der er bestemt for Forfatteren. Udraaberen veed ikke videre Beskeed, veed blot noget Løst om, hvad Bogen hedder, hvorom den handler; men dette er netop det Allerkjæreste ved ham i Læseverdenens Øine, thi et Rygte begeistrer Læseverdenen som Musens Indskydelse Digteren, da det Lige bestandig virker paa det Lige.

Bogen er udkommen. Læseverdenen samles i Synagogen til gjensidig Underholdning. »Har De læst Bogen?« — Nei! endnu ikke, men jeg har hørt, at det skal ikke være stort. »Har De læst Bogen?« Nei! men jeg bladrede lidt i den i Reitzels Boglade, naar jeg blot vidste, hvem Forfatteren er. »Har De læst Bogen?« Nei! men jeg længes efter at see den, og har allerede paa tre Steder faaet Løvte om at laane den. Disse og lignende Themata varieres, medens Støien og Larmen voxer; thi de tomme Tønder rumle mest, og Synagogen har ligesom Kirkeklokken — en Tunge og et tomt Hoved. Vil man gjøre anskueligt for Øiet, hvad her nærmest tilbyder sig for Øret, da seer man Læseverdenens Hob sammenstimlet paa Allarmpladsen. I en fuldkommen Confusion løbe Alle mellem hinanden. Seer man nøiere til, da bemærker man nogle enkelte Skikkelser, der distinguere sig fra Mængden. Paa deres speidende Blik, deres urolige Øiekast, deres langstrakte Halse, deres spidsede Øren, kjender man dem let — det er Recensenterne. Maaskee troer Du, at en Recensent er at betragte som en Politie-Assistent i den gode Smags Tjeneste. Du tager feil. En Recensent er en Medsammensvoren, et værdigt Medlem af U-Maadeholdenheds-Selskabet. Naar han har hørt, hvad han vil, da iler han hjem, og medens endnu den tomme Passiar rumsterer i hans Hoved, skriver han en Anmeldelse.

Fjorten Dage senere samles den synlige Læseverden (thi der er Forskjel som mellem den synlige og usynlige Kirke) igjen i Synagogen. Man begynder, hvor man slap. »Har De læst den fortræffelige Recension?« Nei. »Da maa De læse den. De maa endeligen læse den; den er aldeles som jeg selv kunde have skrevet den.« — »Mærkeligt nok, det Samme som den interessante

---

den synlige og usynlige Kirke] de døbte og de troende.

Recensent siger, var det jeg sagde, blot jeg havde bladret i Bogen inde hos Reitzel.« — »Jeg har endnu ikke læst den, men jeg har hørt fra en Ven paa Landet, der sku er et godt Hoved og Kjender, at Bogen er forfeilet; om der end er ret skjønne Steder deri.« — Hermed hænger det saaledes sammen. Hiin Ven paa Landet har ikke læst Bogen, men faaet et Brev fra en Mand i Hovedstaden, der heller ei har læst Bogen, men læst Anmeldelsen, som igjen var skrevet af en Mand, der ikke havde læst Bogen, men hørt, hvad hiin paalidelige Mand sagde, der havde bladret lidt i den hos Reitzel. *Summa summarum* det er ikke utænkeligt, at en Bog kunde udkomme, vække Sensation, foranledige en Recension, der blev læst, medens Bogen ligesaa godt kunde være uskrevet, eller i det Høieste ligesaa kort affattet som hiint første Iilbuds Efterretning. Naar blot Snakken kan komme i Bevægelse, saa er alt godt. Og skulde den ikke kunne komme i Gang? Det maatte være en besynderlig Bog. Intet er saa galt, at det jo er godt for Nogen, og intet saa godt, at det jo er galt for Nogen.

Ved at agte paa den synlige Læseverdens og de almindelige Recensenters Dom geraader man i den taabeligste Confusion. Jeg vil tillade mig at gjøre Forvirringen anskuelig i en Begivenhed af det daglige Liv. En Kjeldermand vilde leie en Kjelder af mig. Tiltrods for hans bekjendte Retskaffenhed o. s. v. befandtes han dog ikke paa en Verts Guldvægt at være en fuldvægtig Leier. Der blev da Spørgsmaal om Caution. I al Hoflighed tillod jeg mig at forraade min Betænkelighed — men han saae smilende paa mig og sagde: »vær De uden Bekymring, jeg er F. g. m. god nok, thi jeg er selv Cautionist for en Kjeldermand i Strandstræde.« Jeg maatte holde mig ved en Stol, thi i samme Øieblik jeg søgte at gjennemtænke hvad han sagde, sortnede det for mine Øine. Saaledes cautionere de almindelige Recensenter for Læseverdenens Dom, og naar man vilde tage Recensenten som den Enkelte, da er han oftest saare langt fra at kunne indestaae for sig selv, medens han maaskee er villig nok til at trøste Den, der bekymret gjør opmærksom paa Vanskeligheden, ligesom hiin Kjeldermand trøstede mig. — Nu! kan det more Kjøbenhavnerne at lege denne Leeg, jeg siger Glück zu, jo galere jo bedre; jeg holder ubeskriveligt meget af Menneskene, især naar de gjøre sig selv latterlige; thi jeg er en Menneskeven, men en endnu større Ven af Latteren. Og det er jo en moersom Spøg, som allerede en af de syv Vise har gjort

---

en af de syv Vise] Anacharsis (Diogenes Laertios I. 103).

opmærksom paa, at det ved Kamplegene er de Kunstforstandige, der stride, og de, som ikke forstaae sig paa Kunst, der bedømme det.

Det Foregaaendes Mening er ingenlunde at bryde Staven over alle subjektive Domme. Spørgsmaalet er kun, hvorledes de fremsættes. Naar en humoristisk Individualitet med al mulig Indolents afsiger en inappellabel Personlighedens og Stemningens Dom, da er han i sin Ret. Hvis en Mand saaledes vilde sige: »jeg har kun slaaet Bogen op paa tre Steder og hver Gang stødte jeg paa det Ord sød, af denne Grund gider jeg ikke læse Bogen.« »Jeg saae kun paa Titelbladet, men der saae jeg, at han staver det Ord Indolents uden t. Dette er mig nok, thi deraf slutter jeg, at Forfatteren er affecteret.« »Idet jeg slog Bogen op, læste jeg disse Ord: man maa tvivle om Alt. Af denne Grund sendte jeg strax Bogen tilbage; thi denne Phrase er mig modbydelig, og ligesom en Uanstændighed, hvilken man blot har at antyde.« Hvis en Mand vilde yttre sig saaledes, saa gjorde han kun sin Individualitet i al dens Tilfældighed gjeldende, hvilket er en ærlig Sag. Men en saadan Dom er høist forskjellig fra hiin Læseverdenens Dom. Derfor yndes i Almindelighed heller ei en saadan Particularist og hans Dom, fordi Vedkommende nok bemærke, at den bevidst eller ubevidst indeholder en Satire over deres Dom. Læseverdenens Dom, skjøndt bygget paa ligesaa Lidet som hans, er vigtig og fuld af Prætension. Medens derfor en Forfatter i hine orthodoxe Udraabstegn har sine værste Fjender og Forrædere, har han ofte i en saadan Humorist en krypt Ven, der har læst Bogen med al Inderlighed, men kun søger paa denne Maade at frelse sín Sjel og Bogen ud af al Context med Passiaren.

Endelig forbarmer da Skjebnen sig over Forfatteren; der kommer en ny Bog ud, og han vender tilbage til sig selv ligesaa fortumlet og ør i Hovedet som en Kat, der er bleven slagen af Tønden. Naar blot Læseverdenen kan faae Fastelavnsløier, saa blæse med Forfatteren. Men Fastelavnsløier maa der til. Er der ingen Forfatter, saa bemægtiger man sig en eller anden mistænkelig, der »er ifærd med at skrive en Bog,« ind i Tønden med ham, og nu begynder Lystigheden. Fanden være Forfatter, naar man ikke veed at have sin private Glæde af en saadan Behandling og fremfor Alt veed at narre Læseverdenen, saa den vel har Noget i Tønden, men ikke Een selv, ikke Eens dybere Personlighed, men

---

denne Phrase Udgangspunktet for Cartesius' philosophiske System.

en Personlighed, man selv giver hen ligesom det Been, Morten Fredriksen lod Retfærdigheden beholde, da han selv forlod Arresten i Roeskilde. — Hvorfor skriver Ingen en literair Barselstue? I en saadan seer man Folk, der have en frappant Lighed med Madamerne i hiin Comedie; Folk, der dræbe den Ulykkelige med Snak, misundelige, skadefroe Folk, der have værre Tunge end hine Madammer, og for at gjøre Alt complet mangler der vel sjeldent en Rolle, der bedst lod sig udføre af et Fruentimmer, ligesom der hos Holberg er en Fruentimmer-Rolle, der udføres af et Mandfolk.

De, der staae sig bedst ved denne Tingenes Orden, ere Recensenterne, der paa mange Maader, som naturligt er, understøttede af Publikum have faaet bragt den Misforstaaelse op, at Forholdet mellem Forfatter og Publikum er følgende. Forfatteren er en stakkels Stymper, der ingen Ting veed og Intet forstaaer, men med Angst og Gru venter paa den strænge Dommer, paa det høistærede Publikums vise og indsigtsfulde Dom. At Publikum skulde kunne lære Noget af en Forfatter, var jo ligesaa taabeligt, som at en Professor skulde kunne lære Noget af den Student, han examinerer. Hvad Forfatteren skriver, er en Examensstiil, og selv om man havde Udsigt til at staae sig nok saa godt, Den er jo dog lidt gal, der underkaster sig den, da man allerede er langt videre ved at lade være at skrive; thi saa er man jo en integrerende Deel af det høistærede Publikum. Recensenterne derimod ere det høistærede Publikums høitbetroede Haandlangere, dets Mundskjænke og Geheimeraader. Saaledes er Alt ypperligt og fuldkomment i Galskab.

Man behøver blot at kaste et Blik i Bladliteraturen for at see, hvad man nuomstunder forstaaer ved en Recension. Det var jo Synd og Skam, om Publikums Bysnak skulde spildes. Derfor leder ethvert Blad en Spilde-Vands Rende over sine Enemærker. Recensenten er den fungerende Vandinspecteur, der sørger for, at Spildevandet løber frit og uhindret. Hermed fuldkommes Alt i sig selv; Vandet kommer fra Publikum og løber tilbage i Publikum.

At dette er saaledes, behøver vist intet Beviis. Forlangtes det, vilde jeg maaskee ikke finde det Umagen værd at føre det. Selv

Morten Fredriksen] en dreven Tyv, som, da han var bleven sat fast i Roskilde, lavede sig et falskt Ben af Halm og Klude, narrede Fængselsvogteren til at lægge Lænken om dette istedenfor om det rigtige og undslap ved dette Fif 23. Nov. 1812; se Den berygtede Mestertyv og Rasphuusfange Morten Frederiksens sandfærdige Levnetshistorie, Kbhvn. u. Aar, S. 14. hos Holberg] Barselkonen spilledes oprindeligt af en Mand, ligesaa Arianke Grovsmeds i Den politiske Kandestøber (4. Akt 9. Scene).

Hr. Prof. Heiberg, der dog var Publikums afgjorte Yndling og saare langt fra at vise sig vranten eller urimelig mod det, selv han synes at desperere, at opgive Læseverdenens forlorne Sønner som forlorne. Hvad var Følgen heraf? Hvo tabte derved? Det gjorde netop Publikum, og i Særdeleshed blev det føleligt for de Uskyldige, der maatte lide med de Skyldige. Prof. H. vilde ikke mere være, hvad han var, hvad han altid kunde være: en fortræffelig Minister for det Indre, et afgjort Talent som Politie- og Justits-Minister *in republica literaria*. Flyvepostens uforglemmelige Redakteur, der vidste, da man forrige Gang begyndte at lege: Tampen brænder, at finde Tampen og at bruge den; den ligesaa meget ved Vittighed og Lune som ved lyrisk-musicalsk Inderlighed beundrede Vaudeville-Digter blev træt og søgte at vorde, hvad man kalder et andet Menneske. Og nu, nu da han igjen ret behøves, da vistnok baade de, der vare samtidige med hiin livsfriske Munterhed, og de Yngre, der atter og atter søge for sig at levendegjøre Mindet om hine lykkelige Tider, længes efter, igjen at see een af hans Herligheds Dage, nu synes han selv at ville være — ja det er ikke godt at sige, hvad han nu vil være. I Intelligensbladene undergaaer hans Forfatter-Skikkelse i Virkeligheden ligesaa mange Forvandlinger, som hiin Sky i Hamlet for Polonius's Øine, som det forventede Dyr i Recensenten og Dyret, idet Hr. Klatterup med høflig Tjenstvillighed accommoderer sig efter den ordførende »første Herres« Indfald.

Hermed er jeg færdig. Jeg har Straamanden i Beredskab, som jeg behændigen kaster ind i Tønden, medens jeg selv staaer

---

Læseverdenens forlorne Sønner] der sigtes til Heibergs Anmeldelse af Enten—Eller, som mest handler om, hvorledes Publikum vil behandle Bogen; se S. Kierkegaard's Bladartikler S. 135 ff. *in republica literaria* i Litteraturens Stat. at finde Tampen osv.] blandt de mange polemiske og satiriske Artikler i Kjøbenhavns flyvende Post, som Heiberg redigerede fra 1827—30 og 1834—37 (Interimsblade) kan efter Sammenhængen nærmest tænkes paa saadanne som »Brevvexling imellem Abonnenterne og Redactionen« (1827 Nr. 21, Prosaiske Skrifter 1861, X S. 507 ff.) eller »Forslag til et dramatisk Thermometer« (1827 Nr. 36, Pr. Skr. X S. 515 ff.). Intelligensbladene] I—IV, 1842—44. Deri begyndte Heibergs astronomiske Studier at sætte Spor (»At orientere sig« 1843 Nr. 32, Pr. Skr. IX S. 1 ff., »Stjernehimlen« 1842 Nr. 14, Pr. Skr. IX S. 25 ff.); ogsaa politiske Emner behandles af og til (»Dansk og Tysk« 1843 Nr. 20, Pr. Skr. X S. 374 ff.). Afhandlingen »Om Principet for Historiens Begyndelse« (Nr. 35—36, 1843, Pr. Skr. II S. 375 ff.) spotter S. K. i en Anmærkning i Concepten til S. 20 (»hvoraf man ser, at H. ved, hvad enhver theologisk Student ved«). Hamlet] 3. Akt 1. Scene (Lembcke V S. 100). Recensenten og Dyret] 27. Scene (det er en Dame og »Anden Herre«, der fører Ordet).

udenfor og morer mig over Løierne. At standse disse Voldsomheder staaer ikke i min Magt, jeg kunde i det Høieste foreslaae, at der blev nedsat en Comite for at tage under Overveielse, hvorledes man kunde afbryde den critiske Fremfærd. Det var allerede Noget, om man fik at vide, hvad en Critik bør være, (hvad en enkelt hæderlig Undtagelse langtfra tilstrækkeligen indskærper) at Critiken ikke bør være en Røver, der overfalder en udkommen Bog, ikke en Sludder-Mads, der klynger sig fast til et Skrift for at faae Plads og Gehør for sine Bemærkninger, ikke en hoffærdig Stodderkonge, der af en udkommen Bog »tager Anledning« til selv at sige Noget. En Recensent er og bør være, bør sætte sin Ære i at være en tjenende Aand. Vil han være dette, da skal han være til Gavn for Publikum, til Glæde for Forfatteren, som trøstigt overgiver sig i hans Hænder, medens det nu omstunder, hvis man virkelig skulde lægge sin Personlighed til, er ligesaa modbydeligt, at blive recenseret, som at lade en Barbersvend gramse sig med sine klamme Fingre i Ansigtet. Da skal en Recension være en Husvalelse, medens den nu, ligesom Condolencen, frabedes, da den kun forøger Smerten, eller rettere volder Smerten, volder Den Smerte, der ellers er glad og fornøiet, men dog ikke ønsker at nødsages til at tabe al illusorisk Tro paa Læseverdenen.

»tager Anledning«. i Urania 1844 S. 97 ff. anfører Heiberg nogle Steder af S. K.'s »Gjentagelsen« og knytter dertil nogle Bemærkninger om Gjentagelsen i Naturen.

III.

At et Oplag paa 1000 Exemplarer udsælges i to Maaneder, viser tilstrækkeligen, at min Nytaarsgave har vidst at gribe Tiden. Dette heldige Udfald smigrer og overrasker mig saa meget mere, som jeg deraf tør slutte, at den ogsaa er bleven kjøbt i det ny Aar og ikke blot indtil Nytaarsaften. Den Forfatter, der tilfredsstiller Jule- og Nytaarstiden, han har ikke levet forgjeves, den Bog, der kjøbes ved Jule og Nytaarstid, er ikke skreven forgjeves, hvormeget mere da den Forfatter, der endog tilfredsstiller i Januar Maaned, og den Bog, der kjøbes i Januar Maaned. Dog tør jeg forsikkre et høistæret Publikum, at den udviste Velvillie og Opmærksomhed ikke er bleven en Uværdig til Deel, der skulde vove at arrogere sig Noget, eller vove at være noget Andet end hvad Publikum forlanger. Min Tro til Nytaarstiden er urokket, og haaber jeg, næste Aar betimeligen i December Maaned at skulle have en Nytaarsgave færdig, der i Elegants og Smagfuldhed Intet skal lade tilbage at fordre. Dette benytter jeg allerede her Leiligheden til at bekjendtgjøre, at de ærede Familier ikke skulde gaae hen og kjøbe nogen anden Nytaarsgave eller noget andet Legetøi til deres Juletræer.

---

min Nytaarsgave] i Heibergs Intelligensblade IV S. 231 (»Eftertale til Urania«, 1. Febr. 1844) betegner Udgiveren sin »Urania« som »en Nytaarsgave, bestemt for det æsthetisk dannede Publicum«. Smst. S. 236 hedder det, at han ikke bør »slutte uden at udtrykke min Erkjendtlighed for den gode Optagelse, som er bleven »Urania« tildeel hos vort læsende Publicum. Den næste Aargang skal, som jeg haaber, ikke staae tilbage for den første, men end mere retfærdiggjøre den Velvillie, hvormed man har modtaget den nærværende«.

Dette andet Oplag er uforandret, og sælges for den billige Priis 3 Mk., eller en ottende Deel af Bogladeprisen paa første Oplag.

Slutteligen maa jeg takke den meget ærede Recensent for hans høist interessante Anmeldelse, hvilken vel for en stor Deel den rivende Afsætning skyldes. Naar paa en saadan skjøn Maade Litteraturen og Journalistiken arbeide Haand i Haand, o! da vil Danmarks Fremtid staae lysende for os.

IV.

I December Maaned begynder som bekjendt det skrivende Forretningsfolks literaire Nytaarsjav. Flere særdeles elegante og nitide Bøger, bestemte for Børn og Juletræer, men især tjenlige til en smagfuld Præsent, jage hinanden forbi i Adresseavisen og andre Blade, for efterat have gjort *furore* i fjorten Dage, af en høflig Kritik at anvises Plads i en eller anden Exempelsamling som begeistrende Forskrifter for alle æsthetiske Skjønskrivere; thi æsthetisk Skjønskrift er Løsnet, og æsthetisk Skjønskrift er en høist alvorlig Sag, og man uddanner sig i den ved at lade Idee og Tanke fare. — Ih! Du store chinesiske Gud! det vilde jeg have forsvoret, er ikke Prof. Heiberg iaar med om Hesten? Jo ganske rigtigt, det er Prof. Heiberg. Ja naar man er saaledes udstyret, saa kan man sagtens vise sig for den undrende Mængde; end ikke Salomon Goldkalb i al sin Pragt var saaledes paaklædt; dette her er jo det bare Guld. Kjøber ingen anden denne Bog, saa kjøber Kunstkammeret den.

Til enhver anden Aarstid kan man undflye at udstyres som en Haidukke, undgaae enhver forstyrrende Collision og Misforstaaelse. Med det Fortrinlige kan man uheldigviis ikke forvexles, men derimod kan da heller ikke Skaaler, Bebudelser, Becompli-

---

saaledes udstyret] »Urania. Aarbog for 1844, udgiven af Johan Ludvig Heiberg« er trykt paa tykt Papir, hver Side indfattet af en sort Ramme, Bindet hvidt med Ornamenter i Guldtryk. Den indeholder en »Stjerne-Calender for 1844« og en Afhandling »Det astronomiske Aar« af Udgiveren, desuden Bidrag af Martensen, Chr. Winther og Forf. til »En Hverdags-Historie«. Salomon Goldkalb] Kong Salomon og Jørgen Hattemager, 13. Scene. i al sin Pragt osv.] sml. Matthæus 6, 29. men derimod ɔ: men paa den anden Side.

menteringer, Subscriptions-Vræl, gjentagne Forsikkringer om paa et andet Sted o. s. v., fjerne Skrig fra en Anachoret, der samler sig paa større Værker, Prophetier, Forjættelser, Apokalypser, alt Dette kan da umuligen komme nogen Præstation i Veien, eller afstedkomme Forvexling, men kun forhjælpe Een til paa en underfundigere Maade at komme Den for Øie, af hvem man ønsker at læses.

Hvad mon »man« nu vil sige om denne Bog? Min kjære Læser, dersom Du ikke paa anden Maade skulde kunne faae det at vide, saa er nok vor literaire Telegraphbestyrer Prof. Heiberg saa god igjen at være Rodemester og tælle Stemmerne ligesom i sin Tid med Hensyn til »Enten—Eller«, og derpaa meddele det i Intelligensbladet. Og hvad mon Hr. Prof. selv vil sige? Ja hvo formaaede vel at raade denne Mands Gaade, der i den sildigere Tid synes at stige dristigere og dristigere i det Gaadefulde. Dog Arbeid og Møie bør man ikke skye, naar kun Lønnen vinker; ikke bør man trættes ved at staae forventningsfuld paa Taaspidsen, naar kun Udsigten er der, at Forklarelsens Time snart vil slaae, hvilket er mit Haab og min Længsel. Som jeg nemlig i en tidligere Tid, da jeg turde troe, at jeg kunne fatte Professoren, gjorde mig en Glæde af, efter Anstrengelsen, i hvilken jeg erhvervede Forstaaelsen, at udhvile mig i Beundringens festlige Stemning, saaledes er i Forhold til hans Senere min Beundring ikke mindre, men en anden, en uforklaret, en sværmerisk, hvilken jeg vel deler med flere af mine Samtidige, der ligesom jeg med spændt Forventning imødesee Resultatet, om de end som jeg, beskedent til Mænd af Faget overlade Dommen om, hvorvidt Hr. Prof.s senere astronomiske, astrologiske, chiromantiske, nekromantiske, horoskopiske, metoskopiske, chronologiske Studier ville blive til Gavn for Videnskaben og Menneskeheden; Dommen om, hvorvidt det skulde lykkes Hr. Professoren i alle disse Kunster og Videnskaber at helbrede »Tidens Tungsind«; Dommen om, hvorvidt Hr. Prof. skal have Held til, efterat have fundet Menigheden, nu ogsaa at vende dens Blik op ad mod det Himmelske, idet han, liig hiin Menig-

tælle Stemmerne] i Intelligensblade Nr. 24 (1843) anstiller Heiberg nogle Betragtninger over, hvorledes »man« og »Enkelte« vil læse og bedømme Enten—Eller. Sml. S. Kierkegaard's Bladartikler S. 135 ff. chiromantiske osv.] sml. Oldfux i Den Stundesløse 2. Akt 10. Scene. »Tidens Tungsind«] Urania 1844 S. 122: »jeg mener kun, at den (Tidsaldren) er tungsindig.« I det foregaaende (fra S. 119) anbefales »Samliv med Naturen«, særligt Stjernehimlen, som Middel derimod.

hederne ikke ubekjendte Justitsraad, selv foregaaer med et priseligt Exempel.

Dog Resultatet blive hvad det nu skal blive, allerede dette er herligt at anskue Hr. Prof., naar han staaer der og prophetisk stirrer hen for sig, indtil han øiner Systemet og Realisationen af længe paatænkte Planer; eller naar han, som i disse sidste Dage, fæster Øiet paa de himmelske Ting, tæller Stjernerne, beregner deres Løb, speider efter hine fjerne Kloders himmelske Beboere, glemmende Jorden og Jordlivet, Stater, Riger, Lande, Samfund, Individer over den mageløse Opdagelse, at ogsaa i astronomisk Henseende indtager Jorden en høist respectabel Plads paa Himlen. Dog Resultatet blive, hvorledes det nu bliver, dette Sidste er og bliver af yderste Betydning, at Prof. Heiberg har kastet sig paa Astronomien. Er dette ikke en Lykke, om ei for Astronomien saa dog for Theologien? Da Hr. Prof. for et Par Aar siden i sit apokalyptiske Digt afslørede Himlens Hemmeligheder, og en tjenstvillig Kritik samt en geskæftig Opinion ikke dunkelt just lod forstaae, at Prof. Heiberg nu var bleven Dante, begyndte jeg i al Stilhed at frygte. Den, der til hiin Tid lidt omhyggeligere agtede paa vore Forhold, vil vist ikke negte, at der stundom yttrede sig Phænomener, der syntes at tyde paa det Forfærdelige, at Prof. H., der tillige altid har været Philosoph, pludseligen skulde undergaae en ny Metamorphose, og træde frem som Den, der var kommen til Verden for at løse Theologiens Gaader. Dette vilde nu være blevet pudseerligt nok, men ønskeligt var det dog neppe. Nu har Prof. valgt og valgt Astronomien. Der er da ingen Fare mere; thi det vil være en let Sag fremtidigen at holde ham astronomisk beskæftiget. Fremgangsmaaden er ganske simpel, en lignende som den Pernille bruger mod Vielgeschrey i Holbergs Stundesløse.

Justitsraad] hvad hermed sigtes til, har ikke kunnet oplyses; i Concepten staar: ikke ubekjendte himmelske Justitsraad. Sml. Efterl. Pap. 1844–46 S. 20.

længe paatænkte Planer] s. S. 17 Anm. himmelske Beboere] i Urania 1844 S. 129 ff. behandler Heiberg Spørgsmaalet, om Stjernerne er beboede. indtager Jorden osv.] Urania S. 147: Saameget er vist, at vor Jord indtager en meget respectabel Stilling imellem dem (Planeterne). apokalyptiske Digt] En Sjæl efter Døden 1841. tjenstvillig Kritik] i Martensens Anmeldelse af En Sjæl efter Døden, Fædrelandet 1841 Nr. 398, forsvares Stykket med Dantes Exempel og kaldes (Sp. 3207) »en divina commedia i Miniatur«; Sp. 3209 ff. sammenlignes det med Dante. løse Theologiens Gaader] Perseus Nr. 1 (1837) aabnes med en Anmeldelse af Dr. Rothes Treenigheds- og Forsoningslære, hvori Heiberg betoner Nødvendigheden af at behandle Theologien philosophisk. Holbergs Stundesløse] 1. Akt 9. Scene (Naar jeg kun faaer Herren indviklet brav udi Forretninger . . .).

Man lader i et eller andet Blad indløbe astronomiske Forespørgseler til Hr. Prof.; i et udenlandsk Blad lader man ham afæske et astronomisk *votum* o. s. v. Skulde dette ikke findes tilstrækkeligt, saa vover man det Yderste. Man udklæder tvende Leietjenere som Udsendinge fra et fjernt stjernekyndigt Folk, der ere komne for at becomplimentere Hr. Prof. samt at forelægge ham en astronomisk Gaade, ved hvis Besvarelse det skal vise sig, at han er den af hiint Folk forventede Frelser. Til den Ende ere Leietjenerne saaledes instruerede: saasnart Hr. Prof. har svaret, ligegyldigt hvad, falde de paa Knæe og tilbede ham. I denne Stilling forkynde de Resten af deres Ærinde, at de ere komne for at afhente ham — jeg vedder Prof. H. skriver aldrig mere Vaudeviller, men forlader Fødeland og os Alle. See er dette ikke en Lykke for Theologien, og maa man dog ikke altid være Hr. Prof. H. taknemlig, i sin Tid, at han skrev Julespøg og Nytaarsløier, i disse Dage, at han gjør Spøg og Løier ved Nytaar og gjør det saa godt, at han selv troer det er Alvor.

Min kjære Læser, dersom jeg ikke pleiede at skrive et Forord til alle mine Bøger, saa kunde jeg ligesaa godt ladet være at skrive dette; thi det angaaer slet ikke den Bog, der baade med og uden Forord, thi den er jo begge Dele, betroer sig ganske til Dig.

---

i sin Tid. »Julespøg og Nytaarsløier« udkom 1817.

V.

At skrive er ikke at tale, at sidde ved Pulten og copiere det Sagte er kun en ond Møie i Sammenligning med at træde frem i Forsamlingen, at skue deres talrige Kreds, som alle begeistres af det Samme, og for det Samme; at lade Stilheden indtræde ligesom Bønnen før Slaget; at lade Ordet bryde frem som Kampens Torden; at lade sig henrive af den Taushed, hvilken er Opmærksomhedens; at høre den Hvisken, hvilken er Samtykkets, at fornemme den Høirøstethed, hvilken er Overbeviisningens Amen. Ja i Sandhed kun en Generalforsamling begeistrer. Kun Lyden af Mængden virker paa Taleren som Krigsmusikken, som Buestrengens Hvinen paa den Stridende. Dog fordrer det Selskabs store Formaal, hvis Medlem jeg har den Ære at være, at jeg ogsaa ved Trykken søger at udbrede den Tale om Brændevinen, for hvilken jeg visseligen ikke fordrer nogen anden Løn end det Bifald, der blev mig til Deel hiin Aften, hiin uforglemmelige Aften, der stedse skal blive mig uforglemmelig; dog fordrer det Selskabs Interesse, hvem mit Liv tilhører med sit eneste Ønske, at være dets virksomme Medlem, dette Selskabs Interesse fordrer, at jeg ved Udgivelsen af denne Tale stræber at henlede Opmærksomheden paa vort Foretagende, at indbyde dem, der staae fjernere til at træde os nærmere; thi sandeligen Den, der blot engang bivaanede vor Forsamling, han vorder os tro for evigt. Total-Afholdenheds-Selskabet søger forgjeves sin Lige, og tør med stolt Selvtillid vide, at denne Søgen er forgjeves. Eller hvad Fynd er der vel i en partiel Afholdenhed, der hverken er kold eller varm og derfor kun værd

---

hverken er kold osv.] Johannes' Aabenbaring 3, 16. 8. October 1843 stiftedes efter Udstedelsen af et Opraab »Maadeholdsforeningen i Kjøbenhavn«, hvis Medlemmer forpligtede sig til Afholdenhed fra Brændevin og Maadehold i Nydel-

at udspytte! Eller hvad Mening er der vel i de mange Selskaber, der nu omstunder stiftes, idet den Trang, som først finder sin Tilfredsstillelse i Total-Afholdenheds-Selskabet, paa misforstaaet Maade forkynder sig? Man danner et Selskab, man vil virke, men Selskabets Virken skjønnes ikke at faae nogen Betydning for de Enkelte. Selv om det skandinaviske Samfund virkede det Forbausende, der maatte jo en mikroskopisk Iagttagelse til for at opdage, hvor megen Fordeel deraf tilfaldt den Enkelte. En saadan Selskabs-Virken er jo lige saa taabelig som det er en Daarskab, naar den Enkelte vil mene i at tilfredsstille sig selv at have Løn nok for sin Møie. Hvilken Belønning er dog dette, at tabe sig selv over det Hele eller at blive eensom med sig selv! Nei priset være vort Selskab, herlig er dets Løn! Naar nemlig den Enkelte gjør, hvad der i Regelen endog er det Ligegyldige for den Enkelte, da bliver han derved, hvis han indtræder i vort Selskab, vigtig for det Hele. Er dette ikke som et Vidunder, er dette ikke et Beviis for Selskabets uhyre Betydning! At et Menneske af Hensyn til sin aandelige eller legemlige Helbred totalt afholder sig fra stærke Drikke, at han veed dette med sig selv, hvad Løn er vel dette; eller er det vel nogensinde faldet nogen Saadan ind at rose sig deraf? Men hvis han indtræder i vort Selskab, da faaer han ved det Samme uendelig Betydning for det Hele, hvad jo Enhver veed der er Medlem. At et Menneske, der engang har været hengivet til stærke Drikke, beseirer Lysten i total Afholdenhed, at han veed dette med sig selv, hvad Herlighed er der vel heri; eller er det vel falden nogen Saadan ind at rose sig deraf, da han tvertimod, selv om han seirede, dog ikke ganske beseirede en vis Beskæmmelse over, at han var saa svag, og vel var gladest, naar det lykkedes ham ad den lange og sørgelige Omvei at naae derhen til, at han var saaledes som Andre, kunde nyde, kunde undvære, uden at fristes ved at savne eller ved at smage. Hvis han derimod træder ind i vort Selskab, da bliver

---

sen af Vin. »Fædrelandet« for 6. Jan. 1841 indeholder en bombastisk Artikel »Et Par Ord om Maadeholdssagens Modstandere. Aabent Brev til Maadeholds- og Afholdenhedsforeningens Medlemmer« (ogsaa udkommet som Særtryk), hvori der tales om »vort Øjemed ved forenede Kræfter, ved Association, at ville indvirke paa Andre«, »vor høie Bestræbelse for muligen atter at give Samfundet og Familien en forvildet Ulykkelig, Gud og Dyden en tabt Sjæl tilbage«, »Associationsaandens store og yderst vigtige Indflydelse«, osv. det skandinaviske Samfund: der menes Det skandinaviske Selskab, der stiftedes 1843 som Afløser af det af Regeringen forbudte skandinaviske Samfund. da han tvertimod ɔ: medens han tvertimod.

han uendelig vigtig for det Hele. Maaskee skal han tjene Selskabet med at lade sig forevise i Kjøbstæderne og saaledes endog opnaae Udmærkelse fremfor nogen Anden.

At det Betydelige er betydeligt, hvad Under er vel dette; men at gjøre det i og for sig Ubetydelige betydningsfuldere end det Betydningsfuldeste — dette er dog vel en Opgave. Og denne Opgave er aldrig før bleven løst i Verden, med mindre det skulde være af hine moralsk fuldkomne Mennesker, Munke og Nonner, og vil aldrig blive saaledes løst, som naar Total-Afholdenheds-Selskabet conseqvent udvider sig mere og mere. Thi at en Mand er sin Hustru tro, at han veed dette med sig selv og glad veed det med hende, hvilken Løn er vel dette? Men naar Total-Afholdenheds-Selskabet ogsaa optager denne Side af Livet: naar han da træder ind i vort Selskab, da skal han blive uendelig vigtig, ja er det ikke vidunderligt, uendelig vigtig ved at gjøre, hvad det bør sig enhver Ægtemand at gjøre, og hvad den store Mængde gjør, uden at vide, hvor uendelig vigtigt det er. Men saaledes er det overalt uden for Total-Afholdenheds-Selskabet, der gjælder endnu den gamle Sætning, at et Menneske, naar han gjør sin Pligt, er en unyttig Tjener; i Total-Afholdenheds-Selskabet er denne Sætning hævet. Hvorledes skulde ogsaa et Menneskes moralske Kraft styrkes og opmuntres, naar han altid skal mindes om, at han ikke kan gjøre mere end sin Pligt; men hvorledes skal ikke den moralske Kraft bringes langt ud over det Almene ja til at tage det Store med Vold, naar man blot ved at gjøre det Ligegyldige bliver uendelig vigtig!

Dog er Lønnen end stor, saa vil jeg heller ei dølge, hvad der ikke kan være Selskabets Hensigt at dølge, at Faren ogsaa kan være mangfoldig; netop fordi det Ligegyldige, der ved Selskabets almægtige Ord er forvandlet til det uendelig Vigtige, har en fortsat Tilbøielighed til at gjøre Oprør. Desuden er Selskabet og hvert dets Medlem stridende, stridende mod hele den øvrige ufuldkomne ja forfaldne Menneskehed. Vil man da ikke ganske trække sig tilbage som Coenobiter, ikke forsage al Omgængelse med Enhver, der drikker en Sopken eller et Glas Viin, hvad man ikke bør gjøre i Haab om at frelse Nogle, saa kan Collisionen blive forfærdelig nok. Dog gjælder det om at blive tro til det Yderste. Og om det var en elskelig Olding, der ønskede at forskjønne et festligt Øieblik med Nydelsen af den Drik, der, som

hvilken Løn er vel dette?, sml. Matthæus 5, 46—47, Lukas 6, 32—34. den gamle Sætning, Lukas 17, 10. Coenobiter en Klosterbroder.

man siger, fryder Menneskets Hjerte; og om han fremtog, hvad der havde været henlagt i mange Aar, gjemt for denne Time, og om han afviskede en Taare medens han aftørrede den gamle Romer, og om Alt var i skjøn og høitidelig Forstaaelse med Vinens festlige Nydelse, og om der end blot fordredes af mig, at jeg skulde bringe Glasset til Læberne — jeg vilde hellere forstyrre Alt end smage paa Vinen. Men da skulde Oldingen ogsaa med Forundring, ja maaskee uden ret at forstaae det, høre om hiint vidunderlige Selskab, der er stiftet i disse Dage, forbauses over den moralske Kraft, det veed at indgyde sine Tilhængere. — Eller om det var et lykkeligt ungt Menneske, om det var hans lykkeligste Øieblik, da han havde vundet Alt i Livet og vundet Glæden for sit hele Liv; og dersom han indbød mig til sig, og om hans Sjel begjerede og hans Stemning, hvad der forskjønnede hans Skikkelse, at see den Viin skumme, der ligesom Ungdommen, bryder sit Lukke, naar den blot fornemmer den mindste Luft, og om han blot forlangte af mig, hvad han selv ønskede, beruset i Lykke, beruset i utaalmodig Salighed at drikke sig ædru i den knapt, ja skuffende, kun eengang tilmaalte Skummen — jeg vilde hellere forstyrre Alt end smage det Forbudne. Men da skulde ogsaa hiint unge Menneske gribes af Beundring — maaskee skulde han endog af Glæde over mig indtræde i Total-Afholdenheds-Selskabet.

Dog jeg afbryder mit Forord; Tanken om vort Selskab og dets Stræben river mig strax hen, mere end Bachus rev Digteren hen, thi dette bør sig ethvert Medlem at være ligesaa beruset som en drukken Mand, men, vel at mærke, beruset i Begeistring, hvilken jo er desto vidunderligere jo mindre det er, som fremkalder Beruselsen.

som man siger] Davids Psalmer 104, 15. Romer] ɔ: Rømer, Pokal. Digteren] Horats, Oder III 25, 1: Hvorhen, Bacchus, river du mig fyldt af din Guddom? (Badens Oversættelse).

VI.

Et Opbyggelsesskrift for Dannede eier den danske Litteratur hidtil ikke, derimod har Savnet vistnok været almindeligen følt blandt de Dannede. Maatte denne Omstændighed bidrage til at undskylde Dens Dristighed, der her forsøger at løse den vanskelige Opgave, maatte den bidrage til at skaffe Bogen Indgang og en skaansom Bedømmelse hos de Dannede, til hvilke den henvender sig!

Hvad Skriftet selv angaaer, da vil den Dannede let opdage, at der igjennem de fire og tyve Prædikener, hvoraf Værket bestaaer, gaaer en Stræben, en fortløbende Tanke, en systematisk Tendents. Den enkelte Prædiken vil ikke staae for sig selv eller betyde noget for sig selv, men ved bestandigen at vise ud over sig selv lede Læseren hen til det Totale, hvori alene den Dannede kan opbygges. Det følger da af sig selv, at det maa læses, ligesom det er skrevet, paa en anden Maade end Opbyggelsesskrifter i Almindelighed skrives og læses. Hvis man saaledes til Sammenligning vil tage det vel hidtil mest udbredte Opbyggelsesskrift Biskop Mynsters Prædikener, da vil man i denne Samling forgjeves søge en saadan Tendents. Det er ikke vor Mening at miskjende et Værk, der har havt sin store og tildeels endnu har sin berettigede Fortjeneste paa et underordnet Standpunkt, det er ikke vor Hensigt at vild-

---

Mynsters Prædikener] Prædikener paa alle Søn- og Helligdage i Aaret af Dr. J. P. Mynster, I—II, Kbhvn. 1823. Nr. I: Andagtstimernes Bestemmelse og Værd, Nr. LXVI: At vi ikke skulle forarges. I Fortalen nævnes som dem, Forf. helst ønsker sig som Læsere, »de, der jævnligen bruge saadanne Bøger til deres Opbyggelse«.

lede Nogens Dom om den høiærværdige Forfatter, der skjøndt fremrykket i Aar dog endnu som den danske Kirkes Styrer og Leder staaer udmærket iblandt os, men Sandheden er os dog det Kjæreste, at hiint Værk trods al sin Fortrinlighed ikke længer tilfredsstiller — de Dannede. Samlingen afrunder sig ret smukt derved, at den begynder med en Prædiken om Andagtstimernes Bestemmelse og ender med en Prædiken mod Forargelse, men noget Videnskabeligt søger men forgjeves i dette Anlæg. Den høiærværdige Forfatter har leveret een Prædiken til hver Helligdag, og har nu nærmest tænkt sig, at den Enkelte fremtog hans Bog paa Helligdagene, samlede sit Sind fra verdslig Adspredelse, mindede sig selv om, hvortil en Andagtstime er bestemmet, læste den anviste Prædiken høit for sig selv og maaskee for dem, der tilhørte ham nærmere, opbyggedes ved det Læste, glemte det ikke ganske i Ugens Løb, medens han derimod ogsaa efter at have læst sin Prædiken trøstigen lukkede Bogen, ubekymret om, i hvilket Forhold denne Prædiken stod til det Øvrige, til det Hele, uden at prøve og ved skarp Prøvelse at forvisse sig om, hvorvidt det var lykkedes Hr. Biskoppen at construere et Hele, eller hvorvidt det havde været Hr. Biskoppens Hensigt at ville construere det Hele. Det er ikke vor Agt at negte, at en saa indskrænket Læsning kan have sin Betydning, ja man vil endog have havt mange Exempler paa, at mindre Dannede gjennem et langt Liv have vedblevet Aar ud og Aar ind ligesom at oplægge dette Skrift paany, saa det blev for dem og deres Slægt som en Bog, der bestandigen udkommer i dette Aar, medens Bindet synes at vidne derimod; men hvad følger deraf for den Dannede? Han kan ikke læse saaledes, ikke tilfredsstilles saa let, ikke opbygges paa denne Maade, skulde dette være det Rette, da maatte han jo først omdannes til at opbygges.

Ogsaa paa en anden Maade stæber nærværende Opbyggelsesskrift ud fra det Totale og hen til det. Vi ville atter her tage et Hensyn til Biskop Mynsters Samling, der ved Modsætningen bedst synes at belyse det høiere Standpunkt, som den Dannede nu indtager. Hiin Samling vil vel nærmest vække og nære hos den Enkelte en alvorligere Selvprøvelse, en dybere Bekymring om sig

fremrykket i Aar] Mynster var født 1775. nærmest tænkt sig osv.] i den første Præken taler Mynster om den »Pligt, at vi jævnligen skulle samle Sindet til Andagt«, og om »den Drivt, der dog sikkert ofte tilskynded Enhver af os til fra Verdens Larm at søge Ro . . til stille Betragtning af det Hellige og Evige« (S. 4).

selv og for sig selv, sit Vel, sin Frelse, sin Salighed. Herpaa er Fremstillingen ogsaa beregnet, der ofte næsten gjør det umuligt for den Læsende at undflye den Tanke, at hvad han læser angaaer ham selv. For den mindre Dannede maa hermed ogsaa antages at være gjort tilstrækkeligt. Den Dannede derimod er det sandeligen for lidet at have med et enkelt Menneske at gjøre, om dette Menneske saa var ham selv. Han vil ikke forstyrres naar han skal opbygges, ikke mindes om alt det Smaalige, de enkelte Mennesker, sig selv; thi at glemme alt dette er netop Opbyggelsen. Menighedens Liv, Systemets storartede Bestemmelse, det rene Menneskelige, hvilket Alt ikke frister den Enkelte til at tænke paa sig selv, eller til at ville fuldkomme Noget, men kun opbygger ham ved at han eftertænker det, er i nærværende Skrift Betragtningens Gjenstand. Det er atter her det Totale, hvortil det stræber; thi den Dannede søger Menigheden, for at jeg skal minde om et Ord af den Digter, hvem nærværende Opbyggelsesskrift skylder saa saare meget, hvem jeg gjør mig en Ære af at nævne som Autoritet og som de Dannedes udkaarne Sanger, den grublende Prof. Heiberg.

Christeligt er tillige dette Opbyggelsesskrift; hvad der følger af sig selv, da det henvender sig til de Dannede, thi den Dannede er uden videre Christen. Det, hvortil Christendommen gjennem atten Aarhundreder har stræbt, er netop at frembringe den Dannede, der er det christelige Livs skjønneste Blomst og rigeste Udfoldning. Det Christelige er nemlig ikke noget historisk Afsluttet, hvilket misundeligen skulde kunne bedømme, om den Dannede er christelig. Tvertimod den Dannede afgiver Maalestokken og bidrager derved til at forherlige den Lære, der vel begyndte med at være en Landsbysag (Paganisme) men nu ved den Dannede har faaet Indgang i de Kredse, hvor Tone, Levemaade, Elegantse, Vid, Aand er forligt med sin overvundne Modsætning. Men som det Christe-

Herpaa er Fremstillingen osv.] i Mynsters Prækner anvendes ofte directe Tiltale til Læseren: »m(in) T(ilhører)«, »du siger« o. l. Den Dannede derimod osv., J. L. Heiberg, Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid (1833), Prosaiske Skrifter, 1861, I S. 396: »vi maae tilstaae os selv, at Religionen i vor Tid for det meste kun er de Udannedes Sag, medens den for den dannede Verden hører til det Forbigangne, til det Tilbagelagte«. søger Menigheden] i En Sjæl efter Døden (J. L. Heibergs Poetiske Skrifter II S. 357) siger »Digteren«: Om ei min Vantro var saa stærk, . . . da gjenlød ei mit Digterværk . . . af Sukket efter Menigheden. Paganisme] af pagus Landsby, bruges ellers netop til at betegne Hedenskabet i Modsætning til Christendommen, som først fik fast Fod i Byerne.

lige ikke er afsluttet i det Forbigangne, saa er det ei heller afsluttet i det nærværende Øieblik, men har Fremtiden aaben, og kan endnu blive hvad det skal være. Først i denne Betragtning er Sandheden uendeliggjort i det Uendelige, medens man ellers opfatter Sandheden endeligt, som var der Noget, der stod fast til alle Tider. Nei! den Dannede veed, at Alt bevæger sig; men han flygter derfor ikke feigt tilbage. Kjækt styrter han sig i Bevægelsen. Ethvert Standpunkt har sin Betydning, om det end overvindes af et nyt. Heraf denne uhørte Høimodighed, som ingen forbigangen Tid har kjendt Mage til.

Ogsaa nærværende Skrift forfærdes ikke ved den Tanke, at dets Standpunkt snarligen maaskee skal fortrænges af et nyt Standpunkt. Hvor skulde det frygte Sligt og vove at henvende sig til den Dannede! Nei! snarligen vil han være kommen ud derover, og da maaskee selv levere et nyt Værk, over hvilket nærværende Skrifts Forfatter da igjen vil komme ud.

Derfor giver jeg heller ei dette Skrift hen i Stilhed, som havde jeg nu intet Videre at gjøre end lønligen at bekymres eller glædes, om den Enkelte fandt Hvile eller Veiledning deri. Kritiken imødeseer det roligen, med ophøiet Selvfornegtelse. Den billige og kyndige Kritik vil opdage den totale Stræben i det. Vinder det end ikke Bifald, kan det end ikke udholde Kritikens Fordringer, blot det at have foranlediget en Discussion er ingen ufrugtbar Gjerning, medens Discussionen selv vil være til Opbyggelse for de Dannede.

VII.

At skrive en Bog er i vore Tider det Letteste af Alt, naar man efter Skik og Brug tager 10 ældre, der handle om den samme Materie, og derudaf sammenskriver en 11te om den samme Materie. Paa denne Maade opnaaer man ligesaa nemt den Ære at være Forfatter, som efter Holbergs Raad den Værdighed at være practiserende Læge og i Besiddelse af Medborgeres Penge, Tillid og Agtelse, ved at anskaffe sig en ny sort Klædning og skrive paa sin Dør: »N. N. praktisirender Arzt«. Om nu end en saadan 11te Bog stundom bør, hvad den til andre Tider vel ogsaa i Forhold til sin Omhyggelighed blev, betragtes for et fortjenstfuldt Arbeide, saa vilde dog, hvis dens Værd ikke kunde anslaaes høiere, og den Løn, der var at høste, ikkun ansættes i Forhold hertil, Concurrencen om at skrive en 11te Bog ikke være større i vor Tid end til enhver anden. Da dette imidlertid er Tilfældet, saa følger deraf, at Betragtningen maa være bleven en anden, siden hvad der i og for sig er noget temmeligt Underordnet nu er blevet et begeistrende Maal, der vinker enhver Skriverkarl og forjætter ham, at denne 11te Bog skal blive betydningsfuldere end alt Tidligere, betydningsfuldere end de 10 foregaaende, der dog havde kostet deres respektive Forfattere adskilligt Hovedbrud, da de ikke skreve hinanden

---

Dette Afsnit er en forkastet Fortale til et af S. K.'s Værker, rimeligvis »Begrebet Angst«. Det er skrevet paa andet Papir end Resten og pagineret I—XII; paa første Side staar (overstreget): »Et almindeligere Forord«, og i Randen: »Dette bruges ikke, da det vilde være at [bortlede] Opmærksomheden fra Sagen. Derfor har jeg skrevet et lille Forord, der skal trykkes . . . .« Holbergs] Hexerie eller blind Allarm 3. Akt 3. Scene (»N. N. praktisirender Arzt« staar ikke hos Holberg).

ud, betydningsfuldere end de 10 tilsammen førend den vidunderlige Transsubstantiation foregik, ved hvilken hiin 11te kom for Dagen. »Er dette ikke som Hexerie; skulde maaskee den 11te Bog ogsaa være blind Allarm?« Den, der spørger saaledes, ham vil jeg svare med Tidens dybe Stemme: »Ulyksalige, Du har ikke fattet Mediationen; dens Betydning for Videnskaben — og for de trivielle Hoveder.«

Dersom Mediationen virkelig skulde være, hvad den udgives for, da er der formodentlig kun een Magt, der med Fynd og Eftertryk veed at bruge den, det er den Magt, der styrer Alt; og kun eet Sprog, i hvilket den hører hjemme, det Sprog, der føres i hiint Guddommens Raad, til hvilket ligesaa lidet Philosopher som Huusmænd sende Deputerede, fra hvilket ligesaa lidet Philosopher som Huusmænd modtage ordinaire Stafetter. Da imidlertid Forfatterne af den 11te Bog vel mindst af Alle ere bekymrede for at lytte efter, hvad der kan foregaae i hiint Raad, saa følger det let, at Mediationen betyder noget Andet, ja for at sige det bestemtere, at den betyder slet Intet, medens den dog nyder guddommelig Veneration og Tilbedelse og forskaffer Enhver den absolute Betydning, ja har den magiske og vidunderlige Kraft, som intet andet Ord i noget andet Sprog i Himlen eller paa Jorden har eller har havt eller skal have eller kan have: at den selv i den Dummestes Mund er og bliver den høieste Viisdom, uden at derfor den Dummeste behøver endog blot at blive tarvelig klog til Husbehov. Den 11te Bog, der er Mediationen, frembringer ingen ny Tanke, men er kun deri forskjellig fra de tidligere, at Ordet: Mediation forekommer flere Gange paa hver Side, samt at Forfatteren i Indgangen til hvert Afsnit med Salvelse aflæser den Ramse, at man ikke maa blive staaende ved de ti, men mediere. Da dette nu ikke skjønnes at være vanskeligere at lære at sige end at selv en stræbsom Popegøie kunde lære det, saa er med dette Ord Evangelium prædiket for alle trivielle Hoveder efter en Maalestok, som aldrig før i Verden, og dette Ord forkynder et Aflad, som aldrig nogen Pave har forkyndt det, da det paa samme Tid, som det forkynder Aflad fra Arbeide og Strafslidelse, forkynder sikkrere, end noget Lotterie, den store Gevinst.

Den, der kommer mest i Forlegenhed ved denne Medieren, er naturligviis Læseren, hvem Forfatteren paalægger den svare Byrde og Pligt at tænke Noget ved hvad han siger, og hvem han udelukker fra den absolute Betydning og udødelige Fortjeneste, der opnaaes ved at sige: det maa medieres. Det er ofte gaaet mig ved Læsningen af en 11te Bog, som det engang gik mig ude paa Dyrehavs-

bakken. I Følgeskab med nogle andre troskyldige Folk gik jeg hen for gjennem det lille Glas at titte ind i en Guckkasten, at mit Øie maatte frydes ved Synet, medens mit Øre opfangede Foreviserens salvelsesfulde Forklaring. Forfatteren af den 11te Bog, eller for at blive paa Dyrehavsbakken, Guckkastens Eier og dens Indholds uskatteerlige Fortolker frembragte ved Lirens Omdreining en sagte Musik, der satte Sjelen i Stemning. Ved et besynderligt Tilfælde udebliver derimod Billedet. I Kassen var Intet at see uden et tomt Rum, derimod aflirede Foreviseren Musikstykket og sin Forklaring paa en vistnok meget tilfredsstillende Maade — naar der blot havde været Noget at see. Saaledes: Mediationen udebliver og man hører bestandig blot Forfatterens melodramatiske Foredrag. Forfatteren af den 11te Bog og Manden med Lirekassen kan dette jo være ligegyldigt, han skal ikke læse Bogen eller kige i Kassen; men Tilskueren og Læseren er det ikke ligegyldigt. Hvad er der da at gjøre for at raade Bod herpaa? Læseren maa see at komme i Fordelen ved selv at være Forfatter. Saaledes er da ogsaa denne Forskjel mellem Læser og Forfatter, som alle andre Modsætninger, hævet i en høiere Galenskab.

Ved Hjælp af Mediationen er da Enhver istand til at faae absolut og udødelig Betydning i Forhold til den tilbagelagte Verdenshistorie. Besynderligt derfor, at Ingen i Adresseavisen tilbyder sig i mindre end 3 Timer at perfectionere Enhver, der blot har nogenlunde Forkundskaber, i Mediationens Idee, ved hvilken Enhver bliver det Afsluttende, hvortil hele den forbigangne Verdenshistorie tenderer. Har man saaledes forsikkret sig den fleretusindaarige Fortid, da staaer blot tilbage at perfectionere sig i Selskabs-Ideen, ved hvilken man erobrer hele den tilkommende Tid, saa bliver Enhver i vor Tid mere bifrontisk betydningsfuld end Noah var det. At efterkomme selv blot en eenfoldig Leveregel, kræver nogen Tid og Flid, erhverver ingenlunde den Enkelte Betydning for det Hele og for de seneste Slægter; men at stifte et Selskab, ja hvad der er en endnu mere begeistrende Stordaad, at faae en Comite nedsat, det er let — og en udødelig Fortjeneste; at deeltage i et Festmaaltid er ikke vanskeligt — og dog et *opus operatum* for det Almene og det Tilkommende. Idet jeg derfor skuede ud i Fremtiden, der endnu skjuler sig i det Tilkommendes Taageslør og skjuler

Noah] som den sidste af den undergaaede Slægt og Stamfader til den følgende. *opus operatum*] foretagen Handling. Saaledes betegnes hos Scholastikerne Sacramenterne, hvor den blotte Handling at nyde dem antoges at medføre den dem iboende Naadevirkning.

Slægtens Bedrift, da viste der sig for mit Blik et uhyre Tempel eller festlig Bygning, fra hvilken der udgik en forvirret Larm, hvilken dog stundom afbrødes, for atter at lyde end høiere, blandet med en Touche af Pauker og Trompeter, og over Indgangen til denne Bygning opdagede mit Øie med Forbauselse følgende Indskrift: her klinkes.

Dog selv at skrive en 11te Bog er endnu et Arbeide, og derfor allerede for besværlig en Opgave for Tidens Iilsomhed og de Enkeltes Hasten efter absolut Betydning og udødelig Fortjeneste; thi dette maa man sige til Tidens Ære, det er et stort Maal, hvorefter Enhver stræber, og til Ære for Tiden være det ogsaa sagt, at Enhver opnaaer det. Skulde man dog ikke kunne skyde en Gjenvei udenom den 11te Bog? hvorfor ikke? Et Løfte om den 11te Bog er endnu kortere, og dog endnu sikkrere, og paa enhver Maade gavnligere. Et Løfte har den fortræffelige Egenskab, at det ligesom Høflighed, koster Den Intet, der udsteder det, og dog kan han ugeneret lade det betyde et Værk, der er mærkværdigere end noget Verdens Underværk. Med Hensyn til Modtageren (Læseverdenen), da udøver det en formildende og beroligende Indflydelse, virker som, et fordelende Middel til at adsprede enhver ængsteligere Bekymring for at komme paa det Rene en eller anden Gjenstand betræffende. Man føler stundom en flygtig Rørelse, at man dog ikke burde lade Sandheden staae hen i en tvivlende Skikkelse, man føler et Ansvar – da har man et Løfte at stole paa, og man er tryg i gemytlig Velbehagelighed. Sagen vedkommer Een jo dog ikke videre, og nu har Hr. X. lovet afgjørende for alle Tider at oplyse den som alt Andet; hvad Fare er der da paafærde? Et Løfte er meget transportabelt, og derfor er der Intet som Iilbudene hellere løbe med, end Løfter og med Liimstangen. Et Løfte, uagtet det betyder Alt, betyder dog tillige i sin høflige Skikkelse ikke mere end at det afgiver en ypperlig Ingredients i Theepassiaren, idet Løftet ligesom Punschkommercen i Visen gaaer hele Aftenen Bordet rundt, uden at den ene Lovende generer den Anden. Et Løfte er et Bruuspulver, hvormed den hele Menneskehed er uforlignelig vel tjent.

---

i Visen] en Drikkevise af Alb. Thura, »gjort efter en god Vens Begjæring, til at bruge i et fornøyeligt Selskab ved et Glas Viin« (Adskillige Betænkninger og Indfald, Kbhvn. 1741, Nr. 32), har til Omkvæd: »Rund, Rund, Rund, saa sædeligt og glædeligt vi tar vort Glas for Mund.« Noget lignende synger Christoff i Holbergs Jacob von Tyboe 4. Akt 5. Scene.

Dette kan man ikke noksom gjøre sig Rede for, naar man ret vil forstaae at prise den philosophiske Optimisme, i hvilken vi allerede flere Aar befinde os overordentlig vel, ja salige. *Posito* jeg sætter, og naar jeg siger *posito* har jeg jo Lov at sætte det Usandsynlige, altsaa *posito* jeg sætter, at Hr. A. A., hvis Løfter formodentlig ikke har angrebet ham, greb sig an og skrev Systemet. *Posito* jeg sætter, og naar jeg siger *posito*, har jeg jo Lov at sætte, hvad der er urimeligere end det Urimeligste, altsaa *posito* jeg sætter, at hvis Hr. A. A. ikke skrev Systemet, saa skrev Hr. B. B. det — hvad saa? Lader os endnu et Øieblik dvæle ved denne Tanke, som vi vel alle i flere Aar ere fortrolige med: Tanken om Udsigten til Haabet om Systemet. Altsaa for at fatte mig ganske kort, *posito* jeg sætter, at Systemet kom til Syne her i Kjøbenhavn, hvad saa? Saa maatte man jo læse det, medmindre Hr. C. C. øieblikkelig skulde være saa god og menneskekjærlig at love en Oversigt over Systemet samt at sætte os paa Standpunktet; thi da vare vi frelste igjen ved Løftet. Skete dette ikke, saa maatte man jo læse det. Hvilken Uleilighed, og hvo havde saa endelig Gavn deraf? Maaskee tilfredsstillede det ikke ganske, og det skulde da den ærede Forfatter have for al sin anvendte Flid, medens han ved et Løfte saa let kunde gavne sig selv og Andre mere endnu, end om han skrev et Vidunder af System. Det er dog simpelt og lavt at holde hvad man lover, derimod viser den sande Fornemhed sig netop som Virtuositet i at love, hvad Maleren i Schakspeares Timon siger: Vortrefflich! Versprechen ist die Sitte der Zeit, es öffnet die Augen der Erwartung: Vollziehen erscheint um so dummer, wenn es eintritt, und die einfältigen, geringen Leute ausgenommen, ist die Bethätigung des Wortes völlig aus der Mode. Versprechen ist sehr hofmännisch und guter Ton. Vollziehen ist eine Art von Testament, das von gefärlicher Krankheit des Verstandes bei dem zeugt, der es macht. (Cfr. 5te Akt, 1ste Scene). Fremdeles,

---

Posito sat, antaget (Udtryk hentet fra den formelle Logik). Hr. A. A.] her stod oprindeligt: »Prof. Heiberg«. Se S. 17 Anm. Hr. B. B.] her stod oprindeligt: »Prof. R. Nielsen«. Der sigtes til: Den speculative Logik i dens Grundtræk, af Lic. Rasmus Nielsen, 1.—4. Hæfte, Kbhvn. 1841—42, der i Fortalen betegnes som »Fragment af en philosophisk Methodologi«. Sml. S. Kierkegaard's Bladartikler S. 35. Hr. C. C.] her stod oprindeligt: »Hr. Stilling«. Magister P. M. Stilling udgav 1842: Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning for Videnskaben, i Anledning af Professor R. Nielsens: »Den speculative Logik i dens Grundtræk«; i Fortalen betegnes Bogen som »veiledende« og »introducerende«; sml. S. Kierkegaard's Bladartikler S. 37. Timon] i A. W. v. Schlegels og Tiecks Oversættelse VII S. 233 (Berlin 1832), hvor der staar: ist die That des Wortes osv.

naar Systemet blev læst, da skulde Læsningen maaskee tjene til at gjøre Forskjel mellem dem, der ansaaes for at forstaae det, og dem, der ansaaes for ikke at forstaae det, der skulde opkomme Tvedragt og Partier, medens nu den hele Slægt lever i Samdrægtighed og Egalitet ligeoverfor Løftet, hvilket ethvert Menneske er lige nært.

Nærværende Bog, som jeg herved skikker ud, er skreven, som jeg troer man i en ældre Tid skrev Bøger. Den, der har skrevet den, er Een, der har tænkt Adskilligt over den Sag, om hvilken han taler, og troer som en Følge deraf, at vide lidt bedre Beskeed om den, end der i Almindelighed vides. Han er heller ei ganske ubekjendt med hvad tidligere er skrevet om den Sag, og bestræber sig for at lade Enhver vederfares Ret. I Mangel af den uhyre Opgave at forstaae alle Mennesker har han valgt, hvad man vel maaskee vil kalde borneret og taabeligt, at forstaae sig selv, som nu strax, hvorfor han vil være Forfatter, om Driften i ham ikke er, hvad en Drift i Aand aldrig bør være, en udefter reflekteret, at han ikke med stor Vigtighed bestemmer sig til at skrive en Bog for at hjælpe Andre, da han dog veed, at væsentlig er ethvert Menneske lige klogt, og fremfor Alt, at væsentlig maa ethvert Menneske hjælpe sig selv. Er Driften derimod en indre og indefter reflekteret, da skriver man en Bog som Fuglen synger sin Vise, som Træet skyder sin Krone, er der Nogen, der glæder sig derved, saa meget desto bedre.

Dog ved saaledes at ville forstaae sig selv kommer man langsommere frem og tillige temmelig besværligt. Hvad man udfinder, det være glædeligt eller sorgeligt, assimilerer man sig strax *in succum et sanguinem*. Man udfinder saaledes ikke, for at tage et Exempel, at alle de Beviser for Sjelens Udødelighed, der hidtil ere blevne førte baade i og udenfor Christendommen, ere utilstrækkelige, da det sande Beviis først ligger i Mediationen af dem alle; men man søger et Beviis, der overbeviser Een selv, at det ikke skal ende med, at Beviset for Sjelens Udødelighed bliver det eneste Udødelige, hvilket man lader gaae tilveirs som Børnene deres Drage, uden engang at have saa meget som Børnene — en Snoer i den. Man bliver ikke i sin Viden ligegyldig som en Udraaber, der blot er bekymret for at udraabe, bekymret for at blive af med sin Vare, bekymret for at faae den høieste Priis ved Auctionen; men man sætter

---

in succum et sanguinem (over) i Saft(erne) og Blodet. Sml. Cicero, Breve til Atticus IV 18, 2.

bestandig sit Liv ind, fordi man er forvisset om, at det at kunne *συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις τῶν ἀνθρώπων* er det sande Erkjendelsens Princip, da Dispositionen til alt Menneskeligt ligger i ethvert Menneske, og desto tydeligere, jo dybere Menneske han er. Man er forvisset om, at uden Liden gives der ingen sand Viden, fordi Liden netop er Inderlighedens Bestemmelse, der erhverver Een den egne Viden, og sikkrer Een for, at kunne sige Sandheden paa samme Maade som Bileams Æsel. Man forstaaer derfor ikke ved Liden Hovedbrud og Natteflid paa Studerekammeret, men noget Andet, en Ære, fra hvilken end ikke det eenfoldigste Menneske er udelukket, fra hvem Videnskabens Dyrker kun er forskjellig, forsaavidt han lider, hvad han lider, tydeligere og bestemtere og under Bevidstheds Form. Man er høimodig nok til begeistret at troe, at Lidelse er den jordiske Tilværelses guddommelige Hemmelighed, at kun i Lidelse er man i Pagt med Gud, og at derfor, hvis Nogen er udelukket fra Viisdommen, da er det kun den Lykkelige, hvem Lykken gjorde saa letsindig, at han slet Intet leed, hvilket den Alvorligere altid vil vogte sig for, selv om han ikke ved det Udvortes og ved Skjebner kom til at lide; thi han vil vide selv sympathetisk at erhverve Lidelsen. Man ønsker ei at tabe den daglige Tale og Sprogbrug af Sigte, og komme, hvad der vel stundom hænder en Videnskabsmand, som en Taarnvægter fra fjerne ubekjendte Egne, hvilket har til Følge at han bestandig colliderer med det Daglige, og, uden selv ret at være sig det bevidst, fornærmer Sprogets Genius og de retmæssige Medinteressenter i Sprogets fælleds Eiendom. En saadan Adskillen er sørgelig og nærer kun den Illusion, at Videnskaben i sin utilgængelige Fjernhed er større end det Almene, medens den dog netop derved synker ned til at blive en endelig Magt i samme Forstand, som Skjønhed, Rigdom, hvis Besiddelse udelukker og adskiller, men ikke forsoner. Dette forstod den skjønne græske Videnskab, og derfor er det saa velgjørende at beskæftige sig med den, fordi den ikke forlod Menneskene i den Hensigt at lyde som en Røst fra Skyerne, men blev paa Jorden, paa Torvet, hos Menneskenes Syssel, hvilket især hiin Mand for-

---

συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις τῶν ἀνθρώπων] have Medlidenhed med Menneskenes Skrøbeligheder, Hebræerbrevet 4, 15 (hvor der staar *ἡμῶν* — vore — istedenfor *τῶν ἀνθρώπων*). Bileams Æsel] 4. Mosebog 22. Kap. en Taarnvægter] der tænkes maaske paa Berthold i Achim v. Arnim's Roman Berthold's erstes und zweites Leben (Berlin 1817). hiin Mand] Sokrates; i Manuscriptet henviser S. K. til Diogenes Laertios II. 21, hvor disse Ord siges om ham.

stod, der opgav Kunsten, opgav Udgrundelsen af de physiske Ting og derpaa begyndte at philosophere i Værkstederne og paa Torvet. Medens derfor den græske Videnskab er saa opløftende, er der tillige et tankefuldt Veemod udbredt over den, i hvilket den er forsonet med det Jordiske. Den kjender fuldtvel sin ophøiede Herkomst, fornegter den heller ei, men har ingen forfængelig Glæde af Forskjelligheden og føier sig derfor ind i det Daglige. Den er som en Gud, der gaaer om i menneskelig Skikkelse, og hvert Øieblik gjør et Mirakel med det dagligdagse fattige Udtryk, medens han dog i Alt ligner et almindeligt Menneske, uden forsaavidt hiint Veemod snart som et let Anstrøg af Tungsind bøier hans Skikkelse, snart forklarer sig som en guddommelig Spøg, der forynger hans Skikkelse næsten til Overgivenhed.

Videre har jeg ikke at tilføie, uden forsaavidt jeg her et Øieblik skulde sysselsætte mig med den Tanke, der kun latent og som uvedkommende var tilstede under Udførelsen, den Tanke, i hvilket Forhold jeg mener at sætte mig til Læsere. Denne Overveielse anseer jeg for en Spøg, en letsindig lille Tidsfordriv, som man kan anvende en halv Time paa, naar man er færdig, men heller ikke før. I vore Tider betragter man det anderledes og mener, at den taabelige Alvorlighed, med hvilken en Forfatter søger at skabe og at skaffe Læsere, førend han begynder at skrive, at den ungdommelige Letsindighed, med hvilken han udkaster Planer og indvier Menneskene deri, at dette virkelig er Alvor, der beviser den fuldvoxne Mands Modenhed. Den, der i sin Betragtning af Livet og Livsforholdene ikke er kommen saa vidt, at han veed, hvad der kan bære en alvorlig Prøvelse og hvad der som en tynd Iisskorpe kun kan bære en Skøiteløbers Hasten, han kan naturligviis aldrig naae Alvor i sig eller i sin Præstation. Kun sig selv er ethvert Menneske anviist, og den, som passer paa at blive her, han har en fast Grundvold at træde paa, der ikke skal beskæmme ham. Naar han da overveier med sig selv, hvad han vil, hvorvidt han vil, naar han i Kraft af denne Overveielse begynder langsomt og taust, da skal hans Alvor ikke beskæmmes. Naar det derimod behager en Mand at blive alvorlig ved Tanken om hvad han vil gjøre for Andre, da viser dette, at han fra Grunden af er en Nar, hvis Liv er og bliver Spøg trods Miner og Gebærder og vældige Talemaader og bekymrede Theaterstillinger, hvis Existents Intet har at betyde uden forsaavidt der ved Ironiens Hjælp kan blive lidt Moerskab ud af den. Om Een, der vil skrive en Bog, duer dertil, skal Tiden lære ham, om han skal blive færdig med den,

om han ikke netop i samme Øieblik skal komme til Skade og vælte Blækhornet over den, eller forlægge Manuscriptet, eller Bogtrykkeren skal kaste ham det bort, eller Buddet tabe det, eller Sætteriet brænde af, eller Oplaget bedærves, eller det skal vise sig, at intet Menneske bryder sig om, hvad han skriver — alt Dette kan intet Menneske faae at vide forud, og den, der er klog nok til at ville forudsætte alt Dette i sin *faveur,* han er vel klog, men Gud veed, hvad han egentlig er klog paa, og Gud veed, hvorledes et fornuftigt Menneske skulde blive klogt paa ham. Det, Enhver kan vide, er, hvad han vil, hvad han kan, hvad han har gjort, hvilket Alt egner sig til en alvorlig Betragtning, der igjen skal gjenføde hans Sjel til ny Alvor. At ansee enhver Tidens Luftning for et Vink af Styrelsen, der har Betydning for hvad han skal gjøre, ligesom for Skrædersvenden, fordi Vindpustet var stærkt nok til at blæse ham ned af Bordet; at ville ride Sommer i By paa en Stilk Puurløg, man har opelsket i en Urtepotte; at ville erobre det hellige Land, uden engang at vide, hvor det ligger paa Landkaartet; at gjøre Anskrig i hele Menigheden, fordi man selv har taget feil og taget en Ko for en Veirmølle; at sammenkalde alle Skræddere for at forklare dem, at man maa slaae Knude paa Traaden; at gaae hele Dagen som Fodposten gjennem Gaderne og ringe Folk fra deres Arbeide for at byde dem en Subscriptionsplan; at gjøre Middagsselskab paa en Spiseseddel, og bespise de Hungrige med Ideen til et Selskab, hvis Bestemmelse er at befordre alle Fattiges Opkomst — det er enten Spøg, og som saadan stundom ret moersom, eller det er Alvor, og som saadan en fortvivlet Spøg og desto mere fortvivlet, jo grundigere Galskaben er.

Den, der altsaa skal være min Læser, han maa være enig med mig i, at selv om Videnskaben i vor Tid er færdig med Alt, saa har den dog uheldigviis glemt Pointen i det Hele. At her Intet er at gjøre ved Actieselskaber eller ved Subscriptions-Planer eller ved en Kjededands om en eller anden literair Afgud, er netop Pointen. Den, der er forvisset herom, at Enhver er anviist sig selv, og at dette er Hovedsagen, kun han er min Læser; men derfor kan jeg ikke vide med Bestemthed, om han ikke allerede er videre end jeg. Imidlertid troer jeg dog nok, at det paa een eller anden Maade vil have Betydning for en Saadan at læse, hvad jeg skriver, medens, for atter at gjentage det, det naturligviis aldrig

---

• at sammenkalde alle Skræddere osv.] som Till Uglspil gjør.

kunde falde mig ind, at sætte mig hen og ind i den Vigtighed, at det for Andres Skyld var nødvendigt, at jeg skrev en Bog. Først naar Driften og Trangen i mig har bestemmet mig til at skrive, først naar jeg er bleven færdig, først da kan det falde mig ind, at tænke paa en Læser. Ved Hjælp af denne Betragtning er jeg da ogsaa fritagen for enhver utidig Bekymring Bogens Skjebne betræffende. Formodentlig kommer nu nærværende Bog ud, med Bestemthed kan jeg ikke vide det; hvis den da træffer en Læser, som har nogen Gavn eller Glæde af den, da er det mig en uvis og uberegnet Indtægt, og hermed ere vi qvit til gjensidig Contentement og Fornøielse.

Hvad vore Systematikere og philosophiske Optimister angaaer, da ville disse vel snart forvisse sig om, at her Intet for dem er at gjøre; snart, siger jeg, ja ligesaa snart tænker jeg, som jeg siger det; thi for dem gaaer jo Alt trip, trap, Træsko. De ville let indsee, at der ingen Tid er at spilde paa en Efternøler, der Intet har seet i Verden og kun har foretaget en Indenlandsreise indenfor sin egen Bevidsthed, og altsaa ingen Vei kommer, medens enhver Systematiker er ganske anderledens befaren og har været »Fanden i Vold baade i Trapezunt og i R—«. De kunne umuligen finde det Umagen værd, at gjøre nogen Ophævelse for en saadan Reisendes Skyld, saa meget mere formodentlig som de maae gjøre saa mange Ophævelser om »Intet«. Gud give Lykke og Held til, at dette maa skee, da seer jeg eet af mine kjæreste Ønsker opfyldt. Skulde dette derimod ikke skee, skulde de mod Forventning beslutte sig til at tage sig af mig, da beder jeg dem, at være ganske ugenerede; thi jeg er nu som altid i alle Maader til Tjeneste. Kun een Bøn, een bønlig Begjæring; man gjøre med Bogen og med mig, hvad man vil, kun, jeg beder og besværger, kun bringe man mig ikke ved Hjælp af Mediationen ind med i den systematiske Kramkiste. Jeg har en Angest for Mediationen; jeg kan ikke gjøre ved det. Ordet virker, ikke i og for sig, men ved den idelige eensformige Brug paa min Sjel, som naar Een Dag ud Dag ind filer en Sav, som den Lyd, hvilken Xantippe efter Socrates's Udsagn frembragte ved sin idelige Skjælden, Lyden af Tridser. (Diogenes 2,5,36). Min Bygning, min Helbred, min hele Constitution egner sig ikke

»Fanden i Vold« osv.) Holberg, Gert Westphaler 7. Scene: Anders Christenson har jo været tre a fire Gange i Bordeus og Roven i Frankrig, ja Fanden i Vold hen i Trapezund eller Cattesund.

for Mediationen. At det er en Ufuldkommenhed, kan gjerne være, men naar jeg selv tilstaaer det, kunde man jo føie mig. Blot det Ord Mediation nævnes, bliver Alt saa storartet og grandiost, at jeg ikke befinder mig vel, men er beklemt og benauet. Man have da Medlidenhed med mig blot i denne ene Henseende, man forskaane mig for Mediationen og for, hvad der er en Selvfølge, at blive den uskyldige Anledning, der foranledigede en eller anden philosophisk Ramser, at fortælle om igjen ligesom Skolebarnet i Chorsdøren, hvad jeg dog nok kjender, Historien om den nyere Philosophies Begynden med Cartesius, og det philosophiske Eventyr om, hvorledes Væren og Intet slog deres Deficit sammen, saa der kom Vorden ud af det, samt hvilke vidunderlige Ting der senere skete i Fortællingens Fortsættelse, der er meget livlig og bevæget, uagtet det ingen Fortælling er, men en reen logisk Bevægelse. Alt dette læser man paa Tydsk, og naar man læser det hos Hegel, saa læser man det saaledes, at man lærer Noget deraf og ofte vender med Ærbødighed tilbage til Mesteren. Men selv om hvad Hegel har sagt, var ligesaa vist, som at *amo* hedder af *verbum: amavi amatum amare;* selv om det var ligesaa evident som Beviset for den pythagoriske Læresætning, saa bliver det dog lige taabeligt, om en Ældre vilde blive sig selv vigtig ved at udgive en Bog herom, der ikke var bestemt for Yngre og aldeles Lærlinge, og det bliver dræbende kjedsommeligt for den, der skal modtage slig Underviisning, naar han dog, som Enhver anden, der har staaet Konfirmation ved et Universitet, kan, hvis et eller andet Livsforhold gjorde det nødvendigt, Lectien ligesaa godt, om han end ikke antager, at det er Noget at skrive.

Skulde hvad jeg har skrevet paa en lignende Maade forholde sig til noget tidligere Værk, hvad enten der nu blev Sandsynlighed for, at jeg med Flid havde fortiet det, eller det havde sin Grund i en tilgivelig Uvidenhed, saa sige man det blot med to Ord, uden al Mediation, jeg skal vel paaagte det. Det er ikke min Bekymring i Livet, at blive Forfatter, det er ikke min Attraae at franarre Folk deres Penge, derfor forpligter jeg mig til, hvis hiint paavises, at give Enhver Kjøber sine Penge tilbage; thi jeg siger med

Historien om osv.] sml. Heiberg, Perseus, Nr. 1 (1837) S. 35 ff. *amo* (jeg elsker) bruges i den latinske Skolegrammatik som det første Exempel paa Verbernes Bøjning: »af *verbum*« ɔ: i Hovedtiderne (jeg elskede, for at elske, at elske).

Hamann: »nicht eine blosze ὁρμή sondern ein *furor uterinus* hat mich zu den meisten Aufsätzen getrieben. Anstatt Geld zu nehmen, hätte ich lieber Geld gegeben, und das Wiederspiel von andern Schriftstellern getrieben.« (7,205).

Hamann] i et Brev til Herder 6. Febr. 1785. Den citerede Udgave er Roths, Berlin 1821 ff. ὁρμή (hormæ) Drift. *furor uterinus* Livmoder-Raseri ɔ: rasende Trang til at føde.

VIII.

Hvad jeg forudsiger, det vil enten skee, eller det vil ikke skee; thi Apollo har forundt mig Prophetiens Gave.

TIRESIAS.

§ 1.

Vanskeligheden i Almindelighed.

At begynde et philosophisk Tidsskrift i Danmark, kan ikke blot synes at være, men er i Sandhed en betænkelig Sag; jeg selv har ikke undladt at gjøre, hvad vel endog den mod mig gunstigst stemte Læser vil føle sig opfordret til, at ryste paa Hovedet, advarende og bebreidende at tilraabe mig: »hvorledes gik det ikke«? . . . Mænd, der ved Genie, ved Talent, ved Kundskabs-Riigdom, ved Læseverdenens ubegrændsede Tillid staae udmærkede iblandt os, have begyndt derpaa, og efter kortere eller længere Tids Forløb atter opgivet det. Ja selv for Hr. Professor Heiberg er et saadant Foretagende ikke lykkedes efter Forventning. Af hans Perseus, en Journal for den speculative Idee, udkom kun to Hefter. Og dog var vel han Manden, hvis ellers Nogen er det i Kongeriget. Idet han begyndte et saadant Værk, kunde han stole paa sin egen Magt, turde være sikker paa, at Medarbeidere vilde flokkes

Tiresias] i Horats's Satirer II, 5, 59. »hvorledes gik det ikke« . . .] Holberg, Gert Westphaler (5-Akts Stykket) 1. Akt 3. Scene: (Gert) hvorledes gik det ikke Arius, der satte sig op imod sin Bisp? Perseus] Perseus, Journal for den speculative Idee. Udgiven af Johan Ludvig Heiberg. Nr. 1 Juni 1837, Nr. 2 August 1838.

om ham, da enhver Ældre vilde indsee, at det var et Foretagende, der havde et kjært og uafviseligt Krav paa hans kraftige Bistand; enhver Yngre føle sig smigret ved den blotte Tanke om den literaire Distinction, at have den Ære at være Medarbeider i Prof. Heibergs Journal, Noget, ingen Yngre bedre forstaaer end jeg, der endnu ofte mindes, hvorledes i sin Tid det ungdommelige Sind følte sig beruset ved at turde vide, at et Bidrag ikke blev forsmaaet, hvorledes ingen ung Cadet kunde see mere begeistret op til den berømte General, under hvis Fane han skal stride, end jeg til Flyvepostens uforglemmelige Redakteur. Desuagtet bestod dette Tidsskrift ikke længe, det blomstrede ikke ved et paafaldende Subscribent-Antal, Confluxen af Medarbeidere var, efter hvad man kan slutte af Indholdet, ingenlunde saaledes, som Enhver maatte formode det. Men er dette skeet, hvilken Sandsynlighed da, uden det Urimeliges, for, at et lignende Foretagende vil lykkes mig; eller rettere hvor stor Sandsynlighed da for, at der vil times mig noget Værre! Har Tiden ladet Andre forstaae, at det ikke lod sig gjøre, saa tør jeg vel neppe vente en venlig Belærelse af Erfaringen, men snarere en skrap og eftertrykkelig Correction, der kan indskærpe mig og mine Lige ikke formastelig at ville vove, hvad selv de Udmærkede opgave.

Vel er det sandt, at den philosophiske Interesse siden den Tid har udbredt sig videre og videre; vel er det sandt, at netop det, at Hr. Prof. Heiberg havde begyndt derpaa, kunde blive til stor Fordeel for mig, og man har jo oftere seet, at hvad den Stærkeste ikke formaaede, det slap den Svagere godt fra, at hvad den Rige ikke opnaaede, det vandt den Fattige, fordi han kom i det heldige Øieblik, da det var at høste, den Rige havde udsaaet; men desuagtet føler jeg meget godt, at Sandsynligheden for at mit Foretagende vil lykkes, er saare meget mindre, end den i sin Tid var for Prof. Heiberg. At Svaghed kan have Held til at udføre hvad Kraften ikke mægtede, det siger man nemt nok bag efter; idet man skal begynde, finder man vist ikke Opmuntring deri; thi hvo kjender Tiden og Leiligheden? See her staaer jeg atter ved det samme Punkt: hvo kjender Tiden og Leiligheden? Det er der

Bidrag ikke blev forsmaaet: S. K. skrev af og til i »Kjøbenhavns flyvende Post« (sml. S. 23 Anm.), se S. Kierkegaards Bladartikler S. 3–31. Subscribent-Antal osv.: i 2. Hefte af Perseus findes en Fortegnelse over de 133 Subscribenter, deriblandt S. K. De to (eneste) Hefter indeholdt 6 Artikler, 4 af Heiberg selv, 1 af Martensen, 1 af Carl Weis.

ingen Mand i Kongeriget, der gjør saaledes som Prof. Heiberg; og dog vilde det ikke gaae.

Udsigterne ere da ikke de bedste; min Stilling ingenlunde fordeelagtig. Jeg er ikke Prof. Heiberg, ja jeg er endnu mindre end dette: ikke at være Prof. Heiberg; thi jeg er kun *N. N.* Den Ældre vil maaskee ansee mit Foretagende umodent, eller i det Høieste have Overbærelse nok til at see Tiden an, paa anden Dansk, han vil ikke understøtte mig, han vil dømme. Den Yngre vil vist ikke føle sig smigret ved den litteraire Exclusion at være min Medarbeider, neppe lod han sig vel bevæge ved mine Bønner. Hvorfor opgiver jeg da ikke det Hele, hvorfor nærer jeg endog Haab om, at det vil lykkes mig? Fordi min Hensigt ikke blot er god, men tillige en ganske anden end deres, der hidtil have forsøgt at udgive et philosophisk Tidsskrift; fordi min Forventning ikke blot er skjøn, men tillige en ganske anden end deres, der hidtil have begyndt derpaa.

§ 2.

Hensigten med dette Tidsskrift.

Hvor glædeligt det end er, at see Philosophien udbrede sig trindt i Landet, saa der snart intet Menneske mere findes, der ikke er berørt af dens Aande, indviet i dens Velsignelser, saa har denne Glæde hos mig dog ikke formaaet at beseire den Tvivl, om virkeligen alle de Mange, *qui nomen philosophiæ dederunt,* forstode, hvad der blev sagt, og hvad de selv sagde. Denne Tvivl ligger mig meget nær, da det ofte er gaaet mig selv saaledes, om end min ἐποχή har forhindret mig i at udgive mig for Philosoph. Ved enkelte Iagttagelser troede jeg engang at have forvisset mig om, at det ikke stod ganske rigtig til med adskillige af mine høistærede Samtidige. Da jeg nemlig trods al Anstrængelse ikke formaaede at hæve mig til den svimlende Tanke at tvivle om Alt, besluttede jeg, for dog ogsaa at tvivle om Noget, at samle min Sjæl paa den mere menneskelige Opgave at tvivle, om alle de Philosopherende forstode, hvad de sagde og hvad der blev sagt. Denne Tvivl beseires

qui nomen osv. som har meldt sig til Tjeneste hos Philosophien (ordret: som har givet deres Navn). ἐποχή (epoché) »retirerende Tvivl« Efterl. Pap. 1844—46 S. 129 med Henvisning til Diogenes fra Laerte (IX, 70 og 76, hvor det betegner de græske Skeptikeres Standpunkt), det at suspendere sin Dom over ethvert Phænomen.

ikke i Systemet, men i Livet. Men er det saaledes, hvad hjælper det da, at Philosophien beseirer alle Tvivl, naar den bliver tilbage, om Menneskene virkelig forstaae Philosophien. Denne Tvivl kan heller ikke være hverken de Vedkommende eller Philosophien ligegyldig; de Vedkommende ikke; thi de ønske jo at forstaae Philosophien; Philosophien ikke; thi den ønsker jo at blive forstaaet. Videnskaben er ikke misundelig paa sin Viden, den vil meddele sig til Alle, den vil, at alle Mennesker skulle komme til Sandheds Erkjendelse. Den gjør ikke store Fordringer, den viser sig i ydmyg Skikkelse, den udtrykker sig med Kjærlighedens Nedladenhed. Er det ikke, for at tage et enkelt Exempel, atter og atter forkyndt af Philosophiens Præster, »at det i vor Tid er en Nødvendighed for Theologen at være Philosoph, for at kunne tilfredsstille Tidens Fordringer.« Men er det en Nødvendighed, saa maa det jo ogsaa være en Mulighed; thi det kan selv jeg indsee, at det vilde være meget uphilosophisk af Philosophien, at ansee det for nødvendigt, der er umuligt. Enhver Theolog kan da blive Philosoph. Det Ord: Theologen kan nemlig ikke i denne Tale tages *sensu eminentiori* om en eller anden enkelt udmærket begavet Theolog; thi det kan endogsaa jeg indsee, at det vilde være uphilosophisk af Philosophien at mene at have sagt Noget ved at sige en Tautologie; at det vilde være meget uphilosophisk af Philosophien at bestemme den høieste Væren indenfor en bestemmet Væren saaledes, at det var en anden Væren. Det for enhver theologisk Candidat saa trøstelige Udsagn vinder i opbyggende Kraft, naar man betænker de følgende Ord: »for at kunne tilfredsstille Tidens Fordring.« At det Ord: Tiden her ikke kan forstaaes om et enkelt udmærket philosophisk begavet Individ, indsees let, da det jo vilde være uphilosophisk af Philosophien at sige, at det udmærkede Individ skulde søge hos en Anden eller fordre af en Anden, hvad det nærmest maatte søge hos og fordre af sig selv. Heller ikke kan dette Ord: Tiden forstaaes om Tidens Idee, en Personification af Tiden, da det jo vilde være uphilosophisk af Philosophien at distinguere *realiter* mellem Tidens Idee og hiin Theolog κατ' ἐξοχήν, der jo vilde være Tidens Idee. See saa god er Philosophien i disse sidste Dage, saa forskjellig fra hiin gamle

---

vil, at alle Mennesker osv., sml. 1. Brev til Timotheus 2, 4. **Philosophiens Præster**, Heiberg, Perseus, Nr. 1 S. 11: En speculativ Theologie er den uundgaaelige Fordring. *sensu eminentiori* i højere Forstand. κατ' ἐξοχήν (kat' exochæn). **distinguere** *realiter* sætte en virkelig Forskjel.

karrige Gudinde, der kun vilde elskes og tilbedes af nogle Faa, aabenbare sig for Færre. Den gjør enhver Theolog til Philosoph og gjør det, for at han kan tilfredsstille Tidens Fordring, hvilken da maa være philosophisk, hvilket igjen forudsætter, at Tiden, det er Summen af Individer, er philosophisk. Hvilket skjønt Haab for enhver theologisk Candidat! Naar nu blot ikke den Tvivl stod tilbage, om man dog virkelig forstod hvad man sagde, og hvad der blev sagt.

Hvad Theologien saaledes forkynder, det Samme forkynder alle de andre Videnskaber, da de alle gravitere til Philosophien. Som et Tutti lyder det fra alle Munde: »Philosophie er Tidens Fordring.« Og Philosophien erkjender jo Tiden for det Fornuftige, dens Fordring altsaa for en fornuftig Fordring. Jeg troer gjerne det Bedste om mine Medmennesker, og derfor troer jeg gjerne om hver Enkelt, der taler, at han forstaaer hvad han siger; men desuagtet bliver der for mig altid et Residuum af Tvivl. Det er denne resterende Tvivl, jeg ønskede udryddet; at opnaae dette, er Hensigten med nærværende Tidsskrift.

Dersom der nu er flere end jeg, der ikke ganske forstaae det Meget, Philosophien siger i vor Tid især betræffende Theologien, saa vide de godt at skjule det; de ere, hvis *(posito)* de ikke ere kloge paa Philosophien, i Mangel deraf kloge paa Verden. Denne Klogskab har jeg desto værre altid manglet. Philosophien kan det, som ovenfor bemærket, ikke være ligegyldigt, om den virkelig bliver forstaaet eller ikke; og dog kan den kun ved den Vedkommendes Dumhed faae det at vide; thi den, der er klog, lader sig ikke mærke dermed.

Min Hensigt er da at tjene Philosophien; min Qualification dertil den, at jeg er dum nok til ikke at forstaae den, ja endnu dummere — dum nok til at forraade det. Og dog kan mit Foretagende kun gavne Philosophien; thi den kan jo ingen Skade have af, at selv den Dummeste bliver klog paa den; den vinder netop derved sin fuldkomneste Seier og beviser Rigtigheden af, at gjøre alle til Philosopher.

Er denne Hensigt ikke god, og er den ikke en anden end deres, der hidtil have forsøgt, at udgive et philosophisk Tidsskrift, om den end deri er eens med hines at ville tjene Philosophien? Dog Tjenesterne ere forskjellige, Een tjener den ved sin Viisdom, en Anden ved sin Dumhed.

I Forhold til denne min Hensigt har jeg alvorlig prøvet mig selv, og ved denne Selvprøvelse befundet mig at være i Besiddelse af de fornødne Egenskaber. Dette tør jeg sige uden at gjøre noget

Brud paa Beskedenhed og Sømmelighed. De Egenskaber, der udfordres, ere: Dumhed og Resignation. At jeg er i Besiddelse af den første, det vil vel Ingen være saa høflig at afdisputere mig. Hvad den anden angaaer, da fører jeg jo ved at gjøre en Tilstaaelse betræffende den første et Beviis for at være i Besiddelse af den sidste. Desuden vil jeg ingenlunde rose mig af den som af en Dyd; thi den vil efter al Sandsynlighed betale sig godt. Ogsaa en trofast Elsker kan jo faae det Indfald, at ville friste den Elskede, ikke for at hun skal tabe Noget derved, men for at hun skal vise sig i forhøiet Skjønhed for hans forelskede Blik. Philosophien elsker jeg, Philosophien har jeg elsket fra min tidlige Ungdom. At jeg føler for megen Ærbødighed for den til at turde tillade mig at friste den i samme Forstand, som hiin Elsker den Elskede, behøver jeg vel ikke at forsikkre. Hvad han gjør vilkaarligt, og deri ligger netop det Feilagtige om end for Elskoven Tilgivelige, det gjør jeg, dreven af Nødvendighed. Resultatet kan dog derfor gjerne blive det samme — at Philosophien vil aabenbare sig for mit elskende Blik skjønnere og herligere end nogensinde. Skulde der da høre saa megen Resignation til at vedkjende sig sin Svaghed, naar man tør vente dette? Naar Alt kommer til Alt hvo vilde da ikke, i Mangel af noget Høiere, med Glæde være det taabelige Spørgsmaal, der gav en ung Pige Anledning til at rødme skjønnere end nogensinde; den næsten barnagtige Eenfoldighed, der bragte Viismanden til at smile betydningsfuldere end nogensinde; den Dumhed, der gav Anledning til, at en Vittighed blev sagt; den Misforstaaelse, der gav Viisdommen Anledning til at forklare sig fatteligere end nogensinde! Som hiin Elsker vil jeg da ikke friste Philosophien; thi vel har jeg altid elsket den; men min Kjærlighed er ikke saa lykkelig, at jeg skulde vove dumdristige Experimenter. Frister jeg den, da er det ved Bøn og Paakaldelse. Jeg hører ikke til de Mægtige, der leve paa en fortrolig Fod med Philosophien og omgaaes den som deres Lige; jeg er som en ringe Træl i det fyrstelige Pallads, der hver Dag seer den kongelige Majestæt, skjøndt et svælgende Dyb skiller mig fra ham. Dog har jeg, som Trællen i Palnatoke, kun eet Ønske, at maatte see den i sin hele Glands. Skulde det ikke skee? Philosophien gaaer ikke som Harald Blaatand i Mørke, den tager ikke feil, tager ikke Liigskjorten istedenfor Kroningsdragten. Skulde det ikke skee? Naar viser Philosophien sig herligere end naar den bliver begribelig

---

Palnatoke, 4. Akt (Oehlenschlägers Tragödier 1841 ff. II S. 271—72).

selv for de Uforstandige! Men naar Ingen vil tilstaae, at han er det, saa kan Philosophien heller ei vise sig saaledes.

Er denne min Hensigt ikke skjøn, er den ikke en anden end deres, der hidtil have forsøgt at udgive et Tidsskrift.

§ 3.

Min Forventning.

Da Læseren kjender min Hensigt, saa kjender han ogsaa min Forventning; thi min Forventning er, at min Hensigt maa blive opnaaet. Jeg forventer da et lykkeligt Udfald; men til et lykkeligt Udfald hører i nærværende Tilfælde tvende Ting; at mit Foretagende lykkes i udvortes og mercantilsk Forstand, og at det lykkes i indvortes og videnskabelig Forstand.

I udvortes Henseende betræffer min Forventning Subscribenter og Medarbeidere.

Erfaring har lært, at et philosophisk Tidsskrift ikke tør vente et talrigt Følge. At jeg tiltrods for Erfaringen gjerne kunde ønske mit Tidsskrift en saadan Lykke, er klart; thi at ønske er en fri Kunst. At jeg tiltrods for Erfaringen venter et lykkeligt Udfald, kan vel trænge til en Forklaring. Her er den. Mit Tidsskrift er forskjelligt fra de tidligere, altsaa tør jeg ogsaa vente en forskjellig Skjebne, da Forskjelligheden netop er af den Art, at den gjør en heldig Skjebne sandsynlig.

Den, der siger, at Menneskene ere tjenstvillige, han siger hverken noget Nyt, eller noget Usandt. De ville gjerne fremhjælpe ethvert gavnligt Foretagende, og fremfor Alt, staae de Betrængte bi; kun ønske de, at deres veldædige Virksomhed, deres udviste Tjeneste bliver klar og tydelig, ikke tvetydig og disputabel. Med at være Subscribent paa mit Tidsskrift er der nu ingen Mislighed forbunden. Dersom jeg var istand til, hvad de Andre, der have forsøgt at udgive et Tidsskrift, havde til Hensigt og formaaede, at belære eller at beseire, saa var det jo tænkeligt, at det, Subscribenten fik af mig, var kosteligere end det, jeg modtog af ham, og at saaledes han, der troede at gjøre en Velgjerning mod mig, paa en underlig Maade blev min Skyldner; ja det blev saa langt fra, at han blev den ophøiede Velgjører, at han tvertimod ved at være Subscribent kunde synes at gjøre en høist betænkelig Concession med Hensyn til sig selv. Alene denne Omstændighed maatte gjøre ham tvivlsom, og en tvivlende Mand handler ikke gjerne. Naar

derimod min Subscriptions-Plan kommer Læseverdenen tilhænde, da siger maaskee den Enkelte til sig selv: »lad see hvad det er Forfatteren vil — Han vil belæres — Det er der Mening i, og dersom mine mange Forretninger ikke forhindrede mig deri, skulde jeg gjerne selv belære ham. — Hvad vil Forfatteren — han vil beseires — det kan jeg begribe, og hvis mit Embede ikke krævede al min Tid, skulde jeg med Glæde gjøre Kaal paa ham, jeg der allerede i flere Aar føler mig som et oprigtigt og værdigt triumpherende Medlem af den triumpherende Menighed — da jeg imidlertid ikke har Leilighed til nogen af Delene, saa vil jeg dog gjøre Noget for ham — jeg vil subscribere.« Der er som sagt ingen Tvetydighed mulig. Min Subscribent bliver i enhver Forstand min sande Velgjører; jeg har Intet at byde ham uden en Qvittering og en hjertelig Taksigelse. Subscribenten behøver ikke at befrygte, at jeg paa en underfundig Maade skulde fraliste ham Fordringen paa at kaldes min Velgjører, han er og bliver det i alle Maader, jeg hans Skyldner, naar han betaler Qvitteringen, naar han læser Tidsskriftet og tænker paa mit Vel, og endnu mere, hvis han virkelig kommer mig til Hjælp med Belærelse. Ethvert følende Menneske, der i Sandhed ønsker at gjøre Vel, han kan neppe gjøre noget Bedre end at subscribere paa mit Tidsskrift. Men naar jeg siger: ethvert følende Menneske, da nævner jeg en talløs Skare — see! derfor forventer jeg mange Subscribenter. Tør jeg det ikke, tør jeg ikke vente Deeltagelse? Jean Paul siger etsteds: »Menneskene ere altid villige til at hjælpe Een at bære hans Kors, naar de veed, at det er det Kors, til hvilket man skal nagles.«

Hvad Medarbeidere angaaer, da tør jeg, som ovenfor bemærket, ikke vente nogen Bistand. Dog dette Uheld tjener kun til fra en anden Side at belyse det Heldige i min Stilling. Fik jeg mange Medarbeidere, da beviste denne Omstændighed jo, at det var gaaet Mange, ligesom mig, at de ikke havde forstaaet Philosophien. Men i samme Grad som dette var Tilfældet, i samme Grad blev det jo betænkeligere med Hensyn til min Hoved-Forventning, min videnskabelige Forventning, at blive beseiret. Hvis Mange ikke havde forstaaet den, da blev dette et farligt Argument imod enhver Philosophie, især mod den, der vil forstaaes af Alle. Naar jeg derimod ingen Medarbeidere faaer, ikke en eneste, saa vinder min

den triumpherende Menighed »den triumpherende Kirke« betegnede i ældre Theologi Fuldkommenhedstilstanden efter Christi Gjenkomst.

videnskabelige Forventning i den Grad Sandsynlighed, at den næsten bliver til Vished.

Min videnskabelige Forventning er, at jeg maa vorde beseiret, maa vinde ved at tabe, eller for at udtrykke mig paa en Maade, der ganske stemmer med mine Følelser, at det maa lykkes gode Mennesker at gjøre mig klog paa Philosophien.

Dog siger maaskee Een: »Du er for ubetydelig, Philosophien finder det ikke Umagen værd at beseire Dig.« Viig bort afskyelige Tanke! Skulde jeg vove at troe, at der var en Eneste i min philosophiske Samtid, der kunde raisonere saa uphilosophisk. Philosophien vil jo være populair, vil gjøre sig forstaaelig for Alle. Jeg være nu saa ubetydelig som jeg være vil; jeg finde ingen Plads i alle de Processioner i Tidens Strøm, der bære en concretere Benævnelse, under Rubrikken: Alle slipper jeg vel med ind. Kategorien: Alle gjør ingen smaalig Forskjel, den tager Alle med. Dertil kommer, Philosophien er jo ikke en endelig Magt, ikke en selvkjærlig Tyran, der vil stride, men en menneskekjærlig Genius, der vil bringe alle Mennesker til Sandheds Erkjendelse. Jeg gjør intet Oprør, det vogter jeg mig vel for, jeg søger Belærelse. Jo mere ubetydelig jeg er, desto større Triumph for Philosophien. Til den Ende spare man intet Middel, man tage mig med det Onde eller med det Gode, alt eftersom det findes tjenligt; jeg vil taale Alt, lide Alt, gjøre Alt, naar det blot maa lykkes mig at blive indviet; kun tillade man mig, aldrig at sige ja til Noget, jeg ikke forstaaer, kun fordre man ikke af mig, at jeg skal forklare Andre, hvad jeg ikke selv fatter.

Maaskee siger Een: »det, der fordres af Dig, er, at Du skal tie og blive ved at høre.« Ak Herre Gud! Tiden gaaer hen. Det er jo dog urimeligt af en Philosophie, der er saa klog paa Livet, at den ypperlig ved at spotte dem, der tie og vente noget Hinsides, veed at forklare dem, at de ere narrede, det er jo urimeligt af en saadan Philosophie at gjøre Mine til at narre mig paa en lignende Maade, eller rettere paa en værre Maade; thi den, der engang for alle opgiver det Nærværende, han haaber, men mig narrer man ved bestandig at flytte Terminen ud. Hav dog Medlidenhed! Hvad hjalp det, at jeg om 10 Aar fik at vide, hvad jeg skulde have gjort for 10 Aar siden, saa blev jeg jo reent confunderet. Livet er kort, man gjøre mig dog ikke Konsten altfor lang, fremfor Alt ikke længere end Livet. Skulde det koste et heelt Liv at forstaae Hegel, saa vilde denne Philosophie jo indeholde den dybeste Modsigelse.

Dog dette behøver jeg ikke at befrygte. Naar jeg betænker Tiden, dens Kræfter, og at jeg ingen Medarbeider faaer, saa skal jeg visselig ikke forgjeves søge Belærelse. For at bestyrke mig i denne Tanke, vil jeg nu med et Par Ord omtale Tidens philosophiske Dygtighed.

Den hegelske Philosophie har nu blomstret i flere Aar her hjemme. Naar nu denne Philosophie efter at have forklaret Alt, gjør et Skridt videre og forklarer sig selv, hvilken skjøn Udsigt. Maaskee er det ikke lykkedes mig, at udtrykke mig ganske klart. Dette skal jeg bestræbe mig for, og troer mig ogsaa nogenlunde istand dertil; thi min Uforstandighed er ikke identisk med en taaget Ahnen. Der er een Ting, jeg veed med temmelig Bestemthed, det er, hvad jeg ikke forstaaer; der er een Ting, jeg begjærer af min Samtid, det er en Forklaring. Jeg negter altsaa ikke, at Hegel har forklaret Alt, det overlader jeg til de stærke Aander, der tillige forklare det Manglende. Jeg holder mig ved Jorden og siger: jeg har ikke forstaaet Hegels Forklaring. Heraf gjør jeg igjen ingen anden Slutning end den, at jeg ikke har forstaaet ham. At slutte Mere overlader jeg til de Magthavere, der i deres Personlighed finde en Bemyndigelse dertil. Jeg holder mig ved Jorden, jeg slaaer over i en anden Toneart, jeg beder, jeg beder om en Forklaring; en Forklaring vel at mærke, som jeg kan forstaae; thi det hjalp mig lidet, om der kom en Forklaring, der forklarede Alt i Hegel, men saaledes, at jeg ikke kunne forstaae det. Man give mig Forklaringen, jeg tager den *à tout prix*, man henkaste den til mig med et Skuldertræk, jeg skal dog takke for den. Da vi nu have mange Philosopher her hjemme, der med Iver og Held have omfattet denne Philosophie, saa fremgaaer deraf en glædelig Forventning for mig om den foronskede Belærelse.

Skulde der desuagtet blive en Vanskelighed tilbage, saa er det min Trøst, at der i mit Fodeland ogsaa er Philosopher, der ere komne ud over Hegel. Saasnart disse ved en lille telegraphisk Efterretning forklare, hvor de ere komne hen, saa staaer min Tillid urokkelig til dem. Dersom jeg maatte gjøre en Bøn, da vilde jeg bede, at denne Efterretning bliver i Form af en kategorisk Bestemmelse, for at den om muligt kan blive forstaaelig for mig; thi den almindelige Forklaring: jeg er kommen ud over Hegel er meget for almindelig, til at jeg formaaer at knytte en Tanke til den; og den nærmere Bestemmelse som et Familie- og Dobe-Navn indeholder, danner en saa forfærdelig Modsætning til hiin Almindelighed, at Alt forvirres for mig. Paa dette Punkt vil jeg strax tilstaae, at der har været mig adskillige Phænomener aldeles ufor-

klarlige. Jeg har læst philosophiske Opsatser, i hvilke hver Tanke, hvert Udtryk næsten var af Hegel. Efterat have læst dem igjennem, har jeg tænkt: hvo er nu egentlig Forfatteren. Hegel, har jeg da sagt til mig selv, er Forfatteren, den, der har skrevet Opsatsen, er hans Referent og som saadan er han paalidelig og nøiagtig. Dette kunde jeg forstaae. Dog see! saaledes forholdt det sig ikke, Forfatteren var en Mand, der var kommen ud over Hegel. Her stod min Forstand stille, Forfatteren siger: jeg er kommen ud over Hegel; hvis Artiklen kunde tale, saa vilde den formodentlig sige: hvilken Snak. — Hegel har vidst at redigere hele den nyere Philosophie saaledes, at det seer ud som afsluttede han Alt, og alt Foregaaende tenderede til ham. En Anden giver nu en lignende Fremstilling, en Fremstilling der paa et Haar er uadskillelig fra Hegels, der altsaa paa ethvert Punkt er gjennemtrængt af denne finale Tanke, og derpaa tilføier man en Slutnings Paragraph, i hvilken man bevidner, at man er kommen ud over Hegel. Her staaer atter min Forstand stille, og dog hvad er det Hele, jeg behøver? En Ubetydelighed; to Ord er nok, en lille bitte kategorisk Bestemmelse betræffende Forholdet til Hegel.

Min videnskabelige Forventning er da, at det maa lykkes mig trods min Dumhed at blive klog paa Philosophie. Skeer dette, da er der Ingen, der har Grund til Klage. Jeg ikke, jeg vil prise mig for det lykkeligste af alle Mennesker; thi jo længere man har været fra at turde haabe, desto taknemligere vil man være, jeg skal aldrig glemme alle mine Velgjørere DHrr. Subscribenter og alle de ædle Mennesker, ved hvis Hjælp jeg drev det til en lykkelig Opkomst i Philosophien. Philosophien kan heller ikke have Grund til Klage, den vil glæde sig ved, at blive forstaaeligere for Flere og Flere.

Dog der kan jo ogsaa skee noget Andet; jeg kan blive erklæret for at være saa dum, at Philosophien ikke engang kan indlade sig med mig. »I saa Fald er jo Alt tabt, Tidsskriftet maae gaae ind.« Ingenlunde! Hvor dum jeg end er, kan jeg dog indsee, at det er umuligt for Philosophien at svare saa uphilosophisk. At svare, at jeg er saa dum, at man ikke kan indlade sig med mig, er

en Slutnings Paragraph] J. L. Heibergs Afhandling »Det logiske System« (Perseus Nr. 2, 1838) ender (S. 44) saaledes: § 23. Excursorisk kan endnu bemærkes . . . ., hvorvidt den hidtil givne Fremstilling er forskjellig fra den hegelske osv. S. 5 tales der om den Hegelske Fremstillings »Ufuldkommenheder i Detaillen«, og Sibbern fremhæver i sin Anmeldelse af Perseus Nr. 1 (Maanedsskrift for Litteratur XIX. 1838, S. 292), at Heiberg begynder »at gaae ud over Hegel«.

at bestemme mig altfor ubestemt, til at det kan sømme sig for Philosophien. Kan Philosophien ikke bestemme mig nøiere, da skjønner jeg ikke rettere end, at dens Stilling ikke bliver mindre ubehagelig end min, og at vi tiltrods for vor store Forskjellighed faae et Fællesskab. Jeg er saa dum, at Philosophien ikke kan blive mig forstaaelig, Modsætningen hertil er, at Philosophien er saa klog, at den ikke kan fatte min Dumhed. Disse Modsætninger medieres i en høiere Eenhed ɔ: i en fælleds Dumhed. Besynderligt nok, saa slipper jeg dog med. Eller er det ikke saaledes, lærer Philosophien ikke, at naar det Uendelige tænkes udenfor det Endelige, saa blive begge Endeligheder? Gjentages det ikke atter og atter: *veritas est index sui et falsi?* Naar da Philosophien udelukker Noget, da endeliggjør den sig selv. For at forhindre dette, maa den vel være villig til at forklare sig lidt nøiere om min Dumhed, hvori den bestaaer. At jeg hidtil ikke har forstaaet Philosophien, det kan jo dog ikke være til Hinder for at komme dertil, da det jo snarere vilde være en Hindring, dersom jeg havde forstaaet den. Min Dumhed maa da betegne, at jeg mangler Mulighed, eller være Udtryk for Umuligheden; thi ellers kunde jo min Dumhed være en uendelig fjern Approximations-Bestemmelse til Philosophien. Min Dumhed maa da være den Grændse, der begrændser mig og derved udelukker mig fra Philosophien. Antages dette, da bliver der bestandig en Vanskelighed tilbage, idet man ved at bestemme min Grændse negativt, dog bestemmer mig i Continuitet med det Andet. Saa bliver jeg da en uendelig, uendelig, uendelig lille Stykke af en Philosoph, men jeg kommer dog med. Jeg hører til den chaotiske Masse, i hvilken de »Dannede som Intelligentspunkter og Sjæle« udøve deres organiserende Virkning, ved Hjælp af dem slipper jeg da med ind i Philosophien. Dette er nu let nok sagt, men ikke saa let at forstaae; idetmindste maa man hjælpe mig med en lille Mellembestemmelse, om hvorledes den, der er for dum til at forstaae Philosophien, forholder sig til den Dannede, igjennem hvem han participerer i den almindelige Forstaaen af Philosophien; om det er ved at forstaae den Dannede, eller ved at misforstaae ham; om han, idet han forstaaer den Dannede, forstaaer det Samme som den Dannede forstaaer, thi da forstaaer han jo selv Philosophien; eller han forstaaer

veritas est osv.: Sandheden angiver sig selv og det falske. Sml. Spinoza, Ethices pars II propos. XLIII Schol.: sicut lux se ipsam et tenebras manifestat, sic veritas norma sui et falsi est.

noget Andet, og da synes det ikke ganske rigtigt at sige om ham, at han ved den Dannede participerer i den almindelige Forstaaen.

Men maaskee har det en anden Grund, at Philosophien ikke kan indlade sig med mig, maaskee er Forklaringen af min Dumhed den samme, som Forklaringen om Philosophien, saaledes, at den, der ikke kan forstaae Philosophien, han kan heller ikke forstaae Forklaringen om, hvorfor han ikke kan forstaae den. Forholder dette sig saaledes, da maa jeg spørge, hvilken Indflydelse denne Dumhed har paa min menneskelige Existents som saadan; om jeg ved den ophører at være et Menneske; eller om jeg, uagtet den, endnu er i Besiddelse af det, der hører et Menneske væsentligt til for at være et Menneske, det hvorved han væsentlig er Menneske. Jeg maa fremdeles spørge, om jeg tiltrods for denne min Dumhed kan blive salig ligesom andre Mennesker. Hvis saa er, da spørges, hvorved jeg da tør haabe at blive det. Om det er ved Philosophien? Om den maaskee har den mærkværdige Egenskab, at den gjør Alle salige, baade dem, der forstaae den, og dem, der ikke forstaae den? Hvis dette benegtes; om det da er ved min Dumhed? Dette synes ikke rimeligt, da den netop er min Usalighed. Hvorved tør jeg da haabe at blive salig? Naar her nu nævnes noget Andet, da spørges, om dette gjør mig salig efter min Tilfældighed ɔ: efter min Dumhed; thi denne var jo det Tilfældige hos mig og hører ikke Menneskenaturen væsentlig til. Bejaes dette, saa spørges, om jeg da ikke bliver salig saaledes som andre Mennesker, men kun saaledes som dumme Mennesker blive det. Bejaes dette, saa spørges, hvorledes jeg kan blive salig ved at blive salig efter min Tilfældighed, da jeg jo i saa Fald maa komme i Modsigelse med det Væsentlige i mig; men en saadan Modsigelse er jo Usalighed. Svares hertil, at min Dumhed er det Væsentlige i mig, saa har jeg ophørt at være et Menneske, hvilket blev benegtet i det Foregaaende. Bliver jeg derimod salig efter det Væsentlige i mig, og dette igjen er det for Menneske-Naturen Væsentlige, saa maa jo det Samme, som gjør mig salig, ogsaa kunne gjøre alle andre Mennesker salige, ja alene gjøre dem salige; thi kun den, der bliver salig efter det Væsentlige, kun han bliver salig. Maaskee er dette ikke mere hvad det var i gamle Dage; thi i gamle Dage var det godt Philosophie at sige: *inter accidentia sola,*

---

inter accidentia osv.: mellem Accidenserne alene, men ikke mellem de substantielle Former hos Individer af samme Art gives der et Mere og et Mindre —

non autem inter formas substantiales individuorum ejusdem speciei plus et minus reperitur. Naar da Philosophen bliver salig ved sin Philosophie, saa er dette en tilfældig Salighed. Saa er der da noget Høiere end Philosophie. Det er høiere derved, at det tager mig og lignende Stympere med. Forholder det sig saaledes, saa spørges, om man da vil vedblive at kalde Philosophien det Absolute? Men er den ikke det Absolute, da maa den vide at gjøre Rede for sin Grændse. Hvis jeg vilde være Digter, da vilde vel Æsthetikeren belære mig om, hvilke Egenskaber der udfordres dertil. Jeg vilde da indsee, at jeg ikke var Digter og vide at finde mig i min Skjebne. Naar Poesien derimod vilde fordre at være det Absolute, saa tør den ikke udelukke mig; thi det Absolute kan ikke være Andet end hvad der er fælleds for Alle.

Jeg skjønner da ikke, at det blev nodvendigt at lade mit Tidsskrift gaae ind. Jeg er desto værre noget tungnem, og her er Meget at lære. Mit Tidsskrift kunde da vel bestaae, om min Forventning end ikke blev opfyldt ganske efter Ønske.

Dog der kunde jo ogsaa skee noget Andet; jeg kunde blive erklæret for uskikket til, at man kunde indlade sig med mig, »dog ikke saa meget formedelst min Dumhed, som paa Grund af en borneret Trods.« »I saa Fald var jo Alt tabt. Subscribenterne vilde vel falde fra, da jeg befandtes at være en uværdig Trængende, Tidsskriftet maatte gaae ind.« Det var i Sandhed tungt, især naar jeg betænker den Tort, der vederfores mig. Imidlertid skjønner jeg dog ikke rettere, end at efter Sandsynlighed Subscribenterne vilde have lidt Taalmodighed med mig, indtil Philosophien havde forklaret sig lidt nærmere. Philosophien eier jo Sandheden, men Sandheden er og bliver dog vel den stærkeste, hvorledes er det da muligt, at en borneret Trods skulde være istand til at staae den imod. Udfaldet vilde da være utvivlsomt, med mindre den Trodsige var i Besiddelse af en næsten dæmonisk Magt, og dette kan da vel ikke være Tilfældet med mig, eller han var klog nok til at skjule sin Trodsighed, klog nok til ikke at udsætte sig for at blive tilintetgjort af Sandheden. Dette er jeg saa langt fra, at jeg tvertimod onsker min Tilintetgjørelse, fordi jeg veed, at denne er Betingelsen for, »at jeg kan staae op til en fuld-

en Sætning af den scholastiske Logik. Med andre Ord er den udtalt f. Ex. i Beckmanns Institutiones logicae (Jena 1672) S. 117. »at jeg kan staae op« osv., i Manuscriptet er her tilføjet »cfr. Perseus's Fortale«, saa der maa sigtes til Perseus Nr. 1 S. XIV: Vel betyder Perseus paa Dansk: Ødelæggeren; men hans Ødelæggen var ikke Tidens og Dødens absolut negative, men den heroiske, hvoraf en ny og ædlere Tilstand fremgaaer.

kommen Existents.« Vilde man desuagtet vedblive at give min bornerede Trods Skylden for, at man ikke kunde indlade sig med mig, saa maatte dog vel Philosophien, for at tale som det sømmer sig en Videnskab og ikke snakke som det kan ventes af en Spidsborger, nærmere bestemme Beskaffenheden af den bornerede Trods, der gjør Meddelelse umulig. Jeg maatte da spørge, om denne Trods er identisk med Dumhed, om Dumheden har sin Grund i Trodsen eller Trodsen i Dumheden? Ere de identiske, saa er Sagen ført tilbage paa det Punkt, vi nys forlod. Ere de forskjellige, saa maatte jeg spørge, hvorledes? og i hvilket Forhold? Tiltager Forskjelligheden i Forholdet efter Loven for Udviklingen, saaledes at i samme Grad som Dumheden forsvinder, i samme Grad ophører Trodsen; eller staae de i et omvendt Forhold, saaledes, at naar Dumheden er bleven forvandlet til Viisdom, da har Trodsen potenseret sig til sit Høieste? Jeg maatte fremdeles spørge, om hvorledes de da paa dette Punkt forholdt sig til hinanden; om det er muligt for Trodsen at bevare sig eller den maa segne under Viisdommens Nødvendighed. Hvis det første er Tilfældet, da spørges, om jeg da tiltrods for min Trods kan naae Viisdommen; naar det andet er Tilfældet, saa spørges, om jeg tiltrods for min Viisdom kan vedblive at trodse. Er det første Tilfældet, saa maa det jo være en let Sag for Philosophien at bringe mig til Viisdommen, idet det indsees, at Viisdommen har i sig en Nødvendighed, der er høiere end Villiens Trods. Er det Andet Tilfældet, saa er der jo en høiere Magt end Erkjendelsen, en høiere Magt end Erkjendelsens Nødvendighed. I saa Fald spørges, hvilken denne Magt er, og hvorledes den forholder sig til Erkjendelsen; der spørges, om denne Magt ikke kan blive Gjenstand for en videnskabelig Behandling; om hvad den Videnskab hedder, der behandler denne Sag; om dens Forhold til Erkjendelsens Videnskab; om den ved at blive en Videnskab ikke bliver Gjenstanden for Erkjendelsen; om hvilket Forhold Erkjendelsen nu indtager i Forhold til denne Magt, der viste sig at være høiere end Erkjendelsen; om den selv maa være behjælpelig, for at Erkjendelsen skal kunne forstaae den; om det blot er i dette Tilfælde, at Erkjendelsen behøver dens Assistance, eller det altid er saa; om der dog ikke gives en Undtagelse, og hvilken denne er; om det ikke er af Vigtighed, at dette erkjendes, førend man begynder at erkjende noget Andet; hvad det er for en Undtagelse, og hvad der af denne Omstændighed fremgaaer med Hensyn til hiin Erkjendens Beskaffenhed; hvilken Erkjenden det da er, Trodsen ikke formaaer at gjøre Modstand; om al Erkjenden er nødvendig Erkjenden; eller om al

Erkjenden i lige Grad baade er fri og nødvendig; er dette Tilfældet, saa formaaer denne Magt at udelukke mig fra al Erkjenden, er det ikke Tilfældet, saa formaaer den kun at udelukke mig fra en vis Art af Erkjenden; om den Art af Erkjenden, fra hvilken den formaaer at udelukke mig, paa Grund heraf er høiere, eller om den anden Art af Erkjenden af den modsatte Grund er høiere; er dette Tilfældet, saa er Philosophien jo ikke det Høieste, men kun, selv paa sit Høieste nemlig i den sidste Art af Erkjenden, en Viden om det Høieste?

Jeg skjønner ikke, at det blev nødvendigt at lade mit Tidsskrift gaae ind. Jeg er desto værre noget tungnem, og her er Meget at lære. Mit Tidsskrift kunde da vel bestaae, om min Forventning end ikke blev opfyldt ganske efter Ønske.

Dog endnu eet Tilfælde vil jeg tænke mig, at Philosophien selv nedlod sig til at tale til mig. Jeg veed ikke, om jeg skal forestille mig den som en Mand eller som en Qvinde, derfor troer jeg det er bedst, at tænke mig den som en usynlig Røst, der lyder til Een, som var det fra Eens Indre, uagtet det er fra Skyerne, som taler saa menneskeligt til Een, uagtet dens Tale er guddommelig, saa mildt og venligt, at det er en Vellyst at høre paa den, thi Philosophien er altid venlig, det er kun Philosopherne, der ere »böse.« Omtrent saaledes talede den til mig: »Du er i en Misforstaaelse, Dig er det ikke forundt at forstaae mig; dog derfor bør Du ikke vredes paa mig, thi jeg er ikke den, som skaber Mennesket; Du formaaer ikke at fatte mig. Dette siger jeg ikke for at krænke Dig, selv om Du var det eneste Menneske, der var for indskrænket dertil, mit stille, fredelige, salige Liv krænker Ingen; men Du er ikke den Eneste; hvad der gjælder om Dig, det gjælder om mange Andre, ja det gjælder om Mængden af Mennesker, hvilken Du tilhører. Jeg er kun for de Udvalgte, for dem, der tidlig bleve mærkede i deres Vugge; og for at disse skal tilhøre mig, fordres der Tid og Flid og Leilighed, begeistret Kjærlighed, Høimodighed til at vove at elske haabløst, Forsagelse af Meget, som andre Mennesker ansee for skjønt, og som ogsaa saaledes er det. Den, hos hvem jeg finder dette, ham lønner jeg ogsaa med Ideens Kys, jeg gjør Begrebets Omfavnelse frugtbar for ham; jeg viser ham, hvad det jordiske Øie ønsker, at see Græsset groe, det viser jeg ham i en langt høiere Verden, der lader jeg ham forstaae og see, hvorledes Tankerne groe i hinanden fyldigere og fyldigere; hvad der er adsplittet i Sprogenes Mangfoldighed, hvad der overalt er tilstede i den Eenfoldigstes som i den Kløgtigstes Tale, det er samlet her og voxer sin stille Væxt. For Dig kan jeg ikke vise mig, af

Dig kan jeg ikke elskes, troe ikke, at det er fordi jeg er for stolt, Nei! men mit Væsen fører det saaledes med sig. Farvel! Fordre ikke det Umulige; priis Guderne for, at jeg er til; thi om Du end ikke fatter mit Væsen, der er dog de, der fatte det; glæd Dig da over, at de Lykkelige blive lykkelige, gjør det og Du vil ikke fortryde det.« Saaledes fornam jeg dens Tale. Derpaa gjensvarede jeg, idet jeg af Ærbødighed for dens ophøiede Væsen søgte at føie mine Ord saa godt som muligt, saaledes: »Hvert Ord, Du haver talet, ophøiede Væsen, har jeg fuldeligen forstaaet, om jeg end tillige med Smerte har fattet, at jeg ikke var blandt de Lykkeliges Tal. Hvert Ord i Din Formaning har trængt helbredende ind i min Sjæl, efter først at have udryddet min tidligere Taabelighed; idet Du talte, blev mit Hjerte, der havde været sygt og mismodigt, atter sundt og glad, og idet Du talte om Din Forstaaelse med de Elskende, da var det som jeg førtes bort fra Verdens Larm, som var jeg kommen til et eensomt Sted, hvorhen Du altid vinker Dine Dyrkere. Vel indseer jeg, at det var ikke Stedet for mig; men at det maatte være herligt, at kunne komme derhen, glædeligt at bidrage til at frede om Philosophiens stille Bolig, at ikke Verdens Larm og Møie skulde naae forstyrrende derhen; at det maatte være en skjøn Belønning herfor at see de Udvalgte straale i Din Herligheds Afglands. Og dette tillod Du jo Enhver, ogsaa mig, at bidrage Sit til. Var det ikke saaledes? O! men hvis det er saa, hvorfor taaler Du da, hvad der er skeet i disse sidste Dage! Hvorfor udsender Du ikke en af Dine Elskere, der ikke blot har Tanker i Panden, men Vrede i hans Næsebor, til at fortære de hykkelske Tilbedere, der vanhellige Dit rene Væsen, der ængste os Svage, ved at ville gjøre det til en Nødvendighed for os at forstaae Dig; thi dette maa Du ikke troe om mig, at jeg af mig selv er falden paa Sligt; det var Andres Tale og Exempel, der forførte mig. Da vil Forvirringen ophøre, de Udvalgte ville følge Dig, og vi Andre ikke for meget sørge over, at vi bleve udelukkede; thi ikke sandt, dette tør jeg troe, at Tilværelsens Forskjellighed har sin dybeste Grund i en Eenhed i det Absolute, at Muligheden af at lade denne Eenhed komme tilsyne ikke er negtet noget Menneske, at denne Tilværelse netop ved denne Mulighed tyder hen paa en fuldkomnere, hvor Eenheden vil fuldelig gjennemtrænge Enhver, og ikke som i denne Verden betinges ved Forskjelligheden; thi vel indseer jeg

---

Vrede i hans Næsebor] det hebraiske Ord, der f. Ex. i Jobs Bog 4, 9 (»Vredes Aand«) gjengives ved »Vrede«, betyder egenligt »Næse«.

Forskjellighedens Fuldkommenhed eller Ufuldkommenhed, dette indseer jeg med Smerte, den Lykkelige med Glæde; men jeg fatter ikke, at Forskjelligheden er Tilværelsens Fuldkommenhed, jeg troer, og ikke sandt, jeg tør troe, at den fuldkomne Tilværelse vil gjøre Enhver til Alt og Alle til lige Meget. Dette vil Du jo ikke negte, Du, der skjøndt af guddommelig Oprindelse, dog er saa menneskelig; og er det at være menneskelig noget Andet end at troe dette? Dette vil Du jo ikke negte, for ikke at gjøre Menneskeheden ulykkelig: Dine Elskere derved, at de alene bleve lykkelige; os Andre derved, at vi ikke bleve Dine Elskere.«

Dersom dette skete, dersom Philosophien i sin ophøiede Simpelhed tiltalte mig saaledes, da kunde det synes bedst for mig jo før jo hellere at høre op. At vedblive desuagtet at bestorme Philosophien med mine Bønner, det var umandigt; men uagtet jeg, som jeg allerede tidligere havde opgivet Prætensionen paa at være Philosoph, nu ogsaa havde opgivet Haabet om at blive det, saa blev der jo dog, da Fleertallet af Mennesker bleve udelukkede fra Philosophien, en Mangfoldighed af Overveielser, der maatte interessere dem. Mit Tidsskrift er betitlet: philosophiske Overveielser. Overveielser kunde jeg nu dog vel gjerne anstille uden at være Philosoph; maaskee kunde jeg endog desuagtet kalde dem: philosophiske Overveielser, da der jo bestandig maa blive et *confinium* mellem Philosophien og den Lære, i hvilken vi Andre søge Tilhold, og i denne Henseende kunde jo Philosophien være os behjælpelig, om ikke ved Andet, saa ved at støde fra.

Om der nu i vor Tid er Sandsynlighed for, at Philosophien vil forklare sig paa den Maade eller paa en, om end bedre, dog lignende Maade, det veed jeg ikke; den Tid den Sorg. Vedbliver den derimod at blive gaadefuldere og gaadefuldere, vanskeligere og vanskeligere i sit Udtryk, vedbliver den ad den Vei at ville opnaae sit skjønne Maal at blive forstaaelig for Alle, saa kan maaskee min skjønne Forventning blive opfyldt, mit *pium desiderium*, at vorde Philosoph. Jeg henvender mig da trøstig til min Samtid. Jeg har ikke tvivlet om Alt, jeg henvender mig til Mænd, der have tvivlet om Alt. Hvilket skjønt Haab! Have de fundet Vished om Alt? Jeg veed det ikke; men paa nogle Punkter maae de dog vel have fundet den. Lad der ogsaa være noget Overdrevent i den

---

philosophiske Overveielser, et saadant Skrift (i Hefter) havde S. K. virkeligt tænkt paa at udgive, se Efterl. Pap. 1833—43 S. 327, sml. 1844—46 S. 78 ff. *confinium* fælles Grænselinie. *pium desiderium* fromt Ønske.

megen Tale, der høres angaaende Systemet; at der slet ikke skulde være Noget om det, var for frygtelig en Modsigelse, til at mit svage Hoved skulde formaae at tænke den. Bare det nu bliver et oprindelig dansk System, et fuldkomment indenlandsk Produkt, og bare jeg kommer med; om jeg end ikke blev Andet end Iilbud ved det danske System, jeg skal dog være glad og fornøiet.

Saa vil jeg da indtil videre haabe; haabe, at min skjønne Forventning bliver opfyldt. Til den Ende er der endnu kun een Bøn, jeg har til de Mægtige og de gode Mennesker, ved hvis Hjælp det skal skee; at man nemlig viser lidt Skaansel og Overbærelse mod mig. Man misforstaae mig ikke. Ikke er det min Mening, at man skal lade være at tale strængt til mig, at straffe mig, at sætte mig i Skammekrogen. Man bruge ethvert Middel, naar det gjøres fornødent: et lille *pereat,* en lille Subscription af flere Studenter og Candidater, der føle sig opfordrede til at oprøres ved min Dumhed. — Det gyser i mig, men min Iver for at komme med er saa stor, at jeg vil udholde Alt. Hvad jeg derimod mener, er, at man forsmaae enhver tilfældig Seier, forskaane mig for enhver unødvendig Ydmygelse, begge Dele, fordi de ikke gavne mig i Hovedsagen. Man forfærde mig ikke med Auctoriteter; thi det gavner jo ikke mig, at Andre have sagt eller forstaaet, hvad jeg ikke kan forstaae. Man have mig ikke til Bedste. Jeg vil anføre et Exempel. For at forhjælpe mig til en bedre Indsigt, producerer Een af mine Velgjørere en Forklaring af Aristoteles. Det lykkes mig virkelig at forstaae den; jeg er allerede ganske glad derover; men see! en saadan Forklaring findes slet ikke hos Aristoteles, min Velgjører vilde blot forsøge, om han kunde faae mig til at troe, at Aristoteles skulde have sagt noget Saadant. I og for sig er det nu vel aldeles ligegyldigt; thi saafremt Forklaringen virkelig forklarer Noget, er det jo ligegyldigt, om den kommer fra Aristoteles eller fra en Tjenestepige; men for Folkesnaks Skyld og for ikke at svække min Tillid til mine Veiledere, ønskede jeg dog, at man lod det være, naar det ikke gjordes absolut nødvendigt. Dog

---

pereat (lad ham omkomme) ned med ham. — en Forklaring af Aristoteles] af Efterl. Pap. 1844—46 S. 40 (sml. S. 47) ses det, at der hermed sigtes til Heibergs Udtalelse om »Gjentagelsen« i Urania 1844 S. 98 (Pros. Skr. IX S. 70 ff.), hvor det bebrejdes S. K., at han ikke har »skjelnet mellem den væsenligt forskjellige Betydning, som Gjentagelsen har i den naturlige og i den aandelige Sphære« og »har udstrakt Begrebets Gyldighed udenfor dets retmæssige Grænser«, medens han fornemmelig har »havt Naturens Categorier for Øie« og anvender det »paa et naturphilosophisk Begreb, nemlig Bevægelsen«.

hvad skulde vel bevæge dem til at gjøre det? En Seier over min Uvidenhed, det var dog for fattig en Seier; en Triumph over min Ubelæsthed, det var jo næsten som en Spot over den Triumpherende! Det var jo som om en Lærer vilde rivalisere med sin Discipel.

I det Foregaaende har jeg stræbt at anbefale mit Foretagende paa bedste Maade; jeg har ikke ladet det mangle paa *captatio benevolentiæ* til Høire og Venstre; jeg har gjort hvad der stod i min Magt for at forvandle ethvert følende Menneske til min Velgjører: til min Subscribent, min Lærer, min Veileder. Jeg har intet Videre at tilføie, end at jeg haaber at have gjort det Fornødne. I Tidsskriftet selv tør jeg ikke give mine hjertelige Udgydelser en Plads, der gaaer jeg mit skjæve Skud hen ad Tankens Vei

> Død for de mange Forhold her paa Jorden,
> De mangehaande, mangeslags,
> De ordensfestlige, de dagligdags.

Cfr. Baggesen S. V. 6te B. *p.* 143.

---

captatio benevolentiæ Stræben efter at sikre sig (Læserens eller Tilhørerens) Velvillie. Baggesen »Min Gjenganger-Spøg eller den søde Kniv«. Den citerede Udgave er: J. B.'s danske Værker. Udgivne af Forfatterens Sønner og C. I. Boye, Kbhvn. 1827 ff.

Efterskrift.

Det behøves vel neppe at siges, at denne Morskabslæsning umueligen, det er: uden at alle Erfaringer og Begreber omstødes, vil kunne begynde Strid og Trætte; thi Forord bryder jo ingen Trætte, og Den, der slaaer igjen, begynder Striden, — Striden, ikke med »Forordene,« men med alle Erfaringer og Begreber.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

(1844).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Texten beroer paa Originaludgaven sammenlignet med Originalmanuskriptet, der findes blandt S. K.'s Papirer paa Universitetsbiblioteket. (Pakke 11.)

MDCCCXLIV.

FIRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Skjøndt denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at **prædike**, »opbyggelige« Taler ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være **Lærer**) nu atter gaaer ud i Verden, frygter den dog end mindre, end da den første Gang tiltraadte Vandringen, at skulle drage nogen forsinkende Opmærksomhed paa sig; den haaber tvertimod, at de Forbigaaende formedelst Gjentagelsen neppe bemærke den eller dog kun for at lade den skjøtte sig selv. Saaledes gaaer stundom et Bud til bestemte Tider sin vante Vei; snart er han kjendt, kjendt, saa den Forbigaaende neppe seer ham, end sige seer efter ham — og saaledes gaaer denne lille Bog ud som et Bud, men ikke saaledes som et Bud, at den atter vender tilbage. Den søger hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder **min** Læser, for at besøge ham, ja for at blive hos ham, thi Den, hvem man elsker, til ham kommer man og gjør Bolig hos ham og bliver hos ham, hvis det forundes. Saasnart nemlig han har taget den imod, da haver den ophørt at være: den er Intet for sig selv og ved sig selv, men Alt, hvad den er, er den kun for ham og ved ham. Og uagtet saaledes Sporet bestandig fører hen til **min** Læser, ikke tilbage, og uagtet det foregaaende Bud aldrig vender hjem, og uagtet Den, som udsender det, aldrig erfarer Noget om dets Skjebne; saa gaaer dog det næste Bud freidig gjennem Døden til Livet, trøstig sin Gang for at forsvinde, glad over aldrig at skulle vende hjem igjen — og dette er netop Dens Glæde, som udsender det, som bestandigt kun kom til sin Læser for at tage Afskeed, og nu tager den for sidste Gang.

Kjøbenhavn den 9de August 1844.

S. K.

---

gjør Bolig hos ham] smlgn. Joh. 14, 23.

At trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed.

»Et Menneske behøver kun Lidet for at leve, og dette Lidet behøver han kun en liden Tid« — dette er et høimodigt Ord, der er værd at annammes og at forstaaes som det vil forstaaes; thi det er for alvorligt til at ville beundres som et skjønt Udtryk eller en siirlig Vending. Saaledes henkastes det vel stundom; man tilraaber den Nødlidende det, maaskee for i Forbigaaende at trøste ham, maaskee ogsaa kun for at sige Noget; man siger det til sig selv endog paa Lykkens Dag, thi det menneskelige Hjerte er meget svigefuldt og tager kun altfor gjerne Høimodet forfængeligt, og er stolt af kun at behøve Lidet — medens man bruger meget; man siger det til sig selv paa Nødens Dag, og iler forud for beundrende at modtage sig selv ved Maalet — naar man har fuldkommet det Herlige; men hermed er man ligesaa lidt selv tjent, som Ordet er det. »Man behøver det kun en liden Tid«; men som det stundom hænder, at det er, naar Dagen længes, at ogsaa Vinteren strenges, saa er det altid saaledes, at Savnets og Gjenvordighedens Vinter gjør Dagene lange, om end Tiden og Livet er kort. Hvor Meget er da det Lidet, som et Menneske behøver? I Almindelighed kan man egentligen slet ikke besvare dette Spørgsmaal; og selv Den, der har oplevet, om ikke at behøve Lidet, saa dog at maatte hjælpe sig med Lidet, selv han vil ikke i Almindelighed kunne bestemme, hvad det Lidet er. Som nemlig Tiden ofte bringer den Sørgende ny Trøst, den Nedbøiede ny Opreisning, Den, der tabte meget, nyt Vederlag, saa er den, selv naar den vedbliver at tage, dog omhyggelig mod den Lidende; tager sjeldent Alt paa eengang, men

lidt efter lidt, og vænner ham saaledes lidt efter lidt til at undvære, indtil han selv med Forundring seer, at han endog behøver mindre, end hvad han engang ansaae for det Mindste, ja for saa Lidet, at han med Forfærdelse tænkte paa at maatte behøve saa Lidet (om han end ikke udtrykte sig ganske klart, thi Forfærdelsen ligger sandeligen ikke i kun at behøve Lidet) og næsten ophidsedes ved den modsigende Forestilling, at skulle behøve det, for at kunne vedblive at behøve det; om han end ikke ganske forstod sig selv, da Fuldkommenheden just ikke bestod i at komme til at behøve Mere. Men hvor meget er da det Lidet, som et Menneske behøver? Lad Livet svare, og Talen gjøre hvad Livets Nød og Gjenvordighed stundom gjør, afklæde et Menneske for at see, hvor Lidet det er, han behøver. Og Du, m. T., deeltage deri, som Du nu i Forhold til Din særlige Tilstand maa eller vil deeltage; thi Forfærdelse skal Talen ikke vække, dersom den ellers er betænkt paa at finde en Trøst, og ikke har til Hensigt at ville bedrage Dig, som naar Fortvivlelsens Iis og Snee danner den skuffende Bjergstrøm, efter hvilken Karavanen bøier Veien, begiver sig ind i Ørkenen og omkommer (Job, VI, 15—18). Din Forfærdelse kan den ikke vække, dersom Du selv haver oplevet det, og fundet Trøsten; og hvis Du ikke haver oplevet det, da kan dog Talen derom kun forfærde Dig, hvis Din Styrke er i den Betragtning, at Sligt kun hænder sjeldent. Men hvo er da den Elendigste: Den, der haver oplevet det, eller den feige og blødagtige Daare, der ikke mærker, at hans Trøst er Svig, at det, naar Ulykken rammer, kun lidet baader, at det er den sjeldne Gang. Saa tag det da fra ham: Rigdom og Magt og Vælde, og falske Venners forræderske Tjenstagtighed, og Lysternes Underdanighed under Ønskets Lune, og Forfængelighedens Triumpher over den tilbedende Beundring, og Menneskevrimlens smigrende Opmærksomhed og hele hans Fremtrædens misundte Herlighed; han har tabt det og nøies med mindre. Som Verden ikke kan kjende ham igjen paa Grund af den uhyre Forandring, saa kan han neppe kjende sig selv — saa forandret er han: at han, der behovede saa meget, nu behøver saa langt mindre. Sandeligen, det er langt lettere og langt glædeligere at forstaae, hvorledes denne Forandring kan gjøre ham ukjendelig for sig selv, end hvorledes hiin anden kan gjøre ham ukjendelig for Menneskene; thi er det ikke Daarlighed, at det er Klæderne, der gjør en Mand ukjendelig, saa man ikke kan kjende ham, naar han er afklædt; og er det ikke sørgeligt, at det er Klæderne man beundrer, ikke Manden! Men en gudeligere Betragtning seer let, at han er ifærd med at klædes om og at iføres Høitidsdragten, thi den jordiske

Bryllupsdragt og den himmelske ere yderst forskjellige. Dog lidet Gods med Nøisomhed er jo allerede en stor Vinding; saa tag det da fra ham — ikke Nøisomheden — men det Sidste, han eiede. Han lider ikke Nød, han gaaer ikke hungrig til Sengs; men hvor han skal faae det Fornødne, det veed han ikke, ikke om Aftenen naar han sover ind fra Bekymringen, ikke om Morgenen naar han vaagner til den; men dog faaer han det — det Lidet han behøver for at leve. Saa er han da fattig, og det Ord, der er saa tungt at høre, det maa han høre sagt om sig selv. Dobbelt tungt føler han det; thi han valgte ikke selv denne Tilstand som Den, der henkastede sit Gods for at forsøge sig, og som maaskee lettere finder sig i selvvalgt Armod, men derfor ikke altid bedre, dersom han kun forsagede Forfængeligheden ved Hjælp af en endnu større Forfængelighed. »Kun at behøve Lidet«, saa talte Ordet; men at vide, at man kun behøver Lidet, uden dog i noget Øieblik med Vished at vide, at man kan faae det Lidet, man behøver — Den, der bærer dette, han behøver kun Lidet, han behøver end ikke, hvad der dog er Noget, at vide sig dette Lidet sikkret. Mere behøver da et Menneske ikke, dersom det er sandt, at han kun behøver Lidet — for at leve; thi en Grav finder han vel, og i Graven behøver ethvert Menneske lige lidet. Hvad enten den døde Mand eier den Grav, i hvilken han ligger, maaskee paa hundrede Aar (ak, hvilken besynderlig Modsigelse!), eller han har maattet trænge sig ind mellem Andre, selv i Døden har maattet kæmpe sig frem for at faae en lille Plads: de eie lige Meget og behøve lige Lidet, og behøve det kun for en liden Tid. Men den liden Tid forinden, om hvilken Ordet taler, den kan maaskee blive lang, thi om Veien til Graven end ikke var lang, om Du maaskee ikke sjeldent saae ham gaae modig sin Gang derud, for med Øiet at erobre det lidet Land, han som Død agtede at indtage; kunde Veien derfor ikke i en anden Forstand blive meget lang? Hvis han da stundom blev mistrøstig, hvis han ikke altid forstod, at et Menneske kun behøver Lidet, havde Du da slet ikke Andet at sige ham end at gjentage hiint Ord? Eller Du sagde vel til ham, hvad der tilbød sig ganske naturligt, saa naturligt, at Du maaskee end ikke selv i Hjertet ret havde Tillid til den Trøst, du bød en Anden: lad Dig saa nøies med Guds Naade.

Stands nu et Øieblik, at ikke Alt forvirres: Tanken og Talen og Sproget; at ikke Alt forvirres, idet Forholdet vel vedbliver, men kun derved, at det er ombyttet, saa hiin Mand er Den, der eier Trøsten, Du Den, der behøver den; hiin Mand den Rige, Du den Nødlidende, uagtet det var aldeles omvendt, lige indtil Du hørte

det lille Trylle-Ord, der forvandlede Alt. Maaskee mærkede Du det end ikke selv; thi saaledes omgaaes man mangt et Ord, som Barnet det Betydningsfulde, uden at opdage den Tankens Braad deri, som saarer indtil Døden for at frelse Livet. At nøies med Guds Naade! Guds Naade er jo det Herligste af Alt, derom skulle vi dog vel ikke stride; thi dette er i Grunden ethvert Menneskes inderste og saligste Forvisning. Men Tanken om den kalder han saa sjeldent frem; og tilsidst, naar han ret vil være ærlig, da anvender han vel i al Stilhed uden dog at gjøre sig det tydeligt, hvad han gjør, paa denne Forestilling hiint gamle Ord: at for Lidet og for Meget fordærver Alt. Skal han tænke Tanken i sin evige Gyldighed, da sigter den øieblikkeligt dødbringende paa al hans verdslige Tænken, Digten og Tragten, vender ham Alt om, og dette kan han ikke udholde længe. Da vender han tilbage til det Verdsliges lave Egne, til sin sædvanlige Tale og Tankegang. Og jo ældre et Menneske bliver, desto vanskeligere vorder det ham at lære et nyt Sprog, især et saa høist forskjelligt. Dette mærker han nu nok af og til, at det ikke hænger rigtigt sammen med den Maade, paa hvilken han bruger dette Ord, blandet ind mellem al verdslig Tale; han faaer en ond Samvittighed mod Ordet, og har ingen Velsignelse af det. Dog er jo Guds Naade det Herligste af Alt. Men dersom nu et Menneske eiede, hvad der vel ikke er saa herligt, eiede alle Jordens Skatte, og du da vilde sige til ham: lad Dig nu nøies dermed; da vilde han vel smile af Dig. Dersom han selv sagde til Dig: nu vil jeg lade mig nøies dermed; da vilde det vel oprøre Dig; thi hvad mere kunde han forlange, og hvilken Frækhed at ville n ø i e s med det M e s t e. Hvad man nøies med, det maa jo være det Lidet; men at nøies med det Herligste af Alt, det synes en besynderlig Tale; og at dette Trøstens Forslag gjøres af et Menneske, der ikke selv fatter den, er igjen besynderligt, som hvis Nogen ikke uden deeltagende Bekymring gav den Nødlidende en liden Skilling, formanende ham, at nøies med den, medens dog denne Skilling gjorde Modtageren til Eier af hele Verden. Thi var det ikke besynderligt, at Giveren selv kunde tænke saa ringe om Gaven, han bød, at han lod Formaningen om Nøisomhed følge med! Eller var det ikke som, hvis en Mand, der, selv indbuden af den Mægtige, gik til Gjestebudshuus, mødte en Ringe, til hvem han sagde, for dog at byde ham en Slags Trøst: lad dig nøies med at sidde tilbords i Himmeriges Rige! Eller dersom den Ringe selv var talende og sagde: ak! jeg bliver ikke indbuden af den Mægtige og kan da heller ei modtage hans Indbydelse, da jeg er andetsteds indbuden og maa nøies med at sidde

tilbords i Himmerigets Rige — var dette ikke en underlig Tale? Jo mere man tænker derover, desto besynderligere bliver Jordlivet og det menneskelige Sprog; thi midt i al den jordiske og verdslige Forskjellighed, der er nidkjær nok paa sig selv, blander Guds-Forskjelligheden sig tankeløst ind, ja vel endog saaledes, at den i Grunden er udelukket. At komme i Kongens Navn, det aabner alle Døre for En, men at komme i Guds Navn, det er det Sidste, hvori et Menneske skal forsøge sig; og Den, der maa nøies dermed, han maa nøies med Lidet. Hvis han kom til den Mægtiges Dør, hvis Tjeneren end ikke forstod, fra hvem det var han hilsede, hvis den Mægtige utaalmodig selv gik ud og saae den ringe Mand, der skulde hilse fra Gud i Himlene — maaskee blev Døren lukket for ham.

Dog vil Talen ikke overrumple Dig, m. T., eller frembringe en pludselig Virkning. Naar Ordet siger: at nøies med Guds Naade, da er vel Grunden, at Guds Naade ikke udtrykker sig saaledes som et Menneske saa gjerne vil forstaae den, men taler vanskeligere. Saasnart nemlig Guds Naade giver Mennesket hvad han ønsker og begjerer, da nøies han ikke blot med Naaden, men er glad ved hvad han modtager, og forstaaer, efter sin Formening, let, at Gud er ham naadig. At dette nu er en Misforstaaelse, som Ingen skal forhaste sig med at ivre mod, det er vist nok, men derfor bør man dog ikke glemme at øve sig i den beleilige Tid til at forstaae det Vanskeligere og det Sande. Dersom nemlig et Menneske kan være forvisset om Guds Naade, uden at behøve det timelige Vidnesbyrd som Mellemmand, eller den efter hans Begreb ham gavnlige Tilskikkelse som Tolk, da er det jo ham vist, at Guds Naade er det Herligste af Alt, og da vil han bestræbe sig for, saaledes at glædes ved den, at han ikke blot nøies med den, saaledes at takke for den, at han ikke nøies med Naaden: ikke sørger over Det, som blev nægtet, ikke over den Sprogforskjellighed der var mellem Guds evige Tilforladelighed og hans barnlige Lidettroenhed, men som nu ikke mere er, nu da »hans Hjerte styrkes ved Naaden og ikke ved Mad« (Hebr. 13, 9). Dersom en Nødlidende turde glæde sig ved en Mægtigs Venskab, men denne mægtige Mand kunde Intet gjøre for ham (dette er jo det Tilsvarende til at Guds Naade lader det jordiske Vidnesbyrd udeblive): det, at han havde et saadant Venskab, var dog allerede saare meget. Men her ligger maaskee Vanskeligheden; thi den Nødlidende kunde jo overbevises om, at hiin mægtige Mand virkeligen ikke formaaede at gjøre Noget for ham; men hvorledes skulde han paa endelig Maade overbevises om, at Gud ikke kan, han er jo almægtig!

Deraf kommer det vel, at Utaalmodighedens Tanke bestandigen ligesom pukker paa, at Gud kan nok; og derfor er det, fordi Mennesket er saa utaalmodigt, derfor er det, at Sproget siger: at nøies med Guds Naade. I Begyndelsen, naar Utaalmodigheden er meest høirøstet, da kan den neppe forstaae, at det er en priselig Nøisomhed; alt eftersom den sagtnes og dysses i det indvortes Menneskes stille Uforkrænkelighed, da fatter den det bedre og bedre, indtil Hjertet bevæges og stundom idetmindste seer den guddommelige Herlighed, der havde paataget sig en ringe Skikkelse. Og forsvinder denne Herlighed atter for Mennesket, saa han igjen er, hvad han dog ogsaa var medens han saae Herligheden, nødlidende, synes det ham atter, at der dog hører Nøisomhed til for at nøies med Guds Naade, da tilstaaer han dog vel stundom sig selv i Beskæmmelse, at Guds Naade nok er værd at nøies med, ja alene værd at eftertragte, ja ene saligt at besidde.

Saa vil da lidt efter lidt, thi Guds Naade tages aldrig med Vold, det menneskelige Hjerte i skjøn Forstand blive mere og mere unøisomt, ɔ: mere og mere higende, mere og mere længselsfuldt efter at vide sig Naaden sikkret. Og see, nu er Alt blevet nyt, Alt blevet forandret! I Forhold til det Jordiske gjelder det, at behøve Lidet, og i samme Grad man behøver mindre, i samme Grad er man fuldkomnere, som en Hedning, der jo kun vidste at tale om det Jordiske, har sagt det, at Guddommen var salig, fordi han Intet behøvede, næst ham den Vise, fordi han behøvede Lidet. I Menneskets Forhold til Gud er det omvendt: jo mere han behøver Gud, jo dybere han fatter at han trænger til Gud, og nu i sin Trang trænger sig frem til Gud, desto fuldkomnere er han. Ordet at nøies med Guds Naade vil derfor ikke blot trøste et Menneske, og da atter trøste, hvergang jordisk Savn og Nød gjør ham, jordiskt talt, Trøsten fornøden; men naar han ret er bleven opmærksom paa Ordet, da kalder det ham afsides, hvor han ikke mere hører det verdslige Sinds jordiske Modersmaal, ikke Menneskenes Taler, ikke Larmen af de Handlende, men hvor Ordet forklarer sig for ham, betroer ham Fuldkommenhedens Hemmelighed: at det at behøve Gud, ikke er til at skamme sig ved, men netop er Fuldkommenheden, og at dette er det Sørgeligste, om et Menneske gik gjennem Livet uden at opdage, at han behøvede Gud.

---

som en Hedning . . . . har sagt det osv.: Diogenes hos Diogenes fra Laerte VI, 9 (125).

Saa ville vi da tydeliggjøre os denne opbyggelige Tanke:

At trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed.

At det er saa, at det at trænge til Gud er en Fuldkommenhed, derom synes en Omstændighed, der vel er Alle bekjendt, at minde Enhver idetmindste med en forbigaaende Paamindelse. I de forskjellige Landes Kirker bedes jo efter Prædikenen for Kongen og det kongelige Huus. At der bedes for Dem, som syge og sorrigfulde ere, kan ikke bevise, at det at trænge til Gud er en Fuldkommenhed; thi disse ere jo de Lidende. Men Kongen, han er den mægtige Mand, ja den mægtigste; og dog bedes der ganske særligen for ham, kun i Almindelighed for de Syge og Sorrigfulde, om Kirken end haaber og fortrøster sig til, at Gud i Himlene vil forstaae det ganske særligen, at han, medens Kirken end ikke tænker paa nogen Bestemt, tænker paa enhver Bestemt i Besynderlighed. Og dersom det er anderledes med Guds Forstaaen, dersom hans Regjeringssorger ogsaa kun tillod ham i Almindelighed at bekymre sig om den Enkelte — ja, da Gud hjælpe os! Ak, dette er dog det Sidste et Menneske siger i sin Elendighed; selv naar han ikke kan udholde denne sidste Tanke, at Gud kun i Almindelighed skulde bære Omsorg for den Enkelte, selv da siger han: Gud hjælpe mig til at udholde denne Tanke, og faaer dog saaledes alligevel Gud til at bekymre sig særligen om ham. Men hvorfor bedes der nu for Kongen i Særdeleshed? Er det fordi han har den jordiske Magt og holder Manges Skjebne i sin Haand; er det fordi hans Velvære betinger Utalliges; er det fordi enhver »Modgangsskygge,« der gaaer over Kongens Huus, ogsaa gaaer over hele Folket; er det fordi hans Sygdom standser Statens Virksomhed, hans Død forstyrrer dens Liv? En saadan reen verdslig Bekymring kan vistnok, og ei heller uskjønt, beskæftige Mange; men dog vel neppe bringe Nogen til at bede eller til at bede paa nogen anden Maade end med den Tilbageholdenhed, der er fornøden, naar vi bede om jordiske Goder; thi et saadant jordisk Gode bliver jo i saa Fald en Konge. I denne Forstand vilde da og Forbønnen blive inderligere og inderligere, alt eftersom den Bedendes eget Liv var knyttet nærmere og nærmere til ham, indtil Bønnen tilsidst ikke mere var en Forbøn, saa lidet som Hustruens Bøn for Manden er en Forbøn. Men saaledes kan jo Kirken ikke være bedende, netop fordi den gjør Forbøn; men dette gjør den vel, fordi den er overbeviist om, at jo høiere et Menneske staaer, desto mere behøver han Gud.

Dog om der end bedes i alle Kirker for en Konge, deraf følger jo ikke, at den Konge, for hvem der bedes, selv fatter, at det at trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed. Og om den Enkelte i Kirken stiltiende giver sit Minde til Forbønnen, ak, og om de Mange, der ikke besøge Kirken, dog Intet have at indvende mod Forbønnen, deraf følger jo ikke, at disse forstaae det gudeligt, at jo høiere man stiger i jordisk Magt og Vælde, desto nærmere kommer man kun til Forbønnen. At tage den forfængeligt, er for den Mægtige kun altfor let; at sige den forfængeligt, er for den Bedende kun altfor let; hvorimod det, ret for Alvor at ville forstaae, hvad man allerede ikke forstaaer alvorligt nok, naar man selv vil forsøge sig til denne Bevidsthed, og ikke lade Gud om det, der bedst veed at ængste al Selvtillid ud af et Menneske og forhindre ham i, naar han skal til at synke i sin egen Intethed, at vedligeholde Dykkerens Forbindelse med det Jordiske selv; det, ret for Alvor at ville forstaae det, gjør Livet vanskeligt, vi nægte det ikke. Lader os kun tilstaae det, uden derfor at blive mismodige eller feige, saa vi ville sove os til, hvad Andre have maattet arbeide for; lader os ikke tage det forfængeligt, naar den Troende begeistret siger, at al hans Lidelse kun er stakket og kort, at Selvfornægtelsens Aag er saa let at bære. Men lader os heller ei tvivle om, at Selvfornægtelsens Aag er gavnligt, at Lidelsernes Kors adler et Menneske trods Noget, og haabe til Gud, engang at skulle komme saavidt, at vi ogsaa kunne tale begeistrede. Men lader os ikke forlange det for tidligen, at ikke den Troendes begeistrede Tale skal gjøre os mismodige, fordi det ikke strax vil lykkes. Ofte gaaer det et Menneske saaledes, at han indprenter i sin Hukommelse et enkelt stærkt Ord. Naar nu Lidelsen kommer til hans Huus, da mindes han Ordet, og mener strax at skulle seire i Ordets Glæde. Men selv en Apostel taler ikke altid stærke Ord, ogsaa han er stundom svag, ogsaa han ængstes, og giver derved at forstaae, at det stærke Ord er dyrekjøbt, og aldrig besiddes saaledes, at man jo igjen kan faae Leilighed til at forvisse sig om, hvor dyrt det er kjøbt.

Men om nu end denne Forstaaelse gjør Livet vanskeligere, ikke blot for den Lykkeliges Letsindighed og for de Mange, hvis Higen er at blive som han er det; men ogsaa for de Ulykkelige, da dog Forstaaelsen ikke virker som en Trolddom, ikke virker paa nogen udvortes afgjørende Maade; skulle vi derfor tvivlsomt an-

---

hans Lidelse kun er stakket og kort] smlgn. 2. Cor. 4, 17.

prise den, eller tvesindede attraae den? Og dog er det jo en betænkelig Sag, at det, der skal bydes som Trøsten i Livet, begynder med at gjøre det vanskeligere, for da — ja for da i Sandhed at gjøre det lettere; thi saaledes er det med enhver Sandhedens Undergjerning, som det var med hiint Under ved Brylluppet i Cana: først iskjænker Sandheden den slette Viin og gjemmer den bedste til Sidst; hvorimod den bedragerske Verden skjænker den bedste Viin først. Fordi nemlig et Menneske blev ulykkelig, »grændseløs ulykkelig«, som han jo selv siger, deraf følger slet ikke, at den Forstaaelse, der betinger Trøsten, den Forstaaelse, at han selv slet Intet formaaer, endnu er modnet i ham. Dersom han saaledes troer, at han blot mangler Midlet, da troer han endnu paa sig selv, dersom han troer, at hvis Magten gaves ham, eller Menneskenes Beundring, eller Besiddelsen af det Ønskede, dersom han mener, at Klagen indeholder en berettiget Fordring paa noget Timeligt, som bliver mere berettiget, jo heftigere Klagen bliver — da har han endnu en, menneskelig talt, bitter Kalk at tømme, før Trøsten kommer. Derfor er det altid en vanskelig Sag for det ene Menneske at tilbyde det andet en saadan Trøst; thi naar den Bekymrede tyer til ham, og han da vil sige: »jeg veed vel, hvor der er en Trøst at finde, en ubeskrivelig Trøst, ja hvad mere er, den forvandler sig lidt efter lidt i Din Sjel til den høieste Glæde,« da vil vel den Bekymrede lytte opmærksomt; men naar der da tilføies: »førend dog denne Trøst kan komme, da maa man forstaae, at man selv er slet Intet; da maa man afhugge den Sandsynlighedens Bro, der vil sætte Ønsket og Utaalmodigheden og Begjeringen og Forventningen i Forbindelse med det Ønskede, det Begjerede, det Forventede; da maa man forsage det verdslige Sinds Omgængelse med det Tilkommende; da maa man trække sig tilbage i sig selv, ikke som i en Fæstning, der endnu byder Verden Trods, medens dog den Indesluttede har hos sig i Fæstningen sin farligste Fjende, ja medens det maaskee var Fjendens Raad, han fulgte, da han saaledes sluttede sig inde, men trække sig tilbage i sig selv, synkende i sin egen Intethed, overgivende sig selv paa Naade og Unaade«, da var der vel Den, som gik bedrøvet bort liig hiin rige Yngling, der havde meget Gods, og det uagtet han ikke havde meget Gods, men dog lignede ham, saa man ikke kunde skjelne dem. Eller dersom den Bekymrede var løben vild og løben fast i Overveielse, saa han ikke mægtede at handle, fordi der fra begge

---

hiin rige Yngling] Matth. 19, 22.

Sider lod sig sige ligemeget, og et andet Menneske da vilde sige til ham: »jeg veed en Udvei, og Du skal være Seiren vis; opgiv Ønsket, handel, handel i den Overbeviisning, at selv naar netop det Modsatte af Ønsket skeer, har Du dog seiret«, da var der vel Den, der vendte sig utaalmodigen bort, fordi en saadan Seier syntes ham et Nederlag, og fordi en saadan Udvei tyktes ham endnu tungere end den tvivlende Sjels mangfoldige Uro.

Hvad er dog et Menneske? Er han kun en Prydelse mere i Skabningens Række; eller har han ingen Magt, formaaer han selv Intet? Og hvilken er da denne Magt; hvad er det Høieste han formaaer at ville? Hvorledes lyder Svaret paa dette Spørgsmaal, naar Ungdommens Dristighed forener sig med Manddommens Kraft for at spørge, naar denne herlige Forening er villig til at offre Alt for at fuldkomme det Store, naar den brændende i Iver siger: »om end ingen Anden før naaede det i Verden, saa vil dog jeg naae det; om Millioner vanartede og glemte Opgaven, saa vil dog jeg stride — men hvad er det Høieste«? Nu vel, vi ville ikke besvige det Høieste for sin Priis, vi dølge ikke, at det sjeldent blev naaet i Verden; thi det Høieste er: at et Menneske fuldelig overbevises om, at han selv slet Intet formaaer, slet Intet. O, sjeldne Vælde, ikke saaledes sjelden, at kun en Enkelt fødtes kongebaaren, thi Enhver fødtes til den! O, sjeldne Viisdom, ikke saaledes sjelden, at den kun tilbødes Enkelte, da den dog tilbydes Alle! O, vidunderlige Sjeldenhed, der ikke nedværdiges ved at tilbydes Alle, og ved at kunne besiddes af Alle! Ja naar Mennesket vil vende sig ud efter, da synes det vel som formaaede han hvad der var mere forbausende, hvad der vilde tilfredsstille ham selv ganske anderledes, hvad Beundringen jublende vilde flokkes om; thi hiin sjeldne Ophøiethed er ikke god at beundre, frister ikke det sandselige Menneske, da den tvertimod dømmer den Beundrende, at han er en Daare, der ikke selv veed hvad han beundrer, og byder ham at gaae hjem; eller at han er en svigagtig Sjæl, og byder ham at gaae i sig selv. For den udvortes Betragtning er vel Mennesket den herligste Skabning, men al hans Herlighed er dog kun i det Udvortes og til det Udvortes: thi sigter ikke Øiet med sin Piil ud efter, hver Gang Lidenskaben og Lysten spænder Strengen, griber ikke Haanden ud efter, er ikke hans Arm udrakt, er ikke hans Snilde erobrende! Men dersom han dog ikke vil være som et Krigsredskab i uforklarede Drifters Tjeneste, ja i Verdens Tjeneste, fordi Verden, til hvilken hans Attraa er, selv vækker Driften; dersom han dog ikke vil være som en Strengeleg i uforklarede Stemningers Haand, eller rettere i Verdens Haand,

fordi hans Sjæls Bevægelse er i Forhold til som Verden griber i Strengene; dersom han ikke vil være som et Speil, hvori han opfanger Verden, eller rettere, hvori Verden speiler sig selv; dersom han ikke vil dette, dersom han, førend Øiet sigter efter Noget for at erobre det, først selv vil fange Øiet, at det maa tilhøre ham, ikke han Øiet, dersom han griber Haanden, førend den griber til efter det Udvortes, at den maa tilhøre ham, ikke han Haanden, dersom han vil det saa alvorligt, at han ikke frygter for at udrive Øiet, at afhugge Haanden, at lukke Sandsens Vindve, hvis det skulde gjøres fornødent — ja, da er Alt forandret, Magten taget fra ham og Herligheden. Han strider ikke med Verden, men med sig selv. Betragt ham nu, hans kraftige Skikkelse holdes omsluttet af en anden Skikkelse, og saa fast holde de hinanden omslyngede, lige smidigt og lige stærkt sammenknuge de hinanden, saa Brydningen end ikke kan begynde, fordi hiin anden Skikkelse i samme Øieblik vilde overvælde ham; men denne anden Skikkelse er ham selv. Saaledes formaaer han slet Intet; selv det svageste Menneske, der ikke forsøges i denne Strid, formaaer langt mere end han. Og denne Strid er ikke blot anstrængende, men tillige meget forfærdelig (dersom det dog ikke er ham selv, der følgende sit eget Paafund har vovet sig ud i den, og hvis saa er, da forsøges han ikke i den Strid, om hvilken vi tale) naar Livet ved Guds Styrelse kaster et Menneske ud for at styrkes i denne Tilintetgjørelse, der ingen Skuffelse kjender, ingen Udflugt tillader, intet Selvbedrag foranlediger, som formaaede han under andre Omstændigheder noget Mere; thi da han strider med sig selv, kan Omstændigheder ikke gjøre Udslaget. Denne er et Menneskes Tilintetgjørelse, og Tilintetgjørelsen hans Sandhed. Han skal ikke slippe ud af denne Erkjendelse; thi han er jo sig selv sit eget Vidne, sin Anklager, sin Dommer, han er sig selv den Eneste der formaaede at trøste, da han forstaaer Tilintetgjørelsens Nød, og den Eneste, der ikke kan trøste, da han jo selv er Tilintetgjørelsens Redskab. At fatte denne Tilintetgjørelse, er det Høieste, hvad et Menneske formaaer, at ruge over denne Forstaaelse, fordi den er ham et betroet Gode, af Gud i Himlene nemlig betroet ham som Sandhedens Hemmelighed, er det Høieste og det Vanskeligste hvad et Menneske formaaer; thi Bedraget og Falskneriet er let gjort, saa han selv paa Sandhedens Bekostning bliver til Noget. Dette er det Høieste og Vanskeligste et Menneske formaaer, dog hvad siger jeg, end ikke dette formaaer han, han formaaer i det Høieste at ville forstaae, at denne tørre Brand kun fortærer indtil Gudskjærlighedens Ild tænder Luen i hvad den tørre Brand ikke kunde fortære. — Saa-

ledes er Mennesket en hjælpeløs Skabning; thi al anden Forstaaelse, hvorved han forstaaer, at han kan hjælpe sig selv, er kun en Misforstaaelse, om han end i Verdens Øine blev anseet for modig — ved at have Mod til at blive i en Misforstaaelse, det er, ved ikke at have Mod til at forstaae Sandheden.

Men i Himlene, m. T., der boer den Gud, som formaaer Alt, eller rettere, han boer jo allevegne, om Menneskene end ikke mærke det; »ja var Du, o Herre, et afmægtigt, livløst Legeme som en Blomst, der visner; var Du som en Bæk, der rinder forbi; var Du som en Bygning, der synker hen i Tiden; saa vilde Menneskene agte paa Dig, da var Du en passende Gjenstand for vore lave og dyriske Tanker«; men nu er det ikke saaledes, og Din Storhed gjør Dig netop usynlig; thi i Din Viisdom er Du for langt borte fra Menneskets Tanke, til at han kan see Dig, og i Din Allestedsnærværelse er Du ham for nær til at han kan see Dig; i Din Godhed skjuler Du Dig for ham, og Din Almagt gjør, at han ikke kan see Dig, thi saa blev han selv til Intet! Men Gud i Himlene formaaer Alt, og Mennesket slet Intet.

M. T., er det nu ikke saaledes, at disse Tvende passe for hinanden: Gud og Mennesket? Men passe de for hinanden, da er jo kun Spørgsmaalet, om Du vil være glad over denne vidunderlige Lykke, at I Tvende passe for hinanden; eller om Du hellere vil være en Saadan, der slet ikke passede for Gud, en Saadan, der selv formaaede Noget — og altsaa ikke ganske passede for Gud: thi Gud kan Du jo ikke og kan Du jo ikke ville forandre, at han ikke skulde formaae Alt. At blive til Intet, det synes haardt, o, men selv i det Menneskelige tale vi anderledes. Thi hvis Ulykken lærte to Mennesker, at de passede for hinanden i Venskab eller i Elskov, hvor ringe syntes dem dog ikke den Nød, som Ulykken bragte, i Sammenligning med den Glæde, som Ulykken ogsaa bragte: at disse Tvende passede for hinanden! Og hvis Tvende først i Døden forstode, at de passede for hinanden i al Evighed, o, hvad var da hiint korte om end bittre Adskillelsens Øieblik, der er Dødens, i Sammenligning med en evig Forstaaelse!

Saaledes er Mennesket stort og paa sit Høieste, naar han passer for Gud ved selv at være slet Intet; men lader os ikke letsindigen beundre eller tage Beundringen forfængeligt. Gik ikke Moses som Herrens Udsending til et vanartet Folk for at udfrie dette fra det selv, dets Trællesind, og fra dets Trællestand under en Tyrans Aag? Hvad er selv den største Helts Daad i Sammenligning med hvad man saaledes kalder Moses's Gjerninger; thi

hvad er det at sløife Bjerge og fylde Floder mod at lade et Mørke falde over hele Ægypten! Men dette var jo ogsaa kun Moses's saakaldte Gjerninger, thi han formaaede slet Intet, og Gjerningen var Herrens. Seer her Forskjellen. Moses, han fatter ikke Beslutninger, udkaster ikke Planer, medens de Forstandiges Raad opmærksomt lytter til, fordi Anføreren er den Viseste; Moses formaaer slet Intet. Hvis Folket vilde sige til ham: gaa Du til Pharao, thi Dit Ord er mægtigt, Din Røst seierrig, Din Veltalenhed uimodstaaelig, da havde han vel svaret: »O, I Daarer! jeg formaaer slet Intet, end ikke at lade mit Liv for Eder, hvis Herren ikke saa vil det, jeg formaaer kun at henstille Alt til Herren«. Da træder han frem for Pharao, og hvilket er hans Vaaben? Den Afmægtiges — Bønner, og selv naar Bønnens sidste Ord allerede har naaet Himlen, da veed han endnu ikke, hvad der skal skee, om han end troer, at hvad der saa end skeer, skeer dog det Bedste. Da vender han hjem til Folket, men hvis det vilde prise og takke ham, da vilde han vel svare: »jeg formaaer slet Intet.« Eller naar Folket tørster i Ørkenen, og maaskee tyer til Moses og siger: tag Din Stav og byd Klippen at give Vand, da skulde vel Moses svare: »hvad er min Stav andet end en Kjæp?« Og vedblev Folket: men i Din Haand er Staven mægtig; da maatte vel Moses sige: »jeg formaaer slet Intet; men da dog Folket begjerer det, da jeg selv ikke kan udholde Synet af de Vansmægtendes Elendighed; saa slaaer jeg Klippen, om jeg selv end ikke troer, at der vil springe Vand af den« — og Klippen gav ikke Vand. Altsaa: om den Stav, han holder i sin Haand, skal være Almagtens Finger, eller den skal være Moses's Kjæp, veed han ikke, end ikke i det Øieblik, da Staven allerede berører Klippen; han veed det først bag efter, som han bestandig kun seer Herrens Ryg. O! menneskeligt talt formaaer den Svageste i Israel mere end Moses, thi denne mener dog, at der er Noget, han formaaer, men Moses formaaer slet Intet. I det ene Øieblik ligesom at være stærkere end den Stærkeste, end alle Mennesker, end hele Verden, forsaavidt Underet skeer ved hans Haand; i det næste Øieblik, ja i samme Øieblik at være svagere end den Svageste, forsaavidt denne dog endnu bestandigen mener, at der er Noget, han formaaer — en saadan Storhed skal ikke friste Forfængelighedens Higen, forsaavidt den da giver sig Tid til at forstaae, hvori Storheden ligger; thi ellers skulde

---

lade et Mørke falde over hele Ægypten] 2. Mos. 10, 22. naar Folket tørster i Ørkenen osv.] 2. Mos. 17, 6.

den vel flux være rede til med sin væmmelige Feighed at ønske at være i Moses's Sted.

Dog gjør denne Betragtning, at det at trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed, end Livet vanskeligere, da gjør den det jo kun, fordi den vil betragte Mennesket efter hans Fuldkommenhed, og bringe ham selv til at betragte sig saaledes; thi i og ved denne Betragtning lærer Mennesket at kjende sig selv. Og det Menneske, der ikke kjender sig selv, hans Liv er jo i dybere Forstand en Skuffelse. Dog en saadan Skuffelse forskyldes vel sjeldent, at et Menneske ikke opdager, hvilke Evner der ere ham betroede, ikke søger at udvikle disse saa meget som muligt i Overeensstemmelse med de Livsforhold, der ere ham opgivne, saa han ret slaaer dybe Rødder i Tilværelsen, ikke omgaaes sig selv letsindigen liig det lykkeligt begavede Barn, der ikke forstaaer, hvor meget der dog er det betroet, liig den letsindige rige Yngling, der ikke veed hvad Guld har at betyde — og saaledes er jo ogsaa det vi kalde et Menneskes Selv ligesom Penges Værd; og Den, der kjender sig selv, han veed indtil det mindste, hvor meget han lyder paa, og veed at sætte sig selv om, saa han faaer den hele Værdi ud. Gjør han ikke dette, da kjender han ikke sig selv, og han er skuffet, hvad den Forstandige nok vil sige ham, og sige ham Skridt for Skridt, eftersom Livet gaaer frem: at han ikke fryder sig ved Livet i Dagenes Vaar; at han ikke gjør sig gjeldende for hvad han virkelig er; at han ikke veed at Menneskene tage En for hvad man selv giver sig for, at han ikke har vidst at gjøre sig selv betydningsfuld og derved at give Livet Betydning for sig. Ak men om et Menneske ogsaa i denne Forstand nok saa godt kjendte sig selv, om han end nok saa godt vidste, at faae sig selv saa fordeelagtigt som muligt udsat paa Rente i Livet; mon han derfor kjendte sig selv? Men kjendte han ikke sig selv, saa var jo dog hans Liv i dybere Forstand en Skuffelse. Skulde det nu ogsaa være sjeldent, at et Menneske i disse kloge Tider forskyldte en saadan Skuffelse? Hvilken var nemlig hiin kløgtige Selvkundskab anden end denne, at han kjendte sig selv i Forhold til noget Andet, men ikke kjendte sig selv i Forhold til sig selv, det vil sige: hans hele Selvkundskab blev trods den tilsyneladende Tilforladelighed aldeles svævende, da den kun angik Forholdet mellem et tvivlsomt Selv og et tvivlsomt Andet; thi dette Andet kunde forandres, saa en Anden blev den Stærkeste, den Skjønneste, den Rigeste, og dette Selv kunde forandres, saa han selv blev fattig, blev styg, blev afmægtig; og denne Forandring kunde indtræde hvert Øieblik. Blot nu dette Andet tages bort, saa er han jo skuffet; og dersom

dette Andet er noget Saadant, at det kan tages bort, er han jo skuffet, selv om det ikke toges bort, fordi hans hele Livs Betydning var grundet paa noget Andet. Det er nemlig ingen Skuffelse af det, som kan skuffe, at det skuffer: men snarere en Skuffelse, naar det lader det være.

En saadan Selvkundskab er da saare ufuldkommen, og langtfra at betragte Mennesket efter hans Fuldkommenhed; thi det var jo en besynderlig Fuldkommenhed, om hvilken der, efterat man maaskee havde priset den i de stærkeste Udtryk, slutteligen maatte siges: tillige er den en Skuffelse? Ad denne Vei kommer man ikke til at betragte Mennesket efter hans Fuldkommenhed, og for at begynde derpaa maa man begynde med at rive sig løs fra enhver saadan Betragtning, hvilket er vanskeligt nok, som det at rive sig ud af en Drøm, at man ikke tager feil og fortsætter Drømmen: drømmende, at man er vaagnet; vidtløftigt nok i en vis Forstand, fordi et Menneskes egentlige Selv synes ham at ligge saa fjernt, at hele Verden ligger ham langt nærmere; forfærdeligt nok, fordi den dybere Selvkundskab begynder med, hvad Den, der ikke vil forstaae det, maatte kalde det ængstende Bedrag: istedetfor hele Verden at faae sig selv, istedetfor Herre at blive Trængende, istedetfor at formaae Alt at formaae slet Intet. Ak, hvor vanskeligt, at man ikke her igjen falder hen i Drømme, og drømmer, at man gjør det ved sin egen Kraft.

Naar da Mennesket vender sig mod sig selv for at forstaae sig selv, træder han ligesom hiint første Selv iveien, standser det, der jo var vendt ud ad, i at hige og tragte efter den Omverden, der er dets Gjenstand, kalder det tilbage fra det Udvortes. For at bevæge det første Selv til denne Tilbagekaldelse lader det dybere Selv Omverdenen blive, hvad den er, blive tvivlsom. Saaledes er det jo ogsaa, at Verdenen om os er Ustadighed og ethvert Øieblik kan forandres til det Modsatte; og der er ikke fundet det Menneske, der ved sin Magt eller ved sit Ønskes Besværgelse kan tvinge denne Vexel. Det dybere Selv danner nu hiin Omverdenens svigefulde Bøielighed saaledes, at den ikke mere bliver hiint første Selv attraaværdig. Enten maa da det første Selv see at dræbe det dybere Selv, at faae det glemt, hvorved da Alt er opgivet; eller det maa indrømme, at det dybere Selv har Ret; thi at ville udsige Bestandighed om Det, som bestandig vexler, er jo en Modsigelse; og saasnart man bekjender, at det vexler, kan det jo vexle i samme Øieblik. Hvor Meget end hiint første Selv krymper sig derved, der er aldrig fundet nogen saa snild Ordgyder eller saa snedig Tankefalskner, at han kan afkræfte det dybere Selvs evige Paa-

stand; der gives kun een Udvei, det er at bringe det dybere Selv til Taushed ved at lade Ustadighedens Brusen overdøve det. — Hvad er nu skeet? Det første Selv er standset, kan aldeles ikke røre sig. Ak, Omverdenen kan i Virkeligheden være saa begunstigende, saa haandgribelig trofast, saa tilsyneladende usvigelig, at Enhver vil borge for en lykkelig Fremgang, naar man blot begynder; det hjælper ikke. Det Menneske, der er Vidne til hiin Strid i hans Indre, maa give det dybere Selv Ret: i dette Minut kan Alt være forandret, og Den, der ikke opdager det, han løber bestandigt paa det Uvisse. Der har i Verden aldrig været saa hurtig en Tunge, at den kunde bedaare det dybere Selv, saasnart det blot faaer Lov at komme til Orde. Ak, det er en smertefuld Tilstand: det første Selv sidder og seer efter alle de vinkende Frugter; og det er jo saa klart, at blot man griber til, saa lykkes Alt, det vil ethvert Menneske indrømme — men det dybere Selv sidder alvorligt, betænkeligt som Lægen ved den Syges Leie, om dog ogsaa med sin forklarede Mildhed, fordi det veed, at denne Sygdom er ikke til Døden men til Livet. Det første Selv har nu en bestemt Higen; det veed med sig selv, at det er i Besiddelse af Betingelserne; Omverdenen, saaledes som det forstaaer den, er saa begunstigende som muligt; de vente ligesom blot paa hinanden: det lykkelige Selv og Lykkens Begunstigelser — ak, hvilket lysteligt Liv! men det dybere Selv viger ikke, det tinger ikke, giver ikke sit Minde, slutter ikke Forlig, det siger blot: endnu i dette Øieblik kan jo Alt være forandret. Dog Menneskene hjælpe hiint første Selv med Forklaringen, de kalde paa ham, de forklare, at saaledes gaaer det til i Livet, at der ere nogle Mennesker, som ere lykkelige, og de skulle nyde Livet, og han er een af dem. Da banker Hjertet, han vil afsted . . . at et Barn, der har en streng Fader, maa blive hjemme, det maa man finde sig i, thi Faderen er jo den Stærkeste; men han er jo intet Barn, og hiint dybere Selv er jo ham selv, og dog synes det strengere end den strengeste Fader, man kan slet ikke indsmigre sig hos det, det vil enten tale uforbeholdent, eller slet ikke. Da er der Fare paafærde, det mærke de Begge, baade det første og det dybere Selv, og da sidder dette bekymret som den erfarne Lods, medens der hemmeligen holdes Raad, om det ikke var bedst, at kaste Lodsen overbord, da han skaffer Modvind. Dog skeer det ikke, men hvad er Følgen? Det første Selv kan ikke røre sig af Stedet, og dog, dog er det tydeligt, at Glædens Øieblik iler, at Lykken allerede flygter; thi det sige jo Menneskene, at naar man ikke benytter Øieblikket strax, da er det snart bag efter. Og hvem er saa Skyld deri? Hvem Anden end hiint dybere

Selv? Men selv dette Skrig, det hjælper ikke. — Hvad er dog dette for en unaturlig Tilstand; hvad skal det Hele betyde? Naar noget Saadant foregaaer i et Menneskes Sjel, betyder dette da ikke, at hans Sind begynder at blive svagt? Ak nei, det betyder noget ganske Andet, det betyder, at Barnet skal til at vænnes fra. Thi man kan jo være tredive Aar og derover, fyrretive Aar og dog kun Barn, ja man kan døe som et gammelt Barn. Men det at være Barn er saa deiligt! Saa ligger man ved Timelighedens Bryst i Endelighedens Vugge, og Sandsynligheden sidder ved Vuggen og synger for Barnet. Gaaer Ønsket ikke i Opfyldelse og Barnet bliver uroligt, saa dysser Sandsynligheden paa det og siger: lig nu blot stille og sov, saa gaaer jeg ud og kjøber Noget til Dig; og næste Gang saa kommer Touren til Dig. Saa sover Barnet ind igjen og saa er Smerten glemt, og Barnet rødmer atter i nye Ønskers Drømme, uagtet det troede, at det var en Umulighed at glemme Smerten; nu, det forstaaer sig, hvis han ikke havde været et Barn, havde han vel ikke glemt Smerten saa let, og det vilde have viist sig, at det ikke var Sandsynligheden, der havde siddet ved Vuggen; men det dybere Selv der havde siddet hos ham ved Dødsleiet i Selvfornægtelsens Dødsstund, da det selv opstod til en Evighed.

Naar da det første Selv falder det dybere Selv tilfode, da ere de forligte og følges ad. Da siger vel det dybere Selv: »det er sandt, nær havde jeg glemt det over vor megen Strid, hvad var det nu Du saa inderligen ønskede; i dette Øieblik troer jeg ikke, at der er Noget til Hinder for Ønskets Opfyldelse, naar Du blot ikke glemmer den lille Hemmelighed, vi To have med hinanden. Seer Du nu, nu kan Du da vel være fornøiet«. Maaskee svarer det første Selv: »ja nu bryder jeg mig ikke saaledes om det; nei, jeg bliver aldrig glad som før, o, som dengang, da min Sjel higede derefter; og egentligen forstaaer Du mig ikke«. »Det troer jeg heller ei; og det var vel heller ei ønskeligt, at jeg forstod Dig saaledes, at jeg higede ligesaa meget som Du. Dog skulde Du have tabt Noget ved at Du ikke saaledes bryder Dig derom? betænk paa den anden Side, hvis nu Omverdenen havde bedraget Dig, og det veed Du jo den kunde, mere sagde jeg ikke, jeg sagde blot det er muligt, hvorved jeg jo rigtignok tillige sagde, at det Du ansaae for Vished egentligen ogsaa kun var en Mulighed — hvad saa, saa havde Du fortvivlet, og Du havde ikke havt mig at stole paa; thi Du erindrer nok, at Skibsraadet næsten var betænkt paa, at kaste mig overbord. Skulde Du nu ikke være bedre tjent med at have tabt Noget af hiin brændende Begjer, og vundet, at Livet ikke kan bedrage Dig; at tabe paa den Maade, er det ikke at vinde?«

Hiin lille Hemmelighed, som vi To have med hinanden, saaledes sagde det dybere Selv. Hvilken er vel denne Hemmelighed, m. T.? Hvilken anden, end at et Menneske i Forhold til det Udvortes slet Intet formaaer. Vil han umiddelbart gribe efter det Udvortes, da kan det i samme Nu forandres og han være bedragen; derimod kan han tage det med den Bevidsthed, at det ogsaa kunde forandres, og han er ikke bedragen, selv om det forandredes; thi han har det dybere Selvs Samtykke. Vil han handle umiddelbart i det Udvortes, udføre Noget, da kan Alt i samme Øieblik blive til Intet; derimod kan han med denne Bevidsthed handle, og selv om det blev Intet, han er ikke bedragen, thi han har det dybere Selvs Samtykke.

Dog om end saaledes det første og det dybere Selv ere forligte, og det fælleds Sind vendt bort fra det Udvortes, saa er det jo kun Betingelsen for at kunne komme til at lære sig selv at kjende. Men for at han virkeligen skal kjende sig selv, er der ny Strid og nye Farer. Den Stridende lade sig blot ikke forfærde og afskrække ved den Tanke som var det at trænge en Ufuldkommenhed, naar Talen er om at trænge til Gud, som var det at trænge en beskæmmende Hemmelighed man helst skjulte, naar Talen dog er om at trænge til Gud; som var det at trænge en sørgelig Nødvendighed, man søgte at afvinde en blidere Side ved selv at udsige det, naar Talen dog var om at trænge til Gud. Ved den dybere Selverkjendelse lærer man netop, at man trænger til Gud; men det ved første Øiekast Nedtrykkende heri vilde afskrække En fra at begynde, hvis man ikke i Tide var opmærksom derpaa og begeistret ved Tanken, at dette netop er Fuldkommenheden, da det er langt ufuldkomnere og kun en Misforstaaelse, at man ikke skulde trænge til Gud. Thi selv om et Menneske havde fuldkommet de herligste Bedrifter, dersom han dog meente, at det var Alt ved hans egen Kraft, dersom han ved at overvinde sit Sind var bleven større end Den, der indtog en Stad, naar han dog meente, at det var skeet ved hans egen Kraft, da var hans Fuldkommenhed væsentligen kun en Misforstaaelse; men en saadan Fuldkommenhed var jo kun lidet priselig. Den derimod, som indsaae, at han ikke formaaede det Mindste, end ikke at være glad over den glædeligste Begivenhed, uden Gud, han er Fuldkommenheden nærmere; og Den, som forstod dette, og aldeles intet Smerteligt fandt deri, men kun Salighedens Overflødighed, som intet

---

overvundet sit Sind osv.] smlgn. Ordspr. 16, 32.

lønligt Ønske gjemte, der dog hellere vilde være glad paa egen Haand, ingen Beskæmmelse følte ved, at Menneskene mærkede det paa ham, at han saaledes selv slet Intet formaaede, ingen Betingelse gjorde med Gud, end ikke den, at hans Afmagt skulde bevares skjult for Andre, men i hvis Hjerte Glæden bestandig seirede ved, saa at sige, jublende at kaste sig i Guds Arme, i navnløs Forundring over Gud, som jo formaaer Alt — ja han var den Fuldkomne, som Apostelen Paulus bedre og kortere beskriver ham: han »roser sig af sin Svaghed,« og har end ikke gjort saa mange og tvetydige Erfaringer, at han veed at udtrykke sig vidtløftigere. — Ikke at kjende sig selv, sige jo Menneskene, er en Skuffelse og Ufuldkommenhed; men ofte ville de ikke forstaae, at Den, der virkeligen kjender sig selv, netop fatter, at han Intet formaaer.

I det Udvortes formaaede han Intet; men indvortes, formaaer han der ei heller Noget? Skal en Formaaen virkelig være en saadan, da maa den jo have en Modstand, thi har den ingen Modstand, da er den enten almægtig eller en Indbildning. Men skal han have en Modstand, hvorfra skal da denne komme? I det Indvortes kan Modstanden jo kun komme fra ham selv. Saa strider han da med sig selv i det Indvortes, ikke som før, hvor det dybere Selv stred med det første Selv, for at hindre det i, at bekymre sig om det Udvortes. Opdager et Menneske ikke denne Strid, da er han i en Misforstaaelse, og hans Liv altsaa ufuldkomment; men opdager han den, da vil han atter forstaae, at han selv slet Intet formaaer.

Det synes underligt, at det er dette, et Menneske skal lære af sig selv; hvortil da prise Selverkjendelsen? Og dog er det saaledes; og af hele Verden kan et Menneske ikke lære, at han aldeles Intet formaaer. Selv om hele Verden forenede sig om at knuse og tilintetgjøre den Svageste, han kunde dog endnu bestandig beholde en ganske svag Forestilling om, at han selv formaaede Noget, under andre Omstændigheder, naar Overmagten ikke var saa stor. At han slet Intet formaaer, kan han kun opdage ved sig selv; og hvad enten han seirer over hele Verden, eller han snubler over et Halmstraa; det bliver dog tilbage, at han veed dette med sig selv eller kan vide det, at han selv slet Intet formaaer. Vil Nogen forklare det anderledes, da har han jo ikke med de Andre at gjøre, men kun med sig selv, og da er enhver Udflugt gjennemskuet. Det er saa svært, mene Menneskene, at kjende sig selv, især naar

roser sig af sin Svaghed 2. Cor. 11, 30.

man er meget begavet, og har mangfoldige Anlæg og Evner, og nu skal vide Beskeed om alt dette. O, den Selverkjendelse, om hvilken vi tale, er jo ikke vidtløftig; og hver Gang man ret fatter denne korte og fyndige Sandhed, at man selv slet Intet formaaer, da har man erkjendt sig selv.

Men kan man da ikke ved sig selv overvinde sig selv? Det siges vel stundom, men mon dog Den, der siger det, har prøvet og forstaaet sig selv i det Sagte; hvorledes kan jeg være stærkere end mig selv? Jeg kan være stærkere end den Svageste, og maaskee lever der eller har maaskee levet et Menneske, om hvem man maatte sige, at han var stærkere end Alle; men Ingen var dog stærkere end sig selv. Naar man da taler om, ved sig selv at overvinde sig selv, saa tænker man ved det Sidste egentligen paa noget Udvortes, saaledes at Striden ikke er lige. Naar saaledes Den, hvem verdslig Ære fristede, overvinder sig selv, saa han ikke mere udstrækker sin Arm efter den; naar Den, der frygtede Livets Farer, jager Frygten saavidt ud, at han ikke flyer Farerne; naar Den, der havde tabt Frimodigheden, overvinder sig selv saavidt, at han forbliver stille og ikke viger fra Afgjørelsens Plads: da ville vi ikke nedsætte Dette, tvertimod vi prise ham. Men dersom han vil vogte paa, ei at frelse sin Sjel i ny Forfængelighed og at uddrive Djævle ved Djævelens Hjælp, da vil han netop tilstaae, at han ikke formaaer at overvinde sig selv i sit Inderste. Dog ingenlunde mener han dette saaledes som havde det Onde eengang for alle faaet Magt over ham, nei, men han formaaer kun saa meget og dette kun ved sin yderste Anstrængelse, at han kan staae sig selv imod, hvilket jo ikke er at overvinde sig selv. I sit Inderste danner han nemlig Ærens Fristelser og Frygtens Fristelser og Forsagthedens Fristelser, og Hovmodets og Trodsens og Vellystens større end de, der møde ham i det Udvortes, og netop derfor strider han med sig selv, ellers strider han med en tilfældig Grad af Fristelse, og Seiren beviser Intet med Hensyn til hvad han vilde formaae i en større Fristelse. Seirer han i Fristelsen, som Omgivelsen lægger den for ham, da beviser dette ikke, at han vilde seire, naar Fristelsen kom saa forfærdelig som han kan tænke sig den; men først naar den forekommer saa stor, først da lærer han egentligen sig selv at kjende. Saa stor forekommer den nu netop i hans Indre, og derfor veed han med sig selv, hvad

---

at uddrive Djævle ved Djævelens Hjælp: smlgn. Matth. 12, 24.

han maaskee ikke fik at vide med Verden, at han aldeles Intet formaaer.

M. T., Du troer dog vel ikke, at dette er et »tungblodet« Menneskes mørke Tanker, Du takker dog ikke Gud for, at Du ikke blev hjemsøgt af saadan Tungsindighed? Hvis det var Tungsindighed, er det paa den Maade man bør elske Gud og Mennesker? At man takker Gud for Forkjærligheden, hvilket jo er at bedrage ham, og at give ham at forstaae, at hvis det Tungere hændte, da kunde man ikke troe paa hans Kjærlighed (thi med denne Tilstaaelse er det jo noget ganske Andet at takke Gud for, at man ikke blev forsøgt i den sværeste Strid); at man flyer den Tungsindige, som Du kalder ham, ikke ønsker at vide af, at han jo ogsaa er et Menneske, og Du tør jo ikke sige, at han er en Forbryder, altsaa, at han er et ulykkeligt Menneske, altsaa et Menneske, der netop trængte til Din Deeltagelse, hvilken Du viser ham ved at bede ham som den Spedalske at vandre ud mellem Gravene, medens Du ikke tør vedkjende Dig ham som Medmenneske. Men dersom Nogen ansaae det for et tungblodet Menneskes mørke Tanke at tale saaledes om det at forstaae sig selv, da maatte det vel ansees for den fra hans Tungsind uadskillelige Daarskab, at han meente, at denne Betragtning betragtede Mennesket efter dets Fuldkommenhed; og for en endnu større Daarskab, at han glædede sig ved sin Fuldkommenhed. Og hvorledes skulde han dog ikke være glad; thi ved det Fuldkomne glædes man jo altid; og denne hans Glæde var jo ikke i letsindig Forstaaelse med Guds Forkjærlighed for en Enkelt, og denne hans Glæde flygtede ikke for Synet af den Bedrøvede, tvertimod elskede han i den enhver Bedrøvet. Og saaledes er det ogsaa i Sandhed, og Du, m. T., kalder ham dog vel ikke Tungsindig, da han tvertimod er den eneste Glade; thi Den, der er glad i og over Gud, han glæder sig, og atter siger jeg, han glæder sig. Hvorfor mon Apostelen Paulus, der haver givet denne skjønne Formaning: »glæder Eder, og atter siger jeg glæder Eder«, hvorfor mon han holder op, hvorfor mon han standser, inden han anden Gang byder den Troende at være glad? Fordi han i et Mellemrum ligesom har givet sig Tid til at høre alt det Forfærdelige, der lader sig sige, det Forfærdelige at et Menneske formaaer slet Intet, for da at lade Glæden fuldkommen seire: »atter siger jeg, glæder Eder«.

---

at vandre ud mellem Gravene] smlgn. Matth. 8. 28. glæder Eder, og atter siger jeg osv.] Phil. 4, 4.

Den Betragtning, at det at trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed, gjør vel Livet vanskeligere, men betragter det tillige efter Fuldkommenheden, og i denne Betragtning kommer Mennesket, ved den stykkevise Opleven, hvilket er den gode Forstaaelse med Gud, til at lære at kjende Gud.

Forsaavidt et Menneske ikke kjender sig selv saaledes, at han veed, at han selv slet Intet formaaer, mærker han egentligen i dybere Forstand ikke, at Gud er til. Om man end stundom nævner hans Navn, leilighedsviis paakalder ham, maaskee i større Afgjørelser mener at see ham, bevæges, som det jo er en Umulighed at see endog kun et Glimt af Gud uden at bevæges; saa er man dog paa en Maade fromt bedragen, hvis man derfor troer, at det er En tydeligt, at Gud er til, eller at Guds Tilværelse ikke skulde have en anden Tydelighed i det jordiske Liv, hvis Mening jo bestandigt forvirres, naar Gud ikke underforstaaes. Vi sige, at det er et fromt Bedrag, vi kalde det med saa skjønt et Navn som muligt, vi agte ikke at styrte frem med hidsig Tale derimod, om vi end ønske Enhver, at det med en anderledes afgjørende Vished maa vorde ham tydeligt, at Gud er til.

Den, der selv aldeles Intet formaaer, kan jo ikke foretage sig det Mindste uden Guds Hjælp, altsaa uden at mærke, at der er en Gud til. Man taler stundom om, at lære Gud at kjende af de forbigangne Tiders Historie; man tager Krønikerne frem, og læser, og læser. Nu vel, det lykkes maaskee, men hvor megen Tid gaaer der ikke med, og hvor tvivlsomt er ikke ofte Udbyttet, hvor nær den Misforstaaelse, der er det sandselige Menneskes Forundring over det Sindrige! Den, der derimod veed med sig selv, at han slet Intet formaaer, han har hver Dag og hvert Øieblik den forønskede og uomtvistelige Leilighed til at erfare, at Gud lever. Erfarer han det ikke ofte nok, saa veed han godt, hvoraf det kommer. Deraf nemlig, at han er i en Misforstaaelse, og troer, at han selv formaaer Noget. Naar han da gaaer hen i Herrens Huus, da veed han vel, at Gud ikke er der, men han veed tillige, at han selv slet Intet formaaer, end ikke at stemmes til Andagt, og altsaa maa Gud jo være der, hvis han virkeligen bevægedes. Ak, der er Mange, som ellers forblive ubekymrede om Gud, men som dog ikke undlade at komme i Herrens Huus. Hvilken besynderlig Modsigelse: der samles de, der sige de til hinanden: Gud er ikke her, thi han boer ikke i et Huus bygget af Menneskehænder; da gaae de

---

boer ikke i et Huus osv. smlgn. Ap. Gj. 7, 48.

hjem, men hjemme, der er Gud slet ikke. Den derimod, der kjender sig selv paa den omtalte Maade, han veed vel, at Gud ikke boer i Templer, men han veed tillige, at Gud er hos ham i Natten, naar Søvnen vederqvæger og naar han vaagner op i angstfulde Drømme, paa Nødens Dag, naar han forgjæves speider efter Trøsten, i Tankernes Larm, naar han forgjæves lytter ud efter et Frelsens Ord, i Livsfaren, naar Verden ikke hjælper, i Angesten, naar han frygter sig selv, i Fortvivlelsens Øieblik, naar han med Frygt og Bæven forarbeider sin Sjels Salighed; at han er hos ham i Øieblikket, naar Angesten med sin lynsnare Hurtighed vil styrte sig over ham, naar det allerede er, som var det for silde, og der ingen Tid er levnet for at gaae op i Herrens Huus, da er han hos ham, hurtigere end Lyset der gjennemtrænger Mørket, hurtigere end Tanken der adspreder Taagerne, nærværende — ak ja nærværende saa hurtigt som kun Den kan det, der jo allerede var nærværende. Og dersom det ikke var saaledes, hvor fandtes dog det Iilbud, der gik Bekymringen hurtigt nok for at hente Herren; og inden han saa kom, gik der jo atter nogen Tid! Men dette er ikke Tilfældet; det mener kun Den, der selv troer at formaae Noget.

Det er vel sandt, at man aldeles paa samme Maade kan lære Gud at kjende paa Glædens Dag, dersom man ellers fatter, at man slet Intet formaaer; men at fastholde dette paa Glædens Dag er netop saa vanskeligt. Naar man er gladest, frister pludseligen den Tanke, om det dog ikke var endnu herligere, at man selv formaaede det Altsammen. Da antager Glæden et uægte Sving, saa den ikke svinger sig op til Gud, men bort fra ham, og saa, saa er det et Tegn paa, at man behøver nye Øvelser. Naar da Alt igjen vakler, naar Tanken forvirres, naar Hukommelsen vil til at opsige Tjenesten, naar det Oplevede kun træder En ængstende imøde i Forfærdelsens Skikkelse, naar selv det redeligst Meente ved Angestens Forræderi bliver uredeligt mod En selv, da forstaaer man igjen, at man selv slet Intet formaaer. Men med denne Forstaaelse og i den er ogsaa Gud strax nærværende, byder over Forvirringen og husker Alt hvad ham blev betroet; thi dette har vel den Forsøgte gjort, han har vel i Anfægtelsens Hvirvel, hvis Udgang syntes at maatte blive forfærdeligere end Døden, i den yderste Skynding betroet Gud hvad der især laae ham paa Sinde, hvad der, hvis han selv glemte det og ogsaa Gud i Himlen glemte det, vilde for evig tilintetgjøre ham og forvandle hans Livs Indhold til en rædsom Skuffelse, han har vel betroet Gud det, indtil han atter ved Gud fægtede sig gjennem Forfærdelserne, slog sig tiltaals, vandt Stilhed i Tillid til Gud. Dersom et Menneske, hvis Liv blev

forsøgt i nogen afgjørende Vanskelighed, har en Ven, og det nu ikke lykkes ham i et senere Øieblik tydeligen at fastholde det Forbigangne, hvis Angesten reiser Forvirringen, hvis de anklagende Tanker arbeide ham imod af al Magt, idet han stræber tilbage, da gaaer han vel til sin Ven og siger: »min Sjel er syg, saa Intet vil vorde mig klart, men Dig betroede jeg Alt, Du husker det, forklar Du mig igjen det Forbigangne.« Men har et Menneske ingen Ven, da gaaer han vel til Gud, hvis han ellers har betroet ham Noget, hvis han i Afgjørelsens Stund kaldte Gud til Vitterlighed, da Ingen ellers forstod ham. Og Den, der gik til sin Ven, han blev maaskee stundom ikke forstaaet, maaskee blev han, hvad endnu tungere er, modbydelig for sig selv ved at opdage, at Den, til hvem han havde betroet sin Nød, slet ikke havde forstaaet ham, om han end havde hørt paa ham, ikke anet, hvad der ængstede ham, men kun nysgjerrigt bekymret sig om hans mærkelige Sammenstød med Livet. Med Gud skal dette aldrig være hændt; hvo turde vove at tænke det om Gud, om han end, fordi han ikke tør tænke det om Gud, er feig nok til hellere at ville glemme Gud — indtil han staaer for den Dommer, der dømmer ham, men ikke Den, der i Sandhed har Gud til Vidne; thi der hvor Gud er Dommeren, der er jo ingen Dommer, naar Gud er Vidnet.

Dog fordi et Menneske saaledes lærer Gud at kjende, deraf følger jo ingenlunde, at hans Liv bliver let, tvertimod det kan blive meget tungt, maa som sagt blive vanskeligere end det sandselige Menneskelivs foragtelige Lethed; men i denne Vanskelighed faaer jo ogsaa hans Liv stedse dybere og dybere Betydning. Eller skulde det maaskee ingen Betydning have for ham, at han bestandigt har Gud for Øie, at han, medens han selv Intet formaaer, ved Gud formaaer stedse mere og mere — at han formaaer at overvinde sig selv; thi ved Guds Hjælp formaaer han jo dette! Skulde det ingen Betydning have for ham, at han lærer stedse mere og mere at afdøe fra Verden, mindre og mindre at ansee det Udvortes, hvad Livet bringer og tager, hvad der forundes ham selv at udrette i det Udvortes, men desto mere at bekymre sig om det Indvortes, om Forstaaelsen med Gud, om at maatte blive i den, og om i den at maatte lære Gud at kjende som Den, der lader Alt tjene et Menneske til Gode, naar han elsker Gud? Og skulde dette ikke endogsaa have Betydning for ham til at gjøre Livets Modgang lettere, da det jo altid er saa, at Den, der har Andet at tænke paa

---

lader Alt tjene et Menneske til Gode osv.; Rom. 8, 28.

og derved forhindres i at sysle med Sorgen, finder denne lettere? Skulde det endeligen ikke have Betydning for ham og være en salig Løn, at han ret levende og overbevisende forstod, at Gud er Kjærlighed, at hans Godhed overgaaer al Forstand, og ikke nøiedes med Andres Vidnesbyrd eller med en Betragtning af Verdens-Ordenen og Historiens Gang; thi vel er dette langt større; men Spørgsmaalet er ogsaa, hvorledes man forstaaer det, saa man i Sandhed har Gavn deraf.

Vi sige ikke, at dette at kjende Gud, eller ligesom at hensynke i en drømmende Beundring og sværmersk Betragtning af Gud, skulde alene være det Herlige; saaledes lader Gud sig ikke tage forfængeligt. Som det at kjende sig selv i sin egen Intethed er Betingelsen for at kjende Gud, saaledes er det at kjende Gud Betingelsen for, at et Menneske ved hans Bistand helliggjøres efter sin Bestemmelse. Hvor Gud er i Sandhed, der er han altid skabende. Han vil ikke at Mennesket i aandelig Blødagtighed skal bade sig i Beskuelsen af hans Herlighed, men han vil, ved at vorde kjendt af Mennesket, skabe i ham et nyt Menneske.

Hvis det nu var saa, lader os antage det, at et Menneske uden at kjende Gud ved sig selv kunde forædles og udvikles ligesaa meget, under denne Forudsætning vil jeg spørge Dig, m. T., skulde da det at kjende Gud ikke i og for sig have den høieste Betydning, og hvis der kunde tænkes et Valg, at et Menneske ved sig selv og ved at kjende Gud kunde komme lige vidt, hvad vilde Du vælge? Selv i det Menneskelige vilde Du vel vælge det Sidste; thi hvis Du i Eensomhed, dersom det var muligt, kunde udvikles ligesaa meget, som ved at lære et Menneske at kjende, til hvem Du droges af Din ganske Sjel, dette, at Du lærte ham at kjende, havde jo dog i og for sig den skjønneste Betydning — den skjønneste Betydning, ak nei, Du veed det vel, at idetmindste naar vi tale om Gud er det anderledes; thi det at kjende Gud er det Afgjørende, og uden denne Kundskab vilde et Menneske blive til slet Intet, ja maaskee neppe være istand til at fatte Sandhedens første Hemmelighed, at han selv er slet Intet, end mindre da, at det at trænge til Gud er hans høieste Fuldkommenhed.

Pælen i Kjødet.

2 Cor. XII, 7.

Da det er den hellige Skrifts Betydning at være Menneskene en Tolk for det Guddommelige, da det er dens Fordring at ville lære den Troende Alt forfra, er det jo en Selvfølge, at dens Sprog har dannet de Gudfrygtiges Tale om det Guddommelige, at dens Ord og Udtryk atter og atter gjenlyde paa de hellige Steder, i enhver høitideligere Tale om det Guddommelige, hvad enten den Talende søger at fortolke Bibelordet ved at give Ordet hvad Ordets er, eller han søger hen til Bibelordet som den nu i al sin Korthed tydelige og fuldstændige Fortolkning af det Meget, han haver talet. Men ogsaa i den daglige og verdslige Tale hører man stundom et Bibelord, der fra det Hellige har forvildet sig ud i Verden — forvildet sig, thi den Maade, paa hvilken det bruges, viser tilstrækkeligen, at det ikke frivilligen har forladt sit Hjem og nu færdes mellem Menneskenes verdslige Digten og Tragten for at vinde Nogen, men at det er blevet ranet. Den, der anvender det, bevæges ikke ved Bibelordet, lader ikke sin Tanke følge tilbage med det for at finde dets alvorlige Plads i den hellige Forbindelse, forfærdes ikke ved Forestillingen om, at det er en Helligbrøde saaledes at bruge Ordet, selv om Brugen, langtfra at være Frækhed, kun er en i Menneskenes Øine undskyldelig Letsindighed.

Et saadant bibelsk Udtryk, som man ofte træffer hvor man mindst skulde vente det, hvoraf man stundom finder gjort en Brug, til hvilken det mindst synes at egne sig, er det forelæste: Pælen i

Kjødet. Men som denne Misbrug i og for sig er beklagelig (thi vi tænke ikke paa en fræk Spots Formastelighed, men kun paa den flygtige Anvendelse af Ordet som et Tankespil, den spøgende Forbindelse Letsindigheden lader det indgaae med Livets Ubetydeligheder), saa kan den ogsaa paa en ganske særegen Maade have sørgelig Følge, dersom Nogen pludselig kom til at betænke den det høieste Livs Farefuldhed, hvorom Ordet taler: at han da overvældedes af Angst ligesom Den, der i sin Haand havde holdt og spøget med det dræbende Vaaben, uden at vide af, at det var dræbende. Og forfærdeligt, ja ligesom dræbende er sandeligen Ordet, da det vidner om den dybe Smerte, der er Modsætningen til og afløser, hvad der er herligere end nogen jordisk Lykke, end nogen blot menneskelig Tankes herligste Forestilling, Modsætningen til den høieste Salighed, saaledes som denne opleves naar den er uudsigelig; hele Alvorens Eftertryk har Ordet, da Apostelen Paulus siger det, en Mand, der ikke oplevede saadanne Omskiftelser, fordi han havde givet sit Liv hen til Bytte for Lidenskaber, da tvertimod den dybeste Erfaring og den fuldvisse Indsigt havde givet ham en sikker Aand. Er dette ikke forfærdeligt! Ro søger jo Mennesket, men see det vexler: Dag og Nat, Sommer og Vinter, Liv og Død; Ro søger jo Mennesket, men see det vexler: Lykke og Ulykke, Glæde og Sorg; Ro søger jo Mennesket og Bestandighed, men see det vexler: Forsættets Gløden og Afmagtens Modbydelighed, Forventningens grønne Skove og Opfyldelsens visne Herlighed; Ro søger Mennesket, hvor søgte han den ikke, selv i Adspredelsens Uro, hvor søgte han den ikke forgjæves, selv i Graven! Men en Apostel — han taler i det stærkeste Udtryk om en Pæl i Kjødet, om en Satans Engel, der slaaer ham paa Munden og ogsaa saaledes forhindrer ham i at udsige hiin uudsigelige Salighed. Altsaa jo ivrigere man trænger frem, desto farefuldere bliver Alt; altsaa fortærer enhver Nidkjærhed den Nidkjære, og forfærdeligst naar den er Nidkjærhed efter Gud i Herrens Tjeneste? Nei, saaledes taler Apostelen ikke som en ophidset Mand, der kun er et fortvivlet Vidne til, hvorledes han selv omtumles, og i det Høieste veed at skildre Omskiftelserne. At han ikke faaer Lov at blive i den tredie Himmel, ja at det er en Satans Engel, der henter ham ned igjen og slaaer ham paa Munden, det veed han; han veed, at i en vis Forstand bliver Jordlivets Forbindelse med Saligheden altid et ulykkeligt Ægteskab, og at den i Sandhed salige Forbindelse først sluttes i Himlen, som den sluttedes der i Begyndelsen; men han veed tillige, at det er ham gavnligt, og at denne Pæl er givet ham i Kiødet, at han ikke skal hovmode sig. Derpaa kjender man

Apostelen, at han ikke bliver usikker, hvad der vel hændte endog den Redelige, som maaskee fornam Himlens Salighed, men ogsaa da, naar Tornene begyndte at pine og nage, Intet vidste uden at vaande sig. Anderledes Apostelen. Naar hiin Satans Engel styrter frem fra sit Mørke, naar han med Lynets Hurtighed er der til at forfærde Apostelen, da er det vel en Satans Engel, som Apostelen siger; men naar han dog veed, at det er ham gavnligt, da er jo hiin Forfærdelse ikke mere en Satans Engel; thi det har man dog vel aldrig hørt, at en Satans Engel kom for at gavne et Menneske. Det er da ikke saaledes som menneskelig Blødagtighed maaskee kunde ønske det, at det høieste Liv er uden farefuld Lidelse, men det er derimod saaledes, at en Apostel aldrig er uden Forklaring, aldrig uden Myndighed.

Saa have vi da fulgt Ordet tilbage til Bibelstedet, det bibelske Udtryk tilbage til dets Ophav, Apostelen Paulus, og staae ved vor Text, hvor vi nu læse det. Her er det ofte blevet læst, atter og atter. Her har den Skriftlærde fortolket det; hvo skulde blive færdig, hvis han vilde nævne det Sindrige og det Daarlige, der har tjent eller har villet tjene til at forklare dette Sted, der, da det engang havde faaet Ord for at være en Gaade, syntes at aabne en ualmindelig gunstig Leilighed for Enhver til at blive Bibelfortolker. — Her har en forfængeligt bekymret Lidende læst det, indtil han fandt Trøst, ikke i den apostoliske Opbyggelse, men i den tilfældige Omstændighed, at han netop leed af den samme legemlige Sygdom, som den Apostelen efter hans Mening ved Ordet skulde have antydet. — Her har en tungsindig Yngling læst det, medens han ikke læste sig Trøst til af Skriften, men Angest ind i Sjælen, saa han end ikke havde Mod til at spørge Nogen om Forklaringen. Ak, han fik maaskee aldrig nogen Forklaring, men denne Angst for en uforklaret Forfærdelse blev ham hans Torn i Kjødet. -- Her har en selvbeskikket Apostel fundet et Beviissted for at han var et Guds udvalgte Redskab, thi han havde jo en Pæl i Kjødet. — Her har en feigt Troende læst det, og meent, at Sligt kun hændte en Apostel, ikke ham, der jo i egne Øine var ydmyg nok til ikke at begjere det Store, saa meget mindre som Tanken om den dermed forbundne Lidelse allerede var nok for hans Feighed. — Her har en enfoldig From læst det og læst det mange Gange, men aldrig troet egentligen at forstaae det, fordi han tænkte ringe om sig selv og sine Lidelser i Sammenligning med en Apostels.

Dette være nu sagt; men forend Nogen hos en Apostel søger Trøst i sin Lidelse og Veiledning i dens Kamp, randsage han sig selv, om hans Lidelse dog ikke maatte dømmes med et Smiil, om

Livet har prøvet ham saa alvorligt, at det ikke er en Spøg, naar han vil hjælpes af en Apostel, om han for Alvor er forberedt paa, at Apostelen ikke har mange Øieblikke at spilde paa verdslige Sorger, at han hurtigen fra den Strid, der maaskee allerede forekommer den Lidende tung nok, fører ham ind i den afgjørende Strid, hvor den Lidelse hører hjemme, om hvilken Apostelen taler. O, lader os aldrig tage det Hellige forfængeligt; og hvor ofte har man ikke pleiet Kjødet ved at bruge den høieste og stærkeste Trøst til at husvale verdslige Sorger, uden at ville forstaae, at Trøstens Ord først maae saare dybere, inden de kunne helbrede. Har Gud nogensinde gjort Pagt med et Menneske i det Udvortes? Gjelder det maaskee om enhver Lidelse, at man skal takke Gud for, at man ikke forsøgtes i den? Mon ogsaa om den Lidelse, i hvilken Sjælen kjæmper sig til Troen, eller den, i hvilken Troen seirer over Verden? Mon ogsaa om den Smerte, i hvilken Haabet fødes, eller den, i hvilken det vorder urokkeligt? Mon ogsaa om den Fortærelse, i hvilken Selvkjærligheden udaander, indtil Kjærligheden lærer at kjende Gud; eller om den Elendighed, i hvilken det udvortes Menneske afblomstrer, indtil det indvortes Menneske vikler sig ud af Forkrænkeligheden? Men skal det ikke kaldes Viisdom at bede saaledes, skal derimod en saadan Viisdom nævnes ved sit rette Navn, skal den kaldes Daarskab, der har tabt Aandens Sands og Intet kan forstaae aandeligt; skal den kaldes Feighed, der vil lyksaliggjøres i en glimrende Misforstaaelse og vil forblive uvidende om at det er en Misforstaaelse; skal den kaldes Formastelighed mod Gud, fordi den vil skabe ham om, fristet af menneskelig Ynkværdighed; skal den kaldes Forræderi mod Menneskeheden, fordi den vil besvige det Hellige for sin Betydning, den Stridende for Andres Taknemlighed, den Seirende for sin Løn — da var det vel bedre, at man talte anderledes om en saadan Lidelse. Man advare mod her at ville spille Helt, her at ville være Krigsmand for egen Sold, her at ville være sin egen Lærer, der bestemmer Lidelsens Grad og beregner Fordelen, man advare, at ikke Nogen forsøges i en selvgjort Strid og kun dannes til ny Forfængelighed, saa det Sidste bliver værre end det Første; men da minde man ogsaa om, at Lidelse hører med, og at Ingen uden Lidelse indgaaer i Himmerigets Rige. Alene at være paamindet herom er en Veiledning, at ikke Anfægtelsens Nød uventet skal komme paa En som en Tyv i Natten, som Fødselsveerne paa Den, der ingen Anelse havde om at han var Fødende. See, dette har Apostelen gjort. Selv blev han tungest forsøgt, thi han erfarede Lidelser, som hidtil intet Menneske havde erfaret, saasandt der ellers var et høiere Liv i en

Apostel end i noget tidligere Menneske, hvilket jo antyder, at ogsaa Lidelserne ere qvalfuldere; han erfarede dem saaledes, at han ikke kunde søge Nogens Veiledning eller styrkes ved Andres Erfaring. Men da efterlod han sig ogsaa et Vidnesbyrd, og »Pælen i Kjødet« blev en Advarsel, en Paamindelse om, at et Menneske dog altid gaaer i Farer, hvor han gaaer, at selv Den, der greb det Høieste, dog kun jager derefter efterstræbt af hiin Satans Engel, hvis Angreb imidlertid som Alt maa tjene den Troende til Gode.

Imidlertid skal Talen ikke denne Gang eftertragte den apostoliske Trøst, eller søge at tale Nogen til Beroligelse, men den vil, om muligt, tale til Forfærdelse. Thi der er en dyb og uudgrundelig Mening i Tilværelsen, en fra Evighed truffen Overeenskomst for det Jordiske og det Himmelskes Øieblik, et vidunderligt Sammenhæng mellem hvad der hører sammen: Sorgen og Trøsten. Naar derfor et Menneske klager over, at der ingen Trøst er for ham, da hans Lidelse er over al Maade, har dette sin Grund i, at han ikke dybt nok fatter Forfærdelsen og Nøden, at han dog hellere vil lade Alt forvirres og søge Adspredelse i den forfængelige Lindring, at der ingen Trøst var, end at dømme sig selv og ydmyge sig under den Forvisning, at der ingen overmenneskelig Fristelse gives.

Saa ville vi da tale om Pælen i Kjødet.

Apostelen Paulus var, hvad der er Alle bekjendt, en i allehaande Lidelser forsøgt Mand. Dersom derfor den Lidende, hvilket kun altfor ofte skeer, istedenfor at søge Veiledning i den tilbudne Trøst, bliver underfundig, adspreder sig ved istedenderfor at betænke, om den Talende nu virkelig er forsøgt, forsøgt netop som han selv er det, thi ellers mangler han jo Erfaring; dersom den Lidende, et Bytte for denne skjulte Forfængeligheds snedige Opfindelser, skulde vrage mange Vidners ellers troværdige Vidnesbyrd, Apostelen Paulus vil han dog vel ikke vrage. Saa nævn da Dine Lidelser, eller hvis Din Sorgs Spidsfindighed endog har gjort Dig misundelig paa Apostelen og paa hans Freidighed, saa udtænk Lidelser; Du skal vel finde Apostelen forsøgt deri, om det end ikke skal lykkes dig, at danne ham efter Dit Sind, at standse ham i Løbet, saa han bliver hos Dig vidtløftig i Lidelsers Vidtløftighed. Som Øiet ikke ret kan faae fat paa Den, der løber, fordi han løber, saa er det ogsaa saaledes med Lidelser; de tilkommende faae ikke Tid til at forfærde Apostelen, de forbigangne faae ikke Tid til at holde ham fast, thi han løber. Men prøvet Lidelsen har han dog, og man skal jo ikke belære Apostelen om, at Lidelsen bliver forfær-

deligere, hvis man sidder stille, afkræftet af det Forbigangne, kun ængsteligt syslende med det Tilkommende, men derimod skal man jo af en Apostel lære at løbe og at fuldende Løbet. Nævn nu Gjenvordighederne, de der tilintetgjøre et Menneske ved at gyde al Qval i Øieblikkets Korthed, de langvarige, der langsomt pine ham Sjælen ud af Legemet, nævn det at være spottet som en Sindssvag, at være flyet som en Forargelse, nævn Livsfare, Nøgenhed, Fangenskab, Lænker, nævn alle Misforstaaelsens dybe Krænkelser, nævn det at finde Alle sovende undtagen Misforstaaelsen, nævn det at være hilset som en Afgud, naar man er en Apostel, nævn det at være glemt saasnart man er borte, at see den gode Sag opgiven af Venner, der bleve feige, understøttet af Fjender, som eftertragte Forvirring, nævn det at være forladt af Den, paa hvem man bygger, at være forladt af den Svage, der vil hjælpe sig selv, at være anseet som en Forfører, naar man er Sandhedens Vidne, at give Synden Paaskud til ny Synd, naar man er Sandhedens Lærer, at ansees for svag, naar man er mild, for hovmodig, naar man er streng, for selvkjærlig, naar man er faderlig bekymret; bliv ved, hvis det saa synes Dig, Du skal finde Apostelen forsøgt. Men alle disse Lidelser kalder han dog ikke Pælen i Kjødet.

Forskjellen er vel denne, alle hine Lidelser ere kun i det Udvortes, selv Bekymringen over Menigheden, selv Misforstaaelsens dybe Hjertesorg, hvor tungt den end ligger ham paa Sinde, han har dog Intet at bebreide sig selv; under al denne Lidelse seirer den Forvisning, at han er i Forstaaelse med Gud. Om da end Livets Gang vidner ham imod, om Gud ligesom flygter ud af Verden og lader sig uden Vidnesbyrd; thi dette er jo det Vidnesbyrd, som ethvert Menneske, selv en Apostel, bedst forstaaer, at det Gode, hvorfor han arbeider, har Fremgang, at Sandheden, han forkynder, har Seier, at den hellige Sag, hvorfor han kæmper, har Velsignelse, og Arbeidet Løn, og Møien Frugtbarhed, og Anstrængelsen Betydningen, og Striden Afgjørelse, Dagens og Nattens Søvnløshed en herlig Anvendelse — selv om Verden og det Synlige saaledes er forladt af Gud, har han dog Aandens Vidnesbyrd, at han er Guds Medarbeider. Hvad Nød er der saa! Endnu i næste Øieblik kan jo Alt være forandret; er Gud end flygtet bort, han er dog i Himlene, hvor Apostelen seer ham og Menneskets Søn hos Kraftens Høire — ikke siddende, ak, hvorledes skulde han kunne sidde, naar Apostelen er saaledes forladt, nei, han har reist sig op, og Apostelen seer ham, som Stephanus, staaende ved Kraftens Høire, hurtig til at hjælpe. Ja skal end Alt forfængeliggjøres, henveires som en Indbildning, skal der end Intet, slet Intet udrettes, og

Lidelsen være det eneste Virkelige, skal et langt Livs rastløse Opoffrelse vorde betydningsløs som en Fægten i Luften, Apostelen er dog forvisset om, at hverken Engle eller Djævle eller det Nærværende eller det Tilkommende skal kunne rive ham fra den Kjærlighed, hvori Guds Vidnesbyrd vidner i hans Hjerte. Og hvad er saa al jordisk Lidelse mod denne Salighed! Er han ikke, skjøndt nærværende i Kjødet, dog fraværende, langt borte, saa kun De ere bedragne der mene at saare ham! Thi hvilken tom Indbildning er ikke et Fængsel, naar den fangne Mand, hvem det indeslutter, er henrykket i den tredie Himmel! Hvad betyder det, at spotte Den, der Intet hører uden uudsigelige Taler, at henrette Den, der er fraværende!

Henrykt i den tredie Himmel! Paulus var ellers ikke ubekjendt med hvad glædeligt er i Livet: at han turde haabe at skulle naae med Ordets Forkyndelse endog til Spanien, at han ved sin Afreise fra en Menighed efterlod Nogle vundne, Nogle bestyrkede, Nogle gjenvundne; at han forlod denne Menighed for at reise til en anden; at Nogle dog bleve ham troe, at hans faderlige Bekymring dog ogsaa stundom vandt ham en Søns Hengivenhed. Hvor bevæget taler ikke Paulus derom; hvor taknemlig er han ikke; hvor maa den Glæde have været herlig som Ordet for den, naar Ønsket opfyldtes, naar han ikke mere forlængtes efter at see de Elskede, naar han var hos dem, naar han deelte Aandens Naadegave med dem, selv styrkedes ved at styrke og berige Andre! Men dette Udtryk, at være henrykt i den tredie Himmel, at være deelagtiggjort i høie Aabenbarelser, at fornemme en uudsigelig Salighed, kan han jo dog ikke bruge, har han ikke brugt om hiin skjønne Glæde, hvilken han jo deelte med Andre. Men hiin uudsigelige Salighed kunde han ikke udsige – ak, og for at hindre det, var der givet ham en Pæl i Kjødet.

Altsaa hiin Lidelse og denne Salighed svare til hinanden. Er det saaledes, at hiin Salighed kun er forbeholdt en Apostel, da frygte Ingen Lidelsen. Men er det saaledes, da kan der ikke tales derom og det er end ikke værd at der tales derom, og allerede uforklarligt, at Apostelen har skrevet derom. Vel fatter han sig kort, og hans Fremstilling viser sig ogsaa derved himmelvidt forskjellig fra det Digt og Tant, der opsminkes med hellige Navne; men en Apostel er dog vel ogsaa Den, der sidst af Alle skriver Gaader, som Ingen kan gjette, men i det Høieste Nogen sinkes ved

---

det Nærværende eller det Tilkommende osv.] smlgn. Rom. 8, 38.
endog til Spanien] Rom. 15, 24. 28.

at ville gjette; en Apostel, der søger at være Alt for Alle, er vel Den, der sidst vilde være noget saa Særligt, at han i Henseende til dette blev slet Intet for Nogen. Forsaget være derfor al Nysgjerrighed, der er dømt uden selv at vide det; thi dens Dom er, at den enten ikke kan, eller at den skal kunne forstaae det, og dens Synd er, at den enten forsømmer det Mindre for at falde hen i Tanker over det Gaadefulde, eller at den underfundigen anvender sin Evne for at gjøre det uforstaaeligt, og hykkelsk lader som var dette at ville Forstaaelsen. Enhver prøve sig selv, i Forhold til hvad han haver oplevet være han sig selv tro; men Ingen glemme, at Aandens Salighed og Aandens Lidelse ikke er noget Udvortes, hvorom En oprigtigt kan sige og i Sandhed: dette forundte mit Livs Vilkaar mig ikke Leilighed til at opleve. I Aandens Verden er der ingen Spøg og ingen Spøgelser, der gjør Lykke og Tilfælde ikke den Ene til Konge, den Anden til Tigger, Een skjøn som Østens Dronning, en Anden elendigere end Lazarus; i Aandens Verden er kun Den udelukket, der udelukker sig selv; i Aandens Verden ere Alle indbudne og Talen derom derfor tryg og uforfærdet; thi den angaaer Alle, hvis den angaaer en Eneste. Hvortil da Nysgjerrighed efter at gjette, hvad der ved Gud er givet ethvert Menneske Leilighed til at opleve, ja hvad der er lagt ham saa nær, at der vel endog maa siges: han skal have forstaaet det. Thi hvis et Menneske døde uden at have forstaaet, hvorledes det dog maa være at være riig, eller at være skjøn, eller at være Konge, eller hvorledes det dog maa være at være miskjendt, ringeagtet, fattig, blindfødt, udskudt af Slægten, hvis han døde uden at have forstaaet hiin en gammel Viismands gaadefulde Tale om hvad der er Jordlivets skjønneste Betydning, at enten man gifter sig eller man ikke gifter sig, fortryder man begge Dele; mon han derfor kunde dømmes med Rette, at han ikke havde benyttet Livet? Men hvis et Menneske døde, og aldrig havde erfaret, hvad det er at stride med Gud, er dette et Tegn paa, at Den, man begravede, havde været sjelden stor i Gudsfrygt? Eller hvis han aldrig havde erfaret, hvad det er at være forladt af Gud, var dette et Tegn paa, at Den, man begravede, havde været i sjelden Forstand en Herrens Yndling? Eller hvis han aldrig havde erfaret Herrens Vrede og dens fortærende Ild, ja aldrig drømt om at der var noget Saadant

---

at være Alt for Alle] smlgn. 1. Cor. 9, 22. en gammel Viismands gaadefulde Tale osv.] smlgn. S. K. Saml. Værker I, 22. Ordet tilskrives Sokrates af Diogenes fra Laerte II, 5, 16 (33).

til, turde dette da være hans Trøst i Døden, hans Retfærdighed i Dommen, ham et Tegn paa, at han som ingen Anden havde været Guds Ven; eller turde det være fyldestgjørende om han svarede: noget Saadant har jeg ikke havt Leilighed til at opleve? Ak, sæt en Saadan desuagtet vilde forklare hiint Udtryk, sæt, det viste sig, at han ogsaa forstod, hvad en Pæl i Kjødet havde at betyde, at det nemlig var Aanden, der var bleven ham en Pæl i Kjødet, og naar den blot gik ud, da havde han sin Smerte forvunden, da havde han faaet den Angest uddreven, hvilken dog Kjærligheden ikke skal uddrive ganske, hvilken Troen ikke formaaede ganske at uddrive, end ikke i en Apostel.

Pælen i Kjødet er da Modsætningen til Aandens uudsigelige Salighed, og Modsætningen kan ikke være i det Udvortes, som kunde Lidelser, Lænker, Misforstaaelsens Hudflettelser, Dødens Rædsler tage den fra ham, eller som kunde al Lærens Fremgang, al Troens Seier i den vide Verden fuldeligen udfylde ham Savnet. Saasnart Lidelsen fornemmes og Pælen nager, har Apostelen ene med sig selv at gjøre. Saligheden er forsvunden, den forsvinder mere og mere, ak, den var uudsigelig at eie, Smerten er uudsigelig, da den end ikke kan udsige Tabet, og Erindringen Intet formaaer uden at vansmægte i Afmagt! At have været henrykket i den tredie Himmel, at have været gjemt i Salighedens Skjød, udvidet i Gud, og nu at være tøiret med Kjødets Pæl i Timelighedens Trældom! At have været gjort riig i Gud, uudsigelig, og nu at være tilintetgjort, til Kjød og Blod, Støv og Forkrænkelighed! At have været sig selv nærværende for Gud, og nu at være forladt af Gud, forladt af sig selv, kun trøstet af en stakkels sindssvag Erindring! Tungt nok for et Menneske at erfare Menneskenes Troløshed; men at erfare at der dog er Forandring hos Gud, Skygge af Omskiftelse, at der er en Satans Engel, som haver Magt til at udrive et Menneske af denne Salighed! Hvor er der da Sikkerhed for et Menneske, er den end ikke i den tredie Himmel! Dog lader os ikke fare vild; thi som vi nu tale er der jo talet i Verden af Den, der vel vidste, hvorom han talede og kun vidnede om hvad han havde erfaret, men ikke vidste at tale ydmygt som en Apostel, gudhengivent, i hvad der saa end skeer. Apostelen siger, at han veed at denne Omskiftelse er ham gavnlig. Hvor simpel, eenfoldig, hvor sagtfærdig er ikke denne Tale! Efter i de stærkeste Udtryk at have nævnet det Saligste og det Tungeste, at have vundet og

Forandring hos Gud osv.] smlgn. Jac. 1. 17.

tabt, da at være saa beroliget! M. T., hvis Du kjender Andres Tale, der have fornummet det Lignende, da har Du vel istedenderfor hørt et Angestens Skrig, at nu var Alt tabt for stedse, et Fortvivlelsens Raab, at de aldrig mere skulde smage denne Salighed. — Dog vee Den, der vil fritages for Lidelsen!

Imidlertid betegner hiint apostoliske Udtryk vel ikke blot den Forladthed, den Adskillelsens Lidelse, der er forfærdeligere selv end Dødens, fordi Døden jo kun adskiller et Menneske fra det Timelige og saaledes er en Befrielse, medens denne Adskillelse lukker ham ud fra det Evige og saaledes er en Fængsling, der atter lader Aanden sukke i det skrøbelige Leerkar, i det snevre Rum, i Udlændighedsstand, thi Aandens Hjem er i det Evige og det Uendelige. I samme Øieblik begynder da Alt ligesom forfra. Den, der har været udenfor sig selv, vender tilbage til sig selv; men denne Tilstand, saaledes at være hos sig selv, er ikke Frihedens og den Frigjortes. Saa er da den uudsigelige Salighed forbi, Høstens Frydesang forstummet, der skal atter saaes med Taarer, Aanden skal atter sidde beklemt, atter sukke, kun Gud veed, hvad Sukket ikke fatter, hvorvidt dog Frydens Harpe atter stemmes i Sjelens Løndom. Mennesket er vendt tilbage til sig selv, han er ikke mere salig ved at være frelst fra sig selv til sig selv og til at være forklaret i Gud, saa det Forbigangne maatte slippe ham uden Magt til at dømme, fordi Selvanklagen er formildet, glemt i Forstaaelsen med Styrelsens uudgrundelige Viisdom, i Forsoningens salige Belærelse; saa det Evige ingen Tilkommelse frygter, ja ingen Tilkommelse haaber, men Kjærligheden besidder Alt uden Afladelse, og der er ikke Skygge af Omskiftelse. Saasnart Mennesket vender tilbage til sig selv, da forstaaer han det ikke mere — derimod forstaaer han, hvad bittre Erfaringer kun altfor uforglemmeligt have indskærpet, Selvanklagen, hvis det Forbigangne eier en saadan Fordring paa hans Sjel, som ingen Anger ganske kan indfrie, ingen Trøst til Gud ganske kan udslette, men kun Gud selv i Salighedens uudsigelige Taushed.

Hvor meget Forbigangent kan dog ikke et Menneskes Sjel gjemme, naar han er hos sig selv, netop jo dybere han er! Thi en dyrisk Trøst, at Tiden udsletter Alt, er forfærdeligere selv end den forfærdeligste Erindring; og Tankeløshed, der spøger med Tiden og lefler med Evigheden, hjælper, som naturligt er, kun Den, der »døsigt svimler hen ad sin Vei«; og hoffærdig Armod, Forta-

saaes med Taarer] Ps. 126, 5.

belsens glimrende Elendighed, der lader Tiden gaae sin Gang, ja end ikke begjerer Evighedens »Kjedsommelighed«, det skulde da være at Himlen var betænkt paa nye Adspredelser, med hvilke de fornemme Fordringer kunde tage til Takke: alt Dette er kun Afskyelighed, hvad Navn Verden saa end giver det. Nei, Tiden som saadan skal ikke hjælpe et Menneske til at glemme det Forbigangne, om den end mildner Indtrykket; men hvis endog et Menneske, langtfra selvplagersk at forbande sig selv til atter og atter at fortære dets Bitterhed, lader Tiden, den Erfarne, raade, det Forbigangne er dog derfor ikke ganske glemt, end mindre ganske tilintetgjort. Kun Evighedens Salighed formaaer dette, fordi Sjelen ganske fyldes med denne. Deraf kommer det, at Adspredelse kan hjælpe den Letsindige til at glemme, en vis travl Arbeidsomhed den mere Tankeløse til at udviske det Forbigangne, fordi Adspredelsen og den jordiske Travlhed ganske udfylder deres Sjele. Men jo dybere et Menneske er, desto mindre lykkes dette, og kun Himlens Salighed formaaer det Vanskelige, hvis Vanskelighed der dog allerede hører Alvor til at fatte. Thi er det ikke den menneskelige Forstand, naar den dog ellers er vaagnet, den menneskelige Tanke, dersom den ellers er bleven ædru, det Usandsynligste af Alt, at Noget kan glemmes, ja at Gud kan glemme Noget. At nemlig menneskelig Tankeløshed formaaer at glemme endog det Allervigtigste, er ikke saaledes vanskeligt at fatte. I Salighedens Øieblik er det glemt eller det er samdrægteligen hos Saligheden; men naar et Menneske atter vender tilbage til sig selv, er dette det Usandsynligste af Alt. Og dog er dette Usandsynlige, som overhovedet det Usandsynlige, det høieste Livs Begyndelse og uudgrundelige Hemmelighed. Fuldkommen Skikkelse vinder dette høieste Liv aldrig i Tiden, men fremfor Alt da ikke paa nogen meningsløs Maade, som blev dette Usandsynlige lidt efter lidt, maaskee ved Vane og Svækkelse, det i Tankeløshedens Forstand og efter Aandløshedens Begreb Sandsynlige. Kun i Troen kan han tragte efter det, modarbeidet af Sandsynligheden, fra hvilken han bestandig maa afdøe; vandt Troen en Sandsynlighed, da var Alt tilintetgiort og Troen forvirret, da dette viste, at den ikke havde tilbagelagt det Foreløbige, saa den tillod, at den forvexledes med Sandseløshed, der falder Dyret allerlettest. Derimod har man i en tidligere Tid troet, at dette var Livets Betydning, at man først forstod Vanskeligheden, inden man enten jublede over Forklaringen eller udfandt ikke at kunne blive staaende ved den almindelige Forklaring, at man først grebes af Forfærdelsen inden man sang Seiershymner.

Vi kjende nu vel ikke Pauli Liv meget nøie, men derimod kjende vi jo Paulus, hvilket er Hovedsagen. Som nemlig det sandselige Menneske er kjendeligt derpaa, at det seer Skjæven i Broderens Øie, ikke Bjelken i det egne, at det dømmer strengt om den samme Feil hos Andre som det let tilgiver sig selv, saa er dette det dybere og bekymrede Menneskes Kjendetegn, at dømme strengest om sig selv, at benytte al Opfindsomhed for at undskylde et andet Menneske, men ikke at kunne undskylde eller tilgive sig selv, ja at være overbeviist om at det er saa, at den Anden er mere undskyldelig, fordi der jo altid bliver en Mulighed tilbage, da det eneste Menneske i Forhold til hvem et Menneske er berøvet denne Mulighed er ham selv. Saa vanskelig en Sag er det med Frimodighed; thi den er ikke ganske eenstydig med Sindssvækkelse, man kan ogsaa godt blive staaende ved den og behøver ikke at gaae videre, ved endog at ville dømme Gud, dersom ellers Frimodigheden er Frimodighed i Dommen, hvortil jo fordres, at Guds Dom gjennemtrænger Tanker og Sinde, dersom den ellers er Frimodighed til Guds Barmhjertighed, og denne Tale ikke et uægte gudeligt Udtryk for den egne Tankeløshed, der ikke fortrøster sig til Gud, men er trøstet ved forlængst at have ophørt at sørge. Formaaer end intet Menneske at frikjende sig selv, Eet formaaer han: at anklage sig selv saa forfærdeligt, at han ikke kan frikjende sig selv, men lære at behøve Barmhjertigheden. I denne Henseende forstaaer vanskeligt det ene Menneske det andet; thi det alvorlige Menneske lægger altid Eftertrykket paa sig selv. — Pauli Liv havde været meget bevæget, og som Apostelens rastløse Virksomhed har indhøstet ham mange, mange glade Erindringer, saa har ogsaa hans tidligere Rastløshed, da han af al Magt stampede mod Braaden, saaret ham for hans øvrige Liv med en Erindring, der som en Pæl nager i Kjødet, som en Satans Engel bringer ham til at forstumme. Lad kun en verdslig Beundring mene, at Paulus dog altid var stor, at selv i hans Vildfarelse er der noget Ualmindeligt, Den, der søger Trøst eller Anviisning hos en Apostel, seer jo snart, at en Apostel ikke tragter efter det Høie og det Ualmindelige, men efter det Ydmyge, hvorledes har da ikke Paulus i Alvor opfattet det Forbigangne? Vel sandt, han var i sjelden Forstand blevet et andet Menneske, en ny Skabning, han havde ikke blot forandret Navn,

---

Skjæven — Bjelken] Matth. 7, 3. Frimodighed i Dommen] smlgn. 1. Joh. 4, 17. stampede mod Braaden] smlgn. Ap. Gj. 9, 5.

men i en anden Forstand var det dog det samme Menneske. Vel sandt, det Forbigangne var trængt tilbage, det kunde ikke faae Magt til at gribe ham med sin Forfærdelse, da han løb mod det Fuldkomne; vel sandt, han sad ikke stille, tryllet ind i en Kreds af det Forbigangnes Minder, thi han gjorde Alt nyt, hvor han kom; vel sandt, han havde fornummet Himlens Salighed og beholdt Aandens Pant, men der var dog et Minde. Og et Minde er vanskeligt i Omgang: snart er det langt borte, snart er det saa flux ved Haanden, som var det aldrig glemt. Naar han prædikede Christum og ham korsfæstet — korsfæstet; saaledes raabte jo Jøderne. Hvor var Paulus, da det skeete; vi vide det ikke, men da Stephanus blev stenet, sad han hos og vogtede Bøddelens Klæder. Hvis han et Øieblik stod stille i Løbet, hvis Erindringen slog ham feil, saa han ikke hørte Prædikenen men Skriget, ikke sig selv prædike men true! Naar han forkyndte Christum som Veien, som den Vei han selv havde betraadt og anviist Mange, da var jo denne Vei ogsaa til førend Paulus betraadte den, den var jo ogsaa til, da Saulus af Synedriet erholdt Tilladelse til at fængsle Dem »som vare af denne Vei«, han betraadte den altsaa og dengang, da han med Mord og Trudsel rasede mod de Christne. Vel sandt, Paulus havde fanget frie Mennesker siden hiin Tid, langt flere, langt, langt sikkrere end da han førte dem fangne til Jerusalem, men hine Ulykkelige, hvor vare de nu? Hvis han stod stille, hvis Erindringen kom ham forbi, saa han hensank i bange Grublen om han ikke igjen kunde finde hine Ulykkelige; hvis Mistvivlen blev den stærkere: om dog al hans Virksomhed, om Ordets Forkyndelse for alle andre Mennesker var hvad han havde at gjøre! Visseligen meente Saulus, at hans Nidkjærhed var en Gud velbehagelig Iver, o, men netop dette, at maatte gribe sig selv eller at vorde greben i et saadant Selvbedrag, og altsaa at maatte angre hvad han ansaae for Gud velbehageligt (hvilken Omvæltning i Tanker og Sinde; hvilket Forfærdelsens Tegn, hvilken Vanskelighed for Angeren at gribe sin Gjenstand og at fastholde den: at maatte angre det Bedste, man har gjort, ja hvad man endog ansaae for Gud velbehageligt), og altsaa dermed at maatte angre de Forfulgtes Skrig, de Fængsledes Elendighed (hvilken Angerens Møisommelighed; thi det var jo ikke Saulus's Lyst at gjøre det, men Nidkjærhed, som han

---

da Stephanus blev stenet osv.] Ap. Gj. 7, 58. da Saulus af Synedriet erholdt Tilladelse osv., Ap. Gj. 9, 1-2.

meente, for den gode Sag), og altsaa til Løn for sin Iver end ikke at maatte høste Menneskers Utaknemlighed, men Angerens Bitterhed, fordi han havde raset! For Agrippa fremstilledes Paulus i Lænker, og Kongen sagde til ham: Du raser Paulus — hvis dette Ord: Du raser havde standset ham, havde givet Erindringens Forvexling Beleilighed, hvis hiin hellige Fyrighed, der brændte i ham Gud et velbehageligt Offer, atter var bleven rasende, hvis han for at prise Gud var bleven en Selvplager; thi ogsaa dertil fordres en stor Sjel! Men Paulus vidste, at det var en Satans Engel — ak, derfor viger den ikke bort; men han vidste, at det var ham gavnligt, at det skeete, og vidste altsaa, at hiin Satans Engel dog var en Guds Udsendinge. Er dette ikke et Vidunder: at forvandle en Satans Engel til Guds Udsendinge; skulde Satan selv ikke blive træt! Thi naar Mørkets Engel iфører sig al Forfærdelse, forvisset om, at hvis den blot faaer Paulus til at see paa sig, da skal den vel forstene ham; naar den forud spotter Paulus at han ikke har Mod dertil, da fæster Apostelen Øiet paa den, han trækker det ikke hurtigt tilbage i Angest, han slaaer det ikke ned i Forfærdelse, han speider ikke med usikkre Blikke, men han seer fast og urokket; jo mere han seer, desto tydeligere bliver det ham, at det er en Guds Udsendinge, der besøger ham, en venlig Aand, der vil ham det vel. Man faaer næsten Medlidenhed med den stakkels Djævel: saaledes at ville være den Forfærdende og da at staae der gjennemskuet, forvandlet til det Modsatte, blot betænkt paa at slippe bort.

Da blev det Forbigangne bag ved; Angeren holdt det fanget, bortskar Forbindelsen med det, stred det imod, hvad enten det i Forening vilde trænge sig frem, eller en enkelt Overløber søgte at overrumple; og Troen holdt de oprørske Tanker i Lydighed under Guds Naade, der trøstede Apostelen over al Maade, thi han vidste jo, at han var en unyttig Tjener, den Ringeste af Apostlerne, ikke værd at kaldes en Apostel, fordi han havde forfulgt Guds Menighed (1 Cor. XV, 9). Havde Paulus villet udmaale sin Apostel-Virksomhed, ladet den prøve at gjøre Fyldest for det Forbigangne, da var Oprøret brudt frem, og end ikke Paulus havde kunnet standse det; medens det nu blev ham en Pæl i Kjødet, ikke

---

Du raser Paulus! dette Ord siges efter Ap. Gj. 26, 24 ikke af Agrippa men af Festus.

ved sig selv, men fordi den uudsigelige Salighed var vegen fra ham.

Men dette Oprør grunder det Forbigangne bestandigt paa, det vil komme igjen som det Tilkommende med ny Forfærdelse. I Tiden er der ingen Sikkerhed, saa et Menneske med verdslig Ro kan sige: Fred og Tryghed, med mindre han finder Trøst i Tankeløshed. Det gjelder da at løbe; ak, man vilde gjerne løbe hurtigere og hurtigere, men Tiden løber man ikke forbi saalænge man løber i Tiden. Du som veed, hvorom Talen er, kald det en Flugt ved hvilken Du allerede var ligesom sluppen ind bag Forhænget, der adskiller Dig fra al Verdens Forfærdelse og Nød, frelst fra Tilbagefaldets Snare, Du havde ladet langt bag Dig, men der manglede dog et Lidet; kald det en Strid, i hvilken Du allerede ligesom havde seiret, og skjøndt anstrenget følte al Din Kraft til det sidste Anløb, hvori Du vilde gribe Klenodiet for alle Evigheder, men der manglede dog et Lidet; kald det en herlig Udgang paa den møisommelige Vandring i Uforstaaelighedens Taage, da Forklaringen lyste ind deri og forklarede Lidelsen og Savnet og Faren og Besværligheden og Angestens Betydning, lyste Forstaaelsens velsignede Fred derover, men der manglede dog endnu et lidet Ord; Du som veed hvorom Talen er, lad det være hændt Dig i Begyndelsen, da Opfyldelsens Salighed bød det gode Forsæt sin trofaste Haand, men der var endnu een Vanskelighed tilbage; lad det være hændt Dig i Tidens Fremgang, da Opfyldelsen troligen Skridt for Skridt fulgte den trygge Vandrer, ikke ilede forud som Skyggen i Morgenstunden, ikke blev bag ved som Erindringens Aftenskygge, men der var dog endnu een Mislighed tilbage som undgik Enhver, kun ikke Angestens Spidsfindighed — Du som veed hvorom Talen er, hvad skal jeg sige Dig, men Du som ikke veed hvorom Talen er, Dig være det sagt, at den er om, hvorledes Utaalmodigheden pludseligen vaagnede kæmpestærk, og med sin Angest forvandlede det Lidet til Meget, den liden Tid til en Evighed, den liden Afstand til et svælgende Dyb, hiin ene Vanskelighed til Alts Afgjørelse, hiin ene Mislighed til Alts Fortabelse; at Talen er om, hvorledes Kraften sank hen i Afmagt, Mistilliden bortskræmmede enhver Hjælp, Forsagtheden forsagede ethvert Haab, hvorledes det Forbigangne, fra hvilket Sjelen troede at have løskjøbt sig, atter stod der med sin Fordring, ikke som en Erindring, men forfærdeligere

---

Fred og Tryghed] smlgn. 1. Thes. 5, 3. gribe Klenodiet] smlgn. Phil. 3, 14.

end nogensinde ved at have sammensvoret sig med det Tilkommende, at Talen er — om Pælen i Kjødet. Et gammelt ærværdigt og trofast Opbyggelsesskrift siger, at Gud bærer sig ad med et Menneske som Jægeren med Vildtet: han jager det træt, da giver han det et lille Pusterum til at samle nye Kræfter og da begynder Jagten igjen. At et Opbyggelsesskrift taler saaledes til Forfærdelse, er det ikke at bære sig ad som Jægeren: ved sit Navn at indbyde Menneskene til Opbyggelsens Hvile og da at skrække dem op. Og dog er dette jo saaledes i sin Orden, og vi ville tage mod Opbyggelsen; thi vee Den, der vil opbygge uden at kjende Forfærdelsen; han veed jo ikke, hvad han selv vil! Men Den der veed at Forfærdelsen er der, han veed ogsaa, at Tilbagefaldet er Tegnet til at Angestens Jagt atter begynder, eller om ikke Tilbagefaldet saa dog Angesten for det, naar den laaner det Tilkommendes Styrke. Naar det Forbigangne faaer Lov at blive hvad det er, det Forbigangne, naar et Menneske forlader det ved at betræde den gode Vei, og ikke for ofte seer sig tilbage, da forandres han selv lidt efter lidt, og det Forbigangne forandres umærkeligt ved det Samme, og tilsidst passe de ligesom ikke mere for hinanden, det Forbigangne svinder hen i en ubestemtere Skikkelse, det bliver en Erindring, Erindringen bliver mindre forfærdelig og mindre, den bliver stillere, den bliver mild, den bliver veemodig, og i enhver af disse Bestemmelser er den ifærd med at fjernes mere og mere, tilsidst bliver det Forbigangne ham næsten fremmed, han fatter end ikke, hvor det var muligt, at han saaledes kunde forvildes og han hører Erindringens Fortælling derom som Vandreren hører Sagnet i den fjerne Egn — men Tilbagefaldet lærer En at forstaae, hvorledes det var muligt; ja Angesten for Tilbagefaldet, naar den vaagner pludseligen, om der end kun er et Øieblik tilbage, den veed at benytte det til at gjøre Alt saa nærværende, ikke som en Erindring men som en Tilkommelse. Dog forstaaer en Apostel, at dette er ham gavnligt, paa det at enhver timelig Angest, der kun ønsker, maa fortæres, enhver Selvtillid, der vil være færdig, maa udbrændes i Tilkommelsens Skjærsild, enhver Feighed, der vil liste sig Faren forbi, maa omkomme i Forventningens Ørken. — Kun med megen Vanskelighed lærer et Menneske sig selv at kjende; hans Tragten efter det Evige kan være i al Oprigtighed, og dog kan der være en Fare, han, hvis det overlodes ham selv, saa gjerne vilde fritages for, han saa gjerne vilde omgaae, og altsaa i al Ydmyghed dog bevare en skjult Forfængelighed, da han ikke lærte sig selv at kjende til det Yderste, fordi han ikke var bleven ængstet til det Yderste, til Død og Tilintetgjørelse. Man dømme Ingen,

eller Enhver kun sig selv. Ak, Alt syntes saa sikkret, naar blot denne Fare ikke var der; Himlens Salighed var saa uudsigelig, og nu denne Mulighed! Da nager Pælen i Kjødet; thi dersom et Menneske ikke haver fornummet Himlens Salighed, da vil han heller ei lide saa meget. O, at det dog snart maatte være skeet, at det endeligen maatte hedde: omsider! Men naar man ængstes, gaaer Tiden langsomt; og naar man ængstes meget, da er selv et Øieblik langsomt dræbende; og naar man ængstes indtil Døden, da staaer Tiden tilsidst stille. At ville løbe hurtigere end nogensinde, og da ikke at kunne flytte en Fod; at ville kjøbe Øieblikket med Opoffrelse af Alt, og da at lære, at det ikke er tilfals, fordi »det ikke staaer til Den, som vil, ei heller til Den, som løber, men til Gud som gjør Miskundhed« (Rom. IX, 16)! At dette er et Menneske gavnligt, hvo forstaaer det; thi her fordrister dog vel Tankeløsheden sig ikke til at ville hjælpe med hvad den vidt og bredt kan forklare om det i Livet Gavnlige.

Vi have talet om Pælen i Kjødet; vi have søgt at forklare Udtrykket i Almindelighed, det er i den Almindelighed, i hvilken det ved at angaae et eneste Menneske angaaer alle. Særligen have vi ikke været bekymrede om at udgrunde, hvad Paulus særligen kan have tilsigtet med dette Udtryk, mindst af Alt ønskede vi at spørge derom i samme Mening som hvis Nogen spurgte, om Paulus havde været stor eller liden af Væxt, skjøn af Aasyn, og andet Saadant. Særligen ville vi ikke søge at antyde det maaskee Tilfældige, det maaskee Ubetydelige, der i den Enkelte kan være ham Pælen i Kjødet. Maaskee skulde Skildringen deraf fængsle en Læser, maaskee skulde den endog vinde den Talende hans Beundring; men det var jo dog foragteligt, om den Talende saaledes vilde forstyrre Opbyggelsen. Den almindelige Forklaring derimod er denne: at det høieste Liv ogsaa har sin, har den tungeste Lidelse; at ikke Nogen letsindigen skal ønske Det, hvis Fare han løgnagtigen udelader; at ikke Nogen skal blive mismodig ved at stedes i den Fare, om hvilken han maaskee var uvidende; at ikke Nogen aandløst skal prise sit Livs beqvemme og magelige Dage. Blot at et Menneske ret er opmærksom paa denne Farefuldhed, da er han allerede ifærd med at begynde den gode Strid. Trøsten kommer vel, og man gribe den ikke for tidligt. Den, som her haver talet, er kun ung, han skal ikke forhindre Nogen i at forfærdes; thi han skal ikke kunne trøste med den tvetydige Erfaring, at et langt Liv har lært ham, at Faren ikke var saa-

ledes, som en Apostel skildrer den, og saaledes som vel ethvert dybere Menneske engang i Ungdommen har anet det, indtil Veiene skilles: den Ene strider Farens og Forfærdelsens gode Strid; den Anden bliver kløgtig og fryder sig aandløst ved Livets Tryghed.

Imod Feighed.

2 Tim. 1, 7. Thi Gud haver ikke givet os Feigheds Aand, men Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand.

Dersom det er vist, at der er Det i Livet, der har eller kan have den Magt over et Menneske, at det lidt efter lidt lader ham glemme alt hvad der er Ædelt og Helligt, trælbunden i Verdslighedens, i Øieblikkets Tjeneste; dersom det er vist, at Tiden har eller kan faae den Magt over et Menneske, at den, medens den tæller ham Dage til hans Liv, ogsaa med hver Dag tæller ham hans Liv længere bort fra det Guddommelige, saa han fangen i det Daglige og Tilvante bliver fremmed for det Evige og det Oprindelige; dersom Erfaringen har lært, at dette er hændt ogsaa Den, der engang fornam det Evige stærkt og nærværende i sig — da var det vel gavnligt, at ethvert Middel derimod anpristes, ønskeligt at det anpristes paa en alvorlig, men ogsaa tækkelig Maade. Thi Gud være lovet, der er flere Midler, som Farerne ere mange, og ethvert af disse Midler er tilforladeligt og prøvet. Et saadant Middel er Beslutningen eller det at fatte en Beslutning; thi Beslutningen forbinder netop et Menneske med det Evige, bringer ham det Evige ind i Tiden, skrækker ham op af Eensformighedens Døs, hæver Vanens Trolddom, afbryder de møisommelige Tankers lange Trætte, og lyser Velsignelse over selv den svageste Begynden, naar det dog er en Begynden; thi Beslutningen er en Opvaagnen til det Evige; og Den, som længe har savnet Beslutningens Foryngelse, naar han

beslutter sig, maa han vel være tilmode som hiin Enkens Søn fra Nain, der han vaagnede op paa Baaren, ak, iforveien var han endnu mere liig hiin Enkens Søn, der han bares død ud. Derfor prise vi Beslutningen. Dog skal Talen derom ikke være beregnet paa at kildre Ungdommens Lytten, eller paa at lyde som en pirrende, vellystig Afvexling i den Blødagtiges kjelne Øre, som Talen vel stundom høres, skikket hertil om end ikke beregnet derpaa, naar det raabes ud i Verden: »det er kun et Øiebliks Sag det Hele, fat blot en Beslutning, vov som den kjække Svømmer at styrte Dig i Havet, vov at troe, at et Menneske er lettere end alle Lidelser, at gjennem alle Strømninger, gjennem Bølgernes Fraaden gaaer dog Svømmerens Vei til Maalet. Betragt ham, den uforsagte Svømmer: han bestiger et høit Sted, hans Øie forlyster sig ved Faren, hans Skikkelse fryder sig i Forfærdelsens Gysen — da styrter han sig freidig i Bølgerne; han forsvinder som var han slugt af Havet, men snart dukker han op og har vundet, vundet i et eneste Øieblik. Saaledes staaer Beslutningen paa Forklarelsens Bjerg, forlyster sig ved Faren, da styrter den sig i Havet, og i samme Øieblik dukker den op med Seiren!« Hvis Talen lød saaledes til Ære for det at fatte en Beslutning, da skulde den vel gjøre Indtryk, thi hvorledes skulde ikke den Hørende prise Talerens Begeistring, beundre hans Veltalenhed; og hvorledes skulde ikke den Hørende gaae forandret hjem: han skulde sidde der omgivet af høimodige Beslutninger, blot tvivlsom, hvilken Helteskikkelse der skulde klæde ham bedst; og snart skulde han længes efter at høre en saadan Tale igjen, og indtil da gjøre hvad han formaaede — berømme Taleren, hvis hæftige Bevægelse, hvis Skikkelses frembøiede Dristighed, der han skildrede Svømmeren, stod levende for ham. Ak, lad Skuepladsen beholde hvad Skuepladsens og de gjøglende Heltes er: store Ord, dristige Gebærder og en bedømmende Mængdes Bifald. Den, der vil prise det Gavnlige i at fatte en Beslutning, vil dog ikke forskylde et Bedrag, hvorved han sinkede den Hørende i at handle og gav ham nok at bestille med at beundre; thi at ville beundre er ogsaa et Adspredelsesmiddel, og at hjælpe til at fremlokke den — et Snigmord, eller en Daarlighed.

Saa maa Talen vel begynde anderledes og fremfor Alt forsværge Bedraget; thi Djævelen bruger mange Kunster for at friste et Menneske, og et farligt Anløb er det altid, naar han ved høimodige Beslutninger, eller rettere ved Talen derom og Beundringen

---

Enkens Søn fra Nain] Luc. 7, 11—16.

deraf, samt ved den Afsmag der følger efter, naar man seer, hvor lidet man formaaer, vil forlokke et Menneske til at opgive Alt. Nei, man kryber før man lærer at gaae, og at ville flyve er altid betænkeligt. Vel er der store Afgjørelser, men selv i Forhold til disse gjelder det dog fornemlig om, at komme i Gang med sin Beslutning, at man ikke i Beslutningen bliver saa høitflyvende, at man glemmer at gaae.

Det var da et Bedrag af hiin Tale, at det saae ud som skulde et Menneske overveie, om han nu vilde styrte sig i Havet eller ikke. Allerede dette er spildt Møie, en Sinkelse fra at udføre Noget, en Næring for Stoltheden, at man indbilder sig eller lader sig det indbilde, at det er saaledes i Livet, at Faren er en Festlighed, til hvilken man indbydes, et Forslag, der gjøres, om man nu vil eller ikke. Det er langtfra saaledes: over den høitklingende Talemaade glemmes, at man jo er i Faren, og at der ikke er Spørgsmaal, om kjækt at springe ud, men om at redde sig. Man er heller ei kommen ud i Faren ved som Svømmeren eller hiin priste Beslutning at styrte sig ned fra de høie Steder, det er tvertimod gaaet ganske simpelt og naturligt til, derved, at man blev undfanget i Overtrædelse og født i Synd, thi ved Fødselen blev man udsat i Faren der hvor man nu er. Hvilken Tankeløshed at forblive uvidende om, at der er Fare til, men hvilken Bagvendthed at ville ved store Ord og ved Løfte om Heltenavn opmuntre En til at vove sig der ud, hvor han er. Dog det selv at have styrtet sig i Faren er stolt, noget ydmygere er det, at tilstaae, at man er der, at vedgaae sig selv, at man er der, hvor Livsforhold og Styrelse har sat En, uden at man tør forlade sin Plads hverken for at flygte eller for at bestige et høit Sted, hvorfra man vil styrte sig ned i Faren. Denne er der; at opdage den er ei heller saa overordentligt, at det skulde friste Stoltheden, naar man betænker, at Farens Forfærdelse voxer i Forhold til Stoltheden over at opdage den, ja at Forfærdelsen let voxer En over Hovedet, hvis al slig Overveielse ikke atter afbrydes ved den simple Betragtning, at man kun har at redde sig. Det er stolt at styrte sig selv i Faren, det er stolt at kæmpe med uhørt Rædsel, men det er tillige elendigt, hvor elendigt lærer man stundom af det samme Menneske, at have Overflod paa Forsæt, Armod paa Handling, at være riig paa Sandheder, fattig paa Dyder. Faren er der; dette er ingen Hemmelighed for de Vise eller for de Modige, den Eenfoldige kjender den ogsaa. Vi ville ei heller istedenfor Farens sande Navne tale om Havet og Stormen og Brusen, hvilket let frister Indbildningskraften til indbildte Forestillinger og indbildte Bedrifter. Der er jo Fare for Lykke og Velfærd: at Du skal tabe den og med

den maaskee dit Mod og din Tro. Der er jo Sjelens Fare: at Verden skal blive Dig tom og Alt Dig ligegyldigt, Livet uden Smag og Næring, Sandheden selv en møisommelig Opfindelse, Døden en ubestemt Tanke, der hverken ængster eller vinker. Der er jo Syndens Fare: at Du skal glemme Din Pligt, eller dog glemme, at man skal gjøre den med Glæde, at man skal bære sine Lidelser, eller dog glemme, at man skal bære dem med Hengivenhed, at Du skal falde i Synden og tabe Din Frimodighed, gaae modløs gjennem Livet, fortvivle i Døden, saa end ikke Angeren kan støtte ved Dig. Der er jo Dødens Fare, som har sine Speidere allevegne ude, om den dog veed, at intet Menneske skal undgaae den. Er Faren der da ikke, eller veed Du det ikke, Du som maaskee vil op paa Bjergets Spidse for at styrte Dig i den, veed Du det ikke, at Du er en anklaget Mand, hvis og ingen jordisk Domstol anklager Dig, da Du er anklaget i Himlen, hvor Dommen skal være; veed Du det ikke, at Du er fængslet, om Fængslet end er rummeligt som den vide Verden, men prøv det, gaae til Verdens yderste Grændse, skjul Dig i Afgrunden, og forsøg da, om den Retfærdighed, der fængslede Dig, ikke veed at hente Dig frem; veed Du det ikke, at Vidnerne ere der, om de end nu langtfra at vidne mod Dig ere Dine Fortroligste, at disse Vidner ere Dine Tanker, at dette Vidne er Dig selv, hvem Regnskabets Dag vil nødsage til at være Din egen Angiver, uden at kunne dølge det skjulteste Raad eller glemme den flygtigste Tanke eller forbeholde Dig selv en eneste Tanke saa forborgent, at ikke Samvittigheden veed at vriste Din Indesluttethed op, og Selvangivelsen mod sin Villie at fravriste Dig den. Thi den menneskelige Retfærdighed er meget vidtløftig, og dog stundom maadelig nok; den guddommelige er kortere og behøver ingen Anklagers Efterretning, ingen Retstjeners Udsendelse, intet Vidnes Afhørelse, men gjør den Skyldige til sin egen Angiver og hjælper ham med Evighedens Hukommelse.

Men ikke mindre var det et Blendværk, hvormed hiin bedragerske Tale skuffede, at det seer ud som var Alt afgjort, Alt vundet paa Beslutningens Slag-Dag. Vel er det nemlig sandt, at det at gjøre en god Begyndelse allerede er meget vundet, men i samme Øieblik gjelder det netop om at komme i Gang med Begyndelsen, thi der er maaskee intet Fordærveligere for et Menneske end naar en god og herlig Begyndelse i næste Nu kommer til at ligge ham i Veien istedenfor at hjælpe ham frem. Det er stolt at samle alle Farer og Forfærdelser mod sig paa eet Sted, at trænge kæmpende frem hvor Fjendens Skare staaer tættest; det er et stolt Ord,

at ville standse Solens Gang, at det ikke maa aftnes før alle Fjender ere overvundne; derimod er det ydmygt at tilstaae, at Striden ogsaa uden et Menneskes Skyld trækker sig i Langdrag, saa hver Dag har sin Aften, og ved et Menneskes Skyld drager sig saaledes i Langdrag, at det stundom aftnes over et Nederlag, ydmygt at tilstaae, at selv den redelige Striders Gang gjennem Livet er besværet, at selv Den, der gjør faste Trin paa Veien, dog ikke gaaer i Helteskridt, ja, at naar Livets Aften svaler Strideren efter den lange Dag, der dog ikke er Beleilighed til Spil og Klang, fordi endog Den, der kom Maalet nærmest, kommer der ikke skikket eller oplagt til Triumphens Anstrængelse, men mødig og træt ønsker en Grav at hvile i og en salig Bortgang herfra i Fred. Vel var en Saadans Liv ikke ukjendt med de større Afgjørelser, men han tilstaaer dog, at hele hans Liv var en Strid, og det frister ham ikke stolt til Underholdning for Andre at nævne de store Afgjørelser, i hvilke han havde den Ære at deeltage; han veed meget godt, at hans Fortælling om daglig Strid vilde være trættende for de Nysgjerrige. Og dog var dette jo hans Liv; han prøvede maaskee Livets, maaskee Menneskenes Foranderlighed, men Faren fulgte ham stadigt. Men eftersom Faren gjentog sig, fornyede han sin Beslutning, og saaledes gik han Kampen igjennem. Var hans Trin end svagt, hans Gang vaklende, gik det end stundom tilbage istedenfor fremad, Beslutningen hjalp ham igjen lidt efter lidt, han formanede sig dog selv med et skjønt Ord, »gjør for Gud, hvad Du kan, da skal Gud gjøre for Dig, hvad Du ikke kan«, indtil han atter besluttede sig, om hans Beslutning end synes af ringe Herkomst, en Krøbling i Sammenligning med hiin høibaarne.

Naar det at fatte en Beslutning forstaaes saaledes om den stadige Fornyelse af en afgjørende Beslutning, en tilsyneladende Modsigelse ligesom den, at minde et Menneske om, at handle som var denne Dag idag hans sidste, og da igjen at vise et langt Liv, der ligger for ham, da staaer det fast, at Beslutningen er et frelsende Middel. Men staaer dette fast, da er det atter vel værd at være opmærksom paa Beslutningens Arvefjende, hvilken er Feigheden, der, seiglivet som den er, altid er betænkt paa at afbryde eller fortrædige Beslutningens gode Forstaaelse med det Evige, at søndergnave den Beslutningens Lænke, der er let at bære og først tung, naar den er brudt. Mod Feighed skal Talen derfor være

---

at ville standse Solens Gang] smlgn. Josva 10. 12. faste Trin] smlgn. Hebr. 12. 13.

rettet, idet den knytter sig til hiint korte apostoliske Ord. Høres det end stundom, at Gudsfrygt, at Religion, at Christendom gjør et Menneske feigt, da kan det Modsatte dog vel ikke bestemtere udsiges end her, hvor Apostelen netop siger, at Gud ikke giver Feigheds Aand, hvilken altsaa vel maa komme andetsteds fra, og formodentligen allerede være tilstede i hiin Indvending. Ingen skal derfor beraabe sig paa, at det er hans Fromhed, hans Ydmyghed under Guds vældige Haand, der gjør ham feig; Ingen skal frygte for at betroe sig til Gud i den Mening, at dette Forhold skulde berøve ham hans Kraft og gjøre ham feig. Det er tvertimod omvendt, Den, Gud ikke slaaer til Ridder med sin vældige Haand, han er og bliver i sin dybeste Sjel feig, om ikke af anden Grund, saa fordi han var for stolt til at taale Ridderslaget, da det som ethvert Ridderslag fordrer Bekjendelsen af egen Uværdighed.

Saa ville vi da tale mod Feighed.

Det skal være Tegn paa en forfinet Tidsalder, at man giver det Utilladelige, det Forbudne, Synden et undskyldende, næsten et hæderligt Navn. Stundom fortsættes Falskneriet saa længe, at det gamle, alvorlige, bestemte Ord glemmes og gaaer af Brug. Høres det en enkelt Gang, da vækker det næsten Latter, fordi man antager, at den Talende enten er en Mand fra Landet, der taler et forældet høitideligt Sprog, som aldeles mangler Omgangens Bøielighed, eller at det er en Skalk, der bruger et saadant Ord netop for at vække Latteren enten ved Ordet selv eller ved dets Vrængen efter Andre, hvis Erindring det fremkalder. Et lignende Falskneri afstedkommes ogsaa, naar man af tvende Ord, der begge betegne noget Forkasteligt — ja det lige Forkastelige, fortrinsviis bruger det ene, fordi dette i den almindelige Forestilling har en Bibetydning af Noget, som i Verdens Øine ikke klæder ilde. Dette er Tilfældet med de tvende Ord: Feighed og Stolthed. Dersom en Prædiker, hvis Gjerning det er at agte paa Menneskenes Liv og kalde dem til det Gode, vilde advare mod Stolthed, da skulde han vel finde mange Tilhørere, og dog skulde Talens Virkning langtfra hos Alle være efter Ønske, ja der skulde vel endog være Den, der uden at agte paa Formaningen lyttede til den smigrende Anerkjendelse, der ligger i at bruge dette Ord. Vilde han derimod advare mod Feighed, da skulde vel Tilhørerne see den Ene paa den Anden, om der ogsaa var en saa Elendig tilstede, en feig Sjel, det Foragteligste af Alt, det Utaaleligste, thi selv det fordærvede Menneske kan man dog taale, naar han er stolt, men en Feig . . . . . Sande-

ligen, et Menneske maa være ganske uden Øre for Lidenskabernes Tyvesprog, naar han ikke mærker, at det maa hænge galt sammen med Feigheden, siden den er bleven saa afskyet, saa angest for at nævnes, ja saa aldeles er forsvunden af Livet. Og dog Enhver, der var meget tilbøielig til at antage, at den høflige Advarsel mod Stolthed angik ham, han kan være sikker paa, at den fornærmende Tale om Feighed angaaer ham ogsaa, thi Feighed og Stolthed er Eet og det Samme; han kan være sikker paa, at Talen angik ham ganske særligen, dersom han ellers var meget begjerlig efter at synes stolt, thi det er netop Feighed.

Stolthed og Feighed er Eet og det Samme. Dette maa dog ikke misforstaaes, og herved menes nærmest, at det hvorom man taler under Navn af Stolthed i Almindelighed er Feighed. Selv den uægte Stolthed forekommer meget sjeldent, og skulde Prædikeren indrette sin Tale svarende til de Forhold Livet udviser, da kom han sjeldent til at advare mod Stolthed. Den uægte Stolthed fordrer en høi Grad af Forestilling om det egne Værd og om det Ansvar den Stolte har for sig selv, hvilket han frygter mere end hele Verden. Den Stolte vil altid gjøre det Rette, det Store, og egentligen strider han ikke med Menneskene, men med Gud, fordi han vil kunne gjøre det ved egen Kraft; at skulke sig fra Noget er ikke hans Begjering, nei, at sætte sig Opgaven saa høit som muligt og da at fuldkomme den ved sig selv, nøiet med sin egen Bevidsthed og sit eget Bifald, det er det han vil. Selv den uægte Stolte maa derfor kunne være stolt i Eensomhed, maa kunne forsage og forsmaae al Løn i Verden; Menneskenes Gunst, og ikke en Sjel, ikke den stolteste Sjels Trods, ikke den elskeligste Sjels Bønner maae forstyrre ham; ingen Vinding, ikke den ganske Verden, ikke den ubetydeligste og forborgneste maa friste ham; han maa anspænde al sin Tanke for at see det Rette, han maa ville det, fordi han er for stolt til at tillade, at Menneskene skulde have Ret imod ham, selv om Ingen kunde overbevise ham. Men en saadan Tilværelse er søvnløs og meget anstrængende og efterstræbt af mange Forfærdelser. Naar vi derfor med denne Fordring gaae ud mellem Menneskene, hvor sjelden er da ikke Den, der har indfriet den. Ja Stolthedens første Spring i Livet, det har Mange gjort, Mange fjantet nok, men det Næste: saa trygler Den hos det samme Menneske, som han stolt forsmaaede, saa bøier Den Knæ, der slog stolt med Nakken, saa tager Den til Takke med hvad han stolt vragede, saa betler Den om Livet, der vilde trodse Alt, saa speider Den efter Ligesindede, der stolt vilde være sig selv nok, saa lyver Den lidt for sig selv, der listigen har forandret Stolthedens Opgave,

og faaer Andres Dom for, at dette dog er det Stolteste, saa slaae de sig sammen, og blive stolte i Fælledsskab, hvilket er Forfængelighed og Feighed. Vi sige det sandeligen ikke for at prise hiin uægte Stolthed, men saaledes er dens Vei dog forfærdelig og derfor sjeldent betraadt, som jo vel er, thi den uægte Stolthed lurer Djævelen paa, og den bliver hans Bytte, thi den er Feighed. Den der nemlig saaledes staaer ene, han maa nødvendigviis opdage, at der er en Gud til, og vil han nu ikke forstaae, at det dog er for lidt at være ene om en Hemmelighed, er han for stolt til at have en almægtig Gud til sin Medvider, saa er han jo feig; thi selv om det ikke var lykkedes Verden, ikke alle de Forfærdelser som Jordlivet og Menneskelivet gjemmer at vise ham hans Eensomhed som Blendværk, saa vil den Almægtige strax gjøre det, og dette kan han ikke udholde; men altsaa er han feig.

Naar nu selv den uægte Stolthed er meget sjelden i Verden, og man dog saa ofte nævner Stolthed, saa kan man deraf slutte, at Feigheden maa være meget almindelig, ja man kan slutte det, uden at fornærme Nogen, og uden at være Dommer og Hjertekjender kan man ubeseet antage, at ethvert Menneske er noget feig, især kan man fortrøste sig til, at Enhver, der søger nærmere at kjende sig selv, vil være villig til at vedgaae, at han ikke sjeldent har grebet sig selv deri, at han af den Grund altid er noget mistænkelig selv mod sit modigste Foretagende. At Forvexlingen kan finde Sted, er ikke vanskeligt at indsee, og Talen skal bestandigen bringe det i Erindring, fordi den, medens den handler om Feighed, bestandigen har Stoltheden i Sigte; thi skal Sagen tages fra Grunden, maa først og fremmest hiin første Løgn forhindres. Selv naar Feighed forvexles med Klogskab, med en i Menneskenes Øine priselig Forstandighed, hvis Hemmelighed er Selvkjærlighed, selv da er den først bleven forvexlet med Stolthed, saaledes nemlig, at det at være saaledes klog paa Verden og sin egen Fordeel er noget Stort. Advares der mod en saadan Klogskab, da see man vel til, at Advarselen ikke bliver fristende; thi der var vel Den, som nok gad høre en saadan Formaning, ikke just for Formaningens Skyld. Kun en religiøs Betragtning kan tale retteligen om og mod Sligt, fordi den religiøse Betragtning kjender det ene Fornødne og veed, at det er det ene Fornødne, og derfor ikke har travlt med det Mangfoldige, eller bliver forførerisk i at skildre Forskjellighederne.

Forholdt det sig nu saaledes med Feigheden, at som der hviler en Forbandelse over den, der saaledes ogsaa hvilede den Forbandelse over den, at den slet ikke kunde vise sig i anden end

sin virkelige Skikkelse, at den slet ikke kunde bedrage med sit Ydre, da skulde den vel snart blive huusvild i Verden, thi hvo vilde boe sammen med denne Usselhed; ja den skulde snart nødsages til at flygte bort paa de afsides Steder, saa end ikke den Elendigste, ikke den Nedrigste vilde kalde den frem. Men saaledes er det ikke, Feigheden er netop den bøieligste, den smidigste, saa at sige den behageligste af alle Lidenskaber; ikke er den høirøstet og larmende, men stille og lummer og dog vellystig fængsler den alle andre Lidenskaber til sig, thi i Omgang med disse er den yderst indtagende, veed at holde Venskab med dem, og lægger sig selv dybest i Sjelen som det stillestaaende Vands døsige Taage, af hvilken usunde Luftninger og bedragerske Gjøglebilleder udvikle sig, medens dog Taagen bliver der. Det Feigheden meest frygter er, at der tages en Beslutning, thi en Beslutning adspreder altid for et Øieblik Taagerne. Den Magt, Feigheden helst sammensværger sig med, er Tiden; thi hverken Tiden eller Feigheden finder, at der er Grund til at forhaste sig; og er det ikke ogsaa mærkeligt nok, at Gud i Himlen og det Evige, ikke Tiden er det, der siger: endnu idag. Lad saa hver Dag have sin Plage og sin Møie, ogsaa sin Lyst og sin Løn: dette er Beslutningens evige Omqvæd, dens høitideligste og meest dagligdagse Fordring, dens første og dens sidste Ord, hvad den vil enhver Dag skal betyde og give enhver Dag Betydning: endnu idag.

Men Feigheden afholder for det første et Menneske fra at erkjende, hvad der er det Gode, det i Sandhed Store og Ædle, som bør være Maalet for hans Stræben, for den tidlige Flid og for den sildige. Dersom Feigheden her maatte vise sig som det elendige Kryb den er, eller træde frem i al sin Plumphed, saa var der ingen Fare, men saaledes viser den sig aldrig, eller i ethvert Tilfælde først bag efter, som det Onde altid lokker med tækkelig Skikkelse og da afkaster Masken og lader sit Bytte synke i Afgrunden ved Tanken om, at det er for silde. Feigheden vil blot forhindre Beslutningens Afgjørelse, derfor giver den sin Adfærd et herligt Navn. Den ivrer mod alt det Overilede, det Umodne, det Hastige, nei, den fortsatte Stræben er det Store, det er en stolt Opgave. Den fortsatte Stræben — et herligt Ord, hvor skuffende, skulde Feigheden ikke nok fange sig en Sjel! At den fortsatte Stræben dog skulde have en Begyndelse, især i Betragtning af at den formodentligen faaer en Ende — det vil hverken Feigheden eller Tiden vide af; thi det veed kun Beslutningen, hvis Navn jo minder derom, thi Beslutningen er Begyndelsen, og dog har den sit Navn deraf, at den veed, der kommer en Slutning. Har Feig-

heden bragt det saavidt med et Menneske, da kan man sige, at den har faaet sig godt og beqvemt indrettet. Hvor stolt saaledes bestandigt at stirre i Skyerne uden nogensinde at behøve at bøie sit Hoved for at see til Foden; skal Gud prises, at han dannede Mennesket opreist, hvor meget mere da ikke Feigheden, der langt herligere reiser ham op! Et saadant Menneske lever nu med det fjerne store Maal for Øie; skulde han et Øieblik blive betænkelig, da er Feigheden strax rede med Forklaringen, at det maa saa være, fordi Maalet er saa uendelig fjernt. Han lever i den fortsatte Stræben; skulde Bekymringen vaagne, om det var en Stræben, om den fortsattes, da spreder Feigheden enhver Tvivl og glatter øieblikkelig Pandens Rynke ved at forklare, at den enkelte Dag, den enkelte Uge er for lille en Bestemmelse til at udmaale en saadan Stræben. Sandeligen, stræber han ikke, Feigheden fortsætter roligt sin Stræben og kan godt see, at den Uge for Uge, ja Dag for Dag ikke stræber forgjeves og heller ei stræber til et uendelig fjernt Maal.

Dog det Gode, det i Sandhed Store og Ædle er jo ikke blot noget Almindeligt og som saadant Erkjendelsens almindelige Gjenstand, det er ogsaa noget Særligt i Forhold til den Enkeltes særlige Begavelse, der gjør, at den Ene formaaer mere end den Anden, at den Ene formaaer det paa den ene, den Anden paa den anden Maade. Begavelsen selv er ikke det Gode, som var den udmærkede Evne det Gode, den indskrænkede det Slette (hvilken Forbandelse for den Lykkelige, hvilken Fortvivlelse for den Ulykkelige!); nei, Begavelsen er det Ligegyldige, der dog faaer sin Betydning. Er nu Evnen udmærket, da siger Feigheden: »naar man er saaledes udrustet, da har det saa vist ingen Hast med at begynde. Dette er altfor let, lad nogen Tid gaae hen, lad Noget være tabt: den udmærkede Spiller lyster det først at begynde, naar Spillet halvt er tabt. Jeg veed det vel, nu ligger jeg ørkesløs hen, men snart, snart reiser jeg mig med Vælde.« Hvor stolt taler dog ikke Feigheden! Hvad vil det sige, at Opgaven er for let, det vil sige, den er vanskelig, og under Navn af det Tungere har Feigheden faaet den Vælgende til at vælge det vistnok i Verdens Øine Tungeste, som dog er det Lettere. Det er nemlig vanskeligere at begynde i al Stilhed, fordi det er mindre fornemt, og denne lille Ydmygelse er netop Vanskeligheden. Men altsaa var det ikke Stoltheden, men Feigheden der var Raadgiver. Enhver veed, at Farens Øieblik giver et Menneske større Kraft, men man agte vel, hvorvidt og hvorledes man derfor er større. Eller er det saa stort, at skulle trænge til Farens Forfærdelse for at kunne samle

sin Kraft; ikke at tale om, at det Modsatte jo ogsaa kunde hænde, at Forfærdelsen vel kom, men Kraften svigtede. Det var saa let, at han ikke kunde beslutte sig til at begynde; det var stolt, men det er feigt; thi egentligen er han bange, at det, han har tilladt sig at kalde en Ubetydelighed, ikke ganske skulde vise sig saaledes; og da var han i Forlegenhed: at skulle føle sin Svaghed og da ikke have ligeover for sig den yderste Forfærdelses uhyre Navn, at skulle staae der beskæmmet, berøvet enhver glimrende Bortgang. — Eller Evnen er ringe. Da siger Feigheden: »dette er for lidet at begynde med.« Det er nu vistnok meget daarligt, ja endog taabeligt sagt: thi naar man ikke har mere at begynde med, saa maa det jo altid være nok, og jo mindre man begynder med, jo større bliver man; men see, Feigheden har vundet Klogskaben for sig, og den siger, at det er ganske rigtigt, thi Den, der Intet begynder, han taber heller Intet. En saadan Klogskab er vel værd at være stolt af, og Stoltheden har allerede indseet, at langt stoltere end at begynde med Lidt er det at vrage Alt, hvilket Den kan gjøre, der vrager det Lidet, der var ham tilbudet, og desuden Alt, hvad der slet ikke var ham tilbudet. Det synes stolt, men Feigheden var jo den første Opfinder.

Det Gode, det i Sandhed Store og Ædle har foruden alle andre gode Egenskaber ogsaa den, at det ikke tillader Betragteren at være ligegyldig. Den, der eengang har faaet det at see, ham tager det ligesom et Løfte af; hvor dybt han end synker, han glemmer det egentlig aldrig ganske, selv i hans Fortabelse er denne Erindring ham vel en Qval, men ogsaa stundom en Frelse. Men som det opløfter et Menneske, saa ydmyger det ham ogsaa; thi det fordrer al hans Kraft af ham og forbeholder sig dog Myndighed at kalde ham en unyttig Tjener, selv naar han har gjort alt Sit. Denne forelskede Forstaaelse er det nu Feigheden af yderste Vigtighed at forhindre. Beslutningens høitidelige Overeenskomst med det Gode paa et saa ydmygende Vilkaar. Da er Stoltheden strax ved Haanden: enig med Feigheden forklarer den, at det er stoltere, at vide med sig selv, at man kunde være noget Mere end man er, naar man blot vilde det. Denne ubestemte Storhed kan man Tid efter anden anslaae saa høit man vil, og man skal ikke lade sig det forekaste, at man er en unyttig Tjener. Klogskaben understøtter ogsaa Feigheden, og lærer, at man altid bør være lidt mistroisk, aldrig give sig ganske hen. Dette er jo

---

unyttig Tjener] smlgn. Luc. 17, 10.

ogsaa meget klogt, men sæt det dog var en Daarskab i Forhold til Det, hvor der slet Intet er at vinde, hvis man ikke sætter Alt ind. Var det ogsaa klogt i Livet, hvis man vilde tinge med en Handlende, der havde bestemte Priser, og byde ham en lille Smule under, var det ogsaa klogt, hvis han havde ganske bestemte Priser, og man nødvendigt skulde bruge hvad han havde at sælge? Og dog er det jo klogt, og Feigheden smiler ad den ubesindigt Stolte, der trænger sig frem at komme med i Æresstriden, smiler af ham, naar han snubler, og trøster sig selv. Imidlertid er den feigt Stolte kun eet Øieblik klogere end den ubesindigt Stolte, og mere foragtelig; eller rettere sagt, thi det baader ikke at dvæle ved saadanne Forskjelligheder, de have begge tabt Alt.

See, hvis det gaaer saaledes, da kan et Menneske takke sig selv og Feigheden derfor; thi Gud giver ikke Feigheds Aand, men Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand, saaledes som det er fornødent for at erkjende, hvad der er det Gode, det i Sandhed Store og Ædle, hvad det betyder for ham og i Forhold til ham; for at elske det med den uegennyttige Kjærlighed, der ikkun begjerer at være en unyttig Tjener, hvilket altid er Kjærlighedens Lyst og det Modsatte den en Krænkelse, der besmitter ham Kjærligheden ved at gjøre den til Vinding; og for at holde ved i Bestandighed, at ikke Alt skal blive ufrugtbart uden den Sindighed, der svaler over Anstrængelsen og over Beslutningens Afgiørelse. Denne Erkjendelse, dette Beslutningens Samtykke er den første Indvielse. Ak, hvor sjeldent oplever et Menneske dette saaledes, at han endog kun i Indvielsens Øieblik forsager alt Drømt og Indbildt, ethvert Luftsyn, der vil vise ham i overnaturlig Størrelse og bringe ham til at studse over sig selv, og derimod annammer Kraft til at see det som det er, Kraft til at omslutte det med selvfornægtende Kjærlighed, Kraft til at indgaae Besindighedens Pagt dermed; hvor sjeldent oplever et Menneske dette saaledes, at han endog kun i Indvielsens Time har Kraft til at holde sig selv hen til det Gode, der ligesom vil tilintetgjøre ham, Kjærlighed til ikke at krympe sig derved, Besindighed til ikke at forfalske sig selv! Feigheden kommer ikke fra Gud, men den veed at give sig Skin af at være Kraftens, og Kjærlighedens og Sindighedens Aand: Det er nu saaledes vel sandt, hvad Feigheden ogsaa lærer, at ethvert Menneske bør stræbe efter et høit og fjernt Maal, det er høit, thi see, det er Himlen, det er fjernt, hvo veed det ikke, fjernt især hvis et Menneskes Fortjeneste skulde naae det. Men Gud har dog selv fra Dagenes Begyndelse deelt Tiden, har adskilt Dagen og Natten, og saaledes vil ogsaa Beslutningens Sindighed

strax dele Mennesket Tiden, saa Morgenens fornyede Beslutning og Aftenens Taksigelse og Hviledagens stille Festlighed, eller hvorledes nu forøvrigt Beslutningen har deelt Dig Tiden, m. T., faaer sin Betydning som Deling og som Maal. Vil En ikke forstaae dette i Begyndelsen, da vil han egentligen ikke fatte en Beslutning, og dette vil da gjøre hans Liv betydningsløst, ja mistænkeligt som det Venskab, der bestandigen vrager Livets Beleilighed til at yttre sig, betydningsløst, ja ulevet, som den Tale aldrig blev hørt, der i sin Ophøiethed forsmaaede ethvert Ord og Udtryk, Sproget tilbød. Hvo seer det ikke, selv den Feigeste vilde maaskee smile af denne Tale som overflødig, thi Regnskabets Opgjørelse viser jo, hvad der burde være gjort; men han betænker maaskee ikke, at hvis Beslutningen ikke er Begyndelsen og Begyndelsen Beslutningen, saa vil Regnskabet aldrig lade sig opgjøre, fordi der i en vis Forstand intet er. — Nu er det vel saaledes, at det Gode, det i Sandhed Store og Ædle er forskjelligt for den Forskjellige, men Beslutningen, der er den sande Erkjendelse, er dog den samme. Dette er en meget opbyggelig Tanke. Den, der vil opføre et Taarn, sætter sig ned og gjør Overslag, hvor høit han kan opføre Taarnet. Ak, hvilken Forskjellighed viser der sig ikke i Overslagets Øieblik; men hvilken Lighed i Beslutningens Øieblik, og udebliver Beslutningen, da vorder der intet Taarn, hvor indbildt eller hvor virkelig herligt Overslaget end var! Den gode Beslutning, der svarer til Erkjendelsen af det Gode, er jo at ville gjøre Alt, hvad der staaer i Ens Magt, af yderste Evne at ville tjene det. At gjøre Alt, hvad En formaaer, hvilken salig Lighed; thi det formaaer jo ethvert Menneske. Kun i Overslagets Øieblik er Forskjelligheden der. Eller Den, der vil gjøre Barmhjertighed, kan han gjøre mere end at give Alt hvad han eier; og gav ikke Enken uendelig meget mere end den Rige, der gav af sin Overflod! Tilfældet kan undertiden gjøre, at en Penninge betyder lidt mere end den ellers betyder, men vil Nogen gjøre et Vidunder, da kan han faae den ene Penning til at betyde ligesaa meget som al Verdens Guld tilsammen, dersom han giver den af Barmhjertighed og Penningen er den eneste, han eier. Ja Den, der har Øre til at bedømme, hvor stor Gaven er, blot han hører Pengenes Raslen, han mærker Forskjellen, men Barmhjertigheden og Tempelkisten forstaae det anderledes. Den som kun har Øre til at høre Mulighedernes Hvidsken i Overslaget, han

opføre et Taarn] smlgn. Luc 14, 28 ff. gav ikke Enken osv.] Marc. 12, 42.

gjør en uhyre Forskjel, men Beslutningen forstaaer det anderledes. Naar saaledes Den, der fryder sig i Sundhed og Kraft, i Besiddelse af Aandens bedste Gaver fæster sig hen i det Godes Tjeneste med alt Sit, med den lange Række af Aar, der synes at ligge for ham, med enhver Forventningens Fordring til Livet, ethvert Krav kun forventet og fordret for det Godes Skyld — og naar derimod Den, der med Veemod seer sin jordiske Skrøbelighed og Opløsningens Dag saa nær, at han fristes til at tale om den ham forundte Tid som Præsten taler, naar en Saadan med dennes Ord i Beslutningens Time lover »at hellige disse Øieblikke« til det Godes Tjeneste: hvis Taarn bliver saa høiest? Eller naar den Ene med Glæde føler sig som Den, der skal blive et mægtigt Redskab til at vinde Mange, den Anden med Sorg i Sindet tykkes sig selv kun en Byrde for Andre, naar de dog begge beslutte sig til at ville være Alt og slet Intet for det Gode, hvis Taarn bliver saa høiest, naae de ikke begge op i Himlen? Eller naar den Ene ukjendt med indvortes Fjender vender sit Sind og sin Tanke erobrende mod Menneskene i det Godes Tjeneste og frelser Tusinde, den Anden, hjemfalden til indvortes Kampe, i Beslutningens Øieblik frelser sig selv, hvis Taarn bliver saa høiest? Dersom Feigheden kunde forstaae dette, da skulde den ikke have saa meget mod Beslutningen, thi dette er Beslutningens Hemmelighed. Alt fordrer den, det er sandt, den lader sig ikke bedrage, den taaler ingen Uredelighed, den er paaholdende indtil den sidste Hvid mod Den, der vil give saa godt som Alt, men den er ei heller smaalig, den seer med Velbehag til Den, der giver det Lidet hen, og vredes kun, hvis han vil holde sig tilbage, hvis han vil skyde Skylden paa sin Elendighed, hvis han spidsfindig vil indbilde sig selv, at det er en Umulighed for ham at give Alt hen, da han Intet eier, hvis han vil adsprede sig selv ved at ønske, at han havde Meget at give hen, vil forlyste sig selv ved at betænke, hvor høimodig han da vilde være, vil mætte Beslutningens Trang i ham med Drømme, indtil Trangen gaaer over. Alt dette er Feighed og skjult Stolthed, der ønsker at blive sig i Dunkelhed lidt Mere end man er, og at spise Beslutningen af med skrømtet Anerkjendelse.

Dernæst forhindrer Feigheden et Menneske i at gjøre det Gode, at fuldkomme det i Sandhed Store og Ædle, hvortil han i Beslutningen har knyttet sig. Vi have allerede i det Tidligere mindet om en vis Overtro, der gjør at et Menneske mener Alt

afgjort ved Beslutningen, hvilken han da ikke er utilbøielig til at fatte endog maaskee i den Formening, at hans Liv ved Beslutninger har en Ophøiethed, som fritager ham for at bekymre sig om det Mindre: kun ved høitidelige og afgjørende Leiligheder vil han vove Alt, det Mindre beskæftiger ham ikke. Ak, men saaledes at ville blot ligesom stadse i Livet, er en glimrende Vildfarelse. Beslutningen selv bliver for Den, der tillader sig at nære saadanne Tanker om den, en Forfører og Bedrager istedenfor en trofast Veileder. Vel er det nemlig sandt og rigtigt, at over Beslutningen lyser Evighedens Glands, at i Beslutningen synes Alt afgjort for evigt; men dette er kun det Første. Da klæder Beslutningen sig om, og vil nu netop bekymre sig om det meest Daglige; og saaledes i sin daglige eller om jeg saa tør sige huuslige Klædning seer Beslutningen ikke saa guddommelig ud, men er dog i sit inderste Væsen ganske den samme. Det er nemlig Beslutningens Betydning for det menneskelige Liv, at den vil give det Sammenhæng, en jævn og rolig Gang. Dertil har Beslutningen en elskelig Gave: at bekymre sig om Smaating, saa man hverken lader haant om dem eller fortabes i dem, saa Livet gaaer fort i Beslutningen, styrket og qvæget og forfrisket af Beslutningen.

Nu er da Beslutningen en anden. Maaskee er den at spare hvad kun Armoden behøver at see paa, at holde et lille Vredens Ord tilbage, at overvinde sig selv til at underkaste sig en ringe Ubehagelighed, at holde lidet længere ud ved Arbeidet, at glemme en lille Fornærmelse. Hvor forandret! Er det ikke en Utroskab af Beslutningen at bære sig saaledes ad, eller er dette virkeligt hvad Beslutningen var? Thi Beslutningen var jo ikke at ville trænge til de jordiske Ting, i Nøisomhed at ville vorde sorgløs som Himlens Fugl; Beslutningen var jo at ville seire over sit Sind og over sin Fjende ved Forsonlighed; Beslutningen var jo, at Livets Aften skulde vidne, at der var arbeidet om Dagen; Beslutningen var jo at opløfte sin Sjel over Alt hvad der er smaaligt i Livet. Ja det var Beslutningen, det er ikke glemt; men nu dette . . . Herre Gud, er man da allerede Armoden saa nær, at man behøver at spare det Lidet; er man da saa vredagtig, at man i den Grad skal frygte et lille Udbrud; er det den halve Time der har Magt til at gjøre En til en Lediggænger; er man maaskee strax sindssvag fordi man er lidt tungsindig; er man da uforsonlig, naar man er villig til at glemme de større Fornærmelser og kun erindrer de mindre? O, Den, der kjender Noget til Beslutningen, vil ikke nægte, hvor kjønt den veed at tale, næsten at bede for sig, at man nu dog blot vil gjøre som den siger, og fremfor

Alt ikke besmitte sig selv ved at troe, at man betroede sig til en Troløs, da man betroede sig til Beslutningen. Den indrømmer, at det er en Ubetydelighed, den vil, at det netop skal gjøres som en Ubetydelighed, da den ellers nødsages til at gjøre En Livet anstrængt paa en omvendt Maade derved, at en Ubetydelighed bliver det Betydeligste; thi hvad der er en Ubetydelighed og som saadan kan oversees, det er ingen Ubetydelighed, naar Beslutningen har nedlagt Fordring derpaa, og at blive sin Beslutning utro i Anledning af en Ubetydelighed, er ogsaa Utroskab og intet Ubetydeligt. Tilsidst bliver den nidkjær paa sig selv, vil hjælpe Mennesket ved en Tidlang at nage ham og ikke unde ham Ro. — Hvor ligger nu Feilen, dersom Mennesket og Beslutningen ikke boe længere hos hinanden i Samdrægtighed? den ligger i hans Feighed. Det er ganske sandt, at et Menneskes Sjel kan blive forvirret, hvis det Ubetydelige for ham bestandigen bliver det Betydelige. Dette vil Beslutningen heller ikke, den vil, at han skal gjøre det som det Ubetydelige, skal gjøre det som en yderligere Affølge af Beslutningen. Feigheden derimod vil bestandigen have med det Betydelige at gjøre, ikke just for ret at udføre Noget, men fordi det smigrer at forsøges i det Betydeligere og fordi det trøster, naar man taber, at det var det Betydelige. Det er vel meget sjeldent, at et Menneske virkelig lader være at forsøge eller dog at troe at han kunde fuldkomme det Store, og saaledes vedgaae sin Feighed (dersom ellers det Store er Noget der i sin almindelige Gyldighed vedkommer ethvert Menneske, thi i Forhold til det Udvortes og Tilfældige kan det jo være viist og besindigt ikke at vove for meget); nei, han besviger først Opgaven, kalder den en Ubetydelighed og da lader han være at fuldkomme den. Men Bedraget er Feighedens og Tilfredsheden er Stolthedens, saa Feigheden atter her er det til Grund Liggende.

Dersom da Beslutningen ikke trænger igjennem i denne Strid, dersom det skeer oftere, at den saaledes kommer tilkort, da bliver den tilsidst afmattet, og det gaaer værre og værre, indtil Beslutningen bliver en halvglemt ørkesløs Tanke, et Indfald fra fordums Dage, der engang imellem gæster den Forandrede. Istedenfor den af Beslutningen paatænkte stadige Fremgang viser der sig en Tilbagegang. Dog er Frelsen igjen kun at søge i Beslutningen, men Vilkaaret er ikke det samme som første Gang. Da stemmer Feigheden sig imod; afmægtig som den er kaster den endog Had paa Beslutningen, tænker i sit Hjerte Ondt om den, og tilfredsstiller sig selv ved Stolthedens Bedrag. Hvo skulde kunne opregne alle de Udflugter, de Spidsfindigheder som Feigheden under saadanne

Omstændigheder kan udfinde, alle de svigefulde Forslag den veed at gjøre, for at faae Ret mod Beslutningen, for at vorde overbeviist om, at Beslutningen er en Snare, hvori man fanges, en Selvplage, hvori den Fangne piner sig selv, en Bedrager, der dog ikke hjælper; thi hjalp den vel før, eller har der ikke været enkelte Øieblikke, hvor man næsten var villig til at slutte Kjøbet med den, men see om den hjalp strax! Seirer endog Beslutningen igjen i et Menneske, o, hvor sjeldent, at han ret kommer til Kræfter. Feigheden lurer overalt, og formaaer den ikke Andet, saa passer den dog paa, at der bliver en lille Mislighed ved Beslutningens Fornyelse. Skal Beslutningen i Sandhed og tilgavns fornyes, da maa den jo netop begynde, hvor den slap. Dette er meget smertefuldt. Saa hjælper Feigheden og Tiden med falsk Venskab. Den mellemliggende Tid bringer Tilbagefaldet paa Afstand, fjerner det i ubestemtere Omrids, Mellemrummet skuffer Øiet, den spildte Tid som forbigangen seer ikke saa lang ud, ei heller saa øde og ufrugtbar; desuden bærer Ukrudt stundom Pragtblomster. Naar da Glemselen har lindret lidt, da kommer Beslutningen endeligen igjen. Ak, men Feigheden har jo været med; er den end ikke Beslutningens Fader, hvad den aldrig er, den stod dog hos, og har dog for en Deel faaet forhindret, at Beslutningen ikke i dybere Forstand bringer Sammenhæng i Livet. Maaskee trøster Stoltheden med den dristige Tanke, at begynde ganske forfra, at lade det Forbigangne være glemt og nu begynde kjækkere end nogensinde. Men hvem er det Stoltheden trøster? Beslutningen kan en saadan Trøst kun krænke, Feigheden er det, der griber efter den; men altsaa er Feigheden atter her det til Grund Liggende. Skeer det, da kan et Menneske takke sig selv og Feigheden derfor; thi Gud giver Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand.

Dog maaskee gik det ikke saaledes, maaskee er der Tale om Den, der, menneskeligt talt, turde beslutte at opføre Taarnet høit. Var Beslutningen stor, saa er Udførelsen det ogsaa, seirende styrer Beslutningen som for fulde Seil til Maalet. Imidlertid er der dog, det veed han, det vidste han, det mærker han lidt efter lidt tydeligere og tydeligere, der er en lille Ubetydelighed, han ikke formaaer, en Mislighed. Var hans Beslutning den gode, da var den jo at offre Alt i det Godes Tjeneste, thi er det ikke hans Beslutning, da er den, hvor stor den end var, da er hans beundrede Kraft, hans Udholdenhed, hans seierrige Fremgang kun en overflødig og selvopfunden Vigtighed, det Gode og Gud behøver ham ikke. Selv Den, der var udrustet til at omskabe Verden, hvis han vil gjøre det for egen Regning, han er i Guds Øine end

ikke saa vigtig som en Spurv under Himlen, hvilken Gud dog sandeligen ikke haver behov. Men var det den gode Beslutning, da er denne nidkjær paa sig selv og nøieregnende med et Menneske. Hvad skal det da betyde, at han, medens han virkelig formaaer det Store, ikke formaaer det Ringe? Hvor stor han end er, er han dog kun en Tjener; naar han har lovet det Gode Alt, da har dette en langt helligere og oprigtigere Betydning end det i Menneskenes Øine Store, han kan udrette. Formaaede han end at lære alle Mennesker Sandheden, hvis han dog, ved at opdage Svagheden og Misligheden hos sig selv, vendte al sin Magt mod sig selv, sandeligen, da var han tro, og Gud vigtigere end om han gjorde det Modsatte, medens det vel vilde sortne for Menneskenes Øine, hvis de kunde see en verdensbevægende Kraft beskæftiget med hvad de kalde en Ubetydelighed, om det end ikke var saa, da det Modsatte var at blive sig selv en Gaade og derunder at gjøre Sit til at gjøre Livet meningsløst. Men hvorledes forklarer man denne lille Mislighed, hvorfor er den der? Det er en Ubetydelighed, altsaa er det stolt ikke at bekymre sig om den. Det er en Ubetydelighed; det er mærkeligt nok, at det gaaer saaledes i Livet, at de store Mænd ikke kunne gjøre det Mindre, hvad de almindelige Mennesker formaae. Det er en Ubetydelighed; hvor ligger det Latterlige dog saa nær den dybeste Alvor! At det Største og det Mindste saaledes er knyttet sammen, at en Ubetydelighed saaledes spotter det Store, følger det som en drillende Nisse; hvor besynderligt er det ikke, ret Noget for den Sjelekyndige at betænke denne, hvad man kunde kalde Livets Misundelse paa den Udmærkede, der spottende betyder ham, at han dog er et Menneske som alle Andre, som den Ringeste, at det Menneskelige kræver sin Ret! Nu, det forstaaer sig: enhver saadan Forklaring kan jo vel have sin Betydning, især for den Uvedkommende, men vil den Paagjeldende nøies med den, da vil han egentligen kun adspredes, og er i Grunden feig, tør ikke komme til sig selv for at udholde Modsigelsen, som den venter ham, for at lære hvad ethvert Menneske skal ikke just lære udenad, men ganske særligen lære, at han er Intet, hvilket Nogle lære deraf, at hvad de formaae er saa godt som Intet, Andre deraf, at hvad de ikke formaae er saa godt som Intet, men tilstrækkeligt til at gjøre al deres Formaaen væsentligen til Intet. Ofte kan det være blendende nok med den vidtudstrakte Virken; især naar den ikke blot er herlig og priist af Mennesker, men gavnlig for Mange, og dog er den kun et Blendværk, Beslutningen dog ikke den gode Beslutning, thi et saadant Menneske giver sig ikke hen med Alt til det Gode, ikke nemlig med sin Svaghed, over-

ladende det til Gud, om han vil, at denne Kraftfylde skal gjennem et langt Liv arbeide sig træt paa en saadan lille Svaghed, eller den herligt Udrustede skal faae Betydning for Andre. Blendværket ligger i, at et saadant Menneske bliver i sine egne Øine en nyttig Tjener, et vigtigt Redskab, men dette er ikke den gode Beslutning, der nøies med at ville være en unyttig Tjener. Derfor prøve ethvert Menneske sig selv. Det var vel muligt, at der har været Den i Verden, der blev beundret af Mennesker, priset i Livet, savnet i Døden, hædret som en Velgjører, erindret ved Æresminder, til hvem Gud dog maatte sige: Ulyksalige, Du valgte ikke den bedre Deel. Men har dette været Tilfælde, da har en Saadan vel ogsaa Tid efter anden mærket den Mislighed, der ret forstaaet enten blot vilde være ham en stadig Tugtemester og som saadan ogsaa fordrede Adgang til enhver Tid, eller forlangte af ham, at han skulde forvandle denne vidtudstrakte Virken og fornye den gode Beslutning; thi Gud giver ikke Feigheds Aand, men Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand. Gjør for Gud, hvad Du kan, saa skal Gud gjøre for Dig, hvad Du ikke kan. Men er dette at gjøre hvad Du kan, ikke at ville være ydmygt opmærksom paa den Svaghed, i hvilken han maaskee netop vil blive forstaaelig for Dig? Ja, det er tungt, naar det seer ud som kunde man gjøre saa saare Meget for det Gode, men det er dog vist, at det Eneste og det Største, hvad det største og det ringeste Menneske formaaer at gjøre for Gud, er at give sig ganske hen, altsaa ogsaa med sin Svaghed; thi Lydighed er Gud kjærere end Væderens Fedme.

Det er en Daarskab med Ungdommens høitflyvende Beslutninger, men i Tillid til Gud tør man vove Alt. Vov det derfor, Du som blev Dig selv troløs og Din Beslutning, Du som derved maaskee svækket som en barnagtig Olding nu slæber Dig frem uden nogensinde at fortrøstes til Beslutningens Opreisning, vov at fornye Din Beslutning, den skal vel atter reise Dig op i Tillid til Gud, som giver Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand! Vov det, Du som afkastede Beslutningens Lænke og nu maaskee som en løsladt Fange trodser paa Din Frihed, vov at forstaae, at denne Din Stolthed er Feighed, angiv Dig selv igjen, at Retfærdigheden atter maa binde Dig i Beslutningens Tjeneste, vov det i Tillid til Gud, som skal give Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand!

Lydighed er Gud kjærere osv.] smlgn. Micha 6, 7 8.

Vov det, Du som engang ydmygede Dig under Gud i den gode Beslutning, men tog Feil og blev i Dine og Menneskenes Øine saa Meget for det Gode, vov det igjen at blive til Intet for Gud, han skal vel give Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand!

Endelig forhindrer Feighed et Menneske i at vedkjende sig det Gode, han gjør. Det er nu vel sandt, at det altid maa foretrækkes, at ansees for ringere og slettere end man er, end at ansees for bedre, hvad der er en stor Fare, hvis det hænder et Menneske, forfærdeligt, dersom han selv forskylder det. O, om jeg var en Døende, jeg vilde dog anprise dette Ord: »naar Du faster, da salv Dit Hoved og to Dit Ansigt, at ikke Menneskene skulle see Dig faste, men Din Fader som er i Løndom«. Selv om et Menneske foer vild og syndede, der er dog endnu Trøst og Fortrøstning til Guds Barmhjertighed. Men dersom et Menneske er sandsesløs nok til at lefle med det Høieste, dersom Dydens og Kjærlighedens og Gudsfrygtens hellige Navne ere blevne ham Talemaader, hvoraf hans Mund er fuld indtil Væmmelse, dersom han har drevet denne Kunst til det Yderste, at kunne tankeløst omgaaes selv den helligste og alvorligste Tanke, at kunne forvandle selv det Alvorligste til et Slag af Tungen, det Helligste til en Gebærde; eller dersom han var nedrig nok til at ville fremkogle et hykkelsk Skin, nedrig nok til at foragte Menneskene ved at »forvende sit Ansigt«, nedrig nok til at antage Gud selv at være tilfals, ja til at kjøbe for Ord og Talemaader — hvor er da Frelsen for et saadant Menneske? Eller skulde maaskee Sproget, især i vore Tider, være betænkt paa at udfinde et nyt og saa høitideligt Udtryk for det Hellige, at det kunde gjøre Indtryk paa Den, der, man skulde næsten troe det, bestræbte sig for at gjøre enhver Bedre modbydelig ved hvad der fra alvorligere Fædre er modtaget som en hellig Arv? Eller skulde det Hellige nogensinde kunne gribe Den, der kun var alt for vant til at omgaaes det i Hykleri? Men forholder dette sig saaledes, da maa der dog ogsaa agtes paa, at man ikke ved Feighed, skjøndt man gjør det Gode, bliver sig selv en Snare, og andre Mennesker til Fordærvelse ved at vildlede deres Dom; der bør agtes paa, at det er Feighed, der vil forhindre En fra at vedkjende sig det Gode, man gjør.

---

naar Du faster osv.] Matth. 6, 17. »forvende sit Ansigt«] Matth. 6, 16.

Alt hvad der er godt i et Menneske er fra først af taust, og som det hører Gud væsentligen til, at han boer i Løndom, saa boer ogsaa det Gode i Løndom hos et Menneske. Enhver Beslutning, der i sin dybeste Grund er god, er taus, thi den har Gud til Medvider, og gik ind til ham i Lønkamret; enhver hellig Følelse, der i sin dybeste Grund er god, er taus og skjult af en Blufærdighed, der er helligere end Qvindens; enhver reen Deeltagelse med det Menneskelige, der i sin dybeste Grund er god, er taus fordi den er skjult i Gud; enhver Hjertets Rørelse er taus, thi Læben er lukket og kun Hjertet udvidet. Hvor sørgeligt, dersom Menneskene mere og mere glemme, at naar Alt tier, naar Ingen nævner eller udsiger hvad der foregaaer derinde, naar Stilheden voxer om et Menneske, at han da kan være hos Gud i Løndom! Hvor sørgeligt, hvis Livets Larm og Uro fra Slægt til Slægt tidligere og tidligere river Barnet og Ynglingen ud i det Larmende, flokker ham om det Høirøstede eller gjør ham selv jo før jo hellere høirøstet! Lad kun de verdslige Bedrifter blive større og større, synderligere og synderligere, mere og mere indviklede, man glemme dog ikke, at det Udbytte, et Menneske vinder ved at deeltage i, ja ved at forestaae det største menneskelige Foretagende, er ikke værd at tage op paa en Landevei, i Sammenligning med at være tilovers i Verden, men være halvt med Gud.

Men er det Gode saaledes taust, hvor let kan det da ikke blive miskjendt. Det er destoværre ogsaa ofte saaledes, at de bedste Mennesker, der ligesom hiin Kongens Datter vel have Hjertets Guld i Eie men ikke Smaapengene at give bort, stundom lide meest i Verden netop af andre Mennesker. Skeer dette, ak, da er Fristelsen der, at slutte af med Menneskene og slutte sig inde med det Gode i Taushed. Det er saa fristende, ikke blot for den uægte Stolte, men ogsaa for Den, der ydmyger sig under Gud taus og stille, med Frygt og Bæven, det er saa fristende, naar alt det uægte Glimrende, den sminkede Usandhed holdes høit i Ære og endog vil dømme den Miskjendte, da at tie, at give det Udseende af, at Dommen er rigtig, at tie, ikke at værge sig med et Ord, men tage sin Hemmelighed med sig i Graven. Det er saa fristende, naar Følelsen reen og varm vidner med et Menneskes Hjerte, at han elskede meget, det er saa fristende, naar Følsomheden derude har forpagtet det store Ord og endog vil dømme den Miskjendte, da at tie, næsten at bestyrke dens Dom, og blot tage den Bevidsthed med sig, at Omgivelsen paa sin Maade anerkjendte det Gode hos En; thi blev man ikke erklæret for den eneste Selvkjærlige? Det er saa fristende, naar saa Mange strax

sige Ja til det Gode og love at gjøre Faderens Villie, og lade sig rose derfor, da at sige Nei, og i Stilhed søge at gjøre den. Det er saa fristende, naar Sjelen sukker og vaander sig og er fastende, da at salve sit Hoved og toe sit Ansigt og ikke søge de rige Hjerters Selskab, men være den Hjerteløse. Det er saa fristende, naar saa Mange ile hen med deres Gave og blive nævnte som Velgjørere, eller naar de stimle sammen om den Forurettede, hvem Forurettelsen gav verdslig Betydning, eller besøge den Fangne, hvem Fængslet gav verdslig Navnkundighed, da at være den Navnløse, useet at besøge Enken, og den Faderløse, og den Fangne der blev udelukket af Samfundet! Imidlertid har dette ogsaa sin Fare, det kan vorde farligt for En selv, og Feigheden let være skjult tilstede eller dog lidt efter lidt liste sig ind.

Det Gode forbeholdt sig Ret til at gjøre et Menneske til en unyttig Tjener, selv naar han gjør det Meste. Denne Tanke er for det Selviske i Mennesket det meest Ydmygende. Den affordrer et Menneske den oprigtige Tilstaaelse, at han bliver ganske som ethvert andet Menneske, som det ringeste er, eller (thi dette er destoværre det Sandere) som ethvert Menneske kan blive det. Men vedkjender han sig da det Gode, da dømmer Verden maaskee anderledes, den fordrer noget Andet af ham, og dette kan han maaskee ikke udholde, om han dog i Stilhed har Redelighed til at ville og Styrke til at gjøre det Gode. Ved sin gode Beslutning ønskede han kun at være en unyttig Tjener, altsaa en Tjener, der ingen Løn fordrer. Men see, Verden lønner ham, den lønner ham med Miskjendelse. Dette var ikke efter Aftalen. O, Den, som ikke fatter, at selv naar han gjør det Meste han kan for det Gode og tillige lider Miskjendelsen, er han dog en unyttig Tjener, hans Tanke har end ikke fattet det Fuldkomne, end mindre at han skulde have fuldkommet det. Frygter han Miskjendelsen, da er det jo Feighed, der afholder ham fra at vedkjende sig det Gode.

Men Miskjendelsen kan et Menneske selv bidrage til at fremkalde. Forsaavidt synes han altsaa ikke at fordre nogen Løn for det Gode, om han dog ikke vedkjender sig det. Lader os dog see. Idet han da lider Miskjendelsen, bliver han let sig selv vigtigere, dømmer vel ikke Andre, men vil at hans Gjerning skal dømme Andre, og faaer paa en underfundig Maade, om jeg saa tør sige, et større Tilgodehavende hos Gud. Han er ikke ganske fornøiet med at være en unyttig Tjener, han vil være lidet mere.

Et Menneske kan nu foranledige Miskjendelsen, ja Verdens Forfølgelse ved paa en overdreven Maade at stille sig selv frem

som det Godes Talsmand, altsaa ved for meget at vedkjende sig det Gode, om man saa vil; derom tale vi nu ikke her. Det, vi tale om her, er, ved at lade være at vedkjende sig det Gode at foranledige Miskjendelsen. Vi ville ikke sige med Prædikeren (4, 10) »vee Den, som er ene; hvis han falder, er der ingen Anden til at opreise ham«, thi Gud er jo dog den, der baade opreiser og nedtrykker, den, der lever i Menneskenes Kreds og den Eensomme; vi ville ikke raabe Vee over ham, men vel et Ak, at han ikke maa blive vildfarende; thi han er jo ogsaa ene i at prøve sig selv, om det er et Guds Kald han følger, eller en Fristelsens Stemme, om ikke en Trods, en Vrede blander sig forbittrende i hans Stræben. Hvor nær ligger ikke Afveien? Ak, der var maaskee Den, som kaldte endog Forbandelsen over sig, og som dog havde Ret, havde sin Samvittighed frelst i det, hvorfor han dømtes, men Uret i at tie, Uret i, at Grunden maaskee var, at han manglede Mod til at vedkjende sig sin Svaghed, at han hellere vilde synes ond og være hadet, end være elsket og have sin Svaghed vitterlig for Andre. Ak, maaskee var der Den, der bar unyttige Lidelser saa tunge, at de kunne begeistre en Digter, og ogsaa stundom blev sig selv betydningsfuld ved Misforstaaelsens Qvaler, og dog, hvis han vilde være ret oprigtig, maatte tilstaae sig selv, at han ved en lille Tilstaaelse kunde idetmindste have formildet dem! Ak, maaskee var der Den, som gik Aar og Dag under Miskjendelsens Aag, ikke blev sig selv vigtig, men gik bøiet under Aaget, fordi han leed det som sin Straf, om han dog havde tilladt sig en Forandring, saa han ikke blev straffet for hvad han skulde straffes for, men for noget Andet, og tog Menneskenes misforstaaede Dom ved sig selv af Guds Haand som en Gudsdom, men lod Menneskene tage feil. Thi Taushed og Letsind kan jo ogsaa skjule over et Tungsind, der tungsindigt elsker det Gode. Det skal være meget anstrængende, og hvad værre er, Tungsindet trives og næres derved. Og Taushed og Ligegyldighed mod Alt kan jo ogsaa skjule over en ond Samvittighed, der dog har dette Udtryk af det Gode, at den netop vil lide sin Straf. Vi tale nemlig ikke her om Hykleri, der vil synes bedre, men om det Modsatte, et Had til sig selv, der gjør Mennesket selv Uret, saa han blot er opfindsom i at forøge sig Qvalen. Men Had til sig selv er dog ogsaa Selvkjærlighed, og al Selvkjærlighed er Feighed.

Enhver prøve sig selv, om han vedkjender sig det Gode, der boer i ham, der bevæger hans Hjerte og udfylder det, hvorfor han lever. Gjør han dette, ikke høirøstet, ikke paatrængende, thi

som det Gode er, saa være Vedkjendelsen ogsaa tilbageholdende, ærbar, sømmelig, altid blufærdig, da bære han Verdens Miskjendelse, han har intet Ansvar; thi han og først han er dog egentligen »aabenbar for Gud«. Men gjør han det ikke, da see han vel til; thi Feigheden gjør kun altfor gjerne slet Selskab med Stoltheden. Feighedens Bedrag er det at forfalske Opgaven, og gjøre det Vanskelige let, det Lettere vanskeligt, Stolthedens Tilfredsstillelse er det at vælge det indbildte Vanskelige. Da bliver man sig selv vigtig, thi Den, der gjør det Gode men ikke vedkjender sig det, han er dog ikke ganske som andre Mennesker. Men hvo der dømmer saaledes, dømmer ikke aandeligt; thi Den, der dømmer aandeligt, veed, at ethvert Menneske kun er en unyttig Tjener. At ville give Afkald paa Verden og Verdens Dom, og da igjen yde sig selv en verdslig Anerkjendelse for at have gjort det, er jo ikke at give Afkald paa Verden, om det end kan lykkes Feigheden og Stoltheden at afstedkomme et skuffende Bedrag. Og hvis et Menneske virkelig elsker det Gode, har dette da endnu ikke een Fordring paa ham, den at han vedkjender sig det? Vel er nemlig det Gode ikke forfængeligt, og det er ingenlunde derfor det fordrer dette af ham, men det er det Sande, og derfor er al Høirøstethed ogsaa det Gode ligesaa vederstyggelig. Det er det Sande, og Vedkjendelsen er den Sandhed, han skylder sin Næste. Thi er det ikke en god Gjerning at holde Dens Arm tilbage, der vil begaae en Udaad, men er det ikke ogsaa en god Gjerning, at holde Dens Dom tilbage, der vil dømme urigtigt, og som ikke kan dømme anderledes, hvis Vedkjendelsen af det Gode ikke forhindrer det? Man kan gjøre et Menneske megen Uret, men den tungeste er det maaskee, at bringe sildig Anger over en overilet uretfærdig Dom, som man dog selv ogsaa har bidraget til at foranledige.

See, skeer dette, farer et Menneske saaledes vild ved at gjøre det Gode, da kan han takke sig selv og Feigheden derfor, thi Gud giver Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand. Gjør for Gud, hvad Du kan — men er det at gjøre hvad Du kan, at Du ikke vil vedkjende Dig det Gode, men være ene derom, uagtet Dit Liv jo netop maatte lære Dig at troe paa, at et Menneske er bedre end han synes — da skal Gud give Dig Krafts og Kjærligheds og Sindigheds Aand. Vov det derfor Du, som sluttede Dig til det Gode og blev Din Beslutning tro, fat Mod (thi Du veed jo at Talen er imod Feighed, ikke imod Stolthed) til at vove det Mindre, hvis Du vil at det skal kaldes saaledes, at vedkjende Dig det Gode, om Du end ikke pranger dermed! Vov det derfor, Du som i Dit Hjerte vedkjender Dig det Gode, ogsaa at gjøre det for Menneskene;

gaa ikke dertil beskæmmet og med nedslagent Øie, som gik Du paa forbudne Veie, vedkjend Dig det, om end beskæmmet, fordi Du altid føler Din egen Ufuldkommenhed, og slaaer Øiet ned for Gud! Vov det i Tillid til Gud, Du som bar Din Straf og ikke flyede Samvittighedens Dom, vov det Mindre (thi det er imod Feighed Talen er, ikke imod Stolthed, om den dog angaaer Dig) at bære et Menneskes Deeltagelse, Du som bar Straffen! Saaledes vedkjende Enhver sig det Gode, fornyet i sin Beslutning, aldrig vildledet af noget Gjøgleværk, at det dog er vanskeligere miskjendt at tjene det Gode; thi hvad hjalp det at det var vanskeligere, naar det dog tillige var usandere, eller at det for Mange var vanskeligere, naar det dog var lettere for ham.

Den rette Bedende strider i Bønnen og seirer — derved, at Gud seirer.

Hvo vilde gaae i Strid, dersom han ikke havde Haab om at seire, men hvo vilde ikke gaae glad i Striden, naar han var sikker paa Seiren? Saa opflam Du da, m. T., den Stridende, kald ham ud til Kamp og gjør ham Stridens Vilkaar saa gunstigt, at Seirens Forventning bliver en Vished. Siig ham, at han er den Stærkeste, men see, Seiren er dog uvis, saa længe den ikke er vunden! Siig ham, at de Mægtige ere hans Venner, rede til at hjælpe, men see, Seiren er derfor dog endnu ikke vunden! Siig ham, at Modstanderen er saa svag, at Striden kun er for et Syns Skyld, men see, den visseste Seier er dog tvivlsom saa længe den ikke er vunden! Altsaa er Seiren aldrig vis, saa længe den endnu ikke er vunden, altsaa gaaer den Stridende altid med en vis Tvivl i Striden? Ingenlunde, der gives et Strids-Vilkaar, der fjerner enhver Tvivl, et Strids-Vilkaar altsaa der gjør Strideren i Sandhed glad og freidig; og dette er Vilkaaret: naar han taber, da seirer han. Skulde Tanken, hvorlænge den end grundede, være istand til at udtænke en større Vished for Seier end den, at Tabet er en Seier! Dersom en Mand vilde kalde Menneskene sammen, og sige: »jeg indbyder Eder vel til Strid, men Seiren er vis«, hvilken Trængsel vilde der da ikke opstaae for at komme med til at stride, eller rettere for at komme med til at seire; dersom han tilføiede: »Seiren er saa vis, at Tabet er en Seier, og det at overvindes er at vorde Seierherre«, hvor vilde Misundelsen vaagne, at Leiligheden kun skulde forundes en Enkelt; dersom han for at berolige og tilfredsstille de mange Sind sagde: »Enhver kan komme med, Ingen er udelukket«,

hvor vilde da ikke hele Skaren staae forventningsfuld om ham i glad Festlighed! Men dersom den Talende vilde forklare sig lidt nøiere, og paa de Stridslystnes Spørgsmaal »hvor da Stedet og Kamppladsen var, hvilken den opflammende Omgivelse«, svarede: Kamppladsen er i Enhvers Indre og derfor er det bedst, at Enhver gaaer hjem til Sit, paa det at Kampen kan begynde, da vilde vel kun en Enkelt, Hoben neppe følge hans Raad at skilles ad, men see paa ham med andre Øine, blive staaende som en nysgjerrig Mængde, hvem en Daare ved sin Tale giver Stof til Latter. Dersom han nu fremdeles paa det Spørgsmaal, »hvori Striden bestod«, svarede: i at bede, da skulde der vel intet Vidnesbyrd videre behøves imod ham, thi at bede er jo lige det Modsatte af at stride, at bede er en feig og forsagt Gjerning, Qvinder og Børn overladt, men at stride er Mandens Lyst. Dersom han paa det Spørgsmaal, »hvori da Seiren bestod«, svarede: i at indsee, at man har tabt, da skulde vel endog den mindre Lattermilde ikke afholde sig fra at smile og fra med et Smiil at overhøre hvad den Talende tilføiede: at det havde sin Rigtighed med at bruge det Ord »Tab«, at dette ikke var et uegentligt Udtryk, men slet og ret betegnede, hvad det menneskelige Sprog og det menneskelige Sind forstaaer ved et Tab og et Nederlag, at derimod det at seire maatte forstaaes i en høi og ædel, og forsaavidt uegentlig Betydning. Naar da Hoben var kjed af at lee, da skulde vel dens Ordfører ende det hele Optrin med den overmodige og ikke uvittige Yttring: at han havde lige den modsatte Anskuelse, og ønskede for sin Person helst at være Seierherre i egentlig Forstand, og at tabe i uegentlig Forstand.

M. T., er denne Tale ikke et Billede paa hvad der hænder i Livet? Et løst Ord flokker Menneskene sammen, den let kjøbte Seier begeistrer dem, men den dybere Forklaring afskrækker, og bliver Prisen hvad den maa blive i Forhold til det Høieste, da giver Spotten Tegn til Tilbagetoget, og giver Tilbagetoget Skin af en herlig Seiervinding; thi vinder ikke Spotten altid det Høieste for godt Kjøb! Og dog, hvor foragteligt er det ikke, at ville mene, at Prisen paa det Høieste og Helligste, ligesom Prisen paa de timelige Ting, skulde bestemmes ved et Tilfælde, ved om der var Dyrtid eller Overflod i Landet paa den Vare; hvor opbyggeligt derimod at betænke, at det ikke er saaledes, og at Den, der for en ringe Priis indbilder sig at have kjøbt det Høieste, kun er i en Misforstaaelse, da Prisen altid er den samme. Hvor gjør denne Tanke ikke Sjelen vis og trøstig og besluttet, at ingen Priis er for høi, naar det, man kjøber, er det Høieste. Vel er det nemlig

sandt, hvad Menneskene sige, at man ogsaa kan kjøbe Guld for dyrt, men det Høieste kan man ikke kjøbe for dyrt; hvis man haver kjøbt for dyrt, har man ikke kjøbt det Høieste! Skjønt og Opløftende er det derfor i Evangeliets Fortælling[1] eller i Livet at træffe en Mand, der ikke kjøbslaaer paa Torvet, hvor den Klogeste, beregnende Forholdet, idag kjøber dyrt, hvad den Taabeligste, hjulpen af et Tilfælde, imorgen kjøber billigt, nei, en besluttet Mand, der har forstaaet, hvad det Høieste er, men ogsaa er villig til at betale Alt for at kjøbe det; Velgjørende og Vederqvægende at see ham staae der stille og alvorlig med den for evigt fattede Beslutnings uforkrænkelige Skjønhed: han har samlet sine Eiendele, han har dertil føiet ethvert jordisk Ønske, enhver hvad vi kunne kalde Menneskets Fordring til Livet, han holder det hen for sig — han byder; hvis Du seer ham imorgen — uforandret gjentager han Budet uforandret; dersom Verden anvendte al sin List og al sin Smiger og al sin Forfærdelse — han staaer dog ved sit Bud, naar det blot maatte lykkes ham at kjøbe det Høieste. Men denne høimodige Beslutning, der da ikke saa meget er en Følge af lang Overveielse som af Alvorens dybeste Tilskyndelse, er jo ogsaa fornøden, hvis et Menneske skal kjøbe det Høieste. Det sandselige Menneske vil ikke forstaae, hvad det Høieste er, vil ikke forstaae, hvilken den gode Strid er, hvad det er at seire og at tabe, vil ikke, thi Gud være lovet, det fattigste og eenfoldigste Barn, der nød den tarveligste Underviisning i Fattigskolen, han veed det meget godt; ak, ja Den vilde være sjelden stor og udmærket, der i sin Manddom fuldkommede blot det Halve af hvad han vidste i sin Barndom, af hvad han i sine Drengeaar vidste skriftligt at udvikle. Men det sandselige Menneskes Selvkjærlighed er for sneverhjertet til at ville gribes af det Høieste; det hjælper ikke om Nogen vil mene ved tækkelig Tale at gjøre ham begribeligt, hvad det Høieste er, vil mene ved en from Svig at bedrage ham ind deri, eller ved en kjærlig List at spille ham det i Haanden: hos ham bliver det forvansket, i hans Haand bliver det til det Modsatte. Det er sandt og vil altid blive det, at Dyden er den høieste Klogskab, det er ogsaa vist, at det sandselige Menneske gjerne vil være klog og tragte efter Klogskab; men om nu end Nogen for at vinde ham vilde udvikle dette, han vilde dog aldrig vinde ham for Dyden, thi hvis dette skulde skee, maatte først det sandselige Menneskes

---

1 Evangeliets Fortælling: om Kjøbmanden, der søgte efter gode Perler, Matth. 13, 45 ff.

Forestilling om Klogskab aldeles forandres. Det er sandt, at Forsonlighed er den tungeste Hævn, det er sandt, hvad en gammel Viis har sagt, at den værste Straf over Fornærmelser er at glemme dem; men hvilken Forvirring vilde det ikke blive, hvilken himmelraabende Formastelighed, om den Hævngjerrige skjulte sig som en Ulv i Forsonlighedens Klædebon, eller var han derved kommen Forsonlighedens skjønne Dyd et Skridt nærmere? Det er til at forlade sig paa, at det Gode har sin Løn, men hvis det »lønsyge« sandselige Menneske paa Grund deraf vilde gjøre det Gode, kom han da nogensinde til at øve det? Det staaer uomstødeligen fast, at det altid er det Sikkreste i Livet at gjøre sin Pligt; men kan det dog ogsaa være det Sikkreste, da Pligten stundom byder at offre Livet? Nei, Sjelen maa fatte en Beslutning i Forsagelse af al Beregning, af al Klogskab og Sandsynlighed, den maa ville det Gode fordi det er det Gode, og da skal den vel fornemme, at det har sin Løn, den maa blive i Pligten fordi det er Pligten, og da skal den vel føle Trygheden derved; den maa ville forliges med sin Modstander af Hjertets hensynsløse Tilskyndelse, og da skal Forsoningens gode Strid ogsaa vinde ham den Overvundnes Hengivenhed.

Dette gjælder ogsaa om Forstaaelsen af, hvad der skal være Gjenstand for denne Tale, hvorledes Den, der i Bønnen strider rettelig, seirer ved at tabe. Vil et Menneske ikke fatte en afgjørende Beslutning, vil han bedrage Gud for det Hjertets Vovestykke, i hvilket et Menneske vover sig ud og taber al Klogskab og al Sandsynlighed af Sigte, ja gaaer fra Forstanden eller dog fra sin verdslige Tankegang; vil han, istedenfor med eet Skridt at begynde, søge ligesom underhaanden at faae Noget at vide, at faae den uendelige Vished forvandlet til en endelig, da skal Talen Intet kunne gavne ham. Der er en Bagvendthed, der vil høste før den saaer, der er en Feighed, der vil have Vished før den begynder, der er en Ømfindtlighed, der udførlig i Ord bestandigen ømmer sig ved at handle; men hvad hjalp det et Menneske, om han tvesindet og mangetunget vilde overliste Gud, fange ham i Sandsynlighed, men ikke vilde forstaae det Usandsynlige, at man maa tabe Alt for at vinde Alt, og forstaae det saa oprigtigt, at han ikke i det meest afgjørende Øieblik, da det Voveliges Gysen allerede gaaer gjennem hans Sjel, atter springer sig selv til Hjælp med den Forklaring, at han endnu ikke ganske har besluttet, men blot vilde prøve sig for. Al Tale derfor om den Bedendes Strid med Gud, om det egentlige Tab (thi dersom Tilintetgjørelsens Smerte ikke egentligen lides, da er den Lidende endnu ikke ude paa Dybet, og

hans Skrig er ikke Farens, men for Faren) og den uegentlige Seier kan ikke have til Hensigt at overtale Nogen eller at omsætte Forholdet til en Opgave for verdslig Beregning og at faae Guds Naadegave til den Vovende vexlet i timelig Skillemynt til den Frygtagtige. Det hjælper sandeligen ikke et Menneske, om ellers den Talende havde Duelighed dertil, at Taleren ved Veltalenhedens Kunst fik ham til at sprætte i en halvtimes Beslutning, ved Overbeviisningens Gløden fik tændt et Fyr i ham, saa han opblussede i et Øiebliks gode Forsæt, uden dog, saasnart Taleren forstummede, at være istand til at vedligeholde en Beslutning eller at ernære et Forsæt. Selv om en Engel talte med Engletunge for at skildre Bønnens gavnlige Virkning, det hjælper ikke det sandselige Menneske, thi det, i Henseende til hvilket Bønnen er gavnlig, vil det sandselige Menneske ikke forstaae, ikke bekymre sig om. Hvad hjalp det da, om den Sandselige gjerne hørte det Ord: gavnligt, og Engelen brugte det, naar de, ueens i Alt, end ikke vare enige i Brugen af dette Ord.

Dog kan Talen vel faae sin Betydning, men at betænke denne er atter misligt og tvivlsomt; derfor maa Talen helst betragtes som et Vovestykke. Dersom nemlig et Menneske gjør et andet Menneske begribeligt, hvad der i timelig Forstand er hans Fordeel, og den Sidste handler derefter, da kan den Første siges at have bevirket det. Dersom derimod et Menneske søgte at gjøre et andet Menneske hans evige Vel begribeligt, da hjælper dette ikke saaledes uden videre; thi paa Grund af den Enes Tale har den Anden endnu ikke grebet det Evige. Fatter han derimod den evige Beslutning og i den det Evige, da skylder han intet Menneske Noget, heller ei Taleren. En evig Beslutning kan nemlig intet Menneske give eller tage fra det andet, eller det ene Menneske skylde det andet. Vil Nogen indvende, at saa kunde man ligesaa gjerne tie, naar man ikke har Sandsynlighed for at vinde Andre, da haver han kun dermed viist, at han, medens hans Liv formodentligen trivedes og næredes i Sandsynlighed og hvert hans Foretagende i Sandsynlighedens Tjeneste havde Fremgang, aldrig har vovet og altsaa heller ei nogensinde havt eller givet sig Leilighed til at betænke, at Sandsynligheden er Skuffelsen, men det er at vove Sandheden, der giver Menneskelivet og Menneskenes Forhold Fynd og Mening, det at vove Begeistringens Kildespring, hvorimod Sandsynlighed er Begeistringens svorne Fjende, det Blendværk, hvormed det sandselige Menneske holder Tiden hen og det Evige borte, hvormed han bedrager Gud, sig selv og Slægten: Gud for

Æren, sig selv for Tilintetgjørelsens Frelse, Slægten for Vilkaarets Ligelighed.

Saa skal da Talen søge at gribe det Opbyggelige i den Tanke, at den rette Bedende strider i Bønnen og seirer derved — at Gud seirer.

At stride i Bønnen, hvilken Modsigelse! Skal eet Udtryk være mægtigt til at holde tvende saa stridige Tanker sammen! Ved enhver Strid bestemmes Stridens Vaaben forud; skal her saaledes Stridens Vaaben bestemmes at være Bønnen, saa synes Striden umulig, thi Bønnen er jo ikke et Krigsvaaben, men tvertimod Fredens stille Syssel, Bønnen er jo ikke Dens, der angriber en Anden, ikke Dens, der forsvarer sig selv, men Dens, der overgiver sig. Skal, hvad Skik er ved enhver Strid, de Stridendes Afstand forud bestemmes, da synes Striden atter umulig; thi naar der ikke bedes, da er Gud i Himlene, Mennesket paa Jorden, altsaa Afstanden for stor; men naar der bedes, da ere de jo hinanden for nær, da er der intet Mellemværende, som kan udvises til Kampplads. Dersom nemlig et Menneske ganske hengiver sig i Bønnen, da strider han ikke; men dersom han slet ikke hengiver sig, da beder han ikke, selv hvis han Dag og Nat laae bedende paa sine Knæe. Det er hermed som med et Menneske, der vedligeholder Forbindelse med en fjern Ven, dersom han ikke agter paa, at Brevets Udskrift er den rette, da forfeiler det sin Bestemmelse og Forbindelsen kommer ikke istand, hvor mange Breve han end skriver; saaledes agte den Bedende paa, at Bønnens Form er den rette, er Hengivelse i det indvortes Menneske, thi ellers beder han ikke til Gud; og dette agte den Bedende meget nøie paa, da her ingen Skuffelse er mulig i Forhold til Hjertekjenderen. Thi medens Konger og Fyrster flygte ud i landlig Eensomhed for at undgaae de utidigen eller ufornuftigt Bedendes Mængde, saa er Gud i Himlene bedre sikkret, skjøndt han dog bestandigen er ethvert Menneske den Nærmeste, bedre sikkret, thi enhver Bøn, der ikke har den rette Form, hvilken er i det Indvortes, kommer ham slet ikke for Øre, ham som dog er nær nok til at høre det sagteste Suk, vedgaaer ham ikke, da den ikke er Bøn til ham. Og om end en saadan Bøn trænger sig frem, om den end lyder høirøstet ud i Verden, der er intet levende Væsen, der veed, hvem denne Tale skulde angaae, end sige da, hvis Du tænker Dig det saaledes, m. T., end sige da, at en Engel skulde falde paa at bringe den frem for Gud, da Engelen strax paa Formen seer, at den ikke er rettet til Gud. See, derfor synes det saa umuligt, at Bønnen kan blive et Vaaben mod Gud, thi kun den rette Bøn naaer til ham, den urette

Bøn hører han end ikke, langt mindre da, at den saaledes Bedende skulde kunne angribe eller saare ham eller gjøre ham Uret. Imod et Menneske kan et Menneske gjøre Uret med sin Bøn, og saaledes mellem Mand og Mand er Bønnen et forfærdeligt Vaaben, maaskee det fordærveligste; ja man advarer den Stærke at han ikke misbruger sin Magt mod den Svage, men man advare ogsaa den Svage at han ikke misbruger Bønnens Magt mod den Stærke, thi maaskee har en Tyran, der misbrugte sin Vælde, en Bedrager, der misbrugte sin Klogskab, aldrig gjort saa himmelraabende Uret, som Den, der feig og lumskelig bad paa urette Sted, bad for at faae sin Villie frem, henkastede sig i Bønners Afmagt i tryglende Usselhed for at sønderrive en Anden. Men dette gjelder ikke i Forhold til Gud; han er i sin Salighed fritagen for den tilgiveligste og den nedrigste Misbrug af Bønner, af Skrig og Taarer.

Men hvilken er da den Tilstand, hvor Bønnens Strid kan siges at finde Sted, hvilken den Bedende, der strider med Gud i Bønnen, og altsaa paa eengang bevarer et dybt og inderligt Hengivelsens Forhold til Gud, da han beder, men atter ogsaa er saaledes adskilt fra Gud, at de kunne stride? Betragte vi Barnet, da er vel Enhver tilbøielig til at prise dets eenfoldige og fromme Bøn, thi Barnet er fattigt i Aanden, derfor seer det Gud, og dets Bøn kommer aldrig i Strid med ham. Deri ligger Barnets Lykke, men deri ligger ogsaa det for en senere Betragtning Tvetydige i Barnets Gudhengivenhed. Barnet, dersom det ellers opdrages i Herrens Formaning, beder Gud om det Gode, takker Gud for det Gode; om hvilket Gode og for hvilket Gode? Om det efter Barnets Forestilling Gode. Naar Barnet faaer Legetøi ved Juletid, da takker det Gud, som det jo anholdes til, og det maatte da være et sært Barn, der ikke paa denne Aarets Tid fuldstændigt overbevistes om Guds Godhed, hvis ellers Forældrenes Kaar begunstige deres Sindelag mod Gud og mod Barnet. Saaledes med alt det Gode, hvorom Barnet beder og hvorfor det takker. Paa den anden Side det Smertelige, det Sørgelige, det Ubehagelige (og egentligen adskiller det barnlige Sind nærmest kun det Behagelige og det Ubehagelige) henfører det ikke til Gud. Hvad Under da, at det synes Barnet, at Gud er Godheden selv! Det Ubehagelige forklares paa en anden Maade, som oftest vel ved Forestillingen om onde Mennesker eller en slem Mand, der blot gjør Fortred. Seer Barnet Moderen bedrøvet, da falder det aldrig Barnet ind at henføre Bedrøvelsen til Gud som Aarsag, eller at der skulde være en Bedrøvelsens Tvetydighed, ifølge hvilken Bedrøvelsen kan komme fra Gud, netop for at drage Mennesket til Gud. Barnet har derimod strax de onde Mennesker

i Sigte. Døer Faderen fra Barnet, og dette seer Moderens Smerte, da har det egentligen ingen Forestilling om, hvad Døden kan være; det fjernes, om det end bliver opmærksomt ved den Alvorlighed, den Sorgens Skygge, der udbreder sig over hele Omgivelsen; men Barnet faaer dog tillige en ny Kjole, hvorover det af og til er saa fornøiet, at Moderen selv, skjøndt i Taarer, ikke kan lade være at smile af det, hvorved da Barnets Betragtning af Døden atter forvirres. Naar nu Moderen i sin Sorg dog ikke glemmer Omsorgen for Barnet, og forklarer det at Faderen er i Himlen hos Gud, da er Barnet snart forligt med Gud, og er som altid ogsaa her til Velsignelse; fordi Forklaringen, der fra først af maaskee kun var Moderkjærlighedens Opfindelse bestemt for Barnet, lidt efter lidt sagtelig og skjult stiller Moderen tilfreds og bliver den sørgende Enke en Forklaring. Barnet overspringer Vanskeligheden: Døden. Faderen var paa Jorden, og det var saa saare godt, thi hans Faderkjærlighed var ganske efter Barnets Forestilling; nu er Faderen i Himlen og har det saa godt hos Gud. Men hvorledes det gik til med Forandringen, beskæftiger egentligen ikke Barnet; i ethvert Tilfælde vil det neppe falde Barnet ind at tilskrive Gud Døden. Naar man derfor saa ofte priser det barnlige Sinds Gudsfrygt, skulde man altid være lidt forsigtig. Det Priselige, hvad Enhver maa ønske sig, maa søge at bevare til sin Dødsdag, er Barnets Inderlighed; thi for det er Gud i Sandhed levende og nærværende, hver Gang det tænker paa ham. Derimod er Barnets Forestilling om Gud i en anden Forstand ikke just meget gudelig.

Vanskeligheden begynder, saasnart de modsatte Tanker skulle tænkes sammen, som naar den sørgende Hustru skal henføre Tabet og Bedrøvelsen til Gud, skal udfinde en anden Forklaring end den, Moderen strax har rede for Barnet. Vanskeligheden indtræder da først i en senere Alder, naar paa den ene Side Forestillingen om det Glædelige, det Ønskelige, Godt og Ondt er klart udviklet, og paa den anden Side ogsaa Forestillingen om, at dog Alt tilsidst maa henføres til Gud, hvis der skal være en Gud til og en gudelig Betragtning af Livet. Kommer her det Barnlige uforklaret igjen, da kalde vi det det Barnagtige, og nøies ikke med Inderligheden, fordi man fordrer, at denne skal staae i Forhold til en større Modenhed. Thi hvo vilde dog prise den Ældres Gudsfrygt, der ingen alvorligere Forestilling havde om Livet end at han vidste at skjelne mellem det Behagelige og det Ubehagelige, og ingen helligere Forestilling om Gud, end at han tankeløst vovede ligesom at paadutte Gud den samme Forstaaelse, i hvilken de enedes derved, at Gud gav og han takkede? En saadan Elendig kom rigtignok ikke

til at stride i Bønnen, thi gik Alt efter Ønske, da takkede han, og gik det mod hans Ønske, da opgav han Bønnen, fordi han ganske manglede den Tankes sande Inderlighed, at det maa forstaaes, som Gud vil have det forstaaet, at Alt skal henføres til ham. Imidlertid kan denne Inderlighed ikke strax gjennemtrænge det Udvortes, der er i Pagt med det sandselige Menneskes Forestillinger og Begreber, hvorved Striden bliver umulig; thi at lære Gud at kjende er endnu vanskeligere end at kjende et Menneske, og man kan ikke saa let holdes hen i en Skuffelse ved at kjende ham efter det Udvortes, da Gud kun er Aand. Opgiver et Menneske hiin Tankes Inderlighed, da kan han ikke mere komme til at stride i Bønnen. Hans Strid bliver en ganske anden, hvilken vi ikke tør love et saa herligt Udfald, hvad enten han nu driver det til at ville trodse Gud, ja til Trodsens Yderste at ville nægte Gud og derved ligesom tilintetgjøre ham, eller han er barnagtig nok til at ville bringe Gud i Forlegenhed, at Gud da skal komme til at fortryde det, naar det er for silde og bag efter. Som der nemlig aldrig har været Nogen, der ikke har antaget en Guds Tilværelse, men vel Adskillige, der ikke have villet lade denne Tanke faae Magt over dem, saa bevise Andre paa en mindre ligefrem Maade, at de dog ikke kunne undvære Gud, om ikke for Andet, saa for at kunne blive sig selv vigtige og betydningsfulde ved Forestillingen om, at Gud ikke kan undvære dem: som et forkjelet og vanartet Barn, der vil undvære Faderen og dog ikke kan undvære den Tanke, der nærer den egne Forfængelighed, at det dog maa gjøre Faderen ondt.

Hvor mange ere nu ikke de Stridende, hvor forskjellig den Strid, i hvilken den Bedende forsøger sig med Gud (thi Den, der forsøger sig mod Gud, strider ikke i Bønnen), hvor forskjelligt det Bønnens Middel, den Bønnens særlige Beskaffenhed, ved hvilken den Stridende søger at overvinde Gud! Thi saaledes er jo den Stridende sindet, dette er hans Mening, at Striden maa frugte, at den maa ende med en herlig Udgang; og hvis Nogen nu vilde tale ham til Beroligelse om, at Gud er den Uforanderlige, at Gud ikke blot boer fjernt i Himmelen, men endnu mere fjernet fra ethvert Menneske i sin Uforanderlighed, da skulde vel den Stridende oprøres over en saadan Tale. Thi som det er det Værste, der kan siges om et Menneske, at han er et Umenneske, saa er det den værste og afskyeligste Bespottelse at sige om Gud, at han er umenneskelig, hvad enten det nu skal være saa fornemt eller saa kjækt at tale saaledes. Nei, den Gud, han beder til, er menneskelig, har Hjerte til at føle menneskeligt, Øre til at høre et Menne-

skes Klage; og om han end ikke opfylder ethvert Ønske, han boer dog nær hos og lader sig bevæge ved den Stridendes Skrig, ved hans ydmyge Begjering, ved hans Elendighed, naar han sidder forladt og som i Fængsel, ved hans skyndsomme Glæde over Opfyldelsen, naar han i Haabet tager den forud; ja denne Gud lader sig røre ved den Stridendes Jammer, naar han omkommer i Mismod, ved hans Raab, naar han synker i Omskiftelsens Hvirvel, ved den Taksigelse, han lover for alle Tider; han lader sig røre, om ikke før saa ved det sidste Suk, da naar det menneskeligt talt allerede synes for silde. Saa strides der da. Een kæmper bedende for sin Deel af de gode Ting, der udebliver; Een for den Ære, der vinker; Een for den Lykke, han vil skabe den Elskede, en Anden for den Lykke, der skal blomstre ham ved den Elskedes Side; Een kæmper bedende mod det Forbigangnes Rædsel, ud af hvilken han flygter, en Anden med det Tilkommendes Forfærdelse, i hvilken han stirrer sig ind; Een med den Gysen, som boer afsides i Eensomheden, en Anden med Faren for Alles Øine; Een for Ønskets Opfyldelse, en Anden mod det opfyldte Ønske, da det var en Overilelse; Een anstrænger al sin Kraft, om han dog derhos beder, en Anden venter Alt af Bønnen, om han dog derhos arbeider; Een grunder paa Opfyldelsens Forhold til Arbeidet, en Anden paa Misforholdet. Ak, selv om der er Fred i Landet, Sundhed og Velstand, ak, selv naar Solen smiler lys og varm, er der dog saa megen Strid, ak, selv naar Natten hvælver sig taus og stjerneklar og Marken hviler, er der dog saa megen Strid! Men hvorom er da Striden? Er den om at Gud er Godhed? Ingenlunde. Er den om at Gud er Kjærlighed? Ingenlunde. Nei, den er om at gjøre sig forstaaelig for Gud, ret at forklare ham, hvad der er den Bedende gavnligt, ret at lægge ham det paa Sinde, ret at vinde ham for Ønsket. Og Striden er Gud velmeent; thi den er om ret at kunne blive glad i Gud, ret at kunne takke ham, ret at kunne vidne til hans Ære, ret at kunne forvisses om, at al Faderlighed boer i Himlene, ret at kunne elske ham, som jo Menneskene sige, naar de nævne det Høieste, elske høit som man elsker Gud. Og den Stridende er oprigtig mod Gud, thi dette Vidnesbyrd tør han give sig selv, at han ikke er et Barn, ikke adsplitter sin Sjel, saa han snart vil Eet snart et Andet, saa han tankeløst har glemt Ønsket, naar Opfyldelsen kommer, nei, det er kun det Ene; han tør give sig selv det Vidnesbyrd, at han anstrænger al sin Forstand for at vorde fremsynet nok til at øine den fjerneste Antydning af Opfyldelsen, at han anspænder hver sin Tanke for at besværge den ubetydeligste Begivenhed, om den

dog ikke skulde gjemme Noget i sig, at han byder ethvert Vink velkomment med Taksigelse, og beder det at blive hos sig. Hans Bøn er ei heller nogen svigefuld List, ikke ham den sidste Udflugt, thi det er ham dog kjært at bede, han vilde ikke aflade; griber han sig i saaledes at blive lunken og falde af fra Gud, da er han ikke langsom til at fortryde, og snar til atter at stride i Bønnen.

Saaledes er Striden; er det ikke saaledes, m. T., eller var det ikke saaledes? Den, der falder fra og opgiver Bønnen, om ham og hans Strid tale vi ikke. Men nu Udfaldet! Dog hvo er Den, som spørger? Er det en nysgjerrig Mand, der ogsaa gad høre denne Fortælling? vi have intet Svar for ham. Er det en prøvet Mand, da veed han det jo selv, bedre end den Talende, og vi ville jo gjerne tage mod Veiledning. Men lad den Stridende spørge, thi Den, der strider, er dog nærmest til at spørge om Udfaldet. Maaskee vilde han helst, at der var en Erfaring, der borgede for, at det gaaer saaledes, at Bønnen er ligesom den Betaling Gud fordrer, men for denne Priis faaer da tilsidst ogsaa den Bedende hvad han ønsker. Mon denne Erfaring skulde kunne hjælpe ham, mon overhovedet Erfaringen har hjulpet Nogen uden Den, som selv gjorde den og altsaa ikke blev hjulpen af den? Maaskee ønskede han, at der var Tale om en vidunderlig Opfyldelse af Ønsket, at det skeete som engang i fjerne Tider, at Bryllupsgæsterne fik den gode Viins uventede Overflod, og den Blinde Synet, og den Værkbrudne Helbredet, og den Døde Livet, og Moderen sit Barn igjen, og hiin ulykkelige Flygtning mellem Gravene atter Lod og Deel med Mennesker. Mon det skulde gavne ham, som han meente det, hvis der dog tilføiedes, at dette skeer ikke mere? Ja, lykkelig Den, hvem det skeete, salig Den, der kan glæde sig derover, over hine Herlighedens Dage, om han dog veed, at de ere forbi! Men nu Udfaldet paa Striden, siger Du; og dette Spørgsmaal er ikke ligegyldigt henkastet, det er paa eengang bange for og begjerligt efter at høre Forklaringen; thi at have Forklaringen tilgode, det er dog altid en Trøst, og Haabet tør love sig Alt af Forklaringen, saalænge man ikke har hørt den, derfor er man bange for at have hørt den; men Forklaringen er jo Trøsten, derfor er man begjærlig efter at høre den. Udfaldet have vi allerede nævnet: den Bedende strider i Bønnen, vi have nu seet ham stride; han seirer, dette bliver altsaa Udfaldet; men han seirer derved, at Gud seirer, og derved bliver han selv den rette Bedende. — M. T., har Du aldrig talet med et Menneske, der meget overlegen i Viisdom dog var Dig velvillig, ja mere eller dog bedre (og altsaa

mere) bekymret for Dit Vel end Du selv; har Du det ikke, nu vel saa betænk, hvad der kunde hænde Dig eller mig, som jeg nu vil fremsætte det. See, i Begyndelsen vare vi ganske uenige, hvad den Vise sagde forekom mig en besynderlig Tale; dog havde jeg den Tillid til ham, at han ikke vilde misbruge sin Overlegenhed, men lade sig overbevise og selv hjælpe mig at fjerne Misforstaaelsen. Saa talede vi da sammen og vexlede mangt et Ord i Talens Strid. Den Vise maa formodentligen have bevaret Overskuelsen, thi han forblev rolig, medens jeg uden ret at mærke hvorledes og uden at skamme mig derved næsten blev heftig, fordi det var mig saa vigtigt, at den Vise skulde dele min Anskuelse, at jeg ikke turde fastholde den uden i Enighed med ham — men vel angribe ham for at bevæge ham til Enighed. Og maatte dette ikke ogsaa gjøre mig heftig, thi det var jo en Selvmodsigelse, at ville paa en underfundig Maade ved min Duelighed (som var jeg den Stærkere) vinde den Vise for min Mening, og da igjen først ret at være overbeviist om Meningens Rigtighed i Tillid til, at det var den Vises Mening, da han jo var den Stærkere; thi denne Tro havde jeg dog bestandig til ham, og Enigheden med ham var for mig det Afgjørende. Endeligen efter længe at have ligesom vanket ustadigen om i Samtalen, og efter baade at have forsøgt og lidt meget, stod det pludseligen saa tydeligt for mig, hvad jeg vilde sige, at jeg i al Korthed og i Besiddelse af en uforklarlig Styrke fremsatte min Mening, forvisset om, at den maatte overbevise ham. Og see, den Vise gav mig Ret og gav mig sit Bifald. Men da han dog var velvillig imod mig, og troede, at jeg kunde taale Forklaringen, da truede han ad mig med Fingeren og sagde: hvad Du nu mener er jo netop hvad jeg sagde fra Begyndelsen, da Du ikke kunde og ikke vilde forstaae mig. Vel vaagnede nu Undseelsen i min Sjel, saa jeg skammede mig ved min tidligere Adfærd, men den berøvede mig dog ikke Frimodigheden til at glæde mig over den forstaaede Sandhed, om det end var langtfra, at jeg havde overvundet den Vise, da jeg kun selv var bleven overbeviist og styrket ved Striden. Hvor forunderligt! Men det var jo dog en Lykke, at jeg ikke slog en anden Vei ind, ikke blev hidsig, ikke afbrød Striden, ikke udskjeldte den Vise, som var han min Fjende, fordi han ikke vilde føie mig, ikke skreg i høien Sky over hans Selvkjærlighed, fordi han ikke vilde give mig Ret, men derimod elske mig bedre end jeg selv forstod. Og Undseelsen frelste mig atter fra, hvad jeg maaskee ellers vilde have gjort, hvis jeg havde afbrudt Striden, og senere selv indseet det Sande, at jeg da var vedbleven at betragte den Vise som min Fjende, uagtet det jeg nu indsaae netop var

hvad han sagde; at jeg endog havde villet krænke ham ved trod sende at betyde, at jeg nu havde forstaaet Sandheden uden ham, og tiltrods for ham, uagtet han netop vilde hjælpe mig til ved mig selv at see det Sande, og uagtet han var den Eneste, der havde kunnet forhindre mig deri, ved at sige Ja og derved at have løskjøbt sig fra mine Fornærmelser og kjøbt sig min Taknemlighed.

Saaledes med den Stridende, hvis han ikke opgiver Inderligheden, der er Betingelsen for, at han virkelig skal kunne siges at stride i Bønnen. Siig ikke, m. T., at dette er en from Indbildning, beraab Dig ikke paa Erfaringen, at det ikke gaaer saaledes til i Livet; thi det er jo ligegyldigt, naar det dog kan gaae saaledes til, og Du nødsager mig kun, for at give Dig Ret, til at sige, at det vel gaaer anderledes til i Livet, fordi det nemlig gaaer saaledes til, at Menneskene blive lunkne og kolde og ligegyldige, saa de sandse hverken det Første eller det Sidste, og glemsomme, saa de ikke mere huske, hvorledes det var i Begyndelsen, naar de ere komne til Slutningen, og underfundige og svigefulde og frække, saa de anklage Gud, at han ikke hjælper dem, og trodse Gud, at de kan hjælpe sig selv, hvilket Første er en evig Løgn og hvilket Sidste, hvis der ellers skal være Sandhed deri, intet Menneske kan have lært uden af Gud. Men Den, der ikke opgiver Inderligheden, ikke ved sin Strid strider sig ud af Forholdet til Gud, men arbeider sig ind i Gud, ham gaaer det saaledes som det blev forklaret, idet Bønnens Inderlighed i Gud bliver ham Hovedsagen og ikke et Middel til en Hensigts Opnaaelse. Eller skulde det saa væsentligen tilhøre Bønnen, at der bedes om Noget, altsaa Bønnen blive inderligere jo mere man havde at bede om, eller dog jo udførligere man var i Ord; skulde Den ikke være en Bedende, ja den rette Bedende, der sagde: Herre min Gud, jeg har egentligen slet Intet at bede Dig om; vilde Du end love mig at opfylde hvert mit Ønske, jeg veed dog egentligen ikke at hitte paa Noget, kun at jeg maa blive hos Dig, saa nær som det er muligt i denne Adskillelsens Tid, i hvilken Du og jeg lever, og ganske hos Dig i alle Evigheder? Og forsaavidt den Bedende vender sit Blik mod Himlen, skulde Den da være den Bedende, eller den rette Bedende, hvis urolige Øie bestandigt hentede ham nogen Trøst for den enkelte Sorg, nogen Opfyldelse for det enkelte Ønske; og ikke snarere Den, hvis rolige Øie kun søgte Gud? Dertil maa det ogsaa komme, hvis Inderligheden ikke opgives, men uforandret bevares og vogtes som en hellig Ild i Mennesket; thi Ønsket, den jordiske Begjering, den verdslige Bekymring er det Timelige, døer i Almindelighed før Mennesket, hvis han end ikke griber det Evige, hvor-

ledes skulde det da holde ud med det Evige! Da bliver Ønsket mindre og mindre glødende, tilsidst er dets Tid forbi, da døer Begjeringens Orm lidt efter lidt, og Begjeringen uddøer, da slumrer Bekymringens Aarvaagenhed hen lidt efter lidt for aldrig mere at vaagne, men Inderlighedens Tid er aldrig forbi.

Hvo har nu seiret? Det har Gud, hvem den Bedende ved sine Bønner ikke kunde afnøde Opfyldelsen. Men den Bedende har jo ogsaa seiret. Eller er det at vinde, at man faaer Ret, skjøndt man har Uret, at man faaer Opfyldelsen af et jordisk Ønske som var dette det Høieste, et Beviis for, at man havde bedet til Gud og bedet retteligt, et Beviis for at Gud var Kjærlighed, og den Bedende i Forstaaelse med ham, da den Bedende tvertimod for hele sit Liv var bleven Den takskyldig, hvem han selv ved sin Bøn og ved sin Tak gjorde til en Afgud.

Hvilken er nu Seiren, hvori de Seirendes Tilstand forskjellig fra de Stridendes? Er Gud bleven forandret? Et bejaende Svar synes en vanskelig Tale, og dog er det saaledes, han er bleven forandret; thi nu har det netop viist sig, at Gud er uforanderlig. Dog er denne Uforanderlighed ikke hiin iisnende Ligegyldighed, hiin dræbende Ophøiethed, hiin tvetydige Fjernhed, hvilken den forhærdede Forstand anpriste, nei tvertimod, denne Uforanderlighed er inderlig og varm og allestedsnærværende, er en Uforanderlighed i at bekymre sig om et Menneske, og netop derfor lader den sig ikke forandre ved den Bedendes Skrig, som var nu Alt forbi, ved hans Feighed, naar han finder det beqvemmest ikke at kunne hjælpe sig selv, ved hans falske Sønderknuselse, som han dog strax fortryder, saasnart Farens øieblikkelige Ængstelse er dragen over. — Er den Bedende bleven forandret? Ja, det er ikke vanskeligt at indsee; thi han er bleven den rette Bedende, og den rette Bedende seirer altid, da det er Eet og det Samme. Paa en ufuldkommen Maade var han allerede overbeviist derom, thi medens han havde Inderlighed nok til at bede, var han tillige forvisset om, at Ønsket blev opfyldt, hvis han bad retteligen; bad retteligen i Forhold til Ønsket, saaledes forstod han det. Nu er han forandret, men dette er endnu sandt, ja nu er det blevet sandt, at naar han beder retteligen, da seirer han. Og allerede fra Begyndelsen var det, at han bad, ham til Gavn, hvor ufuldkommen end hans Bøn var; det hjalp ham nemlig til at samle sin Sjel paa eet Ønske. Destoværre ønsker i Almindelighed et Menneske altfor mange Ting, lader Sjelen flagre for enhver Luftning. Men Den, der beder, veed dog at gjøre Forskjel, han opgiver lidt efter lidt hvad der efter hans jordiske Begreb er det Ubetydeligere, da han ikke ret tør

komme frem med det for Gud, og fordi han ikke ønsker at forspilde Guds Godhed ved altid at trygle om Dette og Hiint, men derimod at give Begjeringen om sit eneste Ønske desto mere Eftertryk. Da samler han sin Sjel ligeoverfor Gud paa eet Ønske, og allerede dette har noget Forædlende ved sig, er Forberedelsen til at opgive Alt, thi Den alene kan opgive Alt, der kun havde et eneste Ønske. Saaledes er han forberedt til at styrkes i Striden med Gud og til at seire, thi den rette Bedende strider i Bønnen og seirer derved, at Gud seirer.

Paa Valpladsen gaaer det saaledes til, at hvis den første Række af Stridsmænd har seiret, da føres den anden Række slet ikke i Slaget, men deeltager blot i Triumphen. I Aandens Verden er det ikke saaledes. Har et Menneske ikke opbudt Alt for at vinde en Seier, da betyder Seiren vel en Seier, men tillige, at han snart skal føres i en ny Strid for atter at seire ved at tabe. Hvor Mange ere nu ikke de Stridende, hvor skjult og lønlig ofte Striden i et Menneskes Indre, thi det Synlige forraader Intet. Den Bedende begjerer Intet i det Udvortes, hans Ønske tragter ikke efter noget Jordisk, hans Tanke er ikke beskjæftiget med, ikke bekymret om det Meget, nei, han sidder stille hos sit Tab, men dog ikke ledig, thi han grubler, og dog ikke uvirksom, thi han grunder paa en Forklaring. Striden er altsaa blevet endnu inderligere. Ikke er han betænkt paa at forklare Gud sit Ønske, at gjøre sig forstaaelig for Gud i sin Bøn, langtfra, han har opgivet Ønsket, han bærer Savnet, han forliger sig med Smerten, og dog er han langtfra Forklaringen; hans Strid i Bønnen er, at Gud vil forklare sig for ham. Og dette Vidnesbyrd tør han give sig selv, at han ikke er et Barn, der mener at Forklaringen findes, blot han spørger Nogen derom, eller en ung Pige, der vil drømme sig til den, nei, han arbeider. Naar Livet larmer om Dagen, da arbeider hans Tanke til at overdøve Larmen, i Natten, naar Alt er stille, arbeider hans Tanke, ja selv i Afmagtens Øieblik, naar ellers Ingen kan arbeide, arbeider dog hans Tanke, den arbeider paa de festlige Dage saavelsom paa Arbeidsdagene, og Festdagen er jo endnu ikke kommen, at han dog kunde finde Forklaringen. Thi hvad der er skeet maa jo være det Bedste, Savnet og Smerten ham ganske anderledes tjenligt end det eneste eller alle Ønskers Opfyldelse — tjenligt, ja, det er Navnet paa den Bro, han fra Smerten vil kaste over til Saligheden, ak, men Broen bliver ideligen afbrudt; tjenligt, ja, det er Navnet paa den Færgemand, hvis Venskab han vil kjøbe sig, ak, men han tier; tjenligt, ja det er Navnet paa den Skumring, i hvilken han vil mødes med Gud, ak, men Tilsigelsen udebliver;

tjenligt, ja det er Navnet paa den Indvielse han begjerer, at maatte indvies i den Forstaaelse, der er Lidelsernes Hemmelighed med Gud! Eller er dette Forklaringen, at Gud nægter ham Forstaaelsen og kun fordrer Troen og altsaa kun vil den Forstaaelse med ham, der er i det Uforstaaelige; thi dette er Troen, lader os ikke spotte Gud og Menneskene og de Forsøgte og Heltene og Sproget og Efterkommerne og de Ængstede og os selv ved at ville gjøre den til noget Andet. Troen læser kun Forstaaelsen som i en mørk Tale, menneskeligt talt eier den ikke Forklaringen, men kun i en vis afsindig Forstand, saa den menneskeligt talt er det daarligste Kjøbmandskab, der nogensinde er gjort i Verden. Men saaledes skal det ogsaa være, og Gud i Himlene er endnu ikke kommen i Forlegenhed, han sælger ikke ud, hvad saa end Menneskene gjøre; og han er jo uforanderlig, siger Forstanden for at spotte den Ængstede, der skriger til Gud, men see, dens Spot kommer over den selv, thi sandeligen, han er uforandret, han er ikke bleven en Ven af Feighed og Blødagtighed, han er ikke bleven svækket i Aarene, saa han ikke kan skjelne Mit og Dit, og Alt løber sammen for ham, han er endnu selv første Opfinder af Sproget og eneste Ihændehaver af Velsignelsen, han er uforandret, selv om han ikke skulde kunne tilfredsstille Tidens Fordringer! Saaledes er det med Troen, den er menneskeligt talt det daarligste og menneskeligt talt det vanskeligste Kjøbmandskab. Og naar kommer saa Trøsteren? Christus svarede de sørgmodige Disciple, hvilke han dannede som Handelslærlinge til at gjøre det gode Kjøbmandskab: naar jeg er gaaet bort fra Eder. Og hvad var han for dem? Han var Alt hvad de eiede, for dem var han deres eneste uvurdeerlige Eiendom, hos dem var han Glædens daglige Brød, han var dem Salighedens Forventning. Og ingen Riig blev saa fattig ved at tabe Alt, og ingen Elskende saa fattig ved at tabe den Elskede, og ingen Forventende saa fattig som Discipelen blev det. Dog maatte Christus gaae bort, og »dette er Eder gavnligt«. See, det er Troens Forklaring, mon Discipelen menneskeligt talt forstod den, eller kunde forstaae den? Og saa kommer Trøsteren. Naar? Ja, naar dette er skeet. Men kommer han strax; thi ogsaa derom spørge vi, ved at spørge: naar? Eller var det saa strax for Disciplene, var det saa strax for Abraham, da Trøsten brugte 70 Aar for at komme? O, velsignet være den Mand, der veed at synge for den

---

naar jeg er gaaet bort fra Eder] Joh. 14, 3. dette er Eder gavnligt] Joh. 16, 7.

Sørgende, veed at understøtte Den, hvis Knæe ere slappede og hvis Gang er skjælvende, at lede Den, som stirrede sig blind, fordi han kun saae haabløs Elendighed omkring sig; men forsaget være al den løse Tale, der vil forkorte den Sørgende Tiden, men ikke selv af Sorger har lært hvad det er at tælle, al den løse Tale, der har Trøstens Skikkelse, ikke dens Kraft, al den Ordgyden, der har Vellydens Klang i Øret, men Usandhedens Modbydelighed i den Spisendes Mund! Nei, Trøsteren kommer ikke strax, og det Eneste et Menneske tør sige sig selv og Andre er, at han kommer, han kommer saasandt Gud lever.

Saa kommer Trøsteren med Forklaringen, saa gjør han Alt nyt, affører den Lidende Sørgedragten og giver ham et nyt Hjerte og en vis Aand. Imidlertid kan det have god Tid. Skulde den Stridende, om han end meente at have tabt Alt, have skuffet sig selv, skulde hans Sjel i en eller anden Henseende friste et verdsligt Velbefindende ved Hjælp af menneskelig Sandsynlighed, da er der Tid endnu. Da kan Miskjendelsen faae Tid til at krænke Den, der tabte Alt, da kan Utaknemmeligheden faae Tid og Mod til at trodse paa sig selv og trodse Den, der forledt af Skriget, som tydede paa Livsfare, vovede sig i Faren og selv blev der hvor den Skrigende havde indbildt sig at være; da kan Spotten faae Tid til at saare ved at kræve det menneskelige Beviis af Den, der kun har sine Lidelser til Beviis for at Gud er Kjærlighed; da kan Skammen faae Beleilighed til at søge Selskab med Skaden. Hvor mangen ny Smerte kan der endnu ikke være forbeholdt, hvor lønligt og skjult kan den ikke faae Ram paa Den, der troede at have tabt Alt. Men see, det hjælper Alt til Forklaringen!

Saaledes strides der da for en Forklaring, og Bønnen er Midlet, hvorved Forklaringen skal blive som han beder om den. Een kæmper af al Magt mod at Forklaringen skulde ville gjøre ham selv skyldig, nei, det var Alt Tilskikkelse, Alt fra Gud for at prøve, for at luttre, for at forsøge den Elskende; Een kæmper for at Forklaringen maa forklare ham hans Skyld, at Frihedens Lidenskab ikke skal synes en Skuffelse, men at Skyldens svælgende Adskillelse maa gjøre Forsoningens Salighed desto inderligere. Een begjerer, at Forklaringen skal sætte ham i Forbindelse med Slægten, og Forklaringen være i det for Alle fælleds Lod, der er betydningsfuldt for det Hele; en Anden, at Forklaringen skal see ham ud af Forholdet til Andre for at udsee ham til eensom Smerte, men ogsaa til eensom Udvælgelse. Saaledes strides der, den Stridende kæmper med Gud i Bønnen, eller han strider med sig selv og kalder Gud i Bønnen til Hjælp mod sig selv. Men dersom den

Stridende dog ikke opgiver Inderligheden, og altsaa ophører at bede, dersom han elsker Gud meget, dersom han længes efter Gud ydmygt som man længes efter Den, uden hvem han er Intet, brændende som efter Den, ved hvem han vorder Alt, dersom han redeligen omgaaes den Taksigelsens og Tilbedelsens Gjæld til Gud, hvilken bestandig voxer, fordi han endnu ikke ret kan takke, da han ikke ret kan forstaae, omgaaes den som et for bedre Tider betroet Gode — saa, saa strider han i Bønnen. Og hvad der nu end midlertidig skal skee, hvilket endog er skjult for Englene, og naar end Timen skal komme, hvilket Ingen veed uden Gud, og skal han end mere end eengang kjøbe ny Olie til Forventningens Lampe, dette bliver dog vist, at Den, der kjøber af Gud, han bliver aldrig bedraget derved, at det Kjøbte bagefter viste sig ikke at være saa meget værd. Selv om et Menneske, hvis vi kunne tale saaledes, ved et Tilfælde kjøbte en Ubetydelighed for dyrt, naar han dog kjøbte den af Gud og det dyre Kjøb var i Oprigtighed for Gud og i Herrens Fortrolighed, han har ikke kjøbt for dyrt, han skal ikke fortryde Kjøbet, thi det han kjøbte var ingen Ubetydelighed, derfor borger Betalingen og Gud. Hvis et Menneske tog sig hvad den Kløgtige maaskee strax, de Fleste Dagen efter vilde kalde en Ubetydelighed saa nær, at han ved Tabet af den havde tabt Alt, og i denne Smerte forsagede Verden og hvad Verdens er, han skal ikke, naar ogsaa han seer Ubetydeligheden, fortryde Kjøbet, dersom ellers hans tause Smerte bragte ham i Forhold til Gud, thi at skrige, at blive sig selv og Andre vigtig en føie Tid, det er jo ikke at kjøbe af Gud, det er jo kun en ufrugtbar Yttring af den Vellystige og Sandseliges forfængelige Væsen. Kun hvis der var Sandhed i at han virkelig opgav Alt, skal Kjøbet ikke fortryde ham; og det kan være Sandhed, thi ellers kunde jo Ingen have opgivet Alt uden Den, hvem verdslige Vurderingsmænds Skjøn dømte at have tabt Alt, men at tabe Alt og at opgive Alt betyder ikke Eet og det Samme. Men Den, der selv i Anledning af en Ubetydelighed kjøbte Guds Fortrolighed og Venskab, han skal sandeligen ikke fortryde det, han skal derimod i al Evighed takke Gud for at han var et saadant Barn, der tog sig en Ubetydelighed saa nær, et saadant Barn, der slet ikke kunde begribe, at det var en Ubetydelighed.

Men nu Udfaldet! M. T., tænk Dig et Barn, der med sin Griffel sidder og tegner, hvad nu saaledes et Barn kan finde paa,

---

kjøbe ny Olie osv.] smlgn. Matth. 25, 1 ff.

hvad nu saaledes et Barn kan ville henkaste vildt og usammenhængende; men bag ved Barnet staaer usynlig en Kunstner, der leder dets Haand, saa den Tegning, der vil til at forvirre sig, bøier sig under Skjønhedens Lov, saa Linien, der vil til at fare vild, bliver kaldet tilbage inden Skjønhedens Grændse — tænk Dig Barnets Forundring! Eller tænk Dig, at Barnet om Aftenen lægger sin Tegning hen, men medens han sover, fuldkommer en venlig Haand det Forvirrede og kun daarligt Begyndte, tænk Dig Barnets Forundring naar det om Morgenen seer sin Tegning igjen! Saaledes med et Menneske, thi lader os aldrig glemme, at selv den Modnere dog altid beholder Noget af Barnets Uforstand i sig, især hvis Bønnen ikke som det Væsentlige men som et Middel skal hjælpe til Forklaringen. Ynglingen har travlt med at betænke, hvad han vil være i Verden, hvem han vil ligne af de Store og Udmærkede. Den Alvorligere haver aflagt det Barnagtige, han bekymrer sig ikke saaledes om det Udvortes, han vil kun danne sig selv. Saa sidder han da og tegner; eller Den, der strider i Bønnen med Gud om en Forklaring, er han ikke en Tegner, skal ikke Forklaringen drage Grændselinien mellem ham og Gud, saa han kommer til at ligne sig selv ligeoverfor Gud? Ak, men nu kommer Forskjellen, thi Barnet maatte hjælpes saaledes, at der føiedes Noget til, men den Stridende tages der mere og mere fra. Det Udvortes og enhver Fordring paa Livet blev ham frataget, nu strider han om en Forklaring, men heller ikke den strider han sig til. Tilsidst synes det ham, at han bliver til slet Intet. Nu er Øieblikket der. Hvem skulde dog den Stridende ønske at ligne uden Gud; men dersom han selv er Noget eller vil være Noget, da er dette Noget Nok til at hindre Ligheden. Kun naar han selv bliver til Intet, kun da kan Gud gjennemlyse ham, saa han ligner Gud. Hvor meget han end er, Guds Lighed kan han ikke udtrykke, Gud kan kun aftrykke sig i ham, naar han selv er bleven til Intet. Naar Havet anstrænger al sin Kraft, da kan det netop ikke gjengive Himlens Billede, og selv den mindste Bevægelse, det giver det ikke reent igjen; men naar det bliver stille og dybt, da synker Himlens Billede i dets Intet.

Hvo var det nu der seirede? Det var Gud, thi Forklaringen, den Bedende begjerede, gav han ikke, og gav den ikke som den Stridende begjerede den. Men den Stridende seirede ogsaa. Eller var det ikke en Seier, at han istedenfor at faae en Forklaring af Gud, blev forklaret i Gud, hvilken hans Forklarelse er denne, at gjengive Guds Billede.

Hvilken er nu Seiren, hvori de Seirendes Tilstand forskjellig fra de Stridendes? Er Gud bleven forandret? Et bejaende Svar synes en vanskelig Tale, og dog er det saaledes, idetmindste forstaaer den Bedende ham anderledes og fordrer ingen Forklaring. Er den Bedende forandret? Ja, thi han forstaaer sig selv anderledes, og dog ophører han ikke at være den Bedende, thi han takker altid. Men Den, der altid takker, han er den rette Bedende, og Den, der altid takker, maa jo ogsaa bestandigen have seiret, hvorfor skulde han ellers takke! Og skulde denne Tak nogensinde aflade? Visseligen ikke, der er altid Grund til at takke Gud, og ethvert Menneske er i Gjæld til ham, og i Gjæld for evig. Ak, men den Gjæld et Menneske paadrager sig ved Lykkens Bord, ved Tærningens Kast, ved et Spil af Kortet, den kalder man Æresgjæld, jeg kan tænke: fordi den i sig selv er meningsløs, maa man give den et stort Navn og haste ud af den. Gjælden til Gud er ikke saaledes en Æresgjæld, men derimod er det en Ære at være i Gjæld til Gud, det er en Ære ikke at skylde Lykken Noget, men at skylde Gud Alt, ikke at skylde Skjæbnen Noget, men et Forsyn Alt, ikke at skylde Lune Noget, men en Faderlighed Alt. — Saa strider da den rette Bedende i Bønnen, og seirer derved, at Gud seirer.

Vi have talet om Strid. Strid er i Almindelighed ikke glædelig; seirer den Ene, saa bliver dog den Anden knuust, ak, og stundom hænder det vel, at baade den Seirende og den Overvundne have tabt. Men denne Strid er vidunderlig, vel værd at forsøges i, evig værd at prise, thi her seire de Begge saligere end naar de Elskendes Strid forklares i forøget Kjærlighed. Vil Du sige, m. T., at denne Tale ikke er let (maaskee skal den Forsøgte finde den fattig og umyndig i Sammenligning med Lidelserne): Striden selv er ei heller let. Vil Nogen bedaare sig selv ved at foregribe Stridens stille Udgang, dens lykkelige Forstaaelse, da er Skylden ikke Talens. Seiren er dog kun i en vis høi og ædel, derfor uegentlig Forstand, men Smerten er egentlig; naar Seirens Time kommer, vide vi ikke, men dette vide vi, at Striden er paa Liv og Død.

TRE TALER

VED TÆNKTE LEILIGHEDER.

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Texten i denne Udgave beroer paa Originaludgaven Kbh. 1845, hvis Text er sammenlignet med S. K.'s Manuscript samt Korrekturarkene (S. K.'s Papirer paa Universitetsbiblioteket, Pakke 15.)

TRE TALER

VED

TÆNKTE LEILIGHEDER.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1845.

MINDET

OM

MIN AFDØDE FADER

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD

HELLIGET.

MINDET

OM

MIN AFDØDE FADER

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD

HELLIGET.

Ved Anledningen af et Skriftemaal.

Fader i Himlene! Vel vide vi, at det at søge altid har sin Forjættelse, hvorledes da ikke det at søge Dig, alle Forjættelsernes og alle gode Gavers Giver! Vel vide vi, at den Søgende ikke altid behøver at vandre ud i Verden, thi jo helligere Det er, han søger, desto nærmere er det ham, og dersom han dog søger Dig, o Gud, Du er ham jo allernærmest! Men vi vide ogsaa, at det at søge altid har sin Møie og sin Anfægtelse, hvorledes da ikke Forfærdelse det at søge Dig, Du Vældige! Vover endog Den, der i Tanken fortrøster sig til sit Slægtskab, vover endogsaa han sig med Tanken ikke uden Forfærdelse ud i hine Afgjørelser, hvor han gjennem Tvivl søger Dit Spor i Tilværelsens vise Orden, hvor han gjennem Fortvivlelse søger Dit Spor i oprørte Begivenheders Lydighed under et Forsyn; søger Den, hvem Du kaldte Din Ven, der vandrer for Dit Aasyn, søger dog ogsaa han ikke uden Bæven Venskabets Møde med Dig, Du ene Vældige; vover den Bedende, der elsker af sit ganske Hjerte, vover dog ogsaa han sig ikke uden Angest i Bønnens Strid med sin Gud; slipper selv den Døende, for hvem Du jo omskifter Livet, slipper dog ogsaa han ikke uden Gysen det Timelige, naar Du kalder; flyer selv den Elendige, hvem Verden volder idel Lidelse, flyer dog ogsaa han ikke uden Forfærdelse hen til Dig, Du som ikke lindrer lidet men er Alt: hvorledes tør da Synderen søge Dig, retfærdige Gud! Men derfor søger han Dig ikke som hine, men han søger Dig i Syndernes Bekjendelse. —

— Og der er jo Stedet dertil, m. T., Du veed hvor; og der er jo Beleiligheden, m. T., Du veed hvorledes; og der er jo Øieblikket,

det hedder: endnu idag. Hvor stille! Thi i Guds Huus er der Fred, men inderst inde i det Omfredede er der et Indelukke. Den, som gaaer der hen, han søger Stilhed, Den, som sidder der, han er i Stilhed; om der end tales, Stilheden voxer kun. Hvor stille! Der er intet Fællesskab, Enhver er for sig; der er intet Kald til forenet Gjerning, Enhver kaldes til særskilt Ansvar; der er ingen Indbydelse til Samfund, Enhver er ene. Thi Den, der skrifter, han er eensom, eensom ja liig en Døende. Om de staae talrige ved den Døendes Leie de Mange, som vare ham kjære og dyrebare og som elske ham, eller han ligger forladt af Verden, fordi han forlod den, eller den forlod ham: den Døende er eensom, de stride begge eensomt, og Tanken farer vild, Tusinder holde den ikke igjen, ikke ti Tusinder, hvis den Eensomme ikke kjender Trøsten. Om Tusinder ventede paa og længtes efter Den, som ved at skrifte søger Stilhed, eller han, naar han gaaer derfra, er den Ringe og Elendige, hvem Ingen venter paa og Ingen bekymrer sig om: denne Forskjel er kun Spøg, Sandheden er, den alvorlige Sandhed var: de vare begge eensomme. Det hjælper ham ikke den Mægtige alle hans Venner og Verdens Herlighed og Bedriftens vidtudstrakte Betydning, uden det skulde være til at forstyrre ham Stilheden, hvilket er den største Skade; det skader ham ikke den Elendige at være forladt, hvis det hjælper ham til at finde Stilheden. Det er vanskeligt for en Kameel at gaae gjennem et Naaleøie, og vanskeligt for den Verdslige at finde Stilhed, han være mægtig eller ringe, vanskeligt at finde den i Livets Larm, vanskeligt at finde den hvor den er, naar han ikke selv bringer Larmen med sig. Hvor stille og hvor alvorligt! Og dog er der jo Ingen, som anklager, hvo turde være Anklageren der, hvor Enhver er skyldig; og dog er der jo Ingen, som dømmer, hvo turde dømme, hvor Enhver betænker sit Regnskab: Ingen som anklager uden Tankerne, Ingen som dømmer uden Den, der seer i det Forborgne og hører Skrifte i Løndom. Ja selv naar der tales, er Du jo Den, som taler med Dig selv ved den Talendes Stemme. Hvad den Talende skal sige netop til Dig, det veed kun Du, hvorledes Du forstaaer Talen, veed han ikke, det veed kun Du; om det var Din bedste Ven, han veed det dog ikke saaledes som Du veed det. Og hvis Du ikke hører saaledes, da hører Du ikke retteligen, da bliver hans Tale en Larm, der forstyrrer Stilheden, og Din Opmærksomhed en Adspredelse, der krænker Stilheden.

---

vanskeligt for en Kameel osv. smlgn. Matth. 19, 24.

Hvo som frygter denne Stilhed, han unddrage sig den, men han tør ikke negte, at den er til, siden han jo frygter den. Hvo som siger, han søgte den men fandt den ikke, han er en misundelig Bedrager, der vil forstyrre Andre, thi ellers taug han og sørgede, eller han sagde: jeg søgte den ikke retteligen, derfor fandt jeg den ikke. Thi Intet, Intet i den ganske Verden, ikke om et Jordskjælv rystede Kirkens Piller, og ikke det daarligste Menneskes meest forkeerte Tale og ikke den nedrigste Hyklers Væmmelighed kan tage den fra Dig, men vel det langt Mindre give Nogen Anledning til at søge Skalkeskjul. Nei, Intet uden Du selv kan tage den fra Dig, saa lidet som al Verdens Magt, og al dens Viisdom og alle Menneskers forenede Bestræbelser kan give Dig den, saa lidet som Du selv kan tage den hen og give den bort. Den faaes ikke for Intet, men den kjøbes ikke for Guld; den tages ikke med Vold, men den kommer ikke som en Drøm, naar Du sover; den tinger ikke om Vilkaaret, var dette end, at Du vilde gavne hele Menneskeheden. Om Du giver Alt hen, derfor er den endnu ikke erhvervet, men erhverver Du den, da kan Du gjerne besidde Alt som Den, der Intet eier. Hvo som siger: den er ikke til, denne Stilhed, han larmer blot, eller har Du vel ogsaa nogensinde hørt, at Nogen i Stilhed blev enig med sig selv om, at denne ikke er til, om Du vel har hørt store Ord og høirøstet Tale og larmende Gjerning for at faae den bort, for istedenfor Samvittighed og Stilhed og Guds dømmende Stemme i Eensomhed, at faae en Natur-Gjenlyd fra Trængselen, et forvirret Fællesskrig, en almindelig Mening, som man, bange for sig selv, i Feighed ikke er ene om. Men Du, m. T., frygter Du denne Stilhed, skjøndt beflittende Dig paa at have en Samvittighed, thi uden Stilhed er denne slet ikke til, og paa at have en god Samvittighed, saa hold ud, saa hold den ud; denne Stilhed er ikke Dødens, hvori Du omkommer, den er ikke til Døden denne Sygdom, den er Overgangen til Livet.

Saa søger da den Skriftende Gud i Syndernes Bekjendelse, og Skriftemaalet er Veien og er paa Salighedens Vei et Bedested, hvor der standses, hvor Besindelsen samler Sindet, hvor Regnskabet gjøres op. Og ikke sandt, rigtigt, uden Svig bør et Regnskab være — saa bliver der Stilhed, saa bliver Enhvers Mund tilstoppet, saa bliver Enhver skyldig, og kan ikke svare Een til Tusinde. Ved Hjælp af Forstyrrelsen bliver man mindre skyldig, maaskee endogsaa retfærdig. En sørgelig Retfærdighed! Thi det er ikke uret-

---

Enhvers Mund tilstoppet] smlgn. Rom. 3. 19.

færdigt, at Du tilgiver et andet Menneske for hans Skyld, hvis han beder Dig derom, eller, hvis Du dog troer han ønsker det, for Guds Skyld, som fordrer det, for Din egen Skyld, at Du ikke maa forstyrres; Du tager og ikke mod Bestikkelse, fordi Du agter paa den forsonlige Tilskyndelse i Dit eget Indre; Du sinker Dig ei heller paa Veien, om Du, skjøndt den Forurettede, søger Forligelsen med Din Modstander, medens han endnu er paa Veien; Du besviger ei heller Gud for hvad hans er, om Du sælger Tilgivelsen for Intet; Du spilder ikke Din Tid eller anvender den slet, om Du grunder paa, hvad der vel kan tjene til Undskyldning; Du er og ikke bedragen, om Du, hvis der ingen Undskyldning fandtes, ved Kjerlighedens hellige Bedrag, som forvandler al Verdens Spot over Din Svaghed til himmelsk Glæde over Din Seier, troede, at Brøden maatte være til at undskylde — men naar det er Dit eget Regnskab, da gjorde Du vel Uret ved at tilgive Dig selv det Mindste, thi endnu værre end den sorteste egne Skyld er dog den egne Retfærdighed; da tog Du jo mod Bestikkelse, om Du fulgte Letsindets eller Underfundighedens Tilskyndelse i Din egen Sag; da sinkede Du Dig paa Veien og sinkede Aandens Fyrighed, da spildte Du Din Tid og anvendte den ilde paa at finde Udflugter, ja, da var Du bedragen ved et formasteligt Bedrag, bedragen netop naar Du fandt Undskyldningen. Ak ja, det er en forunderlig Overgang, en svimlende Omskiftelse! For et Øieblik siden gik det samme Menneske riig og mægtig, og nu Øieblikket derefter, skjøndt der Intet er skeet midlertidig, kan han ikke svare Een til Tusinde. Thi hvo er vel her den Rige og Mægtige, til hvem Talen sigter, hvo Anden end han den Forurettede, han den Undertrykte, han den Forfordeelte, han den Krænkede! Maaskee brød Voldsmanden, som træder paa den Undertrykte, maaskee brød den Mægtige, hvis Vei blev betegnet ved Forurettelse, maaskee brød den Rige, hvis Rigdom blev forøget ved Enkens Taarer, maaskee brød den Fortvivlede, som krænker og spotter, maaskee brød de sig Alle kun lidet om Tilgivelsen, men sandeligen, ikke en Konge, der hersker over Riger og Lande, og ikke Guldets Søn, der eier Alt, og ikke Forsørgeren, der mætter den Hungrige, eier noget saa stort, eller har noget saa stort at bortgive eller noget saa fornødent at skjænke, som det Menneske, hvis Tilgivelse en Anden behøver. Behøver, ja behøver som den første Fornødenhed; om Nogen ikke mener det, derfor behøves den jo ligefuldt — og den Forurettede eier meest.

---

søger Forligelsen med Din Modstander osv.; smlgn. Matth. 5, 25.

En Hedning, hvis Navn er uadskilleligt fra Forestillingen om Seiervindinger og Vælde, har sagt, da hans Fjende, ak, som det tyktes Hedninger, viste det høieste Mod ved at aflive sig selv, har sagt: der berøvede han mig min herligste Seier, thi jeg vilde have tilgivet ham. Og en Anden har sagt: derfor vil jeg ikke forlange Tilgivelsen, fordi jeg elsker høit. Min Uret er maaskee ikke saa stor, Tilgivelsen vel endog en billig Fordring, men naar den ikke er erholdt, saa er Uretten uendelig og Tilgivelsens Magt en uendelig Overmagt over mig. Altsaa den uskyldigt Forurettede det var Rigmanden. Endnu for et Øieblik siden i Verdens Omgivelse, da turde han sige: gjører kun Uret mod mig, I tabe dog meest, thi I behøve min Tilgivelse — og nu Øieblikket derefter, nu slutter Stilheden om ham, han veed ikke af, hvad han har at tilgive, og Regnskabet viser, at han kan ikke svare Een til Tusinde. Saaledes er Regnskabet, hvis der er stille om ham, det er, hvis han ikke selv bringer Forstyrrelsen med. Det samme er Dens Regnskab, der gjorde Uret, og Dens, som var den Reneste af Alle, som det endog var den uskyldigt Forurettedes. Derfor frygter Nogen maaskee denne Stilhed og dens Magt, og det uendelige Intet, hvori den nedstyrter alle Forskjelligheder, endog Urettens og Tilgivelsens, og det Dyb, hvori den Eensomme synker i Stilheden. Det er som naar Den, der forsager Verden, gyser for den Tomhed, der synes at vise sig. Endnu for et Øieblik siden, da ønskede han saa Meget, og higede og stræbte, og sov uroligt om Natten, og spurgte Nyt om Andre, og misundte Nogle, og oversaae Nogle, og var beskeden paa rette Sted, og paafærde i Venskab og Fjendskab, og spaaede om Veiret, og forstod sig paa Vinden, og forandrede Planen, og stræbte igjen, og vandt og tabte, og blev ikke træt, og speidede efter Lønnen, og skimtede Vindingen — og nu, ja stakkels bedragne Mand! hvis han i denne Forsagelse ikke fandt det ene Fornødne, stakkels Bedragne, der bedrog sig selv, stakkels Mand, der ved sig selv blev til Priis for Livets Spot, thi nu kom maaskee det Store, han ønskede, nu blev han riig, nu, nu, o, Fortvivlelse, hvorfor netop nu, hvorfor ikke igaar, men nu, da han dog ikke ganske ønskede, men heller ikke ganske forsagede! Og saaledes ogsaa med Den, som erfarede, at der er en Stilhed, hvor ethvert Menneske bliver skyldigt, og ikkun lærte at frygte den. Var han anseet for Retfærdig i Menneskenes Øine, og dette hans Begjer,

---

En Hedning . . . har sagt osv.] Cæsar om Cato den yngre, smlgn. Plutarch, Cato minor, 72.

var han Forurettet men trodsig i Tilgivelsens stolte Besiddelse, var han ikke uden Skyld men havde fundet Tækkelighed i Verdens Øine, ak, stakkels bedragne Mand! hvor maatte han forbittres mod Den, som ledte ham ind og altsaa ledte ham vild i hiin Stilhed — men det kan Ingen, og hans Vrede er afmægtig. Stakkels Bedragne, hvis Retfærdighedens Borgerkrone nu raktes ham af Folkehoben, hvad han higede efter; hvis det nu vedtoges af Tusinder at kalde ham den Retfærdige i Folket, hans hoffærdige Øres forfængelige Lyst: hvorfor nu, nu da hans Øre vel ikke ganske var tilstoppet, men han heller ikke ganske havde fattet Stilhedens uendelige Hemmelighed! Stakkels Bedragne, hvis nu den Skyldige kom til hans Dør, hvis nu Øieblikket var der, at Tilgivelsen skulde kjøbes dyrt, Triumphens Øieblik, han havde glædet sig til, hvorfor nu, hvorfor ikke igaar, men nu, nu, da han vel ikke vellystigt fornam Hævnens og Stolthedens Hidsighed, men heller ikke ganske havde fattet den egne Skylds alvorlige Budskab! Thi Den, der fattede det, han var sandeligen ikke bedragen. Salig Den, der forstaaer det. Og hvis det er Nogens Gjerning at forkynde, at lære Andre om deres Skyld, at lære fra sig, hvad denne Tale, der er uden Myndighed, ikke gjør, han haver dog den Trøst, at netop den Reneste er villigst til at fatte den egne Skyld dybest. Thi naar det gjelder hiint største Vovestykke, selv skyldig at underlægge Alle under Skyld, hvor da endog den Modiges Tanke standser, naar han ikke frygter at tage sig selv med, men Tanken gjør Modstand ved Synet af hvad der menneskeligt talt er reent og elskeligt, ved en qvindelig Ungdoms skjønne Reenhed, der den ukjendt med Verden, ukjendt med dens Tilskyndelser, ydmygt tænker ringe om sig selv i Oprigtighed: der vil han, hvis Talens Gjerning byder ham at forkynde Synden som Slægtens fælles Lod, der vil han finde en Forstaaelse, som maaskee beskæmmer ham selv.

Den Skriftende søger Gud i Syndernes Bekjendelse, og Skriftemaalet er Veien, og er paa Salighedens Vei et Bedested, hvor der standses, hvor Besindelsen samler Sindet. Saa ville vi da standse og i Anledning af Skriftemaalet tale om:

Hvad det er at søge Gud,

og nærmere bestemme dette ved at betænke, at intet Menneske kan see Gud uden Reenhed, og intet Menneske tage Kjende paa ham

---

intet Menneske kan see Gud uden Reenhed] smlgn. Matth. 5, 8.

uden at blive en Synder. Føler Nogen sig paa urigtig Maade standset ved Opgaven, da kaste han Talen bort, at ikke Den, som løber hurtigere, skal sinkes af den Langsomme. Og en Betragtnings Værd er jo altid tvivlsom; den kan stundom hjælpe En til det Afgjørende, stundom ogsaa forhindre: som et lille Tilløb kan hjælpe til Springets Afgjørelse, men flere Miils Tilløb vilde vel endog forhindre det. Har Nogen derimod ofte nok følt sig standset i Livet uden dog at finde Stilhed, har han søgt den, hvor den jo er, og dog ikke ret fundet den, og gjort sig Bebreidelse derover, har han kæmpet og dog ikke vundet, da forsøge han atter, han følge med Talen, men Fri og Frivillig; der er Intet, som binder ham, ingen Forpligtelse, ingen Bebreidelse venter ham, hvis det ved den ikke lykkedes ham, thi Talen har jo ingen Myndighed. Men han vil heller ikke, at Talen skulde sige om hiin Stilhed, at den er paa hiint helligede Sted saaledes, at dersom man kunde blive der, og ikke atter skulde ud i Livets Forvirring, saa vilde man altid have den hos sig; thi Den som fordrer dette, han fordrer for meget af Talen, at den nemlig skulde bedrage ham, som var det Stedet, udvortes forstaaet, der gjorde Udslaget, som vilde ikke ganske det Samme hænde ham, hvad der hænder ham i Verden, hvis han skulde forblive paa det hellige Sted, som vilde han da ikke først og fremmest forfærdes ved et Sandsebedrag, hvori han havde fundet Beroligelse, at det var Stedet det kom an paa. En Digter har jo rigtignok sagt, at et Suk til Gud uden Ord er den bedste Tilbedelse, saa kunde man jo ogsaa troe, at det sparsomme Besøg paa det hellige Sted, naar man kommer langveisfra, var den bedste Gudsdyrkelse, fordi begge Dele hjælpe til Sandsebedraget. Et Suk uden Ord er nemlig den bedste Tilbedelse, naar Tanken om Gud kun skal dæmre over Tilværelsen, som de blaae Bjerge fjernt i Synskredsen, naar Sjeletilstandens Uklarhed skal tilfredsstilles ved den størst mulige Fleertydighed. Men skal Gud være Sjelen nærværende, da finder Sukket vel Tanken, og Tanken vel Ordet — men ogsaa Vanskeligheden, som man ikke drømmer om paa Afstand. Indtil Taabelighed fortælles det vel i vore Dage, at det Høieste er ikke at leve i Stilheden, der er nemlig Faren ikke, indtil Taabelighed, thi Faren er der saa godt som i Forvirringen, og det Store er hverken, uden videre forstaaet, at være i Eensomheden eller at være i Forvirringen, men det Store er at overvinde Faren — og det Maadeligste er at arbeide sig træt paa at overveie hvad der er vanskeligst, thi et saadant Arbeide er unyttig Møie og har intetsteds hjemme som den Arbeidende, der jo hverken er i Forvirringen eller i Eensomheden, men i travle

Tankers Aandsfraværelse. — Dersom endeligen Nogen paa Grund af de mange Forretninger og den travle Gjerning mener ikke at have Tid til at læse en saadan Tale, ja da kan han have fuld Ret i, at han ikke har Tid til at læse denne Tale, der jo ogsaa gjerne venter til Sidst med at komme i Betragtning, men skulde Meningen være, at han overhovedet ikke havde Tid til at bekymre sig om, hvad der er Talens Bekymring: hiin Stilhed, da skal Talen, selv om den Travle fandt en Fritime fra de mange Forretninger til i Hastværk at fremsætte en Indvending, da skal Talen dog ikke gjøre sig latterlig ved at besvare den. De mange Forretninger er maaskee en tvivlsom Fortjeneste, maaskee ville de ogsaa blive ham færre ved at betænke hiin Stilhed, og mange Forretninger skjønnes fremfor Alt at være een Grund mere til hyppigere at søge Regnskabets Stilhed, hvor der dog ikke regnes med Mark og Skilling eller med Udmærkelsens og Fornedrelsens og andre indbildte Størrelser.

Dersom den Søgende søger hvad der ligger udenfor ham som noget Udvortes, som Noget der ikke staaer i hans Magt, da er det Søgte paa et bestemt Sted. Finder han blot Stedet, hvor det er, ja da er han hjulpen, da griber han det, og hans Søgen har en Ende. Saaledes vidste Enhver engang i sin tidlige Ungdom, at der var saa mange skjønne Ting til, men Stedet vidste han ikke med Bestemthed. Ak, om Mangen end haver glemt denne Børnelærdom, mon Alle derfor i Sandhed ere blevne visere, mon ogsaa Den, som istedenfor hiin skjønne Fyldes Eenhed har vundet Tvivlens Dobbelthed og Beslutningens Halvhed! — Dersom den Søgende antages selv slet Intet at kunne gjøre for at finde Stedet, da er han ønskende. Saaledes var Enhver engang i en tidligere Ungdom. Ak, om Mangen end har forandret sig, mon Alle derfor i Sandhed have forandret sig til det Bedre, mon ogsaa Den, som istedenfor Ønskets uvisse Rigdom vandt Middelmaadighedens visse Elendighed! — Naar den Ønskende seer sit Ønske opfyldt, da bliver han forundret, som han allerede ved at være ønskende er i Forundring. Saaledes var ogsaa Enhver engang i sin tidlige Ungdom, ikke som man uretfærdigt siger om Ungdommen, god at lokke til daarlige Foretagender, men inderlig god at lokke til Forundringens uforbeholdne salige Hengivelse, det redelige Vederlag, som den Ønskende usvigelig gjemmer for Opfyldelsens Øieblik. Ak, om Mangen end har tabt denne Iil til at ville give Lige for Lige, som han jo ogsaa har lært at tænke ringe om Ønsket, er derfor denne tingende Redelighed, der ikke ret ønsker og ikke ret forundrer sig, og saa-

ledes giver Lige for Lige, er derfor denne Redelighed en Vinding! — Den, der ønsker, søger ogsaa, men hans Søgen er iblinde, ikke saa meget med Hensyn til Ønskets Gjenstand, som med Hensyn til, at han ikke veed, om han kommer det nærmere eller fjerner sig.

Blandt de mange Goder er der nu eet, som er det høieste, som ikke er at bestemme ved sit Forhold til de andre, da det er det høieste, uden at dog den Ønskende har en bestemt Forestilling, thi det er det høieste netop som det Ubekjendte — og dette Gode er Gud. De andre Goder have Navne og Betegnelser, men hvor Ønsket dybest drager Aande, hvor dette Ubekjendte synes at vise sig, der er Forundringen, og Forundringen er Umiddelbarhedens Sands for Gud og al dybere Forstaaelses Begynden. Den Ønskendes Søgen er iblinde ikke saa meget med Hensyn til Gjenstanden, thi denne er jo det Ubekjendte, som med Hensyn til, om han kommer det nærmere eller fjernere — nu studser han, Forundringens Udtryk er Tilbedelse. Og Forundringen er en tvetydig Sjelstilstand, der i sig indeholder Frygten og Saligheden. Tilbedelsen derfor paa eengang blandet af Frygt og Salighed. Selv den meest luttrede, fornuftige Gudsdyrkelse er Salighed i Frygt og Bæven, Tillid i Livsfaren, Frimodighed i Syndens Bevidsthed. Selv den meest luttrede og fornuftige Gudsdyrkelse har Forundringens Skrøbelighed, og ikke Kraftens og ikke Viisdommens og ikke Gjerningens ligefremme Størrelse bestemmer Guds-Forholdets Størrelse, den Mægtigste er i dybeste Afmagt, den Frommeste sukker fra dybeste Nød, den Vældigste er den, der retteligen folder sine Hænder.

Den Ønskendes Forundring svarer til det Ubekjendte, og er saaledes aldeles ubestemmelig eller rettere uendelig bestemmelig, kan være lige saa modbydelig som latterlig, kan være lige saa forvildet som barnagtig. Naar Skoven skuler i Aftenstunden, naar Nattens Maane forvilder sig imellem Træerne, naar Naturforundringen derinde fanger efter sit Bytte, og da Hedningen pludseligt seer et Lysvirkningens Under, som griber ham, da seer han det Ubekjendte, og Tilbedelsen er Forundringens Udtryk; naar den knudrede Stamme danner en skuffende Skikkelse, som er ham ubekjendt, som ligner et Menneske og dog atter for Overraskelsen kun ligner i overnaturlig Størrelse, da standser han og tilbeder; naar han i Ørkenen seer et Spor, som ikke tilhører noget Menneske eller noget ham bekjendt Væsen, naar Eensomhedens Magt besvangrer hans Sjel med Forundring, da seer han i dette Spor, at den Ubekjendte har været her, og han tilbeder; naar Havet ligger dybt og

stille, uforklaret, naar Forundringen stirrer svimlende ned deri, indtil det er som den Ubekjendte stiger op, naar Havets Bølge ruller eensformigt mod Strandbredden og overvælder Sjelen ved Eensformighedens Magt, naar Sivet hvisker for Vinden og atter hvisker og altsaa maa ville betroe den Lyttende Noget: da tilbeder han. — Bestemmer Forundringen sig, saa er dens høieste Udtryk, at Gud er Tilværelsens uforklarede Alt, som dette er anet for Indbildningskraften i det Mindste og i det Største overalt. Hvad der var Hedenskabets Indhold, opleves igjen i enhver Slægts Gjentagelse, og først naar det er gjennemlevet, nedsættes det, der var Afgudsdyrkelse, til en sorgløs Væren i Digtningens Uskyldighed. Thi Afgudsdyrkelsen er luttret det Digteriske.

Dersom den Ønskende selv antages at kunne bidrage Noget til at finde det Søgte, da er han stræbende. Altsaa er Forundringen og Ønsket ifærd med at gjennemgaae sin Forsøgelse. Ofte bedragen, som jo Forundringens Omfang, netop fordi den forholdt sig ligefrem til det Ubekjendte, var det lige saa modbydelige som latterlige, det lige saa forvildede som barnagtige, ofte bedragen vil Forundringen see sig for og ikke længere gaae iblinde. Det ligefremme Forhold er saaledes i et første Nu et brudt Forhold, uden at dog Bruddet er noget Gjennembrud. Det er brudt derved, at Veien træder imellem som en Bestemmelse, medens der for den Ønskende ingen Vei er. Naar den Søgende ikke gaaer iblinde, da ønsker han ikke blot, han stræber; thi Stræben er netop Veien hen til det Søgte. Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom, høitflyvende i at ville, ak, og om Mangen end nu har lært at blive ved Jorden, mon de derfor ogsaa Alle ere blevne visere, mon ogsaa Den, som istedenfor Fuglens Flugt vandt det Fiirføddedes ludende Gang! Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom dumdristig i at vove, ak, og om Mangen end lod det fare, mon de derfor ogsaa Alle bleve visere, mon ogsaa Den, som istedenfor Dumdristighedens Løb paa det Uvisse vandt Fodgængerens Tryghed paa Middelmaadighedens Landevei! Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom Udfordrende, ak, og om Mangen end lærte at stemme Fordringen ned, mon de derfor Alle bleve visere, mon ogsaa Den, som ved Begunstigelse blev overmættet, eller Den, som af Omgivelse lærte Smaalighed, eller Den, som i Vaners Trældom lærte Nøisomhed! O, vel er det viist, ikke at tale om Lykke, hvis man veed noget Helligere at nævne, men hvis ikke, da var det jo en Ulykke, at Lykken forsvandt af Livet, at den blev træt af at give og tage, blev træt af Menneskene, som bedroge den for Forundringen.

Men i Frihedens Verden, hvor jo al Stræben har sit Udspring, og hvori al Stræben har sit Liv, der møder Forundringen paa Veien. Bestræbelsen har forskjelligt Navn, men den, som er mod det Ubekjendte, er rettet mod Gud. Dette, at den er mod det Ubekjendte, vil sige, den er uendelig. Da standser den Stræbende, han seer det skuffende Spor af et uhyre Væsen, der er til naar det er forbi, der er og er ikke; og dette Væsen er Skjebnen, og hans Stræben som en Faren vild. Tilbedelse er atter Forundringens Udtryk, og Tilbedelsens Omfang er det lige saa Modbydelige som Latterlige, det lige saa Forvildede som Barnagtige.

Dersom den Søgende antages at kunne gjøre Alt for at finde det Søgte, da er Trylleriet forbi, Forundringen glemt, der er Intet at forundre sig over. Og da, i det næste Øieblik er det Søgte et Intet, og derfor var det han formaaede Alt. Saaledes var Enhver engang ved Ungdommens Aarsskifte, da han blev en Evighed gammel; ak, og om Mangen end trøster sig til ikke at have oplevet denne Forfærdelse, mon de derfor Alle bleve visere, mon ogsaa Den, der var en Yngling i Oldingens Alder! Saaledes gik det Enhver engang ved Ungdommens Afsked at Livet stod stille og han omkom; og om Mangen end brouter af sin Ungdom, mon derfor ogsaa Den var visere, der besveg Aarene og Evigheden for sin Ret, hvis høieste Viisdom var et fjantet Svar paa det alvorligste Spørgsmaal!

Der var engang i Verden, da Mennesket træt af Forundring, træt af Skjebnen vendte sig bort fra det Udvortes, og fandt, at der var ingen Forundringens Gjenstand, at det Ubekjendte var et Intet og Forundringen et Bedrag. Og hvad der engang var Livets Indhold, det kommer igjen i Slægtens Gjentagelse. Om Nogen vil tykkes sig viis ved at sige, at der ere tilbagelagte Skikkelser, som for Aartusinder siden ere færdige: i Livet er det ikke saaledes. Og Du mener dog vel heller ikke, min Tilhører, at jeg vilde spilde Dig Din Tid ved at fortælle store Begivenheder og nævne snurrige Navne, og blive aandløst vigtig i Betragtning af hele Menneskeheden! Ak nei, hvis det er saa, at Den er bedragen, som kun faaer Lidet at vide, mon da ikke ogsaa Den, som fik saa Meget at vide, at han slet Intet tilegnede sig! Langsomt gaaer Mennesket frem, selv den herligste Viden er dog kun en Forudsætning. Vil man forøge Forudsætningerne mere og mere, da er man jo som den Gjerrige, der dynger Penge sammen, som han ingen Brug har for. Selv hvad der er værd at anslaae høit: en lykkelig Opdragelse, selv den er jo kun en Forudsætning, og der gaaer Tid efter Tid, inden den tilegnes, og et heelt Liv er ikke for meget, hvis man vil til-

egne sig den. O, dersom Den var bedragen, hvis Opdragelse forsømtes, mon da ikke ogsaa Den, som blev uvidende om, at den var en Forudsætning, et betroet Gods, en hellig Arv, der skulde erhverves, og som uden videre tog den hen, og tyktes sig at være det, han havde Navn af. Har den Bedre stundom sukket, fordi det Søgte var saa fjernt, saa har Du vel m. T., fattet, at der ogsaa er en anden Vanskelighed, at der er et Videns Blendværk, som bedaarer Sjelen, at der er en Tryghed, hvori man er vidende — og dog bedragen, at der er en Fjernhed fra al Afgjørelse, hvor man, uden at drømme derom, fortabes. Lad Forfærdelsen tage sit Bytte, o, denne Tryghed er et forfærdeligere Uhyre! Lad Savnets Nød hungre ud, er det bedre at omkomme af Overflod? Rystende var det, da Forundringen slap Mennesket, og han fortvivlede over sig selv, men lige saa rystende er det, at man kan være vidende om dette, vide langt mere, og end ikke have oplevet hiint, og meest rystende, at man kan vide Alt og ikke have begyndt paa det Mindste. Og er det saaledes, o, lad mig da begynde forfra; vend tilbage, Du Ungdom med Din Ønsken og Din elskelige Forundring, vend tilbage, Du Ungdommens vilde Stræben med Din Dumdristighed og Din Gysen for hiin Ubekjendte, grib mig, Du Fortvivlelse, der bryder med Forundringen og Ungdommens Forundring, men hurtigt, hurtigt, hvis det er muligt, hvis jeg har spildt min bedste Tid uden at opleve Noget, lær mig dog idetmindste ikke at blive ligegyldig derved, at søge Trøst med Andre i fælles Tab, saa er vel Forfærdelsen over Tabet en Begynden paa min Helbredelse; hvor sildig den end er, det er dog bedre end at leve hen som en Løgner, bedragen ikke af hvad der kunde synes skikket til at bedrage, ak, og derfor rædsomt bedragen — bedragen af megen Viden!

Altsaa var Forundringen forbi, den er forbi; saa hed det engang, saa siger den Fortvivlende og gjentager det i Fortvivlelse og gjentager det spottende, og vil trøste sig ved Spotten, medens denne saarer Andre, som var al Spot ikke tveægget! Men Du, m. T., Du veed jo, at Talen netop nu staaer ved Forundringen. Talen vil derfor ikke overraske Dig, vil ei heller bedrage Dig ved Øienforblindelse, naar Tankelynet glimter idet Alt vendes om, vil ei heller rive Dig hen i en studsende Forvirring. Den, som virkeligen har oplevet det Foregaaende, han gjennemskuer let forvirrede Erindringers Sammenblanding, og dersom han ikke har oplevet det, da vil at høre eller læse en Tale kun tvivlsomt gavne ham. Men Du, som jo selv er i Forundringen, Du veed jo, at denne Forundring blev til, da eengang hiin første var fortæret i Fortvivlelsen. Men

hvor fandtes da og en værdigere Gjenstand for Forundring, end naar den i Ønsken og Stræben Søgende, den i Fortvivlelse Omkommende pludseligen opdagede, at han har det Søgte, at Ulykken er, at han staaer og taber det! Thi tag den Ønskende som han sidder der og drømmer, kald paa ham og siig: Du har det Ønskede; stands den dumdristigt Stræbende, der han hist styrter frem ad Veien, stands ham og siig: Du har det Eftertragtede; gjennembryd Fortvivlelsen, at den Fortvivlede fatter, han har det — hvilken Sindsbevægelse i ham, naar han paa eengang bliver overvældet af Forundring og atter overvældet, fordi han ligesom taber det Søgte igjen! Ønskets Herlighed, Dumdristighedens Stræben vækker ikke anden Gang Forundring, dette forhindrer Fortvivlelsens Tankestreg, men at det Søgte er givet, at det haves af Den, som i Misforstaaelsen staaer og taber det — dette vækker det hele Menneskes Forundring. Og hvilket stærkere Udtryk er der vel for Forundring, end at den Undrende bliver som forandret, som naar den Ønskende skifter Farve, hvilket stærkere Udtryk end dette, at han virkeligen bliver forandret! Og saaledes er det med denne Forundring, den forandrer den Søgende, og saaledes er det med denne Forandring, at det at søge bliver noget Andet, ja lige det Modsatte: det at søge betyder, at den Søgende selv forandres. Han skal ikke finde Stedet, hvor det Søgte er, thi dette er lige hos ham, han skal ikke finde Stedet, hvor Gud er, han skal ikke stræbe derhen, thi Gud er lige hos ham, ganske nær, nær allevegne, i ethvert Øieblik allestedsnærværende, men han skal forandres, at han selv kan blive Stedet, hvor Gud er i Sandhed.

Dog Forundring, som er al dybere Forstaaelses Begynden, er en tvetydig Lidenskab, der i sig indeholder Frygten og Saligheden. Eller var det ikke frygteligt, m. T., at det Søgte var Dig saa nær, at Du ikke søgte, men Gud søgte Dig; var det ikke frygteligt, at Du ikke kunde røre Dig uden at være i ham, og ikke være stille uden at være i ham, og ikke være saa ubemærket, at Du jo var i ham, og ikke flygte til Verdens yderste Grændse uden at han var der og paa ethvert Sted underveis, og ikke skjule Dig i Afgrunden uden at han var der og paa ethvert Sted underveis, og ikke sige til ham: om et Øieblik, fordi han ogsaa var i det Øieblik, da Du sagde dette; var det ikke frygteligt, da Ungdommens Spøg og Fortvivlelsens Umodenhed blev til Alvor, da, hvad Du havde peget paa og higet efter, og hvad Du havde sagt om, at det var ikke til, da det blev til, ja da det var til overalt omkring Dig og omsluttede Dig allevegne! Men var det ikke saligt, at den Mægtige kunde spærre Dig ind i den mørkeste Afkrog, og kunde dog ikke lukke Gud ude; var det

ikke saligt, var det ikke saligt, at Du kunde falde i den dybeste Afgrund, hvor man hverken seer Sol eller Stjerner, og dog kan see Gud; var det ikke saligt, at Du kunde fare vild i den eensomme Ørken, og dog strax finde Veien til Gud; var det ikke saligt, at Du kunde blive en Olding, der havde glemt Alt, og dog aldrig glemme Gud, fordi han ikke kan blive noget Forbigangent, at Du kunde blive stum og dog raabe paa ham, døv og dog høre ham, blind og dog see ham; saligt at turde stole paa ham, at han ikke vilde sige som Menneskene sige: om et Øieblik, fordi han var hos Dig i det Øieblik han sagde det! — Men Den, som udelader Frygten, han see vel til, at han ikke ogsaa udelader Fundet. Det er saa let, eller om Nogen hellere vil sige det Samme paa anden Maade, det er saa svært at finde Gud, at man endogsaa beviser, han er til, og finder et Beviis fornødent. Lad Bevisets Arbeide være svært, især volde Den Bryderi, der skal forstaae, at det beviser Noget; for den Bevisende er Sagen bleven let, thi han er kommen til at staae udenfor, han handler ikke med Gud, men afhandler Noget om Gud. Skal derimod det at søge betyde, at man selv forandres, da passe den Søgende vel paa sig selv. Man lære Forundring af et Barn og Frygt af en Mand, det er altid en Forberedelse, saa kommer Frygten nok med Gud, naar han kommer og gjør Beviser overflødige. Eller er det maaskee Mod, at man tankeløst forbliver uvidende om Faren, at den Bevisende sidder uforandret og beviser og beviser, at den Allestedsnærværende er til, den Allestedsnærværende, der altsaa ogsaa i Bevisets Øieblikke gjennemskuer den Bevisende — uden dog at have nogen videnskabelig Dom om Bevisets Fortjenstlighed. Skulde virkeligen den Allestedsnærværende være bleven som en sjelden Naturskabning, hvis Tilværelse den Lærde beviser, eller som en ustadig Stjerne, hvilken man med Aarhundreders Mellemrum iagttager, og hvis Tilværelse derfor behøver et Beviis især for de mellemliggende Aarhundreder, i hvilke den ikke sees!

Men den sande Forundring og den sande Frygt kan det ene Menneske ikke lære det andet. Kun naar den sammenpresser og udvider Din Sjel, Din, netop Din, Din alene i den ganske Verden, fordi Du er bleven alene med den Allestedsnærværende, kun da er den i Sandhed for Dig. Om en Talende havde en Engels Veltalenhed, og om han havde et Aasyn, der kunde indjage den Modigste Skræk, saa Du faldt, som man siger, i den dybeste Forundring over hans Veltalenhed, og Rædsel greb Dig ved at høre ham; det er ikke denne Forundring og ikke denne Frygt der hjælper. I Forhold til ethvert Menneske, det ringeste og det største, gjelder

det, at ikke en Engel og ikke Legioner Engle og ikke alle Verdens Rædsler kan indgive den sande Forundring og den sande Frygt, men vel gjøre ham overtroisk. Den sande Forundring og den sande Frygt er først da, naar han, netop han, det være den Ringeste eller den Største, bliver alene med den Allestedsnærværende. Kraftens og Viisdommens og Gjerningens ligefremme Størrelse bestemmer ikke Guds-Forholdets Størrelse. Eller gjorde de Vise i Ægypten ikke næsten lige saa store Tegn som Moses; sæt, de havde gjort større, hvad følger saa deraf? Intet, slet Intet med Hensyn til Guds-Forholdet. Men Moses frygtede Gud, og Moses forundrede sig over Gud, og Frygten og Forundringen eller Forundringens Frygt og dens Salighed bestemmer Guds-Forholdets Størrelse.

Det er ganske sandt, hvad Forstanden siger, at der er Intet at forundre sig over, men netop derfor er Forundringen sikkret — fordi Forstanden indestaaer for den. Lad kun Forstanden dømme det Forgængelige, lad den kun rydde Stedet — saa kommer Forundringen paa rette Sted i den Forandrede. Alt, hvad der tilhørte hiin første Forundring, kan Forstanden fortære; lad den det, at den gaadefuldt kan hjælpe En til Forundringen, thi gaadefuldt er det jo, da det strider lige mod Forstandens Dom om sig selv. Men kommer et Menneske ikke videre, da anklage han ikke Forstanden og triumphere heller ikke, fordi den har seiret. Dersom en Fyrste udsender en Høvidsmand med Hærskaren mod det fremmede Land, og hiin Høvidsmand erobrer det, og derpaa selv bemægtiger sig det som en Oprører, da er der jo ingen Grund til at anklage ham fordi han erobrede det, men heller ikke Grund til at triumphere, da han jo selv beholdt det: og saaledes, hvis et Menneske ved sin Forstand seirer over hvad der vel var skjønt, men dog ogsaa barnagtigt, da anklage han ikke Forstanden, men hvis Forstanden ender med at gjøre Oprør, da triumphere han ikke. Men Forundringen er i den Forandrede.

Som det her er sagt, saaledes gik det jo Enhver engang i Afgjørelsens Øieblik, da Aandens Sygdom slog ind, og han følte sig fangen i Tilværelsen, fangen for evigt. Ak, og om Mangen trøster sig ved at have undgaaet denne Fare, mon derfor ogsaa Den var visere, som snildt og feigt bedrog sig selv, der han troede at bedrage Gud og Livet! Saaledes hændte det Enhver engang, da det var forbi med Spøgen og Blendværket og Adspredelsen; ak, og om Mangen end trodser paa sin Sorgløshed, mon derfor ogsaa Den blev visere, hvis Liv vildt snylter hen i Sideskud, fordi han ikke blev bunden! Saaledes hændte det Enhver engang, ak, og om Mangen end smigrer sig med et fordeelagtigere Vilkaar, mon der-

for Den blev visere, som ubunden ikke vidste af, at han netop derved var ufri!

Naar det Søgte antages givet, betyder det at søge, at den Søgende selv forandres, saa han bliver Stedet, hvor det Søgte kan være i Sandhed. Og det Søgte var jo givet, det var saa nær, at det var som var det igjen tabt. Hvilket Udtryk er vel stærkere for Forfærdelsen end dette, at det er som tabt, uden denne Vished, at det er tabt: saaledes gaaer det altsaa tilbage med et Menneske! Hvilken Afstand siden hiin Tid, da han ønskede, da han dumdristigt vovede, da det Søgte var i det Fjerne, da Selvfølelsen trodsede paa, at det var ikke til — og nu, det er kommet ham saa nær, at det er tabt, og det gaaer langt tilbage i det Fjerne med Tabet! Den Søgende skulde forandres, ak, og han var forandret — saaledes gaaer det tilbage. Og Forandringen, i hvilken han er, kalde vi Synden. Altsaa det Søgte er, den Søgende er Stedet, men forandret og forandret fra engang at have været Stedet, hvor det Søgte var. O, nu er der ingen Forundring, ingen Tvetydighed! Sjelens Tilstand, naar den fatter dette, er Frygt og Bæven i den Skyldige, Lidenskaben Sorg efter Erindringen, Kjerligheden Anger i den Fortabte. M. T., var det ikke saaledes! Talen skal jo ikke overraske Dig, den har ingen Myndighed til at afnøde Dig nogen Syndens Bekjendelse. Tvertimod tilstaaer den gjerne sin Afmagt i denne Henseende, ja kunde Nogen ønske det, da vil den villigt sige ham, at ikke al Verdens Veltalenhed er istand til at overbevise et Menneske om hans Synd, men da ogsaa minde ham, ikke at frygte Synderes Veltalenhed, men den Helliges Allestedsnærværelse og endnu mere frygte for at unddrage sig den. Skal et Menneske væsentligen forstaae sin Synd, da maa han forstaae det, fordi han bliver ene, han ene, netop han ene med den Hellige, som veed Alt. Kun denne Frygt og Bæven er den sande, kun den Sorg, som Guds Erindring vækker i et Menneske, kun den Anger, hans Kjerlighed opelsker. Havde en Taler Stemme som Himlens Torden, havde han et Aasyn, der indjog Rædsel, forstod han at sigte med Øiet, og han nu, som Du sad der, m. T., pegede paa Dig og sagde: Du, Du er en Synder, og gjorde han det end med en saadan Magt, at Dit Øie søgte Jorden, at Blodet veeg fra Din Kind og Du maaskee ikke længe forvandt Indtrykket, da forstod Du vel, at han ved sin Adfærd forvandlede Omgivelsen til en Fjellebod, hvor han gøglede, og beklagede, at han forstyrrede Dig i at finde Stilheden. Frygt og Bæven for det Afskyelige: for en gudeligt Udsvævende, er ikke den sande Frygt og Bæven. Som det gjelder, at et Menneske ikke skal søge sin Fred hos et andet Menneske, at han ikke skal bygge

paa Sand, saa gjelder det ogsaa, at han ikke skal fortrøste sig til, at det er noget andet Menneskes Gjerning at overbevise ham om, at han er en Synder, men vel at paaminde ham om det egne Ansvar for Gud, hvis han ikke opdager det ved sig selv; al anden Forstaaelse er Adspredelse. Og dette er kun Spøg, om jeg vilde dømme Dig, men dette Alvor, om Du glemmer, at Gud vil dømme.

Det Søgte er altsaa givet, Gud er nær nok, men Ingen kan see Gud uden Reenhed, og Synden er netop Ureenhed, og derfor kan ingen tage Kjende paa Gud uden at blive en Synder. Det Første er et vinkende Ord, og Sjelens Blik er mod det Høie, hvor Maalet er, men i samme Nu lyder det andet Ord, der angiver Begyndelsen, og dette Ord er et nedtrykkende Ord. Og dog er det saaledes for Den, der vil forstaae Synden med sig selv. At overbevise Nogen kan da en umyndig Tale ikke ville, ja den kan end ikke ligefrem gavne Nogen. Den, som føler sig stærkere, kan jo umuligt beseires af Talen, og Den, som lod sig overvinde, beviste netop derved, at han var Stærkere. Derfor skal Talen ikke overliste Dig, m. T., og bringe Noget ud om Dig, tvertimod giver den jo Dig snarere et Vaaben ihænde mod den Talende, dersom Du var daarlig nok til at ville dømme ham, hvilket jo var Tankeløshed, da Alvoren er, om Nogen glemmer at anklage sig selv for Gud. Af den Grund faaer Du heller ei meget at vide af Talen; faaer Du Noget at vide af den om Dig selv, da er det ved Dig selv; men vilde Nogen fordre at faae Noget at vide om Synden i Almindelighed, da fordrede han for meget af Talen, thi da vilde han bedrages.

Saa staaer Talen nu ved Begyndelsen. Denne skeer ikke ved Forundring, men da sandeligen heller ikke ved Tvivl; thi Den, som tvivler om sin Skyld, han gjør kun en daarlig Begyndelse, eller rettere, han fortsætter hvad der med Synden var daarligt begyndt. Hvad der kommer med Synden, det gaaer med Sorgen: dette gjelder dog vel altsaa om Synden selv. Sorg er derfor Begyndelse, og Bæven er Sorgens Aarvaagenhed. Jo dybere Sorgen er, desto mere føler Mennesket sig som et Intet, som mindre end Intet, og netop dette er fordi den Sørgende er den Søgende, som begynder at tage Kjende paa Gud. Det har altid været sagt, selv i Hedenskabet, at Guderne sælge ikke det Høieste for Intet, at en guddommelig Misundelse, hvori Guddommen satte Priis paa sig selv, bestemte Forholdets Vilkaar: hvorledes skulde da det, som et enkelt Menneske at blive Gud vaer, hvorledes skulde det ikke have sin Fordring; og denne Fordring er, at Mennesket bliver en Synder.

Og dog er det ikke, om jeg saa tør sige, en Høflighed Mennesket viser ham, at hans hellige Nærværelse nedsætter den Enkelte til Synder, nei den Enkelte var det, men blev det først ved hans Nærværelse. Imidlertid forstaaer Den, som søger at forstaae sig selv i Syndens Bevidsthed for Gud, han forstaaer det ikke som et almindeligt Udsagn, at alle Mennesker ere Syndere, thi denne Almindelighed er ikke det, hvorpaa Eftertrykket hviler. Jo dybere Sorgen er, desto mere føler Mennesket sig som et Intet, som mindre end Intet, og denne fradragende Selvfølelse er Tegn paa, at den Sørgende er den Søgende som begynder at tage Kjende paa Gud. I verdslig Forstand gjelder det, at det er en daarlig Kriger der ikke haaber at blive Øverste, i gudelig Forstand er det omvendt, jo mindre han troer om sig selv, ikke som Menneske i Almindelighed eller om det at være Menneske, men om sig som det enkelte Menneske og ikke i Henseende til Evner, men i Henseende til Skyld, desto tydeligere vorder Gud ham. Vi ville ikke forøge Skylden, for at Gud kunde blive større, men vel forøge Skyldens Erkjendelse. Og som hiin Øvrighed, der udøvende vaager over Retfærdigheden, stundom bruger Speidere, der selv ere skyldige, saaledes er Enhver, den Hellige bruger, selv en Skyldner, stundom endog i strængere Forstand en Skyldner, saa den Hellige baade bekymrer sig om Skyldnerens Frelse og om at frelse Andre ved ham.

Jo dybere Sorgen er, desto dybere fattes Syndens Magt, og det stærkeste Udtryk for den dybeste Sorg kunde synes, om Nogen følte sig selv at være den største Synder. Nu det forstaaer sig, der har jo ogsaa været paa forfængelig Viis endog Strid og Tvist om denne Værdighed, man har opbudt Alt for at vinde denne Anerkjendelse i Tider, hvor dette var det høieste Udtryk for den høieste Udmærkelse. Sørgelig er jo enhver Art vildfarende Stræben, sørgeligst dog de gudelige Udsvævelser. Naar den Unge feiler i Livet, saa haaber man paa Aarene; det er allerede sørgeligere, naar Manden farer vild; men naar Nogen farer vild i det Sidste, der kan frelse, hvor bliver saa Frelsen! Men deraf følger dog ikke, at det skulde være priseligt, at lade det Gudelige staae hen, og paa den Maade undgaae Vildfarelsen. Den største Synder, og Strid om at være det! Vi ville ikke slaae Latteren løs, om end den Modsigelse er tilstede, som berettiger Latteren, thi er det end latterligt, er det dog ikke og her dog ikke Stedet til at lee af, at man saaledes har blandet Daarskaben ind i den alvorligste Forbindelse. Talen vil heller ikke uden videre lade Udtrykket fare, men dvæle lidt derved, og spørge: hvor faaer et Menneske at vide, at han er den største Synder? Dersom han faaer at vide, at han er en

Synder, da skeer dette jo derved, at han bliver alene, han, netop han, alene med den Hellige. Bliver han ikke saaledes alene, saa faaer han end ikke at vide, at han er en Synder, end sige da den største. Hvorfra kommer nu det Mere eller Mindre, hvorved han bestemmer sig selv som den største? Skulde dette Mere ikke være af det Onde, kommer det ikke ved Svig og Bedrag; skyldes det ikke Adspredelse fra Alvoren og Samling i Forfængelighed? En Ulykkelig, der blev alvorlig ved sin Lidelse, kjendes strax derpaa, at han uden at bekymre sig, om Andre lide mindre, dømmer saaledes: min Lidelse falder mig tung — jeg lider. En ret Elsker kjender man strax derpaa, at han ikke besmitter Forelskelsens Møde, som søger Eensomhed, ved at bringe et Opløb med sig, en Stimmel af Vidner, som jo ere tilstede, saasnart han forstaaer, at han elsker mere end Andre, nei, hans redelige og oprigtige Dom er kort: jeg elsker. Og saaledes ogsaa med Syndens Bevidsthed, det simple Udsagn er det alvorligste. Al Sammenligning er verdslig, al Udhæven af den er verdslig Vedhængen ved Forfængelighedens Tjeneste; og værre end den egne Skyld er den egne Retfærdighed, og værre end den egne Retfærdighed er at tage det Sidste forfængeligt, og i Alvor at blive den største Synder netop derved, at man forfængeligt vil være det. Men Den, som bliver ene med Syndens Bevidsthed, han vil vel føle sig, dog ikke sammenlignelsesviis, som den største Synder, thi han vil føle sig som den Enkelte og i sig Syndens væsentlige Størrelse lige overfor den Hellige. Er det Adspredelse at ville undskylde sig selv ved, at Andre ere mere skyldige, saa er det ogsaa Adspredelse at ville bestemme sin Synd ved dens Forhold til Andres Synd, hvilket dog Ingen veed. Men naar Du faster, m. T., saa salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, da seer Du hverken til Adspredelse, at Andre ere mere skyldige, eller til Adspredelse, at Andre ere mindre skyldige; og hvad der ikke er et fælles Foretagende, det gjøre Du ikke paa Gaden, men rigtigt i Løndom. O, det er meget lettere at see til Høire og Venstre end at see ind i sig selv; meget lettere at tinge og prutte som ogsaa at underbyde end at tie — men det Vanskeligere er dog det ene Fornødne. Allerede i det daglige Liv erfarer Enhver, at det er vanskeligere at staae ligeoverfor den Udmærkede, for den kongelige Majestæt, end at færdes i Vrimlen, at staae ene og taus ligeoverfor den skarpe Kjender, end at tale med i en almindelig Samklang af Ligemænd: end sige da at blive ene lige

---

naar Du faster osv.] smlgn. Matth. 6. 17.

overfor den Hellige og tie. Man seer Gud i det Store, i Elementers Rasen og i Verdenshistoriens Gang, man glemmer reent, hvad Barnet forstod, at naar det lukker sine Øine, saa seer det Gud. Og naar Barnet lukker sine Øine og smiler, saa bliver det en Engel — ak, og naar Mennesket vorder ene for den Hellige og tier — saa bliver han en Synder! Bliv først alene, saa lærer Du vel den rette Gudsdyrkelse, at tænke høit om Gud og ringe om sig selv — ikke ringere end Din Nabo, som var Du den Udmærkede, men husk Du er for Gud — ikke ringere end Din Fjende, som var Du den Bedre, thi husk, Du er for Gud; men ringe om Dig selv.

Den, der saaledes betænker sin Synd og ønsker i denne Stilhed at lære en Kunst, som Du jo ikke forsmaaer, m. T., at sørge over sine Synder, han vil vel opdage at Syndens Bekjendelse ikke blot er en Optællen af alle enkelte Synder, men fatte for Gud, at Synden har et Sammenhæng i sig. Dog vil han atter her passe paa den snevre Vei, thi den Eensommes Vei er snever og indelukket, men overalt er der Blinddøre, han behøver blot at sige et Ord, saa aabner en saadan sig — og den Fangne aander i det Frie, saa tykkes det ham et Øieblik. Hvis han saaledes begynder at tale om Syndens Almindelighed, ikke i ham men i hele Slægten, hvis han griber efter denne Tanke, saa aabner Døren sig — ak, og hvor let aander han nu ikke, han, hvis Aandedrag var besværet; hvor let bliver ikke nu hans Flugt, han, hvis Gang var saa møisom; hvor fri bliver han nu ikke, han, som var arbeidende — thi han er bleven en Betragter. Og hans Betragtninger ønske vist Mange at høre. Saa bliver Sagen en anden, og saa let, saa forandret, ja saaledes forandret som den Alvorlige iblandt os siger det, at Spørgsmaalet bliver om at retfærdiggjøre Gud for Verden, ikke Bekymringen om at retfærdiggjøre sig for Gud. I Almindelighed at vedgaae sin Synd, er lettere, men fra den enkelte, der er opfattet nøiagtigt og bestemt, omhyggeligt som den upartiske Dommer udfærdiger den, fra denne enkelte, eller fra disse enkelte at opdage et Sammenhæng: det er en tung Gang og en tvungen Gang, men den tunge Gang er dog den rigtige, og Tvangen den gavnlige. — Der er en Egenskab, som prises meget, og som dog ikke er let erhvervet: det er Oprigtighed. Jeg taler ikke om hiin elskelige Barndommens, som vel kan findes ogsaa hos en enkelt Ældre, thi at anprise den var jo ved Talen at bedrage Dig, m. T. Fandtes den hos Dig, da blev Talen jo næsten smigrende, om Din Barnlighed end vilde forhindre Dig i at forstaae den saaledes; og findes den ikke, saa var det jo at spotte Dig. Saaledes skal Talen ikke

sætte Forskjel og lefle og lade Oprigtigheden være en lykkelig Gave paa Vuggen, hvilken kun Faae fik; en saadan Tale hører hjemme der, hvor Lykken adskiller Menneskene, ikke hvor Guds-Forholdet lyser Ligeligheden i Hævd: nei, Oprigtighed er en Pligt, og Enhver skal have den. I megen Adspredelse er det nu vanskeligt at erhverve den. Jeg mener just ikke, at et Menneske derfor strax er en Løgner, men han faaer ikke Tid og ikke Samling til at forstaae sig selv. Thi er det ikke saaledes? Nu ønsker et Menneske Noget, ret inderligt, som han mener, imidlertid er der foregaaet meget, inden Opfyldelsen kommer, eller denne kommer slet ikke, og han har forandret sig. Vel muligt, at han er bleven visere, men hans Viisdom mangler dog eet, et bestemt Indtryk af, at han engang har ønsket det, og ikke en fabelagtig Efterretning om, at for en Deel Aar siden ønskede han det, men nu ikke. Der fordredes, at de tvende Tilstande, hvis de skulle skjønt og samdrægteligen forliges i den samme Sjels Eenhed, fik en lille Sammenkomst, hvori de gjorde sig forstaaelige for hinanden. Viisdommen er maaskee god nok, men den Vise mangler maaskee lidt Sorg over sig selv. Nu beslutter et Menneske noget bestemt, men Tiden tinger, og han forandres, og det bliver ved Halvdelen. Maaskee var Beslutningen virkeligt for høitflyvende i Forhold til hans Kræfter; vel, men her mangler dog Lidt, lidt Bedrøvelse, lidt Klarhed, om det var Tiden der havde givet ham Viisdommens Skin, eller han virkeligen var bleven visere. Og nu Skyld og Vildfarelse og Synd! Ak, hvor Mange ere der vel, som Aar og Dag derefter med Bestemthed vide, hvad de ønskede, hvad de besluttede, hvad de bebreidede sig, hvad de forbrøde! Og Gud kan dog vel fordre Oprigtighed af et Menneske. Hvor langt vanskeligere bliver denne ikke! Thi et Menneske kan virkeligen bestræbe sig for i Oprigtighed at blive sig selv mere og mere gjennemsigtig, men turde han vel byde en Hjertekjender denne Klarhed hen som noget Tilforladeligt mellem sig og ham? O, langtfra! Selv Den, der stræber redeligt i sig selv, selv han, og han maaskee meest, vil altid have en Mellemregning, som han ikke fortrøster sig til at kunne opgjøre, som havde han virkelig ikke mere stundom i det Enkelte maaskee mindre Skyld, end han veed. Og dette bliver vel ogsaa det Bedste. Man har dog kun een Gud, kommer man ikke ud af det med ham, hvem skal man saa gaae til. See her en Nødvendighed af fra den enkelte Synd og Vildfarelse at forstaae, at der er et Sammenhæng, et uudgrundeligt Sammenhæng. Vil Nogen sige til Dig, m. T., at saa kan det jo slet ikke hjælpe at ville erhverve Oprigtighed, da dog selv Den, der stræber redeligst, altid bliver sig selv

noget uklar, da gjør Du, ligesom den Talende, vær som Den der slet ikke havde hørt det. Vel er den Talende ingen Hurtigløber, men sandeligen, han vil heller ikke lade sig sinke af Feighed eller af en feig Misundelse, der vil have Ligeligheden i det Middelmaadige, og Aandens Fyrighed forvandlet til Døsighed, og Begeistringen, der tjener uden Løn, til slet Vindings Fællesskab. At den er til denne Elendighed, der intet bedre kan taale, at det er til dette lumske Venskab, der vil sinke, det veed Du vel, m. T., men strid ikke dermed; der er dog ikke Stedet, hvor Du skal stride; allerede at stride med det er en Seier for det. O, søg hellere Taushedens Glemsel, i den faaer Du ganske andre Ting at vide om den egne Skyld!

Saaledes er Oprigtighed svær; det er lettere at skjule sig i Folkevrimlen og at drukne sin Skyld i Slægtens, lettere at skjule sig for sig selv end at blive aabenbar for Gud i Oprigtighed. Thi, som sagt, denne Oprigtighed er vel ikke en evindelig Optællen, men den er heller ei et Navns Underskrift paa et Stykke hvidt Papir, en Vedgaaen med Navn af en tom Almindelighed; og en Skriftende er ikke en hastigt Medundertegnende i Slægtens uhyre Skyldbog.

Men uden Oprigtighed ingen Anger. Thi Angeren væmmes ved den tomme Almindelighed, men den er ei heller en smaalig Regnemester i en Kleinmodigs Tjeneste, men en alvorlig Iagttager for Gud. At angre en indholdsløs Almindelighed er en Modsigelse, som den, at byde den dybeste Lidenskab til Gjæst paa Overfladiskhed, men at angre sig fast i en Enkelthed er at angre for eget Ansvar, ikke for Gud, og at afmatte Forsættet er Selvkjærlighed i Tungsind. O, mon det er saa let at angre: at elske og føle sin Elendighed dybere og dybere, at elske, medens Straffen lides, at elske, og ikke ville forfalske Straffen til Tilskikkelse, at elske, og ikke ville skjule lønligt Nag, som leed man Uret, at elske og ikke ville lade være at søge hen til denne Smertes hellige Ophav!

Saa veed Den, der betænker sin Synd, ogsaa, at der er Forskjel paa Synder. Det veed han jo fra sin Børnelærdom, og dette betænker Enhver bedst selv. Det er vel ogsaa skeet i Verden, at man gjennem en Tale, der med Rædselens Farver skildrede Synden i Almindelighed, gjenkjendte et rædsomt Forhold til en enkelt Synd. Men gudelige Udsvævelser ere dog de forfærdeligste. En saadan Tale har maaskee skrækket de Renere, har født en Angest i en Uskyldigeres Sjel, en Angest, som blev derinde. Hvortil ogsaa en Talers Forfærdelse; kun med sig selv forstaaer dog et Menneske, at han er skyldig. Den, som ikke forstaaer det saaledes, misfor-

staaer dog; og Den, som forstaaer det, han vil vel ogsaa finde den tunge eller den mildere eller den skyndsomt imødekommende Forklaring, alt som han har fortjent den. Men afskyeligt er jo dog, om Nogen, fordi han selv maatte bære den forfærdeligere Synds tunge Straf, vilde drage den Fordeel til ny Synd: at kunne forfærde. Ak, Letsindighedens Aflad er vel en ny Synd, men mørke Lidenskabers ugudelige Paalæg er vel ogsaa en ny Synd! Og Du, m. T., Du veed jo, at det Alvorlige er at blive ene for den Hellige, hvad enten saa det er Verdens Bifald der skal blive udenfor, eller Verdens Anklage der fjerner sig; thi mon vel hiin Synderinde følte Skylden dybere, da de Skriftlærde anklagede hende, end da der ingen Anklager mere var, og hun stod ene for Herren! Men Du veed ogsaa, at Den er farligst bedragen, der bedrages af sig selv, at Dens Tilstand er betænkeligst, som bedrages af megen Viden, fremdeles, at det er en sørgelig Svaghed at have sin Trøst i en Andens Letsindighed, men ogsaa en sørgelig Svaghed at have sin Forfærdelse fra en Andens Tungsind. Lad Gud være ene derom, han veed dog bedst at passe Alt for Den, som bliver ene ved at søge ham.

— Og der er jo Stedet dertil, m. T., Du veed hvor, og der er jo Beleiligheden, m. T., Du veed hvorledes, og der er jo Øieblikket, det hedder: endnu idag.

* *

*

Her ender denne Tale — i Syndens Bekjendelse. Men kan det ogsaa være en Ende; skal Glæden nu da ikke seire; skal Synden kun gaae med Sorgen; skal Sjelen da sidde beklemt, men Frydens Harpe ikke stemmes? Du pleier maaskee at faae mere at vide, Du veed vel selv meget mere, saa søg da Feilen hos Talen og den Talende. Er Du virkeligen videre, saa lad Dig ikke sinke; men hvis ikke, o, saa betænk, at man er forfærdelig bedragen, naar man er bedragen af megen Viden. Lad os tænke en Styrmand og antage, at han med Udmærkelse havde bestaaet alle Lære-Prøver, men han havde dog endnu ikke været ude — tænk Dig ham i en Storm: han veed Alt hvad han har at gjøre, men han kjendte ikke den Forfærdelse, som griber den Søfarende, naar Stjernerne blive borte i Nattens Mulm; han kjendte den ikke den Afmagt, med hvilken den Styrende seer, at Roret i hans Haand er et Legetøi for Havet; han vidste ikke, hvorledes Blodet stormer til Hovedet, naar man i et saadant Øieblik skal anstille Bereg-

ninger: kort, han havde ingen Forestilling om den Forandring, der foregaaer med den Vidende, naar han skal bruge sin Viden. Hvad Magsveir er for Sømanden, er for det enkelte Menneske det at leve hen i jævn Fart med Andre og med Slægten, men Afgjørelsen, Besindelsens farefulde Øieblik, naar han skal tage sig ud af Omgivelsen og blive ene for Gud og blive en Synder, dette er en Stilhed der forandrer det Sædvanlige ligesom Stormen. Han veed det Alt, veed hvad der skal hænde ham, men han vidste ikke, hvilken Angest der griber, idet han føler sig forladt af det Mangfoldige, hvori han havde sin Sjel; han vidste ikke hvorledes Hjertet banker, naar Hjælpen fra Andre og Veiledningen fra Andre og Maalestokken fra Andre og Adspredelsen ved Andre forsvinder i Stilheden; han vidste ikke, hvorledes det gyser, naar det er for silde at raabe om Menneskenes Hjælp, da Ingen kan høre ham: kort, han havde ingen Forestilling om, hvorledes den Vidende forandres, naar han skal tilegne sig sin Viden. Skulde dette maaskee ogsaa være Dit Tilfælde, m. T.? Jeg dømmer jo ikke, jeg spørger Dig kun. Ak, medens De blive flere og flere, som vide saa saare meget, saa blive de heelbefarne Mænd sjeldnere og sjeldnere! Men en Saadan var det jo Du engang ønskede at være. Du har vel ikke glemt, hvad vi talte om Oprigtighed mod sig selv: at man tydeligt husker, hvad man engang vilde være; og selv er Du jo betænkt paa at ville være oprigtig for Gud i Syndernes Bekjendelse. Hvad var det da Du vilde? Du vilde stræbe efter det Høieste, at fatte Sandheden og at være i den; Du vilde ikke spare Tid og Flid; Du vilde forsage Alt, deriblandt dog vel ogsaa ethvert Bedrag. Om Du end ikke greb det Høieste, Du vilde dog sikkre Dig, at Du tydeligen vidste med Dig selv, hvad Du hidtil havde forstaaet ved at naae det. Om dette var nok saa lidet, Du vilde dog hellere være tro over Lidet end utro over Meget; om det var een eneste Tanke, og Du blev den Fattige blandt de Rige, der vide Alt, Du vilde dog hellere være tro som Guld — og det kan jo Enhver, naar han vil det, thi Guldet, det tilhører den Rige, men tro som Guld kan jo den Fattige ogsaa være. Og Den, som var tro over Lidet, tro paa Nødens Dag, naar Regnskabet gjøres op, tro i at forstaae sin Gjeld, tro i Stilheden, hvor ingen Løn vinker men Skylden bliver tydelig, tro i Oprigtigheden, der vedgaaer Alt, endog at denne Oprigtighed dog er mangelfuld, trofast i Angerens Kjærlighed, hiin ydmyge Kjærlighed, hvis Fordring er Selvanklagen: han skal vel ogsaa blive sat over Mere.

Var det ikke saaledes Du vilde? Thi, ikke sandt, derom ere vi jo enige: at i Forhold til det Væsentlige er det at kunne væ-

sentligen at kunne gjøre det. Barnet mener det anderledes, og naar den Lille lærer paa, hvad der er ham foresat, og nu maaskee siger til den voxne Søster, om hun vil overhøre ham, men hun har Andet at tage vare og svarer, Nei, min kjære Dreng, nu har jeg ikke Tid, men læs det Foresatte fem Gange eller læs det ti Gange, og sov saa paa det, saa kan Du det udmærket imorgen: saa troer Barnet det, gjør som det bliver ham sagt, og kan det udmærket den næste Dag. Men den Modnere lærer paa en anden Maade. Og om Nogen end vilde tage den hellige Skrift og lære udenad, da kunde det vel være smukt, forsaavidt der var noget Barnligt i hans Adfærd, men væsentligen lærer den Ældre kun ved at tilegne sig, og væsentligen tilegner han sig kun det Væsentlige ved at gjøre det. O, midt i al Nød skjønne Glæde over Livet og over Slægten og over selv at være Menneske; o, under Stilheden skjønne Samdrægtighed med Enhver; o, i Eensomheden skjønne Fællesskab med Alle! Thi det er ikke saaledes, at det ene Menneske ikke har det samme Væsentlige til Opgave, som det andet Menneske, saa lidet som det ene Menneskes Udvortes er væsentligen forskjelligt fra det andets, men det er saaledes, at Hver forstaaer det lidt forskjelligt og paa sin Viis. Og det er ikke saaledes som i Forvirringen, at der er forskjellige Veie og forskjellige Sandheder og nye Sandheder, men det er saaledes, at der er mange Veie, som føre til den ene Sandhed, og Hver gaaer sin. Deraf Eiendommeligheden, naar det Væsentlige bliver den Enkeltes Eiendom, og denne Eiendommelighed betinges ved at gjøre det og opdages derved. Skulde denne Tale være splidagtig? Langtfra den være at nævne hiin Eiendommelighed, om hvilken der strides i Verden, ligesom om andre Lykkens Gaver; nei, Enhver der eier noget Væsentligt ved at have gjort det, han har Eiendom og Eiendommelighed. Og saaledes for at minde om Talens Gjenstand, at forstaae hiin Stilhed er at kunne blive stille. Og hvor skal man blive det? Ja, der er Stedet dertil, men dog ikke udvortes og ligefrem, thi bringer man ikke Stilheden med, saa gavner Stedet Intet. Altsaa der er i en vis Forstand intet Sted; o, dette: i en vis Forstand er det ikke allerede uroligende! Og naar behøver man denne Stilhed meest? Naar man er stærkest bevæget. Er denne Tanke ikke istand til at jage Stilheden bort? Hvor flyer man saa hen for at undflye sig selv? Ja, vil man flye, saa undflyer man netop Stilheden. Saa er der slet Intet at gjøre? Ja, vil man slet Intet gjøre, saa undflyer man atter Stilheden i den aandelige Døds Stilhed. O, mon det er saa let at kunne blive

stille! Nu frister en Tryghed, fordi der jo er Tid nok, nu en Utaalmodighed, fordi det er for silde, nu et vinkende Haab, nu en dvælende Erindring, nu en stormende Beslutning, nu en Gjenlyd af Verdens Dom der spottende indhenter Dig, som gik Du ad denne Stilhedens Vei til Bedragets Ørken, hvor den Eensomme omkommer, nu en Gjenlyd fra det Selviske i Dig, der forstyrrer med Selvbeundring, nu en Sammenligning, der adspreder, nu et Overslag, der adspreder, nu lidt Glemsel ved Hjælp af Tankeløshed, nu lidt Forskud ved Hjælp af Selvtillid, nu en eventyrlig Forestilling om Guds Uendelighed, nu Nedstemthed ved at skulle betroe den Alvidende hvad han dog veed, nu et letsindigt Spring, der Intet gavner, nu et tungsindigt Suk der nærer Tungsindet, nu lidt Veemod som bedøver, nu en Klarhed som overrasker, nu en Stilhed ved Planer og Tanker og Forsætsdrømme og Indbildningsbilleder istedenfor ved Skyld og Regnskab og Forsættets Pagt med den tydelige Skyld og den alvidende Gud. O, mon det er saa let at blive stille! At have været ganske nær derved, og dog at have grebet en Skuffelse, og skulle begynde igjen og altsaa med mere Uro! At have fundet Trøst hos en Anden og nu opdage, at det var et Selvbedrag, en forfalsket Stilhed, og altsaa at skulle begynde med mere Uro! At være bleven forstyrret af Verden, af en Fjende, af en Ven, af en falsk Lærer, af en Hykler, en Spotter, og nu opdage at det er et Selvbedrag at ville skyde Skylden paa en Anden, og altsaa skulle begynde med mere Uro! At have stridt, at ville af yderste Evne, og da opdage, at man Intet formaaer, at man dog ikke kan give sig selv denne Stilhed, fordi den tilhører Gud! Vil Nogen sige, at dette er det rette Udtryk, at man ikke kan det, da betænke man vel, om det er Dorskheden, som her taler. Vel er det nemlig sandt, ja selv en Apostel vidner jo derom, men mon dette Vidnesbyrd var et Indfald, en almindelig Bemærkning i Hastværk, eller var det ikke saa svært at forstaae denne menneskelige Intethed og at have sit Bevidsthedsliv deri, at selv han, den Myndige, den for evigt Besluttede ikke var ene derom, men behøvede en Medhjælper, en Satans Engel nemlig, der ved daglige Erfaringer og ved daglig Pine hjalp ham ud af Sandsebedrag, ud af at have sin Viisdom i det udenad Lærte, sin Fred i almindelige Forsikkringer, sin Tillid til Gud i et Mundheld. Eller havde Nogen lært Apostelen dette, saa han kunde tale bagefter? Man har vel hørt

---

en Satans Engel osv.] smlgn. 2. Cor. 12. 7.

før i Verden, at den Vise havde en Engel, der veiledede eller advarede ham; havde Paulus talt derom, saa kunde det være udenadlært, men at den Vise behøver en Satans Engel til daglig Brug, det har visseligen kostet lang Tid at lære.

Dog skal Talen ikke være splidagtig. Hvad Gud fordrer af Enhver, det overlades vel bedst til Gud. Og naar den Fattige, eller Den, som trælsomt arbeider for et kummerligt Udkomme til sig og Sine, og naar den Tjenende, hvis meste Tid tilhører en Anden, naar disse, ak, som det maaskee synes dem selv, kun efter fattig Leilighed kunne betænke Sjelens Anliggender, hvo kunde tvivle, hvo var fræk og formastelig nok til, istedenfor at have Medfølelse med dette jordiske Livs Forskjellighed, endog at ville føre den ind i det Gudelige: hvo turde negte, at Velsignelsen er Overflod som al Guds Velsignelse! Men, m. T., hvis Nogen, angreben af hiin fornemme Sygdom, fandt Lede ved Tilværelsen, i Aandsvigtighed forsmaaede det Simple og frygtede for at der ikke skulde blive Opgaver nok for hans mange Tanker, mener Du da ikke, at dette er det Sandes Vidunderlighed, at den Eenfoldige forstaaer det og den Viseste udgrunder det ikke ganske, og bliver ikke dorsk ved denne Tanke, men netop begeistret. O, deri ere vi jo atter enige, thi ogsaa dette forstaaes i Stilheden, hvor Enhver faaer nok at tænke paa ved at blive skyldig.

---

at den Vise havde en Engel osv.] Sokrates sagde, at τὸ δαιμόνιον (Guddommen) vejledede ham, smlgn. Xenophon, Memorabilia. I, 1, 2.

Ved Anledningen af en Brudevielse.

Uforklarede Stemninger hvile vel med Elskovens skjønne Forvisning i Sjelens Dyb; Orgelets Toner ere nu forstummede, kun Gjenlyden bevæger Sjelen atter i Stemning og vil forklare den skjønne Forvisning i hellig Stemning: nu skal der tales! En Enkelts Røst skal høres. Hvor kunde Ordet fra den Enkeltes Læbe her synes saa fattigt i Sammenligning med rige Stemningers skjønne og hellige Bevægelse; kunde Ordet ikke her blive forstyrrende, det velmeente ubeleiligt, det veiledende endog ildevarslende! Dog skal der tales, og der skal tales med Bestemthed. Stemningens ubestemmelige Rigdom skal angives, Ordet skal nævnes, Tydeligheden, om den end Intet vil forstyrre, fordrer dog Ordet indtil det Sidste. Hvilken Forandring, hvilket Forhold i dette Misforhold! Thi hvad er klart og bestemt og tydeligt som et Menneskes Pligt er og bør være, og hvad saa gaadefuldt som Kjærlighedens Tilskyndelse: og dog skal Kjærligheden her vorde en Pligt; og hvad er mere gjennemsigtigt og beregnet paa det Tilkommende, end et helligt Løfte, og hvad mindre beskæftiget med det Tilkommende, end Elskovens Nærværelse i de Elskende: og dog affordres her Kjærligheden et Løfte; og hvad er saa forfærdeligt at nævne som Forbandelse, og hvad er saa fjernt fra denne som Elskovens rene Glæde: og dog skal Ordet nævnes i Forbindelse med Kjærligheden!

Men en fri Sag er det, og som de Elskende bleve frie ved at tilhøre hinanden, saa er dette Skridt Frihedens Beslutning. Derfor skal der være Glæde med de Glade, hvem Kjærligheden gjorde frie i Foreningen, men der skal ikke tales med halve Ord eller ringe om Vielsen, som var den noget Ubetydeligt, fordi den er Frihedens,

da den jo tvertimod er det ene Fornødne i Forhold til den skjønneste Lykke. — Og saaledes er nu disse Tvende, hvem Livet forenede i Kjærlighedens Lykke, de ere besluttede; og der skal nu sluttes en Pagt. En Pagt for evig. For evig, er dette Ord ikke ved sin Styrke næsten ildevarslende, thi det er jo som gik Døden imellem, og paa Graven der lægger man Evighedens Krands. O, langtfra, thi det varslende Ord er den skjønne Bebudelses. Vielsen er ogsaa som en Evighedens Krands, men Kjærligheden fletter den, og Pligten siger den skal flettes, og Kjærlighedens Lyst er at flette den, og Pligten siger den skal flettes — hver Dag af Øieblikkets Blomst. Evigheden er ikke her færdig med Tiden, men Pagten er Evighedens Begyndelse i Tiden; den evige Beslutning og Pligten for evig skal blive hos Ægtefolkene i Kjærlighedens Forening gjennem Tiden, og der skal være Høitid ved dens Ihukommelse, og Kraft i dens Erindring, og Haab i dens Forjættelse.

Med Bestemthed altsaa skal der tales, og saa skal der tales med Myndighed. Og Talen skal henvende sig til Dem, høistærede Hr. Brudgom; den skal ikke bringe Lykønskning, men spørge med Alvor, og Taleren har Myndighed til at fordre det alvorlige Svar; Talen skal ikke spørge Dem om Deres Lykke, men om De har beraadført Dem med Gud og Deres Samvittighed. Den skal ikke skrække Glæden bort, saa lidet som den er ligegyldig mod den, nei, den skal blot sikkre Dem den, hvis De med velberaad Hu svarer, og for Deres egen Skyld skal den spørge alvorligt, at De ikke svarer letsindigt. Og synes det Dem end saa naturligt, saa ganske i sin Orden, at De forenes med Den, med hvem Forældres og Families tidlige Ønske saae dem forenet, hvem De tilhørte i en Forudfølelse, der stille gik over til Vished, hvem De droges til paa saa mange Maader, indtil Kjærligheden forklarede sig som Grunden og tog det Beredte i sin forklarende Besiddelse: saa skal dog det alvorlige Spørgsmaal her jo langtfra at ville standse en Overraskelses hidsige Beslutning, der ofte nok føder sildig Fortrydelse, det skal dog standse Dem for med Pligtens Ansvar at lægge Valgets Eftertryk paa den stille Begivenhed. Derpaa skal Talen henvende sig til Dem, ærede Brud, den skal ikke forstyrre med sit Spørgsmaal eller urolige ved at vække vanskelige Tanker, men den skal spørge med samme Alvor, som Pagtens Ligelighed fordrer det, om De har beraadført Dem med Gud og Deres Samvittighed. O, Spørgsmaalet vil ikke gjøre Dem Lykken betænkelig, ikke gjøre Dem svag, det vil netop gjøre Dem i Alvorens Frihed lige stærk med den Mand, De som Hustru skal være underdanig. Og føler De end med glad Tillid og fuldtro

Tilforladelighed, at Lykken for Dem ikke kunde være en anden, og at det ikke kunde være anderledes, end at De forenedes med Den, hvem Livsforholdet og det nære Slægtskab og Deeltagelse i saa meget og Forstaaelse i det Gjensidige knyttede Dem til, indtil Kjærligheden forklarede det Tidligere som en skjøn Indledning, som en betryggende Medgift, som en lykkelig Rigdom: saa skal dog det alvorlige Spørgsmaal her jo langtfra at afbryde de mange Tanker, det skal dog lægge Dem med Pligtens Ansvar Valgets Eftertryk paa den stille Begivenheds næsten umærkelige Overgang.

Saa skal der fordres et Løfte, og Taleren har Myndighed til at fordre det. Men Fordringen i al sin Alvor er jo dog for de Elskende en Opfordring; den vil give de Værdige den høitidelige Leilighed til frit og for Gud at udtale, hvad der er de Elskende vanskeligt at fortie indbyrdes, hvad der er lifligt at udsige for den Fortrolige, hvad der, her udtalt, er helliggjort.

Naar saa dette er skeet, da skal den Myndige forene Ægtefolkene, og gjøre Alvor af det Alvorlige. Thi Sagen selv har sin Alvor, og hvor denne ikke er i de Viede, der er Handlingen nedværdiget, thi Vielsen er ingen timelig Begivenhed. Men hvor denne Alvor er, der gjør den Myndige Alvor deraf — og Pagten er sluttet.

Den umyndige Tale derimod har ingen Elskende at forene. Men, m. T., derfor kan Du jo gjerne agte paa den. Thi, som det blev sagt, Handlingen selv har sin Alvor, og Alvoren ikke den, at der skeer noget i det Udvortes, at nogle Nysgjerrige ere Vidner, at tvende Menneskers Livsforhold er forandret i det Udvortes. Og hiin Alvor forudsætter jo den Myndige hos Ægtefolkene, og den er jo altsaa modnet. Eller bliver den først til i hiint Øieblik, hvo turde da svare paa Spørgsmaalet, der spørger om noget Forbigangent, skjøndt dette ogsaa er nærværende? Eller skulde Taleren i hiint Øieblik udvikle den hos de Elskende, da maatte han vel tale anderledes; han maatte vel sige Meget, som det er voveligt at sige nu i det sidste Øieblik, vanskeligt at sige til disse tvende Bestemte, om det end var gavnligt, at de Tvende havde betænkt det. Altsaa gives der en Overveielse, som i Tankens Alvor allerede staaer for Alteret. Til en saadan Overveielse indbyder jeg Dig da, m. T., og med Vielsen i Tanken vil jeg tale om:

at Kjærlighed overvinder Alt, betragtet som Ægteskabets Beslutning.

Og Du, m. T., vil jo ogsaa holde hiint alvorlige Øieblik for Tanken, og ikke paa nogen anden Maade beskæftige Dit Sind med Overveielsen end som angik det Dig; det være nu, at Ægteskabets Pagt for Dig er noget Tilkommende eller noget Forbigangent; thi noget Uvedkommende er den kun for en Daare. Og derom ere vi jo enige, at Talen om gudelige Ting aldrig bør være splidagtig eller ueens med Andet end hvad der er Ugudeligt. Naar derfor den Fattige eller Den, som i ringe Stilling tjener for sit Brød, uden jo dog derved at være udelukket fra Kjærlighedens Lykke, naar han maa sanke møisommeligen og gaae mangen kummerlig Gang for at faae det Fornødne sammen, medens Husbonden eller den Foresatte altfor godt maaskee fatter, at Tjenesten først og fremmest skal besørges, naar der altsaa kun levnes det knebne Øieblik, den knap afmaalte Tid til gudeligen at betænke Hjertets Anliggender, paa hvilke de Begunstigede, de Forkjelede snart viist, snart daarligen anvende saa megen Tid, naar altsaa disse tvende Elskende endeligen staae for Alteret og i al Korthed blive erklærede for rette Ægtefolk: o, m. T., derom ere vi jo enige, at den Gud, som ikke blot til Vitterlighed, men velsignende er tilstede ved Pagten, at hans Velsignelse ikke gjør Forskjel som Menneskenes Tale. Fordi han er den ene Rige, har han kun een Velsignelse, og til een og den samme Priis for Alle; den Troende være mægtig eller ringe, viis eller eenfoldig, klædt i Guld eller i Hvergarn, riig paa Tanker eller fattig i Aanden. Skulde derimod Nogen, Mand eller Qvinde, angreben af en fornem Sygdom, være umenneskelig nok til at finde den hellige Skik med samt dens hellige Vedtægter for simpel; skulde Nogen være betænkt paa ny Opfindelse, da ere vi jo enige, m. T., at denne er det gudelige Foretagendes Vidunderlighed, at den Eenfoldige finder Alt deri og den Vise mere end han kan udgrunde, naar han i Alvor tænker sig selv i Forhold dertil og tænker alvorligen om sig selv.

Et gammelt Ord siger, at Kjærlighed er ældre end Alt; og der er knyttet mangen skjøn, mangen dybsindig Tanke til dette Ord for ved dens Hjælp med Ordet at forklare Tilværelsen. Men som Ordet gjelder i det Store, saa gjelder det ogsaa overalt hvor Kjærligheden er tilstede: den er ældre end Alt. Saaledes i den Enkeltes Liv; naar Kjærligheden vaagner, er den ældre end Alt; thi idet den er, er det som havde den været længe, den forudsætter sig selv tilbage i det Fjerne, indtil al Forsken ender ved den uforklarlige Oprindelse. Medens man derfor ellers siger om al Begyndelse, at den er svær, da gjelder dette ikke om Kjærlighedens. Dens lykkelige Vaagnen kjender ikke Arbeide, og der

gaaer ingen Forberedelse forud. Kan Kjærligheden end føde Smerte, selv fødes den ikke med Smerte: let, jublende bryder den frem i sin gaadefulde Tilblivelse. Forunderlige Begynden! — Men Frihedens Liv fordrer en Begyndelse, og en Begyndelse er her en Beslutning, og Beslutningen har sit Arbeide og sin Smerte, altsaa Begyndelsen sin Vanskelighed. Færdig kan jo den Besluttende ikke være, thi saa vilde han have oplevet Det, i Forhold til hvilket Beslutningen er Begyndelsen; men hvis der ingen Beslutning tages, da vil det vel gaae et saadant Menneske, som det stundom gaaer en Taler, der først naar han er færdig og har talt, veed, hvorledes han skulde have talt: først naar han har levet, først da veed han, hvorledes han skulde have levet (sørgelige Udbytte af Livet!) og hvorledes han skulde have gjort Begyndelsen med den gode Beslutning, bittre Viisdom, nu da der ligger et Liv mellem Begyndelsen og den Døende!

See, derfor siger Ordet, at Kjærlighed overvinder Alt, og derfor hilser Vielsen, der ingen festlig Lykønskning er, men en gudelig Opfordring, ikke de Elskende som Seirende, men indbyder dem til Strid, indfreder dem Standens gudvelbehagelige Kampplads, opmuntrer til at stride den gode Strid, styrker de Stridende ved Pagten, lover dem Seieren, som den tager Løftet af dem, giver dem Velsignelsen med paa den lange Reise — men underretter dem altsaa tillige om, at Striden er der: Strid som skal gjennemkæmpes, Møie som skal udholdes, Fare som skal forsøges, Forbandelse hvis den ikke samdrægteligen bæres som Velsignelse. Dog er det ogsaa der paa rette Sted at fremkalde saadanne sørgelige Betragtninger, som jo komme tidsnok med de mørke Tanker og de bedrøvelige Erfaringer: i Glædens Øieblik at minde om de Dage, som ikke behage? Men er det da sørgeligt, at hiint høimodige Ord virkelig betyder Noget, at det ikke er et lydende Malm, ikke Jubelens over en indbildt Seier, som er daarligen vundet, eller dog daarlig, hvis den allerede skal være vundet, men Tilsagnet om en virkelig Seier, der herligen skal vindes! Og er Stedet saa urigtigt? Det hellige Sted. Kommer det Glæden saa ubeleiligt at tænke paa Faren; er der maaskee ikke Tid dertil — i Farens Skynding er der dog vel mindre Tid! Ak, Tiden kommer og Tiden gaaer, den tager lidt og lidt; saa fratager den Mennesket et Gode, hvis Tab han dog føler, og hans Smerte er stor, ak, og han opdager ikke, at den allerede for længe siden har frataget ham det Vigtigste: Evnen til at fatte en Beslutning, at den har gjort ham saa fortrolig med denne Tilstand, at der ingen

Forfærdelse er derover, det Sidste som kunde hjælpe til at vinde ny Kraft til fornyet Beslutning.

Nei, i Alvor betyder Ordet saare meget, ja Alt for de rette Ægtefolk. Men i Alvor vil det forstaaes; det vil ikke besøge de Viede som en uventet Gjæst, der forskjønner Bryllupsdagen med sin høie Nærværelse, men det vil sætte Bo med Ægtefolkene, det vil prøves i Aarene, det vil indestaae for Alt. Saaledes vil det forstaaes, og saaledes kan det ogsaa kun siges: det maa siges af en Begyndende, men af Den, som begynder med den gode Beslutning. Thi Den, som blev gammel i Kjærlighedens trofaste Tjeneste, prøvet som Guld og befunden tro, thi den ædle Digter siger lidt forelsket om Pigebarnet, at hendes unge Sjel var prøvet Guld, men Aarene og Faren det er jo Prøven, den Ærværdige altsaa, som med Aarene vandt Troskabens uforkrænkelige rige Skjønhed, sin Forpligtelse tro som den egne Samvittighedsfuldhed fordrede det, tro med en Mands Mod og med en Qvindes Ømhed, med en Mands Uforfærdethed og med en Qvindes Deeltagelse, med Forstandens Besindighed i Hjertets Inderlighed, han siger jo vel med Alderdommens milde, venlige, ydmyge Formaning: Børnlille, Kjærlighed overvinder Alt. Og han bevæger Ungdommen, ak ja, han næsten bedrager den, thi naar han siger det, da synes det saa let, og den vil saa gjerne høre ham sige det igjen. Men vil Ungdommen tage Udsagnet hen i Forfængelighed og letsindigt flette Brudekrandse deraf, da træder den i Livet stridende Erfaring mellem Ungdommen og den Ærværdige, sigende: gaaer til Side, Ærbødighed for den Ærværdige, lærer først Vanskelighederne, og da peger den paa ham med disse Ord: seer her, at Kjærligheden har overvundet Alt! O, skjønt at være en Olding, hvor er al Veltalenhed kun Svig i Sammenligning med et saadant Vidne! Har overvundet Alt! Dette er det Sidste, og er jo forskjelligt fra og noget Andet end det Første. O, stands, Du Vandringsmand, stands for at betænke denne Forskjel; naar Du fatter den, saa bliver Du vel den Besluttende! Har overvundet; ja saaledes siger den i Livet kæmpende Erfaring med Ærbødighed om ham, den Udtjente, hvem Vielsens Pagt kaldte til den gode Strid, hvis Levnet ingen Mislighed efterlader sig, da han Ingens Skyldner blev, fordi han elskede meget. I det borgerlige Liv er det jo saaledes, at naar Nogen vil reise til et fremmed Land, og han er Nogen Noget skyldig, da henvender Modstanderen sig til den Øvrighed, der udøvende vaager over Retfærdigheden, og hans Reise bliver standset — o, dersom en hellig Pagts Forpligtelse lades uopfyldt eller misligt opfyldt tilbage, er det ikke som en

Indsigelse, der gjør den sidste Reise til en Bedragers Flugt — dog nei, hvad hjælper det at flye, den Retfærdighed, der dømmende vaager over Tilværelsen, den undflyer man ikke.

Altsaa har overvundet Alt! Ordet derimod siger: Kjærlighed overvinder Alt. Og saaledes skal det lyde ved Begyndelsen og siges retteligen af den Besluttende. Men besluttet er Den jo ikke, som er uvidende om Faren, som slutter Faren ude, ikke dens virkelige Forestilling inde i Beslutningen, hvis Mod derfor har Seieren borte, ligesom de gode Gjerninger Lønnen, fordi Seieren er forud optaget. Besluttet er Den ei heller som løber paa det Uvisse, og sikkert forfeiler Maalet, da han troer at staae ved det. Besluttet er heller ei Den, der uforsynligen, i Tillid til en gaadefuld Magt, vover sig paa Veien og ikke slutter en virkelig Forestilling om Guds Bistand, om dens Nødvendighed og om dens Tilstrækkelighed inde i Beslutningen. En fælles Beslutning er det og ikke, fordi de Tvende i det samme Øieblik ere lige stemte og begge uden Beslutning.

Viser Livet kun een Art af ulykkelig Kjærlighed i Ægteskabet, naar Døden skiller ad og den Sørgende bliver ene tilbage? O, denne Magt har Døden ikke til at gjøre ulykkelig; skiller intet Andet dem ad: de ere forenede! Dog siger maaskee Nogen: »jeg veed vel hvad Du mener og hvortil Talen sigter, men Sligt hænder kun Dem, der aldrig vare forelskede; Den, der virkeligen elsker, overvinder Alt.« Og det er jo unægteligt, at Den, der virkeligen elsker, gjør det som Ordet siger; men følger deraf, at den Talende endog blot har en tydelig Forestilling om hvad det er, virkeligen at elske, og om Livet, og om de Andre? En tydelig Forestilling om, hvilken Forandring der foregaaer med den Elskende, naar han virkeligen skal overvinde Alt, og dette Alt være virkeligt. Hvilken Forskjel mellem ungdommeligt at ville forandre hele Verden, og da at opdage, at det er En selv, der skal forandres, og at Fordringen er, at dette skal begeistre; eller at Opgaven er, at bevare sig selv uforandret, ak, medens Alt forandrede sig! Hvilken Forskjel i Nyhedens Overraskelse at være som første Opfinder af Alt, og da, naar Møisommeligheden kommer, at opdage, at det er den eensformige Gjentagelse af hvad der tusinde og tusinde Gange opleves af de Andre! Hvilken Forskjel mellem ungdommeligt at ville stride, og Forklaringen, at der skal lides, og at det er dette der skal begeistre! At ville seire; nu vel, man slaaer af, altsaa at ville falde for Overmagten, men med Bevidsthed om at være den Stærkere i Sammenligning med de Enkelte, og nu Forklaringen, at det er den egne Svaghed man skal stride med, og

Fordringen ikke medlidende og beklagende, men grusom: at man skal begeistres ved denne Strid! Naar da den indbildte Opgaves store Fordring ikke giver indbildt Kraft, men det i Virkeligheden er den lille, forsmaaede Opgave; naar man ikke trodser en Verden, der sveg Ens Forventning, men sidder forladt af den store Forventning om sig selv, berøvet enhver Udflugt; naar ingen viid Udsigt frister til at ville vove, men man sidder uvirksom, mismodig ved Taalmodighedens fattige Opgave, der jo bliver endnu ringere, fordi der spildes Tid paa at ville drømme Ungdommens Drøm om igjen: ja, da er der Leilighed til at vise, at man virkelig elsker, eller rettere Leiligheden har ventet altfor længe, at det ikke skulde være kommet saavidt; og havde Begyndelsen været med en Beslutning, da havde man itide forstaaet, at det kan komme saavidt.

Betragt Den, som jo ligner den Elskende, betragt den Begeistrede! Mon Livet kun opviser eet Tilfælde af halvgjort Arbeide, afbrudte Planer, af sørgelig og elendig Udgang paa den glimrende Begyndelse, er dette ene, dette eneste Tilfælde, naar den Stræbende ved Døden forhindres i at gjøre Arbeidet færdigt, at fuldkomme Planen, at naae Maalet? O Død, Du est dog afmægtig, formaster Du Dig til at ville spotte en Begeistret! Nei, Døds-Øieblikkets korte Ulykke forvindes snart, og Den døer sandeligen med Ære, ja Den fuldkommede herligen sin Gjerning, som tør med Sandhed sige: det var Døden, som forhindrede mig! Men, siger maaskee den begeistrede Yngling, og saaledes enhver begeistret Yngling: jeg veed vel hvad Du hentyder til, Du behøver end ikke at nævne det, jeg vil ikke forstyrres og sinkes og forstemmes — men saaledes gaaer det ikke den virkeligt Begeistrede. Og det er jo unægteligt, men mon derfor den Talende endog blot har en tydelig Forestilling om, hvad det er, virkeligt at være begeistret, hvad det vil sige, naar det ikke mere gjelder om at springe op som en Løve, men at blive paa Stedet og uagtet al Anstrængelse ikke synes at komme af Stedet; naar det ikke gjelder om i den lette Flugt at overfare hele Verden, men om at udholde et Blikstille, hvori Begeistringen vil udaande; naar det gjelder om at fornemme Afmagten og dog ikke slippe Begeistringen, at haabe mod Haab; naar det gjelder om det lange trælsomme Arbeide, der er uadskilleligt fra ethvert begeistret Foretagende; naar man forladt endog maa værge sig imod en Deeltagelse, der er Begeistringens Undergang, uagtet den synes saa lindrende, og maa miskjendes, fordi man gjør det; naar det ikke gjelder om vild Ustyrlighed, men om at tage Tvangstrøien paa og i den at være begeistret: ja

da er der Leilighed til at vise, at man er virkelig begeistret. Og har man begyndt med en Beslutning, da skal det vel vise sig, hvad denne gavner, da man i Beslutningen jo ikke indtog et Ungdommens forfriskende Vindpust, men en Mistillid til sig selv, der paa Afstand veed Beskeed om Faren.

Den første Betingelse for en Beslutning er at have, det er at ville have en virkelig Forestilling om Livet og om sig selv. Hvad her saaes med Taarer, det høstes med Frydesang, og Sorgen forvindes vel; thi det første Tab er det bedste, og den første Smerte den frelsende, og den strænge Opdragelse den gavnlige, og den tidlige Tugt den styrkende, og Beslutningens Gysen giver Mod, og Beslutningens Bæven gjør haardfør, og Beslutningens Afstraffelse gjør opmærksom, og det at seire tilsidst er Hovedsagen, og den sidste Ære den eneste sande!

O, Døden har ingen Magt til at sætte sørgelige Tegn paa Ægteskabets Vei gjennem Livet. Og dog ere disse Tegn der. Hvilken Betydning have de da? Der er i Folkelivet til et Bryllup knyttet mangen snurrig Skik, mangen gjækkende Spøg, som dog har sin Betydning, mangt et skjelmsk Drilleri, der ikke er uden Skjønhed, men mon det da ikke ogsaa kunde være en tækkelig Skik, om Brudefolkene, før de gaae til Gjæstebudshuus gik til Sorgens Huus, det er, til den alvorlige Betragtning, hvorfra man ikke henter Brudesløret, men Beslutningen. Lad saa Bruden træde yndig for Alteret, lad Myrthens Krands pryde den Elskelige: Beslutningens Ydmyghed gjør hende dog først velbehagelig i Guds Øine, og Beslutningens virkelige Forestilling gjør hende dog først stærk i hellig Svaghed — til at overvinde Alt.

Det er ikke Talens Hensigt, om den formaaede det, at ville forfærde ved rystende Skildringer, at ville kalde Rædselen frem, hvilken kun den Alvorlige, naar han taler med Myndighed, kan give Alvorens sikkre Virkning, og forebygge at ikke Mismod og Forstemthed, ja næsten Uvillie blander sig i Indtrykket. O, men mon ogsaa blot De ere skilte Ægtefolk, mellem hvilke Skilsmissen blev sat, mellem hvilke Vielsens forenende Pagt blev Forbandelse; mon blot De ere Standen uværdige, som gjorde den elendige Begyndelse med at betragte Pagten som en verdslig Overeenskomst til jordisk Vinding, og endte som de begyndte, eller for hvem den ægteskabelige Forbindelse ikke blev en Frelse, men en Snare der hidsede Sandsernes Begjerlighed; mon blot Den var en slet Ægtemand, der feigt og umandigt beilede tilbedende til en Qvindes Skjønhed, der derpaa med Trællesind herskede feigt over en Slavinde, af hvis Deilighed han selv var en Slave i Skinsyge, indtil

han endte med en Niddings Utaknemlighed, fordi Aarene havde taget Ungdommen og Skjønheden fra Den — hvem han var viet til?

O nei, det gaaer her som det gaaer med Døden i Livet. Ikke blot De ere jo Dødens Bytte, som ligge paa Sygeleiet og hvem Lægen har opgivet: der gaaer Mangen omkring iblandt os, hvem dog Døden har mærket. Og saaledes er der mangt et Ægteskab, som Skilsmissen har mærket. See, den er ikke traadt Ægtefolkene imellem, men en ligegyldig Fornemhed adskiller og gjør dem fremmede for hinanden — og dog, thi derfor tales her derom, og dog er endnu maaskee de gamle Følelser ikke ganske uddøde. Der er ingen Strid mellem Ægtefolkene, intet fjendtligt Mellemværende, men Følelsen synes ligesom at have trukket sig tilbage fjernt fra Samlivet; dog elske de maaskee hinanden, men man venter paa en Begivenhed, der skal spænde Beslutningens Bue og lokke Følelsen frem i Yttring, thi det Daglige er for lidet; man næsten undseer sig for hinanden ved denne Kjede af Ubetydeligheder. De længes maaskee efter Forstaaelsen, men de kan ikke ret faae hinanden i Tale, netop fordi der er hver Dag Leilighed; og altsom Leiligheden gaaer ubenyttet forbi, falder det vanskeligere at blive hinanden aabenbare. De vare engang saa lykkelige, o, saa lykkelige, og denne Bevidsthed, som skulde styrke dem som idetmindste altid burde være tydelig, den svækker dem, de tabe Lyst og Mod til at vove, og hiin forsvundne Lykke faaer en overspændt sygelig Glands for de tvende Eensomme. Tiden gaaer saa langsomt, et heelt Liv ligger der for dem, de frygte for at gjøre hinanden den første Tilstaaelse, der kunde forene dem i kraftig Beslutning, Kjedsommeligheden indtager Enighedens Plads, og dog afskye de en Skilsmisse som en Synd, men Livet er saa langt — da sniger Dødens Tanke sig ind, thi Døden løser jo alle Baand; man tør neppe tilstaae sig det, og dog er det saaledes, man ønsker sig død, som var det ingen Utroskab — og dog elske de maaskee endnu hinanden, og Døden vilde maaskee bringe dem til at sande det. Saa søger den Ene Feilen hos den Anden, og istedenfor Oprigtighedens Udvexling driver Misforstaaelsen sin sørgelige Mellemhandel og fjerner dem fra hinanden i Mistanke og Mistillid ved Uskaansomhed og Overilelse, ved opblussende Forsoning som nærer Sygdommen; medens de dog maaskee elske hinanden. — Var det altid Armod og trange Kaar og Livets Gjenvordigheder der bevirkede dette? O, i Rigdom og Overflod føres stundom et Ægteskab, naar de korte Hvedebrødsdage ere forbi, i al Overflod som paa Vand og Brød! — Var det altid blot Sorg

over vanartede Børn der tilsidst bragte Fjernhed mellem Forældrene, o, det er vel ogsaa seet, at en sjelden Lykke i denne Henseende dog Intet hjalp Forældrene. — Var det Aarene altid der førte det Sørgelige med sig? O, hvor kort Tid behøvedes stundom, før Forandringen allerede var indtraadt. — Var det altid et oprindeligt Misforhold i Alder, i Dannelse, i Stand, der tidlig eller sildig maatte avle Misforstaaelse? O, stundom passede vel de Tvende saa ganske for hinanden, at de blot manglede Taknemlighed for at være lykkelige. — Var det altid Omgivelse og Familieforhold og Forbindelser der fordærvede et godt begyndt Ægteskab? Ak, hvad baader det at skyde Skylden paa Andre, Fordærvelsens Ukrudt har den Egenskab som al Ukrudt har: det saaer sig selv. Den gode Sæd fordrer Omsorg og Arbeide, og udebliver dette, saa forkommer den gode Sæd — og saa kommer Ukrudtet af sig selv.

Lad nu Betragteren, som tager sig selv med, som i et afgjørende Øieblik kalder disse Tanker frem, lad ham forelægge sig selv det Spørgsmaal: tør jeg sige, at alle disse Ægtefolk ikke engang begyndte med, hvad man saaledes kalder: virkeligen at elske hinanden, saa de fornam Overraskelsens Sødme da Kjærligheden vaagnede, fornam Længselens Uro, fandt Tiden forsvunden i Foreningen, og Tiden saa lang naar de vare adskilte, fandt sig selv blussende ved Tanken om at ville være Alt for hinanden. Lad ham forelægge sig selv det Spørgsmaal: tør jeg negte, at den sørgelige Udgang vel ogsaa har sin Grund i, at man i Ungdommens og Haabets og Overraskelsens og Overilelsens Tid manglede Veiledning eller Alvor til at forsage Kjelenskabet og Øieblikkets Lokken og Indbildningens Skuffelse for at underkaste sig Beslutningens strænge Opdragelse.

Thi hvad vil vel Beslutningen, der er Elskovens Igjenfødelse? Vil den qvæle Glæden, fordi den vil frelse den; er dens Omsorg et falsk Venskab, fordi den maaskee ikke strax forstaaes: er den idel Smerte, fordi dens Begyndelse ikke er uden Smerte: er den et evigt Fangenskab, fordi den i Alvor og for evigt binder tvende Elskende sammen? Men uden Smerte er dens Begyndelse ikke, og ikke uden Gysen. Tænk Dig en Begeistret. Fuld af høimodigt Forsæt vil han udrette saa saare meget, men see, under Beslutningens Arbeide overvælder Forestillingen om Livet og om hans egen Svaghed ham saaledes, at han synker i Afmagt, og først Pligtens Forestilling holder ham til fortsat Arbeide for at vinde Beslutningen. Hviken Forandring; nu strider han mødig under Pligtens strænge Opsyn, han gjør det lidet Foresatte hver Dag,

men indtil Punkt og Prikke som Pligten byder; og forsaavidt er han dog endnu begeistret, som han fatter, at enten der er lidt eller meget, naar Pligten byder det, er det altid meget. Og see, nu lykkes det, og Beslutningen vindes, og Værket begyndes med den virkelige Maalestok, og see det lykkes, og Værket gaaer frem, og see det lykkes, og see det lykkes over Forventning, og hiin første Begeistring vaagner til et fornyet og stærkere Liv. See, hans Begeistring var ikke et overilet Forsæt eller en fortsat Overilelse; den var ei heller blussende i Ungdommen, derpaa døsig i Manddommen, og som en rygende Tande i Livets Aften. Nei, hiin første Begeistring gik ligesom ud i den Nat, da Beslutningen blev til, men da vandt han ny Begeistring og Forundringens salige Overraskelse fra Aar til Aar endnu i Livets Aften. Og saaledes vil Vielsen i Beslutningens strænge Opdragelse tage Indbildninger og Skuffelser bort, og skaffe Elskoven det sikkre Tilhold inden Pligtens uindtagelige Befæstning, og give den Besluttede ny Begeistring, og med Tiden daglig Forundring over sin Lykke.

Men siger maaskee Nogen: det er fornærmeligt at tale saaledes til Elskende; istedenfor at beundre og lovprise, ja med Ærbødighed at betragte Elskovens sjeldne Lykke, da misundeligt og tungsindigt at gjøre Lykken mistænkt. Nu, at ville vise Ærbødighed for en sjelden Lykke, om den end var nok saa sjelden, synes letfærdigt af en opbyggelig Betragtning, der ikke er opdragen til at finde Opbyggelse ved Lykkens Splidagtighed i Livet. Og skulde ikke hiin Indvending dog være et Udbrud af Elskovens forføreriske Overtalelse, denne farlige Magt der føder Overilelse i Tilhøreren? Vi ville vise Ærbødighed for Digterens sjeldne Gave, hvis han bruger den vel, men mon hiin Elskov, der begeistrer Digteren til Sange, mon den findes alle Dage saaledes i Livet og hos ethvert Par, der forenes ved Vielsens Pagt? Digteren siger jo selv, at den er sjelden, og Digterens lykkelige Gave er igjen en Sjeldenhed ligesom hiin Elskov: en fuldkomnere Tilværelses bedste Ønske, dog nei, en ufuldkomnere Livsbetragtnings skjønneste Drøm. Derfor forklarer Digteren Intet; han søger i Sangens Veemod hiin erindrede Sjeldenhed, han søger den brændende i Ønskets Higen, han griber stærkt i Strengene til dens Ære, som var den funden, han sidder svag i Længselens Hvidsken, han skaber ved Indbildningens Kraft det Søgte for Tanken. Vi prise ham; og et Folk er stolt paa rette Sted, naar det er stolt af udmærkede Digtere! Men hjælpe os almindelige Mennesker kan Digteren ikke, thi han kan ikke sige, hvorledes vi skulle bære os ad for at vorde det Sjeldne. Deri Digterens Sorg. Thi Dig-

teren er ingen stolt og hoffærdig Mand, men hans Sjel udvidet i det Uendelige; og naar han maa sige til den Enkelte eller om den Enkelte: nei, han er det ikke, eller hun var det ikke, da vil han ikke fornærme; selv bedrøvet søger han Sangens Trøst. Derfor maa man ikke vredes paa Digteren, han elsker Tilværelsen og føler maaskee meest Smerte ved, at hiin Enkelte ikke var Sjeldenheden. Dog kan Ingen, siger Digteren, give sig selv hiin Sjeldenhed, den er en Oprindelighed, og deri det Vidunderlige.

Hvis nu hiin Sjeldne var til, og man vilde tale til ham om, hvad denne Tale betænker, da vilde han slet ikke forstaae det, og han vilde da heller ikke svare som hiin Indvending svarede, thi en saadan Oprindelighed kan ingen Tale forstyrre. Men en skuffende Gjenklang af Digtersange, en skrøbelig Gjentagelse af Digterværket, den kan lade sig forstyrre. Den derimod, der føler med sig selv at han ikke er den Sjeldne, han er jo bekymret, han forstyrres derfor ikke ved at Talen minder om hans Bekymring, han søger hellere Opbyggelse i den gudelige Betragtning. Videre vil Talen ikke gaae for at fjerne en saadan Indvending, men, m. T., betænk nu selv Vielsen. Hvo fuldbyrder den? Er det en Digter? Nei, det er den Myndige. Og Vielsen lægger Alt under Synd, og den Myndige gjør Alvor deraf med den Enkelte og lægger hver Den under Synd, der forpligtes ved den. Skulde det da være fornærmeligt, hvis Talen mindede om Beslutningens Betydning og om at kun den Besluttede tør sige ved Begyndelsen, at Kjærlighed overvinder Alt: mig synes det fornærmeligt at antage om Nogen, at han ikke havde betænkt dette. Selv den lykkeligste jordiske Kjærlighed trænger dog til Beslutningens Gjenfødelse, til Vielsens strænge Tale, til Vielsens Styrkelse i Striden, til Vielsens Velsignelse paa Veien.

Saa har da Talen, idet den søgte at tydeliggjøre Ægteskabets hellige Beslutning, vel mindet Dig, m. T., om hvad Du selv oftere har betænkt, thi Talen er langtfra at være belærende. Du er da enig med den, og dog siger Du maaskee: Talen er rigtig, men der fordres megen Alvor for at en saadan Tale skal frembringe det rette Indtryk, at den ikke føder Utaalmodighed eller forstyrrer i Forstemthed. Og heri har Du vist ganske Ret, at der fordres megen Alvor; sandeligen, det at være en god Læser eller en god Tilhører er lige saa stort som at være en god Taler, og det er meget stort, naar, som her, Talen er i Ufuldkommenhed og uden Myndighed. Var det ikke saaledes Din Mening, thi Du vilde dog ikke med hiin Indvending skyde Skylden paa den Talende, som havde Du vundet Noget ved at anklage ham? Lader os betragte dette lidt nærmere. Som der til at fatte en Beslutning fordredes

en virkelig Forestilling om Livet, saa fordredes der ogsaa, hvad der blev sagt med det Samme, en virkelig Forestilling om sig selv. Der var maaskee Den, som sendte de speidende Tanker ud for at faae mangfoldige Indtryk af Livet, men som ikke kunde tage sig selv tilbage, som gav sig hen — ak, og tabte sig selv. Men Den, som ved Vielsen knytter et andet Menneskes Liv til sit, ved Vielsen indgaaer en Forpligtelse, som ingen Tid skal løse og som hver Dag skal fordre opfyldt, af ham fordres der jo en Beslutning, og i denne Beslutning altsaa en virkelig Forestilling om sig selv. Og denne virkelige Forestilling om sig selv, og denne Forestillings Inderlighed, det er Alvoren. Nu er det vel saaledes, at som hiin Elskov, hvilken Digterne besynge, er en Længsel i ethvert Menneskes Sjel, saa er der ogsaa i Enhver en Længsel, et Ønske der begjerer hvad man maatte kalde en Veileder og Lærer i Livet, den forsøgte Mand, paa hvem man kan forlade sig, den Vise, der veed at raade, den Ædle, der opmuntrer ved sit eget Exempel, den Begavede, der har Veltalenhedens Magt og Overbeviisningens Fynd, den Alvorlige, der betrygger Tilegnelsen. Som Barn gaaer det saa let, man er fritagen for Valgets Besværlighed; ja selv om en Fader ikke var som han burde, den Ærbødighed Barnet har, den ubetingede Lydighed hjælper det stundom til at lære det Gode selv af en saadan Fader. Men saa kommer Ungdommens og Frihedens Tid og den Tid, da han med den Elskede søger en saadan Veileder. Da gjelder det, at Friheden og Valget ikke bliver en Snare. Hiin Længselens søgte Veileder er den Sjeldne. Stundom findes han end ikke i hver Slægt, og selv om Du er samtidig med en saadan Høiærværdig, hvem Du ganske tør hengive Dig til, han er maaskee ikke paa samme Sted som Du, eller han var det, men maa forlade det, eller Du maa forlade det — og saa, ja saa maa Du nøies med Mindre, det er, Du maa see til at hjælpe Dig selv. I Livet er der Forvirring nok; det Forskjelligste forkyndes og anprises og foragtes og gjentages; de forskjelligste Forbilleder vise sig og skuffe og vise sig atter; de forskjelligste Veiledninger tilbydes, og altid er der Reiseselskab; Trøstegrunde og Udflugter og Tilraab og Advarsler og Seierssange og Klageskrig høres forvirret imellem hinanden. Ak, Elskov og Ægteskabet er jo Noget, hvori Enhver forsøges og hvorom altsaa Enhver har en Mening og jo ogsaa med Sandhed kan have det, hvis han i Alvor vil. Ethvert Menneske, ogsaa den Ugifte, skal jo have et blivende Sted, og dog er der maaskee mangt et Ægteskab som ikke har det, men omtumles for enhver Luftning. Nu mener den Unge, vildledet af

en tilfældig Erfaring, at naar de ydre Omstændigheder i Velstand og lykkelige Livsforhold begunstige Elskoven, da er den betrygget, og han betænker maaskee ikke, hvorledes det Raaderum som Sjelstilstandene derved faae, kan føde sine Vanskeligheder. Nu har Een en overspændt Forestilling om den forelskede Sjelesorgs vidtløftige Gjerning, og kan ikke nedstemme sig til Næringssorgens simple Arbeide; nu giver en Anden sig for meget hen i Følelsers Overskummen, og en Afsmag følger, nu har den ene Part dog nogen Besindighed og vil bruge den, men den anden Part misforstaaer det og troer det er Kulde og Ligegyldighed; nu vil den ene Part holde til Raade og spare, og den anden Part forstaaer det ikke og troer at det er Mangel paa Sands for noget Høiere. Nu mistrøstes Een, fordi Gjentagelsen uden om ham gjør ham kjed ved sit Eget; nu gjør en Andens første Lykke ham utaalmodig; nu sammenligner han, nu minder han, nu taber han — ja hvo skulde vel blive færdig med at nævne dette; det kan ingen Tale, og dette var jo ogsaa ligegyldigt, men intet Menneske kan det, det er det Forfærdelige; kun een Magt formaaer det, det er Beslutningen, som passer paa itide. Hvor læres da Alvor? I Livet. Ganske vist, og Ægteskabets Gud velbehagelige Stand har jo en sjelden Leilighed. Saa læres Alvoren — hvis man tager Beslutningen med og i den en virkelig Forestilling om sig selv. Beslutningen selv er Alvoren. Og for at man skal lære Alvor af det man kalder Livets Alvor forudsættes allerede Alvor. Thi Livets Alvor er ikke som en Læremester i Forhold til den Lærende, men i en vis Forstand som en ligegyldig Magt i Forhold til Den, der selv maa være noget af en Læremester i Forhold til sig selv som den Lærende. Ellers kan man endog af Livets Alvor lære Ligegyldighed for Alt. Man ønsker vel en Veiledning, og dog gjelder det ogsaa i Forhold til den, at man selv maa have Alvoren for at hjælpes derved. Eller er det ikke seet, at man selv i Forhold til hiin sjeldne Veileder, naar han stod iblandt os, hittede paa mange Ting for at svække sig Indtrykket af ham, som tabte han derved ikke En selv, som var det Aarenes Viisdom at blive mere og mere kræsen, mere og mere duelig til at vrage, istedenfor at blive mere og mere skjønsom. Og naar der nu ingen Saadan er, hvad saa? Ja, Verden lader det aldrig mangle paa Veiledere. See, nu vil En veilede Alle og kan ikke hjælpe sig selv; nu udraabes En som Viis og Beundringen kjender ham paa, at han ikke engang kan forstaae, hvad den Eenfoldige forstaaer; nu har En Overtalelsens Magt, og leder vild, har Usandhedens kraftige Gjerninger; nu skal det være forældet, hvad man

lærte i Barndommen, og man maa lære om igjen. Nu vil En rive Ægtemanden fra Hustruens Side og gjøre ham vigtig ved Deeltagelse i store Foretagender og lære ham at tænke ringe om Ægteskabets hellige Kald; nu frister En Hustruen og lærer hende at sukke under Ægteskabets Aag; nu vil man foregøgle Mand og Hustru Fællesskab i Bedrifter, der gjør det ægteskabelige Forhold ligegyldigt; nu vil man lære Ægtefolkene Nydelse, vil tage Børnene og dermed Sorgerne fra dem, for at Forældrene kunne leve for høiere Beskæftigelser. Saa spændes Forventningen paa noget Overordentligt, en ny Tingenes Orden der skal komme, og vi faae Alle, baade Gifte og Ugifte, fri som Skolebørnene, fordi Skolemesteren skal flytte, fri indtil han kommer i Orden — men vi ere jo dog ikke Skolebørn længere, og Enhver skal gjøre Gud Regnskab for sig, og Ægteskabets hellige Forpligtelse skal jo give hver Dag sin Gjerning og sit Ansvar. Hvor finder man saa Veiledningen, hvis man ikke selv forarbeider sin egen Sjels Salighed med Frygt og Bæven, thi saa bliver man nok alvorlig. Ellers skal det vel vise sig, at den ene Veileder kan man ikke følge, thi om han end mener det saa godt, er han dog svag; og den anden kan man ikke følge, thi vel har han Kraft og Fynd i hvad han siger, men han skal ikke mene det, saa siger man; eller den ene er for gammel til at tilfredsstille Tiden, og den anden er for ung. Ja hvor skulde en Tale vel blive færdig, hvis den vilde skildre denne Livets Forvirring, men hvad tykkes Dig, m. T., om et saadant Menneske, der vel havde Alvorens Skin i at vrage Alt, men ikke Spor af dens Kraft i at besidde det Mindste; hvad tykkes Dig om en Saadan, hvis han var Ægtemand, og altsaa var bleven gift uden Beslutning, og altsaa levede hen ubekymret om den helligste Forpligtelse, det vil sige, uden i Alvor at bekymre sig om den. Havde ikke Skilsmissen ogsaa mærket et saadant Ægteskab, hvor Ægtefolkene vel tilhørte hinanden, men ikke i Alvor!

Nei, Alvoren er i et Menneske selv, og kun en Gjæk løber efter den, og kun den Feige kjøber Middelmaadighedens Aflad ved at være som Folk er fleest og speide derefter, og kun den Frygtagtige forstyrres i en ædlere Stræben, ved at agte paa Andres Dom. Er der ingen Veileder i Livet, den Alvorlige gaaer dog ikke iblinde. O, om selv den beskikkede Veileder, m. T., paa det Sted, Du lever, maaskee var uduelig, hvis Du vil det, nu vel, saa vær Du den gode Tihører, der dog har Gavn af hans maadelige Tale. Og er Den, som her taler, maaskee for ung, eller udtrykker han sig maaskee utydeligt, eller er hans Tanke utydelig, nu vel, m. T., saa læg Talen bort, eller hvis Du vil det, nu vel, saa gjør

Du det Store, vær den gode Læser, der har Gavn selv af en uheldig Tale. Ja sandeligen, som der skal være en Talens Magt, der næsten kan gjøre Under, saa er der ogsaa en Tilhørerens Magt, der kan gjøre Under, hvis han vil det. En saadan Tilhører er den alvorlige; han siger jeg vil opbygges, og see, han bliver opbygget. Men Alvoren ligger i en Beslutning. Frygter Nogen den, hvad Under da, at han søger Trøst i at Andre ere fangne i den samme Vanskelighed og speider til Høire og Venstre; mener Nogen, at en Beslutning er en skrøbelig Sag, og at den Besluttede løber paa den tynde Iis, ja hvad Under da, at han altid maa have mange omkring sig for at faae Mod til at leve, men Du, m. T., troer jo, at Beslutningen er den høieste Salighed, at selv om Elskovens rigeste Lykke paa nogen anden Maade kunde blive Dig sikkret for Dit hele Liv, Du vilde dog vælge Beslutningens Liv og Ægteskabets Samliv i Faren. Thi Beslutningen gjør Mirakel ved Bryllupper, som hiint ved Brylluppet i Kana: den skjenker først den slette Viin, og gjemmer den bedste tilsidst; og Elskoven er den Elskeliges bedste Pynt, men Beslutningen er en Kraft i den Ufuldkomnes Hjerte. Saa er Ægteskabets Beslutning, at Kjærlighed overvinder Alt. Ja, den overvinder Alt; men sandeligen, den omkommer i Modgang, hvis ingen Beslutning holder den fast; den omkommer i Medgang, hvis ingen Beslutning holder den fast; den vanarter i det Dagligdagse, hvis ingen Beslutning opmander den; den qvæles i indbildt Vigtighed, hvis ingen Beslutning ydmyger den. Elskoven bliver, men Beslutningen er dens Blivested, hvorved det har sit Forblivende; Elskoven er det forfriskende Flygtige, men Beslutningen Beholderen, hvori det bevares. Elskoven bliver; den veileder gjennem Livet, naar Beslutningen følger med, men den farer vild, naar Beslutningen ikke veileder; den giver Livet Betydning, naar Beslutningen fortolker den Dag fra Dag; den strækker til for hele Livet, naar Beslutningen holder igjen; den griber det Evige, hvis en Beslutning har beredt den Sted der; den overvinder Alt, naar Beslutningen er med paa Slagdagen — og den sidste Ære er den eneste Ære.

Er denne Tale misundelig? Er det misundeligt at sige til den Lykkelige, jeg veed, hvor Du skal gjemme Din Lykke for at have den sikkret? Lidt lellende Veemod, som jo netop var Misundelse, kunde maaskee pirre en Lykkeligs Sands. Er denne Tale fornærmende? Er det fornærmende at sige til Nogen: jeg er overbeviist om, at Du selv veed og har betænkt dette, hvorom jeg derfor kun minder Dig? Er den Taler paatrængende, der staaer afsides og taler halvt sagte med sig selv?

Saa fordres der altsaa til Ægteskabets Beslutning en virkelig Forestilling om Livet og om sig selv; men heri er allerede indeholdt den anden store Fordring, hvilken er ligesom den første: en virkelig Forestilling om Gud. Det Ene svarer ganske til det Andet; thi Ingen kan have en virkelig Forestilling om Gud, uden at have en tilsvarende om Livet og om sig selv, ei heller en virkelig Forestilling om sig selv uden en lignende om Gud, og ingen virkelig Forestilling om Livet uden en lignende om sig selv. En digterisk skabende Indbildning, eller en Forestilling i den ligegyldige Tænknings Fjernhed er ingen virkelig Forestilling. Forestillingen om Gud kommer heller ikke som et tilfældigt Tillæg i Forhold til hiin Forestilling om Livet og sig selv, tvertimod, den kommer og sætter Kronen paa og gjennemtrænger Alt, og var tilstede indtil den blev tydelig.

De Elskende ere jo lykkelige, og paa Lykkens Dag er man vel Gud allernærmest. Men der fordres en virkelig Forestilling om Gud, der fordres en Forstaaelse mellem Gud og den Lykkelige, og saaledes fordres der jo et Sprog, hvori de tale med hinanden. Dette Sprog er Beslutningen; det eneste Sprog, hvori Gud vil indlade sig med et Menneske. Thi om end den Lykkelige var nok saa sværmersk i Taknemlighedens Udtryk for sin Lykke (og hvor var der vel en Lykkelig, som ikke følte denne Trang til at være taknemlig!), og om han end nævnede Guds Navn, deraf fulgte jo ikke, at han talede med Gud, havde en virkelig Forestilling om ham, gjorde sig forstaaelig for ham og havde Gavn af Forstaaelsen. Thi Taksigelsen for Lykken, var den endog nok saa sjelden, var Udtrykket nok saa bevæget, Sjelen nok saa brændende, vil Gud ikke forstaae — kun Beslutningen, som overtager Lykken. Og om Guds Navn end nævnes først og sidst, derfor taler man dog ikke med Gud, naar Forestillingen, i hvilken den Tilbedende frembærer sin Taksigelse, ikke er om Gud men om Lykke, Skjebne, den store Gevinst og andet Saadant, eller om en gaadefuld Magt, over hvis Indgriben man studser — og tilbeder. Beslutningen skal jo ikke gjøre den Lykkelige utaknemlig, tvertimod, den skal gjøre ham værdig, og i Beslutningen er først Taknemlighedens Alvor. Derfor er Beslutningens Taksigelse sig bevidst, at denne Lykke er en Opgave, og at den Takkende nu staaer ved Begyndelsen. Derfor er Beslutningens Taksigelse besindig; den forstaaer, at Gud i Lykken har talet til den Besluttede, men ogsaa at dette er Samtalens Begyndelse. Er dette at tænke ringe om Lykken; men er det ikke at tænke værdigen om Gud! Dersom Nogen talede med en Viis, og han strax ved den Vises første Ord,

der kastede Sandhedens Lys i hans Sjel, afbrød ham med sin Taksigelse, fordi han nu ingen Hjælp mere behøvede: hvad viste han da Andet, end at han ikke talede med en Viis, men med en Viis, som han selv forvandlede til en Daare? En Viis er nu et Menneske, og saaledes ogsaa Noget i det Udvortes, forsaavidt kan vel Nogen, om han end talede daarligen, dog med Sandhed sige at have talet med en Viis; men Gud er kun i det Indvortes. Den der derfor taler med ham som hiin Mand med den Vise, taler egentligen ikke med ham. Som der er en umoden Kjerlighed, der siger: den virkeligt Elskende overvinder Alt, uden dog at have en virkelig Forestilling om Striden; som der er en umoden Begeistring, der siger det Samme med lignende Overilelse: saa er der ogsaa en umoden Taksigelse, der vil takke Gud, og dog kun bedrager sig selv ved at mene, den takker Gud, og bedrager Gud for Taksigelsen. Beslutningens Taksigelse er alvorlig, og derfor Gud velbehagelig, dens Taksigelse ogsaa den gode Begyndelse, med hvilken det Halve er vundet; og med Gud skal Beslutningen vel overvinde Alt. Den takker ikke eengang for alle, ei heller med jordisk og bedragersk Selvkløgt eller Uforstand; nei, Beslutningen er Begyndelsen, og Beslutningens Taksigelse Taksigelsens Begyndelse, Begyndelsen paa den Høitidelighed, der skal holde mangen unødig Fare borte, styrke i den virkelige, gjenlyde i Lovsangen paa Seiersdagen; den er Begyndelsen paa den Aarvaagenhed, der skal finde Ægtefolkene varagtige i Livets Aften, siden Brylluppet forventende som de forstandige Brudepiger vare det indtil Brylluppet, den Aarvaagenhed, der skal gjøre den sidste Taksigelse til den skjønneste, gjøre det sidste Gjensvar paa Guds Tale, hvis Begyndelse var hiin Lykke, til den velbehagelige og sande Taksigelse.

Skulde Nogen mene, at dette dog var forstyrrende, skulde han, uden at ville ret forstaae sig selv, i Uklarhed vove at tænke ringe om Gud, skulde han mene, at Lykken dog tabte ved at blive alvorlig, at Lykken forringedes ved at være Lykkens Begyndelse: var det da skjønnere, var det visere, stod det bedre sin Prøve i Livet, om der begyndtes uden Beslutning? Var det skjønnere, om Lykken, saa at sige, strax adskilte de tvende Forenede: var det skjønnere, at et forfængeligt Qvindehjerte med Vellyst hørte Tilbederens Lovsang, der han troede at skylde hende Alt, der han uklar og dog taknemlig for sin Lykke ikke vidste nogen Anden at takke? Eller at det stolte Hoved vellystigt bøiede Øre til den Svages Tilbedelse, der hun, glad ved sin Lykke, ydmyget i Taknemlighed, ikke vidste til hvem hun skulde gaae hen uden til ham, ham,

hvem hun jo skyldte Alt og sin Lykke — han, som bedrog hende for det Bedste? Var det skjønnere, var det visere? Stod det bedre sin Prøve — ogsaa da, naar Aaget engang maatte afkastes, og Striden begynde; eller hvis dette ikke skete, da naar den Usle aldrig blev Mand, men uden Mandsmod gik Livet hen i Qvinde-Ledebaand; eller naar den ynkeligt Trofaste trællede Livet hen, ikke som Hustru, men uden Frimodighed elskede sin Herre, og denne Herre var hendes Ægtemand? Eller er dog vel Afgudsdyrkelse i sit Første skjønnere, i sin Grund visere, i Livets Fremgang tilforladeligere end en fornuftig Gudsdyrkelse?

Skulde Nogen mene, at Beslutningens Forestilling om Gud dog var en Standsning, fra hvilken Lykken hellere vilde fritages: var det da skjønnere, var det visere, stod det bedre sin Prøve i Livet, om de Tvende uden Beslutning fore ustandsede hen det stakkede Øieblik i Sværmeriets Drøm med hinanden, om de dandsede sig Kjerlighedens Sundhed og Helbred bort paa Bryllupsdagen? Var det skjønnere, var det visere, holdt det bedre ud i Livet — ogsaa da, naar de trætte stode ved Veiens Begyndelse, og see, Spøgen var forbi, og see, det var ikke Alvoren, der var bleven tilbage, men Modbydelighed og Kjede og en forstyrret Opvaagnen til et langt Liv fra en forvirret Ungdoms-Drøm. Skulde virkeligen et Par Afgudsdyrkeres korte Lyst være skjønnere og visere og mere tilforladelig i Livet end det sande Ægteskabs ydmyge Begynden?

Skulde Nogen mene, at Beslutningen jo kan komme senere, naar den ret behøves? Altsaa den behøves endnu ikke, ikke paa Vielsens Dag, naar den evige Forpligtelse indgaaes? Men senere altsaa? Skulde han mene, at der var jo ikke Tanke om at ville forlade hinanden, men om at nyde Foreningens første Glæde — og saa forenede at støtte sig ved Beslutningen. Altsaa naar Møisommeligheden og Trængselen kommer, og Nøden, den være jordisk eller sjelelig, staaer for Døren, saa er Tiden der? Ja vist, saa er Tiden der — for den Beslуttede til at samle sig i sin Beslutning; men ikke just til at samle en Beslutning. Det er sandt, at Nød og Gjenvordighed kan hjælpe et Menneske til at søge Gud i Beslutning, men Spørgsmaalet er, om derfor Forestillingen altid er den rette, om den er glad, om den ikke har en vis Kummerlighed, et hemmeligt Ønske, at den ikke behøvedes, om den ikke er fortræden, er misundelig, er tungsindig og altsaa ingen forædlet Gjengivelse af Livets Gjenvordigheder. Der er i Staten en Laane-Anstalt, hvor Armoden tyer hen. Den Fattige bliver hjulpen, men

mon den Fattige har en glad Forestilling om denne Laane-Anstalt? Og saaledes er der maaskee vel ogsaa det Ægteskab, som først i Gjenvordigheden søgte Gud, ak, og søgte ham som en Laane-Anstalt; og Enhver, der først da skal søge ham, løber dog altid denne Fare. Skulde nu en saadan sildig Beslutning, der selv om den var værdig, dog ikke uden Skamfuldhed og ikke uden stor Fare kjøbtes i det sildige Øieblik, skulde den være skjønnere og visere end Ægteskabets første?

Men maaskee kommer der slet ingen Nød og Gjenvordighed i Livet, og saaledes behøves Beslutningen jo ikke. Langtfra Talen være at ville forfærde barnagtige Mennesker, og endnu mere langtfra den at anprise Beslutningen som et Middel, der skal tjene noget Ringere. Altsaa Du Barnagtige, som ikke vil kjende Aandens Fare, altsaa det gaaer lykkeligt, see, her er et Ægteskab, hvem Livet kjeler for og Lykken tilsmiler uafbrudt — hvad saa? Saa har dog dette barnagtige Ægteskab tabt det Bedste, thi Beslutningen selv er det Herlige. Den er ikke en kummerlig Opfindelse mod Livets Kummerlighed, men Saliggjørelsens Klædebon, og den Besluttede pyntet dermed til værdigen at bære gode Dage, og den Besluttede stærkt bevæbnet deri til at seire paa den onde Dag, og dog er Dragten den samme.

Ak, Ægteskabets Liv og Ægteskabets Vilkaar er saare forskjelligt i Verden, dog er der een Beslutning, som er fælles for ethvert, eller kan være det: at Kjerlighed overvinder Alt. Denne Beslutning er Begyndelsen, og i denne Beslutning er indeholdt en virkelig Forestilling om Livet og om sig selv, og derved om Gud — saa bliver vel Enden som Begyndelsen, at Kjerligheden har overvundet Alt. Men tænk Dig tvende Ægteskaber, min Tilhører. Det ene maa tungt bane sig den trange Vei gjennem mange Gjenvordigheder, det andet bæres af Lykken ligesom paa Hænder gjennem Livet, nu ere de begge komne til Livets Grændse, og Kjerligheden har overvundet Alt. Om det første maa der siges, at Ægtefolkene lærte meget af Livets strænge Skole, men naar der tillige maa siges, at de i Livets Aften dog væsentligen ikke vare blevne anderledes alvorlige, end da de engang ved Begyndelsen vandt Alvoren i Beslutningens strænge Opdragelse: var dette ikke det Skjønneste? Og dersom der om det andet Par maa siges, at Ægtefolkene i Livets Aften væsentligen ikke vare anderledes alvorlige, men ogsaa gjennem det lange Liv væsentligen havde været lige saa alvorlige, som da engang paa Lykkens Dag Beslutningen

modnede dem i Alvor: var dette ikke det Skjønneste? Thi Beslutningens Ungdoms-Alvor er ikke dannet af det Stykkevise, men ved Gud dannet af Forestillingen om Livet og om sig selv og om Gud, og er derfor en evig Sundhed, og vindes maaskee aldrig saaledes senere.

Ved en Grav.

Saa er det da forbi! — Og naar nu Den, som her først traadte hen til Graven, fordi han er den Nærmeste, naar han efter Talens korte Øieblik er bleven den Sidste ved Graven, ak, fordi han er den Nærmeste: saa er det forbi. Om han vilde blive derude, han erfarer dog ikke hvad den Døde foretager sig, thi den Døde, er en stille Mand; om han i sin Bekymring vilde kalde paa hans Navn, om han i sin Sorg vilde sidde lyttende, han erfarer dog Intet, thi i Graven er der Stilhed, og den Døde er en taus Mand; og om han erindrende gik hver Dag til hans Grav, den Døde erindrer ikke ham —.

Thi i Graven er der ingen Erindring, end ikke af Gud. See, dette vidste den Mand, om hvem der nu maa siges, at han ikke mere erindrer Noget, til hvem det nu var for silde at sige det. Men som han vidste det, saa gjorde han derefter, og derfor erindrede han Gud medens han levede. Hans Liv gik hen i hæderlig Ubemærkethed, ikke Mange vare vidende om hans Tilværelse, kun Enkelte blandt de Faa kjendte ham. Han var Borger her af Staden, stræbsom i sin beskedne Gjerning forstyrrede han Ingen ved at svigte Samfundets Forpligtelser, forstyrrede Ingen ved utidig Bekymring om det Hele. Saaledes gik Aar efter Aar, eensformigt, dog ikke tomt; han blev Mand, han blev gammel, han blev bedaget: Gjerningen var og blev den samme, een og samme Syssel i de forskjellige Levealdre. Han efterlader sig en Hustru, glad fordum ved at forenes med ham, nu en gammel Kone, der begræder den Tabte, en ret Enke, der, forladt, har sit Haab til Gud. Han efter-

lader sig en Søn, der lærte at elske ham og at finde Tilfredshed i Vilkaaret og Faderens Gjerning; engang glad som Barn i Faderens Huus, fandt han det som Yngling aldrig for trangt, nu er det ham et Sørgehuus. — En saadan ubemærket Mands Død spørges ikke vidt, og naar Nogen om føie Tid gaaer forbi det Huus, hvor han boede i Ringhed, og læser hans Navn over Døren, fordi den borgerlige Bedrift fortsættes under hans Navn, da er det jo, som var han ikke død. Som han sov mildt og fredeligt hen, saaledes er i den omgivende Verden hans Død en Bortgang i Stilhed. Brav som Borger, redelig i sin Næringsvei, sparsom i sit Huus, godgiørende efter Evne, deeltagende i Oprigtighed, sin Hustru tro, sin Søn en Fader: see, alt Dette, og al den Sandhed hvormed det her kan siges, spænder ikke Forventningen paa en betydningsfuld Udgang, her er det et Livs Foretagende, paa hvilket en rolig Død blev den skjønne Udgang. — Dog havde han een Gjerning endnu, den blev udført med samme Troskab i Hjertets Eenfoldighed: han erindrede Gud. Han var Mand, gammel, han blev bedaget, saa døde han, men Erindringen om Gud blev den samme, en Veiledning i alt hans Foretagende, en stille Glæde i den fromme Betragtning. Ja, var der slet Ingen, som savnede ham i Døden, ja, var han nu ikke hos Gud, da vilde Gud savne ham i Livet, og vide hans Bopæl og søge ham der, thi den Afdøde vandrede for hans Aasyn og var bedre kjendt af ham end af nogen Anden. Han erindrede Gud, og han blev duelig til sit Arbeide, han erindrede Gud og han blev glad ved sit Arbeide og glad ved Livet, han erindrede Gud, og han blev lykkelig i sit beskedne Hjem med sine Kjære, han forstyrrede Ingen ved Ligegyldighed mod en offentlig Gudsdyrkelse, han forstyrrede Ingen ved ubetimelig Iver, men Guds Huus var ham et andet Hjem — nu er han vandret hjem.

Men i Graven er der ingen Erindring — derfor bliver den tilbage, den bliver hos de Tvende, der vare ham kjære i Livet: de ville erindre ham. Og naar nu Den, som traadte først hen til Graven, fordi han er den Nærmeste, efter Talens korte Øieblik er bleven den Sidste ved Graven, fordi han jo er den Nærmeste, naar han gaaer erindrende herfra, da gaaer han hjem til den sørgende Enke: og Navnet over Døren bliver en Erindring. Saa vil der i nogen Tid nu og da komme en Kjøber, der tilfældigt eller mere deeltagende spørger efter Manden; og naar han hører om hans Død vil Kjøberen sige: naa, er han død. Og naar saa alle de gamle Kjøbere har gjort det eengang, saa har Omgivelsens Liv intet Middel mere for at bevare Erindringen om ham. Men den gamle Enke vil ingen Paamindelse behøve for at erindre, og den

stræbsomme Søn vil ikke finde det Sinkende at erindre. Og naar saa Ingen spørger mere om ham, da vil dog Navnet over Døren, naar Huset ikke synligt er et Sørgehuus, naar ogsaa i Huset Sorgen er formildet og det daglige Savn med Trøsten har indøvet Erindringen: da vil Navnet over Døren for de Tvende betyde, at ogsaa de have een Gjerning mere: at erindre den Afdøde.

Nu er Talen forbi. Kun en Handling staaer tilbage: med de tre Spader Jord at indvie den Afdøde, som Alt hvad der er kommen af Jord, til Jord igjen — og saa er det forbi.

Den umyndige Tale kan ikke saaledes gjøre Alvor deraf, ingen Død venter paa den, for at Alt kan være forbi. Men derfor kan Du jo gjerne agte paa Talen, min Tilhører. Thi Døden selv har jo sin Alvor; det Alvorlige ligger ikke i Begivenheden, ikke i det Udvortes: at der nu igjen er en Mand død, saa lidet som Alvorens Forskjel ligger i, at der var mange Karreter; ja saa lidet som hiin formildede Stemning, der kun vil tale godt om de Døde, er Alvor eller i fjerneste Maade kunde tilfredsstille Den, der alvorligen betænkte sin egen Død. Døden kan netop lære, at Alvor ligger i det Indvortes, i Tanken, lære, at det kun er et Sandsebedrag, naar der letsindigt eller tungsindigt sees paa det Udvortes,. eller naar Betragteren dybsindigt over Dødens Tanke glemmer at tænke og betænke sin egen Død. Vil man nævne ret en Gjenstand for Alvor, da nævner man Døden, og »Dødens alvorlige Tanke«; og dog er det jo som laae der en Spøg til Grund for Døden, og denne Spøg, forskjelliggjort i Stemnings og Udtryks Forskjellighed, er det Væsentlige i enhver Betragtning af Døden, hvor Betragteren ikke selv bliver under fire Øine med Døden og tænker sig selv sammen med Døden. En Hedning har allerede sagt, at Døden skal man ikke frygte, »thi naar den er, er jeg ikke, og naar jeg er, er den ikke.« Dette er Spøgen, hvormed den listige Betragter stiller sig selv udenfor; men selv om Betragtningen brugte Rædselens Billeder for at skildre Døden, forfærdede en syg Indbildning, det er dog kun Spøg, hvis han blot tænker Døden, ikke sig selv i Døden, hvis han tænker den som Slægtens Vilkaar, men ikke som sit. Spøgen er, at hiin ubøielige Magt ligesom ikke kan faae Ram paa

---

en Hedning har allerede sagt osv.] Epikur hos Diogenes fra Laerte X, 125.

sit Bytte, at der er en Modsigelse, at Døden ligesom narrer sig selv. Thi Sorgen, hvis Du dermed vil sammenligne Døden, og hvis Du vil kalde den en Bueskytte som Døden er det: Sorgen rammer ikke feil, thi den rammer den Levende, og naar den har rammet ham, saa først begynder Sorgen: men naar Dødens Piil har rammet, saa er det jo forbi. Og Sygdommen, hvis Du dermed vil sammenligne Døden, og hvis Du vil kalde den en Snare, som jo Døden er den Snare, hvori Livet fanges: Sygdommen fanger virkeligt, og naar den har fanget den Karske, saa begynder Sygdommen: men naar Døden trækker Snaren sammen, saa har den jo Intet fanget, thi saa er det forbi. Men heri netop ligger Alvoren, og herved netop er Dødens Alvor forskjellig fra Livets, der saa let lader En bedrage sig selv. Thi naar Nogen gaaer sin Gang bøiet i Modgang, i Lidelser, i Sygdom, i Miskjendelse, i trange Kaar, i kummerlige Udsigter, da slutter han feil, om han ligefrem deraf slutter, at han er alvorlig; thi Alvor er ikke den ligefremme Gjengivelse, men den forædlede, det er, atter her er det det Indvortes og Tanken og Tilegnelsen og Forædlingen, der er Alvoren. Eller naar man er travl i den vidtløftige Bedrift, maaskee har mange Stridsmænd at befale over, maaskee skriver mange Bøger, maaskee er i de høie Stillinger, naar man maaskee har mange Børn, eller ofte maa være med i Livsfare, eller har den alvorlige Gjerning, at klæde Liig, saa slutter man feil, hvis man deraf uden videre slutter, at man er alvorlig, thi Alvoren er i Indtrykket, Alvoren er det indvortes Menneskes, ikke Bestillingens. Døden derimod er ikke i den Forstand noget Virkeligt, og naar man først er død, er det bag efter med at blive alvorlig, og naar man fandt en brad Død, hvilket en alvorligere Tid betragtede som den største Ulykke, hvorfor den ogsaa nævnes i den gamle Bøn, hvilket en nyere Tid anseer for den største Lykke, saa var man jo hjulpen. Livets Alvor er alvorlig, og dog er der ingen Alvor uden Bevidsthedens Forædling af det Udvortes, heri ligger Skuffelsens Mulighed; Dødens Alvor er uden Bedrag, thi det er ikke Døden der er alvorlig, men Tanken om Døden.

Naar Du derfor, m. T., vil fastholde Tanken og ikke paa anden Maade bekymre Dig om Betragtningen end ved at tænke paa Dig selv, saa skal ogsaa den umyndige Tale ved Dig blive en alvorlig Sag. At tænke sig selv død er Alvoren; at være Vidne til en Andens Død er Stemning. Det er det lette Anstrøg af Veemod, naar den Forbigaaende er en Fader, der for sidste Gang bærer sit Barn, da han bærer det til Graven; eller naar den fattige Liigvogn kjører forbi, og Du Intet veed om den Døde, kun at han var

et Menneske; det er Veemod, naar Ungdom og Sundhed bliver Dødens Bytte, naar mange Aar efter Billedet af den Skjønne staaer paa det forfaldne Mindesmærke over Graven, omgivet af Ukrudt; det er Alvor i Stemning, naar Døden griber ind i de forfængelige Idrætter og griber den Daarlige, iført hendes forfængeligste Pynt, griber Daaren i hans forfængeligste Øieblik; det er Suk over Livets Spot, naar den Døde havde givet det visse Løfte og uden Skyld blev en Bedrager, da han blot havde glemt at Døden er det eneste Visse; det er Længsel efter det Evige, naar Døden tog og atter tog, og nu tog den sidste Udmærkede, Du kjendte; det er en Sjelesygdoms Feberhede eller dens kolde Brand, naar Nogen bliver saa fortrolig med Døden og med Tabet af de Nærmeste, at Livet bliver ham Aandsfortærelse; det er den rene Sorg, naar den Døde var Din; det er det udødelige Haabs Fødselssmerte, naar det var Din Elskede; det er Alvorens rystende Gjennembrud, naar det var Din eneste Veileder, og Eensomheden griber Dig: men om det var Dit Barn, og om det var Din Elskede, og om det var Din eneste Veileder, det er dog Stemning; og om Du gjerne selv vilde gaae i Døden for dem, ogsaa dette er Stemning; og om Du mener, at det er lettere, see, det er ogsaa Stemning. Alvoren er, at det er Døden Du tænker, og at Du saa tænker den som Dit Lod, og at Du saa gjør, hvad Døden jo ikke formaaer, at Du er og Døden ogsaa er. Thi Døden er Alvorens Læremester, men netop derpaa kjendes atter dens alvorlige Underviisning, at den overlader den Enkelte at søge sig op, for da at lære ham Alvor, som den kun læres ved Mennesket selv. Døden passer sin Gjerning i Livet, den løber ikke omkring som i en Frygtagtigs Forestilling og hvæsser Leen og skrækker Qvinder og Børn, som var dette Alvor. Nei, den siger: jeg er til, vil Nogen lære af mig, da komme han til mig. Kun saaledes beskæftiger Døden i Alvor, forøvrigt kun i Stemning ved Tankens Sindrighed, ved dens Dybsind, eller spøgefuldt i det oprømte Indfald, eller bøiende i den dybe Sorg, der dog i sit meest lidende Udtryk ikke er Alvor, thi Alvoren vilde netop lære at holde Maade med Sorgen og Klagen.

En Digter har fortalt om en Yngling, der den Nat, da Aaret skifter, drømte sig en Olding og som Olding i Drømmen skuede tilbage over et forspildt Liv; indtil han i Angest vaagnede Nytaarsmorgen ikke blot til et nyt Aar, men til et nyt Liv: saaledes vaagen at tænke Døden, at tænke hvad der jo er mere afgjørende end Oldingsalderen, der dog ogsaa har sin Tid, at tænke: det var forbi, at Alt var tabt med Livet for da i Livet at vinde Alt — det

er Alvor. Der var en Keiser, som med Iagttagelse af alle ydre Skikke lod sig begrave. Hans Foretagende var maaskee kun en Stemning, men at være Vidne til sin egen Død, Vidne til at Kisten lukkes, Vidne til at Alt hvad der verdsligt og jordisk fylder Sandsen ophører i Døden: det er Alvor. At døe er jo ethvert Menneskes Lod og saaledes en meget ringe Kunst, men at kunne døe vel er jo den høieste Leveviisdom. Hvori ligger Forskjellen? Deri, at i det ene Tilfælde er Alvoren Dødens, i det andet den Dødeliges. Og Talen, som gjør Forskjellen, kan jo ikke henvende sig til den Døde, men til den Levende.

Saa skal da Talen handle om:

Dødens Afgjørelse.

Og deri ere vi jo enige, m. T., at en gudelig Tale aldrig bør være splidagtig, eller ueens med Andet end hvad der er ugudeligt. Naar saaledes den Fattige, den Tjenende, der sparsommeligt maa anvende den sjeldne Fridags faa Timer, gaaer ud til en Grav for at erindre en Afdød og for ogsaa at betænke sin egen Død, naar altsaa en Saadan maa hjælpe sig efter fattig Leilighed, saa Gangen derud tillige bliver en Livsnydelse, saa Opholdet derude tillige bliver en glad og velgjørende Adspredelse fra de mange Dages Arbeide, saa Tiden gaaer hen derude nu med at mindes den Afdøde, nu med at tænke paa sig selv i Alvor, nu med at glædes ved Friheden og Omgivelsen, som søgte man i en skjøn Egn Forfriskelse, som var Gangen blot til Lyst og Fødemidler derfor medbragte til forenet Glæde: da ere vi jo enige, at en Saadan i sin ædle Eenfoldighed skjønt forener Modsætninger (hvilket jo efter de Vises Ord er den høieste Vanskelighed), at hans Erindren er den Afdøde dyrebar, med Glæde annammet i Himlen, og at hans Alvor er lige saa priselig, Gud ligesaa velbehagelig, ham lige saa tjenlig som Dens, der med sjelden Evne anvendte Dag og Nat til at indøve Dødens alvorlige Tanke i sit Liv, saa han nu standsedes og atter standsedes for at forsage den forfængelige Idræt, nu tilskyndedes og atter tilskyndedes til at haste paa det Godes Vei, nu afvænnedes med at blive snaksom og travl i Livet for at lære Viisdom i Taushed, nu lærte ikke at gyse for Spøgelser og menneskelige Paafund,

Der var en Keiser] Karl V.

men for Dødens Ansvar, nu ikke at frygte dem, som ihjelslaae Legemet, men at frygte for sig selv og for at have sit Liv i Forfængelighed, i Øieblikket, i Indbildning. Vi ville prise ham, at han herligen anvendte den ham forundte Beleilighed, men hvis han derimod fra den herlige Dagens Gjerning stundom tog sig en Fridag til at forlystes ved den Tanke, at han var bedre end den Eenfoldige, der hverken havde saadan Tid eller saadan Evne, Gud vel behageligere, som gjorde Gud idel Uret, nægtede den Ene Tiden og Evnen, altsaa Lykkens Gave, og da igjen, som Mennesker stundom i Tankeløshed handle grusomt, gjorde Mangelen til en Brøde: ak, hvilken Forskjel mellem hans sjeldne Fridag og den Eenfoldiges, naar han forspilder Alt, og den Eenfoldige vinder Alt! Nei, al Sammenligning er dog Spøg, og en forfængelig Sammenligning en sørgelig Spøg. Havde end hiin Begunstigede god Tid, Alvoren og Døden vilde dog lære ham, at han ingen Tid havde at spilde, end mindre til at forspilde Alt. Skulde derimod Nogen hurtigt være bleven færdig ogsaa med Dødens Tanke som med alle andre Tanker, og fornemt maaskee bekymres for, at der i dette fattige og eensformige Liv ikke blev nok at tænke over for en saadan hurtig Tænker, da ere vi jo enige, m. T., at dette er det Eiendommelige ved enhver Gjenstand, naar den bliver det for en gudelig Betragtning, at den Eenfoldige hurtigt hjælpes til den gavnlige Forstaaelse, og at den meest Begavede glad anvender et heelt Liv, om han dog tilstaaer, at han hverken ganske har forstaaet den, eller ganske til Fuldkommenhed indøvet Tanken i sit Liv. Thi Den, der er uden Gud i Verden han bliver vel snart kjed af sig selv, og udtrykker dette fornemt ved at være kjed af hele Livet, men Den der er i Selskab med Gud, han lever jo sammen med Den, hvis Nærværelse giver selv det Ubetydeligste uendelig Betydning.

Om Dødens Afgjørelse maa der nu først siges, at den er afgjørende. Ordets Gjentagelse er det Betegnende, og Gjentagelsen selv minder om, hvor ordknap Døden er. Der er mangen anden Afgjørelse i Livet, men kun een er saaledes afgjørende som Dødens. Thi alle Livets Kræfter formaae ikke at gjøre Tiden Modstand, den river dem med sig, selv Erindringen er i det Nærværende. Og den Levende har det ikke i sin Magt at standse Tiden, at finde Hvilen udenfor Tiden i den fuldkomne Afslutning, i en Glædens Afslutning, som var der intet Imorgen, i Sorgens, som kunde den

---

dem, som ihjelslaae Legemet] smlgn. Matth. 10, 28.

ikke blive en Draabe bittrere, i Betragtningens, som var Meningen ganske ude og ikke Betragtningen atter en Deel af Meningen, i Regnskabets, som androg Regnskabets Øieblik ikke ogsaa sit Ansvar. Døden derimod har denne Magt; den fusker ikke derpaa, som blev der dog lidt tilovers, den jager ikke efter Afgjørelsen som den Levende gjør, den gjør Alvor deraf. Naar den kommer, saa hedder det: her til, ikke et Skridt længere; saa er der sluttet af, ikke et Bogstav føies der til; saa er Meningen ude, ikke en Lyd mere skal der høres — saa er det forbi. Er det umuligt at ene alle de utallige Levendes Udsagn om Livet i eet, alle de Døde enes i eet Udsagn, i et eneste til den Levende: stat stille. Er det umuligt at ene alle de utallige Levendes Udsagn om deres Livs Stræben i eet, alle de Døde enes i eet, i eet eneste: nu er det forbi.

See, det formaaer Døden. Den er ei heller en uerfaren Yngling, der ikke har lært at bruge Leen, at Nogen skulde kunne forbløffe ham. Hav hvilken Forestilling Du vil, indbildt eller sand, om Dit Liv, om dets Vigtighed for Alle, om dets Vigtighed for Dig selv: Døden har ingen Forestilling og agter ikke paa Forestillinger. O, skulde Nogen være træt af Gjentagelsen, da vel Døden, der har seet Alt og atter og atter det Samme. Selv den i Aarhundreder sjeldne Død har den seet mange Gange; derimod har aldrig nogen Døende seet Døden skifte Farve, seet den rystet ved Synet, seet Leen vakle i hans Haand, seet Anelse om en Mineforandring i hans rolige Ansigt. Og Døden er ei heller nu bleven en gammel Mand, der svækket af Alder famler ubestemt, der ikke nøiagtigt veed hvad Klokken er, eller blev medlidende af Svaghed. O, dersom Nogen tør rose sig af at være uforandret, da vel Døden: den bliver ikke blegere og ikke ældre.

Dog skal Talen jo ikke lovprise Døden, saa lidet som den skal sysselsætte Indbildningen. At Døden kan gjøre det af, er jo vist, men Alvorens Opfordring til den Levende er at tænke det, at tænke at det er forbi, at der kommer en Tid da det er forbi. See, dette er vanskeligt; thi selv i Dødens Øieblik synes det vel den Døende, at han kunde have nogen Tid at leve i endnu, og man frygter jo endog at sige ham, at det er forbi. Og nu den Levende, saa længe han lever maaskee i Sundhed, i Ungdom, i Lykke, i Magt — betrygget altsaa, ja, vel betrygget, hvis han ikke vil lukke sig inde med Dødens Tanke, der forklarer ham, at denne Tryghed er Svig. Der er en Trøst i Livet, en falsk Smigrer, der er en Betryggelse i Livet, en hykkelsk Bedrager, den hedder: Opsættelse. Men den nævnes sjeldent ved sit rette Navn, thi selv

naar man vil nævne den sniger den sig ind i Ordet, og Navnet bliver lidt formildet, og det formildede Navn er jo ogsaa en Opsættelse. Derimod er der Ingen, der saaledes kan lære at væmmes ved Smigreren og at gjennemskue Bedrageren, som Dødens alvorlige Tanke. Thi Død og Opsættelse enes ikke, de ere Dødsfjender, men den Alvorlige veed, at Døden er den Stærkeste.

Saa er det forbi. Om det var Barnet med Fordringen til et heelt Liv, om det græd for sig — nu er det forbi, ikke et Øieblik indrømmes. Om det var Ynglingen med sine skjønne Forhaabninger, om han bad for sig blot om en eneste — nu er det forbi, ikke en Hviid betales der ham paa hans Fordring til Livet. Om der manglede et Lidet i Mandens berømmelige Værk, og om dette Værk var et Verdens Underværk, og om den ganske Menneskehed vilde misforstaae det, fordi Slutningen manglede — nu er det forbi, Arbeidet ikke ganske færdigt. Om det var et eneste Ord, der havde været ham et Livs Betydning, om han vilde give et heelt Liv for at turde sige det, — nu er det forbi, Ordet blev ikke sagt.

Ved Dødens Afgjørelse er det saaledes forbi, der er Hvile; Intet, Intet forstyrrer den Døde; om hiint lille Ord, om hiint manglende Øieblik gjorde Dødens Strid urolig, nu forstyrres den Døde ikke; om hiint lille Ords Fortielse forstyrrede mange Levendes Liv, om hiint gaadefulde Værk atter og atter beskæftigede Granskeren: den Døde forstyrres ikke. Saaledes er Dødens Afgjørelse som en Nat, den Nat, der kommer, da man ikke kan arbeide; og saaledes har man jo ogsaa kaldet Døden en Nat, og formildet Forestillingen ved at kalde den en Søvn. Og det skal være formildende for den Levende, naar han søvnløs forgjeves søger Hvile paa Natteleiet, naar han undflyende sig selv forgjeves søger et Skjulested, hvor Bevidstheden ikke opdager ham, naar den Plagede træt paa Legeme og Sjel af den anstrængte Lidelse forgjeves søger en Stilling, hvori der er Lindring, der han ikke kan staae stille for Smertens Uro, og ikke gaae for Mathed, indtil han synker om og da i ny Anstrængelse forgjeves søger den hvilende Stilling, forgjeves Kølighed i denne Hede: det skal være formildende at tænke, at der dog er een Stilling, i hvilken den Anstrengede finder Hvile, det er Dødens, eet Leie, hvor han hviler stille, Dødens, een Søvn, som ikke flygter, Dødens, eet kjøligt Sted, Graven, eet Skjulested, hvor Bevidstheden staaer udenfor, Graven,

---

den Nat, der kommer osv.] smlgn. Joh. 9, 4.

hvor Erindringen selv bliver udenfor som en Luftning i Træerne, eet Sengetæppe den stille Mand ikke kaster af, hvorunder han sover roligt, Grønsværdets! Det skal være formildende, naar man i Ungdommen allerede er bleven træt, og Veemoden vil til at pusle Barnet, da at betænke, at man i Jordens Skjød ligger luunt og godt, det skal være saa formildende, at betænke denne Trøst og tænke den saaledes, at den Evige tilsidst bliver den Ulykkelige, der som en Vaagekone ikke tør sove medens alle vi Andre sove ind!

Men, m. T., dette er Stemning, og at tænke Døden saaledes er ikke Alvor. Det er Tungsindets Udflugt af Livet saaledes at længes efter Døden, og det er Oprør saaledes ikke at ville frygte den; det er Veemodets Svigagtighed ikke at ville forstaae, at der er Andet at frygte end Livet, og at der derfor maa findes en anden Viisdom, der trøster, end Dødens Søvn. Sandeligen, er det svagt at frygte Døden: da er det et opsminket Mod, der indbilder sig ikke at frygte Døden, naar det samme Menneske frygter Livet; det er Qvinde-Dorskhed, der vil til Sengs, qvindagtigt nemlig at ville sove sig til Trøst, qvindagtigt at ville sove sig fra Lidelse.

Ja vel er Døden en Søvn, og saaledes ville vi sige om Enhver, der hviler i Døden, at han sover, vi ville sige, at en stille Nat skygger over dem, og at Intet forstyrrer deres Fred. Men er der ingen Forskjel paa Liv og Død; og den Levende, der betænker sin egen Død, han betragte det anderledes. Hvis det var Dig selv, og Du den Levende, der saae det! See, Den, som sover i Døden, han rødmer ikke som Barnet i Søvne; han samler ikke ny Kraft, som Manden, der styrkes; Drømmen besøger ham ikke med sin Venlighed som den besøger Oldingen i Søvne! Naar Du i Livet seer et Tilfælde, som ligner Dødens, hvad gjør Du saa? Du raaber paa den Besvimede, fordi Du dog gyser ved denne Tilstand, det er, naar Dødens Tilstand er en Levendes; er det da trøsteligt, at Du af den Grund ikke raaber paa den Døde, fordi det ikke kan hjælpe! Men Du er jo ikke død, og vil Tungsindet styrke Dig ved Liigfaldet, vil Veemodet lade Dig besvime i en Dødens Mathed, der finder den eneste Trøst i Dødens Søvn: da raab, da kald paa Dig selv, gjør dog for Dig selv hvad Du vilde gjøre for enhver Anden, og søg ikke bedragersk Trøst i at ønske det var forbi! Hav hvilkensomhelst, indbildt eller sand Forestilling om Din Lidelses Mærkværdighed: o, dersom Nogen maatte være træt af Klageskrigets Gjentagelse, da vel Døden; selv den i Aarhundreder ved sin Lidelse sjeldne Ulykkelige, selv hans Klageskrig har Døden hørt

mange Gange, men Ingen, Ingen har ymtet om, at det bevægede Døden til at komme hurtigere! Og om Dit Skrig kunde bevæge ham — er det ogsaa virkelig Din Mening, eller er det ikke snarere Modsigelsen, at han dog ikke kommer fordi Du kalder, der styrker Trodsens Selvfølelse, Modsigelsen der hjælper den Frygtagtige til at lege den modige Leg med den Forfærdelige — om altsaa Dit Skrig og Din Længsel bevægede ham, mon Du dog ikke bedrog Dig selv, om vi end et Øieblik ville glemme Ansvaret som altid bliver? Hvad var det der lindrede, mon det var det, at det var forbi, eller ikke Forestillingen derom, som denne endnu var i Tungsindets og Veemodets og saaledes i den jo Levendes Magt — en Adspredelse, et Legetøi! See, Den, som sover i Døden, han rører sig ikke, og hvis end Kistens Klædning ikke sluttede saa stramt om ham — han rører sig dog ikke; han vorder til Støv. Og Tanken om at det er forbi, der i Forestillingens indbildte Forskud tungsindigt vederqvægede i trodsig Afmagt, eller leflende lindrede i Veemod, den er der jo ikke hos ham. Han har altsaa ingen Glæde af, at det er forbi: hvorfor ønskede han det da saa meget? Hvilken Modsigelse! Siig saa, at det er saa trøsteligt at forraadne i Jorden. Men veed Du Andet om Døden, da veed Du ogsaa, at frygte Andet end Livet.

Alvoren forstaaer vel det Samme om Døden, men forstaaer det anderledes. Den forstaaer, at det er forbi. Om dette lader sig, formildet i Stemning, udtrykke saaledes, at Døden er en Nat, en Søvn, beskæftiger den mindre. Alvoren spilder ikke megen Tid paa at gjette Gaader, den sidder ikke hensjunken i Betragtningen, omskriver ikke Udtrykkene, betænker ikke Billedsprogets Sindrighed, afhandler ikke, men handler. Er det vist, at Døden er til, som det er; er det vist, at det med dens Afgjørelse er forbi; er det vist at Døden selv aldrig indlader sig paa at give nogen Forklaring: nu vel, da gjelder det at forstaae sig selv, og Alvorens Forstaaelse er, at er Døden Natten, saa er Livet Dagen, kan der ikke arbeides om Natten, saa kan der arbeides om Dagen; og Alvorens korte men tilskyndende Raab, ligesom Dødens korte, er: endnu idag. Thi Døden i Alvor giver Livskraft som intet Andet, den gjør aarvaagen som intet Andet. Det sandselige Menneske virker Døden paa, til at sige: lader os æde og drikke, thi imorgen skulle vi døe; men dette er Sandselighedens feige Livslyst, hiin foragtelige Tingenes Orden, hvor man lever for at spise og drikke, ikke spiser og drikker for at leve. Det dybere Menneske virker Dødens Forestilling maaskee paa til Afmagt, saa han segner slappet i Stemning; men den Alvorlige giver Dødens Tanke den rette Fart i Livet og

det rette Maal, hvorefter han retter Farten. Og ingen Buestræng kan strammes saaledes og formaaer at give Pilen en saadan Fart, som Dødens Tanke formaaer at fremskynde den Levende, naar Alvoren spænder den. Da griber Alvoren det Nærværende endnu idag, forsmaaer ingen Opgave som for ringe, vrager ingen Tid som for kort, arbeider af yderste Evne, om den dog er villig til at smile over sig selv, hvis denne Anstrængelse skulde være Fortjeneste for Gud, og villig til i Afmagten at forstaae, at et Menneske er slet Intet, og at Den, der arbeider af yderste Evne, kun faaer ret Leilighed til at forundre sig over Gud. Tiden er jo dog ogsaa et Gode. Formaaede et Menneske at frembringe Dyrtid i den udvortes Verden, ja da vilde han faae travlt; thi Kjøbmanden siger jo rigtigt, at vel har Varen sin Priis, men Prisen afhænger dog saa meget af de fordeelagtige Tidsforhold — og naar der er Dyrtid, saa tjener Kjøbmanden. I den udvortes Verden formaaer et Menneske det nu maaskee ikke, men i Aandens Verden formaaer Enhver det. Døden frembringer jo selv Dyrtid paa Tid i Forhold til den Døende, hvo har ikke hørt, hvorledes en Dag stundom en Time blev skruet op i Priis, naar den Døende tingede med Døden; hvo har ikke hørt, hvorledes en Dag stundom en Time fik uendeligt Værd, fordi Døden gjorde Tiden dyr! Dette formaaer Døden, men den Alvorlige formaaer ved Dødens Tanke at gjøre Dyrtid, saa Aaret og Dagen faaer uendeligt Værd — og naar der er dyr Tid, saa tjener Kjøbmanden ved at bruge Tiden. Men naar saa den borgerlige Sikkerhed er foruroliget, saa dynger Kjøbmanden ikke det Vundne ligegyldigen op, men han vaager over sin Skat, at Tyvehaand ikke skal bryde ind og tage den fra ham: ak, Døden er jo ogsaa som en Tyv om Natten.

Ikke sandt, m. T., saaledes har Du selv erfaret det? Og naar Dødens Tanke besøgte Dig, men gjorde Dig uvirksom, naar den listede sig ind og bedaarede Livskraften i sværmersk Drøm; naar Dødens Mismod vilde gjøre Dig Livet til Forfængelighed; naar hiin Forfører Veemodet sneeg sig omkring Dig; naar Forestillingen, som var det forbi, vilde bedøve Dig i Tungsinds Søvn; naar Du hensank i Aandsfraværelsens Syssel med Dødens Sindbillede: da gav Du ikke Døden Skyld derfor, thi alt Dette var jo ikke Døden. Men Du sagde til Dig selv: min Sjel er i Stemning, og vedbliver det saaledes, da er deri et Fjendskab mod mig, som kan faae Overmagten. Da flyede Du ikke Døden, som var dette det Helbredende. Langtfra. Du sagde: jeg vil fremkalde Dødens alvorlige Tanke. Og den hjalp Dig. Thi Dødens Alvor har hjulpet til at gjøre en sidste Time uendeligt betydningsfuld, dens alvorlige

Tanke hjulpet til at gjøre et langt Liv betydningsfuldt som i Dyrtid, varagtigt som efterstræbt af Tyvehaand.

Saa lad da Døden beholde sin Magt, »at det er forbi«, men Livet ogsaa beholde sin Ret til at arbeide medens det er Dag; og lad den Alvorlige søge Dødens Tanke som Bistand dertil. Den Vankelmodige er blot et Vidne til den bestandige Grændsestrid mellem Liv og Død, hans Liv kun Tvivlens Angivelse af Forholdet, hans Livs Udgang en Skuffelse, men den Alvorlige har sluttet Venskab med de Stridende, og hans Liv har i Dødens alvorlige Tanke den meest trofaste Forenede. Er der da end den Lighed for alle Døde, at det nu er forbi, der er dog een Forskjel, m. T., den raaber til Himlen denne Forskjel, Forskjellen paa, hvilket Liv det var, som nu med Døden er forbi. Saaledes er det altsaa ikke forbi, og trods al Dødens Forfærdelse, nei, understøttet af Dødens alvorlige Tanke siger den Alvorlige: det er ikke forbi. Men frister denne lyse Udsigt, skimter han atter blot efter den i Betragtningens Dæmring, fjerner den ham fra Opgaven, bliver Tiden ikke Dyrtid, er Besiddelsen ham tryg; da er han atter ikke alvorlig. Siger Døden: maaskee endnu idag; da siger Alvoren: det være nu maaskee idag eller ikke, jeg siger: endnu idag.

Om Dødens Afgjørelse maa dernæst siges, at den er ubestemmelig. Hermed er Intet sagt, men saaledes maa det ogsaa være, naar Talen er om en Gaade. Vel gjør Døden nemlig Alle lige, men dersom denne Lighed er i Intet, i Tilintetgjorthed, saa er jo Ligheden selv ubestemmelig. Skal der tales videre om denne Lighed, da kan det kun skee ved at nævne Livets Forskjellighed og benegte denne om Dødens Lighed. Her, i Graven, er Barnet og Den som omskabte en Verden, lige uvirksomme; her er den Rige ligesaa fattig som den Fattige, Armoden trygler ikke, den Rige har Intet at give af, den Nøisomste og den Umætteligste behøve lige Lidet; her høres ikke Herskerens Stemme, og ikke den Undertryktes Skrig; her blev den Overmodige og den Krænkede lige afmægtige; her ligge de Grav om Grav og taale hinanden, de, hvem Fjendskabet adskilte med en Verden; her ligger den Deilige og her den Elendige, men Deiligheden adskiller dem ikke; her ligge de Begge, Den der speidede efter Døden som efter en skjult Skat, og Den som havde glemt at Døden var til, men Forskjellen er ikke til at opdage.

Saaledes er Dødens Afgjørelse ved sin Lighed som det tomme Rum og som en Taushed, hvori Intet lyder, eller formildet som en Taushed, der ikke forstyrres. Og i dette tause Rige hersker

Døden. Skjøndt een mod alle de Levende, er den dog mægtig til at underlægge sig dem og til at paabyde Taushed. Hav hvilken Forestilling Du vil om Dit Liv, ja selv om dets Betydning for det Evige, Du taler Dig ikke fra Døden, Du gjør ikke Overgangen til det Evige i Talens Løb og med eet Aandedrag: de have Alle maattet tie. Og forenede end Slægt med Slægt sig larmende til fælles Gjerning, og glemte den Enkelte sig selv og fandt sig saa betrygget i Mængdens Skjul: see, Døden tager Hver for sig — og han bliver taus. Var end den Levendes Forskjel hvilken Du vil tænke, Døden gjør ham lige med Den, der var ukjendelig ved sin Forskjellighed. Thi Livets Speil gjengiver vel stundom den Forfængelige med smigrende Troskab hans Forskjellighed, men Dødens Speil smigrer ikke, dets Troskab viser Alle eens, de ligne Alle hinanden, naar Døden med sit Speil har prøvet, at den Døde tier.

Saaledes er Dødens Afgjørelse ubestemmelig ved Ligheden, thi Ligheden er i Tilintetgjorthed. Og det skal være formildende at tænke derpaa for den Levende. Naar Aanden, træt af Forskjelligheden, som bliver ved og bliver ved og aldrig bliver færdig, stolt trækker sig tilbage i sig selv og samler Vrede i Afmagtens Trods, at den ikke formaaer at standse Forskjellighedens Livskraft: da skal det være formildende, at betænke, at Døden har denne Magt, da skal denne Forestilling puste hiin Tilintetgjørelsens Begeistring op til en Gløden, hvori der skal være forhøiet Liv. — Naar den Elendige sukker i sin Afkrog, fordi Livet forurettede ham som en Stedmoder, naar han vanheldet end ikke tør vise sig, fordi selv det bedste Menneske uvilkaarligt smiler af hans qvalfulde, ak og dog latterlige Jammer, naar han saaledes i afsondret Udelukke ikke elsker, fordi Ingen finder det Lige hos ham, hvad han selv forgjæves søger hos de Andre: da skal det være lindrende som en Køling af Snee for den skjulte Harmes Brand, at betænke, at Døden gjør Alle lige. — Naar den Krænkede vrider sig under den Mægtiges Uret, og Hadet i Afmagt fortvivler om Hævn: da skal det være den velkomne Trøst, der næsten kalder Livslysten tilbage, at Døden gjør dem Alle lige. — Naar den ved Ønsker Forkjelede sidder uvirksom og leller med Ønskets store Forestillinger om sig selv, men kun seer Andre stræbe og naae det Store, naar saa Utaalmodighedens Lidenskab besværer den Forkjeledes Aandedræt: da skal det være lindrende, det skal give Luft, at betænke, at Døden slaaer en Streg over det Hele og gjør Alle lige. — Naar den Tabende vel forstod, at Striden nu var forbi, og han den

Svagere, men tillige forstaaer, at det dog ikke er forbi, at hans Nederlag gav Seierherren Lykkens Fart, at hans Liden i Nederlagets Efterfølge dagligt, men fjernere og fjernere er Efterretningen om den Andens Stigen i det Fjerne: da skal det være formildende, at betænke, at Døden henter ham ind og gjør Adskillelsen til et Intet. — Naar Sygdom bliver den daglige Gjest, og Tiden gaaer hen, Glædens Tid, naar selv de Nærmeste blive trætte af den Lidende og mangt et utaalmodigt Ord saarer, naar den Lidende selv føler, at blot hans Nærværelse er forstyrrende for de Glade, saa han maa sidde fjern fra Dandsen: da skal det være lindrende at betænke, at Døden indbyder dog ogsaa ham til Dands og at i den Dands blive Alle lige.

Men, m. T., dette er Stemning; og egentligen er det Feighed, der ved et Falskmaal, iført digterisk Skikkelse, vil tykkes sig bedre, om den dog i Væsen er ligesaa ussel. Thi om den Eenfoldige maaskee ikke er istand til at fatte den Art Stemning, er denne Fornemhed i og for sig et afgjørende Værd, er den ikke kun afgjørende til at gjøre den mere tilregnelig? Det er Tungsinds feige Lyst, at ville svimle sig ind i det Tomme, og derved søge i denne Svimmel den sidste Adspredelse; det er Misundelse i Oprør mod Gud at ville tage Skade paa sin Sjel, saaret af Forskjelligheden; det er Selvangivelse, afmægtigt at ville hade, den forraader, at man blot mangler Magten, da man jo gjør den forfærdelige Misbrug af Afmagten; det er en foragtelig Gjenvei til ubeføiet Klage over Livet, at man blot vil ønske, og da klage fordi man ikke blev hvad man ønskede, og aldrig blive duelig til Andet end til at ønske, og endeligen elendig nok til at ønske Alt borte; det er selvplagersk Udholdenhed af den Overvundne, intet Høiere at ville forstaae end Striden mellem Dig og Mig og begges Undergang; det er en endnu forfærdeligere Sygdom ikke at ville fatte, hvilken Læge den Syge har Behov. Sandeligen, er det feigt og vellystigt Kjelenskab, end ikke i Tanken at turde opgive den begunstigende Forskjellighed og at have sit Liv fortabt i den, da er det et opsminket Mod, der vil forsøge sig paa Forestillingen om Dødens Lighed, naar dog det samme Menneske sukker eller gisper under Livets Forskjellighed.

Og hvis det virkelig var Nogens Mening — skulde det ikke være Modsigelsen, at han endnu levede, der gav det formastelige Vovestykke sin Tillokkelse — at ville trøstes saaledes ved Dødens Lighed, mon hans Forestilling om Døden holdt Stik i Døden, det er, naar Tankesysselen ikke mere forlystede Lidenskaben? Den

Døde har jo glemt Forskjelligheden; og om han end gjennem et heelt Liv foresatte sig at ville erindre den, for at have Glæde af at see den fratagen en Anden i Døden, i Døden er jo denne Tanke ikke hos ham, selv om vi i et Øieblik ville glemme Ansvaret, som venter. Dette er Løgnen og Bedraget i den formastelige Trods, der vil sammensværge sig med Døden mod Livet. Det glemmes, at Døden er den Stærkeste, det glemmes, at den er uden Forkjerlighed, at den ikke slutter Forbund med Nogen, saa han i Døden fik Frispas og Raaderum til Tilintetgjørelsens Lyst. Kun naar den Levendes Forestilling eventyrligt vanker om i de Dødes tause Rige, gøglende selv er Døden, og forsvinder for sig selv i Døden; kun naar den Levendes Forestilling leger Døden efter, stævner den Misundte ind, afklæder ham al hans Herlighed og fryder sig ved hans Afmagt; kun naar Forestillingen gaaer ud til Gravene, sætter formasteligt Spaden i Jorden, krænker de Dødes Fred ved den trodsige Lyst, at den ene Afsjeledes Levninger see ud aldeles som den Andens — kun da lindrer det.

Men alt Sligt er ikke Alvor; og er dets Væsen end nok saa mørkt, og er Forlystelsen end nok saa skummel, derfor er det ikke Alvor. Thi Alvor skuler ikke, men er forliget med Livet og veed at frygte Døden.

Alvoren forstaaer da det Samme om Døden, men forstaaer det anderledes. Den forstaaer, at Døden gjør Alle lige; og det har den allerede forstaaet, fordi Alvoren har lært den at søge Ligheden for Gud, i hvilken Alle kunne være lige. Og i denne Stræben opdager den Alvorlige en Forskjellighed, sin egen nemlig fra det Maal, som er sat ham, og opdager, at fjernest fra dette Maal vilde en Tilstand være som den Lighed, hvilken er Dødens. Men hver Gang den jordiske Forskjellighed vil friste, vil sinke, da træder den alvorlige Tanke om Dødens Lighed imellem og tilskynder atter. Som ingen ond Aand tør nævne det hellige Navn, saaledes gyser enhver god Aand for det tomme Rum, for Tilintetgjorthedens Lighed, og denne Gysen, der er frembringende i Naturens Liv, er fremskyndende i Aandens. O, hvor ofte lærte ikke Tilintetgjørelsens Lighed, naar Døden kom til et Menneske, ham at ønske den tungeste Forskjellighed tilbage, at finde Vilkaaret ønskeligt, nu da Dødens Vilkaar var det eneste! Og saaledes har Dødens alvorlige Tanke lært den Levende at gjennemtrænge den tungeste Forskjellighed med Ligheden for Gud. Og ingen Sammenligning har den fremskyndende Magt, og giver den Hastende saa sikkert den sande Retning, som naar den Levende sammenligner sig selv med Dødens Lighed. Og er af al Sammenligning den den

forfængeligste, naar et Menneske forsmaaer enhver anden Sammenligning for at sammenligne sig med sig selv i Selvtilfredshed, ja stod maaskee ingen forfængelig Qvinde saa forfængelig omgiven af Beundringen, som da hun stod eensom for sit Speil: o, saa er der ingen Sammenligning saa alvorlig, som Dens, der eensom sammenlignede sig med Dødens Lighed. Eensom; thi det er jo ogsaa det som Dødens Lighed giør ham, naar Graven lukkes, naar Porten lukkes for Haven, naar Natten falder paa, og han ligger eensom fjern fra al Deeltagelse, ukjendelig, i den Skikkelse som kun kan vække Gysen, eensom derude, hvor de Dødes Mængde ikke danner noget Selskab. See, Døden har formaaet at omstyrte Throner og Fyrstendømmer, men Dødens alvorlige Tanke har gjort det lige saa Store, har hjulpet den Alvorlige til at underlægge den meest begunstigede Forskjellighed under den ydmyge Lighed for Gud, og hjulpet til at opløfte sig over den tungeste Forskjellighed i den ydmyge Lighed for Gud.

Ikke sandt, m. T., saaledes har Du selv erfaret det. Og naar Din Sjel foer vild i Begunstigelse, og naar Du neppe kunde kjende Dig selv igjen for Herligheden, da gjorde den alvorlige Tanke om Dødens Lighed Dig paa en anden Maade ukjendelig, og Du lærte at kjende Dig selv, og at ville være kjendt for Gud. Eller dersom Din Sjel sukkede i Lidelsers, i Gjenvordigheds, i Krænkelses, i Tungsinds svære Indskrænkning, ak, og det syntes Dig at Indskrænkningen vilde blive livsvarig, naar da Fristeren ogsaa kom til dit Huus, Du veed, han, Fristeren, som man har i sit eget Indre, og som bedragersk hilser fra Andre, og naar han saa først foregøglede Dig de Andres Lykke, indtil Du blev mismodig, og han da vilde give Dig Opreisning: da hengav Du Dig ikke i Stemningen. Du sagde, den er et Oprør mod Gud, et Fjendskab mod mig selv; og da sagde Du, jeg vil kalde Dødens alvorlige Tanke frem. Og den hjalp Dig til at overvinde Forskjelligheden, til at finde Ligheden for Gud, til at ville udtrykke Ligheden. Thi Dødens Lighed er forfærdelig derved, at Intet kan modstaae den (hvor trøstesløst!), men Guds-Ligheden er salig derved, at Intet kan forhindre den, hvis Mennesket ikke selv vil. Og var da saa Livets Forskjellighed saa stor! Thi tag den Glade, lad ham glæde sig ved sin Lykke, naar Du, den Ulykkelige, var glad igjen ved hans Lykke, da vare I jo begge Glade? Tag den Udmærkede, lad ham fryde sig ved sit Fortrin, naar Du, den Krænkede, havde glemt Fornærmelsen, og nu saae det Fortrinlige hos ham, var Forskjellen vel stor? Tag den Unge, lad ham ile frem med Haabets Tilforladelighed, naar Du, skjøndt skuffet af Livet, maaskee skjult endog

understøttede ham, var Forskjellen da saa stor? O, Lykke og Ære og Rigdom og Skjønhed og Magt, det er jo hvad der udgjør Forskjelligheden, men hvis Forskjellen kun er den, at den Enes Lykke og Ære og Rigdom og Skjønhed og Magt er en Frilands-Plante, den Andens en Gravblomst der dyrkes i Selvfornægtelsens helligede Jord: er Forskjellen da saa stor, de ere jo begge lykkelige, og ærede, og rige, og skjønne og mægtige. Ak nei, da behøver man ingen Opreisning, mindst en saadan, der falsk fortier, at man selv bliver til Intet. Hvor tung end Forskjelligheden var, den alvorlige Tanke om Dødens Lighed hjalp dog som den strænge Opdragelse til at forsage verdslig Sammenligning, til at forstaae Tilintetgjørelsen som det endnu Forfærdeligere, og til at ville søge Ligheden for Gud.

Dødens Lighed fik ikke Lov til at fortrylle Dig med sin Trolddom; der er jo ei heller Tid dertil. Thi som Dødens Afgjørelse er ubestemmelig ved Ligheden, saa er den lige saa ubestemmelig ved Uligheden. Hvo har saaledes ikke ofte hørt Talen om, at Døden ingen Forskjel gjør, at den ikke kjender Stand og ikke Alder; hvo har ikke selv ofte overveiet det, at naar han nævnede det forskjelligste en Levendes Vilkaar, og han nu vilde tænke Døden i Forhold dertil, at dens Bestemmelse da var, at den ligesaa godt kunde søge sig Bytte her som der, lige saa godt, fordi der intet Hensyn tages, medens al Forskjellighed netop ligger i at tage Hensyn. Saaledes er den ubestemmelig ved sin Ulighed. Den kommer næsten Livet i Forkjøbet, og Barnet fødes dødt, den lader Oldingen vente fra Aar til Aar; naar man siger Fred og Tryghed, da staaer den over Een, og i Livsfaren søges den stundom forgjeves, medens den finder Den, som skjuler sig i en Afkrog; naar Laderne ere fulde og der er Forraad for et langt Liv, saa kommer Døden og kræver den Riges Sjel, naar der er Mangel, bliver den borte; naar den Hungrige bekymret sørger for, hvad han skal faae at spise imorgen, saa kommer Døden og tager Næringssorgerne fra ham, naar Vellystningen overmættet bekymres for, hvad han skal faae at spise imorgen, saa kommer Døden dømmende og gjør Bekymringen overflødig.

Saaledes er Døden ubestemmelig: det eneste Visse, og det Eneste, hvorom der Intet er vist. Denne Forestilling lokker Tanken ud i det Ubestemmeliges Vexel for at ville forsøge sig i denne Gysen som i en Leeg, for at ville gjette denne forunderlige Gaade,

---

naar man siger Fred og Tryghed] smlgn. 1. Thes. 5, 3.

og at ville hengive sig i det Pludseliges uforklarlige Forsvinden og uforklarlige Frembryden. Det skal være formildende at tænke over dette Træf, dette Lige og Ulige, denne anede Lov i det Lovløse, som er og som er ikke, er i Forhold til alt Levende, og som er ubestemmelig i ethvert sit Forhold. Naar Sjelen bliver træt af Tvang og Bundethed, af det Bestemmelige og af den bestemmelige Opgaves knappe daglige Maal, og af Bevidstheden om, at der fordres mere og mere; naar Villiens Kraft har tjent ud, og den Udholdende bliver ligesom Trøske; naar Nysgjerrigheden træt af Livet søger en mangfoldigere Opgave for Nysgjerrigheden: da skal det være underholdende at betænke Dødens Ubestemmelighed, og formildende saaledes at blive fortrolig med denne Tanke. Nu forundrer man sig over eet Dødsfald, nu over et andet, nu taler man sig ør ved i almindelige Udtryk at tale om, hvad der unddrager sig den almindelige Bestemmelse, nu er man i een Stemning, nu i en anden, nu veemodig, nu uforfærdet, nu spottende, nu knyttende Døden til det lykkeligste Øieblik som den største Lykke, nu som den største Ulykke, nu ønskende en brad Død, nu en langsom, nu trættes man i Samtale om, hvilken Død der dog er det ønskeligste, nu bliver man kjed af hele Overveielsen, glemmer Døden, indtil Betragtningens Hjul atter sættes i Bevægelse og ryster Betragtningens Enkeltheder sammen i nye Forbindelser til ny Forundring — ak ja, indtil Tanken om den egne Død fordunster i en Taage for Øiet, og Paamindelsen om den egne Død bliver en ubestemt Susen for Øret. Denne er Fortrolighedens Formildelse i den Afsløvedes Betragtning, at det nu engang er saaledes, i den opløftende upersonlige Glemsomhed, der glemmer sig selv over det Hele, eller rettere sig selv i Tankeløshed, hvorved den egne Død bliver et summarisk Tilfælde med i disse mangfoldige uberegnelige Tilfælde, og i Gjentagelsen en Forberedelse, der gjør den egne Døds Overgang mild.

Men selv om et saadant Liv ved at betænke Dødens Forunderlighed gjennemgik alle mulige Stemninger, er Betragtningen derfor Alvor? Under Stemningers Vidtløftighed altid i Alvor, skulde Alvorens Begyndelse ikke snarere være at forhindre hiin Vidtløftighed, i hvilken den Betragtende forsømmer Livet og bliver som Den, der forfalder til Spil, naar han grunder og grunder og drømmer om Tal i Natten, istedenfor at arbeide om Dagen. Den, der betragter Døden saaledes, er i en bedøvet Tilstand med Hensyn til sit aandelige Liv; han svækker sin Bevidsthed, saa den ikke kan udholde det alvorlige Indtryk af det Uforklarlige, saa

han ikke i Alvor kan bøie sig under Indtrykket, men da ogsaa betvinge den Gaadefulde.

Ja vist er Døden en forunderlig Gaade, men kun Alvoren kan bestemme den. Hvoraf kommer vel hiin Tankeløshedens Forvirring uden deraf, at den Enkeltes Tanke vover sig betragtende ud i Livet, vil overskue hele Tilværelsen, hiint Spil af Kræfter som kun Gud i Himlene kan roligt betragte, fordi han i sit Forsyn behersker det med den vise og allestedsnærværende Hensigt, men som svækker et Menneskes Aand, og gjør ham sindssvag, volder ham utidig Sorg, og styrker med beklagelig Trøst. Utidig Sorg nemlig i Stemning, fordi han bekymrer sig om saa Meget, beklagelig Trøst nemlig i afspændt Sløvhed, naar hans Betragtning har saa mange Indgange og Udgange, at den tilsidst bliver en Vildelse. Og naar saa Døden kommer, da bedrager den dog Betragteren, fordi al hans Betragtning ikke kom Forklaringen et eneste Skridt nærmere, men kun bedrog ham for Livet.

Alvoren forstaaer da det Samme om Døden, at den er ubestemmelig ved Uligheden, at ingen Alder, og ingen Omstændighed, og intet Livsforhold sikkrer mod den, men derpaa forstaaer den Alvorlige det anderledes og forstaaer sig selv. See, Øxen ligger allerede ved Roden af Træet, hvert Træ, som ikke bærer god Frugt, skal omhugges — nei, ethvert Træ skal omhugges, ogsaa det, som bærer god Frugt. Det Visse er, at Øxen ligger ved Roden af Træet; om Du end ikke bemærker, at Døden gaaer over Din Grav og at Øxen bevæger sig, Uvisheden er dog i ethvert Øieblik, det Uvisse naar Hugget falder — og Træet. Men naar det er faldet, da er det afgjort, om Træet bar god Frugt eller raadden Frugt.

Den Alvorlige betragter sig selv; er han ung da lærer Tanken om Døden ham, at det er et ungt Menneske, som her bliver dens Bytte, hvis den kommer idag, men han fjanter ikke i almindelig Tale om Ungdom som Dødens Bytte. Den Alvorlige betragter sig selv, han veed altsaa, hvorledes Den er beskaffen, som her vilde blive Dødens Bytte, hvis den kom idag; han betænker sin egen Gjerning og veed altsaa, hvilken Gjerning det var, som her afbrødes, hvis Døden kom idag. Saa hører Legen op, saa er Gaaden gjettet. Den almindelige Betragtning af Døden forvirrer kun Tanken, ligesom det at ville erfare i Almindelighed. Dødens Vished er Alvoren, dens Uvished er Underviisningen, Indøvelsen af Alvoren; den

Øxen ligger allerede osv.] Matth. 3, 10.

Alvorlige er Den, som ved Uvisheden opdrages til Alvor i Kraft af Visheden. Hvorledes lærer vel et Menneske Alvor? Mon derved, at en Alvorlig foresiger ham Noget, at han kunde lære dette? Ingenlunde. Har Du ikke selv saaledes lært af en alvorlig Mand, saa tænk Dig, hvorledes det gaaer til. See, den Lærende bekymrer sig (thi uden Bekymring ingen Lærende) om en eller anden Gjenstand med hele sin Sjel; og saaledes er jo Dødens Vished en Bekymringens Gjenstand. Nu henvender den Bekymrede sig til Alvorens Lærer; og saaledes er jo Døden, ikke en Skræmsel uden for Indbildningen. Den Lærende vil nu Dette eller Hiint, han vil gjøre det saaledes og under disse Forudsætninger: »og ikke sandt, saa lykkes det?« Men den Alvorlige svarer slet Intet, og endeligen siger han, dog uden at spotte, med Alvorens Rolighed: »ja, det er muligt!« Den Lærende bliver allerede lidt utaalmodig; han udkaster en ny Plan, forandrer Forudsætningerne, og slutter sin Tale paa en endnu mere indtrængende Maade. Men den Alvorlige tier, seer roligt paa ham og siger endeligen: »ja, det er muligt!« Nu bliver den Lærende lidenskabelig, han griber til Bønner, eller hvis han er saaledes udrustet til snilde Tankevendinger, ja han fornærmer maaskee endog den Alvorlige, og bliver selv ganske forvirret, og Alt synes Forvirring om ham; men da han med disse Vaaben og i denne Tilstand stormer ind paa den Alvorlige, maa han udholde hans uforandrede rolige Blik og finde sig i hans Taushed, thi den Alvorlige seer blot paa ham og siger endeligen: »ja det er muligt.« Saaledes med Døden. Visheden er den Uforanderlige, og Uvisheden er det korte Ord: det er muligt; og enhver Betingelse, der vil gjøre Dødens Vished til en betinget Vished for den Ønskende, enhver Overeenskomst, der vil gjøre Dødens Vished til en betinget Vished for den Besluttende, enhver Aftale, der vil betinge Dødens Vished ved Tid og Time for den Handlende, enhver Betingelse, enhver Overeenskomst, enhver Aftale strander paa dette Ord; og al Lidenskabelighed og al Snildhed og al Trods gjøres afmægtig ved dette Ord, indtil den Lærende gaaer i sig selv. Men netop deri ligger Alvoren, og netop dertil var det, at Visheden og Uvisheden vilde hjælpe den Lærende. Faaer Visheden Lov at staae hen for hvad den nu kan være, som en almindelig Overskrift over Livet, ikke, som det skeer ved Uvishedens Hjælp, som Anvendelsens Paategning paa det Enkelte og Daglige, da læres Alvoren ikke. Uvisheden træder til og peger stadigen som Læreren paa Lærens Gjenstand, og siger til den Lærende: læg vel Mærke *til* Visheden: da bliver Alvoren til. Og ingen Lærer formaaer

saaledes at lære Discipelen at lægge Mærke til hvad der siges, som Dødens Uvished, naar den peger paa Dødens Vished; og ingen Lærer formaaer saaledes at holde Discipelens Tanker samlede paa Underviisningens ene Gjenstand, som Tanken om Dødens Uvished, naar den indøver Tanken om Dødens Vished.

Dødens Vished bestemmer den Lærende engang for alle i Alvor, men Dødens Uvished er det daglige, eller dog det hyppige, eller dog det fornødne Tilsyn, der vaager over Alvoren: først dette er Alvor. Og intet Opsyn er saa omhyggeligt, ikke Faderens med Barnet, ikke Lærerens med Lærlingen, ja ikke Fangevogterens med Fangen; og intet Tilsyn saa forædlende som Dødens Uvished, naar den prøver Tidens Anvendelse og Gjerningens Beskaffenhed, den Besluttendes eller den Handlendes, Ynglingens eller Oldingens, Mandens eller Qvindens. Thi med Hensyn til vel anvendt Tid er det i Forhold til Dødens Afbrydelse ikke væsentligt, om Tiden var lang eller kort; og med Hensyn til den væsentlige Gjerning er det i Forhold til Dødens Afbrydelse ikke væsentligt, om den blev færdig eller kun begyndt. Med Hensyn til det Tilfældige er Tidens Længde bestemmende, som for at nævne Lykken: Enden afgjør først, om man har været lykkelig. I Forhold til den tilfældige Gjerning, som er i det Udvortes, er det væsentligt, at Værket bliver færdigt. Men den væsentlige Gjerning bestemmes ikke væsentligen ved Tiden og det Udvortes, forsaavidt Døden er Afbrydelsen. Saa bliver Alvoren den at leve hver Dag, som var det den sidste og tillige den første i et langt Liv; og at vælge Gjerningen som ikke er afhængig af, om der undes en Menneskealder til at fuldkomme den vel, eller kun en kort Tid til at have begyndt den vel.

Endeligen maa der siges om Dødens Afgjørelse, at den er u f o r k l a r l i g. Om nemlig Menneskene finde en Forklaring: Døden selv forklarer Intet. Thi hvis Du kunde faae Øie paa ham, den blege, glædeløse Høstkarl, hvor han stod ledig, støttende sig ved Leen, og Du da vilde gaae hen til ham, det være nu, at Du meente, Din Kjede ved Livet maatte indynde Dig hos ham, eller at Din brændende Længsel efter det Evige skulde røre ham, dersom Du lagde Din Haand paa hans Skulder og sagde: forklar Dig, blot et Ord — troer Du, han svarede? Jeg tænker, han mærkede det end ikke, at Du lagde Haanden paa hans Skulder og talte til ham. Eller dersom Døden kom, ak, saa beleilig, ak, som den største Velgjører, som en Frelser, dersom den kom og frelste et

Menneske fra at paadrage den Skyld, som ikke bliver angret i Livet, fordi Skylden gjør Ende paa Livet, hvis nu hiin Ulykkelige vilde takke Døden, at den bragte ham det Søgte og forhindrede ham i at blive skyldig, troer Du den forstod ham? Jeg tænker, den hørte end ikke et Ord af hvad han sagde; thi den forklarer Intet. Om den kommer som den største Velgjerning eller som den største Ulykke, om den hilses med Jubel eller med fortvivlet Modstand, det veed Døden Intet af, thi den er uforklarlig. Den er Overgangen; om Forholdet veed den Intet, slet Intet.

See, denne Uforklarlighed trænger jo vel til en Forklaring. Men deri ligger netop Alvoren, at Forklaringen ikke forklarer Døden, men aabenbarer, hvorledes den Forklarende er i sit inderste Væsen. O, alvorlige Paamindelse om Langsomhed i at tale! Maa man end smile, naar man seer Tankeløsheden sætte Haanden understøttende under det grublende Hoved, der skal udgrunde Forklaringen, maa man end atter smile, naar saa denne Tænker rykker ud med Forklaringen; eller naar, som var det paa et almindeligt Opbud, selv de letfærdigste Tanker i Forbigaaende ere tilrede med et Indfald, en Bemærkning som Forklaring, benyttende den sjeldne Beleilighed, da jo Døden er Alle en uforklarlig Gaade: ak, den dømmende Alvor over slig Færd er, at den Forklarende angiver sig selv, forraader, hvor tankeløst, hvor daarligt hans Liv er. Derfor er Tilbageholdenhed med Forklaringen allerede et Tegn paa nogen Alvor, der dog forstaaer, at Døden, netop fordi den er Intet, er ikke noget Saadant, som en forunderlig Indskrift, hvilken enhver Forbigaaende skal søge at læse, eller som en Mærkværdighed, hvilken Enhver maa have seet og have en Mening om. Det Afgjørende ved Forklaringen, Det, som forhindrer, at Dødens Intet ikke gjør Forklaringen til Intet, er at den faaer tilbagevirkende Kraft og derved Virkelighed i den Levendes Liv, saa Døden bliver ham en Lærer, og ikke forrædersk hjælper ham til en Selvangivelse, der giver Forklareren an som en Daare.

Som det Uforklarlige kan jo Døden synes at være Alt og slet Intet, og Forklaringen synes at være, at udsige dette i eet. En saadan Forklaring angiver et Liv, der nøiet med det Nærværende værger sig mod Dødens Indflydelse ved en Stemning, som holder denne i Uafgjorthedens Ligevægt. Døden faaer ikke Magt til at forstyrre et saadant Liv, faaer derimod Indflydelse, men ikke tilbagevirkende Kraft til at omdanne et saadant Liv. Forklaringen vexler ikke i forskjellige Stemninger, men Døden

føres hvert Øieblik udenfor Livet i Uafgjorthedens Ligevægt, der bringer den paa Afstand. Og Hedenskabets høieste Mod var det, naar den Vise (hvis Alvor netop betegnedes ved ikke at forhaste sig med Forklaringen) formaaede at leve saaledes med Tanken om Døden: overvindende denne Tanke hvert Øieblik i sit Liv ved Uafgjortheden. Det jordiske Liv leves da ud, den Vise veed at Døden er til, han lever ikke tankeløst glemmende, at den er til, han mødes med den i Tanken, han gjør den afmægtig i Ubestemmeligheden, og denne er hans Seier over Døden; men Døden kommer ikke til at gjennemtrænge Livet omdannende.

Som det Uforklarlige kunde Døden synes at være den høieste Lykke. En saadan Forklaring forraader et Liv i Barnagtighed, Forklaringen er som dennes sidste Frugt: Overtro. Den Forklarende havde Barnets og Ynglingens Forestilling om det Behagelige og det Ubehagelige, og Livet gik hen, han saae sig bedragen, han blev ældre i Aar ikke i Sind, han greb intet Evigt: da samlede Barnagtigheden sig i ham til en overspændt Forestilling om at Døden skulde komme og lade Alt gaae i Opfyldelse; den blev nu den søgte Ven, den Elskede, den rige Velgjører, som havde alt Det at skjenke, hvad den Barnagtige forgjeves havde søgt opfyldt i Livet. Stundom tales der letsindigt og dumdristigt om denne Lykke, stundom veemodigt, stundom trænger den Forklarende sig endog høirøstet frem med sin Forklaring, og vil hjælpe Andre; men den forraader kun, hvorledes den Forklarende er i sit Indre, at han ikke fornam Alvorens Tilbagevirken, men er barnagtigt hastende fremad, barnagtigt haabende paa Døden, som han var det paa Livet.

Som det Uforklarlige kan Døden synes at være den største Ulykke. Men denne Forklaring angiver, at den Forklarende hænger feigt ved Livet, feigt maaskee ved dets Begunstigelse, feigt maaskee ved dets Lidelse, saa han frygter Livet, men frygter Døden endnu mere. Tilbagevirkende Kraft faaer Døden ikke, det vil sige ikke i Kraft af Opfattelsen, thi ellers virker den vel tilbage til at gjøre den Ene Lykkens Begunstigelse glædeløs, den Anden jordisk Lidelse haabløs.

Saa har Forklaringen ogsaa brugt andre betegnende Navne, den har kaldet Døden: en Overgang, en Forvandling, en Lidelse, en Strid, den sidste Strid, en Straf, Syndens Sold. Enhver af disse Forklaringer indeholder en heel Livs-Anskuelse. O, alvorlige Opfordring til den Forklarende! Let er det at sige dem alle udenad, let at forklare Døden, naar det ingen Overvindelse koster

ikke at ville forstaae, at Talen er om, at Forklaringen faaer tilbagevirkende Kraft i Livet. Hvorfor vil dog Nogen forvandle Døden til en Spot over sig; thi Døden trænger ikke til Forklaringen, den har vist aldrig anmodet nogen Tænker om at være sig behjælpelig. Men den Levende trænger til Forklaringen, og hvorfor? For at leve derefter.

Dersom Nogen saaledes mener, at Døden er en Forvandling, saa kan dette jo være ganske sandt, men sæt nu Dødens Uvished, der gaaer omkring ligesom Læreren og alle Øieblikke seer efter, om Discipelen er opmærksom, sæt nu den opdagede at den Forklarendes Mening var omtrent denne: jeg har et langt Liv for mig, tredive Aar ja maaskee fyrretyve, og saa kommer engang Døden som en Forvandling, hvad mon Læreren vilde tænke om denne Discipel, der end ikke havde fattet Uvishedens Bestemmelse ved Døden? Eller hvis Nogen mener, at det er en Forvandling som engang vil indtræde, og Dødens Uvished nu seer efter, og opdager, at han ikke ulig en Spiller forventer dette som en Begivenhed, der engang vil hænde, hvad mon Læreren vilde tænke om denne Discipel, der end ikke var opmærksom paa, at det i Dødens Afgjørelse er forbi, og at Forvandlingen ikke kan træde i Række med de øvrige Begivenheder som en ny Begivenhed, fordi der i Døden er sluttet af?

See, man kan have en Mening om fjerne Begivenheder, om en Naturgjenstand, om Naturen, om lærde Skrifter, om et andet Menneske, og saaledes om meget Andet, og naar man yttrer denne Mening, kan den Vise afgjøre, om den er rigtig eller urigtig. Derimod uleiliger Ingen den Menende med at betragte Sandhedens anden Side, om man nu virkelig har Meningen, om den ikke er Noget, man fremsiger. Og dog er denne anden Side ligesaa vigtig, thi Den er jo ikke blot afsindig, der siger det Meningsløse, men lige saa fuldt Den, der siger en rigtig Mening, naar denne slet og aldeles ingen Betydning har for ham. Det ene Menneske viser det andet den Tillid, den Anerkjendelse at antage, at det er hans Mening, naar han siger det. Ak, og dog er det saa let, saa saare let, at faae en sand Mening, ak, og dog er det saa vanskeligt, saa saare vanskeligt, at have en Mening, og at have den i Sandhed. Da nu Døden er Alvorens Gjenstand, saa er Alvoren atter her: at Døden betræffende skal man just ikke forhaste sig med at faae en Mening. Dødens Uvished tager sig jo bestandigt i al Alvor den Frihed at eftersee, om den Menende virkelig har denne Mening, det er, om hans Liv udtrykker den. I Forhold til Andet kan man yttre en Mening, og naar saa det fordres at man

skal handle i Kraft af denne Mening, det er, vise at man har den, saa ere utallige Udflugter mulige. Men Dødens Uvished er Lærlingens strænge Hører; og naar han da fremsiger Forklaringen, saa siger Uvisheden til ham: nu, jeg skal undersøge om det er Din Mening, thi nu, nu i dette Øieblik er det forbi, for Dig, forbi, der er ikke Tanke om Udflugt, ikke et Bogstav at føie til, saa faaer jeg at see, om Du virkeligen meente hvad Du sagde om mig. Ak, al tom Forklaren, og al Ordgyden, og al Udpynten, og al Sammenkjeden af tidligere Forklaringer for at finde en endnu sindrigere, og al Beundring derfor og al Møie dermed: alt Dette er kun Adspredelse og Aandsfraværelse i Tankefjernhed — hvad mon Dødens Uvished tænker derom?

Derfor skal Talen afholde sig fra enhver Forklaring; som Døden er det Sidste af Alt, saa skal dette være det Sidste, der siges om den: den er uforklarlig. Uforklarligheden er Grændsen, og Udsagnets Betydning kun at give Dødens Tanke tilbagevirkende Kraft, gjøre den fremskyndende i Livet, fordi det med Dødens Afgjørelse er forbi, og fordi Dødens Uvished seer efter hvert Øieblik. Uforklarligheden er derfor ikke en Opfordring til at gjette Gaader, en Indbydelse til at være sindrig, men Dødens alvorlige Formaning til den Levende: jeg behøver ingen Forklaring, betænk Du, at det i denne Afgjørelse er forbi, og at den hvert Øieblik kan være forhaanden; see, dette er vel værd for Dig at betænke.

* *

*

M. T., maaskee synes det Dig, at Du af denne Tale kun faaer Lidet at vide; Du veed maaskee meget Mere selv, og dog skal den ikke have været forgjeves, hvis den betræffende Forestillingen om Dødens Afgjørelse har været Anledning til, at Du mindede Dig selv om, at det at vide Meget ikke er et ubetinget Gode. Maaskee synes det Dig, at Tanken om Døden kun er bleven forfærdende, og at den dog ogsaa har en mildere, en venligere Side for Betragtningen, at den trætte Arbeiders Længsel efter Hvile, den mødige Vandrers Hasten efter Udgangen, den Bekymredes Fortrøstning til Dødens smertestillende Søvn, den Misforstaaedes veemodige Trang til at slumre i Fred ogsaa er en skjøn og en berettiget Forklaring af Døden. Unægteligt! Men den læres ikke udenad, den læres ikke ved at læse om den, den erhverver

langsomt, og først vel erhvervet af Den, som arbeidede sig træt i den gode Gjerning, som vandrede sig mødig paa den rette Vei, som bar Bekymringen for en retfærdig Sag, som misforstodes i en ædel Stræben, først saaledes vel erhvervet er den paa sit rette Sted, og en berettiget Tale i den Høiærværdiges Mund. Men den Unge tør ikke tale saaledes, at ikke den skjønne Forklaring, ligesom det vise Ord i en Daares Mund, i hans Mund skal blive en Usandhed. Og dette har jeg vel hørt, at Barnets og Ynglingens alvorlige Lærer i en sildigere Tid blev den Ældres og Modneres Ven, men jeg har aldrig hørt, idetmindste ikke af Nogen, af hvem jeg ønskede at lære, at det begyndte med, at Læreren strax blev Legebroder eller Barnet en Gammelmand, ei heller at da hiint Venskabs-Forhold i Sandhed indtraadte. Saaledes med Tanken om Døden. Har den ikke engang med Forfærdelse standset den Unges Liv, og kun brugt Alvoren til at holde Maade med Forfærdelsen, har Dødens Uvished ikke haft sin Underviisningens Tid, hvor den med Alvorens Strenghed oplærte ham: da har jeg aldrig hørt, idetmindste ikke af Nogen, i hvis Viden jeg, kunde ønske Lod og Deel, jeg har aldrig hørt af nogen Saadan, at det da var Sandhed om Nogen kaldte Døden sin Ven, da han aldrig havde haft Andet i den end en Legebroder, naar han allerede i Ungdommen træt af Livet svigagtigt for at bedrage Livet talte om Dødens Venskab, naar han uden at have nyttet Livet som Olding svigagtigt for at bedrage sig selv talte om Dødens Venskab. — Den som her har talt, han er ung, endnu i den Lærendes Alder; han fatter kun Underviisningens Vanskelighed og Strenghed, o, at det maatte lykkes ham at gjøre det saaledes, at han netop derved blev værdig til engang at turde glæde sig ved Lærerens Venskab! Den som her har talet, han er jo ikke Din Lærer, m. T., han lader Dig jo blot, ligesom han selv er det, være Vidne til, hvorledes et Menneske søger at lære Noget af Tanken om Døden, hiin Alvorens Læremester, der ved Fødselen blev Enhver beskikket til Lærer for hele Livet, og som i Uvisheden altid er rede til at begynde Underviisningen, naar den forlanges. Thi Døden kommer ikke, fordi Nogen kalder paa den (det var kun Spøg, at saaledes den Svagere bød over den Stærkere), men saasnart Nogen aabner Uvisheden Indgang, saa er Læreren der. Læreren, som engang kommer for at holde Prøve og overhøre Discipelen, hvad enten han har villet nytte hans Underviisning eller ikke. Og denne Dødens Prøve, eller for med et mere brugt fremmed Ord at betegne det Samme,

denne Livets sidste Examen er lige svær for Alle. Det er ikke som ellers, at den lykkeligt Begavede har let ved at bestaae, den ringe Begavede svært, nei, Døden afpasser Prøven i Forhold til Evnen, o, saa nøiagtigt, og Prøven bliver lige svær, fordi det er Alvorens Prøve.

TEXTKRITISK ANHANG.

θεναις A. **17** Alvorligere] M, Alvorlige A. **19** Skjebner] M, Skjebnen A. **48, 34** Xantippe] M, Zantippe A. **49, 18** at] M, et A. **51, 9** gunstigst] M, gunstig A. **52, 29** Sandsynligheden for] M, Sandsynligheden, for A. **53, 6** umodent] for umodent M, umoden A. **54, 29** sige,] M, sige: A. **58, 2** selv:] M, selv A. **32** Tilfældet] A, Tilfælde M. **60, 24** kunne] MA; *læs* kunde. **61, 2** dem] M, den A. **62, 25** en] MA; *læs* et. **64, 4** høiere] *rettet fra* Høiere M, Høiere A. **65, 31** Gjenstanden] A, en Gjenstanden M; *læs* en Gjenstand. **66, 17** er] M, *mangler i* A. **19** guddommelig,] M, guddommelig; A. **70, 14** Vei] M, Vei. A.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

1844.

A = første Udgave; M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **83, 13** forsagede] M, forsagde A. **87, 30** til at bede eller til at bede paa nogen anden Maade] M, til at bede paa nogen anden Maade A. **92, 25** og kan Du jo ikke] M, og kan Du o ikke A. **94, 25** giver sig for] M, giver sig A. **102, 11** er man dog] M, er man dog dog A. **107, 42** Kiødet] A, *bedre:* Kjødet M. **108, 37** enfoldig] A, eenfoldig M. **109, 38** En] A, Een M. **110, 13** Jordiske] AM. Mon: Jordiskes. **111, 31—32** Betydningen] AM. **127, 25** Samvittigheden] A, Samvittighedens Dirk M. **128, 22** stundom] M, stumdom A. **27** Krøbling i] M, Krøbling i i A. **129, 40** men en Feig] M, man en Feig A. **145, 28** Tjener, hans] M, Tjener hans A. **40** lidet mere] A, lidt mere M. **146, 18** sin Svaghed] M, fin Svaghed A. **160, 20** vanket] M, svanket A. **21** forsøgt] M, forvøgt A. **161, 39** uforandret] M, uforandet A. **165, 3** forsaget] A, forbandet M. **37—38** betydningsfuldt] M, betydsningsfuldt A. **168, 2** Stridendes] M, Sridendes A.

TRE TALER VED TÆNKTE LEILIGHEDER.

A = første Udgave; K = første Korrektur af første Udgave, efter Haandskriften at dømme læst af J. Levin; M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **184, 30** mon ogsaa] M, men ogsaa A. **193, 25** Dig selv] MK, sig selv A. **194, 14** enkelte] M, enkelt A. **195, 11** kjender] M, kjende A. **197, 39** der er] M, det er A. **198, 20** Skyldbog] KA, Stambog M. **205, 12** Begyndelse] M, Vegyndelse A, **207, 20** Velsignelse] M, Velsignelser A. **208, 1** føde] M, føle A. **21** Seieren] KA, Seiren M. **212, 21** Brudefolkene] M, Brudefolken A. **214, 8—9** Taknemlighed] M, Taknemmelighed A. **12** Fordærvelsens Ukrudt] Udkrudt MA, *maaske saaledes stavet med Vilje.* **214, 41** mødig] KA, modig M. **215, 6** og see det lykkes,] og see! det lykkes, M, og seer det lykkes, A. **33** Livsbetragtnings] M, Livsbetragnings A. **217, 8** skal] M, stal A. **218, 34** En] KA, Een M. **37** Verden] M, Verden, A. **219, 8** Forældrene] M, Forældre A. **220, 4** Magt, der kan gjøre Under,] M, Magt der kan gjøre Under KA. **24** i indbildt] M, i en indbildt A. **223, 10** Gudsdyrkelse?] M, Gudsdyrkelse. A. **224, 36** Beslutningens] M, Veslutningens A. **226, 16** han] hans MA. **233,7** sluttet] M, slutet A. **17** sand] M, sandt A. **234, 39** Bevidstheden] M, Vevidstheden A. **235, 25** var] M, er A. **241, 30** imellem] M, mellem A. **39** Forskjellighed] M, Forskjelligheden A. **246, 11** og under] M, under A. **247, 34** Kjede ved Livet] M, Kjede, Livet A. **36** Skulder] M, Skuldre A. **38** Skulder] M, Skuldre A. **248, 19** Opbud] M, Opbrud A. **251, 6** der er ikke] M, der ikke A.

Stanford University Library
Stanford, California

In order that others may use this book, please return it as soon as possible, but not later than the date due.